

प्रादिसंज्ञकम्—

श्रीकृष्णरवार्चनानाम्भिर

O/o बन्धीबमार्चि हॉल

पाठ्य [४ पुस्तक]

अद्भुतप्रतिमादर्शसङ्क्रान्ताशेषविष्टपम् । नमामि तमह् सिद्धव्याख्यातार मुनीश्वरम् ॥१॥
वक्त्रे परोपकाराय परमार्थप्रकाशिनी । उपमित्यभिधा येन कथाद्भुतनिधानम् ॥२॥

[प्रस्तुतग्रन्थ-प्रथमप्रस्तावे]

सूत्रकः—

द्याह युष्माकम्भ्यं सन्नुमाई

श्री महोदय प्रीत्यर्थं प्रेष

O/o राजापीठ-साधनगार

પ્રકાશકીય-નિવેદન ।

શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિવિરચિત 'ઉપમિતિભવપ્રપન્ચાકથાસારોદ્ધાર' નામનો અધ્યાવધિ અમુદ્રિત આ ગ્રન્થ 'આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયકમલસૂરિજી જૈન ગ્રન્થમાલા'ના ૧૪મા ગ્રન્થાઠ્ઠ તરીકે શ્રીકેસરવાઈ જ્ઞાનમન્દિર તરફથી સમ્પાદિત કરાવી સમાજ સમક્ષ રજૂ કરતા અમને અત્યન્ત આનન્દ થાય છે. આ ગ્રન્થનું સમ્પાદન અને સંશોધન પૂજ્યપાદ પરમગુરુદેવ સચ્ચારિત્રચૂડામણિ સિદ્ધાન્તમહોદધિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયપ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજના પટ્ટધર પૂજ્યપાદ વ્યાખ્યાનવાચસ્પતિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયરામચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્યરત્નો પૂજ્ય પંન્યાસજી શ્રીમાનવિજયજી મહારાજ તથા પૂજ્ય પંન્યાસજી શ્રીકાન્તિ-વિજયજી મહારાજે પાચ હસ્તલિખિત પ્રતિઓના આધારે કરેલ છે આ ગ્રન્થ છપાવવામા કોઈની પળ આર્થિક સહાય મઠેલ નથી. અત્યારની અસહ્ય મોંઘવારીના કારણે છપામળ તથા કાગળના ભાવો ચાર પાચ ગુણા વધી જવાથી ધારવા કરતાં વધુ સ્વર્ચ થઈ ગયેલ છે; ઇટલે જે કિંમત રાખવામા આવેલ છે તે સામાન્ય નજરે જોનારને વધુ લાગશે, પરન્તુ જ્ઞાનપિપાસુ આત્માઓ કિંમત તરફ લક્ષ્ય નહિ આપતાં આવા અપ્રકાશિત ગ્રન્થની ઉપયોગિતા તરફ જ ધ્યાન આપશે ઇવી આશા રાખીયે છીયે. સમ્પાદન સંબંધી સઘઠી હકીકત તેઓશ્રીં પોતાના સમ્પાદકીય વક્તવ્યમા લખી છે, ઇટલે તે ત્યાંથી જોઈ લેવા ચિનંતિ છે.

વિક્રમ સંવત્ ૨૦૦૬

સંઘવી નગીનદાસ કરમચંદ

દ્વિતીય આષાઢ શુક્લ પ્રતિપદા.

પત્તનસ્થ-શ્રીકેસરવાઈ-જ્ઞાનમન્દિરના સંસ્થાપક.

સમ્પાદકીય-ચતુઃચંદ્ર

પ્રારમ્ભશરિરાસ—વિક્રમ સંવત ૨૦૦૧ માં વોપ માસમાં પાટણ અથાનો પ્રસંગે ઉપસ્થિત થયો ત્યાં ગયા બાદ
 સત્ત્વ હસ્તકલિત પ્રતિબો પેઢી ' ઉપસિદ્ધિમયપ્રજ્ઞાકલાસારોદ્ધાર 'ની પ્રતિ હરફ જ્ઞાન લેખાયું સામાન્ય
 જાણકોઈને જુનાં જાતુ તેની ઉપયોગિતા અગાધાથી પ્રેમસંપન્ન કોપી કરાવી પ્રેમકોપીના પ્રથમ વાંચન ઉપરથી પ્રેમ સુદિત
 કરાવવાનો નિર્ભર થયો ત્યારબાદ જે પ્રતિ ઉપરથી પ્રેમકોપી કરાવી હતી તેની સાથે મેઝબની કરી સ્ત્રીની અશુદ્ધિનોના
 પરિમાર્જન માટે પ્રત્યક્ષરોની ઉપાધ કરતાં તેની પૂર્વ તાકવત્રીય અને વીલી જળ જગલ્લી પ્રતિબો ઉપજીવ થઈ ત્યારબાદ
 ૫ બારે પ્રતિબો સાથે પ્રેમકોપી ' બાલિલી અન્ત સુધી ' મેઝબી પાઠયેવેની કાંચી નોંધ તૈયાર કરી ઉવનન્તર અર્થાનુ
 સન્ધાનની પદ્ધતિપ્રજ્ઞા કરી, પ્રાદ પાઠોને રહ કરી, ઉપયોગી પાઠમેવેલી તારવણી કરી સ્ત્રીની જ્ઞાન છતાં ૫ તાકવત્રીની પ્રતિ
 માટે હો ૫ જોરણ સ્ત્રીપ્રજ્ઞા કે દળો પ્રાદ વેળાતો પાઠ તથા અર્થાનુસન્ધાનની રદિદ અન્ન્ય પ્રતિબો કરતાં ઉપરથી કોટિનો
 પાઠ પણ કૂટનોટમાં પાઠમેવ હરીકે નોંધવો તેનું કારણ ૫ દહુ કે-૫ પ્રતિ શુદ્ધપાથ હતી, અને જાણી ચ અમે આ પ્રજ્ઞાના
 પ્રજ્ઞાસમર્થ મુલ્ય ત્યામ તાકવત્રીની પ્રતિને જાણ્યું છે જસ આ જ્ઞાન સમાપ્ત થયા બાદ કોઈ કાર્યપ્રસંગે સંઘર્ષી નગીનવાસ
 કરમપદનુ પાટણ જાણવાનુ થયુ તેમને આ પ્રજ્ઞાની ઉપયોગિતા અને મુદ્રણ કરાવવાની જાણદેવકતા સમજાવવામાં આવી

અને તે વાત તેમણે સહર્ષ સ્વીકારી. આ દરમ્યાન મારા વડિલ આતા પંચાસજી શ્રીમન્માનવિજયજી મં પાટણ પધાર્યા. તેઓશ્રીને આ ગ્રન્થના સંશોધન અને સંપાદનમા સહયોગ આપવા મેં વિનંતિ કરી, જેનો હાર્દિકભાવે તેઓશ્રીએ સ્વીકાર કર્યો. પછી આ સસ્કરણને સુન્દર અને શુદ્ધ બનાવવા માટે એનું મુદ્રણ મહોદય પ્રેસ-ભાવનગરમા કરાવવા નિર્ણય થયો. આ રીતિએ સદરહુ ગ્રન્થના મુદ્રણના શ્રીગણેશ મંડાયા.

પ્રસ્તુતસંસ્કરણની આવશ્યકતા—કોઈ પણ ગ્રન્થના સસ્કરણમાં મુખ્યત્વે ત્રણ હેતુઓ હોય છે. ૧-તે ગ્રન્થ અમુદ્રિત જ હોય, ૨-મુદ્રિત હોવા છતાં અલભ્ય યા દુષ્પ્રાપ્ય હોય અને ૩-પ્રાપ્ય હોવા છતાં અશુદ્ધિઓથી મરપૂર હોય. આ ન્યાયે પ્રસ્તુત ગ્રન્થ છપાવવાનો મુખ્ય હેતુ તો અઘાવધિ એની અમુદ્રિત અવસ્થા જ છે. આ સિવાય વીજો એ પણ એક હેતુ છે કે—આ ગ્રન્થનું મૂલ સ્થાન જે ‘સિદ્ધર્થિગણિની ઉપમિતિ’ છે તે વિશાલકાય હોવાના કારણે વ્યાખ્યાન માટે એનો ઉપયોગ જવહેજ થાય છે. જ્યારે પ્રસ્તુત ગ્રન્થ એનો જ-સારભાગનો જ-સંક્ષેપમાં ઉદ્ધારરૂપ હોવાથી અલ્પકાય હોવાના કારણે વ્યાખ્યાન માટે ઉપયોગી થવા સાથે અલ્પબુદ્ધિવાળા જિજ્ઞાસુને મૂલ ઉપમિતિમા પ્રવેશ કરવા માટે સાગરમાં પ્રયાણ કરનારને નાવાની જેમ ઉપકારી થશે.

સમ્પાદનસમ્બન્ધી—આ ગ્રન્થનું સમ્પાદન અને સંશોધન અમારા વેના સહયોગથી થયું છે. એમાં અમે પાંચ હાથ-પોથીઓનો ઉપયોગ કર્યો છે સમ્પાદકનુ એ એક અવશ્ય કર્તવ્ય છે કે-મુદ્રિત થતા ગ્રન્થનું સમ્પાદન તેવી અપૂર્વયોજના અને સકલનાથી કરવું જોઈએ કે જેથી અમ્યાસીઓને એ ગ્રન્થ રસિક થઈ પડે, તેમજ તેની ચાહ રોચિણુતા જ એવી અનેરી

હોતી ચોરિય કે જેવી પ પ્રન્ન સહુદયોને હૃદયજ્ઞાન બનવા સાથે તણ્ણનેચ્છુકોને આર્કર્ષણ કરી શકે અપર્યુક્ત સમ્પાદક્રમ
 જનાવવારીને સ્વસ્ત્રી રાત્રીને બમે પણ આ પ્રન્નને યથાશક્તિ રોચક બનાવવા તેમજ શુદ્ધ બનાવવા સ્વયં પ્રયત્ન કર્યો છે
 એ એ સ્વહૃદયે અમને પશ્ચિ પ્રશ્નો પાઠ મશુદ્ધ છાગ્યો છે તે તે સ્વહૃદે મૂલ અપમિતિની સાથે અર્થાનુસંધાનનો વિચાર
 કરી સુધારેલો પાઠ આપા ( ) ગોઠ કરીકર્તા મુશ્કો છે, બમે જ્યાં બમેને સંવિજ્ઞ પાઠ સ્વમ્મો છે ત્યાં બમે આ
 પ્રમાણે (૧) નિહ સુચયું છે પ્રયેક પ્રસ્તાવની ક્રમશઃ વિસ્તૃત અનુક્રમપિકામાં આપી છે અનુક્રમ
 વિક્રાતા વિશ્વો મૂલ અપમિતિમાં કર્યા છે । પ જણાવવા માટે બમે ત્યાં અનુક્રમપિકામાં, સિં ૩૦ ૫૦ આ સિર્પક
 નીચે, છપાયેલી મૂલ અપમિતિના પૃથક્કો પળ જનાવ્યા છે, એ દેવચર સ્મરમાં પુસ્તકોદાર પ્રન્નાદ ૪૬-૪૯ ની પ્રતિ
 અપરથી છે મામ કરવાનું કારણ પ છે કે-વિરોધજિજ્ઞાસુ મૂલ અપમિતિમાંથી તે સ્વહ સ્વીક્ર સ્વોદી શકે, બમે સામાન્ય
 વિજ્ઞાસુ આ પ્રન્નના ડુર્બોધ સ્વહને મૂલ અપમિતિદ્વારા સુબોધ કરી શકે

જન્યપરિચય—પ્રસ્તુતપ્રન્ન-રૂપક કબાની આસ્ત્રમાં પરાક્ષણ પહોંચેલ સિદ્ધાન્તમાયુ મીસિદ્ધિવિગિજ્ઞાસુ
 અપમિતિના અનુક્રમજ્ઞને પગોથી અદૃત સારરૂપ છે પ અપમિતિપ્રન્નમાં કર્યો કર્યો વિશિષ્ટતાઓ છે, અગર પ પ્રન્ન કયા
 પ્રન્ન જેવો છે એમ કહેવા કરતાં પગો સર્વ પ્રકારની વિશિષ્ટતા છે અને પ પ્રન્ન અપમાતીત છે એમ કહેવું પણ સમુચિત છે

एज ग्रन्थना सारोद्धाररूप आ ग्रन्थ संक्षेपरुचिजीवोना उपकारार्थे *आलेखायो छे.

मूल उपमितिनी माफक आ ग्रन्थमां पण आठ प्रस्तावो छे. आ ग्रन्थनी श्लोक संख्या ५७३० छे अने ते श्लोकवद्ध छे. सारोय ग्रन्थ अनुष्टुप् छन्दमा होवा छता प्रत्येक प्रस्तावनो अन्तिम श्लोक बीजा छन्दमा छे. प्रत्येक प्रस्तावमा कयो कयो विषय छे तेनुं संक्षेपमा वर्णन प्रथम प्रस्तावना श्लो. ८ थी ११ मा आ प्रमाणे करवामा आब्युं छे—

पहेला प्रस्तावमा कथानिर्माणनु कारण, बीजा प्रस्तावमा ससारीजीवनी तिर्यङ्चगतिनु वर्णन, बीजा प्रस्तावमा क्रोध, हिंसा अने स्पर्शनेन्द्रियथी उत्पन्न थता दोषोनु आलेखन, चौथा प्रस्तावमा मान, मृपावाद अने रसनेन्द्रियना विकारो, पांचमा प्रस्तावमा माया, चोरी अने घ्राणेन्द्रियजन्य विपाक, छठ्ठा प्रस्तावमा लोभ, मैथुन अने चक्षु-इन्द्रियनुं परिणाम, सातमा प्रस्तावमा मोह, परिग्रह अने श्रवणेन्द्रियना दोषो अने आठमा प्रस्तावमा पूर्वना प्रस्तावोमां कथित सर्वघटनानी योजना.

आ उपरथी समजी शकाशे के मूल उपमितिना विषयोमा खास कशो य फेरफार कर्या विना ज आ ग्रन्थनी रचना करवामा आवी छे. कथाना पात्रोनी आखीए सकलना अने पात्रोना नामो आदिनी रचना कोई पण जातनो सुधारो वधारो कर्या विना तेनी ते ज राखी छे. मात्र ग्रन्थने संक्षेपमा रचवानो होवाथी नगरो, नगरीओ, ऋतुओ, उपदेशो

* संक्षेपरुचिलोकानामुपकाराय साम्प्रतम् । तस्या एव मया कोऽपि सारोद्धारः प्रतन्यते ॥ प्रस्तुतग्रन्थ-प्रस्ताव १, श्लो० ७ ॥

ધાર્મિક વર્ષન દ્રષ્ટાવશ્યાં આવ્યું છે. આમ છતાંય કથાના રસને ક્યાંય બોલો ક્યાંય નથી અને અન્યથા પણ વર્ષમ્યો
 નથી કોઈ કોઈ સ્વહે છે. પણ એક સોંકો સીધા બ્રહ્મ સ્વામી છે. આ કાલુ પુણ્યાત્મક દ્રષ્ટિ, અવલોકન કરનારને
 જાણના વિના નહિ રહે. યદ્યપિ તપમિતિના અનુકરણરૂપ સીધા અનેક પ્રશ્નો છે, પણ સર્વાંગીણ અનુકરણ કરનારો
 જાના એવા સીધો પૂરેક પ્રશ્ન નહિ હોય. એમ અમારું માનવું છે. કારણ કે જા બાહ્યોય પ્રશ્ન મૂલ કથાની સાથે ને સાથે જ
 પાલે છે. કોઈ નવો વિષય ક્યાંયો નથી અને વર્ષનવિમાગ સિવાયનો કોઈ પણ વિષય છોડી દીધો નથી. અભ્યુત્થા,
 અનુકરણરૂપ પ્રશ્નો પૈકી શ્રેયઃપ્રકલ્પતા ત્રાસનો પ્રશ્ન આ પ્રસુત પ્રશ્ન કરતાં વિસાદકાય છે. એમાં ય પાત્રોના નામો
 આદિ સપ્રહુત્ત વર્ષન તપમિતિ પ્રમાણે જ છે. પરંતુ એના સેતુક તરફ પ્રમાણ, સંપ્રદાયની અને નવાદિ ઘટનાપ્રશ્નોય વિષયોના
 સમર્થ વિદ્વાન્ શુદ્ધિત ન્યાયવિચારણ ન્યાયાચાર્ય મહોપાધ્યાય શ્રીમત્ મહોવિવશ્વદી મહારાજ હોવાના કારણે એમાં
 એમની મૌઢ પ્રતિમાના છાંટણા હોય એ, પટલે જ પડ્યાં, અપમિતિમાં નહિ આવેલા કેટલાય 'સમન્તમદ્રાદિ ત્રણ પ્રકારની
 ક્રિમપૂના, સમાધિ અને સમતા આદિ' વિષયોનું મનોરંજક વિસ્તૃત વર્ણન અસાધારણ વિદ્યાપ્રાપૂર્વક આલેસ્યાયુ છે. આ સિવાય
 અનુકરણરૂપ એ સીધા પ્રશ્નો છે તેમાંના કેટલાક અતિસંક્ષિપ્ત છે અને કેટલાકનાં હો માર તપમિતિના ચોક્કસ પાત્રોનું જ
 આશુ વર્ણન છે. કાશી અનુકરણરૂપ પ્રશ્નોમાં આ પ્રશ્નનું સ્થાન અસાધારણ છે.

પ્રશ્નકારપરિચય—પ્રસુત પ્રશ્નના રચયિતા પન્નગચ્છીય આચાર્યશ્રીશ્રેવેન્દ્રશરિચી છે. પ્રશ્નસ્તિમાં પોતે પોતાની
 ગુરુમરમ્પમ્પનું અસેચન આ વમાણે કર્યું છે.

श्रीमद्देश्वरसूरिः
 |
 श्रीहरिमद्रसूरिः
 |
 श्रीशान्तिसूरिः
 |
 *श्रीअभयदेवसूरिः
 |
 श्रीप्रसन्नचन्द्रसूरिः
 |
 श्रीसुनिरत्नसूरिः
 |
 श्रीश्रीचन्द्रसूरिः

श्रीदेवेन्द्रसूरिः

श्रीयशोदेवसूरिः

* ताडपत्र सिवायनी बाकीनी चार प्रतिओमां आ नामना स्थाने ' श्रीउदयदेवसूरि 'नु नाम छे. सभब छे के कदाच तेमनु नाम
 दप्रदान वखते बदलायु होय

પ્રત્યક્ષર મહર્ષિને આચાર્યપદથી તેમના નહિલ પ્રાપ્તા પ્રીયશ્લોકેવશચરિત્રીય બાપી હતી તેઓમ્પીય આ પ્રત્યક્ષ વિદ્યુત સંવત ૧૨૯૮ના ફાર્સિક કુળ્ય છઠના પુણ્યનક્ષત્રયુક્ત વિદ્યસે સમાપ્ત કર્યો છે બા ઉપરથી તેઓમ્પીની સપ્તા ૧૧ મી સર્વના સપ્તાર્ધથી ૧૭ મી સર્વના પૂર્વાર્ધ સુધી હોવી ચોઈય. તેઓમ્પીની ચન્મયમિ, વીસા, ચિહારમમિ અને સાહિત્યસર્વન બાદિની બીજી કહીત્ત માહિતી ઉપલબ્ધ સાધનોમાં શોધ કરવા છતાં મત્તી સુધી નથી

આ પ્રત્યક્ષરે સાહિત્યચોરીના પાપથી બચવા માટે પ્રસ્તાવ ૧ અને ૧૨ મીમાં સ્પષ્ટ બજાવી વીધું છે કે—આ મારી કૃતિમાં બર્ષો અને કોઈ કોઈ સ્વલ્લે પદો પણ ઉપમિતિનાં ન છે માત્ર કેવલ શોકબદ્ધ અને તે પણ શોદા શોકમાં રખેલી હોવાથી નથી કહિ કહેવાય છે

બાલે સારા જગતમાં પ્રત્યેક શ્રેણમાં બનીતિ, અપ્રમાણિકતા અને વૌર્યદૃષ્ટિ, દ્રવ્યોપાર્જન બગર ચદ્ધ-ક્રિત્તિ માટે પૂરબો શ્રમો બઈ રહી છે એ મેલી રમતના કાંટા સાહિત્ય એવા આધ્યાત્મિક શ્રેણને પણ નથી સ્મર્યા પણ કહી શકાય તેમ નથી પરન્તુ આ પ્રત્યક્ષર હો પૂરી અપ્રમાણિકતા અને વૌર્યદૃષ્ટિથી સર્વવા અછિન્ન રહ્યા છે એ પ્રમાણ અ કમન ઉપરથી સ્પષ્ટ દેસાય છે. હુ-સાતા હૃદયે સ્તવુ પડે છે કે વર્તમાનમાં કોઈ કોઈ વ્યક્તિઓ સરકાવી સત્તી કીર્તિ નાટવા સાહિત્યચોરીદ્વારા પર

૧ અન્નચાર્યસ્ત પુવાત્ત પદાન્નયપિ ન કુત્રચિત્ત । કેવલે કેવલસ્તોકેષ્યેકવશચરિત્રીયોષ્યતે ' ॥

૨ પૂર્વો ન માન્વર્ણનમાં અકલિત્ત પરસ્તાવન કમકુ-પાઠશ્ચતિત્તિમામ્ । અન્નચાર્યે કલિત્ત્વં ઇ કલ્પસ્વાપિ ચુલિત્ત ॥ આપો અસ્તેજ છે.

પ્રયત્નને પોતાના નામે ચઢાવવાનો પ્રયત્ન કરવામા આવે છે, એ ખૂબ જ શોચનીય છે. શિષ્ટસમાજમાં અન્ય ચોરીની જેમ સાહિત્યચોરી પણ દૂષિત અને ઘૃણિત જ માનવામા આવેલી છે એ જરાએ મૂલવા જેવું નથી.

ગ્રંથસંશોધકપરિચય—પૂર્વકાલમા ગ્રંથકારો પોતાના ગ્રંથોને બીજા વિદ્વાનો પાસે સંશોધન કરાવ્યા પછી સ્વકીય ગ્રંથને પ્રસિદ્ધિમા મૂકતા હશે એની इतिहास સાક્ષી પૂરે છે. એજ ન્યાયે પ્રસ્તુત ગ્રંથ પણ સમકાલીન પ્રસિદ્ધ સંશોધક ચન્દ્રગચ્છીય શ્રીપ્રદ્યુમ્નસૂરિજીએ શોધેલ છે, જે આ ગ્રંથની પ્રશસ્તિથી જાણી શકાય છે. આ શ્રીપ્રદ્યુમ્નસૂરિજીએ પોતે સંક્ષેપ-સમરાદિત્યચરિત્ર, પ્રત્નજ્યાવિધાનવૃત્તિ આદિ ગ્રંથોની રચના કરી છે અને નીચે જણાવેલા તેમના સમકાલીન ગ્રંથકારોને ગ્રંથરચનામા અને સંશોધનમાં સહાય પણ કરી છે.

૧ શ્રીબાલચન્દ્રસૂરિની ઉપદેશકન્દલીવૃત્તિ તથા વિવેકમञ्जરીવૃત્તિની રચનામા સહાય કરી છે, અને

૧ વિ. સ. ૧૨૯૯ માં શ્રીઉદયપ્રભસૂરિકૃત ઉપદેશમાલાકર્ણિકાવૃત્તિ,

૨ વિ. સં. ૧૩૩૨ માં શ્રીમુનિદેવસૂરિરચિત શ્રીશાન્તિનાથચરિત્ર,

૩ વિ. સં. ૧૩૩૪ મા શ્રીપ્રભાચન્દ્રસૂરિવિરચિત પ્રભાવકચરિત્ર,

૪ વિ. સં. ૧૩૩૪ મા પण्डित श्रीधर्मकुमारप्रणीत श्रीशालिभद्रचरित्र,

૫ શ્રીરત્નપ્રભસૂરિનિર્મિત કુવલયમાલાકથાસંક્ષેપ,

૬ શ્રીચિનયચન્દ્રસૂરિવિહિત શ્રીમલ્હિનાથચરિત્ર, અને

૭ શ્રીમાનુજસૂરિચલ્લપ્ત શ્રીભેળાસનાથચરિત્ર, એમ સાત પ્રન્નો જોષી આપવામાં સહાય કરી છે
પદ્મસ્તિભો જળાન્મા પ્રમાણે એમની ગુરુપરમ્પરા બા પ્રમાણે છે

ચન્દ્રગચ્છીય શ્રીદેવાનન્દસૂરિ

બા શ્રીપ્રદ્યુમ્નસૂરિની આચાર્યપદવી તેમના મહિત ગુરુમાતા શ્રીનાલકચન્દ્રસૂરિના હાથે થઈ હતી
પ્રતિજ્ઞોનો પરિચય—પ્રસુત સંસ્કરણમાં બમે પાંચ હાથયોષીઓનો ઉપયોગ કર્યો છે--

૧ પાટળ-સંચવીના પાટાની ઠાઠપત્રની, જેની બમે છાં સંજા રાલેલી છે

૨-૩ પાટળ શ્રીદેવચન્દ્રાચાર્ય જ્ઞાનમયન્દિરની, જેની બમે ૬૦ અને છાં સંજા રાલેલી છે

૪ લ્યમ્બદાશવ ઢેદોલના ઉપામયની, જેની બમે ૪૦ સંજા રાલેલી છે

૫ મહોદરા પૂરુષપાદ જ્ઞાન્તમુર્તિ શ્રીદેવવિષ્ણુજી શાસ્ત્રપ્રહરી, જેની બમે ૫૦ સંજા રાલેલી છે

આ પાંચે પ્રતિઓનો પરિચય આપતા પહેલાં એક વાત જણાવીએ છીએ કે-આ સંસ્કરણમાં અમે તાડપત્રની પ્રતિને જ મુલ્યત્વ આપ્યું છે. આમ છતાં બીજી કાગલની પ્રતિઓની સાથે જ્યાં જ્યાં ભિન્નતા આવી ત્યાં ત્યાં તાત્પર્યને દ્રષ્ટિપથમાં રાખી મૂલ ઉપમિતિમાં એ સ્થલ તપાસી સગતપાઠને મુલ્ય સ્થાન આપ્યું છે, અને તાડપત્રીય પાઠને ફૂટનોટમાં આપ્યો છે. જ્યારે બીજી કાગલની ચાર પ્રતિઓ માટે એ ધોરણ સ્વીકાર્યું છે કે-જે પ્રતિનો પાઠ મૂલ ઉપમિતિની સાથે ચાલતો હોય તેને મુલ્ય સ્થાન આપી પ્રત્યન્તરનો પાઠ સર્વથા અશુદ્ધ ન હોય તો પાઠાન્તર તરીકે નોંધ્યો છે.

૧ તા૦ સંજ્ઞક પ્રતિનો તત્રત્ય જૂનો હામડા નંબર-૯૩ અને નવો હામડા-નંબર ૧૧૨ છે. પત્ર સંખ્યા ૨૯૨ છે. લઘાઈ પહોળાઈ ૧૫^૩/_૨”x૨^૩/_૪” છે. પ્રતિની સ્થિતિ સારી છે. આમ છતાં ય છેલ્લા પ્રશસ્તિવાળા વે પત્રો (૨૯૧-૨૯૨)ની જમણી બાજુમાં લગભગ ૧^૩/_૪ ઇંચ જેટલો ભાગ તૂટી ગયો છે. આ ભાગ ક્યારે અને કોના હાથે તૂટ્યો એની અમને કશી જ સ્વચર નથી, પરન્તુ સને ૧૯૩૭ માં છપાયેલ પત્તનસ્થ-પ્રાચ્યજૈનભાણડાગારીય-ગ્રન્થસૂચિ(પ્રથમભાગ)માં આ પ્રશસ્તિ સ્વણિંદત સ્થિતિમા મુદ્રિત થઈ છે. એટલે તૂટેલો ભાગ તે પહેલાં જ ગુમ થયો છે એ નક્કી છે. આ પ્રતિમાં પ્રશસ્તિ ઘણી મોટી છે. એ પ્રશસ્તિ આપતા પહેલાં એક વાત એ જણાવવાની છે કે-આ પ્રશસ્તિ અત્યાર અગાઉ ત્રણ સ્થલે મુદ્રિત થઈ ગઈ છે.

૧ પત્તનસ્થ-પ્રાચ્યજૈનભાણડાગારીય-ગ્રન્થસૂચિ પ્રથમ ભાગના પૃષ્ઠ ૫૦ ઉપર.

૨ પ્રશસ્તિસંગ્રહના (સપાદક અમૃતલાલ મગનલાલ શાહ) પૃષ્ઠ ૫૮ ઉપર.

૩ જૈનપુસ્તકપ્રશસ્તિસંગ્રહના (સીંધી જૈન ગ્રન્થમાલા ગ્રન્થાલ્ક ૧૮) પૃષ્ઠ ૬૮ ઉપર.

૭ શ્રીમાનુસ્યુરિક્લપ્ત શ્રીમેવાસનાશ્વરિત્ર, એમ સાત પ્રન્થો સ્ત્રોષી આપવામાં સહાય કરી છે
પદ્ધતિમાં જખાલ્લા પ્રમાણે એમની ગુરુપરમ્પરા આ પ્રમાણે છે

વન્દ્રગણ્ડીવ શ્રીદેવાનન્દસુરિ

આ શ્રીપ્રમુખસુરિની આચાર્યપદવી તેમના બહિષ્ ગુરુભાલા શ્રીજ્ઞાનચન્દ્રસુરિના હાથે થઈ હતી
પ્રતિબોનો પરિચય--પ્રસ્તુત સંસ્કરણમાં અમે પાંચ હાથપોષીઓનો સ્વયોગ કર્યો છે--

૧ પાટલ-સંપત્તિના પાઠાની સાદપત્રની, જેની અમે ૪૦ સંજ્ઞા રાલેલી છે

૨-૧ પાટલ શ્રીદેવચન્દ્રાચાર્ય જ્ઞાનમન્દિરની, જેની અમે ૬૦ અને ૪૦ સંજ્ઞા રાલેલી છે

૩ જમવાવાલ રોહિણના સ્વામીની, જેની અમે ૪૦ સંજ્ઞા રાલેલી છે

૪ વરોહરા પૂજ્યપાદ જ્ઞાનમુર્તિ શ્રીહસલિનમયી શાસ્ત્રસંપ્રદાની, જેની અમે ૫૦ સંજ્ઞા રાલેલી છે

આ પાંચે પ્રતિઓનો પરિચય આપતા પહેલાં એક વાત જણાવીએ છીએ કે-આ સંસ્કરણમાં અમે તાડપત્રની પ્રતિને જ મુલ્યત્વ આપ્યું છે. આમ છતાં બીજી કાગલની પ્રતિઓની સાથે જ્યાં જ્યાં ભિન્નતા આવી ત્યાં ત્યાં તાત્પર્યને દૃષ્ટિપથમા રાખી મૂલ ઉપમિતિમા એ સ્થલ તપાસી સગતપાઠને મુલ્ય સ્થાન આપ્યું છે, અને તાડપત્રીય પાઠને ફૂટનોટમા આપ્યો છે. જ્યારે બીજી કાગલની ચાર પ્રતિઓ માટે એ ધોરણ સ્વીકાર્યું છે કે-જે પ્રતિનો પાઠ મૂલ ઉપમિતિની સાથે ચાલતો હોય તેને મુલ્ય સ્થાન આપી પ્રત્યન્તરનો પાઠ સર્વથા અશુદ્ધ ન હોય તો પાઠાન્તર તરીકે નોંધ્યો છે.

૧ તા૦ સંજ્ઞક પ્રતિનો તત્રત્ય જૂનો ડામડા નવર-૯૩ અને નવો ડામડા-નંબર ૧૧૨ છે. પત્ર સંખ્યા ૨૯૨ છે. લઘાઈ પહોળાઈ ૧૫૩"×૨૩" છે. પ્રતિની સ્થિતિ સારી છે. આમ છતાં ય છેલ્લા પ્રશસ્તિવાળા વે પત્રો (૨૯૧-૨૯૨)ની જમણી બાજુમા લગભગ ૧૩ ઇંચ જેટલો ભાગ તૂટી ગયો છે. આ ભાગ ક્યારે અને કોના હાથે તૂટ્યો એની અમને કશી જ સ્ખર નથી, પરન્તુ સને ૧૯૩૭ માં છપાયેલ પત્રનસ્થ-પ્રાચ્યજૈનભાણડાગારીય-ગ્રન્થસૂચિ(પ્રથમભાગ)માં આ પ્રશસ્તિ સ્ખંડિત સ્થિતિમાં મુદ્રિત થઈ છે. એટલે તૂટેલો ભાગ તે પહેલાં જ ગુમ થયો છે એ નક્કી છે. આ પ્રતિમાં પ્રશસ્તિ ઘણી મોટી છે. એ પ્રશસ્તિ આપતા પહેલાં એક વાત એ જણાવવાની છે કે-આ પ્રશસ્તિ અત્યાર અગાઉ ત્રણ સ્થલે મુદ્રિત થઈ ગઈ છે.

૧ પત્રનસ્થ-પ્રાચ્યજૈનભાણડાગારીય-ગ્રન્થસૂચિ પ્રથમ ભાગના પૃષ્ઠ ૫૦ ઉપર.

૨ પ્રશસ્તિસંગ્રહના (સપાદક અમૃતલાલ મગનલાલ શાહ) પૃષ્ઠ ૫૮ ઉપર.

૩ જૈનપુસ્તકપ્રશસ્તિસંગ્રહના (સીંધી જૈન ગ્રન્થમાલા ગ્રન્થાક્ર ૧૮) પૃષ્ઠ ૬૮ ઉપર.

આ શ્રવણ સ્વલ્લે મુદ્રિત બયેલી પ્રસૂત પ્રશસ્તિની મૌલિકતા પહેલા સ્વલ્લમાં થયેલ સ્વલ્લર્થ છે પટલે કે ને સ્વલ્લે બહારો સચિત છે ત્યાં અર્થનિસંધાનનો વિચાર કરી [ ] આશા કોણકમાં તેટલા બહારો ઉમેર્યા છે અને ઉર્ણા સમગ્ર નથી પડી ત્યાં તેટલી અમ્મા સોલી રાણી છે આમ કરી સ્વ શ્રીયુત લક્ષણે પ્રમાથિકતાને ચરોચર ચાલવી છે એમ કહેલું ન બોર્ડેપ શ્રીના સ્વલ્લમાં તો સમ્પાદક સચિત સાગમાં પોતાની મસિકસ્યનાથી નવા બહારો પવી રીતે બોલી શીવા છે કે આગે આ પ્રશસ્તિ પસને અસચિત ન મઠી હોય પટલુ ન નદિ પણ પ બહારયોગનામાં ય પટલી પથી મહબહ કરી છે કે-ક્યો ઇન્વ જાહે છે એનો પણ ફશક રાસના વસ્ટી લીધી નથી

શ્રીના સ્વલ્લમાં પણ આ પ્રશસ્તિની મૌલિકતાને કેટલેક સ્વલ્લે વિકૃત કરવામાં આવી છે સુવાચ્ય બહારોને પણ બેદલી નાંહવા છે અને સચિત બહારોને અસચિત મઠવા હોય તેવી રીતે મુદ્રિત કરામ્મા છે એના સમ્પાદક તો સમ્પાદક આત્મમાં અતિ પ્રસિદ્ધિને પામેલા શ્રીયુત ચિનિચિયમી છે સમ્પાદકે 'ચેનપુસ્તક-પ્રશસ્તિસંપ્રદમાં પ્રાસ્તાવિક વિચારના પૃષ્ઠ ૧૫ ના શ્રીના ફકરામાં બંધુ છે કે-' 'દુનમેસ પાટળકે માન્દારોમે રથિત પુસ્તકોકે તો પ્રાપ સબ લેસુ હમને અપને હાથોસે ઉતારે હું' । આમ હોવા છતાં એમના હાથે બાંધું કેમ બન્યુ હશે પ ન એક વિચારનીય પ્રશ્ન છે બીજું આ

૧ વચ્ચે આ પ્રશસ્તિના પ્રથમ શ્લોકનો અર્થને આપેલો હસપર્પમાય અપારમશબ્દાન્તારાતિત તપ- ૫ ૧ ॥

૨ વચ્ચે આ પ્રશસ્તિના પ્રથમ શ્લોકનો અર્થને આપેલો હસપર્પમાય અપારમશબ્દાન્તારાતિત તપ ૫ ૧ ॥

૩ વચ્ચે આ પ્રશસ્તિના પ્રથમ શ્લોકનો અર્થને આપેલો હસપર્પમાય અપારમશબ્દાન્તારાતિત તપ ૫ ૧ ॥

પ્રશસ્તિવાળી તાડપત્રની પ્રતિ માટે શ્રીયુત્ત જિનવિજયજીએ ૧૩ મી સદીમાં લખાયાનું અનુમાન કર્યું છે તે પણ વ્યાજવી લાગતું નથી, કારણકે-આ ગ્રંથ વિ. સ. ૧૨૯૮ માં તો રચાયો છે. અને આ પ્રતિનો વિચાર કરતાં એ મૂલ લેખકની પ્રતિ હોય એમ લાગતું નથી, એટલે પ્રતિલિપી થયેલી હોવાનો જ સંભવ છે. આથી અમારું છે કે આ પ્રતિ વહેલામાં વહેલી ૧૪ મી સદીના પ્રથમ થા દ્વિતીય ચરણમાં લખાઈ હશે.

તાડપત્રીયપ્રતિની પ્રશસ્તિ—શુભં મધતુ લેખક-પાઠકયોઃ ।

શ્રીમન્તસ્તે સતા સન્તુ તીર્થેશા[ઃ] સ્વસ્તિકારિણઃ । અપારમવકાન્તારતારિત ['નેઋજ્ઞ'] તવ .	॥ ૧ ॥
પહ્લીચાલ્લુ ઇતિ લ્યતાતો વંશઃ પર્વોદિતોદિતઃ । સોઽસ્તિ સ્વસ્તિકરો ધાઙ્યાં યત્ર કીર્તિર્ધર્મજાયતે	॥ ૨ ॥
પુ ['રા તત્ર પ'] વિત્રોઽમૂદ્ વંશે મુક્તાપ('પ')લોજ્જ્વલઃ । વીકલાસ્થ્ય ઇતિ શ્રેઘ્ની સતાં હૃદિ ગુણે[ ] સ્થિતઃ	॥ ૩ ॥
તત્પત્ની રત્નદેવીતિ પવિત્રા પુણ્યશાલિની । ગુણમાણિવ્યમઙ્ગુણા તુપારચુતિશીતલા	॥ ૪ ॥
પુત્રી તયોઃ સ્તુહિણિનામધેયા સુશ્રાવિકા શીલવતી વમ્ભુવ । યા દેવપૂજાનિરતા ગુરુણા પદાન્બુગાસેનગજદંસી	॥ ૫ ॥
પુરા પવિત્રસ્તત્રાસીદ્ વંશે મુક્તાફલોજ્જ્વલઃ । યોગદેવ ઇતિ [શ્રે']ઘ્ની સતાં હૃદિ ગુણે સ્થિતઃ	॥ ૬ ॥
આંમ્રદેવશ્ચ વીરશ્ચ તનયૌ સનયૌ તત . । કર્પદ્યા('પર્વા') માકમાઢાકા વીરપુત્રાસયોઽમવન્	॥ ૭ ॥
સા ['ઢાક'] સ્ય તતો જન્ને પુત્રશ્રામ્ત્રકુમારકઃ । પરોપત્તારદાદિપ્ત્યગામ્મીયવિધિસેવનિઃ	॥ ૮ ॥
જયતી('ન્તી')લ્યાલ્યયા જન્ને ગેહિની તસ્ય સત્ય ['વાક્'] । તત્સુતઃ પામડો જન્ને પાંદે રૂપી સુતે તથા	॥ ૯ ॥

તતઃ સપુખ્યપાત્મસ્ય પવિત્રસ્ય મહાત્મનઃ । સુધિયઃ પાસહરચામૃત્ પત્ની પાતૂરિતિ [મિથા]

॥ ૧૦ ॥

સત્ત્વા પુત્રાસ્રબો ગાથા પુનર્ના ઇવ ચક્ષુઃ । ચગત્સિદ્ધો જ્ઞાત્સિદ્ધઃ તથા મધનસિદ્ધકઃ

॥ ૧૧ ॥

માહુચિર્ધર્ગસિદ્ધ ['સ્વામયત્ સ'] દર્મચારિણી । દ્રઢુર્ણિર્વશ્વસિદ્ધસ્ય મગૂવ મેયસી સત્તા

॥ ૧૨ ॥

મીપૂખ્યોદયચન્દ્રાસ્યપદ્મસ્યોષોતકારિણાત્ । મીધીદેવસૂરીણા ['મુપદે'] શેન મહિમાદ્ (૧)

॥ ૧૩ ॥

સુશ્ચિષ્ઠાલિકા સેવં કુર્વાન્ના ધર્મસંપ્રદય્ । મીચયદેવસૂરીણા વિશેષાત્ મહિમાદ્ધિની

॥ ૧૪ ॥

[તપમિતિમવપ્રપન્ન] સ્યોદારસ્ત્યાત્ર પુત્તિકામેવાય્ (૧) । સા પાત્ [૧] સ્વચક્ષુઃશ્ચેડ્યં લેલનામાસ

॥ ૧૫ ॥

યાવદુદયાદિવેષાં દિવસકરો આનુષાંગકલ્પ ['કલ્પ'] । પરિપ્પયતિ વિજુભારી મન્યતુ સત્પુત્તકલ્પાવત્

॥ ૧૬ ॥

શુભમત્તુ મીજમવ્યસંવત્સ ॥ છ ॥ મહાહ મહામીરિતિ ॥ છ ॥ છ ॥ છ ॥

૨ ક૦ સંશ્ક્ર પ્રતિનો સપ્તમ્ ઢા૦ મ૦ ૧૬૭ બને પ્રતિ ન૦ ૧૫૮૧ છે એના પછ ૧૦૪ છે આ પ્રતિ પદિમાત્રા
કિર્ણનાં સ્લાનેલી છે. શુદિતું વોરમ્ એમાં ચોર્દેય તેતું સપ્તમાયું નથી આ પ્રતિ ચ્યારે સ્લાઈ, વ્યાં સ્લાઈ તથા ક્ષેત્રે
સ્લાની ૬ જશુ અન્તિમ પુલ્પિકા નદિ હોવાના કારણે બજાત ચ રહેવા વામ્યુ છે આમ છતાં પ્રતિની કિર્ણ તથા સ્વિતિ
ચોર્દા પવરમી સર્વેન્દ્રી આસપાસમાં સ્લાઈ હશે એમ જાગે છે.

૧ સ૦ સંશ્ક્ર પ્રતિનો સપ્તમ્ ઢા૦ મ૦ ૮૧ બને પ્રતિ ન૦ ૧૯૨૧ છે પછ સંક્યા ૧૫૭ છે આ પ્રતિ અર્વાપીન હોવા
છતાં ચ એમાં શુદિ સારી છે જાણી અમને જાગે છે કે-એના ઉપરથી આ પ્રતિકિર્ણી બદે છે તે બાવર્ષ શુદ્ધતમ હોવો ચોર્દેય.

આમાં આ પ્રમાણે પુષ્પિકા છે—લિ० લહિયા શ્રીવલ્લભઃ ॥ સં. ૧૯૬૨ ફાગણ વદ ૧૧ લિ० શ્રીપાટણમધ્યે ॥ શ્રી ॥

૪ ગ૦ સજ્જક પ્રતિનો તત્રત્ય હા૦ નં૦ ૪ અને પ્રતિ નં૦ ૪ છે. પત્ર સંખ્યા ૧૦૬ છે. આ પ્રતિમાં શુદ્ધિનુ ધોરણ ઠીક પ્રમાણમા સચવાયું છે. આમાં પુષ્પિકા આ પ્રમાણે છે—શ્રીઃ ॥ શુભં ભવતુ ॥ છઃ ॥ શ્રીઃ ॥ કલ્યાણં મૂયાત્ ॥ શ્રીઃ ॥ સવત ૧૫૬૨ વર્ષે ફાલ્ગુન માસે કૃષ્ણ પક્ષે દશમી તિથૌ ગુરુદ(ંદિં)ને શ્રીઅણહિલપાટકપત્તને શ્રીતપાગચ્છે શ્રીપરમગુરુ શ્રીહિમવિમલસૂરિવિજયમાનરાજ્યે પંડિતશ્રેણિશિરોમણિ—(અહીં લગભગ ચાર ઇંચ જેટલી જગ્યા ઉપર કોઈએ હડતાલ લગાવી છે.) મુનિભગનગુણનકૃતે શ્રીઉપમિતિભવપ્રપન્ચાકાસારોદ્ધારપ્રતિલેખિતા ॥ વિબુધૈર્વાચ્યમાના ચિરં જયતાત્ ॥

શ્રીરસ્તુ શ્રીચાતુર્વર્ણસ્ય શ્રીસઘસ્ય ॥ છ ॥

૫ ઘ૦ સજ્જક પ્રતિનો તત્રત્ય નબર નોંધવો રહી ગયો છે. એટલે અમે તે નંબર આપી શકતા નથી. આ પ્રતિ ખાસ કરીને ક૦ સજ્જક પ્રતિને બહુધા મળતી છે. આમાં લલ્યા સવત આદિ કશું જ નથી. માત્ર આટલી પુષ્પિકા છે—

૫. શ્રીદેવસાગરજી મયા કરીને અમરસાગર ।

ઋગ્ણસ્વીકાર—આ ગ્રન્થના સમ્પાદન માટે તૈયાર કરેલી પ્રેસકોપી પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ યશોદેવસૂરિજીના શિષ્ય મુનિરાજ શ્રીઅશોકવિજયજીએ સાધનત તપાસી યોગ્ય સૂચના આપી છે, મુનિરાજ શ્રીમનકવિજયજી મહારાજે કેટલીક વલ્લત પ્રૂફો જોઈ આપ્યા છે, પૂ. પા. પંચાસજી શ્રીમુક્તિવિજયજી મહારાજે છપાયેલા ફરમા જોઈ અમારા જોવા છતાં રહી

ગવેલી કેટલીક અગુદિઓ તરફ અચાતં ધ્યાન વોરું છે, સંપત્તીના પાઠાની તાલપત્રીય પ્રતિ પટલા સેવનિમાને આપવા
 ઉવારતા થતાથી છે, બીજેમચન્દ્રાચાર્ય જ્ઞાનમન્દિર(પાટણ)ના દૂષ્ટી મળરહેઠ કેસમઅઠમાઈ સમા વલ્લિસ વીમનભ્રમ
 સંપત્તીય ને હસ્તલિલિપિ પ્રતિઓ આપવાની ઉવારતા થતાથી છે, પૂ પા ધા મી મણોવેયસુરિચીની મેરણાવી સોઠ ધીરાનપ
 રાનપંચવતી પેરીઆ માર્તિક હાદ સમામાઈ એસીગમાઈપ રેહેતના તથામની પ્રતિ મેલ્ચી આપી છે, સમા ઉવારનેવા
 તાહિત્સરલિક મુવિરાજ બીપુવ્યવિજયચી મહારામે પૂં પાં મુનિરાન મીત્સવિચયચી હાલસેમદની પ્રતિ મોઢ્ઢી આપી
 ધમાગ આ સ્વર્નમાં સહાય કરી છે આવી આસ્થલે ૫ સર્વેચો હર્મિક આમાર માની હુઠકલા અનુમતીપ છીપ

ઉપસંહાર—પાત્તે વ્રુ વિશ્વલિ કરી વિરમીપ છીપ કે-છપાઈને આવેલા પ્રમાણોમાં હદિવોપચી, અસાવધાનીચી,
 મતિમાન્યચી કેવેસવોપચી રહી ગવેલી દલિઓનું મુદિલ્લક તેમાર કરી અમોપ અનુકરણિકા પછી વ્યાપ્ત છે તે મુજબ વાંચકો
 પ્રથમ સુધારી લેશે જ્ઞાન છવાં ન તદુપરાન્ત એ કવિઓ રહી ગયેલી જ્ઞાન તેને સુઠકાવકો હમ્મ ગજશે અને અનુકરણપ
 અમોને જ્ઞાનવા અનુમદ કરશે, જેવી હવે વઢીની આગુપિ પ્રસિદ્ધ જ્ઞાન સ્વારે તેમાં થવાવોમ્મ સુમારો થઈ છકે

પુરીપાઈ દેન વર્મસલ્લ્ય હીપચી (ભોરાપ્દ)

વિક્રમ સંવત ૨૦૦૧ વીર સંવત ૨૪૭૧

દ્વિતીય આવાઠ કદિ ૧૦

કાનિમવિજય

श्रीउपमितिभवप्रपञ्चाकथासारोद्धारस्य अनुक्रममणिका-

प्रथमः प्रस्तावः

विषयः	पृ०	सि०उ०पृ०	विषयः	पृ०	सि०उ०पृ०
१ मङ्गलम्	१।१	१	१० रङ्गभिक्षादानम्	२।२	११
२ सिद्धव्याख्यातु-सिद्धार्थिनमस्कारः	१।१	.	११ द्रमककुविकल्पाः	२।२	११
३ प्रस्तावेषु अधिकारोद्देशः	१।१	४	१२ भेषजत्रयप्रयोगविचारणा	३।१	१२
४ कथाप्रारम्भः	१।२	७	१३ बलात्पयःपानं तद्गुणश्च	३।१	१३
५ रङ्गस्य राजमन्दिरद्वारप्राप्तिः	२।१	८	१४ कदन्नमूच्छा	३।२	१३
६ राजमन्दिरवर्णनम्	२।१	९	१५ परमान्नगुणवर्णनम्	४।१	१३
७ रङ्गसंकल्पः	२।१	९	१६ परमान्नदानम्	४।१	१५
८ नृपदृष्टिपातः	२।१	१०	१७ द्रमकाय धर्मबोधकरोपदेशः	४।२	१६
९ धर्मबोधकरविचारणा	२।१	१०	१८ कदन्नप्रतिबन्धः स्वचिन्तित- प्रकटनं च	५।१	१७

१९	भेषजप्रपाधिकाटीवटमिरेखाः	५।१	१८	२५	७।१	२४
२०	भेषजप्रथमाहात्म्यवर्णनम्	५।१	१८	२५	७।२	२५
२१	तद्व्यापारिका	५।१	१९	२५	७।२	२५
२२	सद्वृत्तेः परिचारणा	६।२	२१	२६	८।१	२६
२३	तत्परिचारणायाः साधनम्	६।२	२२	२६	८।१	२६
२४	इमकमुभिविक्स्या	६।२	२३			

द्वितीयः प्रस्ताव

विषय	पृ०	सि० नं० पृ०	विषय	पृ०	सि० नं० पृ०
१ मनुजगतेः नगरकल्पना			५ मन्मथपुरुषपरनामसुमतेर्बन्ध	१०।१	१११
तद्वर्णनं च	९।१	१०५	६ सदागमामन्येष्टः	१०।१	११५
२ वर्मजो राजसकल्पना	९।१	१०६	७ सदागमपार्थे सखीयुगमस्य गमनम्	१०।१	१२०
३ कर्मजो भाटकम्	९।१	१०७	८ सदागमपार्थे मन्मथपुरुषाभयनम्	१०।२	१२१
४ अक्षपरिणतेः महादेवीत्यकल्पना	९।२	१०८	९ संसारिजीवागममम्	१०।२	१२३

- १० संसारिजीववृत्तान्तः
११ अव्यवहारान्निर्गमः
१२ भवितव्यतामहिमा
१३ एकाक्षनिवासनगरप्राप्तिः
१४ पुष्टीत्वायवाप्तिः

विषयः

- १ तन्निवर्द्धनत्वेन जन्म
२ अविचेकितापुत्रत्वेन वैश्वानरजन्म
३ वैश्वानरस्वरूपम्
४ तन्निवर्द्धनवैश्वानरयोर्भेदः
५ कलाग्रहणम्
६ वैश्वानरप्रभावः
७ वैश्वानरभेद्रीत्यागोचयः

पृ०

- १७।१ १३९
१७।१ १४०
१७।२ १४०
१७।२ १४०
१८।१ १४१
१८।२ १४२
१९।२ १४६

सि०उ०पृ०

- १३९
१४०
१४०
१४०
१४१
१४२
१४६

तृतीयः प्रस्तावः

विषयः

- ८ क्षान्तिकन्यावर्णनम्
९ तत्प्राप्त्युपायः
१० स्पर्शनप्रभावे मनीषिबालकथा
११ स्पर्शने तयोरभिप्रायः
१२ बोधादेशात् प्रभावस्य स्पर्शनमूल-
शुद्धौ गमनम्
१३ स्पर्शनचरितप्रकाशः

पृ०

- २०।१ १४७
२०।२ १५१
२१।१ १५३
२२।१ १५७
२३।१ १५८
२३।१ १५८

सि०उ०पृ०

- १४७
१५१
१५३
१५७
१५८
१५८

- १५ विकलाक्षनिवासे वासः
१६ पञ्चाक्षपशुसंस्थाने वासः
१७ मनुष्यायुरुपार्जनम्
१८ पुण्योदयप्रकटनम्
१९ सकेतोद्बोधः

- १५।१ १३३
१५।२ १३५
१६।१ १३७
१६।१ १३७
१६।१ १३७

१४ राजसचिषे रागकेसरीपदा

विषबाभिषापो मन्त्री

१५ महाभोगप्रमादः

१६ महाभोगस्य सन्तोषजघात

प्रत्यागम्

१७ स्वर्धने मन्त्रीपिबिषाण

१८ बाह्वस्व स्वर्धनापीनवा

१९ स्वर्धन्योगप्रति

२० मन्त्रीपिणः सावबातवा

२१ बाह्वस्वमात्मया द्वयः

२२ ह्यममुन्पीबिषाण

२३ मन्त्र्यममुन्दिहृणम्

२४ बाह्विषमन्त्रे मियुनमनकवा

२५ मोगतप्यास्वरूपम्

२६१२ १५८

२६१२ १६०

२६१२ १६२

२६१२ १६४

२६१२ १६५

२६१२ १६५

२६१२ १६६

२६१२ १६७

२६१२ १६७

२६१२ १६८

२६१२ १७०

२६१२ १७४

२६ बाह्वस्ववोपस्वरूपम्

२७ जनज्ञप्रयोदशर्षा बाह्वुभ्येष्टिणम्

२८ व्यन्तरकृता बाह्वीका

२९ बाह्वस्व कामव्यथा

३० रात्रौ बाह्वस्व मयनकवस्ये

मिनीमनम्

३१ होमावोत्पाटिवो बाह्वः

३२ बाह्वस्व विहृष्यता

३३ बाह्वस्व मुक्तिः

३४ बाह्वस्वान्तमद्वयेन मन्त्र्यममुन्ने

पूयोत्पादः

३५ मन्त्रीपिहृषोपवेष्टः

३६ मन्त्रीपिपन्थममुन्नेष्टोः संगदिः

३७ मयनकवस्ये बाह्वामनम्

२९१२ १७६

३०१२ १८१

३११२ १८३

३११२ १८४

३११२ १८५

३११२ १८६

३२१२ १८७

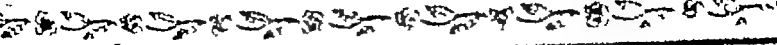
३२१२ १८७

३३१२ १८९

३३१२ १८९

३४१२ १९०

३४१२ १९३

५१	अकुशलमालास्पर्शन निग्रहाज्ञा	४०।२	२१२
५२	मनीषिणो भावदीक्षा	४१।१	२१४
५३	राज्ञो मनीषिदीक्षामहोत्सवाय प्रार्थना	४१।२	२१७
५४	आस्थाने नृपतिमन्त्रिमनीषिणां धर्मगोष्ठी	४२।१	२२१
५५	कर्मविलासादिस्वरूपाख्यानम्	४३।१	२२४
५६	मनीषिदीक्षाया राज्ञो विलम्बेच्छा सुबुद्धिकृतानुशारित्तश्च	४३।२	२२५
५७	निष्क्रमणोत्सवः	४४।१	२२७
५८	राजादीनां दीक्षापरिणतिः	४४।१	२२९
५९	मनीषिचित्तसादृश्ये प्रभ्रः	४४।२	२३२
६०	मनीष्यादिकथोपसहारः	४४।२	२३३
६१	विदुरस्य वैश्वानरत्यागोपदेशः	४५।१	२३४

३८	शत्रुमर्दनकृतबालविहम्बना	३५।१	१९३
३९	मध्यमबुद्धेर्विचारः	३५।२	१९५
४०	प्रबोधनसूरिसमागमः	३६।१	१९५
४१	मनीष्यादित्रयनिर्गमः	३६।२	१९७
४२	सपरिवारशत्रुमर्दनस्य सूरिपार्श्वे गमनम्	३६।२	१९७
४३	इन्द्रियमाहात्म्यम्	३७।१	२००
४४	उत्कृष्टतमाद्याश्चतुर्द्धा नराः	३७।१	२०१
४५	बालस्य बालिशता	३७।२	२०२
४६	सत्कृष्टादीनां स्वरूपम्	३७।२	२०३
४७	तज्जनकादिदृत्तम्	३८।२	२०७
४८	बालस्याधमाचरणम्	३९।१	२०९
४९	निरुपक्रमसोपक्रमकर्मस्वरूपम्	३९।२	२१०
५०	बालस्य भाविदृत्तम्	४०।१	२११

६२	विदुरस्य विद्वन्मना	४५।२	२३४
६३	कनकश्लोकपराय	४५।२	२३५
६४	कनकश्लोकेण स्वपुष्टान्वकनम्	४६।१	२३६
६५	वृत्तसाधुवर्धनं चिन्तासनसार		
	कनकं च	४६।१	२३७
६६	साधर्मिकवात्सल्यारम्भः	४६।२	२३८
६७	दुर्लभस्य रोपः	४६।२	२३८
६८	राजः कनकम्	४६।२	२३९
६९	कनकश्लोकपठानम्	४७।१	२३९
७०	साधर्मिकवात्सल्यभागे उपदेशः	४७।१	२३९
७१	दुर्लभस्य पुष्टया	४७।२	२४०
७२	वाद्यापमानेन कनकश्लोकरस्य		
	निर्गमः	४७।२	२४१

७३	कनकश्लोकराधानाय सुभसाये		
	रागमनम्	४७।२	२४१
७४	विमलमनारत्नवत्स्योरागमः	४८।२	२४२
७५	कनकश्लोकरनन्विषवर्धनयो		
	प्रयाणम्	४९।१	२४४
७६	नन्विषवर्धनेन सह हिंसाया विवाहः	४९।२	२४७
७७	हिंसाप्रभावेण प्रवरसेमसारणम्	५०।१	२४८
७८	राजकुमारयोः विमलमनारत्न		
	वतीभ्यां सह विवाहः	५०।२	२४९
७९	राजकुमारोत्तरपहरणम्	५०।२	२५०
८०	समरसेनाथैः सह युद्धम्	५०।२	२५०
८१	प्राप्तवधयोः कुमारयोर्नगरप्रवेष्टः	५१।२	२५२
८२	कनकमञ्जरीवर्धमानमन्विषवर्धनस्य		
	कामादुरा	५२।१	२५४

८३	कनकचूडेन मन्त्रिद्वारा	५३।१	२५६
	कनकमञ्जरीदापनम्		
८४	नन्दिवर्द्धनस्य कनकमञ्जर्या सह	५३।१	२६४
	परिणयनम्		
८५	वैश्वानरहिसयोरनुमोदनम्	५३।१	२६५
८६	कनकशेखरादिकृतहिसावैश्वानर-		
	त्यागोपक्रमः	५३।२	२६५
८७	तद्विपरीतपरिणमनम्	५४।१	२६६
८८	नन्दिवर्द्धनाह्वानाय दूतागमनम्	५४।१	२६७
८९	यवनराजस्य पराजयो मृतिश्च	५५।१	२६८
९०	नन्दिवर्द्धनस्य नगरप्रवेशः		
	स्वजनमेलापश्च	५५।१	२६९
९१	हिसाया उन्नतित्वे नन्दिवर्द्धनस्य		
	सकल्पः	५५।१	२६९

९२	मृगयाव्यसनम्	५५।२	२७०
९३	जिनमतज्ञाय हिसास्यागोपाय-		
	पृच्छा	५६।१	२७१
९४	नन्दिवर्द्धनस्य यौवराज्यं		
	रफुटवचनागमश्च	५६।२	२७४
९५	कुटुम्बसहारः	५७।१	२७५
९६	नन्दिवर्द्धनस्य नगरान्निर्गमः	५८।१	२७६
९७	अरण्ये चौराधीनता	५८।१	२७७
९८	कनकपुरे बन्दिताया गमनम्	५८।२	२७८
९९	कुशावर्त्ते आगमनम्	५९।२	२७९
१००	देवतोत्पादितस्य अम्बरीषाग्रे		
	मोचनम्	५९।२	२८०
१०१	बज्जा शार्दूलपूराद्वहिः कान्ते		
	मोचनम्	६०।१	२८०

१०२	केवलसिद्धयवसरणम्	६०।२	२८०
१०३	अरिबन्धनस्य अयस्वकीयप्रभाः	६०।२	२८२
१०४	वैश्वानरविष्टादोषाः	६१।२	२८४
१०५	सर्वसंसारिणां तुल्यवृत्तान्तः	६२।२	२८६
१०६	श्रीमि कुटुम्बानि	६२।२	२८९
१०७	राक्षो वीक्षेष्णुः	६३।१	२९३

चतुर्थः

विषयः	पृ०	सि० अ० पृ०
१ रिपुपारजस्यैकराजवोर्बन्धः	६५।२	२९८
२ तमयोर्द्वेष्टी द्वेष्टपञ्चक्या विषस्याद्य ६६।१	६६।१	२९९
३ पितृहत्याऽनुद्वेष्टा	६६।१	३००
४ स्वप्नविचारस्य विधेयप्रमाणः	६६।२	३०२
५ सुपाषाणस्तच्छुद्ध्यः च	६६।२	३०२

१०८	जम्बिबर्जनस्य बन्धनान्मुक्तिः	६३।२	२९५
१०९	धराधरेण युद्धं द्रुतिः संसारः प्रमाणं च	६४।१	२९५
११०	श्वेतपुरे ध्यासीरहणेन बन्धः	६५।१	२९७
१११	सपुण्योदयस्य संसारिजीवस्य सिद्धान्तमारेडवसारः	६५।१	२९७

प्रस्तावः

विषयः	पृ०	सि० अ० पृ०
६ कञ्जप्रहणे द्वेष्टरासभृपाषाणयो र्भद्रिमा	६७।१	३०३
७ गुह्यरासभेनापात्राणां	६७।२	३०६
८ कञ्जानिपुण्यप्रभे मृयोपारः	६८।२	३०७
९ सरणाहनस्य कुमाराय द्वित्तद्विष्टा	६८।२	३०७

१०	मायावर्णनम्	६९।१	३०८
११	नरसुन्दर्यागमः	६९।१	३०८
१२	कलानैपुण्ये भ्रमनाशः	६९।२	३१०
१३	पुण्योदयेन दापिता कुमारी	७०।२	३१२
१४	विवाहः परस्परं च प्रेम	७१।१	३१३
१५	प्रेमपरीक्षायै कलाप्रश्ने रोपः	७१।२	३१५
१६	नरसुन्दरीनिष्काशनं च	७२।१	३१६
१७	विमलमालया नरसुन्दर्यवस्थो-	७३।१	३१८
१८	वितिकथनम्	७३।२	३१९
१९	मातुस्तिरस्कारः	७३।२	३२०
२०	नरसुन्दर्या अपराधक्षामणार्थमाग-	७४।२	३२१
२१	मनं तिरस्कारश्च		
२२	नरसुन्दरीविमलमालयोरुद्वन्द्वनम्		
२३	लोकस्य विकृतिः		

२१	विचक्षणसूर्यागमनं देशना च	७५।१	३२२
२२	विचक्षणजडवृत्तान्तः	७५।२	३२५
२३	बुद्धिप्रकर्षोत्पत्तिः	७५।२	३२६
२४	रसनालोलताभ्यां सङ्गः	७६।१	३२७
२५	तयोः स्वीकारः पालनं च	७७।१	३२९
२६	विचक्षणस्योपेक्षा मातापितृज्ञापनं च ७७।२	७८।१	३३१
२७	नारीदोषाः		
२८	रसनामूलशुद्धयै विमर्शप्रकर्षयो-	७८।२	३३२
२९	र्गमनम्	७८।२	३३४
३०	शरद्धमन्तर्तुवर्णनम्	७९।२	३३६
३१	राजसचित्तपुरे गमनम्	८०।१	३३७
३२	रसनाया मूलशुद्धिः	८०।२	३३८
३३	तामसचित्तनगरे गमनम्		
३४	प्रज्ञाविशालाऽगृहीतसकेताससा-	८१।२	३४०
३५	रिजीवालापाः		

वित्तसमाधानमण्डपः सन्तोष-

५७ धनगर्वो धनिचेष्टा च

५८ वेदयासङ्गो विपाकश्च

५९ द्यूतश्रुगयाफलम्

६० मासखादनविकथाफलम्

६१ हर्षविपादवृत्तान्तः

६२ गतिचतुष्कवर्णनम्

६३ जरारुजामृतिखलताकुरूपता-

दरिद्रतादुर्भगतास्वरूपम्

६४ निश्चयव्यवहारौ मुक्तिस्वरूपं च

६५ भवभ्रमणानिर्वेदः

६६ मिथ्यात्वपददर्शनवर्णनम्

६७ जैनदर्शने निर्वृतिमार्गप्राप्तिः

६८ साधवर्णनम्

१७११

१७१२

१९१२

१९१२

१००१२

१०११२

१०२१२

१०३१२

१०४११

१०४१२

१०४११

१०४१२

१०५११

१०५१२

१०५१२

१०५१२

१०६११

१०६१२

१०७११

१०७११

१०७११

१०७११

१०७१२

१०७१२

१०७१२

१०७१२

१०८११

१०९१२

१०९१२

१०९१२

भूपथ

सान्त्विकमानसपुरे विवेकशैले

जैनपुरवर्णनं

जीववीर्याख्यविष्टरप्रभावः

भावार्थः

चारित्रधर्मराजवर्णनं दानादीनि

च वक्त्राणि

चारित्रपञ्चकं दशधा यतिधर्मश्च

सद्भावसारतागृहिधर्मसङ्गण-

रक्तासुदृष्टयः

सद्बोधवगतिमतोषनिष्पिपा-

सितावर्णनम्

चारित्रनृपसैन्यम्

७८	प्रीप्पमेपुर्णवर्षेनम्	१०९।२	४५६	८५	सुखवासत्यते कल्पे	११३।१	४६४
७९	विमलप्रकर्षयोः अवेसागमाः	११०।२	४५७	८६	नरवाहमवीक्षावपमचक्रागमम्	११३।१	४६४
८०	रसमाब्जेकशापुद्गा लक्ष्यतिः	११०।२	४५७	८७	रिपुदारणायोग्यबोधा	११३।२	४६५
८१	विषद्वज्रविरज्ज्वा	१११।१	४५९	८८	योगेश्वरागमनं रिपुदारणविह		
८२	विमलछोकास्त्रमं वीक्षामहर्षं च	१११।२	४६०		स्वभा च	११४।१	४६६
८३	आचार्यमुपबस्यः	१११।२	४६१	८९	रिपुदारणसृष्टिर्मिषाम्बरसंक्रमम्	११५।१	४६८
८४	रिपुदारणस्य राग्वाभिषेकः	११२।२	४६३	९०	मानानुवरसनाळाम्पत्यत्वागोपवेष्टः	११५।२	४६८

पञ्चम प्रस्ताव ।

विषयः	पृ०	सि०	विषय	पृ०	सि०
१ विमलवामदेवबन्नावि	११५।२	४६९	५ विमलेन मिथुनक्षीरद्वयम्	११७।२	४७९
२ वामदेवस्य माषाल्लेषसमागमाः	११६।२	४७०	६ विमलस्य रत्नचूडेन समागमाः	११८।१	४७९
३ विमलवामदेवयोः सङ्गम्	११७।१	४७२	७ रत्नचूडस्यास्मादुत्पत्त्यवकनम्	११८।१	४८०
४ श्रीवामम्बुबने मिथुनागमजम्	११७।१	४७३	८ विमलरत्नचूडयोः सम्बन्धो		
			रत्नवर्णनं च	११९।१	४८१

१	रत्नचूडाय विमलोद्भूतोद्दिष्टः	११९।२	४८४	२१	राजपुरुषैर्बुधसूरेरानयनम्	१२५।२	५०४
१०	युगादिदेयस्य भवने प्रवेशः	१२०।१	४८५	२२	बुधसूरिकथितसंसारिस्वरूपम्	१२६।२	५०५
११	विमलस्य जातिस्मरणोत्पत्तिः	१२०।१	४८६	२३	बठरगुरुदृष्टान्तः	१२९।१	५१७
१२	उपकारकीर्तनम्	१२०।१	४८७	२४	जीवलोके दृष्टान्तोपनयः	१३०।१	५२०
१३	बुधसूरिस्वरूप तेषामानयनाय	१२०।२	४८९	२५	बठरगुरोर्धृत्तान्तरम्	१३०।२	५२३
१४	च विमलप्रार्थना	१२१।२	४९३	२६	उपनयः	१३१।१	५२३
१४	वामदेवस्य रत्नापहरणचेष्टा	१२१।२	४९३	२७	दीक्षोपदेशः	१३१।२	५२५
१५	देवीकृतोपद्रवाद् विमलकारिता	१२३।१	४९६	२८	बुधसूरिचरित्रम्	१३२।१	५२७
१५	वामदेवस्य वन्धनमुक्तिः	१२३।२	४९७	२९	घ्राणभुजङ्गतासङ्गमः	१३२।२	५२९
१६	रत्नचूडायागमः	१२४।२	५०१	३०	मन्दस्य घ्राणलालनम्	१३३।१	५२९
१७	रत्नचूडस्य विद्याधरेन्द्रता	१२४।२	५०२	३१	बुधस्य घ्राणलालनोपेक्षा	१३३।१	५३०
१८	विमलस्य वैराग्यम्	१२५।१	५०३	३२	विचारेण घ्राणवृत्तान्तकथनम्	१३३।२	५३०
१९	विमलस्य मातापितृबोधोपायः	१२५।१	५०३	३३	विचारस्य मार्गानुसारितासङ्गमः	१३४।१	५३२
२०	दुःखिसत्त्वान्वेषणम्	१२५।१	५०३	३४	भवचक्रपुरे संयमभटजर्जरा	१३४।१	५३२

३५	वारिमाऽऽत्ताने तद्वानवने क्षोमाः १३४।२	५३३
३६	सम्पत्तौनोक्तिः १३४।२	५३४
३७	सद्व्योचसुचिता श्रीतिः १३५।१	५३५
३८	संसारिजीवावचौ अवपटावचौ १३५।१	५३६
३९	द्वृतस्य महामोहात् संदेशार्पणम् १३५।२	५३७
४०	समाक्षोमद्यारित्रमोहयोर्द्वय १३६।१	५३८
४१	महामोहेन पारित्रर्गमहावपटावचौ १३६।१	५३९
४२	मन्वस्य दुग्धेष्टिग मरण १३६।२	५४०
४३	बुधस्य वीक्षा १३७।१	५४०

पृष्ठ प्रस्तावः

विषय।	पृ०	सि०	विषय	पृ०	सि०
१ ध्यानम्पुरे घनसेखरधम्म	१४०।१	५४९	४ जयपुरे गमन ध्वजवाद्यम्	१४१।१	५५३
२ सागरप्रपाताद् घनसेखरविक्रम्याः १४०।१	५५०		५ रत्नद्वीपे गमन तत्र स्थितिम्	१४२।१	५५५
३ पनार्धनायनेके प्रपाताः १४०।२	५५०		६ हरिश्चन्द्रारवुत्तमद्वय सेत सख्य च १४२।१	५५७	

४४	धवकराजविमलसिद्धिदीप्ता १३७।१	५४१
४५	वामदेवविपरीतवर्षणम् १३७।२	५४२
४६	स्तेवणद्विजामोचनोपापपूच्छा १३७।२	५४३
४७	सरङ्गगृहे वामदेवेन निषान १३८।२	५४३
	द्वरणम्	
४८	वामदेवस्य कुमरणम् १३९।१	५४६
४९	प्रकाविसाक्षाया विचारणा १३९।२	५४६
५०	संसारिजीवस्य भ्रमण ससाग- रेवानन्वपुरे गमनम् १३९।१	५४८

७ वसन्तक्रीडा चैत्रपट्टिकाप्राप्तिश्च	१४३।१	५५८
८ हरिमयूरमञ्जर्योर्विवाहः	१४३।२	५६९
९ धनशेखरविकल्पाः	१४३।२	५७०
१० यौवनमैथुनसंगस्तदाज्ञावर्तिता च	१४४।१	५७१
११ हरिकुमारे नीलकण्ठस्येभ्यां मारणाभिप्रायश्च	१४४।२	५७२
१२ सुबुद्धिना ज्ञापनं हरिकुमार- प्रयाणं च	१४५।१	५७३
१३ सागरमैथुनकारितो मित्रद्रोहः	१४५।२	५७४
१४ देवकोपः समुद्रे पातनं च	१४५।२	५७५
१५ हरिकुमारस्य पितुराज्याप्तिः	१४६।१	५७६
१६ धनशेखरस्य समुद्राद्बहिरागमनं धनार्थं निष्फलप्रयासाश्च	१४६।१	५७७

१७ उत्तमसूरिपाश्र्वे हरिकुमारस्य मित्रदुःखनाशहेतुपृच्छा	१४७।१	५७९
१८ सुपालितदुष्पालितराज्ययोः सुखदुःखहेतुता	१४७।२	५८१
१९ निकृष्टादिपुरुषषट्पृच्छा	१४९।२	५८५
२० अधमचरितम्	१५१।१	५८९
२१ विमध्यमचरितम्	१५२।१	५९२
२२ मध्यमचरितम्	१५२।२	५९३
२३ उत्तमचरितम्	१५२।२	५९५
२४ अन्तरङ्गराज्ये प्रवेशनोपाय- पृच्छा उत्तरं च	१५३।१	५९६
२५ अध्यवसायमहाह्वदः	१५३।१	५९७
२६ निर्वृत्तिप्राप्त्युपायः	१५३।१	५९९
२७ वरिष्ठचरितम्	१५४।१	६००

२८	अपुत्रिषद्विषयाः	१५४।१	६०२	३१	हरिकुमारस्य दीक्षाकाण्डा	१५५।२	६०५
२९	सिद्धान्तोक्ते प्रत्ययः	१५४।२	६०३	३२	धनशेखरस्य शेषालेम नादाः		
३०	जाचार्यरायोदयमविमर्षमते	१५५।१	६०५		सपुण्योदयेन साङ्ख्यपुरे गमने च	१५५।२	६०७

सप्तमः प्रस्तावः

विषयः	पृ०	सि०	विषयः	पृ०	सि०
१ पनबाहनजम्	१५६।२	६०८	८ बाबयोगवदितकमूढकथा	१६०।१	६२९
२ लकलकुजम् मैत्री च	१५६।२	६११	९ मयस्य ब्रह्मगोविदिः	१६२।२	६४४
३ साधुसमागमो वैराग्यकारण			१० विचवानरलीचतुर्वेदा वद		
४ पृष्ठा च	१५६।२	६१२	सुयोपायस्य	१६३।१	६४६
५ मन्त्रपरीपनकम्	१५६।२	६१३	११ विषयांसरागविषयाकाङ्क्षादि		
६ मवापानकम्	१५७।२	६१६	पृष्ठकम्	१६४।१	६५०
७ मवारकटु	१५९।१	६२३	१२ लेशपापविद्याः	१६४।२	६५२
८ मन्त्रमठः	१५९।२	६२५	१३ ब्रह्मगोविदम्	१६५।१	६५४

२५	देशनया शोकनाशः सागरकृपण- तागमेन च चित्तविपरीतता	१६९।१	६६८
२६	घनवाहनबोधाय अकलङ्कस्य आगमनेच्छा	१६९।२	६७०
२७	विद्यानिरीहतावर्णनम्	१६९।२	६७१
२८	महामोहपरिग्रहवशात् कदर्थना	१७०।१	६७२
२९	नीरदवाहनस्य नृपत्वं घन- वाहनस्य मृतिर्भवभ्रमश्च	१७०।१	६७५
३०	अमृतोदर-बन्धु-विरोचनभवाः अन्तरान्तरा भवभ्रमश्च	१७०।२	६७७
३१	धर्मघोषमुनिदेशना	१७१।१	६७९
३२	कर्तव्योपदेशः	१७१।२	६८०
३३	गृहिधर्मप्राप्तिः सौधर्मे उपपातश्च	१७१।२	६८१

१४	चित्तमेव संसारमोक्षकारणम्	१६५।२	६५५
१५	घनवाहनस्य कर्मग्रन्थेरभ्यर्णता	१६६।१	६५६
१६	घनवाहनस्य सदागमेन सङ्गमः	१६६।२	६५७
१७	मोहपरिग्रहागमः	१६६।२	६५९
१८	ज्ञानसवरणोदयेन महामोह- परिग्रहाधीनता	१६७।१	६६१
१९	अकलङ्कयुतकोविदागमः	१६७।१	६६२
२०	सदागमश्रुतिसगुणदोषेषु कोविदबालिशकथानकम्	१६७।१	६६२
२१	श्रुतिसगाभ्या बालिशमृतिः	१६८।२	६६५
२२	घनवाहनस्य द्रव्यानुष्ठानम्	१६८।२	६६६
२३	परिग्रहशोकप्रभावः	१६८।२	६६६
२४	अकलङ्कस्य पुनरागमो देशना च	१६९।१	६६७

क्र०	व्याख्यानसमाप्तिस्थानं	पृ०	सि०	अष्टमः
विषयः				
१	गुणधारणकुण्डलपरिचयः	१७३।२	६८७	
२	तत्त्वोपनिषद् व्याख्यानम्	१७३।२	६८७	
३	अमरकोशः	१७४।१	६९०	
४	मदनमोहनस्य प्रथमः	१७४।१	६९२	
५	मदनमोहनस्य द्वितीयः	१७४।२	६९३	

क्र०	व्याख्यानसमाप्तिस्थानं	पृ०	सि०
विषयः			
१६	महाभारतस्य द्वादशस्कन्धः	१७२।२	६८५
१७	विष्णुस्य गृह्यसूत्रादयः	१७३।१	६८६
१८	मदनमोहनस्य तृतीयः	१७४।१	७००
१९	मदनमोहनस्य चतुर्थः	१७४।१	७०१
२०	मदनमोहनस्य पञ्चमः	१७४।१	७०२
२१	मदनमोहनस्य षष्ठः	१७४।१	७०३
२२	मदनमोहनस्य सप्तमः	१७४।१	७०४
२३	मदनमोहनस्य अष्टमः	१७४।१	७०५

१४ सुनिर्देशनायां सम्यग्दर्शनसदा-

गमस्वीकारः

१७७।२ ७०२

१५ गृहिधर्मागमः तत्स्वीकारश्च

१७८।१ ७०३

१६ गुणधारणस्य महाराज्याप्तिः

१७८।२ ७०७

१७ निर्मलसुरेरागमो देशना च

१७८।२ ७०५

१८ स्वप्नसशयनिरासः

१७८।२ ७०७

१९ कर्मपरीणामस्य पुण्योदयपापोदयो

१७९।२ ७०९

सेनापती

२० सुन्दरेतरवस्तुषु निजयोग्यतायाः

१७९।२ ७१२

प्रधानकारणत्वम्

१७९।२ ७१२

२१ सुस्थिताज्ञाया अपि कारणत्वम्

१७९।२ ७१२

२२ परिपूर्णसुखजिज्ञासा

१७९।२ ७१५

२३ कन्यादशकपरिणयनस्य परिपूर्ण-

१८०।१ ७१६

सुखप्राप्त्युपायत्वम्

१८०।१ ७१६

२४ सविद्यया सद्बोधोधागमः

१८०।२ ७१९

२५ सद्बोधजनयः

१८०।२ ७२१

२६ धर्मशुक्रप्राप्तिः

१८०।२ ७२२

२७ क्षान्त्यादिविवाहे मोहपर्यालोचः

१८१।१ ७२३

२८ सद्बोधोपदेशेन कुविकल्प-

१८१।१ ७२४

निरासो मात्रष्टकस्थापना च

१८१।१ ७२६

२९ धृत्याविवहुकन्यापरिणयनम्

१८१।१ ७२६

३० भावतो दीक्षासत्त्वेऽपि व्यवहारेण

१८१।२ ७२७

द्रव्यतो व्रतग्रहणम्

१८१।२ ७२८

३१ मनुष्यभवान्तरिता देवभवाः

१८१।२ ७२८

३२ सिद्धभवे आचार्यत्वम्

१८१।२ ७२८

३३ प्रवलमोहोदयेन गौरववश-

१८२।१ ७२९

वर्त्तित्वम्

१८२।१ ७२९

४३	पौण्डरीकमाविपुष्पा उत्तरं च	१८४।१
४४	सुखसिवाया महाभद्राये सन्देशे	
	पुष्पा	१८४।२ ७३७
४५	समन्वमभसूरिपाद्ये महाभद्रया	
	सुखसिवाया नयनम्	१८४।२ ७३८
४६	सूरिवर्धने सुखसिवायाः ह्रुम	
	विहस्याः	१८५।१ ७३८
४७	पौण्डरीकाये महाभद्रया सदा	
	गमगुणेस्तीर्पणम्	१८५।१
४८	सिद्धान्दाभ्याख्येवचे मातापितृ	
	भ्यां पौण्डरीकस्य सूरैरर्पणम्	१८५।२ ७३९
४९	सूरिवेसनाया सैन्यसुसुखमुदिः	१८५।२ ७३९
५०	सुसुखकारणे सुखसिवायाः प्रभः	१८५।२ ७३९

३४	वनस्पतिषु मन्थपरम्परा	१८२।१ ७३२
३५	मनुष्यव्यन्तरैर्यैमायिकयैवेयकेषु	
	महाः	१८२।१ ७३२
३६	अमुमुन्मत्तत्वेन जन्म ब्रह्मिन् च	७३३
३७	कम्बुनेर्महाभद्रात्वेन जन्म तत्र	
	दीक्षाग्रहण च	१८३।१ ७३५
३८	मदनमन्त्र्याः सुखसिवात्वेनो	
	त्पत्तिः पुरुषेष्वेपित्वं च	१८३।१ ७३६
३९	सुखसिवाया महाभद्रया सह	
	समागमा पर्यटनं च	१८३।२ ७३६
४०	कुम्भधरस्य पौण्डरीकत्वेन जन्म	१८४।१ ७३७
४१	समन्वमभसूरैरागमनम्	१८४।१ ७३७
४२	सूरिभिः पौण्डरीकप्रतिचरणाय	
	महाभद्राये कथनम्	१८४।१ ७३८

६०	महाभद्रायाश्चक्रिणे उपदेशः स्वस्य जातिस्मृतिरवधिश्च चक्रिणः सम्यक्तज्जातिस्मरण- सद्वोधमित्रावधिप्राप्तिः अनुसुन्दरस्य चारित्रेच्छा सुललिताबोधाय चक्रिणः प्रयासः पौण्डरीकस्य मूर्च्छां बोधो दीक्षायाचना च सुललितायाः स्वाऽबोधकारणे पृच्छा उत्तरं च सदागमशरणस्वीकारः सुललिताया जातिस्मरणं बोधो दीक्षोद्यमादि च	१८७।२ १८७।२ १८८।१ १८८।२ १८८।२ १८९।१ १८९।२ १९०।१	७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४८ ७४९ ७५१ ७५१
----	--	--	--

५१	वध्यस्थाने सलोऽन्नकनीयमान- ससारिजीवस्य छिण्डिमन्नापनम् सूरिकथने सुललिताविस्मयः सूरिणा विस्मयदूरीकरणम् महाभद्रायाश्चौरमुक्तिं प्रति प्रश्नः महाभद्रया चौरस्य सदागम- समीपानयनम् चक्रिणः स्वचौररूपताकरण- कारणकथनम् चक्रिणः सुललिताप्रश्नाणामुत्तर- प्रदानम् महामोहेन चक्रिणो वध्यतादेशः महाभद्रायां चक्रिणो रागः	१८५।२ १८६।१ १८६।१ १८६।१ १८६।१ १८६।१ १८६।१ १८६।२ १८६।२ १८७।१ १८७।२	७३९ ७३९ ७३९ ७३९ ७४० ७४० ७४१ ७४२ ७४३
----	---	---	---

६८	सुसंस्तिवाया मातापित्रादीनां	१९०।२	७५३	७६	विनसट्टेयकट्टयेणसाहाचार्येनम्	१९१।२	७५९
	दीक्षा			७७	सर्वनिविदासनस्यैव मोक्षमिदम्		
६९	अनुसुन्दरस्य मृत्वा सधर्म्ये				तम्	१९२।२	७६१
	विद्योत्पादः	१९०।२	७५३	७८	पौण्डरीकस्य द्वादशार्त्तपरीप्पठा	१९२।२	७६७
७०	श्लोकनिवारणाय सूत्रेवपदेस्तः	१९१।१	७५४	७९	अवधिममःपर्ववाचार्थपत्रप्राप्तिः	१९२।२	७६७
७१	संसारिणीवत्त्व असुखसारमये			८०	संछिद्रनवा पाक्षोपगमेन परम		
	निर्वृत्तिप्राप्तिः	१९१।१	७५४		पक्षप्राप्तिः	१९३।१	७७०
७२	मदितव्यवाचाः श्लोकः	१९१।१	७५५	८१	अम्येषां मोक्षदेवत्वप्राप्तिः	१९३।१	७७०
७३	सुखस्तिवातपः	१९१।२	७५६	८२	प्रम्वच्छन्तिम लपदेस्तः	१९३।१	७७३
७४	द्वादशार्त्तसारं ध्यान	१९१।२	७५६	८३	प्रयकारपद्यास्तिः	१९३।२	
७५	ध्यानयोगनानात्वे पौण्डरीकप्रसङ्गः	१९१।२	७५७	८४	सपकाटिगुर्वाभिरसृष्टिः	१९३।२	

शुद्धिपत्रकम् ।

पृष्ठ	श्लोक	शुद्धः	मशुद्धः
३	५७	अशुद्ध ब्रवाणापि वत्सलः । भद्र ! पुरः । मिति राजा ब्रवीं प्रतिपद्यत तद्दयादत्ते (त्तं) । वार्योवश्यं शीरिं पुरीं	अशुद्धः वीक्ष्यं निर्वीं नामो सन्मुखं परितैः प्रहीतं जगृहे परिणामं स्वसः ! सिद्धश्च चक्रयाद्या
३	७५		
४	९१		
५	१२९		
५	१३०		
५	१३४		
५	१४४		
५	१४६		
६	१५२		
९	१		
९	६		

२१	१४८	कवचमुखा०	कवचमुखा०
२४	२२१	एष	एष
२६	२६४	व्याधि	व्याधि
२६	२८९	पराङ्मुखः	पराङ्मुखः
२७	२९२	किं	किं
२८	३४०	वाल्मीकि	वाल्मीकि
२८	३४२	पराङ्मुखी	पराङ्मुखी
२९	३५२	नीदयते	नीदयते
३०	४०६	सख्या सं०	सख्या सं०
३१	४१९ ४५८	किं	किं
३३	४८३	ना बि०	ना बि०
३३	४९०	स सोवर्ष	स सोवर्ष
३५/१	फूटनोट	भागः	भागः
३७	५८०	जीवे	जीवे

१४	१४५	गृहीत	गृहीत
१५	१८१	प्रमुखादि०	प्रमुखादि०
१५	१९८	विवाहि	विवाहि
१६	२३१	बन्धु	बन्धु
१६	१३	मी समन यप्र०	मी समन यप्र०
१७	१०	प्रात्रिभिः	प्रात्रिभिः
१७	फूटनोट	व्योत्पन्ना सा०	व्योत्पन्ना सा०
१७	१५	पेशुम्ब	पेशुम्ब
१७	१५	कटि०	कटि०
१७	१६	गुरुम्	गुरुम्
१७	१७	संघिकी	संघिकी
२१	१३५	मुच्छेया	मुच्छेया
२१	१३९	भुना पि	भुना पि
२१	१४८	सङ्ग	सङ्ग

४०	६७८	कत्तो (त्रो)	कत्तो
४३	७८५	भव०	भवे०
४८	९२१	शेस्वरम्	शेखरम्
५०	९८२	प्राप्तो	प्राप्तो
५३	१०७५	हिसया०	हिसया०
५६	११६९	हरे	हरे
५७	११९७	रुचै०	रुचै०
६०	१२८०	णेषु	णेषु
६०	१२८१	सूरि	सूरि
६०	१२८५	किं ?	किं ?
६१	१२९४	किं	किं
६२	१३१८	हिसा०	हिसा०
६३	१३५३	तच्छुणु	तच्छुणु
६५	२	शीतांशु	शीतांशु

७०११	फूटनोट	०मय	०मय
७१	७१७९	पूण्यो०	पूण्यो०
७२	२०३	तच्छुणु	तच्छुणु
७२	२१६	कदलीकां	कन्दलीकां
७४	२६२	कदलिकापि	कन्दलिकापि
७९।२	फूटनोट	स्थाने	स्थाने
८८	६८०	दृष्टोऽथ	दृष्टोऽथ
८९	६९७	वर्द्धिम्भ०	वर्द्धिम्भ०
८९	७००	णो यताः	णो यताः
८९	७०८	एव	एव
९५	८७१	इदमेव	इदमेव
९५	८८१	भावितः	भावितः
१०३	११२२	क्रान्ताः	क्रान्ताः
१०५	११७६	जन०	जन०

१०६	१२०२	श्रीराम प्र-	श्रीराम प्र-	१४९	२८७	वत्सु	वत्सु
१०६	१२१७	वि रेका	वि रेका	१५०	१५१ ३३१ ३६२	हुण्डरे	हुण्डरे
११०	१३३३	साग !	साग !	१५१	३५१	न्वर्द्धो	न्वर्द्धो
१३०	४४९	हुं	हुं	१६२/२	फूटमोट	व्यापः	व्यापः
१३३	५५७	पुण्डेर्म	पुण्डेर्म	१६९	३८५	वत्सः स मां	वत्सः स मां
१३५	६१०	वत्सतो	वत्सतो	१७४	४७	वृत्तान्तः	वृत्तान्तः
१४०	६	न्या र्ध-	न्या र्ध-	१७५	५०	वृंगोचरे	वृंगोचरे
१४१	५५	नत्वेय	नत्वेय	१७७	१४२	व्यावय	व्यावय
१४३	११७	माद	माद	१८०	२१३	महीपतिः	महीपतिः
१४४	१५०	व्मी यो	व्मी यो	१८१	२६०	प्राप्तव्य	प्राप्तव्य
१४७	२१७	मासव	मासव	१८४	३३७	यसि वाढ	यसि वाढ
१४७	२२३	मरेखर	मरेखरः	१९२	५८९	व्यर्जना	व्यर्जना

श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथाय नमो नमः ।

श्रीदेवेन्द्रसूरिविरचितः

उपामितिभवप्रपञ्चाकथासारोद्धारः ।

ॐ नमो विषयातीतरूपाय परमात्मने । अन्तरङ्गद्विषद्भ्रजसङ्गतानन्दसम्पदे ॥ १ ॥ अस्तोककेवलालोकलोकालोकविलोकिनः । लोकाग्रनिलयात्रौमि सर्वानपि जिनेश्वरान् ॥ २ ॥ नौमि भूतभवद्भाविभावाभावावभासिनीम् । देहिसन्देहसन्दोहमेदिनीं जिनभारतीम् ॥ ३ ॥ येषां प्रसादमासार्धं भवेद् गौरवभाजनम् । जनोऽयं जडमेधोऽपि तावमामि गुरूनहम् ॥ ४ ॥ अनुतप्रतिभादर्शसङ्क्रान्ताशेषविष्टम् । नमामि तमहं सिद्धव्याख्यातारं मुनीश्वरम् ॥ ५ ॥ चक्रे परोपकाराय परमार्थप्रकाशिनी । उपमित्यभिधा येन कथाद्भुतनिधानभूः ॥ ६ ॥ सङ्क्षेपरुचिलोका-
नामुपकाराय साम्प्रतम् । तस्या एव मया कोऽपि सारोद्धारः प्रतन्यते ॥ ७ ॥ प्रस्तावे प्रथमे तत्र कथानिर्माण-
कारणम् । संसारिजीवित्यिक्त्ववक्तव्यं च द्वितीयके ॥ ८ ॥ तृतीये दूषणं क्रोधहिंसास्पर्शनसम्भवम् । तुर्ये मान-
मुषावादरसनानां च विक्रिया ॥ ९ ॥ विपाकः पञ्चमे मायास्तेयघ्राणसमुद्भवः । परिणामस्तथा षष्ठे लोभमैथुन-
चक्षुषाम् ॥ १० ॥ दोषो मोहपरिग्रहभ्रवणानां च सप्तमे । अष्टमे योजना पूर्वोदितार्थस्य च वक्ष्यते ॥ ११ ॥

॥ कलावक्त्रम् ॥ अन्त्यकार्यास्त एषात्र पदान्यपि च कुत्रचित् । केवलं केवलस्तोक्तसोऽक्लृप्तिनवोच्यते ॥ १२ ॥
 तथाहि-इहास्ति लोकाद्विक्रयातमेनकार्थसङ्कलम् । अष्टमूलपर्यन्तमिति नाम्ना महापुरम् ॥ १३ ॥ प्राकार
 परित्वाङ्गपकासाराऽऽरापरमितम् । बालकोलाहलाकीर्णं सौषदेवकुलाकुलम् ॥ १४ ॥ अगण्यपण्यसम्पूर्णैरापणे
 र्मुपितान्तरम् । केन वर्षयितुं शक्यं ! तद्विस्मयकरं पुरम् ॥ १५ ॥ पुगम् ॥ नमन्नुपतिसङ्घातैः सेव्यमानपदा
 म्भुजः । तत्रास्ति नामभेदेन सुस्थितः पृथिवीपतिः ॥ १६ ॥ जगद्भ्रान्तयक्षोरद्विर्विक्रमाक्रान्तशत्रुपथः । करुणा
 रसपाबोधिः प्रवापालनलालसः ॥ १७ ॥ गान्धीयौदार्यधैर्यादिगुणरत्नौषरोरुणः । दवावमन्दमानन्दं क्षमावीक्षो
 न कस्य सः ॥ १८ ॥ पुगम् ॥ निर्मलवस्तुर्दुर्दिशैरवैपौलस्यवर्जितः । नितयः सर्वरोगाणां क्षुरधामो नाथवर्दितः
 ॥ १९ ॥ सोन्मादो हिम्मसङ्गावैलौघुयष्ट्यादिभिर्हरम् । ताम्रभानो गणधूलैर्नारिकोपमवेदनः ॥ २० ॥ सर्वा
 कृपास्वर्दं दीनो हृष्टान्तः पापकर्मजाम् । तत्रैवास्ति पुरे रङ्गः कबिन् निष्पुण्यकाट्यः ॥ २१ ॥ विक्षेपकम् ॥
 षट्कर्णरमादाय स ब्राम्ह्यत्वत्किमे पुरे । परं वराक्षो नाप्नोति भिक्षामात्रमपि ष्ववित् ॥ २२ ॥ कदम्बमपि
 स प्राप्य कदाचिदैवयोमहः । लक्ष्मणस्य इवात्मन्त जायते मोक्षमेदुरः ॥ २३ ॥ तस्यार्पेनस्य रोरस्य वृष्टि-
 नैवोपजायते । बहुनापि कदम्बेन वाहवत्सेव वारिणा ॥ २४ ॥ यथा यथा सद्भाति फलते ते तथा तथा ।
 वर्द्धन्तेऽस्य मदाः पूर्णबोहदा इव पादपाः ॥ २५ ॥ तथाप्यस्य कदम्बेने तथाद्या न निवर्षते । सुस्वादु

भोजनास्वादो न स्वप्नेऽपि हि जायते ॥ २६ ॥ एवं पर्यटतस्तत्र दुःखाघातस्य सर्वतः । निर्भाग्य-
 शेखरस्यास्य भूयान्कालोऽतिलङ्घितः ॥ २७ ॥ अन्यदा च परिभ्राम्यन् भिक्षार्थी स गृहे गृहे ।
 तद्राजमन्दिरद्वारं जगामाऽऽगामिमङ्गलः ॥ २८ ॥ मोहाज्ञानादिभिर्द्वारस्थैरपरैर्वारितोऽपि तम् । स्वकर्म-
 विवरद्वारस्थो मुमोचान्तः कृपापरः ॥ २९ ॥ राजामात्यमहायोधनियोगितलवर्गिकैः । महामटसमूहैश्च परितः
 परिपूरितम् ॥ ३० ॥ स्थविरालोकसङ्कीर्णं युवतीजनसङ्कुलम् । अशेषविषयोपेतममन्दानन्ददायकम् ॥ ३१ ॥
 अदृष्टपूर्वं दृष्ट्वाथ राजवेश्म सविस्मयः । स तदन्तर्गतो रङ्गश्चेतस्येधमचिन्तयत् ॥ ३२ ॥ विशेषकम् ॥
 निष्पुण्यकोऽस्म्यहं सत्यं मनोनिवृत्तिकारणम् । नेयन्तं कालमालोकि येनेदं नृपमन्दिरम् ॥ ३३ ॥ अस्य
 द्वारि परिभ्राम्यन्नहं हि बहुशः पुरा । समायातः परं पापैर्द्वारपालैर्निराकृतः ॥ ३४ ॥ स्वकर्मविवरस्त्वेव परमो मम
 बान्धवः । येनाद्य नृपधामेदं दर्शितं विश्वसुन्दरम् ॥ ३५ ॥ मन्ये धन्यतमा एते लोकाः क्लेशविवर्जिताः । सदा
 विलसदानन्दा ये वसन्त्यत्र मन्दिरे ॥ ३६ ॥ अथ प्रासादशिखरे सप्तमे भूमिकातले । आसीनो लीलया प्रोद्य-
 दमन्दानन्दपूरितः ॥ ३७ ॥ अधस्तात्तत्पुरं पश्यन् स बाह्याभ्यन्तरं नृपः । चिन्तयन्तं तथा रोरमद्राक्षीदार्द्रया
 दृशा ॥ ३८ ॥ युगमम् ॥ इतो महानसाध्यक्षो धर्मबोधकराभिधः । तत्र तां भूपतेर्दृष्टिं पतन्तीं निरवर्णयत्
 ॥ ३९ ॥ ततः स चिन्तयामास मनस्येवमनाकुलः । अहो ! किमिदमाश्चर्यमधुना वीक्ष्यते मया ॥ ४० ॥ राज-

१ ० तदचि० ता० । २ मोदन्ते यत्र क० ख० ग० घ० । ३ अज्ञासीदित्यर्थः ।

राक्षेन यस्तावद् दृश्यते सार्द्रिया दृष्टा । अपिरादेव स स्वामी आचते जगतोऽपि हि ॥ ४१ ॥ अलक्ष्मीभाजनं
 मूढो माहवीमत्सर्वर्धनः । रोमप्रस्तसमस्ताङ्गो जगाद्भोगकारणम् ॥ ४२ ॥ अय निष्पुण्यको रङ्गः कश्मपैक
 निष्कृतम् । क्व तद्वच देवेन सप्रसादधुदीक्यते ॥ ४३ ॥ युग्मम् ॥ इ शाहमयवा सम्यगपलोकनकारणम् ।
 स्वकर्मविषयेष्व यस्मादत्र प्रवेक्षितः ॥ ४४ ॥ स्वकर्मविवरणेषु सुपरीक्षितकारकाः । राजप्रसादायोग्यानां प्रवेष्ट
 न प्रयच्छति ॥ ४५ ॥ अन्यच्च राजराजस्य स प्रियत्वं प्रपद्यते । हर्षेणं भवर्न यस्य प्रीतिरुत्पद्यते परा ॥ ४६ ॥
 किञ्चिन्मुल्लङ्घनेपरोमाङ्गादिमिरिङ्गितैः । लक्ष्यतेऽयमपि प्रीतः प्रसादस्यास्य दर्शनात् ॥ ४७ ॥ नृपावलोकितो
 नूनं तदयं द्रमकोऽधुना । अत्यन्तावस्तुरूपोऽपि वस्तुत्व प्रतिपत्त्यते ॥ ४८ ॥ इति चेत्तसि सञ्चिन्त्य कृपावासित-
 मानसा । तमाहुहाव मिथार्यं स पौरोगवपुङ्गवः ॥ ४९ ॥ इन्द्राक्ष-दिग्भनिर्द्युक्ते देष्टं मिथ्याचरोचितम् ।
 आयाते तत्र रङ्गेऽव स दानापाविष्ठजनम् ॥ ५० ॥ महाकल्याणक नाम परमाणं मनोहरम् । सभादापाय
 तत्पुत्री तदया द्रागुपापयौ ॥ ५१ ॥ इत्यथ सदाभ्यक्षेण तेनाहुवाः ससम्भवाः । द्रमकोऽचिन्त्ययदिति स्वदुष्टि
 सङ्गच्छ तदा ॥ ५२ ॥ स्वयमाहूय मिथार्यं समानीतोऽहमादरात् । यदनेनात्र नैवेद्यं सुन्दरं मम भासते ॥ ५३ ॥
 नून मां विजने नीत्वा विद्यास्य छल्लथानसौ । मयेव कर्णैरं मिथ्यापुण्यसुलपिष्यति ॥ ५४ ॥ तत् किं नश्यामि
 सइसा मद्ययाम्युपविश्य वा । न कार्यं मिथ्येष्टुण्वा यद्वा गच्छामि सत्वरम् ॥ ५५ ॥ चिन्तावेष्टवच्छादित्यं तेन
 निर्निष्टवेत्तसा । तदयादीयमानं तद्वच्च नैवावलोकितम् ॥ ५६ ॥ सर्वरोगापहा यद्र ! मिथ्येयं गृह्यतामिति । भूयो

भूयो ब्रवाणापि वीक्षिता न च तद्व्या ॥ ५७ ॥ द्रमकं तं तथा हृष्टा काष्ठवन्नष्टवेतनम् । विस्मितः स ततो दृष्ट्यो
 महानसनिष्ठुक्तकः ॥ ५८ ॥ अहो ! किमेष मृदात्मा दीयमानमपि स्फुटम् । परमानं न गृह्णाति नोत्तरं च प्रयच्छति
 ॥ ५९ ॥ तदयं नोचितो मन्ये परमान्नस्य पापभाक् । पापिनां हि कुतः प्राप्तिर्भवेदीदृशवस्तुनः ॥ ६० ॥ अथ-
 वास्य वराकस्य दोषो नैव मनागपि । दोषः किन्त्वेष रोगाणां चैतन्योच्छेदकारिणाम् ॥ ६१ ॥ तत् करिष्याम्यमुं हन्त ।
 मेघजत्रयमुत्तमम् । यद्वास्त्येव मदभ्यर्णे जनदुर्लभम् । तत्त्वप्रीतिकरं
 केनोपायेन निर्गदम् । परोपकारः पुण्याय महद्भिर्महते मतः ॥ ६२ ॥ तत्रार्थं विमलालोकमञ्जनं तदनेन
 उच्छिनत्ति क्षणाद् रोगान् प्रयुक्तं विधिना हि यत् ॥ ६३ ॥ तत्रार्थं विमलालोकमञ्जनं तदनेन त्रयेणापि करिष्येऽमुं निरा-
 नाम तीर्थतोय परं पुनः ॥ ६४ ॥ तथेदं परमानं च महाकल्याणकाभिधम् । तदनेन त्रयेणापि करिष्येऽमुं निरा-
 मयम् ॥ ६५ ॥ ध्यात्विति सदाध्यक्षोऽयं चक्षुर्नैर्मल्यकारिणा । तेनाञ्जनेन प्रसभं तस्याऽऽनञ्ज विलोचने ॥ ६६ ॥
 तेनाचिन्त्यगुणेनास्य चेतना पुनरागता । सहसोन्मीलितं चक्षुश्चित्ताह्लादो मनागभूत् ॥ ६७ ॥ तथापि हि तदाऽऽ-
 कृतं भिक्षारक्षणलक्षणम् । पूर्वविश्ववशादस्य सम्यगनैव निवर्त्तते ॥ ६८ ॥ सचेतनं च तं वीक्ष्य धर्मर्मबोधकरोऽ-
 ब्रवीत् । पिबेदमुदकं मद्र ! रोगतानवकारणम् ॥ ६९ ॥ न जानामि निपीतेन किमनेन भविष्यति । इति शङ्का-
 कुलस्तन्न स पुनः पातुमीहते ॥ ७० ॥ तमनिच्छन्तमप्येष धर्मर्मबोधकरस्ततः । बलाद् विवृत्य वदनं सलिलं
 तदपाययत् ॥ ७१ ॥ सोऽप्येतदमृतास्वादं प्रमोदैकनिबन्धनम् । नीरमीरितसन्तापं पीत्वा सुस्थोऽभवत् क्षणात्
 ॥ ७२ ॥ अथेति द्रमको दृष्ट्यो प्रसन्नीभूतमानसः । अहो ! महोपकारित्वं पुंसोऽस्यानन्यसन्निभम् ॥ ७३ ॥ तथा-

पञ्चनमोनेन विरहिता पदुद्वहिता । अलपानेन बानेन खनिता सुस्थिता मम ॥ ७४ ॥ तदय पुरुषभेष्टः स्वभावाव
 तिबस्ततः युवा यया विमूढेन दम्बकप्रेनेन कल्पितः ॥ ७५ ॥ एवं चिन्तयतोऽप्यस्य मून्कर्षा तत्र कदम्बके । गार्ढ
 माविठचित्त्वाद्य कथञ्चिन्निवर्तते ॥ ७६ ॥ तत्राभमानेन दृष्टिं पातयन्त सुदुर्भेदुः । तमभापठ भावस्ततो
 रसवतीयतिः ॥ ७७ ॥ अरे ! ब्रमक ! दुर्भेदे ! मयेतत्परिनिवितम् । स्वस्मया कोऽपि नास्त्यन्यो निर्माण्यो यद्
 समन्त्रये ॥ ७८ ॥ यस्त्व कदम्बताम्पद्वामृतास्वादसोदरम् । अनया कन्यया दीयमान नेच्छसि पायसम्
 ॥ ७९ ॥ भूयसोऽस्माद् गृहाद्याद्या दुःखिताः सन्ति जन्तवा । नादरस्तेषु नः किन्तु यत्ते राज्ञा न वीक्षिताः
 ॥ ८० ॥ त्व तु भूमीसुजानेन सानुकम्प निरीक्षितः । अतो निष्काम सुखात्ता वय त्वयि दयालवः ॥ ८१ ॥
 अतस्त्यजेद् दुर्भेदे ! गृहाणैतसु सादरः । यस्त्रभावाद्गमी पश्य मोदन्ते सपञ्चन्तवः ॥ ८२ ॥ कदम्बत्यागवचसा
 हुना दीनमनास्ततः । मन्दमन्दमिदं वृद्धाधिपतिं ब्रमकोऽब्रवत् ॥ ८३ ॥ यदेतद्भविता नापेक्षतस्तस्य स्तुतु नान्यथा ।
 प्राणप्रियमिदं किन्तु त्यक्तुमर्हं न हि क्षमाः ॥ ८४ ॥ यतोऽर्क्षितमिदं क्लृष्टात् काले निर्वाहक तथा । एतसु तावक
 मोक्षे न ज्ञाने मम कीदृशम् ॥ ८५ ॥ अवश्ययेय यथेतत्त्वया नाथ ! क्षमोक्षनम् । तदनेन मदीयेन भोक्ष्येन
 सह दीयताम् ॥ ८६ ॥ दन्याविधिं तदाकर्ण्य सतः पौरोषवाग्रणीः । पश्यतानन्यसायान्यमहो ! मोहविमृष्टि
 तम् ॥ ८७ ॥ सर्वव्याधिकरे रक्तो यदेतस्मिन्कदम्बके । रोरोऽसौ परमाण मे न दृष्टायापि मन्यते ॥ ८८ ॥
 विषयपामि तथाप्येन किञ्चिद्भूयस्तपस्विनम् । यदि मोहो विलीयेत स्यात्समो हितदुर्बकैः ॥ ८९ ॥ इति सञ्चि

न्त्य तेनोक्तं सौम्य ! किं नावबुद्ध्यसे । कदम्बहेतुकाः सर्वे रोगास्तव शरीरके ॥ ९० ॥ कदम्बं भासते भद्र !
 मोहादेव तवापि हि । मदीयान्नस्य तु खादं यदा ज्ञास्यसि तत्त्वतः ॥ ९१ ॥ तदा त्वं वार्यमाणोऽपि हास्यसि
 स्वयमप्यदः । को नामामृतमासाद्य विषमापातुमिच्छति ॥ ९२ ॥ येन चोपार्जितं क्लेशात् क्लेशरूपं च वर्त्तते !
 क्लेशस्य च पुनर्हेतुस्तेनैवेदं विमुच्यते ॥ ९३ ॥ व्याधिव्यूहसमुद्भूतदुःखसन्तानहेतुना । क्रियतेऽनेन किं भद्र !
 काले निर्वाहिणापि हि ॥ ९४ ॥ क्लेशं विनापि ते नित्यं मया दत्तमिदं पुनः । हनिष्यति गदानेतान् पायसं
 परमौषधम् ॥ ९५ ॥ किञ्चानेनाक्षयो भूत्वा सततानन्दपूरितः । भविष्यस्यचिराद्राजराजवत् त्वमपि ध्रुवम्
 ॥ ९६ ॥ किञ्चाञ्जनस्य सामर्थ्यं माहात्म्यं सलिलस्य च । किं न दृष्टं त्वया येन कुरूपे नात्र मद्भवः ? ॥ ९७ ॥
 ततो मुञ्चाग्रहं सौम्य ! त्यजेदं रोगकारणम् । महौषधं गृहाणैतत्सर्वव्याधिविनाशनम् ॥ ९८ ॥ स प्राह त्यक्त-
 मात्रोऽस्मिन् त्रियेऽहं स्नेहविभ्रमात् । ततो विश्राणय स्वामिन् ! सत्यस्मिन्मे स्वमेपजम् ॥ ९९ ॥ तन्निर्वन्धं
 ततो ज्ञात्वा खदाध्यक्षो व्यचिन्तयत् । नैवास्य शिक्षणोपायो विद्यतेऽन्योऽधुना स्फुटम् ॥ १०० ॥ ततोऽत्र
 विद्यमानेऽपि दीयतामिदमौषधम् । पश्चात्कदम्बं तत्त्वज्ञः स्वयमेवैव हास्यति ॥ १०१ ॥ ध्यात्वैति तद्वयाहस्तात्
 कदम्बे तत्र सत्यपि । तत्तस्मै दापयामास पायसं द्रमकाय सः ॥ १०२ ॥ किं भुक्तेनानुना भावीत्याशङ्काकुल-
 मानसः । रोरोऽपि परमान्नं तत्तत्रैव बुभुजे शनैः ॥ १०३ ॥ ततस्तदुपभोगेन या जलाञ्जनसम्भवा । सुवासिरा

धृष्याचस्य सानन्तगुणतां गता ॥ १०४ ॥ नष्टकल्पाद्य जातास्ते व्याधयः श्लेष्महेतवः । पुंससा च धृष्य प्राप्य
 प्रमोदस्य महानभूत् ॥ १०५ ॥ अथ नष्टमयो हृष्टः सुदाभ्यध जगात् सः । इतः प्रमृति मे नाथो नान्योऽस्ति मयतो
 विना ॥ १०६ ॥ यतोऽनुपकृतेरेव भवद्भिः करुणार्पैः । अह सर्वाधमोऽप्येवमेतावदनुकम्पितः ॥ १०७ ॥
 धेदस्ते प्राह यथेवमुपविश्य धृष्य स्वया । धूपतां मद्रवः सम्यक् श्रुत्वा तद्य विधीयताम् ॥ १०८ ॥ आसीने
 ब्रह्मकै तस्मिन् चर्मरौचकरस्ततः । चन्दनद्रवसघ्नीष्या वाचावीचविति स्फुटम् ॥ १०९ ॥ यदुक्त मवता मद्र !
 नाथोऽन्योऽस्ति न मेऽधुना । तद्य वाच्यं यतो नाद्यस्तवाय वसुधाववः ॥ ११० ॥ अथ हि भूपतिर्नाथः कृत्स्न
 स्य जगतोऽपि हि । विश्लेषतः पुनर्येऽत्र चन्तवः सन्ति सद्यनि ॥ १११ ॥ कस्याणमग्निः सर्वा मज्जन्ते भूसृजोऽ-
 स्य च । पापिनस्तु नरा नैव नामाप्यस्य विजानते ॥ ११२ ॥ तदेव सौम्य ! नाद्यस्ते जात एव तदा नृपः ।
 मन्दिरेऽस्य यदासुष्मिन् प्रविष्टस्त्वं स्वपुण्यतः ॥ ११३ ॥ साम्प्रतं तु प्रपद्यस्व विश्लेष्य शिरा मम । पावक्षीषमसु
 नाथमिहामुत्र च दुर्मम्वम् ॥ ११४ ॥ विश्लेषतः पुनर्येऽस्य गुणास्तानवमोत्स्पसे । यथा यथा यदा देहे यास्यन्ति
 तव तानवम् ॥ ११५ ॥ मेवमभितथस्यास्य परिभोगो त्रिवानिष्ठम् । एतां च तानवीषायः क्रमाश्लेषे च
 कारवम् ॥ ११६ ॥ स्वीयतामत्र तम्रद्र ! ममन मवता सदा । सुञ्जानेन त्रयमिदं प्रदर्पं कन्धयानया ॥ ११७ ॥
 ततः प्रह्लादितस्वान्तः कोमलैस्तस्य जल्पितैः । गाढसुप्तमविधग्मः स एव ब्रह्मकोऽवदत् ॥ ११८ ॥ इदं नाथाप्यलु

१ धृष्टेयः प्राह ता० क० ख० प० । २ सदा म० ।

म्भूणुः पापस्त्यक्तुं कदन्नकम् । अन्यत्तु यन्मया नाथ ! कर्त्तव्यं तत्समादिश ॥ ११९ ॥ तच्छ्रुत्वा चिन्तयामास
 धर्मबोधकरस्ततः । बुद्ध्वेदं त्रयमित्युक्तः 'किमेवं प्रवदत्यसौ ॥ १२० ॥ आ ! ज्ञातमेष तुच्छत्वादित्थं चिन्त-
 यति ध्रुवम् । भोजनत्याजनार्थो मे सर्वोऽयं विस्तरोगिराम् ॥ १२१ ॥ यद्वा दुष्टं जगत्सर्वं मन्यन्ते तुच्छबुद्धयः ।
 प्रतिभाति यदन्धानां सवितापि तमोमयः ॥ १२२ ॥ व्यात्वेत्यूचे स मा भैषीर्नाधुना त्याजयाम्यदः । पूर्वमत्या-
 जयं भद्र ! तवैव हितकाम्यया ॥ १२३ ॥ अन्यच्च यन्मयाख्यातमिदानीं पुरतस्तव । तच्चित्ते भवता भद्र ! किं
 किञ्चिदवधारितम् ? ॥ १२४ ॥ अथ निष्णुण्यकोऽवोचन्नैव तन्नाथ ! किञ्चन । गाढमातङ्क-वैधुर्यान्मया हृदि
 विभावितम् ॥ १२५ ॥ केवलं गुणमदालपैः पेशलैर्मोदितो हृदि । अज्ञातपरमार्थापि प्रीणयत्येव वाक् सताम्
 ॥ १२६ ॥ यच्चात्र कारणं नाथ ! वैधुर्ये मनसो मम । तदिदानीं गतातङ्कः कथयामि निशम्यताम् ॥ १२७ ॥ ततः
 प्रवेशादारभ्य यदासीच्चिन्तितं हृदि । तद्वीतमीतिना सर्वं तेन तस्मै निवेदितम् ॥ १२८ ॥ उक्तं चाकुलचित्तस्य
 तदेवं नाथ ! मे पुरः पूज्यपार्यदाख्यातं तत्किञ्चिन्नैव लक्षितम् ॥ १२९ ॥ नाधुना त्याजयामिति नाथैरुक्तेऽधुना
 पुनः । स्वस्थचेता मनाग् जातो ब्रूत तव किं करोम्यहम् ॥ १३० ॥ स्रदाधीशस्तदाकर्ण्य वर्णयामास तत्पुरः ।
 विशेषेणेति माहात्म्यं भूपान्नाञ्जनपाथसाम् ॥ १३१ ॥ अहं भद्र ! नरेन्द्रेण प्रागदिष्टो यथा त्वया ।
 योग्येभ्य एव दातव्यं वत्स ! मद्भेषजत्रयम् ॥ १३२ ॥ अयोग्यदत्तं नैवैतदुपकारं करोति यत् । प्रत्युतानर्थ-

सन्तानं वितनोति विष्टेपतः ॥ १३३ ॥ मया पृष्टं तदा स्वामिन् ! कथं शास्यामि तानहम् । ततो राज्ञा प्रवीचेयां
समाकर्णय सधणम् ॥ १३४ ॥ स्वकर्मविवरदाः स्वो येषामत्र प्रवेशकः । इदं च मन्दिरं दृष्ट्वा हृष्टविषा मयन्ति
ये ॥ १३५ ॥ येषां च मामिका दृष्टिविष्टेयेण निरीषिकः । ते प्रयस्यास्म विष्टेया येषया नैवेतरे पुनः ॥ १३६ ॥
युग्मम् ॥ किञ्चित् त्रितयं येषामेष्टेनेनापि भासते । गुणकृत् प्रदत्तं ते सुसाध्या रोगिणो मताः
॥ १३७ ॥ प्रथमं ये न गृह्णन्ति बलायेषां तु दीयते । गुणकारि च कालेन कृच्छ्रसाध्यास्तु ते स्मृताः ॥ १३८ ॥
वेम्यस्तु रोचते नैतद्वचं च न गुणावहम् । द्वेष्टारो दायकेऽप्यस्य ते त्वसाध्या नराधमाः ॥ १३९ ॥ तदित्य
रावराजेन मम यत्सम्यद्रोदयितम् । तेन ते कृच्छ्रसाध्यास्तु लक्ष्येण परिलभ्यते ॥ १४० ॥ उक्तमघतो ततः स्वस्य
यदि वत्स ! त्वमिच्छसि । तदमु त्वं प्रपश्यस्व स्वामित्वेन नरम्बरम् ॥ १४१ ॥ अनया कन्यया दत्तं मेयजत्रितयं
तवा । सुखानो मयनेऽत्रैव सिष्टु त्वं स्वस्यमानसः ॥ १४२ ॥ एवं ते कृर्वतो मावि निर्गवत्वं धनैः धनैः । यत
एव प्रजुष्यामी नौरुजो बहवोऽभवन् ॥ १४३ ॥ त्रयमेष्टेऽप्ययं तच्छिष्यां तथेति प्रविषद्यत । सुदेवोऽपि चकारास्य
तदयो परिचारिकाम् ॥ १४४ ॥ ततश्चैकप्रदेशस्यो मिखापात्रमनारतम् । तदेव पालयन् कालं कियन्तमपि स
स्वितः ॥ १४५ ॥ प्रायेण षड् मृष्टेऽसौ तन्मोहेन कुमोहनम् । यत्पुनस्तदयादत्ते (च) । तत्रयस्युपदध्वताम्
॥ १४६ ॥ तावतापि हि तेनास्य सुक्तेनाभूदुक्तो महान् । चासकं प्रीणयत्येव वारिवाम्मुकनोऽपि हि ॥ १४७ ॥

ते रोगैर्विक्रियापन्नैरपथ्याधिक्यतोऽन्यदा । बाध्यमानं तमालोक्य तद्दयेत्थमभाषत ॥ १४८ ॥ कथितं भद्र !
 तातेन कदन्नं तव वल्लभम् । परमस्वास्थ्यहेतौ तु शैथिल्यं भेषजत्रये ॥ १४९ ॥ अपथ्ये लोलुभानां च लगत्ये-
 तन्न भेषजम् । ततोऽधुना क्रन्दतस्ते कोऽपि स्वास्थ्यकरोऽस्ति न ॥ १५० ॥ माभूदाकुलता चित्ते तवेत्यहमपि
 स्फुटम् । अपथ्यं सेवमानं त्वां दृष्ट्वापि न निवारये ॥ १५१ ॥ रङ्क्षोऽवोचदहं तर्हि वार्योवश्यं त्वयानघे ! ।
 महामोहवशादेतत्स्वयं त्यक्तुमलं न तु ॥ १५२ ॥ कदाचित् त्वत्प्रभावेण स्तोकस्तोकं विमुञ्चतः । सर्वत्यागेऽपि
 शक्तिर्मे कदन्नस्य भविष्यति ॥ १५३ ॥ चारु चारुदितं भद्र ! युक्तमेतद्भवाद्दशाम् । इत्युत्तवाधिकमश्रन्तं सा
 कदन्नं न्यवारयत् ॥ १५४ ॥ यान्त्यस्य तानवं रोगास्ततस्तत्परिहारतः । न जायतेऽधिका पीडा लगत्यङ्गे च
 भेषजम् ॥ १५५ ॥ पित्रादेशादनेकाङ्गिव्यापारकरोद्यता । तद्वयापि हि तत्पार्श्वे सर्वदा नावतिष्ठते ॥ १५६ ॥
 ततो निवारकामावादपथ्यासेवनोद्यतम् । आमयैः पीडितं भूयः सूदाध्यक्षो ददर्श तम् ॥ १५७ ॥ पप्रच्छ
 चाद्य किं सौम्य ! साबाध इव लक्ष्यसे । तद्वयायाः स्वरूपं च सोऽप्यशेषं न्यवेदयत् ॥ १५८ ॥ जगाद च ततो
 नाथाः ! प्रयतध्वं तथान्वहम् । यथा पीडा न मे देहे कदापि ह्युपजायते ॥ १५९ ॥ सुदोऽप्युवाच न व्यग्रा
 तद्वया त्वां निषेधति । अपथ्यभक्षणोद्युक्तस्त्वं तु जानासि न स्वयम् ॥ १६० ॥ अपराप्यथ ते कापि क्रियते
 परिचारिका । साप्यकिञ्चित्करी नूनं तव स्वच्छन्दचारिणः ॥ १६१ ॥ द्रमकः प्राह मा मैवं नाथा ! वदत

१ लोलुपानाम् ख० । २ गुणं विदधाति ।

साम्प्रतम् । नैवाहं युष्मद्वेद्यं तदुपामि कथञ्चन ॥ १६२ ॥ धर्मबोधकरोऽवादीष्टु यथेव वत्स ! तच्छृणु । अथ
 प्राप्तिं यथोषीनां सदुद्दिनां मे सुता ॥ १६३ ॥ करोमि तव तां वत्स ! विशेषपरिचारिकाम् । किन्तु
 वक्ति यथेवाप्तौ स्वयां कार्यं तदेव हि ॥ १६४ ॥ ततः सन्निहिता नित्यं प्रतिआगर्णे तव । विधास्येतीयं
 सदुद्दिस्तदस्याप्यन्तरान्तरा ॥ १६५ ॥ किञ्च यस्य प्रसन्नयेषा सदुद्दिर्विषयवत्सला । अहं च भूपतिष्वेव प्रसन्न
 स्तरस्य निधितम् ॥ १६६ ॥ ततोऽस्ति ते सुत्नाकाङ्क्षा दुःखेभ्यश्च भयं यदि । भवानेतां तैतो वत्स ! सम्यगारम्भु
 मर्हसि ॥ १६७ ॥ तथेस्यस्त्रीकृतवतस्तस्याश्च परिचारिकाम् । तां विधाय स निबिन्दतो धर्मबोधकरोऽमवत्
 ॥ १६८ ॥ द्रमकोऽपि हि सदुद्दिताभिष्याल्लज्जया स्वयम् । कदम्ब तत्परित्यज्य सेवते मेयञ्चत्रयम् ॥ १६९ ॥
 पूर्वाभ्यासात्कदम्बं तदुल्लेखं यदि कदाप्यसौ । तथापि तद्व्यथा नैव विषये दृढत्वमावहः ॥ १७० ॥ तवत्वं नैव
 वाचन्ते गदास्ते जातवानवाः । यापि पीढा भवेत्काचित्सापि क्षीघ्रं निवर्तते ॥ १७१ ॥ तदस्युक्तान्मदा तेन
 सदुद्दिस्तुष्टयेतसा । नद्रे ! किमिदमाभयं पञ्जातं मे महत्सुखम् ॥ १७२ ॥ साप्यन्नवीन्महाभाग ! प्रभावः
 सुमहानयम् । कदम्बपरिहारस्य मेयञ्चास्वादनस्य च ॥ १७३ ॥ द्रमकं प्राह यथेव सर्वथापि स्यञ्चाभ्यहम् ।
 इदं कदम्बं मे येन ज्ञापते सुखमधुषम् ॥ १७४ ॥ सा प्राह युज्यते किन्तु सम्यगालोभ्यं सन्त्यज । वनालोचित
 कार्यणिमायतिर्न शुभा यतः ॥ १७५ ॥ सर्वस्यागं हि कृत्वा त्वं पुनरेतत् यदीच्छसि । तन्माधुनातनी वापि

याप्यता लप्स्यते त्वया ॥ १७६ ॥ श्रुत्वाथ तद्वचस्तस्य मनाग्र दोलायितं मनः । महामोहमहीभर्तुराज्ञा हि
 दुरतिक्रमा ॥ १७७ ॥ महाकल्याणकं भूरि परिभुज्यान्यदाथ सः । कदन्नं बुभुजे तस्यां पार्श्वस्थायामवमन्त्रया
 ॥ १७८ ॥ तस्य पायसवृत्तत्वात् सद्बुद्ध्याभ्यासतोऽपि च । कुथितं विरसं निन्द्यं तदथ प्रत्यभासत ॥ १७९ ॥ ततः
 स चिन्तयामास भोज्यं मे तावदीदृशम् । तथाप्यत्र ममाकाङ्क्षा दुर्लब्धया काप्यसावहो ! ॥ १८० ॥ एतन्त्या-
 गाहते मन्ये निर्विघ्नं नास्ति मे सुखम् । तदेतद् युज्यते हातुं सत्त्वमालम्ब्य सर्वथा ॥ १८१ ॥ एवं निश्चित्य
 सद्बुद्धिं स प्रोचे शोधयस्व मे । भद्रे ! भाजनमेतत्त्वं त्यक्त्वा सर्व्व कदन्नकम् ॥ १८२ ॥ नैतेनातः परं कार्यं
 सम्प्राप्ते पायसेऽधुना । को नाम राज्यमासाद्य रङ्गत्वाय समीहते ॥ १८३ ॥ सद्बुद्धिः प्राह यद्येवं जातस्ते निश्चयो
 हृदि । धर्मबोधकरस्याग्रे तत्तूर्णं कथ्यतामिदम् ॥ १८४ ॥ ततः सहैव सद्बुद्ध्या समेत्य समचीकथत् ।
 गोरस्तं स्वमभिप्रायं धर्मबोधकराय सः ॥ १८५ ॥ अथ साधूदितं वत्स ! कर्त्तव्यः किन्तु निश्चयः । हास्यतां येन
 नो यासीत्युक्ते स्रदेन सोऽवदत् ॥ १८६ ॥ पूज्यपादैः कथमिदं भूयो भूयोऽपि कथ्यते । अयं मे निश्चयश्चित्तं
 कदन्ने जातु याति न ॥ १८७ ॥ तस्यादेशाज्जनं सर्वमापृच्छ्य स सुधीस्ततः । सद्बुद्ध्या त्याजयामास कदन्नं
 सर्वथापि तत् ॥ १८८ ॥ संशोध्य स जलेनाथ तत्पात्रं पायसेन च । पूरयित्वा दिने तस्मिन्महोत्सवमकारयत्
 ॥ १८९ ॥ स्रदाधीशादयो हृष्टा मुदितं राजमन्दिरम् । सपुण्यक इति ख्यातिं लेभेऽथ द्रमकोऽपि सः ॥ १९० ॥

अथास्व विष्टुतस्तत्र आयाते न गदक्यथा । सवृष्टुद्विद्वत्तथायोगावप्याभावोऽपि च ॥ १९१ ॥ कश्चित् स्वप्ना
 स्वप्नाका न यदि स्वात्पूर्वदोषथा । विषये स्वयमेवैव तदा मेपक्षत्रयम् ॥ १९२ ॥ ततश्च स्वस्यता धीर्य
 मौदार्यं वर्धनीयता । अन्येऽपि च गुणास्तस्य प्रवर्द्धन्ते अतिव्यक्तम् ॥ १९३ ॥ नाद्यापि सम्यगारोग्यं वृद्धत्वाद्भोग
 सुन्तते । आयाते किन्तु तदेव विद्वेपोऽभूमाहाभिति ॥ १९४ ॥ सवृष्टुद्विरन्यथा तेन पृष्टा ह्येतान्तरात्मना ।
 मन्त्रे ! त्रयमिदं तच्च मपैतत्केन कर्मणा ॥ १९५ ॥ साध्यवावीत् पुरा मन्त्र ! वचमेतत् त्वया कश्चित् । ततः
 सुग्नत्पदः प्राप्य नाजुप्तं कापि ख्यते ॥ १९६ ॥ ततः सपुण्यकोऽवोचत् वचं हि यदि लभ्यते । पात्रेभ्यस्तदह
 दास्मान्वेतत्सम्प्रत्यपि त्रयम् ॥ १९७ ॥ इत्युक्त्वा दातुमारेमे सवृष्टुद्विमेरिताः स तत् । परं न कोऽपि गृह्णाति
 तत्रैव किञ्च कारयम् ॥ १९८ ॥ ये तत्र मन्दिरे तावचेऽग्रेऽपि त्रयमाश्रिताः । अन्येभ्यस्तत् त्रयं भूरि लभन्तेऽन्ये च
 देहिनाः ॥ १९९ ॥ ततो न कश्चित् नृते तदर्थंमुपगृह्णत । सवृष्टुद्वि ग्राहणोपाय भूयोऽप्ययं स पृष्टवान् ॥ २०० ॥
 सर्वतः क्रियतां मन्त्र ! धीपवेत्सुदितस्तथा । सोऽयं निर्गत्य सर्वत्र तां चकार सवृष्टुद्वि ॥ २०१ ॥ गृह्णन्ति तुच्छकाः
 केचित्स्मात्तत् प्रितयं तव । केचित्सुसन्ति केचिच्च क्षुण्णन्त्यपि न धोषणम् ॥ २०२ ॥ सोऽयं त्विममना धीक्ष्य
 तारक्षं चनवेष्टितम् । समागत्यैवमन्येष्टुः सवृष्टुद्वि समधीकृतम् ॥ २०३ ॥ गृह्णन्ति द्रमका मन्त्रे ! महान्तो
 न पुनर्बन्ताः । ममेच्छा सर्वसामान्यप्रहाये पूर्यते पुनः ॥ २०४ ॥ तदुपायं तदाचस्वेत्युक्ता ह्यात्वाय सायदत् ।

सर्वेषां ग्राहणोपाय एक एवात्र विद्यते ॥ २०५ ॥ काष्ठपात्र्यां विशालायां जनाकीर्णे नृपाङ्गणे । वस्तुश्रयं निधायेंदं
 तिष्ठ त्वं स्वस्थमानसः ॥ २०६ ॥ स्वयमेव गृहीष्यन्ति शून्यं दृष्ट्वा तदर्थिनः । स्मरन्तो रोरमावं हि त्वत्करात्ते
 न गृह्णते ॥ २०७ ॥ आदद्यात्कश्चिदेकोऽपि यदि तत्सगुणो नरः । तेन स्यात्तारितो मन्ये सत्पात्रं तारयेद्यतः
 ॥ २०८ ॥ ततस्तस्या वचोभिस्तैः सम्पन्नामन्दसम्मदः । चकार तत्तैवासौ तत्रेदमभिधीयते ॥ २०९ ॥
 प्रयुक्तं तादृशेनापि ये गृहीष्यन्ति जन्तवः । नीरोगास्ते भविष्यन्ति तश्रयं तत्र कारणम् ॥ २१० ॥ एष
 तावद्यथादृष्टो दृष्टान्तः प्रतिपादितः । अस्य सम्प्रत्युपनयः समासेन निगद्यते ॥ २११ ॥ अदृष्टमूलपर्यन्तं यत्ता-
 वत्कथितं पुरम् । अनादिनिधनः ख्यातः स संसारः प्रतीयताम् ॥ २१२ ॥ वप्रश्चात्र महामोहस्त्वृष्णा च परिखा
 मता । इष्टानवाप्त्यनिष्टान्तिमुख्या भावास्तु कूपकाः ॥ २१३ ॥ सरांसि विषया जन्तुशरीराणि वनानि च ।
 कषायाः शिशवो ज्ञेयाः सौधानि त्रिदशालयाः ॥ २१४ ॥ कुमतानि मतान्यत्र चित्रदेवकुलानि च । पण्यानि
 सुखदुःखान्यन्यान्यजन्मानि चापणाः ॥ २१५ ॥ भूपालस्तु जिनो देवो युक्तस्तैस्तैर्विशेषणैः । पूर्वं सर्वज्ञ-
 धर्म्मन्तेर्मञ्जीवो द्रमकः पुनः ॥ २१६ ॥ अबन्धुरसहायत्वात् कुधीस्तत्त्वाविवेचनात् । धर्म्मस्वाऽभावतो
 निःस्वोऽबलः कर्म्मद्विदक्षयात् ॥ २१७ ॥ कर्म्माणि रोगा विषयाकाङ्क्षा च क्षुदनाथता । सर्वज्ञनाथाभावेनो-
 न्मादो मिथ्यात्वमिष्यते ॥ २१८ ॥ डिम्माः कुतीर्थिका ज्ञेया वेदना क्लिष्टचित्ता । घटकर्णपरमायुस्तु कदनं

विषयाः पुनः ॥ २१९ ॥ राजर्षेर्हं विनमरं द्वारं ग्रन्थस्तु कर्मणाम् । तद्यथासमा द्याः स्याः प्रवेशो ग्रन्थि
 मेदनम् ॥ २२० ॥ धर्षुपाध्यायगीतार्थगणचिन्तकमिदम् । राजाभास्यमहायोगिनियोगिततर्कमिकाः ॥ २२१ ॥
 यथासङ्ख्यं परिशेषा मर्त्यैः भाषकाः स्मृताः । साख्यस्य स्वयिरा श्रेया युवत्यः भाषिकास्तथा ॥ २२२ ॥
 युग्मम् ॥ सत्परतुमितो लोकाः प्रासादः सधर्ममिदः । सुकिस्तुष्टिस्तं रम्य ज्ञानाख्योक्त्य दर्शनम् ॥ २२३ ॥
 धर्मबोधकरो प्राज्ञाः सहस्रमूर्त्योचकः । तत्तथा तदया श्रेया सप्तद्विः क्षोभना मतिः ॥ २२४ ॥ ज्ञानवर्धन
 चारित्र्यत्रय तन्नेत्रत्रयम् । कदन्नस्यैकदेहेन त्यागः भाषकता मता ॥ २२५ ॥ सर्वतस्तत्परित्यागोऽन्यथास्ति
 मिहोदितम् । तद्व्योषणा तु सर्वत्र विद्येया धर्मदिशना ॥ २२६ ॥ मारुतास्तुष्टका श्रेया मोक्षस्तास्तु महाबनाः ।
 काष्ठपात्री त्रयाचारा वस्यमाणा कथोच्यते ॥ २२७ ॥ इत्ये समासाद् गदिता मयापि सामान्यरूपा किञ्चि
 योबनेनयम् । विद्वेषतो सूत्रक्यादुसारा श्रेया पुनर्विस्तारयोबना तु ॥ २२८ ॥

इति श्रीभ्रीषन्त्रसुरिदिग्ग्य-भीदेवेन्द्रसिधिरचिते उपमिसिम्भप्रपञ्चाकबासरोदारे

प्रस्तावनापर्यन्तो नाम प्रथमः प्रस्थानः ।

द्वितीयः प्रस्तावः ।

इहास्त्यनन्ततीर्थेशचक्रिकेशवशीरिणाम् । उत्पत्तिभूमिर्मनुजगतिर्नाम्ना महापुरी ॥ १ ॥ यत्राब्धिपरि-
 खोपेतः प्राकारो मानुषोत्तरः । वर्षाणि पाटका वर्षधरास्तद्दृत्तयः पुनः ॥ २ ॥ हृद्वमार्गो चिदेहाग्न्यो यस्य
 सद्विजयापणः । प्रासादा मेरवो भद्रशालादीनि वनानि च ॥ ३ ॥ महारथ्या महानद्यो यस्यां जन्तुजलाकुलाः ।
 राजमार्गौ च कालोदलवणोदौ तदाश्रयौ ॥ ४ ॥ सार्द्धद्वीपद्वयं यत्र त्रयः पाटकसञ्चयाः । कस्पवृक्षाः पुनः
 स्थानान्तरीयधरणीधवाः ॥ ५ ॥ तां पुरीं कोटिजिह्वोऽपि को वा वर्णयितुं क्षमः ? । पुण्यैस्तैस्त्वर्गुणैः स्वर्गपुरी-
 मपि जिगाय या ॥ ६ ॥ सुरासुरनराधीशमौलिलालितशासनः । तत्र कर्मपरीणामः समस्ति जगतीपतिः
 ॥ ७ ॥ विक्रमाक्रान्तभूचक्रः कृपानीतिपराङ्मुखः । यश्चण्डशासनो दण्डं पातयत्यनपेक्षया ॥ ८ ॥ नास्ति मल्लो
 जगत्यन्यो ममेत्युच्चैर्मदेन यः । तृणाय मन्यते विश्वं विश्वे विश्वैकविक्रमी ॥ ९ ॥ क्रूरः केलिप्रियो दुष्टलोभादि-
 मटवेष्टितः । संसारनाटकं चित्रं नित्यं नाटयते स च ॥ १० ॥ रागद्वेषाभिधानौ द्वौ सुरजौ तत्र नाटके । महा-
 दुष्टाभिसन्धिनामा च तयोरास्फालको मतः ॥ ११ ॥ क्रोधमानादिनामानो गायनाः कलङ्कण्टकाः । महा-
 मोहाभिधानस्तु सूत्रधारः प्रवर्तकः ॥ १२ ॥ भोगाभिलाषसंज्ञश्च नान्दीमङ्गलपाठकः । अनेकविवोक्तकरः काम-
 नामा विदूषकः ॥ १३ ॥ भयादिसंज्ञा विज्ञेयाः कंसिकाश्च पटुस्वनाः । कृष्णादिलेश्यानामानो वर्णकाः पात्र-

१ जम्बूद्वीपघातकीखण्डपुष्करवर्दीपार्द्धरूपाः । २ ० विक्रमः क० ख० घ० ।

मण्डनाः ॥ १४ ॥ योनिः प्रविष्टस्याश्रमां नेपथ्य व्यपधापकम् । लोकाकाशोदरा नाम विद्याला रत्नभूमिका
॥ १५ ॥ पुद्गतस्कन्धनामानः श्रेयोपस्करसंघाः । पात्राणि च विधिप्राप्तिं श्रेयान्यस्मिन्नेवेति ॥ १६ ॥
तत्र च क्वापि दुःस्तौषप्रस्तनारकरूपिणम् । कश्चिन्नानाविधाकारसिर्गणाकारपारिणम् ॥ १७ ॥ कश्चिद्भूरि
चतुर्धर्मपर्यवसानुकारिणम् । कश्चिद्वस्तुर्विधासर्परूपैर्लेनिठविस्मयम् ॥ १८ ॥ कश्चिद्वस्तोकछोकार्णं कश्चिदानन्द
पुरितम् । कश्चित्सम्पत्तिस्सम्पन्न कश्चिरारिण्यदेयितम् ॥ १९ ॥ कश्चित्तोगमराक्रान्तं कश्चिन्मारी कश्चिन्नरम् । इत्ये
ष स्वाक्षया लोकं नदन्तं वीर्य मोदते ॥ २० ॥ कलापकम् ॥ नियतियदृच्छाघातु देवीषु प्रचरा गुणैः । महादेवी
तस्य कालपरिणस्यमिवास्ति च ॥ २१ ॥ अविभात्रेमेपात्रं सा भर्तुरमवचसा । तां विना स यथा नैव क्षणमप्य
वतिष्ठते ॥ २२ ॥ क्षयादोरात्रमासर्तुर्धर्मत्वोपमादिना । यूपसा परिणरेण परितः परिवेष्टिता ॥ २३ ॥ सुपमा
दुःखमाघातिः सुखीभिः सा च संयुता । सदा ययःपराईण्या विदम्बयति देविनः ॥ २४ ॥ युग्मम् ॥
दम्परयोरनयोरेव नाटक वीर्यमाणयोः । पाति कालः सदानन्दरसपूरितचेतसोः ॥ २५ ॥ देव्या प्रोक्तोऽन्यदा
रात्रा सर्वे मे त्वत्प्रसत्तताः । सम्पन्नं केवलं पुत्रो यदि स्यात्सुन्दरं ततः ॥ २६ ॥ तेनोक्तमावयोरेकचित्तत्पान्नाविता
सुतः । महाप्रसाद इत्युक्त्वा प्रविश च प्रकार सा ॥ २७ ॥ देव्या दृष्टोऽन्यदा स्वप्ने प्रविश्यास्वेन हृषितः ।
निर्गतः पुरुषो नीताः स च यित्रेण केनचित् ॥ २८ ॥ देव्यास्मयातर्गणं स्वप्नं सुपत्तिस्तद् व्यधारयत् । पुत्रस्ते

भविता किन्तु गेहं मोक्ता गुरोर्गिरा ॥ २९ ॥ एवमप्यस्त्विति श्रोच्य देवी गर्भं बभार सा । नृपोऽप्यभयदानाद्यं
 तद्दोहदमपूरयत् ॥ ३० ॥ भृशुजा भव्यपुरुष इति नाम विनिर्ममे । देव्या तु सुमतिरिति जातस्याथ तनूष्वः
 ॥ ३१ ॥ इतोऽगृहीतसङ्केता ब्राह्मण्यस्ति तथा सखी । श्रोक्ता प्रज्ञाविशालाख्या पश्येदं सखि ! कौतुकम्
 ॥ ३२ ॥ यदेप राजा निर्बीजो देवी वन्ध्या तयोः कथम् ? । सुतः साप्यभ्यघान्मुग्धेऽन्वर्थसंज्ञासि निश्चितम्
 ॥ ३३ ॥ भूपतिर्बहुबीजोऽयं देवी चानन्तदारका । जगन्नितयजन्तूनां जनकत्वेन तत्त्वतः ॥ ३४ ॥
 सचिवैरविवेकाद्यैश्चक्षुर्दोषमयात्पुनः । अन्यथा ख्यापितं लोके न जानीषे यदित्यपि ॥ ३५ ॥ युग्मम् ।
 तत्कथं ख्यापितः स्रुतुरयमित्युदिता तथा । भूयः प्रज्ञाविशालोचि तत्राकर्णय कारणम् ॥ ३६ ॥ पुथ्यामिमुष्या-
 मेवास्ति चिरं परिचितो मम । पुमान् सदागमो नाम दृष्टो हृष्टः स चान्यदा ॥ ३७ ॥ पृष्टो हर्षनिमित्तं च स
 एवं मामभाषत । राज्ञीविज्ञापितो राजा निर्बीजत्वविगीतताम् ॥ ३८ ॥ स्वस्य देव्याश्च वन्ध्यात्वमपनेतुमिमं
 सुतम् । प्राकाशयत्स चात्यन्तं प्रियो मे तदहं समुत् ॥ ३९ ॥ युग्मम् ॥ कारणं तदिदं भद्रे ! पुत्रस्यास्य
 प्रकाशने । ब्राह्मण्यूचे कथं तर्हि तस्यामीष्टः स दारकः ॥ ४० ॥ अथ प्रज्ञाविशालाह यतोऽतिक्रान्तशैशवः ।
 स तस्य शिष्यो भविता वल्लभोऽनेन हेतुना ॥ ४१ ॥ ब्राह्मण्युवाच मे तर्हि तं दर्शय सदागमम् । तत्र प्रमुदिता
 प्रज्ञाविशालाथ निनाय ताम् ॥ ४२ ॥ सेव्यमानो जनैर्भन्यैस्तन्वानस्तत्त्वदेशनाम् । विदेहराजमार्गस्थो दृष्ट-

१ दुर्जनानां चक्षुर्दोषभयादित्यर्थः । २ निर्बीजवचनीयताम् क० ख० ग० घ० ।

धाम्ना सदागमः ॥ ४३ ॥ इष्टागृहीतसङ्केता तदर्धनबन्धादय । सेदा च पर्युपासाते ते दे अपि सदागमम् ॥ ४४ ॥ सदागमनिदेशेनान्यदा प्रज्ञाविशालया । स अभ्यपुत्रयो धात्र्या मृत्यानीतस्तद्वन्तिक ॥ ४५ ॥
 इष्टा सदागम इष्टः स अभ्यपुत्रयस्तथा । विष्टुष्टुम कलास्तस्य पितृव्यामर्पितो युवा ॥ ४६ ॥ ततो दिने दिने याति स पार्श्वे सस्य धीमतः । सदागमस्य मिष्टासुः सार्द्धे प्रज्ञाविशालया ॥ ४७ ॥ अन्यथा पाषादास्तेऽसौ सुमामध्ये सदागमः । सहितस्तेस्त्रिभिस्तावत् कुतोऽपि सुहृदोऽमवत् ॥ ४८ ॥ यस्य कोलाहलो लोकाः ! श्रूयते नीयतेऽधुना । संसारिवीचनमोऽय तस्करो वस्यधामनि ॥ ४९ ॥ तवाकर्ण्योन्मृष्टीपपभीयमान वभावनो । मस्मना लिप्तसर्वाङ्ग चित्र गैरिहस्तकेः ॥ ५० ॥ वसितं च मयीपुण्ड्रैः कववीरस्रज्जार्चितम् । सरावमालया गुह्या विहम्बितसुजान्तरम् ॥ ५१ ॥ नैरत्पिटकलण्डेन विमिश्रतपनातपम् । आरोपितं स्वरे बदलोद्य च गलकन्तले ॥ ५२ ॥ नगरारवपुत्रैः परितेष्टितम् । साधुलोकेः क्षोभ्यमान कम्यमानखरीरकम् ॥ ५३ ॥ विक्षो वक्षायि पश्यन्तं प्रयसम्भ्रान्तया दक्षा । संसारिवीचनमामनामद्वीदय तस्करम् ॥ ५४ ॥ पञ्चभिः कुलकम् ॥ एन विलोक्य च प्रज्ञाविशाला सवपा इदि । वक्ष्यो नास्य वराकस्य त्रातास्त्यन्यः सदागमात् ॥ ५५ ॥ व्यास्येति सन्मुलं गत्वा तमूये सा मलिन्तुचम् । सदापयमिमं मद्र ! क्षरणं क्षरण भय ॥ ५६ ॥ तस्कोऽपि तवाकर्ण्य तमुपिष्य

१ सदाऽव ५० क० ख० । २ अन्यथाऽसौ समामये कीक्याऽऽस्ते सदागमः ख० । ३ अयं श्लोकः ता० क०
 ख० व० प्रविपु नास्ति । ४ क्षीर्यकण्डकण्डेन । ५ परितेः ५० ग० ।

सदागमम् । आथ ! मां रक्ष रक्षेति पूच्चकारोच्चकैः स्वरम् ॥ ५७ ॥ सदागमेनाऽमीदानाद् विहिताश्चासनस्तवः ।
स्तेनस्तस्य पदद्वन्द्वं शरणं प्रतिपन्नवान् ॥ ५८ ॥ सदागमभयत्रस्तैर्मुक्तमारक्षकैरिमम् । ततोऽग्रहीतसङ्केता विश्वस्तं
दस्युमालपत् ॥ ५९ ॥ भद्र ! केनापराधेन यमकिङ्करसोदरैः । भवानेतैः पुरारक्षपुरुषैर्जग्रहे हठात् ॥ ६० ॥
सोऽवोचत् पृष्ट्या भद्रे ! पर्याप्तं वार्त्तयानया । इयं हि श्रूयमाणापि व्यथते हृदयं सताम् ॥ ६१ ॥ यदि चानन्य-
सामान्यज्ञानज्ञातजगन्नयः । वेत्त्येवाहुं व्यतिकरं भगवान् श्रीसदागमः ॥ ६२ ॥ ततः सदागमेनोक्तं महदस्याः
कुतूहलम् । अतोऽयं निजवृत्तान्तो भवता भद्र ! कथ्यताम् ॥ ६३ ॥ तस्करः प्राह यद्येवं विविक्तं तद्विधीयताम् ।
न मे कथयतो येन जनलजा भवेत्प्रभो ! ॥ ६४ ॥ ततो भगवता सर्वा पर्यदालोकिता सती । दूरदेशं समाश्रित्य
तस्थौ विस्मितमानसा ॥ ६५ ॥ आकर्णय त्वमप्येवं स्वरिणा गदिता सती । तत्र प्रज्ञाविशालास्थानृपसुसमन्विता
॥ ६६ ॥ अथाग्रहीतसङ्केतां समुद्दिश्य विशेषतः । चतुर्णां पुरतस्तेषां दस्युर्वक्तुं प्रचक्रमे ॥ ६७ ॥ अस्यत्र लोके
विख्यातमनन्तजनसङ्कुलम् । यथार्थनामकमसंव्यवहाराभिधं पुरम् ॥ ६८ ॥ तत्रानादिवनस्पतिनामानः कुल-
पुत्रकाः । वसन्ति तत्र च कर्मपरिणाममहीभुजा ॥ ६९ ॥ नियुक्तौ तीव्रमोहोदयात्यन्ताबोधनामकौ ।
महत्तमबलाढ्यक्षौ तिष्ठतः स्याथिनौ सदा ॥ ७० ॥ युग्मम् ॥ ताभ्यां कर्मपरीणाममहाराजस्य शासनात् ।
निगोदाख्यापवरकेव्यसंख्येषु दिवानिशम् ॥ ७१ ॥ क्षिप्त्वा संपिण्ड्य धार्यन्ते सर्वेऽपि कुलपुत्रकाः । प्रसुप्त-

वन्मुच्छिद्यन्मन्त्रधनुस्तथा ते ॥ ७२ ॥ युग्मम् ॥ ते स्पष्टयेष्टानैतन्यमापादिगुणवर्द्धिताः । छेदमेवप्रतीयातदाहा
 दीन् नाप्नुवन्ति च ॥ ७३ ॥ अपरस्वानगयनप्रहृष्टो नायि कश्चन । क्रियतेऽन्योऽपि तैर्लोक्यबहारः कदाचन
 ॥ ७४ ॥ संसारिबीजसंज्ञेन वास्तव्येन कुडुम्पिना । कालो निर्गमितः पूर्वं तद्धान्तो मयापि हि ॥ ७५ ॥
 वताम्पद्युतोऽन्येदुर्बचास्वानो महत्तमः । व्यङ्ग्यत प्रतीहार्या तत्परिणत्पमिकयया ॥ ७६ ॥ देवकर्मपरिणाम
 महारावनिवेद्यतः । तन्त्रियोगाभिषो दूतो देवपावान् दिव्येति ॥ ७७ ॥ तीव्रमोहोदयात्पन्ताबोधाभ्यामय
 सुत्तरम् । मोक्षयेत्सुविदा गत्वा दूतमन्त्रमुपोष सा ॥ ७८ ॥ ततः कृतनस्कारभासीनं तौक्षिवासने । कुञ्जल-
 प्रमपूर्वं दूतमाह महत्तमः ॥ ७९ ॥ केन कार्येण संग्रेष्य मयन्तं दूतसचम ! । अनुग्रहोऽयमस्माकं देवपादैः कृतो
 महान् ॥ ८० ॥ एवाच तन्त्रियोगोऽपि को युष्माकं विना परः । अनुग्रहार्हो देवस्यागमे हेतुरयं तु मे ॥ ८१ ॥
 लोकास्त्रिष्यमिवा विद्यमान्यानुष्ठायकासना । मवतां विविधेषांस्ति देवस्य महती कृपा ॥ ८२ ॥ देवोऽन्यदा
 च तासूये पथा लोकस्त्रिते ! स्त्रिः । सदागमाभिषोऽस्माकमेक एवास्ति दुर्धयः ॥ ८३ ॥ निश्चङ्गमानसो
 लोकाश्चमयां स च निर्द्वितीयः । नयत्स्वस्वदयम्यायां कथिन्निस्तार्य मद्गुहः ॥ ८४ ॥ तत एवं स्थिते लोकस्त्रिते !
 कालेन गच्छता । मवितास्माकमसोक्षो लोके स्तोकीभवत्यसम् ॥ ८५ ॥ अतस्त्वयैवं कर्षेभ्यमनन्तमनपूरितम् ।
 अस्मत्संश्रयबहाराक्यं पुरं मम सनातनम् ॥ ८६ ॥ ततः सदायमस्मान्ना यावन्तो यान्ति निर्देतिम् । स्वाप्या

स्तत्संख्ययानीय तत्पदेषु ततस्त्वया ॥ ८७ ॥ ततः प्राज्यजनत्वेन वार्त्तामपि न कश्चन । सदागमेन नीतानां
 जनानां प्रश्नयिष्यति ॥ ८८ ॥ ततश्च भुवने भाविनास्माकमयशः स्वसः ! तद् व्यापारं गृहाणैनं विदधे सापि तत्तथा
 ॥ ८९ ॥ अहं च देवपादोपनीवी यद्यपि तत्त्वतः । तथापि सेवको लोकस्थितेस्तस्या विशेषतः ॥ ९० ॥
 तद्द्वारेणात एवाहं तन्नियोग इति स्मृतः । सदागमेन नीताश्च कियन्तोऽप्यधुना जनाः ॥ ९१ ॥ ततोऽहं
 तद्द्वारेणात एवाहं तन्नियोग इति स्मृतः । सदागमेन नीताश्च कियन्तोऽप्यधुना जनाः ॥ ९२ ॥ ततो यदादिशत्यार्ये-
 प्रहितस्तावन्नानयनहेतवे । लोकस्थित्या भवन्मूले प्रमाणं श्रुयमत्र तत् ॥ ९३ ॥ महत्तमोऽथ तं दूतमवोचदिति सुन्दर ! ।
 तद्युक्त्वा दूतस्य जल्पितम् । तथेति प्रतिपेदाते बलाध्यक्षमहत्तमौ ॥ ९४ ॥ गत्वा त्वया यथा तस्मिन् यथाहेष्ट निवेदिते । लोकाल्पी-
 उत्तिष्ठात्रत्यलोकानां प्रमाणं दर्शयामि ते ॥ ९५ ॥ गत्वा त्वया यथा तस्मिन् यथाहेष्ट निवेदिते । लोकाल्पी-
 भावचिन्ता स्यान्न देवस्य कदापि हि ॥ ९५ ॥ इत्युक्त्वात्यन्ताबोधेन सहोत्थाय महत्तमः । दूतायोर्ध्वकरस्तस्मै
 दर्शयामास तत्पुरम् ॥ ९६ ॥ सर्वतो दर्शयित्वा च दूतमाह महत्तमः । सदागमस्य तस्य त्वं पश्य भद्र ! विमूढताम्
 ॥ ९७ ॥ स लोकं किल देवस्य निर्वाहयितुमिच्छति । विजानाति वराकस्तत्प्रमाणं न तु सर्वथा ॥ ९८ ॥ तथा-
 स्त्र पुरे तावत्त्वया प्रत्यक्षमीक्षिताः । प्रासादा गोलकाभिख्याः संख्यातीता बृहत्तमाः ॥ ९९ ॥ निगोदाख्या-
 पवरकाः प्रत्येकं तेष्वसंख्यकाः । वसन्ति तेषु चानन्ता एकैकसिन्नमी जनाः ॥ १०० ॥ असावनादिसिद्धश्च लोक-
 निर्वाहणाग्रहः । सदागमाभिधानस्य रिपोस्तस्य दुरात्मनः ॥ १०१ ॥ अनन्तेनापि कालेन तथापि द्वेषिणामुना ।

एकोऽपि नापराधो रिक्तमध्यो विधीयते ॥ १०२ ॥ तच्छोकविरलीभाषयिन्ता किं देवचेतसि ! । इतोऽप्युवाच
 देवस्याबलम्माः सत्यमस्सययम् ॥ १०३ ॥ शुष्माद्वाक्यं विद्येयाच्च कथयिष्याम्यदः प्रभोः । किन्तु संपादतां लोक-
 स्वित्यादेक्षो ह्यटित्यसौ ॥ १०४ ॥ प्रस्थापनोचिताः केऽत्र प्रक्षित्येति तदस्यय । तीव्रमोहोदयेनोक्तो बलाभ्युक्तः
 समाकपत ॥ १०५ ॥ किमत्र सञ्चयेनार्प ! बहुना कर्मभूषदेः । द्वाप्यतामयमादेक्षो बोधनापूर्वकं पुरे
 ॥ १०६ ॥ निर्विष्याः स्नानकस्यास्य स्वानान्तरपिपासवः । स्वयमेव बलिष्यन्ति परोक्षसाक्षतो वनाः ॥ १०७ ॥
 संकषां नेतृष्वलोकानां पृष्ट्वा वृत्तमिमं ततः । प्रोष्यामः स्वक्षेपितांस्तन्मप्यासावतो वयम् ॥ १०८ ॥
 तीव्रमोहोदयोऽवादीदत्यन्ताबोधमित्यब । निवस्यसि विद्यानासि भक्तिं परित्यज्य न ॥ १०९ ॥ अनाद्य
 न्योन्यसंबन्धादत्रैव रतिमागताः । कथं स्वानान्तरं ज्ञातुं यातुमिच्छन्त्यमी वनाः ? ॥ ११० ॥ नीहाराहारनि
 म्नासोच्छ्वासनास्रवर्नूप्यपि । सर्वेऽप्येते मित्राः स्निग्धाः कुर्वन्ति सममेव हि ॥ १११ ॥ अदृष्टान्ब्रह्मस्वानगुणाः
 स्निग्धाश्चैव परस्परम् । स्वयमेव बलिष्यन्ति तदेवेज्जः कथं वनाः ॥ ११२ ॥ ततः प्रस्थाप्यलोकानां
 ज्ञानोपायस्त्वया परः । चिन्तयती कोऽपि तच्छ्रुत्वा स पराङ्मुखतामगात् ॥ ११३ ॥ इतश्च माननीयास्ति
 कर्मभूमिपतेरपि । अथित्यशक्तिसम्पन्ना मत्पत्नी भवितव्यता ॥ ११४ ॥ श्रुत्वाकथयार्थवक्राग्रा महीपां
 सोऽपि पूरुषाः । अतुल्यत्वमेवास्याः समीहन्ते सर्वेव हि ॥ ११५ ॥ तदेव कुरुते सा तु प्रतिभाति

यदात्मनः । विधत्तेऽन्यस्य नापेक्षामुत्तमस्याघमस्य वा ॥ ११६ ॥ भर्त्ताहिमपि तस्याश्च भयसम्भ्रान्त-
 मानसः । विदधानस्तदादेशं वर्त्ते कर्मकरोपमः ॥ ११७ ॥ पर्याकुलस्य तस्याथ बलाध्यक्षस्य चेतसि ।
 स्फुरितं किं मयाज्ञेन चिन्तयात्मा विडम्ब्यते ॥ ११८ ॥ प्रस्थापनीयलोकानां स्वरूपं भवितव्यता । संसारि-
 जीवपत्नी यद्वेत्ति सा पृच्छयते ततः ॥ ११९ ॥ एवं विचिन्त्य तेनाथ स्वाभिप्राये निवेदिते । तीव्रमोहः समा-
 ह्वास्त मुदितो भवितव्यताम् ॥ १२० ॥ आगतां च निवेक्ष्योच्चैरासने सचिवेरितः । बलाध्यक्षः समस्तं तं वृत्तान्तं
 तामजिज्ञपत् ॥ १२१ ॥ हसित्वा साथ तं प्रोचे किमिदं गदितं त्वया । एवंविधेषु कार्येषु स्वयमेवोद्यतासि
 यत् ॥ १२२ ॥ मद्भर्त्ता तावदेकोऽयं तज्जातीयास्तथा परे । प्रेक्ष्यन्ते तत्र सोऽवोचत्तदपि त्वं विधास्यसि ॥ १२३ ॥
 अथागत्य निवेद्यैतच्चाहितोऽहं तथा बलात् । तन्नियोगोक्तसंख्यानुसारतोऽन्येऽपि कत्यपि ॥ १२४ ॥ महत्तम-
 बलाध्यक्षानुदितौ च पुनस्तथा । मया युवाभ्यां चामीभिः सह यातव्यमध्वनि ॥ १२५ ॥ मया तावदयं नैव
 मोक्तव्यः पतिरात्मनः । पतिव्रतानां नारीणां पतिरेव हि देवता ॥ १२६ ॥ तथैकाक्षनिवासाख्ये नगरे प्रथमं
 खलु । अमीभिरस्ति गन्तव्यमधीनं युवयोश्च तत् ॥ १२७ ॥ ताभ्यामथ तथेत्युक्ते ते सर्वे तत्पुरं ययुः । तस्मिंश्च
 नगरे सन्ति महान्तः पञ्च पाटकाः ॥ १२८ ॥ एकं पाटकमङ्गुल्या दर्शयन्नग्रतः स्थितम् । मांमेवमथ तन्वङ्गि !
 तीव्रमोहोदयोऽब्रवीत् ॥ १२९ ॥ त्वमत्र पाटके भद्र ! तिष्ठ विश्वस्तमानसः । पाश्चात्यपुरतुल्यत्वाद्भाष्येष धृतिदस्तव

॥ १३० ॥ यथाहि तत्र प्रासादगर्भागारस्थिता जनाः । सन्त्यनन्ताः पिण्डसाङ्गास्तथैवात्रापि पाटके
 ॥ १३१ ॥ वर्तन्ते किन्तु ते लोकव्यवहारपराङ्मुखाः । गनीयिभिः समाख्यातास्तेनासाध्यवहारिकाः ॥ १३२ ॥
 अमलयादिकं लोकव्यवहारमभी पुनः । कुर्वन्ति सर्वदा तेन प्रोक्ताः सांख्यवहारिकाः ॥ १३३ ॥ अनाविरतस्तथ
 इति तेषां समाभिवा । एषां तु वनस्पतय इति मेदस्तथा परः ॥ १३४ ॥ प्रत्येकचारिणोऽप्यत्र विभिन्नाः सौम्य !
 पाटके । सौचापरकन्यापवर्जिताः सत्यसंख्यकाः ॥ १३५ ॥ ततोऽत्र भद्र ! तिष्ठ त्वमित्युक्तो तेन पूर्ववत् ।
 एकस्मिन्नपरके स्वापितोऽहं सुलोचने ! ॥ १३६ ॥ केचिन्मत्सन्निधौ केचिन्मुक्त्वापु व कचन । पाटकव्यपरेष्वेव
 शेषास्तु स्यापिता जनाः ॥ १३७ ॥ साधारणशरीराख्ये यमगारे ततो मया । कालो निर्वाहितोऽनन्त पूर्व
 स्थित्यैव सुन्दरि ! १३८ ॥ अथापवरकात् तस्मात्कृष्टा मां भवितव्यता । असंख्यं धारयाभास कालं प्रत्येकचारिणु
 ॥ १३९ ॥ इतश्च कर्मनृपतिलोकस्विरयात्रिक निजम् । कुटुम्बं सर्वमालोच्य ह्येवसामर्थ्यमवाप्नुमिः ॥ १४० ॥
 एकमवधेयसंज्ञाः सर्वविकल्पसमाः । अनन्ता गुटिकाः कृत्वा पुराह भवितव्यताम् ॥ १४१ ॥ युग्मम् ॥
 भान्तास्पन्निहलोकानां विदधाना धये । सुखदुःखाद्विकार्याणि नानारूपाणि सुन्दरि ! ॥ १४२ ॥
 गुटिकास्तद् गूढाण्येता एकेकस्याथ देविनः । क्षीर्णाणां पूर्वदद्यातां दातव्या गुटिकापरा ॥ १४३ ॥ ततस्ताः
 सर्वसस्वेषु स्वदमीष्ट प्रयोञ्जनम् । स्वयमेव करिष्यन्ति न ग्राही से ततः अग्राः ॥ १४४ ॥ इत्युदिक्त्वा नृपस्तस्य

१ सामान्याभिधानम् । २ ० कथाज्ञेन क० ल० । ३ आत्मीयसामर्थ्यप्रभवरमाप्नुमिः ।

गुटिकास्ताः समर्पयत् । महाप्रसाद इत्युक्त्वा सापि प्रमुदितागृहीत ॥ १४५ ॥ विधत्ते च समस्तेषु शरीरिणु
 तथैव सा । प्रयोगं सर्वदा तासां गुटिकानां निजेच्छया ॥ १४६ ॥ ततश्चाहं यदा तत्राव्यवहारपुरेऽभवम् । गुटिका-
 स्तास्तदायच्छत् तया स्थित्या ममापि सा ॥ १४७ ॥ एकाकारं तथा सूक्ष्मं तत्प्रयोगेण किन्तु सा । रूपं मे
 विहितवती चित्रं तत्रागता पुनः ॥ १४८ ॥ यतोऽपर्याप्तपर्याप्तस्थूलसूक्ष्माकृतिः क्वचित् । क्वचिदपवरकस्थः
 क्वचित्प्रत्येकैचार्यपि ॥ १४९ ॥ कन्दमूलत्वगङ्कूरस्कन्धशाखाचरः क्वचित् । पत्रपुष्पफलाकारः क्वचिद् बीजगतः
 क्वचित् ॥ १५० ॥ मूलबीजस्कन्धबीजाग्रबीजाद्यात्मकः क्वचित् । क्वचिद् वृक्षलतागुल्महरितौषधिरूपभाक् ॥ १५१ ॥
 इत्याद्यनेकरूपोऽहं अवितव्यतया तथा । विहितः पाटके तत्र वर्त्तमानो मुहुर्मुहुः ॥ १५२ ॥ कलापकम् ॥
 तथारूपं च संवीक्ष्य पुरान्तरनिवासिनः । समभ्येत्य जनाः क्रूरा मत्पत्न्याः पुर एव माम् ॥ १५३ ॥ नित्यं
 छिन्दन्ति भिन्दन्ति पिषन्ति च दलन्ति च । मोटयन्ति च लुञ्चन्ति तक्षुवन्ति दहन्ति च ॥ १५४ ॥ युग्मम् ।
 दृष्ट्वाप्येवं बाध्यमानं मत्पत्नी मामुपेक्षते । तत्रैवं दुःखिनानन्तो गमितः समयो मया ॥ १५५ ॥ गुटिकाया-
 मथान्त्यायां जीर्णायामन्यदानधे ! । भवितव्यतया दत्ता ममान्या गुटिका पुनः ॥ १५६ ॥ तत्प्रभावाद् जगा-
 माहं द्वितीये पाटके क्षणात् । तत्रासंख्याः पार्थिवाख्याः संवसन्ति जनाः सदा ॥ १५७ ॥ तेषां मध्ये समु-
 ज्झूतस्ततोऽहमपि पार्थिवः । अन्यान्यगुटिकादानाचत्रापि नटितस्तया ॥ १५८ ॥ पर्याप्तकापर्याप्तकसूक्ष्मस्थू-

१ समर्पयत् ग० । २ तथाह्यप० क० ख० ग० घ० । ३ ० धार्यपि ग० । ४ लुण्ठन्ति ता० । ५ निहन्ति ग० । ६ पृथ्वीकायिकः ।

लादिरुपिणा । पादपलादिसंघेन वर्षपञ्चकताप्लुता ॥ १५९ ॥ मेवनिर्दलनादीनि मया दुःस्नानि पाटक । सोढानि
 बसता तत्रासंख्य कालं सुलोचने ! ॥ १६० ॥ युग्मम् ॥ गुटिका मम वचन्या मथितव्यतया ततः । तृतीये
 पाटके तूर्णं तदप्रभावाद्दहं ययौ ॥ १६१ ॥ निवसन्त्याप्यनामानस्तत्रासंख्याः कुतुम्बिनः । ततो ममापि तन्म
 स्य प्रादुर्भूताप्यरूपता ॥ १६२ ॥ अन्यान्यगुटिकायोगाचक्रे च मम गेहिनी । हिमावश्यायमहिक्कादीनि
 कृपाभ्यनेकया ॥ १६३ ॥ छीतोष्वाभमनसारद्येपादीनि मया मुहुः । तितिविधानि दुःस्नानि कालं तत्राप्य
 संख्यकम् ॥ १६४ ॥ मार्यादृष्टान्त्यगुटिकायोगतोऽहं गतस्ततः । तृतीये पाटकेऽसंख्यतेजस्कायद्विज्वाकुले ॥ १६५ ॥
 तन्मम्ये छिदिकाकपो मास्वरो ब्रह्मनात्मकः । ततोऽहमपि सम्पन्नस्तेजस्कायामिषो द्विजः ॥ १६६ ॥ दुर्गगङ्गार
 चपलान्वालातादिसंज्ञया । तत्रापि नटितः पत्न्या गुटिकानां प्रदानतः ॥ १६७ ॥ मम विध्यापनानीनि
 संज्ञातानि च मूरिष्ठः । मद्दे ! दुःस्नानि तत्रापि संख्यातीवमनेहसम् ॥ १६८ ॥ पत्नीदृष्टान्त्यगुटिकायोमावू यातोऽहं
 यज्जमे । पाटके बायवीयाक्यासंख्यातद्वित्रियाभिते ॥ १६९ ॥ ध्वजाकारोऽनुष्मक्षीतबालस्यभर्मवक्षुयाम् ।
 तन्मम्ये बायवीयाक्योऽहमपि छत्रियोऽभबम् ॥ १७० ॥ संवत्सर्गुज्जाशब्दाविरूपेस्तत्रापि मार्यया । गुटिकासंघ-
 योगेण भूयो भूयः कदर्यितः ॥ १७१ ॥ छलपातनितोषाघौर्मया दुःस्नमनेकशः । तितिविधितमसंख्येय कालं तत्रापि
 मुन्दरि ! ॥ १७२ ॥ अथान्यगुटिकादानात् प्रजमे पाटके पुनः । मथितव्यतया नीतः पूर्वस्थितैव च स्थितः ॥

॥ १७३ ॥ अन्यान्यगुटिकायोगादहं नीतस्ततस्तया । पाटकेषु द्वितीयादिष्वपि भूयोऽपि पूर्ववत् ॥ १७४ ॥ एवं
 मन्त्रिवलाव्यक्षसमक्षं भवितव्यता । पर्याख्यानन्तश्च तत्र पुरे किञ्चित्प्रसेदुपी ॥ १७५ ॥ मामन्यदाचदन्नाथ !
 त्वमन्नास्थाश्विरं ततः । स्थानाजीर्णापिनोदाय नयामि त्वां पुरान्तरे ॥ १७६ ॥ युगमम् ॥ यदाज्ञापयते देवीत्यु-
 दित्वाथ मयि स्थिते । सा मेऽन्यपुरयानाय गुटिकामपरां ददौ ॥ १७७ ॥ विकलाक्षनिवासाख्यमितश्चास्त्यपरं
 पुरम् । विकटाः पाटकाः सुभु ! विद्यन्ते तत्र च त्रयः ॥ १७८ ॥ तत्रोन्मार्गोपदेशाख्यो नियुक्तः कर्मभूभुजा ।
 महत्तमः समस्त्यस्य मायेति विदिता प्रिया ॥ १७९ ॥ गतोऽहं गुटिकायोगात् तत्र प्रथमपाटके । संख्यातीतद्विद्वषी-
 ककुलपुत्रकसंकुले ॥ १८० ॥ ततो ममापि तन्मध्ये जातस्यापगता क्षणात् । सा प्रसुप्तोदिकावस्था मनाग् जाता
 च चेतना ॥ १८१ ॥ रूपैर्जल्लकागण्डोलकुमिपूतरकादिभिः । अन्यान्यगुटिकायोगात्तया तत्रापि नाटितः ॥ १८२ ॥
 शीतोष्णकर्त्तनाहारमर्दनास्फालनादिकम् । मया दुःखं च संख्येयं कालं तत्र तितिक्षितम् ॥ १८३ ॥ द्वितीये
 पाटके नीतो गुटिकातस्त्यान्यदा । गृहिणः सन्त्यसंख्यातास्तत्र त्रिकरणाभिधाः ॥ १८४ ॥ जातोऽगृहीतसङ्केते ! तेषां
 मध्येऽहमप्यथ । कुन्धुमत्कुणमत्कोटकीटयूकादिरूपभाक् ॥ १८५ ॥ अन्यान्यगुटिकादानात् कुटुम्बिन्या विडम्बितः ।
 कालं तत्रापि संख्येयं दुःखं सेहे च पूर्ववत् ॥ १८६ ॥ तृतीयं पाटकं नीतो गुटिकातस्ततस्तया । असंख्यास्तत्र
 विद्यन्ते चतुरक्षाः कुटुम्बिनः ॥ १८७ ॥ ततो जातेन तन्मध्ये मया रम्भोरु ! पूर्ववत् । पतङ्गभृङ्गखद्योतदंशा-

१ ० दत् साथ ख । २ ० क्तो मूलभू० क० ख० ग० घ० । ३ ० सङ्क्षेपे ग० ।

पाशरपरिजा ॥ १८८ ॥ अथायगुटिकायोगप्रतिन च मार्यया । कालं संख्यामितं नानाभ्य दुःखं सिद्धि
 गितम् ॥ १८९ ॥ युग्मम् ॥ एव वषमरमाणि संख्यातानि पुनः पुनः । पर्याय पात्रैस्त्वेषु मास्ये मवित
 स्य ॥ १९० ॥ आययुश्च मरन्त किं नयामि नगराभ्यम् । पुरेऽत्र ते वृतिर्नास्ति नियत नित्यवामतः ॥ १९१ ॥
 मयाक्त दति । यत् तुल्य रोचत सदिपीयताम् । ततोऽप्यपुरयानाय दत्ता मे गुटिका तथा ॥ १९२ ॥ अयोभागो
 पदेऽन्यार्मेगपञ्चाक्षमङ्गलम् । पञ्चायपञ्चमंभ्यान नामास्ति नगरं परम् ॥ १९३ ॥ पञ्चाक्षास्तत्र ये लोकाः स्पष्ट
 वेनपमंयुताः । मग्निस्तर्जमपीयन्ते गमत्राय मनीषिभिः ॥ १९४ ॥ ये पुनस्तत्र विद्यन्ते स्पष्टचैतयवर्जिताः ।
 अमंदिन इति गयानास्ते संयुतनञास्तथा ॥ १९५ ॥ तत्रा कर्कशकाश्चमेकप्रभृतिरूपभृद् । अञ्जन्मरमारद्भोरग
 प्रमुग्धरपमाक ॥ १९६ ॥ रश्मिकोक्कश्चोत्कृष्टपिङ्गिकाकृतिः । एव बलस्थलनमधरो जातस्तदन्तरे ॥ १९७ ॥
 अमंदिनमिन्नरपन्नरश्मैस्तयार्जितः । संख्यातानि दुःखानि विविधामाय पूर्ववत् ॥ १९८ ॥ विद्वेषकम् ॥
 पाषाणयमरस्थानगु वग्न्या नीलोऽन्तरान्तरा । असाध्यातायद्यातानि संशोदानि तथैव च ॥ १९९ ॥
 स्थितय नैरन्तेन परं परयोपमत्रयम् । अत्र तत्र पुरे किञ्चित् माधिक पूर्वकाटिभिः ॥ २०० ॥ अन्यदा गुटिका
 दानादहे पक्व तथा मृग । बाणन गीततुल्यद तुल्यफल निपातिताः ॥ २०१ ॥ अत्रान्तरे च पूर्वस्या जीर्णया
 भविष्यता । ददौ म गुटिकामन्या तदन्ताय गजोऽमधम् ॥ २०२ ॥ कालक्रमेण सञ्जातो बलवान् यूथनायकः ।
 वरपुनिकरेणाहं मरितो ध्यपरं वन ॥ २०३ ॥ अपदा विपिने तत्र प्रादुर्भूते वधानले । कान्तिदीकमह गृध

तद्विहाय पलायितः ॥ २०४ ॥ ततश्चिरन्तनग्रामपद्रुशुष्कान्धकूपके । तटरुढवृणालक्ष्येऽग्रपादौ पतितौ मम
॥ २०५ ॥ पश्चाद्भागोऽपि पर्यस्तो निरालम्बतया ततः । पतितोऽहं समुत्तानस्तनुभारेण चूर्णितः ॥ २०६ ॥ मूर्च्छा-
न्ते चेतनां प्राप्य प्रोद्भूतप्रबलव्यथः । सञ्जातपश्चात्तापोऽहमिति चेतस्यचिन्तयम् ॥ २०७ ॥ हितमापद्रुतं पोष्यं
संस्तुतं चोपकारकम् । आत्मवर्गं परित्यज्य नश्यन्त्यात्मभयेन ये ॥ २०८ ॥ तेषामह्रीमतां यूथाधिपशब्द-
भृतां वृथा । मादृशानां कृतमनानामेतदेव हि युज्यते ॥ २०९ ॥ युग्मम् ॥ ततोऽनया भावनया मनाग्माध्यस्थ-
मालिना । सप्तरात्रं मया सोढा तदवस्थेन सा व्यथा ॥ २१० ॥ अत्रान्तरे च कमपि प्रादुष्कृत्य मनोहरम् ।
पुमांसमेकं सा सुभ्रु ! मामूचे भवितव्यता ॥ २११ ॥ तुष्टाहं चेष्टितेनोच्चैरार्यपुत्र ! तवामुना । अतो गच्छा
धुना रम्ये नगरे त्वं जयस्थले ॥ २१२ ॥ अयं च प्रददे तुभ्यं मया पुण्योदयो यतः । प्रच्छन्नस्तव सोदर्यः
सहचारी च भाव्यसौ ॥ २१३ ॥ देव्याः प्रमाणमादेश इति प्रोक्ते मया ततः । सा मे तत्र प्रयाणाय गुटिका-
मपरां ददौ ॥ २१४ ॥ वदत्येवं च संसारिजीवाख्ये तस्करे तदा । स भव्यपुरुषः प्रज्ञाविशालामेवमब्रवीत् ॥
॥ २१५ ॥ यथाम्ब ! पुरुषः कोऽयं ? किं वानेन प्रकथ्यते ? । पुराणि कानि वामून्यव्यवहारवादिकानि च ? ॥ २१६ ॥
केयं च गुटिका चित्रसुखदुःखादिकारिणी ? । स्थितिः कालमियन्तं च नरस्यैकस्य वा कथम् ? ॥ २१७ ॥ जलू-
कादीनि रूपाणि स्युर्मनुष्यस्य वा कथम् ? । तदम्ब ! कथ्यतामस्य भावार्थो मे परिस्फुटः ॥ २१८ ॥ ततः प्रज्ञा-
विशालाह रूपं यदिदमीक्ष्यते । अस्येदानीन्तनं वत्स ! तन्नानेन निवेदितम् ॥ २१९ ॥ संसारिजीवनाभायं

किन्तु सामान्यरूपतः । पुरुषोऽवलोक्यतेषां तस्मान्मात्रेण प्रकाशितम् ॥ २२० ॥ आत्मनश्चरितं सर्वमिदं यद्वर्तमानं
 नश्यत् । निवेदयितुमारब्धमनेन कमलाननम् ॥ २२१ ॥ तवाऽऽर्च्यवद्वाराणां जीवानां राक्षसत्रयम् । तद्
 संध्यवहाराख्यं नगरं तव । कथ्यते ॥ २२२ ॥ पञ्चानामपि पृथग्यमुपभूयतीनां च सुन्दर ! एकेन्द्रियाणामेका
 ध्वनिवासं पुरुष्यते ॥ २२३ ॥ शिबिचतुरिन्द्रियाणां विकलाख्यं पुरं पुनः । पञ्चेन्द्रियविराजं तु पञ्चाक्षपशुसं
 स्विताः ॥ २२४ ॥ एकमववेदनीयं कर्मबालमिहोच्यते । गुटिकैकप्रववेद्या सुस्तुःसादिकारणम् ॥ २२५ ॥ अथ
 च पुरुषो ब्रह्म ! सर्वदात्मजराभरः । अनन्तप्रप्यतः कालमस्य युक्तं हि स्थितिः ॥ २२६ ॥ भवन्त्येव हि
 संसारिणीवस्य विविधानि च । बह्वक्षरदीनि कृपायि भद्र ! विभ्रं किमत्र तत् ॥ २२७ ॥ यथा जगति नास्त्येव
 ब्रह्म ! तत्संविधानकम् । यदस्य नैव संसारिणीवस्य पटते द्युटम् ॥ २२८ ॥ सुगवद्विद्वत्स्वमयापि स्वरूपं
 ब्रह्म ! वेत्ति न । एतस्य कवयस्वेष तवावधारित निब्रम् ॥ २२९ ॥ पञ्चापकास्य भावार्थं कथयिष्यामि सुस्थिता ।
 ततः सोऽपि तवावेक्षं तवेति प्रत्यपद्यत ॥ २३० ॥ इति ननु समष्टसि सुगवमक्या ! वनतरकर्मवशं गतस्य ब्रह्मणो ।
 भ्रमममवितरं भवौ विरभां ब्रह्मण मगानयुना पुनर्नराणाम् ॥ २३१ ॥

इति श्रीभीषन्प्रह्लिङ्ग्यभीवेदेन्द्रधरिविरचिते उपमितिमयप्रपञ्चाक्यासरोदारे विरगमवग्रमवधर्जनो नाम
 द्वितीयप्रस्तावः ।

तृतीयः प्रस्तावः ।

श्रोत्रे संसारिणीवोऽथ गुटिकायाः प्रभावतः । तस्या यन्नाहमुत्पेदे तदाकर्णय सुन्दरि ! ॥ १ ॥ अस्त्यस्यां
 मनुजगतौ पाटको भरतामिधः । तद्विशेषकभूतं च पुरं नाम्ना जयस्थलम् ॥ २ ॥ ज्योत्स्न्यां सौधेषु सावर्ण्या-
 ल(ल्ल)क्ष्येष्वाभाति सुभ्रुवाम् । आरूढानां मुखैर्यत्र शतचन्द्रं नमस्तलम् ॥ ३ ॥ दुर्वारैस्विनितामुखपद्माहिमागमः ।
 तत्र पद्म इति ख्यातः समभूदवनीपतिः ॥ ४ ॥ अपूर्वः कोऽप्यभूद् यस्य प्रतापवडवानलः । यः शीतांशुस्वित्यन्तं
 यशोऽर्णवमवर्द्धयत् ॥ ५ ॥ शचीव देवराजस्य लक्ष्मीरिव मुरद्विषः । तस्याभूजनितामन्दानन्दा नन्दाभिधा-
 प्रिया ॥ ६ ॥ अथाहं प्राविशं सुभ्रु ! भवितव्यतयेरितः । नन्दाया उदरे तस्याः समये च विनिर्ययो ॥ ७ ॥
 जातोऽस्माकमयं स्रजुरिति मिथ्याभिमानतः । कारयामासतुदेवीनृपौ जन्मोत्सवं मम ॥ ८ ॥ सहजातोऽपि नादर्शि-
 ताम्यां पुण्योदयः सै तु । अन्तरङ्गा हि नो भावा गोचरश्चर्मचक्षुषाम् ॥ ९ ॥ नन्दिवर्द्धन इत्याख्यां दधानः
 पितृकल्पिताम् । धात्रिभिः पाल्यमानोऽथ क्रमादहमवर्द्धिषि ॥ १० ॥ इतश्चासंव्यवहारपुरादारभ्य वर्त्तते । द्विविधो
 मे परीवारो बाह्याभ्यन्तरभेदतः ॥ ११ ॥ तत्रान्तरपरीवारमध्ये मेऽस्त्यविवेकिता । धात्री ब्राह्मणजातीया
 सर्वानर्थनिबन्धनम् ॥ १२ ॥ मज्जन्मदिवसे सापि सुतं वैश्वानराभिधम् । सुषुवे सोऽप्यवर्द्धिष्ट सममेव मया क्रमात्

१ सौधेषु ज्योत्स्ना सावर्ण्याल्लक्षेष्वा० ग० । २ सुतः ग० । ३ अवर्द्धिषम् ग० ।

क्षिन्तु सायान्यरूपतः । पुरुषोऽल्लोकेषात्पनामानेन प्रकाशितम् ॥ २२० ॥ आत्मनश्चरितं सद्यमिदं च घटमा
 नकम् । निषेदयितुमारब्धमनेन कमलानन ! ॥ २२१ ॥ तथाऽसंख्यबहाराणां जीवानां राक्षित्रय यः । सद
 संख्यबहाराख्यं नगरं सात ! कल्पते ॥ २२२ ॥ पञ्चानामपि पृच्छ्यन्मुप्रमुतीनां च सुन्दर ! एकेन्द्रियानामेका
 धनिकासं पुरमुच्यते ॥ २२३ ॥ श्रित्रिषत्त्रिन्त्रियाणां विकलाख्य पुरं पुनः । पञ्चेन्द्रियतिरभां तु पञ्चाक्षपशुसं
 स्थितिः ॥ २२४ ॥ एकमववेदनीयं कर्मबालमिहोच्यते । गुटिकैकमववेद्या सुलघुः स्याद्विकारणम् ॥ २२५ ॥ अय
 च पुरुषो वत्स ! सर्वदाप्यभरागरः । अनन्तमव्ययः कालमस्य पुकेव हि स्थितिः ॥ २२६ ॥ भवन्त्येव हि
 संसारिणीयस्य विविधानि च । जलकादीनि रूपाणि भद्र ! चित्र किमत्र तत् ? ॥ २२७ ॥ यद्वा जगति नास्त्वेव
 वत्स ! तत्संविधानकम् । यदस्य नैव ससारिणीयस्य घटते छुटम् ॥ २२८ ॥ सुगघपुद्गिस्त्वमद्यापि स्वरूप
 वत्स ! वेत्ति न । एतस्य कथयत्येव तत्तानश्चरितं निजम् ॥ २२९ ॥ पद्माद्यवास्य भाषार्थं कथयिष्यामि सुस्थिता ।
 तदा सोऽपि तदावेद्य तथेति प्रत्यपघट ॥ २३० ॥ इति ननु समलसि सुगधमण्या ! वनतरकर्मवद्यं गतस्य अन्तोः ।
 भ्रमजमतितरां गतो तिरभां द्युतुत गतायधुना पुनर्नराणाम् ॥ २३१ ॥

इति श्रीधीश्वन्द्रारिद्विष्यभीदेकेन्द्रारिचरिते उपमितिमवप्रश्नाफणासारोदारे तिर्यग्भवभ्रमणवर्णनो नाम
 द्वितीयप्रस्तावः ।

तृतीयः प्रस्तावः ।

प्रोचे संसारिजीवोऽथ गुटिकायाः प्रभावतः । तस्या यन्नाहमुत्पेदे तदाकर्णय सुन्दरि ! ॥ १ ॥ अस्त्यस्यां मनुजगतौ पाटको भरताभिधः । तद्विशेषकभूतं च पुरं नाम्ना जयस्थलम् ॥ २ ॥ ज्योत्स्न्यां सौधेषु सावर्ण्याल(ल्ल)क्ष्येज्वाभाति सुभ्रुवाम् । आरूढानां मुखैर्यत्र शतचन्द्रं नभस्तलम् ॥ ३ ॥ दुर्वारैर्विवनितामुखपद्महिमागमः । तत्र पद्म इति ख्यातः समभूदवनीपतिः ॥ ४ ॥ अपूर्वः कोऽप्यभूद् यस्य प्रतापवडवानलः । यः शीतांशुस्वित्वात्यन्तं यशोऽर्णवमवर्द्धयत् ॥ ५ ॥ शचीव देवराजस्य लक्ष्मीरिव मुरद्विषः । तस्याभूज्जनितामन्दानन्दा नन्दाभिधा प्रिया ॥ ६ ॥ अथाहं प्राविशं सुभ्रु ! भवितव्यतयेरितः । नन्दाया उदरे तस्याः समये च विनिर्ययौ ॥ ७ ॥ जातोऽस्माकमयं स्रजुरिति मिथ्याभिमानतः । कारयामासतुर्देवीनृपौ जन्मोत्सवं मम ॥ ८ ॥ सहजातोऽपि नादर्शिताभ्यां पुण्योदयः स तु । अन्तरङ्गा हि नो भावा गोचरश्चर्मचक्षुषाम् ॥ ९ ॥ नन्दिवर्द्धन इत्याख्यां दधानः पितृकल्पिताम् । धात्रिभिः पाल्यमानोऽथ क्रमादहमवर्द्धिषि ॥ १० ॥ इतश्चासंव्यवहारपुरादारभ्य वर्तते । द्विविधो मे परीवारो बाह्याभ्यन्तरमेदतः ॥ ११ ॥ तत्रान्तरपरीवारमध्ये मेऽस्त्यविवेकिता । धात्री ब्राह्मणजातीया सर्वानर्थनिबन्धनम् ॥ १२ ॥ मज्जनमदिवसे सापि सुतं वैश्वानराभिधम् । सुषुवे सोऽप्यवर्द्धिष्ट सममेव मया क्रमात्

१ सौधेषु ज्योत्स्ना सावर्ण्यालक्ष्येज्वा० ग० । २ सुतः ग० । ३ ०वर्द्धिषम् ग० ।

॥ १३ ॥ धारयन् वैरकलहामिधानो विपमौ पथौ । इष्यसियाभिधे खल्वे स्यूग्रस्वे ससुद्रहन् ॥ १४ ॥ ऊह्य
 हेस्यो दधदनुश्रयातुपधमामिधौ । पैशून्यसंश्लक विभ्रतकुटिल च कटितटम् ॥ १५ ॥ परममोक्षघटनाख्य दर्शयन्नुदरं
 गुहम् । दधानमातिसङ्गीर्णसुरोऽन्तस्तापनामकम् ॥ १६ ॥ त्रैस्यौ च कलपन्बाहु धारमत्सरसंश्लिकौ । विभ्राणः कूरतान-
 रुपां सुदीर्घां च श्चिरोचराम् ॥ १७ ॥ असम्यमापणाद्यास्यैर्विपमैर्दक्षनैर्युतः । षण्डत्वासाहनत्वाख्यो कर्णावन्पथरो
 बहन् ॥ १८ ॥ विभ्रत् तामसमाशाख्यं विपित नैकुटं तथा । रस्ते हृत्ते नृक्षसत्त्वरोद्रत्वाख्ये हञ्चौ दधत् ॥ १९ ॥ युक्तो
 मूर्ध्ना त्रिकोपेनानार्पाधरजसंश्लिना । केशमारेण पिङ्गत्वाक्यालाकानुहारिणा ॥ २० ॥ परोपतापसंश्लेन कुर्वन् स्व
 नाम सार्यकम् । ततोऽसौ प्राद्वप्यीधनुरन्यदा ददक्षे मया ॥ २१ ॥ अष्टमिः कुलकम् ॥ हृष्टा च प्रादुरमवद्वैरिण्यपि हि
 तत्पथः । मम गङ्गास्नोरिवापद्ये प्रीतिस्त्वग्रावनीयसी ॥ २२ ॥ द्वात्वाय सोऽपि मद्भावं समागत्य च सत्त्वरम् ।
 मां सर्वाङ्ग समाच्छिन्नाटयन् स्नेहमद्भुतम् ॥ २३ ॥ नक्षमांसवदन्योन्यमावयोर्विरासदा । अविमात्रमभून्मैत्री
 क्रमाच्च कमलेशये । ॥ २४ ॥ अशान्यदासुना मैत्री कुर्वन्तममिषीत्य माम् । हृष्टः पुण्योदयो मित्र घेतस्मेवमचिन्त
 यत् ॥ २५ ॥ अहो ! मूर्खः कुमारोऽयं हित मित्रं विहाय माम् । वैद्यानरेण यन्मैत्री कुर्वते विद्विषासुना ॥ २६ ॥
 तत्किं निवारयाम्येनमपथा पारितोऽप्यसौ । मित्र न स्वस्थयति क्षुद्रं कलङ्कपिष चन्द्रमाः ॥ २७ ॥ तत्किं परि

१ इत्ये ता० क० ग० घ० । २ ० मिधे ता० क० ग० घ० । ३ इत्ये ता० क० ग० घ० । ४ ० रसंश्लिके ता०
 क० ग० घ० । ५ असम्यमा० क० स्त० ग० घ० । ६ नासिकाम् । ७ रोगिणः ।

त्यजाम्येनं न ह्येतदपि साम्प्रतम् । भवितव्यतयैतस्यादिष्टः सहचरोऽस्मि यत् ॥२८॥ वेदनासमुद्घातेऽपि स्थिर-
 मध्यस्थभावतः । तोषितोऽहमनेनापि पुरा द्विरदरूपिणा ॥ २९ ॥ तदकाण्डे न मे त्यक्तं कुसङ्गोऽप्येष युज्यते ।
 ध्यात्वेति स तथैवास्थात् मत्समीपे महामनाः ॥ ३० ॥ इतः संजज्ञिरे बाह्या वयस्या बहवो मम । ततो
 विचित्रक्रीडाभिस्तैः क्रीडामि निजेच्छया ॥ ३१ ॥ बलिनोऽपि महान्तोऽपि ते च क्षत्रसुता अपि । वैश्वानरयुतं
 सर्पमिव मां वीक्ष्य विभ्यति ॥ ३२ ॥ प्रणतिं चाटुकर्मणि धावनं पुरतोऽपि च । पदातय इवाजस्रं ततः
 कुर्वन्ति ते मम ॥ ३३ ॥ तत्र पुण्योदयो हेतुरचिन्त्यमहिमाश्रयः । शक्तिवैश्वानरस्येयमिति चित्ते त्वभून्मम
 ॥ ३४ ॥ एवं भावनया तन्वि ! तत्र वैश्वानरेऽन्वहम् । दधानो द्विगुणां प्रीतिमहं जातोऽष्टवार्षिकः ॥ ३५ ॥ अथ
 मामर्पयन्तातो महोत्सवपुरस्सरम् । कलाचार्याय वर्येऽह्नि कलाग्रहणहेतवे ॥ ३६ ॥ ततोऽहमग्रेऽधीयाननिज-
 आत्रादिभिः सह । तत्समीपे प्रववृते ग्रहीतुं सकलाः कलाः ॥ ३७ ॥ जज्ञे पुण्योदयेनानुकूलवातेन नुन्नया ।
 कलाजलधिपारीणो मतितानावाचिराय च ॥ ३८ ॥ किन्तु विसार्य शास्त्रार्थं वैश्वानरविमोहितः । अकार्षं कलहं
 भद्रे ! सहाध्यायिभिरन्वहम् ॥ ३९ ॥ मम्मोद्विषद्वनमश्लीलभाषणं ताडनं तथा । कुर्वे तेषां क्षमे नापि मध्यस्थमपि
 तद्वचः ॥ ४० ॥ विदधानाः कलाम्यासं मातापित्रनुरोधतः । ते तु कालं नयन्ति स्म मयकोद्विजिता अपि ॥ ४१ ॥
 माभूदनर्थः सर्वेषामिति बुद्ध्या च ते बुधाः । मद्भुतं कथयन्ति स्म कलाचार्यस्य नैव तत् ॥ ४२ ॥ तथापि नित्य-

॥ १३ ॥ भारयन् वैरकसङ्गमिधानौ विपसौ पदौ । ईष्यद्विद्याभिषे सष्टे स्पृष्टस्त्वै समुद्रहन् ॥ १४ ॥ ऊरू
रेस्त्वौ दधदनुशयानुपश्रमामिधौ । पैशून्यसंज्ञक बिभ्रत्कुटिल ष कटितटम् ॥ १५ ॥ परममोवृषटनाक्ष्यं दर्शयन्नुदर
गुरुम् । दधानध्याविसङ्कीर्णसुरोऽन्तस्थापनाभकम् ॥ १६ ॥ द्रैस्वौ ष कलपन्बाहू धारमत्सरसंज्ञिकौ । बिभ्राब्बाः क्रूरता-
रूपा सुदीर्घा ष क्षिरोचराम् ॥ १७ ॥ असम्भमापणाद्यास्यैर्विपमैर्दक्षनैर्पुतः । षण्डत्वासहनत्वास्वौ कर्णाबिन्ध्यसरो
वहन् ॥ १८ ॥ बिभ्रत् तामसमाशाख्यं बिपिट नैर्दुष्टं तथा । रक्ते वृषे नृशंसत्वरौद्रत्वास्व्ये दक्षौ दधत् ॥ १९ ॥ युक्तो
मूर्च्छां त्रिकोपेनानार्यां चरन्संज्ञिना । केक्षमारेण पिङ्गस्वाख्यालाजालानुहारिणा ॥ २० ॥ परोपतापसंज्ञेन कुर्वन् स्व
नाम सार्धकम् । ततोऽसौ ब्राह्मणीघ्नुरन्यदा ददधे मया ॥ २१ ॥ अष्टमिः कुलकम् ॥ दध्वा च प्रादुरमवद्वैरिण्यपि हि
तत्त्वतः । मम ग्लास्नोरिवापध्ये ग्रीविस्त्रावतीयसी ॥ २२ ॥ द्वात्वाव सोऽपि मङ्गाव समागत्य च सत्वरम् ।
मां सर्वाङ्गं समालिङ्गभाटयन् स्नेहममुतम् ॥ २३ ॥ नत्समासवदन्योन्यमावयोर्विरहासहा । अतिमात्रमभूम्यैत्री
क्रमान् कसलेष्वधे ! ॥ २४ ॥ अद्यान्यदाभुना मैत्री कुर्वन्तममिषीदस्य माम् । ऋष्ट पुण्योदयो मित्र चेत्तस्येवमचिन्त
यत् ॥ २५ ॥ बहो ! मूर्त्तः कुमारोऽयं हित मित्रं बिहाय माम् । वैद्यानरेण यन्मैत्री कुरुते विद्वियामुना ॥ २६ ॥
तत्किं निधारयाम्येनमववा भारिलोऽप्यसौ । मित्र न त्यस्यति सुदृक् कलङ्कमिव चन्द्रमाः ॥ २७ ॥ तत्किं परि

१ इत्ये ता० फ० ग० घ० । २ ंगिषे ता० फ० ग० घ० । ३ इत्ये ता० फ० ग० घ० । ४ ंरसंघिडे ता०
फ० य० व । ५ असन्मा० फ० स्त्र० ग० घ० । ६ नासिकाय् । ७ रोगिणः ।

त्यजाम्येनं न ह्येतदपि साम्प्रतम् । भवितव्यतयैतस्यादिष्टः सहचरोऽस्मि यत् ॥२८॥ वेदनासमुद्घातेऽपि स्थिर-
 मध्यस्थभावतः । तोषितोऽहमेनेनापि पुरा द्विरदरूपिणा ॥ २९ ॥ तदकाण्डे न मे त्यक्तुं कुसङ्गोऽप्येष युज्यते ।
 ध्यात्विति स तथैवास्थात् मत्समीपे महामनाः ॥ ३० ॥ इतः संजज्ञिरे बाह्या वयस्या बहवो मम । ततो
 विचित्रक्रीडाभिस्तैः क्रीडामि निजेच्छया ॥ ३१ ॥ बलिनोऽपि महान्तोऽपि ते च क्षत्रसुता अपि । वैश्वानरयुतं
 सर्पमिव मां वीक्ष्य विभ्यति ॥ ३२ ॥ प्रणतिं चाटुकर्मणि धावनं पुरतोऽपि च । पदातय इवाजस्रं ततः
 कुर्वन्ति ते मम ॥ ३३ ॥ तत्र पुण्योदयो हेतुरचिन्त्यमहिमाश्रयः । शक्तिर्वैश्वानरस्येयमिति चित्ते त्वभून्मम
 ॥ ३४ ॥ एवं भावनया तन्वि ! तत्र वैश्वानरेऽन्वहम् । दधानो द्विगुणं प्रीतिमहं जातोऽष्टवार्षिकः ॥ ३५ ॥ अथ
 मामर्पयन्तातो महोत्सवपुरस्सरम् । कलाचार्याय वर्येऽह्नि कलाग्रहणहेतवे ॥ ३६ ॥ ततोऽहमग्रेऽधीयाननिज-
 आत्रादिभिः सह । तत्समीपे प्रवृत्ते ग्रहीतुं सकलाः कलाः ॥ ३७ ॥ जज्ञे पुण्योदयेनानुकूलवातेन नुन्नया ।
 कलाजलधिपारीणो मतिनावाचिराय च ॥ ३८ ॥ किन्तु विसार्य शास्त्रार्थं वैश्वानरविमोहितः । अकार्षं कलहं
 भद्रे ! सैहाध्यायिभिरन्वहम् ॥ ३९ ॥ मम्मोद्घुघ्ननमश्लीलभाषणं ताडनं तथा । कुर्वे तेषां क्षमे नापि मध्यस्थमपि
 तद्वचः ॥ ४० ॥ विदधानाः कलाभ्यासं मातापित्रनुरोधतः । ते तु कालं नयन्ति स्म मयकोद्विजिता अपि ॥४१॥
 माभूदनर्थः सर्वेषामिति बुद्ध्या च ते बुधाः । महूतं कथयन्ति स्म कलाचार्यस्य नैव तत् ॥ ४२ ॥ तथापि नित्य-

॥ ११ ॥ धारयन् वैरकलहामिधानौ विपमौ पदौ । ईर्ष्याद्वियामिधे भठे स्थुरश्वे समुद्रहन् ॥ १४ ॥ ऊरु
 ईस्वौ दधदनुशयानुपशुमामिधौ । पैशून्यसंज्ञकं विभ्रतकुटिलं च कटितटम् ॥ १५ ॥ परममोक्षपटनास्य दर्शयन्नुदरं
 गुल्मम् । दधानमातिसङ्गीर्वसुरोऽन्तस्तापनामकम् ॥ १६ ॥ ईस्वौ च कलपन्बाहु धारमस्सरसंज्ञिकौ । विभ्राणः क्रूरता-
 रूपां सुदीर्घां च शिरोचराम् ॥ १७ ॥ असम्पमापजायास्यैर्विपमैर्दशनैर्युतः । वण्डत्वासहनत्वास्यौ कर्पावद्वयतरो
 बहन् ॥ १८ ॥ विभ्रत् तामसमाशास्य विपिटं नैकुटं तथा । रक्ते हृत्ते नृशसत्त्वरोद्रत्वाख्ये दृष्टौ दधत् ॥ १९ ॥ युक्तो
 मूर्च्छां त्रिकोबेनानार्थधरपसंज्ञिना । केशमारेण पिङ्गत्वाब्जालाञ्जलारिणा ॥ २० ॥ परोपतापसमेन कुर्वन् स्व
 नाम सार्पकम् । ततोऽप्यौ प्राशप्यौघजुरन्यदा ददधे मया ॥ २१ ॥ अष्टमिः कुलकम् ॥ दृष्ट्वा च प्रादुरमबदैरिण्यपि हि
 तन्वतः । मम गङ्गास्नोरिवापण्ये प्रीतिस्तत्राठनीयसी ॥ २२ ॥ शात्साय सोऽपि मद्भावं समागत्य च सत्वरम् ।
 यां सर्वाङ्गं समातिङ्गमाटयन् स्नेहमभ्युदयम् ॥ २३ ॥ नत्समांसवदन्योन्यमावयोर्विरहासदा । अविमात्रमभून्मैत्री
 क्रमाच्च कमलेश्वरे ! ॥ २४ ॥ अकान्त्यदासुना मैत्री कुर्वन्त्वमभिधीस्य माम् । श्वतः पुण्योदयो मित्रं चेतस्येवमविविन्त
 यत् ॥ २५ ॥ बहो ! मूर्त्यः कुमारोऽयं हितं मित्रं विहाय माम् । वैद्यानरेण यन्मैत्री कुरुते विद्विषामुना ॥ २६ ॥
 तत्किं निवारयाम्येनमवशा वारितोऽप्यसौ । मित्रं न त्यक्ष्यति क्षुद्र कलङ्कमिष चन्द्रमाः ॥ २७ ॥ तत्किं परि

१ इत्ये ता० क० ग० घ० । २ ०मिधे ता० क० ग० घ० । ३ इत्ये ता० क० ग० घ० । ४ ०रसंमिधे ता०
 क० ग० घ० । ५ असम्पमा० क० ख० ग० घ० । ६ मासिकाम् । ७ रोगिणः ।

त्यजाम्येनं न ह्येतदपि साम्प्रतम् । भवितव्यतयैतस्यादिष्टः सहचरोऽस्मि यत् ॥२८॥ वेदनासमुद्घातेऽपि स्थिर-
 मध्यस्थभावतः । तोपितोऽहमनेनापि पुरा द्विरदरूपिणा ॥ २९ ॥ तदकाण्डे न मे त्यक्तं कुसङ्गोऽप्येष युज्यते ।
 ध्यात्वेति स तथैवास्थात् मत्समीपे महामनाः ॥ ३० ॥ इतः संजज्ञिरे बाह्या वयस्या बहवो मम । ततो
 विचित्रक्रीडाभिस्तैः क्रीडामि निजेच्छया ॥ ३१ ॥ बलिनोऽपि महान्तोऽपि ते च क्षत्रसुता अपि । वैश्वानरयुतं
 सर्पमित्र मां वीक्ष्य विभ्यति ॥ ३२ ॥ प्रणतिं चाटुकर्मणि धावनं पुरतोऽपि च । पदातय इवाजस्रं ततः
 कुर्वन्ति ते मम ॥ ३३ ॥ तत्र पुण्योदयो हेतुरचिन्त्यमहिमाश्रयः । शक्तिवैश्वानरस्येयमिति चित्ते त्वभून्मम
 ॥ ३४ ॥ एवं भावनया तन्वि ! तत्र वैश्वानरेऽन्वहम् । दधानो द्विगुणां प्रीतिमहं जातोऽष्टवार्षिकः ॥ ३५ ॥ अथ
 मामर्पयन्तातो महोत्सवपुरस्सरम् । कलाचार्याय वर्येऽह्नि कलाग्रहणहेतवे ॥ ३६ ॥ ततोऽहमग्रेऽधीयाननिज-
 आत्रादिभिः सह । तत्समीपे प्रववृते ग्रहीतुं सकलाः कलाः ॥ ३७ ॥ जज्ञे पुण्योदयेनानुकूलवातेन नुन्नया ।
 कलाजलधिपारीणो मतिनावाचिराय च ॥ ३८ ॥ किन्तु विस्मर्य शास्त्रार्थं वैश्वानरविमोहितः । अकार्षं कलहं
 भद्रे ! सहाध्यायिभिरन्वहम् ॥ ३९ ॥ मर्मोद्घट्टनमश्लीलभाषणं ताडनं तथा । कुर्वे तेषां क्षमे नापि मध्यस्थमपि
 तद्वचः ॥ ४० ॥ विदधानाः कलाभ्यासं मातापित्रुरोदधतः । ते तु कालं नयन्ति स्म मयकोद्विजिता अपि ॥४१॥
 माभूदनर्थः सर्वेषामिति बुद्ध्या च ते बुधाः । महृत्तं कथयन्ति स्म कलाचार्यस्य नैव तत् ॥ ४२ ॥ तथापि नित्य-

साभिप्यात् फलवत्येव मामकम् । तथेष्टिषं कलाचार्यः सकल स कलानिधिः ॥ ४३ ॥ मामयोग्य इति ज्ञात्वा
 ततः सोऽपि न किञ्चन । शिष्यस्यत्पथा सुप्त को बोधयति पद्मगम् ॥ ४४ ॥ यत्रि वान्यमिपेणैप कदाचिच्छि-
 धयेदपि । कुर्वे ततोऽहमस्मापि तावनाक्रोशनादिकम् ॥ ४५ ॥ ततः सोऽपि कलेर्मौल्या ते चापि सहापाठिनः । न
 संमुखमपीत्य(श्च)न्ते मयप्यस्येव मेऽनये । ॥ ४६ ॥ अथ दय्यावह चित्ते महामोहस्य दोषतः । ग्रहो ! वैश्वानरस्यास्य
 माहात्म्य किञ्चिदद्भुतम् ॥ ४७ ॥ यभिजातिहृत्नेनैप वसवन्तं विधाय माम् । करोत्यधूप्य लोकानां प्रन्वलन्त
 मिषानलम् ॥ ४८ ॥ तदेव बभूवुः सर्वस्व खरीरं वीचित च मे । वज्रापुरुषकृत्यो हि पुरुषो रहितोऽमुना ॥ ४९ ॥
 इति बुद्ध्याय सन्वत्ति ! तत्र वैश्वानरे मम । स्थिरोऽनुरागः संजघ्ने नीलीराग इर्वाशुके ॥ ५० ॥ एकान्तगोष्ठ्या
 मन्येधुरय वैश्वानरः स माम् । प्रहृष्टमानसं हृष्टा समभाषिट इष्टधीः ॥ ५१ ॥ कुमार ! स्वतःसादस्य प्राणैरपि
 न निष्कयम् । गच्छाम्यह चिक्कीर्षामि दीर्षमायुस्तथापि ते ॥ ५२ ॥ रसायनमह शेक सुदीपायुर्निबन्धनम् ।
 जानामि तस्मदादेशाच्चद्विधायार्पयामि त ॥ ५३ ॥ एव मवस्तिरि मया प्रोक्ते मद्य विधाय सः । क्रूरचिन्ता
 मिषानानि बटकानि समार्पयत् ॥ ५४ ॥ बभ्रम्यथा मया काले संघितेन त्वया सखे ! । एकैक वक्क मस्यमेयो
 मभ्यादसंशयम् ॥ ५५ ॥ ततोऽब्रुव कृमारस्य दीर्षमायुर्मविष्यति । रसमन्त्रौषधादीनामनुभावो हि नान्यथा ॥
 ॥ ५६ ॥ अत्रान्तरे च मषिता स्थानेऽहस्त्वदभीप्सिते । इत्युपभूतिमप्रौपीदेय कुत्रापि न स्वहम् ॥ ५७ ॥ दृष्ट्यो
 च तां निशुम्याऽपमवस्य नरकं गमी । कुमारो वटकैरेभिर्दीर्षमायुष्य लप्स्यते ॥ ५८ ॥ अन्यथा हि कपटारमभृदी

द्युपश्रुतिः । ममाभिरुचितं स्थानं सदा नरक एव यत् ॥ ५९ ॥ प्रमोदं परमं प्राप विचिन्त्येति स वञ्चकः । मयापि
 तान्यगृह्यन्त वटकानि प्रमोदिता ॥ ६० ॥ इतश्च तातो विश्वासपात्रं विदुरनामकम् । आदिशद् यत् कुमारोऽस्ति
 समादिष्टो मया पुरा ॥ ६१ ॥ यथानन्यमनस्केन कलादानं त्वयानिशम् । कार्यं नाहमपि प्रेक्ष्यस्त्वां द्रक्ष्या-
 म्यहमेव हि ॥ ६२ ॥ ततो मे गमनं कार्यव्यग्रत्वाच्चेन जायते । ततः शुद्धिस्त्वया तस्यानेयामन्यत सोऽपि
 तत् ॥ ६३ ॥ कुर्वताथ नृपादेशं तेन सर्वोऽपि लक्षितः । सहाध्यायिकलाचार्यकलिव्यतिकरो मम ॥ ६४ ॥
 मेनःक्षतिभयात्तेन विरादकथितोऽपि हि । अन्यदातिमरं दृष्ट्वा स भूपाय निवेदितः ॥ ६५ ॥ तदाकर्ण्य च
 तातोऽपि विषादमलिनाननः । विदुरं सत्वरं प्रेष्य कलाचार्यमजह्वत् ॥ ६६ ॥ ततस्तमागतं तूर्णमभ्युत्था-
 नासनादिभिः । सत्कृत्य कृत्यविदुरः क्षोणीपतिरदोऽवदत् ॥ ६७ ॥ अयि ! बुद्धिसमृद्धार्य ! कलाग्रहणमेघते ।
 कुमारानामयं प्राह बाढं देवानुभावतः ॥ ६८ ॥ भूपतिः पुनरप्युचे समुच्छासिमनोरथः । कलाः काश्चित्किमा-
 जग्मुः कुमार नन्दिवद्धनम् ॥ ६९ ॥ कलाचार्योऽप्यथोवाच नैव काप्यस्ति सा कला । न या प्राप्ता परां
 काष्ठां कुमारे वसुधेश्वर ! ॥ ७० ॥ ततोऽथ मुदितोऽवादीद् धन्योऽयं नन्दिवद्धनः । आर्य ! संजज्ञिरे यस्य
 कलाचार्या भवाद्दृशाः ॥ ७१ ॥ मैवं वद महीनाथ ! वयं केऽत्र तव ध्रुवम् । अनुभावोऽयमित्युक्तस्तेन तातोऽ-
 वदत्पुनः ॥ ७२ ॥ आर्योपचारवचसा किमनेन तवैव हि । प्रसादेन कुमारोऽभून्निःशेषगुणभाजनम् ॥ ७३ ॥

१ मनःक्षिति० क० ख० घ०, मत्तः क्षिति० ग० । २ अये ! बु० क० ख० ग० घ० ।

तेनोक्तमेवं चेष्टां वञ्चयः स्वाभी न सेवकैः । इत्याहं विष्णुपयितुं देवमिच्छामि किञ्चन ॥ ७४ ॥ तत्र युक्तमनुक्तं
वा देवः संसोदुर्महति । वञ्चन हि समीचीन वल्लभ च सुषुर्लभम् ॥ ७५ ॥ वदत्वार्यो यथावर्चोक्तौ कः क्रुधः
समयो ननु । तावेनेत्युदितो युदिसमुद्रोऽयावदत्युनः ॥ ७६ ॥ एवं यदि ततो देव ! यदाविष्ट त्वया यथा ।
गुणमात्रमेयोऽमृतकुमारस्त्वयैव हि ॥ ७७ ॥ देव ! किन्तु गुणग्रामः कुमारस्याखिलोऽपि हि । वैश्वानरस्य
सम्पर्कस्त्रिस्मीमवति सर्वथा ॥ ७८ ॥ गुणानामखिलानां च प्रशमो भूषण परम् । नित्य मभिहितस्त च
कुमारस्य निवृत्त्यसौ ॥ ७९ ॥ मोहान्मिथ कुमारस्तु मन्यते क्षत्रुमप्यहम् । तदीहमित्रसम्पर्कस्तुमारस्य वृथा
गुणाः ॥ ८० ॥ ततस्तावत्तदाकर्ण्य वञ्चाह त्रिवोचकैः । दुःखितो वेदकाभिम्य नरमेवं समादिशत् ॥ ८१ ॥
आकारय हुत मद्र । कुमारं नन्दिवर्दनम् । मित्रापद्यदससर्गाद् येनाह वारयाम्यहम् ॥ ८२ ॥ नत्वा सोऽप्याह
देवस्य प्रमाणं सल्लु क्षासनम् । कुमारसंस्तवावेव किन्त्वयं निमित्त मया ॥ ८३ ॥ यदन्तरङ्गभूतोऽयं कुमारस्य
वयस्यकः । अपसारयितुं नैव शक्येमापि हि क्षम्यते ॥ ८४ ॥ ततोऽस्य त्याजने किञ्चिदुच्यते यद्यसौ तदा ।
मातमभातादिक्मपि विद्मरं कुरुते सुखम् ॥ ८५ ॥ देवोऽर्वावे कुमारं तत्र किञ्चिद् वक्तुमर्हति । जायते हि
ययानर्थः शिक्षयापि तथा कृतम् ॥ ८६ ॥ कलाचार्योऽवदत् देव ! सत्यमेतेन मापितम् । कुमारश्चिद्यजो
पुष्ठा वयमप्यासाहे यतः ॥ ८७ ॥ किन्त्वनर्थमयावेन न किञ्चिद् वक्तुमीदृमहे । तत्र यद्यप्य कुमारस्य कृतं

सर्गनिवारणम् ॥ ८८ ॥ भाव्यार्य ! क उपायोऽत्र तातेनेत्युदिते ततः । न जानीमो वयमपीत्युवाच पुनरप्यसौ
 ॥ ८९ ॥ विदुरोऽथावदद् देव ! श्रूयतेऽत्र समागतः । कश्चिज्जिनमतज्ञाख्यः सिद्धपुत्रो निमित्तंचित् ॥ ९० ॥
 अत्रोपायं त्रिकालज्ञः स जानाति कदाचन । तस्मादेष समाहूय प्रष्टुं सम्प्रति युज्यते ॥ ९१ ॥ हृष्टस्तातोऽथ विदुरं
 संप्रेष्य तमज्जूहवत् । सद्यः समागतायास्मै कार्यं च तदचीकथत् ॥ ९२ ॥ विभाव्याख्यत सोऽप्येवमेक
 एवात्र विद्यते । उपायो नेतरः कोऽपि तं च शृणु नरेश्वर ! ॥ ९३ ॥ अस्तीह क्लेशनिर्मुक्तं मन्दभाग्यैः सुदुर्ल-
 भम् । नगर चित्तसौन्दर्यं कल्याणैकनिकेतनम् ॥ ९४ ॥ दुष्टशिष्टजनस्तोमनिग्रहानुग्रहोद्यतः । नाम्ना शुभपरी-
 णामस्तत्रास्ति वसुधाधवः ॥ ९५ ॥ अगण्यपुण्यलावण्यशीलादिगुणभाजनम् । तस्य चास्ति महीमर्त्तुर्वल्लभा
 निष्प्रकम्पता ॥ ९६ ॥ सर्वदा विहितावासा मुनीनामपि मानसे । मञ्जूषा गुणरत्नानां क्षान्तिर्नाम तयोः सुता
 ॥ ९७ ॥ ततो यदैष तां कन्यां कुमारः परिणेष्यति । अनेन पापमित्रेण तदा मैत्रीं विहास्यति ॥ ९८ ॥ यतः
 प्रभावादेतस्या दूरादेव पलायते । वैश्वानरोऽयं भूपाल ! जाडुल्या इव पन्नगः ॥ ९९ ॥ ततः शुभपरीणांमात्
 मदर्थं क्षान्तियाचने । अमात्यमादिशत् तातो भद्रे ! मतिधनाभिधम् ॥ १०० ॥ देवो यदादिशत्येवमुक्त्वा
 यावदसौ ततः । गन्तुं प्रवृत्ते तावदूचे नैमित्तिकः पुनः ॥ १०१ ॥ किं क्लेशेनामुना भूष ! न हि तत्र भवा-
 दृशम् । गम्यते मानुषैरेवं तत्रार्थे शृणु कारणम् ॥ १०२ ॥ भावाः सर्वेऽपि भूपाल ! पुरराजप्रियादयः । द्विविधा

१ शृणु त च न० ग० । २ ०णामं मदर्थे क्षान्तिमर्थितुम् ग० ।

तेनोक्तमेव येषां हि ब्रह्मणः स्वाामी न सेवकैः । इत्याह निष्पत्तिरु देवभिच्छाभि किञ्चन ॥ ७४ ॥ तत्र युक्तमयुक्त
 वा देवः संसिद्धमर्हति । यच्चन हि समीचीन वक्तुम च सुदुर्लभम् ॥ ७५ ॥ वदस्वार्थो यथार्थोक्तो कः कुचः
 समनो ननु । तत्तेनेत्युदितो बुद्धिसमूहोऽथावदस्युनः ॥ ७६ ॥ एव यदि ततो देवः । यदाविष्ट त्वया यथा ।
 शुभभाजनभेयोऽमृतकुमारस्तथयेव हि ॥ ७७ ॥ देव ! किन्तु गुणग्रामः कुमारस्यासितोऽपि हि । वैश्वानरस्य
 सम्यक्वाङ्मसीमवति सर्वथा ॥ ७८ ॥ गुणानामविविधानां च प्रशमो मूषण परम् । नित्य मन्निहितस्त च
 कुमारस्य निहत्यसौ ॥ ७९ ॥ मोहान्नित्र कुमारस्तु मन्यते मृगमप्यसुम् । तदीदृग्मित्रसम्पर्कात्कुमारस्य द्रुया
 गुणाः ॥ ८० ॥ ततस्वातस्तदाकर्ण्य ब्रज्जाहृत इवोषकैः । दुःखितो वेदकामिम्य नरमेवं समादिशत् ॥ ८१ ॥
 आकारय हवं मद्र । कुमारं नन्विदवर्द्धनम् । मित्रायश्चदससर्गाव येनाहु वारणाम्यहम् ॥ ८२ ॥ नत्वा सोऽप्याह
 देवस्य प्रमाणं ब्रह्म ब्राह्मणम् । कुमारसंस्तवादेव किन्त्विद निश्चित मया ॥ ८३ ॥ यदन्तरङ्गयूतोऽय कुमारस्य
 वयस्यकः । वयसारायितु नैव मृच्छेनापि हि मृच्छयते ॥ ८४ ॥ ततोऽस्य त्याजने किञ्चित्पुण्यते ययसौ तदा ।
 वात्सपातादिकमपि विद्मरं कुल्ले मृषम् ॥ ८५ ॥ देवोऽज्वाये कुमारं तम किञ्चित् वक्तुमर्हति । जायते हि
 ययामर्षः शिक्कयापि तया कृतम् ॥ ८६ ॥ कलाधार्योऽवदत् देव ! सत्यमेवेम भाषितम् । कुमारश्चिद्यजो
 युक्ता वयमप्यास्महे यतः ॥ ८७ ॥ किन्त्वनर्पमयावेन न किञ्चित् वक्तुमीक्ष्महे । तम मृषय कुमारस्य कुसं

सर्गनिवारणम् ॥ ८८ ॥ भाव्यार्य ! क उपायोऽत्र तातेनेत्युदिते ततः । न जानीमो वयमपीत्युवाच पुनरप्यसौ
॥ ८९ ॥ चिदुरोऽथावदद् देव ! श्रूयतेऽत्र समागतः । कश्चिज्जिनमतज्ञाख्यः सिद्धपुत्रो निमित्तं विवृ ॥ ९० ॥
अथोपायं त्रिकालज्ञः स जानाति कदाचन । तस्मादेष समाहूय प्रष्टुं सम्प्रति युज्यते ॥ ९१ ॥ हृष्टस्तातोऽथ विदुरं
संप्रेष्य तमजूहवत् । सद्यः समागतायास्मै कार्यं च तदधीकथत् ॥ ९२ ॥ विभाव्याख्यत सोऽप्येवमेक
वर्षं विच्यते । उपायो नेतरः कोऽपि तं च गृणु नरेश्वर ! ॥ ९३ ॥ अस्तीह क्लेशनिर्मुक्तं मन्दभाग्यैः सुदुर्ल-
भम् । नगरं स्थितसौन्दर्यं कल्याणैकनिकेतनम् ॥ ९४ ॥ दुष्टशिष्टजनस्तोमनिग्रहानुग्रहोद्यतः । नाज्ञा द्युभयपरी-
क्षितः स भवति ॥ ९५ ॥ अगण्यपुण्यलावण्यशीलादिगुणभाजनम् । तस्य चास्ति महीभर्तुर्वल्लभा
॥ ९६ ॥ सर्वदा विद्वितावासा सुनीनामपि मानसे । मञ्जूषा गुणरत्नानां क्षान्तिर्नाम तयोः युता
॥ ९७ ॥ ततो यत्किञ्चिद् भवति तत्तत्तत् । अनेन पापभिन्नेन तदा गौरीं विहास्यति ॥ ९८ ॥ गतः
॥ ९९ ॥ ततः द्युभयपरीणोमात्
॥ १०० ॥ देवो यदादिशत्येवमस्मात्
॥ १०१ ॥ किं क्लेशेनामुना भूष ! न हि तत्र भवान्
॥ १०२ ॥ भावः सर्वेऽपि भूपाल ! पुरराजपिगादयः । द्विगिषा
॥ १०३ ॥

हि मदनस्वयं बाह्यान्मन्तरमेवतः ॥ १०३ ॥ तत्र बाह्येषु भावेषु गमनाद्यापनाविकः । अबाह्यानां व्यापारो
 नान्तरेषु कदाचन ॥ १०४ ॥ एतच्च पुराणादि वर्धते सर्वमान्तरम् । ततो न द्रव्यते गन्तुं भवतस्त्वत्र मक्षिणा
 ॥ १०५ ॥ प्रमदस्यार्यः ! कस्तर्हि तत्रेति धितियोदिते । असी पुनरुषार्येण य एवाभ्यन्तरो नृपः ॥ १०६ ॥
 का सोऽपीति पुनः पृष्टत्वातेन यणकोज्वदत् । विद्येककर्मन्तः कर्मपरिणामो नरेवतः ॥ १०७ ॥ तेनैव ह्मासुजा
 धान्तिपित्रे तस्मै द्रमासुजे । मददुस्त्या पुरं दपं तत्त्वतोऽयौ हि सद्यः ॥ १०८ ॥ प्रार्थनारिपयः कर्मपरिणामः
 स माहवात् । नवेति पृष्टत्वातेन पुनर्नैमिषिकोऽज्वदत् ॥ १०९ ॥ नैतदेव स हि प्रायो नृपः स्वैरी न गृह्यते ।
 अम्यर्जनोपरोपोपचारैः परकृतेः कथित् ॥ ११० ॥ किन्त्येवोऽपि नृपः कालपरिणत्यादिक निजम् । सर्वं कुटुम्ब
 मापृच्छ्य सदा कार्यं प्रवर्तते ॥ १११ ॥ ततो रोषिष्यतेऽप्यय ददा पृष्ट्वा कुटुम्बकम् । तदा स्वयं कुमाराय
 स कान्ति दापयिष्यति ॥ ११२ ॥ भुत्वेत्यथ तपोऽञ्जोचदार्थः ! तर्हि इहा वपम् । यतो रोषिष्यते तस्य कदापीति
 न बुद्धसते ॥ ११३ ॥ दैवद्वः पुनरप्यार कृतं सेवेन भूयते ! । किमत्र क्रियते कार्यमिवमीदृशमेव यत्
 ॥ ११४ ॥ नरः प्रमादी शक्येऽर्थे स्यादुपासम्भामाजनम् । अथाक्यवस्तुधिपये पुत्रयो नापरा
 द्यति ॥ ११५ ॥ किञ्चास्त्यस्य कुमारस्य गुप्तः पुण्योदयः दृष्टत् । विद्यानरकृण सर्वमनर्थ सोऽप्यनेष्यति ॥ ११६ ॥
 एतदाकल्प्यं संज्ञातस्तावः स्वल्पमना मनाक् । अत्रान्तरे च पद्याधि ! वन्दिनैवमप्यत्र ॥ ११७ ॥ न क्रो
 धात् तेजसो वृद्धिः किन्तु मध्यस्थभावनः । वशीयमिति लोकानां सूर्यो मध्यस्थतां ययौ ॥ ११८ ॥

ततो मध्याह्नसमयं विज्ञायावनिशासनः । नैमित्तिककलाचार्यौ पूजयित्वा विमृष्टवान् ॥ ११९ ॥ नैमित्तिकगिरा
जातनिर्णयोऽप्यथ भूपतिः । इत्यादिदेशं विदुरमपत्यस्नेहमोहितः ॥ १२० ॥ ज्ञेयो भावः कुमारस्य भवता
भद्र ! धीमता । पापमित्रादसौ शक्यः किं वियोजयितुं न वा ? ॥ १२१ ॥ देवो यदादिशत्येवं विदुरेणार्थं
भाषिते । चक्रे नृपतिरुत्थाय कृत्यं मध्यन्दिनोचितम् ॥ १२२ ॥ द्वितीयेऽह्नि मदभ्यर्णं विदुरोऽपि समाययौ ।
कल्पे किं नागतोऽसीति स मया समभाषि च ॥ १२३ ॥ सोऽथ सञ्चिन्तयामास समादिष्टोऽस्मि भूभुजा ।
परिज्ञातुं कुमारस्याभिप्रायं तावदादरात् ॥ १२४ ॥ ततो मया कुसंसर्गदोषाणां प्रतिपादिका । सुसाधुभ्यः
श्रुता यास्ति कथयाम्यस्य तां कथाम् ॥ १२५ ॥ विज्ञास्यामि ततोऽमुष्य सुखेनैवाहमाशयम् । विचार्येति
विचारज्ञः प्रत्यभापत मामसौ ॥ १२६ ॥ कुमार ! किञ्चिदार्क्ष्यं कल्पे मेऽभून्मयोदितम् । कीदृशं तत्ततस्तेन
प्रोचे हृद्या कथा श्रुता ॥ १२७ ॥ ममाप्याख्याहि तामेवमनुयुक्तो मयाथ सः । विदुरस्तां समारेमे समा-
ख्यातुं कथामिति ॥ १२८ ॥ अस्त्यस्यां मनुजगतौ पुर्यां भरतपाटके । क्षितिप्रतिष्ठितं नाम नगरं सम्पदां
पदम् ॥ १२९ ॥ तत्रास्ति बलवान्कर्मविलासो नाम भूपतिः । शुभसुन्दर्यकुशलमाले तस्य प्रिये उभे ॥ १३० ॥
मनीषिबालनामानौ तयोः पुत्रौ यथाक्रमम् । गुणानां वसतिर्ज्येष्ठो दोषाणामपरः पुनः ॥ १३१ ॥ स्वदेहाख्ये
वने ताभ्यां दृष्टः कश्चिन्नरोऽन्यदा । स तयोः पश्यतोरेवारोहत् नाकुं तदुच्छ्रयम् ॥ १३२ ॥ मुद्गार्ख्यवृक्षशा-

१ ऽथ भा० क० घ० । २ व्यग्रता । ३ मनोज्ञा । ४ वल्मीकम् ।

स्नायी ततस्तुर्ध्वं स पादकम् । निषण्य कन्धरायां च निषाय स्वममुञ्चत ॥ १३३ ॥ सतो मा साहसमिति वर्य
 त्तो सम्भ्रमेण्य तौ । मनीषियालौ तरसा तत्समीपमुपेयतुः ॥ १३४ ॥ पातेन छिन्नपाशोऽथ मुन्ध्यया स नरः
 क्षितौ । पठितो वायुदानेन ताम्यामाश्रयसिंहासतः ॥ १३५ ॥ तमासादिष्वैतन्म कुमारपुत्रस्तथा । किमेतद्व
 मयता मद्र ! कुत ह्यपुण्योचितम् ॥ १३६ ॥ को वास्य करणे हेतुः समभूव दुरतिक्रम ! नैवास्ति ययना-
 क्येव तदिदं कथयावयोः ॥ १३७ ॥ दीर्घदीर्घं स निःश्वस्य पुर्यस्तावमापठ । अलं मदीयकथया युवाम्यां
 वाक नो कृतम् ॥ १३८ ॥ यद्व निबदुस्तार्दि निर्वापयितुमुद्यतः । मयङ्गणां धारितः कार्यस्त्वन्न विमोऽधुना पि
 मे ॥ १३९ ॥ हन्तुस्त्वा स्वपुनर्यादुदुम्बयितुमुत्थितः । तावत् चालेन बाहुभ्यां धृत्वैवं सममापि सः ॥ १४० ॥
 तावदावेष्टतां मद्र ! स्वहृत्तान्तस्ततो न वेत् । मधेत् कोऽपि प्रतीकार कुर्याः स्वरुचितं ततः ॥ १४१ ॥ पुर्यः
 ग्राह यद्यस्ति निर्बन्धस्तन्मिदम्यथा ॥ नमूष भवन्नन्वाक्यः सर्वस्वमिव मे सुहृत् ॥ १४२ ॥ स्नेहेन कुर्वता सर्वं
 पृष्ट्वा पृष्ट्वा ममेप्सितम् । स्वमेऽपि स्पर्धनाकरोऽह तेन न प्रतिकूलितः ॥ १४३ ॥ तेनान्यदा ममामाग्यैः
 पुमाभाम्ना सदागमः । ददंश्चे विदधे वाय पर्यालोच सहासुना ॥ १४४ ॥ एव दिने दिने षण्के तत्संसर्गं यया
 यया । तथा तथापि निःस्नेहो खड्गे मयि छनैः घ्नैः ॥ १४५ ॥ मयाप चिन्तित इन्त किमेतद् यदय सुहृत् ।
 परावर्धितवन्मेव निःस्नेहः समभून्मयि ॥ १४६ ॥ मा ! श्रातमवधानैर्यसन्ततिः सकलाप्यसौ । सदा सदा
 गमस्त्वास्य पर्यालोचनमापत ॥ १४७ ॥ विमुष्येति महाशोकप्रवृत्तयेतसा । मया कथञ्चकथमपि क्रिया

न्कालाऽतलाङ्गतः ॥ १४८ ॥ साक्ष सदागमनाथ किञ्चिदालोच्य सोऽन्यदा । सम्बन्धं सर्वथात्याक्षीद् भव-
 जन्तुर्मया समम् ॥ १४९ ॥ मत्प्रियं ललनातूलीचेलचर्चादिकं मृदु । मद्वाचा यत्पुराग्राहि तदप्येतेन तत्त्यजे
 ॥ १५० ॥ केशोत्पाटनशीतोष्णास्नानभूशयनादिकम् । ततः प्रभृति किन्त्वेष सेवते स्म ममाप्रियम् ॥ १५१ ॥
 ततस्तं तादृशं वीक्ष्य मया चेतसि चिन्तितम् । गृहीतः शत्रुबुद्ध्याहं तावन्मित्रेण सर्वथा ॥ १५२ ॥ तथाप्यकाण्ड
 एवायं न मोक्तव्यः सुहृन्मया । निश्छिन्ननां हि मित्राणां प्रणयो मरणावधिः ॥ १५३ ॥ भद्रकश्च स्वरूपेण
 भवजन्तुरसौ मयि । अधुनैवेदृशो जज्ञे सदागमविमोहितः ॥ १५४ ॥ ततो मोहे गते पूर्वमिव स्निह्यति
 चेन्मयि । ध्यात्वैति तस्य देहाख्ये गेहेऽहं पूर्ववत् स्थितः ॥ १५५ ॥ अन्येद्युर्मर्मा समाक्रुश्य निष्कास्य च ततो
 गृहात् । जगाम निर्वृतौ पुर्यामगम्यायां स मादृशाम् ॥ १५६ ॥ प्रियमित्रवियुक्तस्य निष्फलैरधुना मम । किं
 प्राणैश्चिन्तयित्वेति मयैवं विदधे ततः ॥ १५७ ॥ अथ बालो जगादैवं साधु स्पर्शन ! साधु ते । स्थानेऽध्यव-
 सितं मित्रविरहो हि सुदुःसहः ॥ १५८ ॥ धार्यास्तथापि भद्रेण प्राणा मदुपरोधतः । अन्यथा गतिरैवैव ममा-
 पि हि भविष्यति ॥ १५९ ॥ अम्लकाभिर्न पूर्यन्ते यद्यप्याम्रमनोरथाः । तद्वियोगप्रतीकारबुद्ध्या धार्यस्त-
 थाप्यहम् ॥ १६० ॥ स्पर्शनोऽथाब्रवीदार्य ! साधु साधु त्वया पुनः । वचनामृतसेकान्मे शमितः शोकपा-
 वकः ॥ १६१ ॥ धृता एव मया प्राणाः किमुक्तेन धैनेन वा । कुमार ! सांप्रतं नूनं भवजन्तुस्त्वमेव मे ॥ १६२ ॥

१ तिरस्कृत्य । २ सुतः ता० क० ख० घ० । ३ बहुना ।

ततस्तयोर्दृष्ट्वा मैत्री बद्धे दृष्ट्यौ मनीष्यपि । न कोऽप्यकुत्रिम मित्रं तावत् त्यजति पीधनः ॥ १६३ ॥ न चा
 सदाममेनापि स्यान्न्यते फारणं विना । यतः स भूयतेऽत्यन्त पर्यालोचितकारकः ॥ १६४ ॥ तत्र मन्मोऽय
 मेतेन मैत्री बालस्य चाद्युमा । एवं संयिन्तयमेव स्पष्टनेनाभिमायितः ॥ १६५ ॥ कृतं मनीषिणाभ्यस्या
 लपनं लोकायात्रया । मैत्री पापूषु बहिर्द्विषया सर्वे वै नगरं ययुः ॥ १६६ ॥ गत्वा च गेह देवीभ्यां सहि
 तस्य महीपतेः । नत्वा स्पष्टनेनहृषान्तः कुमार्या निर्बेदितः ॥ १६७ ॥ एतः कर्मविलासोऽयं चिन्तयामास
 भवति । स्पष्टनेनामवत्सारं साधु मैत्री कुमारयोः ॥ १६८ ॥ अप्यमामयसेव स्पष्टनोऽसौ यतो मम ।
 वृद्धिहेतुर्मया वैप वृद्धेऽनेकशः पुरा ॥ १६९ ॥ अनादिकृत्तः किन्त्येव स्वभावो मम वर्तते । हितोऽस्य यो
 मया माभ्य विपरीतेन तस्य यत् ॥ १७० ॥ यस्त्वेतस्याहितस्तस्यानुकूलः सर्वथाप्यहम् । परित्यजति
 यस्त्वेन स्यान्न्योऽवश्यं मयाऽपि सः ॥ १७१ ॥ ततर्बर्बस्विते माव गीस्य वीस्य कुमारयोः । यद्योचितं विधा
 स्यामीति व्यात्वा सोऽप्यवादिदम् ॥ १७२ ॥ सुन्दरं विदधे बत्सो ! यदेव स्पष्टनो बने । क्षोकावेद्यात्
 त्यबन् प्रापान् रूतो मैत्रीविधानतः ॥ १७३ ॥ तदाकुशलमालापि दृश्यो घन्याऽस्मि निश्चितम् । एतस्त
 न्वाचतो नाम पवार्यं मावि मे यतः ॥ १७४ ॥ स्पष्टनस्य हितो यो हि स ममास्थन्तवस्तुमः । अस्मिन् रक्तो
 मे वज्रमुत्तरागेण लभ्यते ॥ १७५ ॥ व्यात्वेति बालं सा प्राह साधु वस्त ! त्वया कृतम् । स्पष्टनेनास्तु ते

१ वचन० ग० । २ ऽव न० क० स्व० प० । ३ यतो ता० क० स्व० प० ।

नित्यमवियोगो मदाशिषा ॥ १७६ ॥ तदा च शुभमुन्दर्याप्येवं चेतसि चिन्तितम् । सम्बन्धः पापमित्रेण मम
सुनोर्न सुन्दरः ॥ १७७ ॥ रिपुषेण महानर्थकारणं सहजो हि मे । कदर्थिताहमेतेन पुरापि बहुशो यतः ॥ १७८ ॥
अस्ति केवलमेतावान् स्वास्थ्यहेतुर्यदेष मे । स्रुतस्मिन् विरागी च लक्ष्यते मुखरागतः ॥ १७९ ॥ इत्थं विचि-
न्य गाम्भीर्यान्निव किञ्चिदुवाच सा । मध्याह्ने च तदा जाते सर्वे स्वं पदं ययुः ॥ १८० ॥ ततश्च मैत्री बालस्य
स्पर्शनेन सहैधते । मनीषी तु न विश्रम्भं तस्य गच्छति सर्वथा ॥ १८१ ॥ स्पर्शनस्तु तयोः पार्श्वं बहिरन्तश्च
नोज्झति । चिन्तयामास चान्येद्युर्मनीषी निजमानसे ॥ १८२ ॥ स्वरूपं तावदद्यापि स्पर्शनस्य न लक्ष्यते । हातुं
वा संग्रहीतुं वा ततोऽयं नैव पार्यते ॥ १८३ ॥ मूलशुद्धिस्ततोऽमुष्य विधातुं मम युज्यते । तस्यां च सम्यग्
जातायां करिष्यामि यथोचितम् ॥ १८४ ॥ एवं विचिन्त्य विजने समाहूयाङ्गरक्षकम् । बोधाभिधानं तन्मूल-
शुद्ध्यर्थं स समादिशत् ॥ १८५ ॥ अङ्गीकृत्य तदादेशमथ बोधोऽपि सत्वरम् । विविधाशेषविषयवेषभाषाविच-
क्षणम् ॥ १८६ ॥ स्वामिकार्ये बद्धकक्षमतिदक्षमलक्षितम् । तदर्थं स्वं प्रभावाख्यं पुरुषं प्राहिणोच्चरम् ॥ १८७ ॥
युग्मम् ॥ कियन्तमप्यथो कालं नानादेशेषु सोऽपि हि । परिभ्रम्यान्त्यदा बोधसमीपं समुपाययौ ॥ १८८ ॥
सत्कारमुचितं कृत्वा पृष्ठो बोधेन सादरम् । स स्वरूपं कथयितुं प्रारभे प्रैणिधिस्ततः ॥ १८९ ॥ युष्मदादेशतस्ता-
वदितो निर्गत्य सर्वतः । बहिरङ्गेषु देशेषु परिभ्रान्तोऽहमुद्यतः ॥ १९० ॥ प्रस्तुतार्थस्य गन्धोऽपि तेषु नासादितः

परम् । एतोऽहमन्तरात्तु विषयेषु समाविष्टम् ॥ १९१ ॥ दृढो तत्र चैकत्र गिहपल्लीनिर्म मया । पुरं रामस
 विषादमयमयैकनिकेयनम् ॥ १९२ ॥ हेतुः पापप्रवृत्तीनां लुम्बाधैरपि दुर्लभः । तत्राहुलपलो रामा नामतो
 रागकेयरी ॥ १९३ ॥ लीलयोद्बुद्धनिःशेषरान्यमारो धियां निधिः । विषयामिलापनामा तस्यास्ति सविषाद्वर्णीः
 ॥ १९४ ॥ ततस्तत्र पुरे पाददहं सुपगुहान्तिके । जगामोहसितोऽकस्मात्पावत्क्रेलाहलो महान् ॥ १९५ ॥
 ततश्चामिवमारात्म्यलौल्यादिनृपतिश्चित्तेः । ऐतरेयं मिथ्यामिनिवेशादिमिहभूतैः ॥ १९६ ॥ गर्वन्ममस्य
 युक्तेममज्ञानाद्यस्यपुरितम् । चापलादिमटाकीर्णं कन्दर्पपटहारम् ॥ १९७ ॥ विबोकादिध्वनचूर्यं विलासादिञ्च
 जाह्नवम् । रागकेयरीसूनुर्मरमित निर्व्ययौ बलम् ॥ १९८ ॥ विद्वेषकम् । एतोऽचिन्ति मया मन्ये वियातुः
 काव्यं नृपः । ततः किं कार्यमस्येवं यावदस्मि विवर्तयुक्त ॥ १९९ ॥ तावच्चस्यैव विषयामिलापस्यातिदारुणः ।
 विषादो नाम नासीरे पुरतो दृढो मया ॥ २०० ॥ पुण्यम् ॥ ततश्च स प्रियप्रसूतं तस्य महीपतेः । प्रस्थान
 कारणं पृष्टो विषादो मांममापत ॥ २०१ ॥ आर्पाकर्षय देवेन रागकेयरीणा पुरा । विषयामिलापनामा
 भिद्वेषे सपिबो निबः ॥ २०२ ॥ यदुत्तार्यं ! तथा किञ्चित् त्वं विधेहि यथा मम । विषय विम्वमिदं श्रम्यत्
 किङ्करस्य प्रपद्यते ॥ २०३ ॥ आवाय तदमात्योऽय शिरसा नृपधारसनम् । स्वाधिकार्यधम मक्तिपुक्तं लब्ध
 जयध्वजम् ॥ २०४ ॥ निबमेव स्पर्धनादिगुहमानुपपन्नकम् । प्राहिणोत् स्वरित विम्ववलीकरणहेतवे ॥ २०५ ॥

युगम् ॥ तेनाप्यनन्यसामान्यविक्रमेणाखिलं जगत् । लीलयेव विनिर्जित्य कृतं देवस्य किङ्करम् ॥ २०६ ॥
 किन्तु सम्प्रति तस्येतिरिव सैस्यस्य नाशकृत् । सन्तोषो नाम चरटः श्रूयते कश्चिदुत्थितः ॥ २०७ ॥ कृत्वा च
 तत्पराभूतिं जनस्तेन कियानपि । निर्वाह्य देवागम्यायां निर्बृतौ प्रापितः पुरि ॥ २०८ ॥ एतदाप्तजनश्रुत्या
 श्रुत्वा देवो रुषारुणः । प्रस्थानमेरीं तस्याथोन्मूलनार्थमताडयत् ॥ २०९ ॥ अत्रान्तरे च संक्रुद्धं कल्पान्तत-
 पनोपमम् । देवं निरीक्ष्य मन्त्रीशः शनैरब्रवीदिति ॥ २१० ॥ कोऽयं देव ! तवायासः सन्तोषेऽस्मिस्तपस्विनि ।
 मृगेन्द्रस्य मृगे किं स्यात् संरम्भः कुम्भिभेदिनः ॥ २११ ॥ देवोऽवादीदिदं सत्यं किन्त्वायोर्द्विजिता वयम् ।
 कुर्वता तेन पापेन त्वन्मानुषपराभवम् ॥ २१२ ॥ अनुन्मूल्य ततो दुष्टमेनं मे न भवेद् रतिः । मन्त्र्युचे स्तोक्-
 मेवेदं कार्यं मुञ्च ततः क्रुधम् ॥ २१३ ॥ प्रशान्तस्तद्गिरा मेघशृङ्खेव दवपावकः । जज्ञे देवोऽथ चक्रे च निःशेषं
 गमनोचितम् ॥ २१४ ॥ ततः स्नेहजलापूर्णे प्रेमाबन्धाभिधे पुरः । न्यस्ते कुम्भे तथोद्गुष्टे केलिजल्पजयध्वनौ
 ॥ २१५ ॥ गीतेषु मङ्गलैष्वैश्चादुवाक्याभिधेषु च । प्रकामं कामकलहातोषेषु प्रदृतेषु च ॥ २१६ ॥ अङ्गरागा-
 भिरामाङ्गः स्वीकृताशेषभूषणः । मिथ्यावलेपमारोहद् रथं देवो मेहारथः ॥ २१७ ॥ विशेषकम् ॥ देवोऽ
 स्मार्पित् तदा चैवमहो ! क्षूणमभून्मम । अनापृह्यैव यत्नातं प्रस्थितोऽस्मि त्रिषद्वधे ॥ २१८ ॥ मयोक्तमस्य

१ लीलयेव ख० । २ किङ्करीक्रियतेऽखिलम् ग० । ३ शस्य० क० ख० ग० । ४ स्पर्शनादिपराभवम् । ५ पश

हजार धनुर्धर साथे एकलो युद्ध करी शके तेवो योलो । ६ पमादः ।

कृत्वातः ! स प्रोचे हुग्वधीरसि । महामोहपितृवस्य ननु शैतोऽप्यविद्युतः ॥ २१९ ॥ किञ्चैप प्रवया रान्य प्रवदे
 निबद्धने । रागकेसरियेऽप्युष्मे पालयिष्या जगधिष्य ॥ २२० ॥ तयापीदं जगत्सर्वं पार्श्वस्योऽपि स्वशक्तिः ।
 स एव पालयत्यन्यः को हि स्वावस्य पालकः ॥ २२१ ॥ तदेय निर्विषाद्येपसुरासुरनरेभ्यः । महामोहनरेन्द्र
 स्ते कर्म प्रदृश्यतां गतः ॥ २२२ ॥ ततो मयोदितं सौम्य ! न कार्यः प्रेसिषस्त्वया । ब्रह्मनीनोऽस्मि वृषान्त
 स्मैतस्मादिदुरो यतः ॥ २२३ ॥ मयापि च महामोहः सामान्येन द्युतः पुरा । रागकेसरिराज्येन्द्रजनकत्वेन
 नो पुनः ॥ २२४ ॥ वृषान्तमुत्तरमपि तत्त्वमाख्यातुमर्हसि । इत्युक्तः स मया बभूव पुनरेवं प्रवक्तुमे ॥ २२५ ॥
 कल्पमानजरावीर्णाविद्याङ्गलतिकाधरम् । कल्पमानतमसंश्रमृगं विभ्रत तथा ॥ २२६ ॥ तृष्णाएव्यवेदिकायां
 च विपर्ययाक्यविष्टरे । उपविष्टं महामोहं गत्वा देवोऽप्य दृष्टवान् ॥ २२७ ॥ युग्मम् ॥ तदंश्री च नमस्कृत्य
 निर्विषयाऽऽसनि बोधिते । कृताञ्जलिः स ताताय प्रस्तुतार्यं व्यबिहपत् ॥ २२८ ॥ तस्मिन्नभ्याम्रवीदेव महा
 मोहमहीपतिः । बस्त ! क्षीर्यपटस्मेव धा(मा)वो मे वर्धतेऽन्तिमः ॥ २२९ ॥ तत् पामनमयस्मेव यन्मदङ्गस्य
 बाधते । तत्सारं तत्सति मयि प्रस्थानं युज्यते न ते ॥ २३० ॥ देवोऽधावीत् ततः क्षान्तं पाप इतममङ्गसम् । अन-
 न्तकल्यावस्थापि देहं तातस्य ज्ञायताम् ॥ २३१ ॥ प्रस्थानं न च तातस्य मयि तिष्ठति युज्यते । तथात !
 प्रस्तुतायेऽस्मिन्नजानीत मां तुतम् ॥ २३२ ॥ बस्त ! तावन्मयावश्यं गम्य तव पुनः स्थितौ । अनुश्लेषमि

१ मङ्गल बवो पत्न्य प्रवया-दृष्ट इत्यर्थः । २ कोपः । ३ विवेचना ० क० स्व० ।

धायाथ महामोहः समुत्थितः ॥ २३३ ॥ जनकस्याथ निर्बन्धं ज्ञात्वा देवोऽवदत्पुनः । यद्येवं तात ! तदहमपि
 तातपदानुगः ॥ २३४ ॥ भवत्वेवं न ज्ञात ! त्वां मोकुं वयमपीक्षमहे । इति वाचा स्वतातस्य देवोऽथ मुदि-
 तोऽभवत् ॥ २३५ ॥ तातामात्ययुतः सोऽथ रागकेशरिभूपतिः । कम्पयन्नखिलं लोकं समन्ताच्चलितैर्बलैः
 ॥ २३६ ॥ संतोषचरटोच्छिन्नै प्रचचाल महाबलः । तदिदं पान्थ ! जानीहि नृपप्रस्थानकारणम् ॥ २३७ ॥
 ॥ युगम् ॥ त्वां कुतूहलिनं वीक्ष्य मयैतच्च निवेदितम् । अग्रानीके निशुक्तस्यान्यथास्त्यवसरो न मे ॥ २३८ ॥
 इत्याख्याय विपाकोऽथ जगाम विहितानतिः । दृष्ट्यौ चाहं तदा राजकार्यमेतावता कृतम् ॥ २३९ ॥ यतो
 विषयामिलाषगृहमानुषपञ्चकम् । विपाकेन यदाख्यातं तत्राद्यः स्पर्शनो ह्यसौ ॥ २४० ॥ मूलशुद्धिः स्पर्श-
 शनस्य ततो लब्धा स्फुटा मया । एतावदेव नवरं व्यभिचारीह वर्तते ॥ २४१ ॥ यदात्मनः पराभूतिः स्पर्श-
 नेन सदागमात् । निवेदिता विपाकेन तस्य सन्तोषतस्तु सा ॥ २४२ ॥ सदागमानुगः कश्चिद् यद्वा सोऽपि
 भविष्यति । विचिन्त्येत्यागतोऽत्राहं प्रमाणं संप्रति प्रभुः ॥ २४३ ॥ बोधोऽथ तद्युतः सर्वं तद्रत्नाऽऽख्यन्मनीषिणे ।
 तुष्टचित्तेन तेनापि प्रभावः पूजितस्ततः ॥ २४४ ॥ पृष्ठो मनीषिणान्येद्युः स्पर्शनो भद्र ! किं तव । कृतः
 सदागमेनैव विरहो भवजन्तुना ॥ २४५ ॥ उताऽऽसीत्कश्चिदन्योऽपि सोऽप्यूचेऽन्योऽप्यभूत्परम् । कुतं तत्क-
 थया तस्य नामतोऽपि बिभेमि यत् ॥ २४६ ॥ किञ्चासीदुपदेष्टव भवजन्तोः सदागमः । पीडां चक्रे स तु

मरुत्कर्मा यमविषम मम ॥ २४७ ॥ नामाप्याख्यातुमेतस्य युक्त पापात्मनो न च । पापिनां हि कथा भेय
 प्रतिबन्धविषयिनी ॥ २४८ ॥ कुमारः ग्राह सन्नामभवाणे कौतुक मम । न चासभिकटस्येन कर्षण्य तद्भय
 स्वा ॥ २४९ ॥ नामग्रहजमात्रेण पापं किञ्चिद् भवेत् न च । नहि पापक इत्युक्ते दाहः संपद्यते कश्चित् ॥ २५० ॥
 तन्निर्वचं ततो ब्रुत्वा स्पर्धनोऽवाग्रीदिति । नाम बुर्नामकस्यास्य तर्हि संतोष इत्यहो ! ॥ २५१ ॥ दृष्ट्या
 वय इमारोऽपि सम्यमासादिता धुबम् । प्रभावेन स्पर्धनस्य सूक्ष्मद्विः सुषुम्निना ॥ २५२ ॥ यतः सतोप
 इष्टान्त एवैकोऽमटमानकः । तत्रासीदधुना सोऽपि चटितः स्पर्धनोक्तिरः ॥ २५३ ॥ मयापि तर्कित पूर्व सम्पन्न
 यमैप सुन्दरः । विषयामितापादेष्टावसौ हि जनवञ्चकः ॥ २५४ ॥ तथापि बाह्यभावेन मया मित्रतयाहृतः ।
 तस्माद्वक्तृमादेवासौ विहातु बुध्यते न मे ॥ २५५ ॥ किन्त्विदानीमविषस्तेनास्य भाव्यं विद्म्येतः । प्रस्तावे
 पुनरायाते त्वान्योऽय सर्वथा मया ॥ २५६ ॥ ब्रुत्वातेति पूर्वस्वित्यैव मनीषी विरुसस्य च । सार्द्धं स्पर्धनया
 नाम्नां कासारोपवनाविपु ॥ २५७ ॥ अन्येषुः स्पर्धनोऽवोचदिति वाक्यमनीषिणो । किं सारं ? किं च बाञ्छन्ति विद्म्ये
 विद्म्येऽपि ब्रुत्वा ॥ २५८ ॥ बालेन सुलभित्युक्ते स्पर्धनः पुनरग्रीव । तद्वच सेव्यते किं न सर्वदा सर्वदेहिभिः
 ॥ २५९ ॥ कस्तस्य सेवनोपायः ? इति चासौदितः पुनः । अहमेवेति साश्रेण स्पर्धनः सममापत् ॥ २६० ॥
 बालेन कश्चित्युक्तः स्पर्धनः पुनरभ्यधात् । समस्ति योगशक्तिर्मे अनाम्यविषयिनी ॥ २६१ ॥ लीये त्वधि

तया चाहं प्रविश्याङ्गं शरीरिणाम् । कोमलस्पर्शसम्बन्धं कुर्वन्ति यदि ते ततः ॥ २६२ ॥ ततो निरुपमं शर्म
 लभन्ते ते न संशयः । तन्निशम्याह बालोऽपि भवता वञ्चिता वयम् ॥ २६३ ॥ इत्यकालं यतो मित्र ! त्व-
 येतत् कथितं न नौ । तदावयोः स्वशक्तिं तामधुनापि प्रदर्शय ॥ २६४ ॥ ततः किं क्रियतामेतदित्यभिप्रायतो-
 ऽमुना । निरीक्षितं मुखाम्भोजं स्पर्शनेन मनीषिणः ॥ २६५ ॥ किं करोत्येष पश्यामीति धियाऽऽह मनीष्यपि ।
 वयस्य ! क्रियतां बालजल्पितं किमसुन्दरम् ? ॥ २६६ ॥ स्पर्शनोऽप्यथ हृष्टात्मा कृतव्यानादिनाटनः । कुमारयोः
 प्रविश्याङ्गं त्वचि लीनोऽभवत् क्षणात् ॥ २६७ ॥ बालो जातमृदुस्पर्शस्पृहोऽथ स्पर्शनप्रियम् । सेवते सर्वदा
 गृद्धो मृदुस्त्रीवसनादिकम् ॥ २६८ ॥ दुःखकारणमप्येतद्विपर्ययवशाच्च सः । पामाकण्डूयनमिव मन्यते सुखम-
 हुतम् ॥ २६९ ॥ मनीषी तु समुत्पन्नमृदुस्पर्शस्पृहोऽपि हि । नैव तत्तदसेविष्ट तत्त्वज्ञः स्पर्शनप्रियम् ॥ २७० ॥
 कालं कियन्तमप्येषोऽनुवच्योऽस्ति मया खलु । इति बुद्ध्या कदाप्येतद्यद्यप्येष नियेवते ॥ २७१ ॥ लौल्याभावात्
 तथाप्यस्य सन्तोषसुखशालिनः । उल्लासस्येव पथ्यान्नं कुरुते सुखमेव तत् ॥ २७२ ॥ अन्यदा प्रकटीभूय स्प-
 र्शनो बालमालपत् । मदीयस्य श्रमस्यास्ति मित्र ! किञ्चित् फलं न वा ? ॥ २७३ ॥ बालेन बाढमस्तीति
 गदिते मुदितात्मना । जातो मम विधेयोऽयं दृष्ट्याविति स दुर्मतिः ॥ २७४ ॥ तेनागत्य तथैवाथ प्रोक्तः
 प्रोचे मनीष्यपि । योगशक्तेरचित्पन्त्यायास्तव मित्र ! किमुच्यते ॥ २७५ ॥ साकूतं तद्वचः श्रुत्वा स्पर्शनेनाथ

१ योगशक्त्या । २ ०प्यथोऽनु० ग० घ० । ३ रोगमुक्तस्य । ४ आधीनः ।

चिन्तिताम् । देहः स्वल्पे माहुर्ये रज्यते न हि सर्वथा ॥ २७६ ॥ तद्विषयाहमेतेन ततो बहु विंशत्यनम् । युक्त
 नात्रेति सञ्चिन्त्य स्पर्शनो मोनमाश्रयत् ॥ २७७ ॥ तं च स्पर्शनं नान्तं सुखोत्पादनसम्बन्धम् । स्वमातुः
 कषयाभास इदो बालः परेष्वपि ॥ २७८ ॥ अयाञ्जुञ्जलभालाह मयाऽऽद्याधेव ससितम् । स्पर्शनेन सहानेन
 संयोगस्तत्र सुन्दरः ॥ २७९ ॥ किञ्चेदृशी ममाप्यस्ति योगश्चकिर्गरीपत्नी । वत्सस्य दृष्ट्येष्यामि ततोऽहमपि
 कौतुकम् ॥ २८० ॥ बालेनोच्ये तर्हि इत्थं बह्वस्त्यम्बाप्रसादतः । सोच्ये कथ्यं ततो योगद्वक्तिस्ते ददर्शिते यदा ॥
 ॥ २८१ ॥ इतश्च शुभसुन्दर्यं मनीषी स्पर्शनस्य तत् । इत्थान्तं कथयामास ततः साप्येवमभ्यधात् ॥ २८२ ॥
 वत्स ! योगस्त्वबानेन पापमित्रेण नो शुभः । परेव कारणं दुःस्वपदयोः परम मतम् ॥ २८३ ॥ मनीषी प्राह
 नैवात्र विधेय मयमम्बया । तद्विषयोऽयं मया नाहमस्य वञ्चनगोचरः ॥ २८४ ॥ केवल स्यागकालोऽस्य
 मयाम्ब ! प्रतिपास्यते । प्रतिपन्ना सदोयोऽपि नाद्यान्ते स्यागमर्हति ॥ २८५ ॥ शुभसुन्दर्ययोवाच साधु
 ब्रूत ! त्वया कृतम् । अहो ! ते नीतिवेदित्वमहो ! ते दीर्घदर्शिता ॥ २८६ ॥ देवीभ्यामयं वृत्तान्तं तमाकर्ण्य
 नृपोऽपि हि । पितृ मनीषिणस्तुष्टो ख्यो बालस्य त्वत्कैः ॥ २८७ ॥ दिने दिनेऽप्य बालोऽपि नितान्तं स्पर्शने
 रतः । अङ्गीकृतपदुपर्यः कृत्वाकृत्वाविधेयकः ॥ २८८ ॥ देवतागुर्वधन्तारुः कलाभ्यासपराङ्मुखाः । विगाना
 मीरुस्त्यक्कलशो बाधे निरर्भकाः ॥ २८९ ॥ पुण्यम् ॥ वादयं तं च संकीर्य मनीषी ब्राह्मणेवतः । यदुवा

१ दुष्टः स्व०, मेहः य० । २ स्तोत्रार्चम् । ३ ०मपि ५० क० य० । ४ लोकनिम्बानिर्मीकः ।

शिक्षयामास स्पर्शनत्यागहेतवे ॥ २९० ॥ तेनात्यन्तं शिक्षितोऽपि बोटं व्यामूढमानसः । धृतकार इव धृतं
 तत्याज स्पर्शनं न सः ॥ २९१ ॥ तं शिक्षावृत्तितं ज्ञात्वा तूष्णीकोऽभून्मनीष्यथ । कालदष्टे हि किं कुर्याद्
 बलवानपि मान्त्रिकः ॥ २९२ ॥ इतः सामान्यरूपाख्याऽपरा देव्यस्य भूपतेः । अस्ति मध्यमबुद्धिस्तु सुतस्त-
 स्याः प्रशस्तधीः ॥ २९३ ॥ गतश्चासीदृषादेशाद् देशान्तरमथागतः । स्पर्शनेन सहाद्राक्षीदेष बालमनीषिणौ
 ॥ २९४ ॥ पृष्टः स्पर्शनवृत्तान्तं बालस्तस्मै न्यवेदयत् । योगशक्तिं स्पर्शनश्च बालप्रोक्तो ददर्श यत् ॥ २९५ ॥
 स्पर्शनस्य विधेयोऽभूद्देवोऽपि सुखलालसः । वञ्चनाचञ्चुभिः पुम्भिः को न वा विप्रतार्यते ॥ २९६ ॥ अन्यदा
 स्पर्शनत्यागकृते स्नेहान्मनीषिणा । शिक्षितस्तत्कथाख्यानाद् दह्यौ मध्यमबुद्धिकः ॥ २९७ ॥ स्वसंवेद्यमिदं
 तावन्मम स्पर्शनजं सुखम् । असावपि च नो मिथ्या मनीषी जातु भाषते ॥ २९८ ॥ तत्किं कार्यं मया यद्वा गत्वा
 पृच्छामि मातरम् । ध्यात्वेति गत्वा सोऽम्बायास्तं वृत्तान्तमचीकथयत् ॥ २९९ ॥ अम्बाप्यूचेऽधुना तावद्युक्ता
 मध्यस्थैव ते । कालान्तरे पुनः पक्षः श्रयणीयो बलाधिकः ॥ ३०० ॥ संशयापन्नचित्तेन भिन्ने कार्यद्वये
 यतः । कार्यः कालविलम्बोऽत्र दृष्टान्तो मिथुनद्वयम् ॥ ३०१ ॥ तथाहि-पुरे तथाविधाख्येऽमृदजुर्नाम
 महीपतिः । प्रेगुणाऽस्य प्रिया पुत्रो मुग्धाख्यः स्मरसुन्दरः ॥ ३०२ ॥ तस्य चाभूदकुटिला बहूभा रतिस-
 निमा । याति प्रीतिमतोः कालो मुग्धाकुटिलयोस्तयोः ॥ ३०३ ॥ वसन्तसमयेऽन्येद्युः स मुग्धः प्रेयसीयुतः ।

रन्तु पुष्पतुमाकीर्णे मयनोपवने ययौ ॥ ३०४ ॥ कस्तूर्यमेति पुष्पाणां सुत्वा कनकछर्पिकाम् । इत्युक्त्वा क्रीडया
 यातौ तौ कुञ्जोऽथ पृथक् पृथक् ॥ ३०५ ॥ कालञ्चविषसुनार्क्ष्यौ तदा व्यन्तरदम्पती । पश्यतः स्माम्बरे
 यान्तौ मिथुन वरुणास्पृशम् ॥ ३०६ ॥ दुर्निवारतयाघाणां रागस्तीव्रोऽभवत्ततः । व्यन्तरस्याकुटिलायां
 व्यन्तर्पास्तु नृणास्त्वये ॥ ३०७ ॥ किलेनां वञ्चयामीति बुद्ध्या प्रोचे विचक्षणाम् । कालञ्चः सोऽथ यदेवि !
 गच्छ तावत् त्वमग्रतः ॥ ३०८ ॥ देवार्चनकृते भूपमवनोपनयितः । आदाय यावदायामि कुसुमानि कियन्त्यपि
 ॥ ३०९ ॥ तस्यां स्थितायां मौनेन दुग्धलीनमनस्तया । सोऽम्बरावर्तरीर्यात्कुञ्ज दुग्धवर्धुधितम् ॥ ३१० ॥
 विमङ्गलानिष्ठाततद्दूरीभावकारणः । दुग्धरूपधरः पुष्पपूर्णं स स्वर्णछर्पिकाम् ॥ ३११ ॥ निर्वर्ण्यकुटिलाभ्य
 र्भभागस्यैतामवोषत् । प्रिये ! निता शिवासीति चित्तया साव्यभूततः ॥ ३१२ ॥ युगम् ॥ बल प्रिये ! विपादे
 नेत्युक्त्वा रन्तुमनाः स च । व्यन्तरभ्यसकोऽन्नेपीत् तामन्तःकदलीगुहम् ॥ ३१३ ॥ इतस्तथैव विज्ञाततत्परित्रा
 विषवचना । सुभग मानयाम्येनमिति चिन्तामराहुरा ॥ ३१४ ॥ विषायाकुटिलारूपं मृत्वा कनकछर्पिकाम् ।
 आर्यपुत्र ! वितोऽशीति वदन्ती दुग्धमासदत् ॥ ३१५ ॥ युगम् ॥ दुग्धः प्राह प्रिये ! सुन्दु त्रितोऽस्मि त्रिपतां
 फिस्तु ! । सावोचद् पदं वस्मि दुग्धः प्रोवाच किं नु तत् ? ॥ ३१६ ॥ विषधण्यावद्दृ पावः परस्मिन्कदली-
 गुहे । मानपावो विक्षेपेण रम्भापुपवनभियम् ॥ ३१७ ॥ दुग्धेन प्रतिपन्ने तौ तदेव कदलीगुहम् । जग्मतुर्मिथुन

तच्च पूर्वायातमपश्यताम् ॥ ३१८ ॥ अथेक्षितं विस्मिताभ्यां मिथुनाभ्यां परस्परम् । हृष्टः स्वेतरयोर्भेदस्तिलमा-
त्रोऽपि नो पुनः ॥ ३१९ ॥ मुग्धोऽथ चिन्तयामास वनदेवीप्रसादतः । मन्येऽहं द्विगुणो जज्ञे दयितेयं तथा
मम ॥ ३२० ॥ ताताय तदिदं ज्ञाप्यं महाभ्युदयकारणम् । ध्यात्वेति स समाचख्यावितरेषां निजाशयम्
॥ ३२१ ॥ चत्वार्यपि महीमर्तुरास्थानमगमंस्ततः । तान्ग्रालोक्त्य ऋजुर्देवी परिवारश्च विस्मितः ॥ ३२२ ॥
किमेतदिति पृष्टोऽथ सादरं मेदिनीभुजा । वनदेवीप्रसादोऽयमिति मुग्धो न्यवेदयत् ॥ ३२३ ॥ ऋजुराह कथं
वत्स ! सोऽप्याचख्यौ यथास्थितम् । श्रुत्वेति नृपतिर्देव्यावहो ! मे धन्यता परा ॥ ३२४ ॥ अहो ! मे
देवतातुष्टिस्ततो हर्षातिरेकतः । स पुरे परितस्तत्र महोत्सवमकारयत् ॥ ३२५ ॥ द्विगुणत्वाभिमानेन कुमार-
कुटिले अपि । अभूतां प्रमदोदञ्चदुच्चरोमाञ्चकञ्चुके ॥ ३२६ ॥ केलिप्रियतया हृष्टः कालज्ञोऽपि बभूव सः । द्वितीया
वनिता केयमिति किन्तु व्यचिन्तयत् ॥ ३२७ ॥ विभङ्गज्ञानविज्ञातस्वकान्ताचेष्टितस्ततः । स दृष्ट्यौ पुनरप्येवं
रुषा परुषिताशयः ॥ ३२८ ॥ मारयामि दुराचारं किममुं राजदारकम् । अमर्त्त्वेन नाकाले निहन्तुं शक्यते
त्वियम् ॥ ३२९ ॥ यद्वा ध्यानं न चावैतन्निहतेऽत्र यतो ध्रुवम् । मेदज्ञाऽकुटिला नैव मामेषाऽभिलषिष्यति ॥ ३३० ॥
प्रियापि न मया वक्तुं शक्या किमपि सागसा । आदायान्यत्र गच्छामि तर्त्तिक मुग्धवधूमिमाम् ? ॥ ३३१ ॥
एतदप्यत्र नो युक्तमकाण्डगमनाद् यतः । मेदज्ञा भाविनी नेयं मम नापि विचक्षणा ॥ ३३२ ॥ ततः कालविलम्बो-

अत्र विधातु युन्यते मम । व्याख्येति तस्यौ मौनेन व्यन्तरस्तककोपधीः ॥ ३३३ ॥ व्यन्तर्यपि तत्रारूपश्रुतिस्व
 प्रियचेष्टिता । सत्रया विविधानङ्गान् कृत्वा तस्यौ यथास्थितिः ॥ ३३४ ॥ कुर्वतोर्मर्त्यकृत्यानि कुमारकुटिला-
 द्रुपोः । तयोर्ब्यन्तरदम्पत्योर्धयो काकाः कियानपि ॥ ३३५ ॥ अथ तत्र पुरे मोहविलयाभिषकानने । प्रतिबोषक-
 नामाऽप्याष्ट गुरुकुल्यान्वितः ॥ ३३६ ॥ तदागममयाकर्ण्य प्रमनाः पृथिवीपतिः । ससुखादिपरीवारः प्रययौ स विव
 न्दिपुः ॥ ३३७ ॥ स्वर्णाम्बोदसमासीन नरामरनिषेवितश्च । मुनिनाथ महीनाथस्तं वचन्वेड्य भक्तिमाह ॥ ३३८ ॥
 वपास्थानं निषण्णेषु निस्त्रिंशेषु वनेष्वथ । स्त्रिया विदधे धर्मवेष्टना मोहनांछिनी ॥ ३३९ ॥ अथाचार्य
 वचोवात्स्या विधूते मोहदुर्दिने । मनोभ्योन्नि व्यन्तरयोर्दर्शनादुत्पद्यते ॥ ३४० ॥ अत्रान्तरे तदङ्गाभ्यां रक्त
 कृष्णानुनिर्मिता । भीमत्सा भीषणा निष्ठा नार्यका निर्ययौ बहिः ॥ ३४१ ॥ प्रतापमसहा सोढु निशेवाचार्य
 मास्वतः । निर्गत्य पर्यदा सा च तस्यौ दूरे पराङ्मुखी ॥ ३४२ ॥ पद्माचापानमालीढौ सबाण्यौ व्यन्तरावय । निव
 ह्य पद्मापृचं नस्वाक्यातां मुनीश्रितुः ॥ ३४३ ॥ ऊचतुभ क्व नाथ ! तदस्मात्पापपट्टतः । आबयोनिर्गमो भावी
 निःस्वामगवयोरिव ॥ ३४४ ॥ भगवानाह भद्राभ्यां खेदः कथ्यो न मानसे । न दोषो भवतोः द्रुद स्वरूपं युव
 योर्यतः ॥ ३४५ ॥ किन्तु पुष्पच्छरीराभ्यां येय स्त्री निर्गताधुना । दोषः स्वस्वपमेतस्याः पापाया विषदाश्रयो !
 ॥ ३४६ ॥ केयं कथं वा दोषाणां कारणं कलुषानिधे ! । इति स प्रभितस्ताभ्यां भगवानवदत्युनः ॥ ३४७ ॥ महा

१ अन्यथाऽस्मादुरे क० स० व०, धम्मवाडस्मिन् पुरे ग० । २ ०नाशनी ता० ग० । ३ ०तप्पण ग० ।

भागौ ! महापापा भोगवृष्णेयमुच्यते । ऐहिकामुष्मिकानर्थश्चापदैकमहाटवी ॥ ३४८ ॥ इयं चात्यन्तदुल्लङ्घ्या
 विद्यते यावदन्तरा । तावज्जीवाध्वनीनानां कुतो मुक्तिपुरीगतिः ? ॥ ३४९ ॥ इह स्थातुमशक्ता च स्थिता सम्प्रति
 दूरतः । इयं भवन्तौ मत्पाश्चात् निर्गच्छन्तौ प्रतीक्षते ॥ ३५० ॥ आवयोर्मुक्तिरेतस्याः कथं नाथ ! भविष्यति ।
 इति पृष्टः पुनस्ताभ्यां भगवानभ्यधादिति ॥ ३५१ ॥ सर्वेष्वेह भवे नेयं युवाभ्यां त्यक्तुमीक्ष्यते । भवद्भ्यां किन्तु
 सम्यक्त्वं प्राप्तमस्याः क्षयक्षमम् ॥ ३५२ ॥ तत्प्रभावाद् बाधिकेयं भाविनीह भवेऽपि न । भावी भवान्तरे त्वस्या
 विनाशोऽपि हि सर्वथा ॥ ३५३ ॥ तदाकर्ण्य गुरोर्वाक्यं मुदितौ देवदम्पती । महाप्रसाद इत्युक्त्वा पतितौ तस्य
 पादयोः ॥ ३५४ ॥ दृष्ट्वा तमथ वृत्तान्तं श्रुत्वा च भगवद्वचः । संवेगं परमं प्रापुर्नृपराज्ञीसुतस्तुषाः ॥ ३५५ ॥ यथा-
 वृत्तावनोधेन त्रपानुशयवन्ति च । निनिन्दुर्दुष्कृतं स्वं स्वं चित्ते तानि मुहुर्मुहुः ॥ ३५६ ॥ अत्रान्तरे तदङ्गभ्यो नि-
 र्गैः परमाणुभिः । घटितं विशदं दीप्तं लोचनाह्लादायकम् ॥ ३५७ ॥ रक्षितानि मया रक्षितानि यूयमिति ब्रुवन् ।
 डिम्भरूपं सप्रमोदं तस्थौ भगवतः पुरः ॥ ३५८ ॥ युग्मम् ॥ अथान्यदसितं निन्द्यं तदन्वेव विनिर्ययौ । तस्मात् तु
 निरगात् कृष्णं तृतीयमपि भीषणम् ॥ ३५९ ॥ प्रवर्द्धमानं तच्चाथ धूमज्वालावदुच्चकैः । मुष्टिनाहत्य शिरसि
 प्रकृत्याद्येन धारितम् ॥ ३६० ॥ इयामवर्णं डिम्भयुग्मं विनिर्गत्याथ पर्षदः । पराङ्मुखं स्थितं दूरे जनयजन-
 कौतुकम् ॥ ३६१ ॥ भगवानथ राजादीन्यूचे ज्ञात्वा तदाशयम् । भवद्भिर्न हि भद्राणि खेदः कार्यो मनागपि ॥ ३६२ ॥

यतो न दोषो पुष्पाक्रमेण दोषोऽस्य केवलम् । कृष्णस्य हिम्भरूपस्य छुञ्जानन्तरमन्मनः ॥ ३६३ ॥ अथ तान्पू
 चिरे नाथ ! किमेतदितरे न के । कथं वाऽऽद्येनैषमानं तृतीय विनिवारितम् ॥ ३६४ ॥ वाचयमवरोऽबोचवद्वान
 मिदमुच्यते । वेनालीढा खना नैष कृत्याकृत्यं विमानते ॥ ३६५ ॥ हिम्भरूप द्वितीय तु कृष्ण पापं निगद्यते ।
 ब्रह्मानाख्यायते तच्च प्रत्यक्षं मयतामदः ॥ ३६६ ॥ आदिम हिम्भरूपं तु क्षीरचिन्वीरसोदरम् । दृष्टाश्रयकरं श्रेष्ठ-
 मिदमार्बधमुच्यते ॥ ३६७ ॥ अत एवाहुना पापं वर्द्धमानमनर्थकम् । दृष्टिनाहस्य क्षिरसि स्वरूपेणैव वारितम्
 ॥ ३६८ ॥ किञ्चित्तदार्बधं वेपां वन्यानां वर्धते इति । ब्रह्मानादाचरन्तोऽपि ते पापं स्वल्पपापकाः ॥ ३६९ ॥
 तदेवंविधमात्मानां भद्राणां शुद्धतेऽपुना । ब्रह्मानपापे निर्दूय सम्यग्धर्मनिषेधम् ॥ ३७० ॥ ततो मागवतं
 वाक्पं मृत्वेदमसुतोपमम् । संसारबासात् तैः सर्वैः स्वं स्वं चिदं निवर्षितम् ॥ ३७१ ॥ नरेन्द्रोऽय गुरोः पामे
 देवीसुगन्धस्त्रुपावृतः । ह्युमावाराभिषं वज्रं रान्ये न्यस्यादद् व्रतम् ॥ ३७२ ॥ हिम्भरूपे ततः कृष्णवर्णे
 दूर्णं पलायिते । दृष्टाहिम्भ पुनस्तेषां प्रविष्टं तनुषु क्षणात् ॥ ३७३ ॥ कुर्वाणावृष्टुराभादिप्रक्षंसा व्यन्तरावपि ।
 भगवन्तं नमस्कृत्य इदौ स्वं स्थानमीयतुः ॥ ३७४ ॥ विवेक योगवृष्णापि क्षरीरे गच्छतोस्तयोः । दृष्टसम्य
 स्रममाहात्म्यात् केवलं सा न पादिका ॥ ३७५ ॥ विषक्षणाऽऽह कालब्रह्मन्यदा रहसि स्थिता । आर्यपुत्र ! यदा
 रथा त्वयाञ्च कृतवद्भना ॥ ३७६ ॥ तदा किं चिन्तितं ? सोऽपि स्वामिप्रापं न्यवेदयत् । विषक्षणाऽऽह सत्स्यस्त्वं
 कालञ्च इति भीयसे ॥ ३७७ ॥ युगम् ॥ तेनापि पृष्टा सोबाच पर्यालोच तवावनम् । कालञ्चः प्राह सत्स्येव

त्वमप्यत्र विचक्षणा ॥३७८॥ ततः ग्रीतिसमायुक्तौ शुद्धसम्यक्त्वलाभतः । कृतार्थौ तौ निजं कालं निन्यतुर्देवदम्पती
 ॥ ३७९ ॥ तदिदं ते मया पुत्र ! कथितं मिथुनद्वयम् । सन्दिग्धेऽर्थे विलम्बेन कालस्य गुणभाजनम् ॥ ३८० ॥
 कालक्षेपस्वतः कर्तुं तवापि सुत ! युज्यते । इति मातृवचः श्रुत्वा मध्यमोऽथ तथाऽकरोत् ॥ ३८१ ॥ इतश्च
 दर्शयात्मीयं मातर्योगबलं मम । बालेनेत्युक्ताऽकुशलमालाऽविक्षत् तदङ्गके ॥ ३८२ ॥ ततः स्पर्शनमातृभ्यां
 भृशमाश्रितविग्रहः । अन्यजामपि नो नारीं स मुञ्चति नराघमः ॥ ३८३ ॥ ततो लौकैर्निन्द्यमानं मोहान्धी-
 भूतमानसम् । मध्यमो आवृमोहेन बहुधा तमशिक्षयत् ॥ ३८४ ॥ बालः प्राह ध्रुवं आतर्विप्रलब्धो मनीषिणा ।
 स्वर्गे विवर्त्तमानं मां नेक्षसे कथमन्यथा ? ॥ ३८५ ॥ ये मूढा जातिदोषेण कोमलं ललनादिकम् । नेच्छन्ति ते
 महारत्नं मुञ्चन्ति स्थानदोषतः ॥ ३८६ ॥ ततस्तत्रात्मनो वाचं मेघवृष्टिमिवोषरे । विज्ञाय विफलां मौनं भजे
 मध्यमबुद्धिकः ॥ ३८७ ॥ एवं च तिष्ठतां तेषां बालमध्यमनीषिणाम् । अथान्यदा समायातो वसन्तः कृतमन्मथः
 ॥ ३८८ ॥ ततोऽनङ्गत्रयोदश्यां सार्द्धं मध्यमबुद्धिना । बालो लीलाधरं नाम मित्राम्बायुग् ययौ वनम् ॥ ३८९ ॥
 तत्रोत्तुङ्गमनोहारिप्रासादान्तःप्रतिष्ठितः । पूजयित्वा नतस्तेन देवो मकरकेतनः ॥ ३९० ॥ अथ प्रदक्षिणां तस्य
 ददानो देवसन्ननः । पश्यन्ननङ्गपूजार्थमङ्गनागणमागतम् ॥ ३९१ ॥ बालो ददर्श पार्श्वस्थे गुप्तस्थाने व्यवस्थितम् ।
 तस्यैव रतिनाथस्य सुन्दरं वासमन्दिरम् ॥ ३९२ ॥ युग्मम् ॥ कुतूहलवशेनाऽथ द्वारि संस्थाप्य मध्यमम् । स

तदन्तर्मतोऽपश्यन्महाशय्यां मनोमुहः ॥ ३९३ ॥ रतियुक्तेन कामेन क्रान्तमभ्यां सुकोमलाम् । तां च मन्त्रप्रका-
श्रत्वादसौ पस्पर्ध पाणिना ॥ ३९४ ॥ तस्याः संस्पृश्लोलोऽयं स्पर्धनाम्नाविहम्बनात् । अभिसृजयामिति
बालस्तस्यां क्षेते स मृदवीः ॥ ३९५ ॥ महो ! सुलभमहो ! स्पर्ध इति संचिन्तयन्नयम् । अकार तत्र श्रुप्यायां
सुदुर्बिपरिचर्पनम् ॥ ३९६ ॥ इतश्च नगरे तत्र बहिरङ्गो नृपोऽपरः । यात्रुमर्दननामाऽस्ति पृथिवीतलविभ्रुतः ॥
॥ ३९७ ॥ तस्याग्रमहिषी धारुरूपा भवनकन्दली । तत्र मन्मथपूजार्चमापयो सपरिच्छदा ॥ ३९८ ॥ गर्भा-
मारस्थित साऽयं पूजयित्वा रतिप्रियम् । आयात्रासगृहे तत्र तं श्रुत्यास्थितमर्चितुम् ॥ ३९९ ॥ तत्र मन्दप्रकाश-
त्वात्कामभ्रान्त्याऽयं बालकम् । बन्दनाविमिरभ्यर्च्य निजावासं जगाम सा ॥ ४०० ॥ बालः कोमलहस्ताब्जस्पृशं
तस्या सुगीदृशः । अनुभूयाण संजातकामावेक्षो व्यचिन्तयत् ॥ ४०१ ॥ बिम्बसारो न जाल्बीदृक् स्पर्शः प्राप्यो
मया पुरा । तदियं हा ! कुरङ्गाक्षी कथं संपत्स्यसे मम ॥ ४०२ ॥ इति संचिन्तयस्तस्यां श्रुत्यायां स मुहुर्मुहुर्
आससाद रतिं नैव तप्याशमक्षिप्तमीनवत् ॥ ४०३ ॥ कथं बालो विनिर्याति नाद्यापीति विचिन्तयन् । मन्थो मन्थ
मतोऽग्राधीदृक् बाल तणास्वितम् ॥ ४०४ ॥ ततः स चिन्तयामास विवेककलितान्धयः । इहा ! बालेन किमि-
दमकार्यं कृषिया कृतम् ॥ ४०५ ॥ सुलवपि हि नो देवश्रुत्यासंभोगमर्हति । किन्त्वेषा बन्दनीयेव गुरुपत्नीव
सर्वथा ॥ ४०६ ॥ विचिन्त्येस्यसुना बालो बहुधा बोधितोऽपि हि । नैवोपरं ददाति स श्रुत्यासंस्पर्धलालसः ॥

॥ ४०७ ॥ अत्रान्तरे च तदेवकुलाधिष्ठायकः सुरः । तत्रायातः क्रुधा बद्ध्वा तं बालं बहिरक्षिपत् ॥ ४०८ ॥ कुर्वन्
 हाहारवं दीनो मध्यस्तदनु निर्ययौ । किं किमिति जल्पाको विश्वक् लोकोऽप्यधावत् ॥ ४०९ ॥ किमेतदिति
 पप्रच्छ मध्यमं संप्रमाज्जनः । लज्जया स पुनर्नैव किञ्चिदप्युत्तरं ददौ ॥ ४१० ॥ अवतीर्य नरं कञ्चिद् व्यन्त
 रोऽथ रुपाकणः । बालदुर्नयमाख्याय लोकानामब्रवीदिति ॥ ४११ ॥ भो ! लोकाः ! पश्यतामेव भवतां तदयं
 कुधीः । निहन्तव्यो मयेदानीं दण्डसाध्या ह्यमूढशः ॥ ४१२ ॥ इत्युत्त्वा स तथा यावत्कुरुते तावदब्रवीत् ।
 आतृमोहान्मध्यमस्तं कृपया च जनोऽपरः ॥ ४१३ ॥ प्रसीद मुच्यतां स्वामिन्नेकवारं तपस्वयसौ । ततस्तत्कृपया
 बालं जीवन्तं व्यन्तरोऽमुचत् ॥ ४१४ ॥ आकुश्यमानो लोकेन वधबन्धादितस्ततः । कृच्छ्रेण स्वगृहं नीतो
 बालो मध्यमबुद्धिना ॥ ४१५ ॥ दृश्यौ कर्मविलासोऽथ ज्ञात्वा वृत्तमिदं जनात् । कियदेतन्मयि वामे भावि
 चालस्य बह्वपि ॥ ४१६ ॥ इतो देहव्यथां पृष्टो बालो मध्यममभ्यधात् । न कापि मम देहार्त्तिर्मनोऽर्त्तिः किन्तु
 बाधते ॥ ४१७ ॥ किन्निमित्ता ह्यसौ आतरिति मध्येन भाषितः । कामस्य वामशीलत्वादेर्ष भूयोऽप्यदोऽवदत्
 ॥ ४१८ ॥ न वेद्मि किन्तु कन्दर्पवासौकोद्वारि तिष्ठता । किं निर्यान्ती विशन्ती वा कापि स्त्री ददृशे त्वया ?
 ॥ ४१९ ॥ दृष्टेति मध्यमेनोक्ते बालः पुनरभाषत । तर्त्तिक केयमिति आतर्भवता लक्षिता न वा ? ॥ ४२० ॥
 सुष्ठु संलक्षिता सा हि देवी मदनकन्दली । शत्रुमर्दनभूमर्तुरिति मध्योऽवदत्ततः ॥ ४२१ ॥ तदाकर्ण्य कथं सा

स्यान्मादृशमिति चिन्तया । दीर्घदीर्घतरानुष्णाभिः प्रासन्बालकोऽप्युचत् ॥ ४२२ ॥ तदर्थी स्वस्वयमिति ज्ञात्वा
 मध्यमधीरय । अचिन्तयदिति स्वाने तापवस्यानुरागिता ॥ ४२३ ॥ जनयत्येष सा दृष्टा यतो मदनकन्दली ।
 सौन्दर्यातिद्वयेनौघैरमिलायं स्वगोचरम् ॥ ४२४ ॥ द्वास्त्य संकटत्वेन तस्याः स्वर्णो मयापि च । कामवास
 गृहद्वारस्थितेनासादितो यदा ॥ ४२५ ॥ क्षमाचदा ममाप्यासीत् मनाद्बोलायिषं मनः । परस्त्रीगमनं युक्त
 कुलीनानां तयापि न ॥ ४२६ ॥ ततो निवारयाम्येनं बालमस्माद् दुराश्रयात् । व्यात्वेति मध्यमोऽवादीदिति
 सं मृदुमायवा ॥ ४२७ ॥ दुराश्रयमसु सुख आतर्नीतो मनः कुरु । यदनीतिफल इष्ट सद्योऽपि मवता सरात् ॥ ४२८ ॥
 मोषितोऽसि मया कृच्छ्रस्तु तस्मिन्वर्षे तुर्नयात् । तद्यकादिशिरोरस्नकस्या सा हि नृपप्रिया ॥ ४२९ ॥ लक्षितोऽह
 मननेति ज्ञात्वोवे बालकोऽप्यव । व्रूये त्व मोक्षितोऽसीति न व्रूये मारितो मृषम् ॥ ४३० ॥ कन्दर्व्यवर्धनैर्भ्रातरम
 रिष्यं तदा यदि । नैनं प्राप्स्य मनस्ताप मृत्योरप्यधिकं तदा ॥ ४३१ ॥ बालस्य तद् दुराकृत विनिमित्तानि
 वर्तकम् । मेवेज्य मध्यमो मौनं वयो वास्त रविस्तदा ॥ ४३२ ॥ निःसंभारासु रण्यासु संजातास्वव बालकः ।
 नृपप्रिया रिरितुस्थां निर्ययो निमृत्त निद्रि ॥ ४३३ ॥ धनाचकारकदायां रात्रौ कुत्रैव गच्छति । विधिन्ययमिति
 प्रेम्भानुययो मध्यमोऽपि तम् ॥ ४३४ ॥ अत्रान्तरे च केनापि नरेणागत्य बालकः । निन्ये दीनं रटन् बहि
 धैर्घैर्बद्धाभ्यराधना ॥ ४३५ ॥ गमिष्यसि क रे ! द्रुष्ट ! गृहीत्वा भ्रातरं मम । उद्येरेवं बदनमभ्यस्तं भूमावन्य

घावत ॥ ४३६ ॥ नगरान्निर्ययौ यावदुद्यतासिरसौ जवात् । लोचनागोचरं तावद्ययौ बालापहारकः ॥ ४३७ ॥
 मोक्ष्यत्येष किल क्वापीत्याशया मध्यमोऽथ सः । दीनः कण्टकविद्धांघ्रिः क्षुत्पिपासाश्रमाकुलः ॥ ४३८ ॥
 स्थाने स्थाने बालवाचां पृच्छन् स्नेहविमोहितः । दिनानि सप्त पर्यट्य पुरं प्राप कुशस्थलम् ॥ ४३९ ॥
 युग्मम् ॥ जीर्णकूपं तदभ्यर्णे स दृष्ट्वाथ व्यचिन्तयत् । स्वं क्षिपाम्यत्र किं भ्रातृविकलैरसुभिर्मम ? ॥ ४४० ॥
 ह्यात्वेति स्वं क्षिपत्यत्र यावद् बद्ध्वा गले शिलाम् । तावन्नन्दननामा तमद्राक्षीद्राजपूरुषः ॥ ४४१ ॥ सोऽथ मा
 साहसमिति बुवन्नेत्य विधृत्य च । प्रोचे मध्यमिदं निन्द्यं कुतोऽध्यवसितं त्वया ? ॥ ४४२ ॥ मध्येन बालविरह-
 वृत्तान्तेऽथ निवेदिते । नन्दनः ग्राह यद्येवं तर्हि मा खेदमुद्रह ॥ ४४३ ॥ भावी भद्र ! तव भ्रात्रा सार्द्धं प्रायेण
 सङ्गमः । मध्येन कथमित्युक्ते नन्दनः पुनरभ्यधात् ॥ ४४४ ॥ स्वाम्यसाकं पुरेऽत्रास्ति हरिश्चन्द्राभिधो नृपः ।
 स चोपद्रूयते क्षुद्रैः सीमभूपतिभिः सदा ॥ ४४५ ॥ तैरुपद्रुतमन्येद्युस्तं विलोक्य नरेश्वरम् । तन्मित्रं खेचरो नाम्ना
 रतिकैलिरदोऽवदत् ॥ ४४६ ॥ ददामि तुभ्यं भूपाल ! क्रूरविद्यां महाबलाम् । यत्प्रभावात् त्वमेतैर्न रिपुभिः परिभू-
 यसे ॥ ४४७ ॥ महाननुग्रह इति क्षमाभृताभिहितेऽथ ताम् । तस्मै दत्त्वा पूर्वसेवां स चर्पद्भिर्मकारयत् ॥ ४४८ ॥
 इतो दिनादष्टमेऽह्नि क्वचिन्नीत्वा महीपतिः । विद्यायाः साधनं तस्याः खेचरेण व्यधाप्यत ॥ ४४९ ॥ द्वितीये-
 ऽह्नि च स क्षमापं पुंसैकेन सहानयत् । होमं चक्रे सन्तरात्रं पुंसस्तस्यासृजा नृपः ॥ ४५० ॥ पुर्मांसमर्पयामास

सं च राधा ममाधुना । स एव च पुमान् मद्र ! मायी आसा तव मुग्धम् ॥ ४५१ ॥ अयोधे मम्यमो मद्र !
 पपेय रविं त द्रुतम् । कृपां कृतानयस्येह यथाहमुपलभ्ये ॥ ४५२ ॥ निःश्वासोऽङ्गुसंलक्ष्यसीरिषं कुम्पया
 कृषिम् । गत्वाय कृपयोत्पाद्य नन्दनो बालमानयत् ॥ ४५३ ॥ प्रत्यभिज्ञाय सं कृच्छ्रान्मध्यो नन्दनमग्रवीत् ।
 स एवायं मम आठानुपूरीतोऽस्मि तत्त्वया ॥ ४५४ ॥ नन्दनोऽभिदधे राजद्रोहोऽयं त्वत्कृते कृतः । किञ्चा
 सुजास्य निरुपय विद्यां रोदुर्गपिष्यति ॥ ४५५ ॥ इति श्रुत मयेदानीं तव पातं त्वरितं युवाम् । मयिन्ता
 नैव कर्षय्या यद्भार्य्यं भवतान्मम ॥ ४५६ ॥ ततो नन्दनमापृच्छ चालमुत्पाद्य मम्यमः । क्लेशानासादय
 न्मागो तस्मान् स्वं पुरमागमत् ॥ ४५७ ॥ अनुमूत त्वया आतः किं हृतेनेति मम्यमः । मनाग् जातबलं बाल
 मालपत्नविमिर्दिनेः ॥ ४५८ ॥ स ग्राह मां तदीरिष्य त्वत्समद्य निबध्य च । निन्वे प्रेतवनं प्रेतपतिस्तुल्यः स
 खेचरः ॥ ४५९ ॥ तत्रासिक्कुण्डपार्श्वस्य पुमानेको मयेक्षितः । ससंभ्रममुवाचैव खेचरः स च त मुदा ॥ ४६० ॥
 चिन्तितं नृप ! सिद्धं ते पुमान्प्राप्तः सलक्षणः । ततोऽस्यासुकृपलाहुत्या विद्यां मरचया चप ॥ ४६१ ॥ तथेति
 प्रतिपद्याय पृथ्वीनाथः प्रमोदमाह । विद्यां अपितुमारेमे सदायीकृतखेचरः ॥ ४६२ ॥ मांससुत्कृत्य मदेहात्
 मरुपाठस्य च शोणितम् । ददात्पाहुतये राज्ञे खेचरोऽयि स निष्कपः ॥ ४६३ ॥ रटन्त मां च संवीक्ष्य नार
 क्षेपमवेदनम् । परमाचार्यिक इव मोदते यदि खेचरः ॥ ४६४ ॥ पोरारुदासवेतालश्चिदासुगर्वप्रादिभिः ।

विभीषिकाभिर्भूषस्याक्षुभितस्य मनागपि ॥ ४६५ ॥ अष्टाग्रशतजापान्ते सिद्धास्मीति वदन्यथ । सा विद्या-
 ऽऽविरभूत् तेन नैताविश्वच्च तत्तनुम् ॥ ४६६ ॥ युगमम् ॥ दारिताशेषवर्ष्माणमारसन्तं निरीक्ष्य माम् ।
 धराधीशोऽथ सीत्कारमकरोत्कुरुणापरः ॥ ४६७ ॥ विद्याया एष एवास्याः कल्पः प्रोक्तो यदस्य न । कृपा
 कार्येति मापित्वा खेचरस्तमवारयत् ॥ ४६८ ॥ मम देहमलिम्पच्च विष्वग्लेपेन केनचित् । वागवाच्या मयाऽऽसादि
 वेदना महती ततः ॥ ४६९ ॥ लेपानुभावसंजातद्वदग्धहुमोपमम् । मासुत्पाट्य पुरे तत्र जग्मतुर्नृपखेचरौ ॥
 ॥ ४७० ॥ जापमम्लशनोच्छूनतनोर्मै पिशितैः पुनः । सप्तरात्रमदादष्टशतमष्टशतं नृपः ॥ ४७१ ॥ निर्ययौ
 जीवितं नेदं हतं मम तथापि हे । तवापि विदिता आतर्मदीयातः परं कथा ॥ ४७२ ॥ मध्यस्तं ग्राह
 दुःखानां नोचितोऽसि त्वमीदृशाम् । अहो ! खेचरनैष्ठुर्यमहो ! विद्यानृशंसता ॥ ४७३ ॥ तदा च वार्त्ताप्रश्नाय
 मनीषी लोकयान्त्रया । आजगामाकर्णयच्च माध्यमं परिदेवनम् ॥ ४७४ ॥ प्रविश्यन्तस्तस्तस्ताभ्यां विहितो-
 चितसत्क्रियः । मध्यबुद्धिं स पप्रच्छ परिदेवनकारणम् ॥ ४७५ ॥ निःश्चस्य मध्यमोऽप्याख्यत् बालव्यतिकरं
 ततः । उद्यानयानादारभ्य यावत् खेचरकर्त्तनम् ॥ ४७६ ॥ पूर्वमेव परिज्ञातसर्वव्यतिकरोऽप्यथ । मनीष्यज्ञ
 इव ग्राह विस्मयस्मेरलोचनः ॥ ४७७ ॥ किं जातं बालकस्येह गृ यद्वाग्रेऽपि मयौच्यत । स्पर्शनेनामुना सार्द्धं

१ विद्यासाधकेन । २ प्रणता । ३ अस्योपरि इत्यर्थः । ४ अम्लभोजनेन शोफयुक्तशरीरस्य । ५ हि क० ख०
 ग० घ० । ६ तथा च ग० । ७ व्यानया ग० ।

संगतिः भेषसी न ते ॥ ४७८ ॥ बालोऽप्रवीक्ष्य आतस्यासुखस्तमुगेष्ठणाम् । यद्यद्यापि स मे दुःखं कियदेतत्तदा
मम ॥ ४७९ ॥ महेच्छानां महाकार्यसाधनोद्यमिनां मनः । दूनोति नान्तरापाठि व्यसन हि कदाचन ॥ ४८० ॥
य त्रिषानुषितं बालं परिधाय मनीष्यथ । नीत्वा कथान्तरे मण्यमणदहं यदथा वरः ॥ ४८१ ॥ सौम्य ! यद्येष
जानाति बालो नास्मद्विद कुधीः । तदस्य शुश्रूषणेन विनष्टम्य त्वयापि किम् ? ॥ ४८२ ॥ मण्यमोऽप्यम्यघाद
आतर्पुदोऽहमधुनाऽधिरात् । त्वदाद्याप्रतिफूलेन बालेनालमथ परम् ॥ ४८३ ॥ अन्यथ पृच्छयसे विप्र ! विप्रलो
कत्रपाकरः । असौ बालस्य वृत्तान्तस्वातेन पुपुषे न वा ? ॥ ४८४ ॥ मनीष्यमिदमे मद्र ! पितृकेन न केवलम् ।
अमावषोधि किं तर्हि समग्रैर्नागैररपि ॥ ४८५ ॥ तथाहि बहुलोकानां तावद्विदित एव सः । अनङ्गागारवृष्टा
न्तस्तस्य विद्यास्पते हि किम् ? ॥ ४८६ ॥ गमिष्यसि क्व रे ! दुरेस्यादि त्वद्वचनेन मे । पुद्वास्तेः खेचरितेर्दृष्टा
न्तस्तु प्रचारितः ॥ ४८७ ॥ भुत्वेति मण्यमो वश्यौ प्रच्छद्यमपि निर्मितम् । पाप गर्भे इव व्यक्त व्यक्तीभवति
कालतः ॥ ४८८ ॥ तदस्याच्छादनेच्छा मे वृषयस्त्यदथा परम् । पटेन हि विरोधातुं प्रमात केन दृश्यते ॥ ४८९ ॥
ध्यात्वेतद्वृत्ते सोदर्यमार्य ! भुत्वा कथामिमाम् । त्वया शतेन मादृम्यां पौरैषाचरितं किम् ? ॥ ४९० ॥
मनीषी मापते साऽय बाले निर्गुणधूषे । माण्यस्य क्लिष्टमाने च कलना महती स्थयि ॥ ४९१ ॥ आत्मन्या
स्वामतिर्दुष्टसंसर्गोभायमुत्पिठे । मयजन्तौ च मे मद्र ! ज्ञाता प्रीतिर्गुणाधिके ॥ ४९२ ॥ युग्मम् ॥ दिष्ट्या

बालस्य तजातं विलोमे मयि यद्भवेत् । इति प्रमुदितोऽकार्षीदद्दहासं पिता पुनः ॥ ४९३ ॥ हा जात ! क गतो-
 ऽसीति त्वन्माता त्वामशोचत । नापायो मत्सुतस्याभूदिति मे मुमुदे प्रभ्रः ॥ ४९४ ॥ बालापहारे पौराणां
 प्रीतिस्त्वद्गमने कृपा । बभूव पक्षपातश्च स्वस्थानावस्थिते मयि ॥ ४९५ ॥ नियतिन मयाऽज्ञायि शैर्वर्या वीरच-
 र्या । तैस्तैः परस्परालापैः पौराणां चरितं त्विदम् ॥ ४९६ ॥ तच्छ्रुत्वा चिन्तयामास मध्यधीर्जातशुद्धीः ।
 अहो ! पुंस्त्वे समानेऽपि नराणां महदन्तरम् ॥ ४९७ ॥ मनीषीव जनैरेके प्रशस्यन्ते यदुत्तमाः । आक्रुश्यन्तेतरां
 शश्वदन्ये बाल इवाधमाः ॥ ४९८ ॥ अपरे त्वनुकम्प्यन्ते मादृशा मध्यमा जनाः । ममाप्युत्तमतां लातुं सांप्रतं
 सांप्रतं ततः ॥ ४९९ ॥ तदर्थिना मयावश्यं त्यक्तव्या बालसङ्कतिः । नहि दुर्बुद्धिसंपर्कः शुभोदकार्य जायते
 ॥ ५०० ॥ मध्यधीरिति संचिन्त्य भाषते स्म मनीषिणम् । त्यक्त एव मया आतः ! सङ्क्षो बालस्य दुर्मतेः
 ॥ ५०१ ॥ आत्रापि हि किमेतेन विविधानर्थहेतुना । कनकेनापि किं तेन कर्णच्छेदो भवेद् यतः ॥ ५०२ ॥
 साधु साध्विति संभाष्य मध्यमापृच्छ च तम् । जगाम स निजं धाम मनीषी विदुषां वरः ॥ ५०३ ॥
 मध्यमोऽपि बहिर्नैव निर्याति त्रपया तथा । द्वीमतां ह्रीर्वहिश्चारे पदयोः गृह्णला खलु ॥ ५०४ ॥ इतश्चाकुशल-
 माला स्पर्शनेन सहैव हि । बालस्याङ्गाद्विनिर्गत्य सस्नेहं तमभाषत ॥ ५०५ ॥ साधु वत्स ! त्वयाऽलीकजल्पाको
 लोकवच्चक्रः । निराचक्रे मनीष्येष सत्यं नैवसि मे सुतः ॥ ५०६ ॥ स्पर्शनोऽप्यब्रवीदम्व ! युक्तमेतदमृदशाम् ।

१ प्रतिकूले । २ सामान्यरूपा । ३ माता । ४ त्वदीयगमने । ५ रात्रौ । ६ गे० ख० । ७ तच्चसि ख० ।

एव च मयि मित्रेभानुरागो दक्षिणो मुद्रम् ॥ ५०७ ॥ त्रयाणामपि चेतानीं तुल्या नः सुसुखलता । अमूर्दये
 स्वप्न विद्याः सुखान् को वा गेणयेद् पुनः ॥ ५०८ ॥ बालोऽग्रवीर्य धूमो वयमप्येतदेव हि । मनीषी किञ्चित्
 सावेतन्न वानीते विवेतनः ॥ ५०९ ॥ स्पृष्टनः प्राह किं तेन सातप्रत्युद्देशुना । अहमस्मा च ते मित्र ! सुख
 संप्रक्रियन्तम् ॥ ५१० ॥ एषमेवविधिं प्रोक्ते बालकेनाय तदपुनः । तथैवाकुलमासास्पर्शनौ मेज्जतुः पुनः
 ॥ ५११ ॥ स्पर्धन्त्येवसनोद्धतः कुमनोरवधूमवान् । स्मरदाबानलोऽन्नालीदय बालमनोवने ॥ ५१२ ॥ ततः
 प्रथोप एषोक्तः प्रदीपः पुनरप्यसौ । निर्बगाम रिरसुस्तां देवी मदनकन्दलीम् ॥ ५१३ ॥ त निर्यान्तमपश्यच्च
 मय्यः किन्तु मनीषिणः । वयो विविन्त्ययिचे नोचे किञ्चन वारुणीः ॥ ५१४ ॥ बालोऽप्य पृथिवीनाथद्वय
 नावसय ययौ । लोकान्वकारबाहुन्यावु यामिकैरप्यलघितः ॥ ५१५ ॥ मणिप्रदीपपर्यङ्कवितानादिविराजितम् ।
 विवेच्य सोऽप्य तद्वासमन्दिरं विम्वसुन्दरम् ॥ ५१६ ॥ सा च द्रव्यागृहासभ्रप्रसाधनगृहे तदा । आत्मान
 मूपयन्त्यासीद् देवी मदनकन्दली ॥ ५१७ ॥ ततस्तच्छून्यमालोक्य वैश्वानालोकितायतिः । बालः पश्यद्भु
 मारोहत् कोमलस्पर्धलालसः ॥ ५१८ ॥ अथ यावत् कुधीस्तत्र निषायोच्छीर्यके पटीम् । सुखमानी लुठत्येव पत्य
 सान्तर्लुलीपवत् ॥ ५१९ ॥ प्रथोपकर्म निर्माय कृतरलोक्रसकैः । तावच्चूवासवो वासमन्दिरद्वारमाययौ ॥ ५२० ॥
 आगतं च तमालोक्य बालः सम्मान्तमानस । लुठन् पपात पर्यङ्कादुपलः पर्वतादिव ॥ ५२१ ॥ भुत्वाऽऽस्त्रेतरं

मध्यगतोऽर्थक्षत तं तथा । नृपो व्यचिन्तयच्चायं कथमत्रागतो हतः ॥ ५२२ ॥ उच्छीर्षिकपटालोकाद् ज्ञात्वा
 शय्याधिरोहणम् । देवीलुब्धोऽसकावित्यकुप्यत् तं प्रति भूपतिः ॥ ५२३ ॥ ततो न्यस्यावटौ पादं बालयित्वा भुजौ
 बलात् । बबन्ध बालं भूपालस्तत्पटेनैव रोषणः ॥ ५२४ ॥ विभीषणाभिधानाय तर्हकायाथ तं नृपः । समाहू-
 यार्पयामास साक्षेपं तमुवाच च ॥ ५२५ ॥ अरे ! कदर्थनीयोऽयं तथाशेषां निशीथिनीम् । अत्राहमस्य पापस्य
 शृणोम्यारटनं यथा ॥ ५२६ ॥ ततः प्रमाणमादेश इत्युक्तत्वा स विभीषणः । बालमाकृष्य केशेषु निन्येऽभ्यर्णा-
 झ्णावनौ ॥ ५२७ ॥ अयःस्तम्भे निबध्नाथ वज्रकण्टकसंकटे । कशाघाततप्तैलेसेचनास्थिभिदादिभिः ॥ ५२८ ॥
 कदर्थनाभिरत्यर्थमशेषामपि शर्वरीम् । रसन्तं वीरसं बालं तं ततर्द स निर्दयः ॥ ५२९ ॥ युग्मम् ॥ तदा-
 क्रन्दन्वात् प्रातः श्रवणाच्च परस्परम् । तत्रायातं पुरं सर्वं किमेतदिति कौतुकात् ॥ ५३० ॥ तैथास्थं बालमा-
 लोक्य लोकः सर्वो विरागवान् । कथमद्यापि पापोऽयं जीवतीत्याक्रुशद् भुशम् ॥ ५३१ ॥ तदाक्रोशाश्च
 बालस्य क्षते क्षार इवाभवन् । विभीषणोऽप्युपावृत्तं पौराणां पुरतोऽवदत् ॥ ५३२ ॥ ततोऽहो ! धृष्टास्येति
 विद्वेषं बालके भुशम् । प्रययुस्ते नृपं व्यज्ञपयच्चैको महत्तमः ॥ ५३३ ॥ अहितो देवपादानां दुष्टोऽसौ शिष्यतां
 तथा । अन्यस्याप्यनये नैवं प्रवृत्तिर्जायते यथा ॥ ५३४ ॥ तस्य चास्ति नरेन्द्रस्य सुरेन्द्रस्यैव गीष्पतिः ।
 सुबुद्धिर्जिनसिद्धान्तशुद्धीः सचिवोत्तमः ॥ ५३५ ॥ प्रसाद्यानन्यसाध्येन केनाप्यद्भुतकर्मणा । पार्थिवं प्रार्थ-

१ ग्रीवायाः पश्चाद्भागः । २ तत्रस्थं ग० । ३ शिष्यताम् क० ख० ग० घ० ।

यामास बहुरः स परं पुरा ॥ ५३६ ॥ हिसकर्मणि यद्ब ॥ नालोप्योऽह कदाचन । देशे च स परं तस्मै नृपति
 कृतिनां परः ॥ ५३७ ॥ ततश्चैनमनालोप्य सखिबं शुषिचेतमम् । आरधानादिदेशोप्राप्तमनोऽवनिद्यामन
 ॥ ५३८ ॥ अरे ! पुरे विबम्भ्येप बहुलाः पुरपाथमः । इत्यर्था स्वरित युष्टा निप्राप्ता हि महीमुत्राम् ॥ ५३९ ॥ ते च
 रासममारोप्य प्रसाभ्य च तथा तथा । लोकैराक्रुश्यमान च प्रमोदमरनिर्मरैः ॥ ५४० ॥ विस्तीर्णे नगरे तत्र
 सकले सकलं दिनम् । बालक ब्रमयामासुर्विक्रया इव मानसम् ॥ ५४१ ॥ युग्मम् ॥ अथ ते नीतवन्तस्त सन्त्याया
 वप्यभूमिकाम् । उलुम्भ्य वरदास्त्रायां ययुः स्वानं जनान्विताः ॥ ५४२ ॥ कचश्चिद्वैवयोगेनाद्रुट् द्रु बालस्य
 पाश्र्वकः । पतिवो मृतले मृच्छां गतो मृत इव स्थितः ॥ ५४३ ॥ मरुता चेतनां कृश्यात् प्राप्य कृञ्चन् दूनैः दूनैः ।
 स निव सदन भूमिकप्येन समाययौ ॥ ५४४ ॥ इतश्च मर्यषीपालवृधान्त लोकचार्षया । प्रातरेव परिप्राय
 दिन्वयामास वेतसा ॥ ५४५ ॥ पश्यताहो ! मनीष्युक्तागिवधानाधिपानयोः । प्रत्यक्षमिह लोकैऽपि लक्ष्यते
 क्षिपदन्तरम् ॥ ५४६ ॥ यतस्तदुपवेदेन त्यक्तबालकसङ्गतेः । न क्लेशो नापदमाभू मम संप्रति पूर्ववत् ॥
 ॥ ५४७ ॥ बालस्त्वेकान्ततत्त्वदूर्गमिद्विनीविमुखा कुषीः । अगाधे व्यसनारम्भोघो निमज्जति पुनः पुनः ॥ ५४८ ॥
 तवो मम किमप्यस्ति मन्ये भाग्यममङ्गुरम् । येनाधुनापि संश्लेष्टवामिसुख मनः ॥ ५४९ ॥ एवं चिन्त

१ प्रद्वौ सं य० । २ ०षा पु० क० स्त० ग० प० । ३ तेऽथ रा० क० ग० । ४ ०ऽयद् क० स्त० ग० ।
 ५ ० कर्पयिम स्त० । ६ नीका ।

यतस्तस्याहोरात्र तादृलाङ्घितम् । प्रातर्गत्वामुना ४४ । बालः स्वं वृत्तमाख्यत ॥ ५५० ॥ शिक्षानर्हस्य
 तस्याथ बालस्य परिदेवनम् । कृत्वा मनाग्बहिर्द्वृत्या स्वावासं मध्यमोऽगमत् ॥ ५५१ ॥ बालोऽपि चूर्णिताशेषदेहो
 हृतमनोरथः । महीपतिभयादुग्रान्विर्यति न बहिः क्वचित् ॥ ५५२ ॥ अन्यदा च पुरे तत्र प्रवोधनरतिगुरुः । निज-
 विलसिताभिख्ये कानने समवासरत् ॥ ५५३ ॥ इतश्च स्पर्शनद्वेषिमनीषिहृतमानसः । जगाद भूपतिः कर्ममविलासः
 शुभसुन्दरीम् ॥ ५५४ ॥ धामोऽहं स्पर्शनावामे तद्दामे दक्षिणः पुनः । स्वरूपमेतन्मे देवि ! तावत्ते विदितं
 सदा ॥ ५५५ ॥ किञ्चोपकरणं वामाचरणे बालकप्रसूः । दक्षिणाचरणे त्वं तु वर्त्तसे देवि ! मे सदा ॥ ५५६ ॥
 ततः स्पर्शनरक्तस्य मया बालस्य दर्शितः । स्ववामताफलवस्तसवित्रीप्रयोगतः ॥ ५५७ ॥ स्पर्शनप्रतिकूलस्य
 त्वत्पुत्रस्य मनीषिणः । निजानुकूलतान्युष्टिचिशेषोऽद्यापि नो पुनः ॥ ५५८ ॥ साधुवादानपायादि जज्ञेऽस्य
 यदिदं किल । अहमेव त्वयोपेतस्तत्र यद्यपि कारणम् ॥ ५५९ ॥ तथाप्येतावदेवास्य फलं न खलु युज्यते ।
 तस्याधिकफलप्राप्त्यै देवि ! यत्नमतः कुरु ॥ ५६० ॥ शुभसुन्दर्यथोवाच चारु चारुदितं त्वया । देव ! देवप्रसा-
 दानां मनीषी योग्य एव यत् ॥ ५६१ ॥ देवादेशं करोम्येषाधुनैवेत्यभिधाय सा । योगशक्त्या विवेशाथ गत्वा
 वर्त्म मनीषिणः ॥ ५६२ ॥ तस्याथ जातहर्षस्य सुधासिक्ततनोरिव । निजविलसिते तत्र गमनेच्छा वनेऽभवत् ॥
 ॥ ५६३ ॥ गच्छामि कथमेकाकी तत्राहमिति चिन्तयन् । स गत्वा मध्यमायाथ निजाकृतमचीकथत् ॥ ५६४ ॥

१ प्रतिकूलः । २ स्पर्शनप्रतिकूले । ३ अनुकूलः । ४ व्युष्टि=फल ।

ईतः सामान्यरूपायि राक्षादिष्टाभयदृ वपुः । मध्यमस्याथ पानेच्छास्याप्यभूचत्र कानने ॥ ५६५ ॥
 स्वयाप्यवश्यं गन्तव्यमिति मध्येन अवस्था । बालोऽच्चालि बलायेऽथ तदुद्यान त्रयोऽप्ययुः ॥ ५६६ ॥ अथ
 नानाविधेस्तत्र क्रीडन्तस्ते कुतुहलैः । प्रमोदशेखरं नाग दृष्टुर्विनमन्विरम् ॥ ५६७ ॥ बन्दारुञ्जनतावारुञ्ज
 निमाकर्ष्य दूरतः । विविधस्ते जिनावासं कौतुकेत्सुकचेतसः ॥ ५६८ ॥ अपश्यथ तदन्तस्ते देवं नामिसप्तभुवम् ।
 प्रबोचनरतिं सं च सुनीन्द्रं संवसंयुतम् ॥ ५६९ ॥ मनीषी माविमद्रत्वात् नत्वा विम्बं जिनेष्ठितुः । सखिष्य
 नतवान् हरिं दृष्टलग्नश्च मध्यमा ॥ ५७० ॥ बर्मलामाधिषा तेन सुनीन्त्रेजामिनन्दिनो । सुदितावय तौ मूर्धो
 यथास्थान निषेदतुः ॥ ५७१ ॥ मातृमित्रापविप्रस्तु बालः कस्यापि नानमत् । किन्तु प्राम्याकृतिं विभ्रमि
 पसादान्तिके तयोः ॥ ५७२ ॥ इत्यथोत्साहितस्तेन सखिदेन सुपुदिना । इष्टो मदनकन्दस्याद्यन्तःपुरसमन्वितः ॥
 ५७३ ॥ सपौरः सपरीवारस्तमाचार्य विबन्धिपुः । जगाम कानने तत्र सप्तमर्दनभूपतिः ॥ ५७४ ॥ सुस्वाय
 रावचिह्नानि प्रजम्प्य च जिनेश्वरम् । सुनिनाय महीनायस्तमबन्धत मक्तिभाक् ॥ ५७५ ॥ सुपुदिरपि संपूज्य देव
 नत्वाभिनुत्य च । सुनीन्द्रं द्वादशावर्षदन्वनेनाम्पबन्धत ॥ ५७६ ॥ लब्धवासीःपु निपण्येषु यथास्थान खनेष्वय ।
 कीर्णकर्मसुधावर्षां विदधे रेखनां गुरुः ॥ ५७७ ॥ तां श्रुत्वाह तपो प्राप्त किं प्रभोज्य सुखार्थिभिः ? । गुरुः
 प्रोचे विनम्रोक्तो धर्मः धर्मनिबधनम् ॥ ५७८ ॥ भूपतिः प्राह यथेव कथमेते क्षरीरिण्यः । धर्मं सर्वे न कुर्वन्ति

१ इति सा० ता० । २ ०प्यगुः ग० । ३ सपथा ग० । ४ ०र्जा ता० ग० । ५ ०लोके मृ० ख० ।

शर्मदं शर्मकाङ्क्षिणः ॥५७९॥ स्वरिरूचे महाराज ! सुकरैव सुखस्पृहा । हृषीकविजितैर्जीविर्धर्मः किन्त्वेष दुष्करः
 ॥ ५८० ॥ हृषीकाणि च राजेन्द्र ! पञ्चामूनि प्रचक्षते । स्पर्शनं रसना घ्राणं चक्षुः श्रोत्रं तथैव च ॥ ५८१ ॥
 इन्द्रोपेन्द्रादयो येऽमी वर्तन्ते भुवनेश्वराः । तेऽप्यमीषां हृषीकाणां सर्वे किङ्करतां गताः ॥ ५८२ ॥ एवं चारुयाय
 पञ्चाक्षीं बोधायाथ मनीषिणः । ज्ञानविज्ञाततद्वृत्तः स्वरिरूचे विशेषतः ॥ ५८३ ॥ अथवा सन्तु शेषाणि
 हृषीकाणि जगज्जये । स्पर्शनेन्द्रियमेवैकं समर्थं वत वर्तते ॥ ५८४ ॥ अस्पृधादथ भूनाथः किमत्र भुवने क्वचित् ।
 भगवन्स्य जेतारः सन्ति केऽपि नरा न वा ? ॥ ५८५ ॥ स्वरिराह महीनाथ ! न हि सन्ति न सर्वथा । तादृशा
 विरलाः किन्तु तत्राकर्ण्य कारणम् ॥ ५८६ ॥ जघन्यमध्यमोत्कृष्टास्तथोत्कृष्टतमा गुणैः । चतुर्विधा भवन्तीह
 पुरुषा भुवनोदरे ॥ ५८७ ॥ तत्रानादिभवाभीष्टं यैरिदं स्पर्शनेन्द्रियम् । सदागमोपदेशेन ज्ञायते बहुदोषदम्
 ॥ ५८८ ॥ गृहस्थैरपि सत्त्वाढ्यैः सन्तोषस्य वशेन यैः । स्पर्शनेन्द्रियलौल्येन क्रियते न कुचेष्टितम् ॥ ५८९ ॥
 प्राप्यावसरमादाय दीक्षां च स्पर्शनेन्द्रियम् । जित्वा च सर्वथापीदं कर्म निर्मूलयन्ति ये ॥ ५९० ॥ ये च निर्धृति-
 मासाद्य लभन्ते शाश्वतं सुखम् । ते ह्युत्कृष्टतमा भूय ! निर्दिष्टाः शुद्धबुद्धिभिः ॥ ५९१ ॥ कलापकम् ॥ तदा
 दृश्यौ मनीषीति यादृग्भगवतोदितम् । स्पर्शनाक्षं स्पर्शनोऽसौ तादृग्मे प्रतिभासते ॥ ५९२ ॥ तन्नूनं पुरुषव्याज-
 संस्थितं स्पर्शनेन्द्रियम् । अस्मान्प्रतारयत्येतदन्यथेदृगसौ कथम् ? ॥ ५९३ ॥ तथा भगवतादिष्टा ये चोत्कृष्टतमा

नराः । स्पर्धनाक्यानतो मन्त्रे मयमन्तुस्त्वयाविधः ॥५९४॥ यतः सोऽपि विश्वदास्मा सदागमसमागमात् । जित्वा
ज्यं स्पर्धनं ब्रुव सन्तुष्टः प्राप निर्द्विषम् ॥ ५९५ ॥ मनीषिभितरां धित्वे भाषितस्त्व विलोक्यसे । ततोऽत्र मयता
किञ्चित् किं तत्त्वमयपारितम् ? ॥५९६॥ इति शृष्टोऽय मध्येन तदा लघितचेतसा । मनीषी कययामास निज्जाकृत
वैरातनम् ॥ ५९७ ॥ युगम् ॥ बालस्तु पापकर्मत्वाद् गुरोर्गिरि निरादराः । विज्ञो दद्यापीधमाणोऽप्राधी मदन-
कन्वलीम् ॥ ५९८ ॥ तां च चन्द्रमुखी धुरेः पिबन्ती वषनामृतम् । हृष्टा राक्षः समीपस्थां स दृश्यो मदनातुरः
॥५९९॥ अहो ! रूपमहो ! कान्तिरहो ! सौभाग्यमद्भुतम् । ततोऽनुरूप एवास्यास्तनुस्पर्धः स तादृशः ॥ ६०० ॥
इत्याधनत्पसंकम्पकल्पनास्तस्य पाप्मनाः । प्रबर्दन्ते तदा वार्देरिव ग्रीष्मे महोर्मयः ॥ ६०१ ॥ भगवा पुनरप्याह
स्वित्ताम् । पञ्चके ये सखन्त्यत्र न बाहु स्पर्धनेन्द्रिये ॥६०२॥ बोधप्रभावतः कृत्वा मूढश्रुद्धिं यया
गुदेरमात्रेण मयन्ति सुखमावहनम् ॥६०३॥ गुणानुरागिणो दोषमीलका लोकशङ्कमाः । परोपकारनिरता कृतघ्नाश्च
भवन्ति ये ॥ ६०४ ॥ देवतागुरुलक्षणानि स्वधिया ये च जानते । तत्कृष्टास्ते नराः प्रोक्ताः कृतिभिः पृथिवीपते !
॥ ६०५ ॥ कक्षापकम् ॥ अथ दृश्यो मनीषीति पादगाख्यायि धुरिभिः । तत्कृष्टचरित तादृक् किञ्चिदात्मनि
माति मे ॥ ६०६ ॥ मय्योऽपि दृश्यो पादधा गुरुमा वर्णित्वा गुणाः । तत्कृष्टानां पटन्तेऽत्र ते सर्वेऽपि मदप्रवे

१ तथा मयम्-वशातनम् । २ नृपो० ज्ञ० । ३ तथाक्याता ता० क० ख० घ० ।

॥६०८॥ गुरुराह नरेन्द्रैवमुत्कृष्टाः कथिता नराः । मध्यमानां स्वरूपं यत्तदिदानीं निशम्यताम् ॥६०९॥ भोगानेके
 प्रशंसन्ति प्रणिन्दन्ति पुनः परे । किं कर्तव्यमतोऽस्माभिरिति शुद्धान्ति ये किल ॥ ६१० ॥ कालक्षेपं विधायायथ
 स्पर्शनाक्षे सुखैषिणः । येऽनुकूला भवन्त्यत्र किन्तु नात्यन्तलम्पटाः ॥ ६११ ॥ बुधोपदेशं नादृष्टदुःखाः कुर्वन्ति
 सर्वथा । यदा स्युर्दृष्टदुःखास्तु तदा ये च प्रकुर्वते ॥ ६१२ ॥ देवतागुरुतत्त्वानि बुधोक्ता ये च जानते । तज्ज्ञे-
 र्नरा नराधीश ! मध्यमास्ते प्रकीर्तिताः ॥ ६१३ ॥ कलापकम् ॥ दृष्यौ मध्योऽथ मध्यानां स्वरिणा ये गुणा-
 गुणाः । गदितास्ते स्वसंवेद्या ममापि निजगोचरे ॥ ६१४ ॥ मनीष्यपि तदाध्यायदादिष्टं गुरुणा स्फुटम् ।
 चरितं मध्यमानां यत्तन्मदीयेऽनुजे स्थितम् ॥ ६१५ ॥ स्वरिरूपे समाख्याता मध्यमा मानवा इति । जघन्यनरस-
 म्बन्धिस्वरूपमधुनोच्यते ॥ ६१६ ॥ तत्त्वतः शत्रुरूपेऽपि येऽमुष्मिन् स्पर्शनेन्द्रिये । बन्धुबुद्ध्या प्रवर्तन्ते मोहान्धी-
 भूतबुद्ध्यः ॥ ६१७ ॥ कृत्याकृत्यविवेकाज्ञा निस्त्रपाः कुलदूषणाः । नानापायसमालीढाः कुशीला लोकगर्हिताः
 ॥ ६१८ ॥ देवतागुरुतत्त्वानां प्रत्यनीका दुराशयाः । भवन्ति ये च भूपाल ! जघन्यास्ते नराः स्मृताः ॥ ६१९ ॥
 ॥ विशेषकम् ॥ अथेति दध्यतुश्चित्ते मध्यबुद्धिमनीषिणौ । इदं स्वरिवचः सर्वं बालेऽत्र घटते स्फुटम् ॥ ६२० ॥
 स्वरिराह तदेवं ते जघन्याः कथिता नराः । भूयांस एव भूमीश ! ते चात्र भुवनोदरे ॥ ६२१ ॥ शेषास्तु
 गणिता एव सकलेऽपि जगत्त्रये । स्पर्शनेन्द्रियजेतारो नरेन्द्र ! विरलास्ततः ॥ ६२२ ॥ तथेति प्रतिपन्नेऽथ गुर्वादेशे

महीदुवा । सुमुद्रिसचिवो बापसुबाण रथिताश्रुलिः ॥ ६२३ ॥ जघन्यमण्यमोत्कृष्टास्तयोत्कृष्टमा नराः ।
पमानुपूर्वम् व्याकृपाता य एते मघवन् ! किल ॥ ६२४ ॥ एवंविधस्वरूपास्ते प्रकृत्यैव भवन्ति किम् ? ।
इदंस्वरूपजनक कारण नास्ति किञ्चन ? ॥ ६२५ ॥ मगवानाह मन्त्रीशु ! प्रकृत्या नेष्ट्या समी । इदंस्व
रूपजनक कारण किन्तु विद्यते ॥ ६२६ ॥ तत्रोरकृष्टभासाषवू ये नराः प्रतिपादिताः । तत्कृष्टेभ्यः कृतार्थत्वाद्
मिथास्ते न तु तत्त्वतः ॥ ६२७ ॥ यतस्त एव निक्षेपं कम्प निर्मस्य मूलतः । यदा निर्धृतिमश्नन्ति तयोत्कृष्टतमाः
स्युताः ॥ ६२८ ॥ तेषां च तत्र सुदानां स्वरूपेण व्यबस्थितेः । जनको जननी वापि विद्यते नैव कश्चन
॥ ६२९ ॥ जायन्ते कर्मवैयिभ्यादितरे संसृता पुनः । स एवैषामतः कर्मविलासो जनको मतः ॥ ६३० ॥
दुमाकृष्टसामान्यमेवात्कर्म च तत्रिणा । सुन्दरी हि शुभत्वेन तत्र या कर्मपदति ॥ ६३१ ॥ यका
कृष्टमाहा च या च सामान्यरूपिका । उक्तमाघमभ्यानां जनन्यस्या यथाक्रमम् ॥ ६३२ ॥ युग्मम् ॥
दभ्यौ यस्याज्जबोऽस्माकं साम्यमेतैः सरोदितम् । न केवलं गुणैः किन्तु पितृमित्राणि सूरिणा ॥ ६३३ ॥
उत्कृष्टतम एवानं भवबन्तुश्च निश्चितम् । पितरौ स्वर्धनेनोक्ता पठस्तस्य न क्वावपि ॥ ६३४ ॥ जननीजनकौ
सूरिवर्षितायेन ना पुनः । निबन्धे पूर्वनिर्णीतरूपा एव वर्यं ततः ॥ ६३५ ॥ मन्मथे मगवभेषो नराणां
रूपमीदृशम् । शुभमेव सदा यदा परावर्षोऽपि संभवेत् ? ॥ ६३६ ॥ शुनीन्त्रोऽयदुत्कृष्टतमानो वीरकर्मभासम् ।
शुभमेव सदा रूपमन्त्रेषां मेद्र ! नो पुनः ॥ ६३७ ॥ यतस्ते वज्रगाः कर्मविलासस्य सुनिश्चितम् । स स्वन्योन्य

परावर्त्तं करोत्येषां निजेच्छया ॥ ६३८ ॥ मनीष्यथ पुनर्दध्यावदोऽपि घटते स्फुटम् । यतो विषमशीलोऽयमस्माकं
 जनको ध्रुवम् ॥ ६३९ ॥ यतो य एष बालस्य स्वसूनोरपि सर्वथा । व्यसनान्येवमाघत्ते सोऽन्यस्मै स्यात्कथं हितः
 ॥ ६४० ॥ सुबुद्धिः पुनरप्याह विशदीभवदाश्रयः । भगवन् ! कस्य माहात्म्यात् स्युरुत्कृष्टतमा नराः ?
 ॥ ६४१ ॥ स्वरूचे न कस्याप्यन्यस्य किन्तु स्ववीर्यतः । तदवाप्तेरुपायस्तु भावदीक्षाऽऽर्हती मता ॥ ६४२ ॥
 उत्कृष्टतमताहेतुर्दीक्षेयं युज्यते मम । एवं मनीषी चारित्रपरिणामं तदाऽमजत् ॥ ६४३ ॥ मन्व्यूचे नाथ !
 योऽस्माभिर्गृहिधर्मो विधीयते । उत्कृष्टतमताहेतुः स सम्भवति वा नवा ॥ ६४४ ॥ स प्राहोत्कृष्टतमतां साक्षादेवा
 जिनोदिता । प्रव्रज्या साधयत्युच्चैरयं तु व्यवधानतः ॥ ६४५ ॥ तत् श्रुत्वा चिन्तयामास मध्यबुद्धिर्विशुद्धधीः ।
 युक्तो समैषोऽनुष्ठातुं गृहिधर्मो जिनोदितः ॥ ६४६ ॥ इतश्च तत्तत्संकल्पकल्पनाकुलचेतसः । विस्मृतात्मस्वरूपस्य
 बालस्याजनि शून्यता ॥ ६४७ ॥ भूताविष्ट इवाश्लेष्टं दुष्टतां स नृपप्रियाम् । ततो विमुक्तमर्यादस्तत्संमुखमधावत
 ॥ ६४८ ॥ अकाले तुमुलोत्ताले जने जातेऽथ संभ्रमात् । तं क्षमेन्द्रः क्षुद्रमद्राक्षीद् दिक्षु चक्षुः क्षिपन् क्षणात् ॥ ६४९ ॥
 प्रत्यभिज्ञाय विज्ञाय तदाकृतं वृगिज्ञितैः । उच्चैश्चकार हुङ्कारं नृपः कोपारुणेक्षणः ॥ ६५० ॥ बालकोऽथ समुद्भूत-
 भीतिर्वीतसरज्वरः । आयातचेतनः पश्चात् नश्यन् दीनोऽपतद् भुवि ॥ ६५१ ॥ आविर्भूय स्पर्शनोऽपि निर्ययौ सूर्यव-
 ग्रहात् । बालं प्रतीक्षमाणश्च तस्थौ दूरे पैराङ्मुखः ॥ ६५२ ॥ तेन बालचरित्रेण द्रीणौ मध्यमनीषिणौ । महात्मानो

महीरुवा । सुपुद्गितविदो वाचमुवाच रथिताञ्जलिः ॥ ६२३ ॥ अघन्यमघ्यमोत्कृष्टास्तदोत्कृष्टतमा नराः ।
पमानुपूर्व्या ध्याकपाठा य एते मयवन् ! किल ॥ ६२४ ॥ पूर्वविषयस्वरूपास्तो प्रकृत्यैव भवन्ति किम् ! ।
इह स्वस्वरूपजनक कारण वास्ति किञ्चन ! ॥ ६२५ ॥ मगवानाह मन्त्रीष्ट ! प्रकृत्या नेष्टा हामी । इह स्व
रूपजनक कारण किन्तु विद्यते ॥ ६२६ ॥ तत्रोत्कृष्टतमास्साधू ये नराः प्रविषादिताः । उत्कृष्टेभ्यः कृतार्थत्वादू
विधास्तो न तु तत्त्वतः ॥ ६२७ ॥ यत्तु एव निःशेष कर्म निर्मूल्य मूलतः । यदा निर्घृतिमञ्चन्ति तदोत्कृष्टतमाः
स्तृताः ॥ ६२८ ॥ तेषां च तत्र बुद्धानां स्वकृतेण व्यवस्थितैः । जनको जननी वापि विद्यते नैव कथन
॥ ६२९ ॥ जायन्ते कर्मवैचित्र्यादितरे संसृतौ पुनः । स एवैवमतः कर्मविकासो जनको मतः ॥ ६३० ॥
ब्रह्माकृष्टसामान्यमेवात्कर्मं च तद्विधा । सुन्दरी हि कुमत्वेन तत्र या कर्मपद्धतिः ॥ ६३१ ॥ यका
कृष्टकमाला च या च सामान्यरूपिका । तत्तमाचममभ्यानां जनन्यस्ता यथाक्रमम् ॥ ६३२ ॥ युग्मम् ॥
दृश्यौ मभ्याप्रबोद्धाकं साम्यमेतैः सहोदितम् । न केवलं गुणैः किन्तु पितृमित्राणि सूरिणा ॥ ६३३ ॥
उत्कृष्टतम एषां मभवन्तुव निधितम् । पितरौ स्वर्धनेनोक्तौ पतस्तस्य न कावपि ॥ ६३४ ॥ जननीजनको
प्रतिवर्जितादेवं नः पुनः । नियतं पूर्वाभिर्निरूपा एव पर्यं सतः ॥ ६३५ ॥ मन्त्र्युवे मगवभेषां नराणां
रूपमीदृशम् । मुबर्मेव सदा यदा परावर्णोऽपि संभवेत् ॥ ६३६ ॥ इनीन्द्रोऽवदुत्कृष्टतमानो वीरकर्मभाम् ।
मुबर्मेव सदा रूपमन्वेषां मद्र ! नो पुनः ॥ ६३७ ॥ यतस्ते वरुणाः कर्मविकाससंस्थ सुनिधितम् । स त्वन्योन्य

परावर्त्तं करोत्येषां निजेच्छया ॥ ६३८ ॥ मनीष्यथ पुनर्दध्यावदोऽपि घटते स्फुटम् । यतो विषमशीलोऽयमस्माकं
 जनको ध्रुवम् ॥ ६३९ ॥ यतो य एष बालस्य खल्वनोरपि सर्वथा । व्यसनान्येवमाघत्ते सोऽन्यस्मै स्यात्कथं हितः
 ॥ ६४० ॥ सुबुद्धिः पुनरप्याह विशदीभवदाशयः । भगवन् ! कस्य माहात्म्यात् स्युरुत्कृष्टतमा नराः ?
 ॥ ६४१ ॥ स्वरिरूचे न कस्याप्यन्यस्य किन्तु स्ववीर्यतः । तदवाप्तेरुपायस्तु भावदीक्षाऽऽर्हती मता ॥ ६४२ ॥
 उत्कृष्टतमताहेतुर्दक्षिणं युज्यते मम । एवं मनीषी चारित्रपरिणामं तदाऽभजत् ॥ ६४३ ॥ मन्व्यूचे नाथ !
 योऽस्माभिर्गृहिधर्मो विधीयते । उत्कृष्टतमताहेतुः स सम्भवति वा नवा ॥ ६४४ ॥ स प्राहोत्कृष्टतमतां साक्षादेवा
 जिनोदिता । प्रव्रज्या साधयत्युच्चैरयं तु व्यवधानतः ॥ ६४५ ॥ तत् श्रुत्वा चिन्तयामास मध्यबुद्धिर्विशुद्धधीः ।
 युक्तो ममैवोऽनुष्ठानं गृहिधर्मो जिनोदितः ॥ ६४६ ॥ इतश्च तत्तत्संकल्पकल्पनाकुलचेतसः । विस्मृतात्मस्वरूपस्य
 बालस्याजनि शून्यता ॥ ६४७ ॥ भूताविष्ट इवाश्लेषं दुष्टतां स नृपप्रियाम् । ततो विमुक्तमर्यादस्तत्संमुखमवावत
 ॥ ६४८ ॥ अकाले तुमुलोत्तले जने जातेऽथ संप्रमात् । तं क्षमेन्द्रः क्षुद्रमद्राक्षीद् दिक्षु चक्षुः क्षिपन् क्षणात् ॥ ६४९ ॥
 प्रत्यभिज्ञाय विज्ञाय तदाकृतं हगिज्ञितैः । उच्चैश्चकार हुङ्कारं नृपः कोपारुणेक्षणः ॥ ६५० ॥ बालकोऽथ समुद्भूत-
 भीतिर्वीतस्सरज्वरः । आयातचेतनः पश्चात् नश्यन् दीनोऽपतद् भुवि ॥ ६५१ ॥ आविर्भूय स्पर्शनोऽपि निर्ययौ सूर्यव-
 ग्रहात् । बालं प्रतीक्षमाणश्च तस्थौ दूरे पैराङ्मुखः ॥ ६५२ ॥ तेन बालचरित्रेण ह्रीणौ मध्यमनीषिणौ । महात्मानो

हि संस्रन्ते परस्यापि कुवेष्टितैः ॥ ६५६ ॥ ततः कोऽस्य वराकस्योपरि क्षेपो विधीयते । विधिन्येति नृपः
 श्रान्तीभूतः छरिमदोऽवदत् ॥ ६५४ ॥ अश्वदेयमवक्तव्यमविचार्यमलौकिकम् । मगबभस्य पापस्य पुसः किमपि
 वेदितम् ॥ ६५५ ॥ श्रान्त्येवाथवा पून्या विमलज्ञानशालिनः । यदनेन पुराऽकारि प्रकृत पक्ष संप्रति ॥ ६५६ ॥
 पूर्वक परित वास्य संभाव्येतापि कर्हिचित् । प्रत्यक्षमप्यश्वदेयं सर्वथा स्वपुनातनम् ॥ ६५७ ॥ रागादिभ्वान्त-
 रिग्माशौ त्वयि सुभिहिते पतः । ईदृशोऽप्यवसायोऽतिष्ठुद्राणामपि किं मवेत् १ ॥ ६५८ ॥ छरिराह महाराज !
 न कर्षन्मोऽय विमयः । पशोऽप्यप्य वराकस्य दोषो नैव मनागपि ॥ ६५९ ॥ विप्रहावस्य निर्गत्य निर्गतो मद
 वप्रहात् । योऽय सर्वसमाप्यवं दोषस्तस्यैव केवसम् ॥ ६६० ॥ स्पर्धनाथ मयाऽऽस्म्यापि यदिदानीं सुदुर्लभम् ।
 भूय ! तद्रूप एवाय स्पर्धनः प्रतिपद्यताम् ॥ ६६१ ॥ ततो नास्त्येव दुष्कर्म तच्छोकं सकलेऽपि हि । कुर्वन्ति बन्तवो
 नैव यदस्य वञ्चवर्तिनः ॥ ६६२ ॥ अय चाकुसुमाखानन्याविहविग्रहः । स्पर्धनं क्षुद्रमप्येन मन्यते मित्र
 सुखम् ॥ ६६३ ॥ किञ्च देहसुतां तोषकर्म च निरुपक्रमम् । कर्म त्रिविधसुर्वीक्ष ! वर्णितं सर्ववेदिभिः ॥ ६६४ ॥
 तत्र तोषकर्म साधुसन्निधानादिहेतुभिः । क्षयक्षयोपक्षयोपक्षममावं प्रपद्यते ॥ ६६५ ॥ सन्निधाने विनस्यापि
 न पुनर्निरुपक्रमम् । भ्रान्तविदंसनेऽन्वस्य न मास्वानपि हि क्षमः ॥ ६६६ ॥ अपन्यनरूपस्य निरुपक्रम
 कर्मणः । अस्य दुर्भारिर्भूय ! कार्यस्तस्मात्त विमयः ॥ ६६७ ॥ मन्त्रयुवाचैवमेवेद किन्तु देवोऽप्युता प्रभो ! ।

१ अन्त्ये क० ल० प० । २ प्याग्य वि० क० प० ।

युष्मत्प्रसादेनेदृक्षान् विचारानवभोत्स्यते ॥ ६६८ ॥ तं प्रशस्य महामात्यमथावसरभाषिणम् । बालोदकं मही-
 नाथः पप्रच्छ स्वच्छधीगुरुम् ॥ ६६९ ॥ गुरुर्बुधे महाराज ! गतेषु भवदादिषु । लब्धसंज्ञममुं बालं स्पर्शनोऽसौ
 श्रयिष्यति ॥ ६७० ॥ त्वद्भ्यादथ बालोऽयमत्र स्थातुमशक्नुवन् । अटव्यादिष्वटन् गन्ता कोल्लोके सन्निवेशने
 ॥ ६७१ ॥ तत्र कर्मपुरकाख्यग्रामासनं सरोवरम् । श्रमोदन्यादितश्चायं मज्जनाय समेष्यति ॥ ६७२ ॥
 इतश्च तत्र मातङ्गमिथुनं किञ्चिदेष्यति । हनिष्यति च मातङ्गस्तीरद्रुमपताञ्जिनः ॥ ६७३ ॥ विजनत्वात् तु
 मातङ्गी सरः स्नानाय वेक्ष्यति । सैन्द्रक्ष्यति तदा चैनं तीरदेशमुपागतम् ॥ ६७४ ॥ अथ सा स्पृश्यपुंसोऽस्मा-
 त्सरोवतरणागसा । भीता निमज्ज्य संस्थाता पद्मपत्रतिरोहिता ॥ ६७५ ॥ सरोऽवतीर्य तत्पार्श्वं गतोऽन्नाभोगतस्ततः ।
 असावपि हि चण्डालीशरीराश्लेषमाप्स्यति ॥ ६७६ ॥ तस्यां जाताभिलापस्यामुष्य सा श्वपची ततः ।
 कथयिष्यति पृथ्वीश ! चण्डालस्त्रीत्वमात्मनः ॥ ६७७ ॥ तथाप्येष बलात्पापस्तदारुणं विधास्यति । मा तु
 हाहारवं कर्त्ता(०र्त्री) संश्रमभ्रान्तमानसा ॥ ६७८ ॥ समेष्यति तमाकर्ण्य संभ्रान्तस्तत्पतिर्जवात् । प्रज्वलिष्यति
 कोपेन दृष्ट्वा चैनं तथास्थितम् ॥ ६७९ ॥ आकर्णकृष्टकोदण्डः कम्पमानममुं ततः । स हन्तैकेन नाणेन कुरङ्ग-
 मिव लुब्धकः ॥ ६८० ॥ मृत्वाथ नरके घोरे गन्तोद्भुत्तस्ततोऽप्यसौ । अनन्तकालं भूपाल ! श्रमिष्यति भवोदघो

१ श्रमोदन्याभिभूतोऽयम् क० ख० ग० घ० । २ उदन्या=रुपा । ३ सा दृक्ष्यते तदा क० ख० ग० ।

॥ ६८१ ॥ रामोयेऽङ्गुलमासास्पृशन् नो नाथ ! दास्यौ । पद्मशेनास्य संपन्नमिदं संपत्स्यते तथा ॥ ६८२ ॥
 मन्त्र्येऽङ्गुलमासास्पृशन् नो ममवभिमतौ । एकस्यास्यैव पुंसः किमुतान्येषामपि प्रभू ? ॥ ६८३ ॥ छरिराह
 महाभास्य ! सर्वेवा मववासिनाम् । सुमर्षो योगिनावेतो सुख्यकावत्र केवलम् ॥ ६८४ ॥ आभिर्मवित्तिरोभावरूपा
 स्वानविशेषतः । योगिनां च मवत्येव वृत्तिर्विस्मयकारिणी ॥ ६८५ ॥ राखोये ममवन्नेतौ किमस्माकमपि प्रभू ? ।
 छरिणा वावमित्युक्ते त्वयः सविबमम्यपात् ॥ ६८६ ॥ इदं ममवता तावदादिष्टमधुना सखे ! । स्पृशन्नाङ्गुलमाले
 पद्मसदानेन यास्यतः ॥ ६८७ ॥ ततः पवाचवाक्यं पदेते न रिपू पुनः । देवं मे विद्यतो येन सत्यः स्या
 ननुमर्दनः ॥ ६८८ ॥ इदंस्वादय भूयोऽपि यदेते विद्यतस्तदा । निष्पीड्ये लोहयन्त्रेण हित्वोपेय कृपालुताम्
 ॥ ६८९ ॥ युक्तं यद्यपि नो वक्तुमिदं ममवतोऽन्तिके । तथापि राखवर्मोऽयमित्यादिष्टमिदं तव ॥ ६९० ॥
 मन्त्री दय्यावहो ! देवस्थानयोरुपरि कुंभा । हिसकर्मनियोगं यद्यमपि व्यस्मद् वरम् ॥ ६९१ ॥ मवत्वेव
 तथापीदं गुरवो बोधकारणम् । कस्यचिप्यन्ति मे त्वाङ्गाप्रतिपदिः परं वरा ॥ ६९२ ॥ व्यात्वेति स नृपादश्च
 तथेति प्रतिपन्नवान् । छरिस्त्वे च भूमीश्च विशेषाद् बोधोसखे ॥ ६९३ ॥ एवमप्यापनेनालमनयोरन्तरङ्गयोः ।
 अयमुन्मूलनोपायो न यत् सरसाश्रय ! ॥ ६९४ ॥ किन्त्वहिंसासमीचीनास्तेयाद्यः साधनैर्दृढम् । अन्तरङ्गद्विपां
 कालवदनोदरतोदरम् ॥ ६९५ ॥ महासखजनैर्बाधमप्रमादाक्यमेतयोः । अन्तरङ्ग लोहपन्त्रं समूलोन्मूलनधमम्

॥ ६९६ ॥ युग्मम् ॥ एतन्निष्पीडनाकाङ्क्षा ततो यद्यस्ति ते नृप ! । स्ववीर्ययष्ट्याऽवष्टभ्य तद्यन्त्रं वाद्यन्त्रं स्वयम्
 ॥ ६९७ ॥ तदा च भगवद्वाणीवात्यया ववृधेऽधिकम् । कर्मदुदाही चारित्र्यभाववह्निर्मनीषिणः ॥ ६९८ ॥ मना-
 कसंजातसंदेहः प्रत्युवाच गुरुं स च । प्रभो ! भागवती दीक्षा या पूर्वं प्रतिपादिता ॥ ६९९ ॥ यदप्रमादयन्त्रं च
 संप्रति प्रतिपाद्यते । अन्योन्यमनयोः कोऽपि विशेषो विद्यते न वा ? ॥ ७०० ॥ युग्मम् ॥ शब्दभेदाद्विशेषोऽन्यो
 नास्तीति गुरुणोदिते । मनीष्यथ पुनर्वाचमुवाच विनयाञ्चिताम् ॥ ७०१ ॥ तर्हि प्रसीद मे नाथ ! संसारो रगजाद्गु-
 लीम् । तूर्णं भागवती दीक्षां देहि यद्यस्ति योग्यता ॥ ७०२ ॥ छरिराह भृशं योग्योऽसीति सुष्ठु प्रदीयते । अथोवाच
 नृपः कोऽयं भगवन् ! सात्त्विकाग्रणीः ? ॥ ७०३ ॥ माहृशै रणनिर्व्यूढसाहसैरपि दुर्वहा । दीक्षाधूरभ्युपगता धुर्यप्रज्ञेन
 लीलया ॥ ७०४ ॥ भगवानप्युवाचैवं विशामीश ! निशम्यताम् । राजा कर्मविलासोऽस्ति भोक्तस्य नगरस्य ते
 ॥ ७०५ ॥ तस्याग्रमहिषीशुभसुन्दरीकुक्षिसंभवः । ह्यनुर्मनीषिनामायं गुणरत्नैकरोहणः ॥ ७०६ ॥ तस्यैवाकुशलमा-
 लाकुक्षिजो बाल एष च । तथा सामान्यरूपाभूर्मध्योऽभ्यर्णे मनीषिणः ॥ ७०७ ॥ राज्ञाथ विस्मितेनोचे भोक्ता-
 म्बुध पुरस्य किम् । कर्मविलासो नृपतिर्न पुनर्भगवन्नहम् ? ॥ ७०८ ॥ छरिराह महाराज ! स एवात्र ध्रुवं प्रभुः ।
 यतस्तदाज्ञां कुर्वन्ति पौराः सर्वेऽपि बिभ्यतः ॥ ७०९ ॥ स्वेच्छया राज्यमादातुं दातुं वा जगतीपतिः । तवापि
 स प्रभुः स्यामविनिर्जितजगत्त्रयः ॥ ७१० ॥ यद्येवं भगवन्नेष कस्मान्नेहोपलभ्यते ? । इति क्षितीश्वरेणोक्ते जगाद

१ ० याञ्चितः स्व० । २ ० वद् येन ता० ग० । ३ एव च ता० ग० ।

गणधृत्पुनः ॥७११॥ रावन् ! कर्मविलासोऽयमन्तरङ्गो नरेश्वरः । नान्तरङ्गा हि लोकाः स्युर्ह्यसौ पपि मवाह्वाम्
 ॥७१२॥ केवलं गुप्तरूपेण सर्वकार्याणि कुर्वतः । पश्यन्ति बुद्धिदृष्टैव तानख्यन्तसुबुद्धयः ॥७१३॥ अयं विद्यातत्त्वेन
 प्रोचे राजा सुबुद्धिना । देव ! ज्ञातो मयाप्येष राज्ञा योऽयं स्रियः ॥ ७१४ ॥ देवाय कथयिष्यामि रूपमस्य
 परिस्फुटम् । अहमेव मदन्तेस्तु सर्वमत्र निवेदितम् ॥ ७१५ ॥ इतमावसरं ज्ञात्वा पूर्वं संजातबुद्धिना । तेना
 नतद्विरस्केन प्रोक्तं मय्यमबुद्धिना ॥ ७१६ ॥ योऽयं मगवतादिष्टो मयतानवकारणम् । गृह्णिष्यमः स मे
 नाय ! दीयतामृषितो यदि ॥ ७१७ ॥ स्वरिष्यवदीक्षां नादातुं क्षणुषन्ति ये । तेषां गृहस्वयमूर्धोऽसौ युक्त
 एव मवाह्वाम् ॥ ७१८ ॥ प्रभो ! गृहस्वयमूर्धोऽसौ किंकप इति मृशुवा । गृहः सग्यत्त्वमूलानि व्रतानीत्य
 वदद् गृहः ॥७१९॥ ततस्तु धर्ममादिस्तुर्गुणं राजा व्यधिहपत् । दीयतां मगवक्षेय गृह्णिष्यमो ममापि हि ॥७२०॥
 योग्ययोरपि मृनायमभ्ययोः प्रददौ तयोः । कर्मनाम्नाच्छिदायममं गृह्णिष्यमो मृनीश्वरः ॥ ७२१ ॥ मनीषिदीक्षा
 दानार्थमुद्यतेऽयं मृनीश्वरे । तममापत भूमर्षां मक्तिनिर्मरया गिरा ॥ ७२२ ॥ स्वामिन् ! मनीषिणानेन प्रव्रज्या-
 ऽऽचैव मावतः । किन्तु स्वतोपसदंशं पिक्वीर्येऽस्य त्वदाह्वया ॥ ७२३ ॥ तृष्णीकेऽयं स्थिते ह्यसौ मृपतिं सधि
 वोऽभ्यधात् । प्रभ्यस्तुतिविधौ देव ! पृथ्यन्ते नैव साधवः ॥ ७२४ ॥ पश्येते तद्विषयोपदेष्टं ददतेऽन्यदा ।
 ग्रहपिसमये लोकानादिद्वन्ति तथापि न ॥ ७२५ ॥ किन्त्वेतां विद्वितामेतैः प्रबंसन्त्येव ते मुदम् । अस्मिन्मये
 मनीष्येव स्वयमेवोच्यते ततः ॥ ७२६ ॥ मनीषी राजमन्त्रिभ्यामर्थेऽस्मिन्निर्वृतस्ततः । तद्वचस्तेन मेने च प्रार्थना

मङ्गभीरुणा ॥ ७२७ ॥ अथ भूमर्तुरादेशान्नियोगिगुरुषाः क्षणात् । पुरं देवगृहं तच्च चक्रिरे विततोत्सवम् ॥ ७२८ ॥
 मनीषिमध्यमामात्यप्रमुखैः परिवारितः । उत्तस्थौ नरनाथोऽपि स्नात्रं कर्तुं जगत्पतेः ॥ ७२९ ॥ महताथ
 विमर्देन विदधे वसुधाधवः । स्नात्रं युगादिदेवस्य पुरस्कृत्य मनीषिणम् ॥ ७३० ॥ मनीषित्वसंतुष्टास्तदा तत्र
 सुरा अपि । समागत्य जिनेन्द्रस्य पूजां पुष्पोच्चैर्व्यधुः ॥ ७३१ ॥ विलिप्य पूजयित्वा च कृत्वा चारात्रिकं प्रभोः ।
 मनीषिनृपमुख्यास्ते भक्त्या साधून् ववन्दिरे ॥ ७३२ ॥ स्वगेहनयनायाथ समारोप्य जयद्विपे । मनीषिणं नृपो
 जज्ञे छत्रमृद् श्रद्धया स्वयम् ॥ ७३३ ॥ जनन्या शुभमुन्दर्योह्लासवत्याथ संश्रितः । करेणुकाधिरुढेन युतो
 मध्यमबुद्धिना ॥ ७३४ ॥ सुबुद्धिप्रमुखै राजलोकैः पौरैश्च नन्दितः । प्रापदापणमागर्गेण मनीषी नृपमन्दिरम् ॥ ७३५ ॥
 युग्मम् ॥ तत्र स क्षणमोऽस्थानं दत्त्वा लोकान् विसृज्य च । जगाम मजनस्थानं भूपतेस्तोषवृद्धये ॥ ७३६ ॥
 आतुः स्रुमिवैतं च देवी मदनकन्दली । सर्वशुद्धान्तसंयुक्ता स्नपयामास गौरवात् ॥ ७३७ ॥ वाससी सूक्ष्म-
 शुक्ले च परिधाय विधाय च । जिनाचां भोजनस्थानं जगाम स गतस्मयः ॥ ७३८ ॥ तत्रानेकविधाहारं रसनाविहि-
 तोत्सवम् । बुभुजे भूभुजा साकं निरभिष्वङ्गमानसः ॥ ७३९ ॥ ततस्ताम्बूलमादाय विश्रम्य शयने क्षणम् । राजा-
 मात्यादियुक्तोऽसौ दत्त्वाऽऽस्थानीमुपाविशत् ॥ ७४० ॥ राजा सुबुद्धिमूचेऽथ सखे ! त्वदनुभावजा । सिद्धिसौ-
 धैकनिःश्रेणिः श्रेयःश्रेणिरसौ मम ॥ ७४१ ॥ यतो देवं गुरुं धर्मं प्रापं प्रोत्साहितस्त्वया । बभूव चेदृशा साद्धे

नररत्नेन मीलकः ॥ ७४२ ॥ तदेवंपिषकस्याथोहेतुस्त्व मेऽमवाः सखे ! । त्वमेव हितकारी तपधार्या ते सुसु-
द्विवा ॥ ७४३ ॥ प्रत्युवाच महाभात्यः पण्डितेष्टस्य मे प्रभो ! । पैरमाग नहीदृष्टमारोपयितुमर्हसि ॥ ७४४ ॥
माग्यसंपत् तवैवासी सर्पकस्याजकारिणी । पुसां परोपरोधेन न स्युः भेयासि जातुचित् ॥ ७४५ ॥ मनीष्युवाच हे
राबन् ! इषो दर्शनवो हसौ । प्रमाभासनिमो भाविकैरस्यानन्दमास्वतः ॥ ७४६ ॥ जामेत्युदित्वा भूपालः सधिवं
पुनरभ्यवात् । जल्पयदिनदुदानां विवेको वीक्ष्यतां सखे ! ॥ ७४७ ॥ मन्त्युवाचात्र किं चित्र ? ययार्था हि मनी
षिणः । प्रबुद्धा एव ज्ञायन्ते हेतुमात्रं गुरुः पुनः ॥ ७४८ ॥ इत्थं नृपमापृच्छ्य पूर्वमेव निन्ने गृहे । मभ्यः साव
र्मिकस्तेहासीत् आसीत्सुपुदिना ॥ ७४९ ॥ तदा सोऽप्याययौ तत्र विहितस्नानमोजनः । मनीषिणा दापिते क्षोप
विष्टो गुह्रविष्टरे ॥ ७५० ॥ रावाच मज्जसुरिश्य समभाषत मन्त्रिणम् । महोपकर्षां सखेप महाभागः सखे !
मम ॥ ७५१ ॥ यतोऽप्रमादाकपयन्त्र दुष्करं गुल्मा यदा । प्रोषेऽपृदाकृतत्वं मे मीरोरिव तदाहवे ॥ ७५२ ॥
ततोऽज्जेन यदा बर्भो ययत्वे गृहमेचिनाम् । स जिघृक्षोर्ममाप्युषेविषस्वास्थ्यमभूत् तदा ॥ ७५३ ॥ तदित्य स्वा-
स्थ्यदानेन ममायस्तुपकारकः । जमात्यः प्राह देवेन साध्वेतदवधारितम् ॥ ७५४ ॥ यतः स्याद् धर्मसंप्राप्तौ
हेतुमात्रमपीह यः । संसारे नापरस्तस्माज्जन्तोरस्त्युपकारकः ॥ ७५५ ॥ किञ्च सान्त्वयनाभार्य तवस्तुत्यस्यमावतः ।
मभ्यमाभासर्न नून मभ्यमस्वास्थ्यं बुन्यते ॥ ७५६ ॥ रावा दध्याविपरकांठं मिथ्यामानो हसौ मम । बभूव

किल भूयत्वाद् यदहं पुरुषोत्तमः ॥ ७५७ ॥ अर्धापित्या त्वमात्येन साम्प्रतं गणितः पुनः । मध्यमजनलेख्येऽहं
 धिग् मां मिथ्याभिमानिनम् ॥ ७५८ ॥ मनीषिणमपेक्ष्येनं त्यजद्विचालचेष्टितम् । यद्वा मध्यमरेखापि मादृशो-
 रतिदुर्लभा ॥ ७५९ ॥ व्यात्वेति मन्त्रिणं राजाऽवादीदार्य ! कुतो मम । तत्र चैत्ये गतम्याभूदानन्दो वचना-
 तिगः ॥ ७६० ॥ कथं च तस्य बालस्याध्यवसायस्तथाविधः । संपन्नः साधुलोकेऽपि तादृशे निकटस्थिते
 ॥ ७६१ ॥ अमात्योऽभिदधे देव ! तच्चैत्यं सान्वयाभिधम् । प्रमोदशेखरं येन प्रमोदस्तेन तेऽभवत् ॥ ७६२ ॥ बालदुष्टा-
 भिसन्धेस्तु स्त्रिरिवाह कारणम् । किञ्च बालस्य नामैव हन्यमुं संशयं स्वयम् ॥ ७६३ ॥ किञ्च द्रव्यशेत्र कालमवमा-
 वाद्यपेक्षया । शुभाशुभपरिणामाः सत्त्वानां स्युरनेकधा ॥ ७६४ ॥ ततो बालस्य दोषोऽयमुद्यानक्षेत्रतोऽप्यभूत् । नृपो-
 ऽवोचत्कथं तर्हि तदोषायाभवन्न नः ॥ ७६५ ॥ सुबुद्धिः प्राह संप्राप्य सामग्रीं पुरुषादिकाम् । निजविलसिताख्यं
 तत् चित्रकार्यकर वनम् ॥ ७६६ ॥ अत एव प्रमो ! तां तां सामग्रीं प्राप्य तद्वनम् । चक्रे बालास्मदादीनां स्वं
 स्वं भावं पृथक् पृथक् ॥ ७६७ ॥ नृपोऽवोचत् त्वयायं मेऽपनीतः संशयः सत्से ! पूर्वोद्दिष्टं कर्मविलामरूपं कथया-
 धुना ॥ ७६८ ॥ मन्थूवे देव ! यद्येवमेकान्ते स्थीयतां ततः । ततो मनीष्यनुज्ञातो तो कथान्तरमीयतुः ॥ ७६९ ॥
 जगाद मन्त्री ये देव ! स्त्रिणा वर्णिता नराः । उत्कृष्टतमा उत्कृष्टा मध्यमाश्च जघन्यकाः ॥ ७७० ॥ तन्मन्त्र्ये प्रथमे
 ज्ञेयाः सिद्धाः कर्ममलोज्जिताः । मनीषिमध्यबालाख्याः शेषास्त्वैते यथाक्रमम् ॥ ७७१ ॥ उक्तः कर्मविलामो

१ यद्यहं क० ग० । २ मध्यमजनताऽपि । ३ नृपोऽवोचे त्वया क० ख० ग० घ० ।

यः स एषामेष तु प्रभो ! । ईदृक्स्वरूपजनकः स्वस्वकर्मोद्यो मतः ॥ ७७२ ॥ शुभसुन्दरीसामान्यरूपाऽङ्गुलमा
 लिङ्गा । ब्रमीयां मातरो देव ! याः छरिभिरुवाहताः ॥ ७७३ ॥ तिस्रोऽस्य परिणतयः स्वस्वकर्मोद्यस्य ताः । शुभ
 मिभाशुभरूपाः परिश्रिया यथाक्रमम् ॥ ७७४ ॥ प्रसूतवन्त्यस्ता एवैतानेवविचरुयिणः । आरुयातः स्पर्धनो यस्तु
 तद् द्रुष्टं स्पर्धनेन्द्रियम् ॥ ७७५ ॥ तच्छ्रुत्वा भूपतिदर्षयावन्यव्याजेन छरिमिः । सान्वयाद्देरिद सर्वं प्रोक्तमासीत्पुरो
 मम ॥ ७७६ ॥ केवल न मया सम्यक् परिज्ञात तथा इदि । सुषुदिर्ज्ञातवान् यन्नु साधुसङ्गोऽत्र कारयम् ॥ ७७७ ॥
 व्यात्वेत्यभिदधे रात्रास्मामिः संप्रत्यय सुखे ! । इवान्नो विदितः सम्यक् कित्त्वेतदधुनोन्यते ॥ ७७८ ॥ कालं
 कियन्तमप्येष मनीषी चेत् प्रतीक्षते । वयमप्यसुना सार्द्धमेवाऽऽदधस्वदा व्रतम् ॥ ७७९ ॥ क्षणमप्यासितु श्रुक्ता
 यथास्य विरहे वयम् । तादृग् नाद्यापि चारित्रबासना बायते च नः ॥ ७८० ॥ तच्च वा कथमप्यार्य ! प्रलोभय
 मनीषिणम् । यथा विषयमार्गेण किं(क०)श्रित्काल विलम्ब्यते ॥ ७८१ ॥ मन्मथुबाव प्रमोराद्वा प्रमाण सर्वथा मम ।
 तथापि किञ्चिदत्रार्थे देव विज्ञापयाम्यहम् ॥ ७८२ ॥ देवेनोक्त वय सोढुं यथास्य विरह क्षमाः । तद्युक्त पक्षपातो
 हि गुणे(०)भिषु सुकृतावहः ॥ ७८३ ॥ यत्पुनर्लोभयित्वेन कैश्चित् काल प्रतीक्षय । इत्यादिष्टं न तदेव ! युक्त मे
 प्रतिमासते ॥ ७८४ ॥ यतः स्नेहो मयैवं प्रव्रज्यारन्तुर्कर्मनात् । अस्मिन् प्रस्युत वैरित्व निर्वियासो मवावटाय
 ॥ ७८५ ॥ न नैव विपर्येदेव ! देविकैरपि सोम्यते । इत्था मोहं ततः कार्यः कार्येऽस्य प्रवृत्तादहः ॥ ७८६ ॥

आमेत्युत्तवाथ पप्रच्छ सत्वर व्रतवासरम् । सांवत्सरं समाहूय सिद्धार्थं नाम पार्थिवः ॥ ७८७ ॥ दिनादस्मादिनं
 साधु नवमं देव ! विद्यते । इत्युक्तवन्तं भूपालस्तं सत्कृत्य विसृष्टवान् ॥ ७८८ ॥ गते तत्र दिने राजाऽकारयद्विवसा-
 ष्टकम् । पूजां समस्तचैत्येषु महोत्सवपुरःसरम् ॥ ७८९ ॥ तेषु च द्विरदारूढो मनीषी जिनवन्दनाम् । समेतः
 क्षितिश्रेष्ठेण चक्रे शक्र इवान्वहम् ॥ ७९० ॥ अष्टमे च दिने प्राप्ते कृतसर्वोचितक्रियः । विहितोदारनेपथ्यः प्रधानं
 रथमास्थितः ॥ ७९१ ॥ सारथीभूतभूपालो वारस्त्रीधृतचामरः । धृतश्वेतमहाच्छत्रो वन्दिवृन्दकृतस्तुतिः ॥ ७९२ ॥
 रथारूढर्मभ्यबुद्धिसुबुद्ध्यादिभिरावृतः । कुर्वन् पौरद्वगानन्दमर्थिसार्थं कृतार्थेयन् ॥ ७९३ ॥ चतुरङ्गचमूपेतः प्रेक्ष्य-
 माणः सुरैरपि । मनीषी व्रतमादातुं तदुद्यानमथागमत् ॥ ७९४ ॥ कलापकम् ॥ इतश्च स्यन्दनारोहादार-
 म्यालोकयन्नुपः । रूपं मनीषिणः सत्त्वपरीक्षार्थं विशेषतः ॥ ७९५ ॥ परं न लक्षितः कोऽपि तस्य निर्मल-
 चेतसः । विकारस्तादृशे हर्षहेतौ सत्यपि भूभुजा ॥ ७९६ ॥ गुणिरागादर्थे क्षीणतद्विवन्धककर्मणः । आविर्बभूव
 चारित्रपरिणामो महीपतेः ॥ ७९७ ॥ देव्या मदनकन्दल्याः सामन्तानां च भूपतिः । सुबुद्धर्मभ्यबुद्धेश्च तं भावं
 निजमाख्यत ॥ ७९८ ॥ तैरप्युद्धृतचारित्रपरिणामैरथोदितम् । चारु चारुदितं देव ! युक्तमेतद्भवाद्दृशाम्
 ॥ ७९९ ॥ सत्त्वं विलोक्य देवस्य तथैतस्य मनीषिणः । अस्माकमपि नो चित्तं संसारे रमतेऽधुना ॥ ८०० ॥
 साधु साध्विति भूपालः प्रत्येकमुपवर्ण्य तान् । तदैव स्थापयामास राज्ये स्रुं सुलोचनम् ॥ ८०१ ॥ जिनवेदम

प्रविश्याथ पूजयित्वा बगद्गुरुम् । गुरुभ्यो निब्रमाकृत्य ते सर्वेऽप्यावचक्षिरे ॥ ८०२ ॥ सर्वसन्तापहारिण्या
 छरिस्तानत्र दीधया । भन्वग्रहीषन्त्रिकपा बफोरानिव चन्द्रमाः ॥ ८०३ ॥ तेषां संवेगवृत्तसर्वं कस्योऽयमिति च
 दधम् । विहिता वनताम्यलं छरिमिर्भर्मदेसना ॥ ८०४ ॥ अथ पप्रच्छ रात्रयिः शुद्ध यावन्मनीषिणः । चिचं
 तावन्नमन्यस्य कस्याप्यस्ति कश्चित्प्रभो ! ॥ ८०५ ॥ छरिकृचे त्वया यास्य द्वाताम्बा शुभसुन्दरी । यावन्त
 स्वस्तुतास्तेषां सर्वेषामीदृश मनः ॥ ८०६ ॥ रात्रर्विभ्रनबोधाय पुनः प्रोचे निदमपि । मरावन् ! शुभसुन्दर्याः किं
 सन्ति बहवः सुताः ? ॥ ८०७ ॥ बगाव गुस्तायुष्मत् ! ये केचन बगत्रये । मनीषिसदृशाः सत्त्वास्ते सर्वेऽस्या द्रुवं
 सुताः ॥ ८०८ ॥ किञ्च विभ्रत्रयेऽप्यत्र बजा ये मम्यमोपमाः । ते सर्वे तत्र सामान्यरूपायास्तनयाः स्मृताः
 ॥ ८०९ ॥ ये पुनर्बालकनिभा मयिनो सुवनत्रये । सर्वेऽकुष्ठलमाकाया विद्येयास्ते संनृज्जवाः ॥ ८१० ॥ रात्रयिर्कृचे
 यद्येवमेवं तर्हि व्यनस्तिषते । स्वप्निषे मयबभेत्तदपुना निमित्त मया ॥ ८११ ॥ मार्यप्रियेण पचस्य ब्रवन्त्योत्तम
 मम्यमम् । सर्वं कर्मविलासस्य बगदेतत्कुतुम्बकम् ॥ ८१२ ॥ छरिकृचे न संवेदः सम्यगार्येण लक्षितम् । मार्गा
 दुसारिणी बुद्धिर्मन्त्रयेण मवाहृताम् ॥ ८१३ ॥ तवेव च स्थितेऽपश्य त्यक्तव्य बालधेष्टितम् । मनीषिचरिते यत्नः
 कर्तव्यो मम्यबुद्धिभिः ॥ ८१४ ॥ कसंसर्गाच्च बालस्य बभूवुः क्लेशराशयः । तस्मात् स एव यत्नेन हासव्यः
 सुलब्धबुद्धिभिः ॥ ८१५ ॥ कसंसर्गपरित्यागादिहापि सुलभाजनम् । मनीषी समभूदेय परत्र च श्रिव गमी ॥ ८१६ ॥

इत्युक्तवन्त त स्मरन्त त्वा मुदादत्तमगताः । सुखं यत्तु सर्वं स्थानं निजनिजं ययुः ॥ ८१७ ॥ विजहारान्यतः
 स्मरिर्मनीष्यथ शिवं क्रमात् । प्रययौ देवलोकं तु मध्यबुद्ध्यादिसाधवः ॥ ८१८ ॥ बालस्य तु यदादिष्टं स्मरिभि-
 र्भाविचेष्टितम् । तत्तथैवाखिलं जातं नान्यथा ज्ञानिनां वचः ॥ ८१९ ॥ [इति] स्पर्शनकथानकम् ॥
 कथानकमिदं तन्मे शृण्वतो लङ्घितं दिनम् । तेनाऽऽगममहं न ह्यः कुमार ! भवदन्तिके ॥ ८२० ॥ अथात्रोच-
 महं भद्र ! सुन्दरं विदधे त्वया । श्रोतुं युज्यत एवासौ कथाद्भुतसप्रपा ॥ ८२१ ॥ अहो ! अतिदुरन्तैर्यं
 पापमित्रस्य संगतिः । यतोऽजायन्त बालस्य केवलं क्लेशराशयः ॥ ८२२ ॥ विदुरोऽचिन्तयत्तावत् कथार्थो
 विदितोऽमुना । ततो वचोऽवकाशो मे भविता संप्रति ध्रुवम् ॥ ८२३ ॥ इतश्चादूरदेशस्थः श्रुत्वा तद्वचनं मम ।
 वैश्वानरः स साशङ्कश्चिन्तयामासिवा निदम् ॥ ८२४ ॥ कुमारस्यायमुल्लापः सुन्दरो मे न भासते । दृष्टोऽयं विदुरो
 ह्यस्य मद्रूपं ज्ञापयिष्यति ॥ ८२५ ॥ विदुरोऽथावदचारु कुमारेणावधारितम् । किञ्चाख्यानमिदं श्रुत्वा
 मयापीदं विचिन्तितम् ॥ ८२६ ॥ कदाचिदपि नो पापमित्रसङ्गः प्रजायते । चेन्नन्दिवर्द्धनस्यापि ततो भवति
 सुन्दरम् ॥ ८२७ ॥ नैष मे भविता भद्र ! कदापीति मयोदिते । विदुरोऽथ मम स्थित्वा कर्णभिर्यगेऽभ्यधात्
 पुनः ॥ ८२८ ॥ दृष्टो वैश्वानरोऽप्येष श्रूयते लोकवार्त्तया । सम्यक् परीक्ष्य एवायं कुमार ! भवता ततः ॥ ८२९ ॥
 स्पर्शनो बालकस्येव माभूदेष तवापि हि । पापमित्रतयानर्थसन्ततैः कारणं परम् ॥ ८३० ॥ अत्रान्तरे
 कुरङ्गाक्षि ! वैश्वानरनिदेशतः । क्रूरचित्ताभिधानं तद् वटकं भक्षितं मया ॥ ८३१ ॥ ह्मातताम्रोपमं वक्त्रं

विभ्रपदनुमावतः । विदुरं निष्ठुरैर्वीर्यैरवादिपमिदं सतः ॥ ८३२ ॥ पाप ! निष्कप ! मां बालकस्य त्वं कल्पयस्वरे ! ।
 अमेयमहिमानं च मन्मित्रं स्पर्धनोपमम् ॥ ८३३ ॥ मयैवं विदुषाणेन विदुरस्य दुरात्मना । दृष्ट्वा वपेटा चार्वाङ्गि !
 कपोलप्रविदारिणी ॥ ८३४ ॥ महता फलफेनाय प्रवर्तुं चाविते मयि । विदुरः स पलायिष्ट 'वैपमानव
 पुर्मयात् ॥ ८३५ ॥ सुत्वा मरीचिपुत्रान्ते 'स सर्वमथ तदुक्तात् । ततोऽस्याव् यद्भविष्यतामालम्ब्योपाय
 बर्तितः ॥ ८३६ ॥ अघीताद्येपिदस्य प्राप्तरस्य नवयोवनम् । ततोऽप्य पृथगावासं परिवारं च मे वदौ ॥ ८३७ ॥
 सांसारिकमुल्लेखैस्त्वैर्ललमानस्य मे ततः । कियन्त्यप्यमरस्येव दिनानि व्यतिचक्रमुः ॥ ८३८ ॥ अयान्येपुरह
 यावत् तातं नत्वा निबौकसि । आगां साधदभूद्रावबुले कलकलो महान् ॥ ८३९ ॥ प्रस्मितोऽहं ततो यावत्सं
 भ्रान्तस्तु प्रवि द्रुतम् । सेनानीर्घवलसावदभ्यागच्छन्मयेक्षितः ॥ ८४० ॥ मामेत्य नत्वा स प्राह देवस्त्वामादि
 द्यत्पदः । यदितस्त्वयि निर्याते दूतोऽय्मेत्यैवमाकथत ॥ ८४१ ॥ राक्षः कनकचूडस्य स्रुतः कनक
 श्रेलरः । कुशाकर्णपुराचातापमानेन समागतः ॥ ८४२ ॥ शुष्मत्समीपमधुना बने मलयनन्दने । बहिरस्त्ये
 तदाकर्ण्य प्रमाणं देव एव हि ॥ ८४३ ॥ शुग्मम् ॥ तच्छ्रुत्वासकथन्धुं तं प्रत्युद्गन्तुं वयं स्वयम् ।
 पमिताः स्मस्त्वमप्येहीत्याख्यातुं प्रहिवोऽस्म्यहम् ॥ ८४४ ॥ गत्वाहमथ तातस्य मिलितः सखलो बले ।
 अप्राप्य बबले बभूवुः कथं ? कनकश्रेलरः ॥ ८४५ ॥ पवकः प्राह कनकचूडस्त्वन्माधुसोदरः । अतो

मातुलजोऽयं ते आता कनकशेखरः ॥ ८४६ ॥ अथान्तिकगतस्तातः कृतपादनमस्कृतिम् । समालिलिङ्गं तं
 गाढं प्रेम्णा कनकशेखरम् ॥ ८४७ ॥ कृतायामस्य योग्यायां प्रतिपत्तौ मयापि च । महता तं विमर्देन
 निजावासेऽनयन्नृपः ॥ ८४८ ॥ ताताम्बाभ्यां च स प्रोचे चारु ! त्वया कृतम् । स्वाननेन्दुं दर्शयि-
 त्वास्माकं यन्त्रमदा मुदम् ॥ ८४९ ॥ कुमारैतदपि प्राज्यं राज्यं पैतृकमेव ते । निर्विकल्पमनास्तिष्ठ तस्मादत्र
 यथासुखम् ॥ ८५० ॥ उक्त्वेत्यस्यार्पयत्तातो वेश्म मद्देश्मसन्निधौ । स्थितस्यात्र च कालेन स्नेहः सह
 मयाऽभवत् ॥ ८५१ ॥ अन्यदा विजने पृष्टो मया कनकशेखरः । जनकस्यापमानेन भवानत्रागतः किल
 ॥ ८५२ ॥ जनकेन ततः कीदृगपमान- कृतस्तव । इत्थं श्रोतुमिच्छामि ततः सोऽप्येवमाख्यत ॥ ८५३ ॥
 तातेन चूतमञ्जर्या जनन्यात्यन्तलालितः । कुशावर्त्तपुरे तावदहमासं कुमारकः ॥ ८५४ ॥ अन्यदा मित्रवृन्देन
 कलितः केलिलालसः । गतः शमावहं नाम काननं नन्दनोपमम् ॥ ८५५ ॥ मूर्त्तिमानिव सद्धर्मस्तत्राशोक-
 तरोस्तले । ध्यानस्थितो मयाऽदर्शि दत्तनामा मुनीश्वरः ॥ ८५६ ॥ नत्वोपविष्टस्तं हृष्टः समित्रोऽहं तदग्रतः ।
 ध्यानं सोऽप्युपसंहृत्य ददावस्माकमाशिषम् ॥ ८५७ ॥ अथ पृष्टो मया धर्मं श्रद्धया श्रमणाग्रणीः । श्रमणश्राद्ध-
 भेदेन स द्विधा तमचीकथत् ॥ ८५८ ॥ गृहिधर्मं गृहीत्वाहं स्वगृहे मुदितस्ततः । सवयस्यः समायातो
 मुनिरप्यन्यतो गतः ॥ ८५९ ॥ अन्यान्यश्रावकैः सार्द्धं विदधानस्य संगतिम् । दृढा पाषाणरेखेव ममाभूद्धर्मवासना

१ समा० क० ख० ग० घ० । २ साकं वि० क० ख० ग० घ० ।

॥ ८६० ॥ सोऽन्येषुः पुनरायातो गत्वोद्याने मुनिर्मया । नत्वाऽप्रच्छिद्य मदन्तेर्हं किं सारमय सोऽवदत् ॥ ८६१ ॥
 अहिसाभ्यानयोमय रायादिनां विनिग्रहः । साधर्मिकानुरागस्य सारमेतज्जिनागमे ॥ ८६२ ॥ मयाच ध्विन्तितं
 तावदहिसादित्रय मया । कर्तुं न क्षम्यमास्मविषयादिनिषेविना ॥ ८६३ ॥ साधर्मिकानुरागे तु प्रयत्तिव्ये
 स्वयच्छ्रितः । निश्चित्येति यति नत्वाऽऽजगामाहं स्वमाश्रयम् ॥ ८६४ ॥ तावानुज्ञामच प्राप्य ततः प्रसृति
 सवतः । साधर्मिकाणां वात्सल्यं यथा कर्तुं प्रचक्रमे ॥ ८६५ ॥ मोक्षनाच्छादनद्रव्यालङ्काराद्यैरतोपयम् ।
 साधर्मिकान् यथाकामं वदूनिव निखानहम् ॥ ८६६ ॥ परमेष्ठिनमस्कारमपि घृते च यो ब्रूतः । स देवो बोधया
 पूर्वं विहितोऽकरदो मया ॥ ८६७ ॥ रथयात्राजिनस्नात्राष्टाहिकादिमहोत्सवैः । एकच्छत्रमभूद्रान्यं तदार्हदूर्ध्वं
 भूयतेः ॥ ८६८ ॥ तां तादृशीमषालोक्य जिनधर्मप्रभाषनाम् । मिथ्याहृत् दुर्मुखो नाम मन्त्री प्रद्वेषमावहौ ॥ ८६९ ॥
 दोषयादोमहाम्मोधिः स दुरात्माहितः किल । रहसि स्थितमन्येषुस्तातमेव व्यचिह्नयत् ॥ ८७० ॥ देवाय
 नीतिमुल्लङ्घय धर्मव्याधेन विप्लवः । यः प्राग्भिज्जुमारणं सुन्दरो मे न साति सः ॥ ८७१ ॥ न लुम्पन्ति हि
 मर्यादां करदण्डधिया ब्रूताः । ते ह्युक्ता मुक्तकाशराः कमनर्थं न कुर्वन्ति ॥ ८७२ ॥ अकार्येऽत्र प्रवृत्तेषु तेषु स्वच्छन्द
 वारिषु । कस्यात्र सूर्य रावानः किं वा राज्य विनाश्या ॥ ८७३ ॥ तद्विद यत् कुमारं देव । प्रारम्भ्यलौकिकम् ।
 राजनीतैः समुपवीर्यं बुद्धसते तच्च सुन्दरम् ॥ ८७४ ॥ तातः प्राहार्यं । यदेवं स्वयमवबोध्यतां त्वया । कुमारो न वय

तस्य संमुखं भाषितुं क्षमाः ॥ ८७५ ॥ तातादेशमवाप्यैवमथागत्य स दुर्मुखः । सप्रपञ्चं तथैवोचे ममापि पुरतः
श्रुतः ॥ ८७६ ॥ अपि प्रादुर्भवत्कोपविह्वलीभूतचेतसा । न्यगद्यत मया सोऽथ विधायाकारसंवरम् ॥ ८७७ ॥
आर्य ! युक्तमिदं वक्तुं तदा मां प्रति यद्यहम् । पारदारिकचौरादिदुष्टानां विदधेऽर्चनम् ॥ ८७८ ॥ ये तु
स्वगुणमाहात्म्याद् देवानामपि पूजिताः । पूजायां महतां तेषां कोऽस्माकं धर्मविप्लवः ? ॥ ८७९ ॥ एते च करद-
ण्डाभ्यां मुक्ता अपि महाशयाः । नानीति कुर्वते क्वापि सदाचारपथाध्वगाः ॥ ८८० ॥ तथा नाथो जगन्नाथो
शेषामेतेषु किङ्करः । यः स्याद्राजा स एवात्र राजा शेषास्तु किङ्कराः ॥ ८८१ ॥ एवं चाचरता ब्रूहि ? राजनी-
तेर्विलङ्घनम् । किं मया विदधे ? येन भवानेवं प्रजल्पति ॥ ८८२ ॥ अलीकं धर्ममवात्सल्यं मदीयं वदता पुनः ।
परिस्फुटीकृतं नूनं दुर्मुखत्वं त्वयात्मनः ॥ ८८३ ॥ अथ विज्ञाय मे मावं स दध्याविति दुर्मुखः । निबिडा तावदेतस्य
वासना जिनशासने ॥ ८८४ ॥ तथापि हि मयाप्रार्थे परिपृष्टोऽस्ति भूपतिः । स्वयमेव ततोऽवश्यं विधास्ये स्वसमी-
हितम् ॥ ८८५ ॥ सान्त्वयाम्यधुना त्वेनमिति ध्यात्वाऽवदत्स माम् । भवच्चित्तपरीक्षार्थं कुमारैतन्मयोदितम् ॥ ८८६ ॥
नान्यथा तत् कुमारेण विचार्यं वचनं मम । इत्युक्त्वा निरगादेष दुर्मुखो मत्समीपतः ॥ ८८७ ॥ अथाहं चिन्तयामास
पापात्मैष ध्रुवं श्रुतः । यदेवमभ्यधात् पूर्वमाकूतेन महीयसा ॥ ८८८ ॥ पश्चात् पुनर्दक्षित्येव चकाराकारसंवरम् ।
तत्र विज्ञायते हन्त किमसावाचरिष्यति ॥ ८८९ ॥ ध्यात्वैति तस्य वृत्तान्तं ज्ञातुं प्राहिणवं चरम् । चतुरारुख्यं
स चागत्य दिनैः कैश्चिन्ममाख्यत ॥ ८९० ॥ इतस्तावदहं गत्वा देवादेशेन दुर्मुखम् । विनयेन समाराध्य

॥ ८६० ॥ सोऽन्वेषेयुः पुनरायातो गत्वोषाणे भुनिर्मया । नत्वाऽप्रच्छिन्नं भवन्तेह किं सारमथ सोऽब्रुवत् ॥ ८६१ ॥
 भर्तृसाध्वानयोगस्य रागादिनां विनिमयः । साधर्मिकानुरागस्य सारमेव विनागमे ॥ ८६२ ॥ मयाथ चिन्तितं
 तापदर्शिसाक्षित्रयं मया । कर्तुं न शक्यमारम्भविषयादिनिषेधिना ॥ ८६३ ॥ साधर्मिकानुरागे तु प्रयत्निज्ये
 स्वव्यक्तिः । निमित्तस्येति यति नत्वाऽऽन्वगामार्हं स्वमाश्रयम् ॥ ८६४ ॥ तातानुज्ञामथ प्राप्य ततः प्रसूति
 सर्वतः । साधर्मिकायां वास्तव्यं मया कर्तुं प्रयत्नमे ॥ ८६५ ॥ शीघ्रनाच्छादनं ब्रह्म्यालङ्कारादौ रतोपयम् ।
 साधर्मिकान् यथाक्लामं वृष्टिनिष निजानहम् ॥ ८६६ ॥ परमेष्ठिनमस्कारमपि धत्ते न यो जनः । स वेदो बोधया
 पूर्व विहितोऽङ्गरदो मया ॥ ८६७ ॥ रथयात्राखिनस्नात्राटारिकादिभरोत्सवैः । एकच्छत्रमभूद्राज्यं सदाहृदन्मं
 सृपतेः ॥ ८६८ ॥ तां तादृशीमद्यालोक्य विनयवर्त्मप्रभाषनाम् । मिथ्याहं दुर्बलो नाम मन्त्री प्रदेयमादधौ ॥ ८६९ ॥
 बोधपक्षीमहाग्नौषिः स दुरस्मादितः किञ्च । रहसि स्थितमन्येषु स्वावमेव व्यधिष्यत् ॥ ८७० ॥ देवाय
 नीतिसुखस्य वर्त्मव्याजेन विप्लवः । यः प्रारम्भि कुमारेण सुन्दरो मे न माति सा ॥ ८७१ ॥ न ह्युत्पन्ति हि
 मर्षादीं कदाचनमिषा सनाः । ते सुक्ता सुल्ललापाराः क्रमनर्थं न कुर्वते ॥ ८७२ ॥ अकार्येऽत्र प्रहरेषु सेषु स्वच्छन्द
 पारिषु । कस्मात्र यूयं रावानः किं वा राज्यं विनाशया ॥ ८७३ ॥ तद्विद्य यत् कुमारेण देव । प्रारम्भ्यलौकिकम् ।
 राखनीतेः समुत्पीर्णं दुःखते तम सुन्दरम् ॥ ८७४ ॥ तातः प्रार्थय ! यथैव स्वयमेवोच्यतां त्वया । कुमासो न वयं

तस्य संमुखं भाषितुं क्षमाः ॥ ८७५ ॥ तातादेशमवाप्त्यैवमथागत्य स दुर्मुखः । सप्रपञ्चं तथैवोचि ममापि पुरतः
श्रुतः ॥ ८७६ ॥ अपि प्रादुर्भवत्कोपविह्वलीभूतचेतसा । न्यगद्यत मया सोऽथ विधायाकारसंस्वरम् ॥ ८७७ ॥
आर्य ! युक्तमिदं वक्तुं तदा मां प्रति यद्यहम् । पारदारिकचौरादिदुष्टानां विदधेऽर्चनम् ॥ ८७८ ॥ ये तु
स्वगुणमाहात्म्याद् देवानामपि पूजिताः । पूजायां महतां तेषां कोऽस्माकं धर्मविप्लवः ? ॥ ८७९ ॥ एते च करद-
ण्डाभ्यां मुक्ता अपि महाशयाः । नानीति कुर्वते क्वापि सदाचारपथाध्वगाः ॥ ८८० ॥ तथा नाथो जगन्नाथो
येषामेतेषु किङ्करः । यः स्याद्राजा स एवात्र राजा शेषास्तु किङ्कराः ॥ ८८१ ॥ एवं चाचरता ब्रूहि ? राजनी-
तेर्विलङ्घनम् । किं मया विदधे ? येन भवानेवं प्रजल्पति ॥ ८८२ ॥ अलीकं धर्ममवात्सल्यं मदीयं वदता पुनः ।
परिस्फुटीकृतं नूनं दुर्मुखत्वं त्वयात्मनः ॥ ८८३ ॥ अथ विज्ञाय मे मावं स दध्याविति दुर्मुखः । निचिडा तावदेतस्य
वासना जिनशासने ॥ ८८४ ॥ तथापि हि मयात्रार्थे परिपृष्टोऽस्ति भूपतिः । स्वयमेव ततोऽवश्यं विधास्ये स्वसमी-
हितम् ॥ ८८५ ॥ सान्त्वयाम्यधुना त्वेनमिति ध्यात्वाऽवदत्स माम् । भवच्चित्तपरीक्षार्थं कुमारैतन्मयोदितम् ॥ ८८६ ॥
नान्यथा तत् कुमारेण विचार्य वचनं मम । इत्युक्त्वा निरगादेप दुर्मुखो मत्समीपतः ॥ ८८७ ॥ अथाहं चिन्तयामास
पापात्मैष ध्रुवं श्रुतः । यदेवमभ्यधात् पूर्वमाकूतेन महीयसा ॥ ८८८ ॥ पश्चात् पुनर्क्षटित्येव चकाराकारसंस्वरम् ।
तन्न विज्ञायते हन्त किमसावाचरिष्यति ॥ ८८९ ॥ ध्यात्वेति तस्य वृत्तान्तं ज्ञातुं प्राहिणवं चरम् । चतुराख्यं
स वागत्य दिनैः कैश्चिन्ममाख्यत ॥ ८९० ॥ इतस्तावदहं गत्वा देवादेशेन दुर्मुखम् । विनयेन समाराध्य

वामस्तस्याङ्गरुक् ॥ ८९१ ॥ स चान्यथा समाहूय श्रावकानम्यवादिषि । अरे ! कुमारो पद्मर्मप्रहिलो वः
 प्रयच्छति ॥ ८९१ ॥ यत्र भूमीमुदाऽऽमाभ्यः सञ्चतो मणतां करः । समर्पणीय तत्सर्वमपि प्रच्छभमेव मे ॥ ८९३ ॥
 कथितं च कुमारोऽप्येतत् वेत्तुं तदो न भीषितम् । क्लीकृत्य दहादेश आरुकास्ते ययुस्ततः ॥ ८९४ ॥ इव च बुधुत्वा
 देव शत रात्रा तत्रापि सः । केनापि हेतुना तस्यौ कृत्वा गन्धनिमीलिकाम् ॥ ८९५ ॥ ववाभ्यापमहं ताताभिप्रेत
 मकरोदिदम् । बुधुत्वा स्वपिया कुर्यात् यद्यपि शिष्यते ततः ॥ ८९६ ॥ तातेन तु सहास्माकं विप्रहो नैव युज्यते ।
 पितरौ दुष्प्रवीकारौ यतौ ममभवोदितौ ॥ ८९७ ॥ भाषीद्वचमिमं शृणुमिदानीं श्रुत्यते मया । अपक्रमणमेवेतस्त
 स्माबाह्वरं मम ॥ ८९८ ॥ पर्यालोभ्येत्यनाख्याय कस्याप्याप्सुहृदुतः । अत्रागच्छमह तातापमानस्तद्वसो
 मम ॥ ८९९ ॥ अवाभोचमहं साधु कुमार ! मयता कृतम् । श्वापातोऽसि यत् त्यक्त्वा परामवपद पदम्
 ॥ ९०० ॥ स्वदेवमपि मुञ्चन्ति मानम्भानौ हि मानिनः । तयोदानौ ब्रह्मस्येव द्वीपान्तरमहस्करः ॥ ९०१ ॥
 यदं परस्परप्रीत्या दक्षरात्रे व्यतीथुपि । विप्रुतौ नो मदावासे ताताह्वानमुपाययौ ॥ ९०२ ॥ तातान्तेऽयं मया
 वाचा यावचावभराक्षयः । तत्राय सदसो हृदा नेष्टुः कनकशेखरम् ॥ ९०३ ॥ कुतः सुमतिकेसरिबराङ्गाः ? इति
 ब्रूयता । ऊर्ध्वीकृत्याव सस्तेहं तेन ते परिरेकिरे ॥ ९०४ ॥ एते मदीयतातस्व माननीया महश्चमाः । इत्याचक्ष्यौ
 मया पृष्टो हृदाः कनकशेखरः ॥ ९०५ ॥ सुदेऽप्यत्र समासीना विहितप्रतिपद्यः । ताताभ्यर्च्ये ततस्वावः प्रोचे

कनकशेखरम् ॥ ९०६ ॥ कुमारामीभिराख्यातमिदं त्वत्तातमन्त्रिभिः । यतः प्रभृत्यनाख्याय कुमारो निर्ययौ
 गृहात् ॥ ९०७ ॥ ततः प्रभृति मूर्च्छन्तौ विलपन्तौ च भूरिशः । प्रापतुर्न रतिं क्वापि दीनो देवीनरेश्वरौ ॥ ९०८ ॥
 युग्मम् ॥ तदुःखदुःखादाक्रन्दद्युखे जाते जनेऽपि हि । संभूय बोधयामासुः सचिवास्तौ मृदूक्तिभिः ॥ ९०९ ॥
 तथाप्यचेतयन्तौ तौ तत्प्राणत्यागभीरुकः । चतुरो ज्ञापयामास सहेतुं त्वदपक्रमम् ॥ ९१० ॥ कुमारो विद्यते
 तावदिति तौ लब्धचेतनौ । जगाम क स इत्युक्तौ चतुरं तमपृच्छताम् ॥ ९११ ॥ ततः सोऽप्यब्रवीत् किञ्चि-
 दाख्यातं मम तेन न । यानहेतुरपि मया चतुरत्वेन लक्षितः ॥ ९१२ ॥ किन्तु संभावयाम्येतद्गतो भावी जय-
 स्थले । यतः पितृवसा नन्दा पद्मराजश्च वत्सलौ ॥ ९१३ ॥ साधु ज्ञातं त्वयेत्युक्त्वा चतुराय नृपो ददौ ।
 तुष्टिदानं दुर्मुखं तु सदोषं निरवासयत् ॥ ९१४ ॥ भोजनं कार्यमावाभ्यां कुमारे खलु वीक्षिते । इति प्रतिज्ञां
 चक्राते ततो देवीनरेश्वरौ ॥ ९१५ ॥ इतः कनकचूडं तं नृपं तत्रैव वासरे । वेत्रिणा स्र्वचितोऽभ्येत्य दूतः
 कोऽपि व्यजिज्ञपत् ॥ ९१६ ॥ अस्ति पूर्यं विद्यालायां नन्दनो नाम भूपतिः । तस्य प्रभावतीपद्मावत्यौ च
 दयिते उभे ॥ ९१७ ॥ तयोर्व्यथाक्रमं पुत्र्यौ तत्राद्या विमलानना । परा रत्नवती नाम रतिप्रीती इवापरे
 ॥ ९१८ ॥ इतश्च कनकपुरे प्रभावत्याः सहोदरः । अस्ति प्रमाकरो राजा तत्पुत्रस्तु विभाकरः ॥ ९१९ ॥ तस्मै च
 प्रददौ सत्यप्रतिज्ञा सा प्रभावती । निजां दुहितरं पूर्वप्रपन्नां विमलाननाम् ॥ ९२० ॥ सान्यदा गुणसंभारभावितं

चातस्तस्याङ्गरक्षः ॥ ८९१ ॥ स चान्यदा समाहूय भाषकानभ्यषादिति । अरे ! कुमारो पद्मर्मग्रहिलो वः
 प्रपच्छति ॥ ८९२ ॥ यद्य भूमीसृदाऽऽमाभ्यः सञ्चतो भवतां ह्यः । समर्पणीय तत्सर्वमपि प्रच्छन्नमेव मे ॥ ८९३ ॥
 कथितं च कुमारोऽप्येतत् चेत् तदो न वीक्षितम् । उन्नीकुस्य तदादेष्ट भाषकास्तो ययुस्ततः ॥ ८९४ ॥ इदं च दुर्मुत्ता
 देव द्वात राज्ञा तथापि सः । केनापि हेतुना तस्यो कृत्वा गवनिमीलिकाम् ॥ ८९५ ॥ अथाभ्यापयमहं तातामिप्रेत
 मकरोद्विदम् । दुर्मुत्तः स्वर्षिया कुर्यात् यथयं क्षिप्यते ततः ॥ ८९६ ॥ तातेन तु सहास्माकं विग्रहो नैव युज्यते ।
 पितरौ दुष्प्रतीकारौ यतो ममवतोदितौ ॥ ८९७ ॥ नापीदृष्टमिमं द्रुमिदानीं क्षुम्प्यते मया । अपक्रमणमेवेतत्त
 स्मावास्तवं मम ॥ ८९८ ॥ पर्यालोच्येत्यनाख्याय कस्याप्याप्तुसुहृणुतः । अत्रागच्छमहं तातापमानस्तदसौ
 मम ॥ ८९९ ॥ अथावोचमह साधु कुमार ! ममता कृतम् । शहापातोऽसि यत् त्यक्त्वा परामवपद पदम्
 ॥ ९०० ॥ स्वदेष्टमपि सुज्जन्ति मानम्भानौ हि मानिनः । तेवोदितौ ब्रह्मत्वेव द्वीपान्तरमहस्करः ॥ ९०१ ॥
 एव परस्परग्रीप्सा दधरात्रे व्यतीयुषि । विद्युतोर्नो मदावासे ताताह्वानमुपायौ ॥ ९०२ ॥ तातान्तेऽथ मता
 वावा यावचावभराक्षयः । तस्याय सदसो हृदा नेतुः कनकशेखरम् ॥ ९०३ ॥ इतः सुमतिकेसरिवराङ्गाः ? इति
 चक्षता । ऊर्ध्वीकृत्याच सस्नेहं तेन ते परिरेभिरे ॥ ९०४ ॥ एते मदीयतास्य माननीया महत्तमाः । इत्याचस्म्यौ
 मया दृष्टो हृदाः कनकशेखरः ॥ ९०५ ॥ सर्वेऽप्यथ समासीना विहितप्रतिपत्तयः । ताताभ्यर्च्यं ततस्तातः प्रीथे

कनकशेखरम् ॥ ९०६ ॥ कुमारामीभिराख्यातमिदं त्वत्तातमन्त्रिभिः । यतः प्रमृत्यनाख्याय कुमारो निर्ययौ
 गृहात् ॥ ९०७ ॥ ततः प्रमृति मूर्च्छन्तौ विलपन्तौ च भूरिशः । प्रापतुर्न रतिं कापि दीनौ देवीनरेश्वरौ ॥ ९०८ ॥
 युग्मम् ॥ तदुःखदुःखादाक्रन्दमुखे जाते जनेऽपि हि । संभूय बोधयामासुः सचिवास्तौ मृदूक्तिभिः ॥ ९०९ ॥
 तथाप्यचेतयन्तौ तौ तत्प्राणत्यागमीरुहः । चतुरो ज्ञापयामास सहेतुं त्वदप्रक्रमम् ॥ ९१० ॥ कुमारो विद्यते
 तावदिति तौ लब्धचेतनौ । जगाम क्व स ईदृक्तौ चतुरं तमपृच्छताम् ॥ ९११ ॥ ततः सोऽप्यब्रवीत् किञ्चि-
 दाख्यातं मम तेन न । यानहेतुरपि मया चतुरत्वेन लक्षितः ॥ ९१२ ॥ किन्तु संभावयाम्येतद्गतो भावी जय-
 स्थले । यतः पितृष्वसा नन्दा पद्मराजश्च वत्सलौ ॥ ९१३ ॥ साधु ज्ञातं त्वयेत्युक्त्वा चतुराय नृपो ददौ ।
 तुष्टिदानं दुर्मुखं तु सदोषं निरवासयत् ॥ ९१४ ॥ भोजनं कार्यमावाभ्यां कुमारे खलु वीक्षिते । इति प्रतिज्ञां
 चक्राते ततो देवीनरेश्वरौ ॥ ९१५ ॥ इतः कनकचूडं तं नृपं तत्रैव वासरे । वेत्रिणा स्त्रुचितोऽभ्येत्य दूतः
 कोऽपि व्यजिज्ञपत् ॥ ९१६ ॥ अस्ति पूर्यं विशालायां नन्दनो नाम भूपतिः । तस्य प्रभावतीपद्मावस्थौ च
 दयिते उभे ॥ ९१७ ॥ तयोर्यथाक्रमं पुत्र्यौ तत्राद्या विमलानना । परा रत्नवती नाम रतिप्रीती इवापरे
 ॥ ९१८ ॥ इतश्च कनकपुरे प्रभावत्याः सहोदरः । अस्ति प्रभाकरो राजा तत्पुत्रस्तु विभाकरः ॥ ९१९ ॥ तस्मै च
 प्रददौ सत्यप्रतिज्ञा सा प्रभावती । निजां दुहितरं पूर्वप्रपन्नां विमलाननाम् ॥ ९२० ॥ सान्यदा गुणसंभारभावितां

विमलानना । सुभाव मायैः पठमानं कनकशेखरम् ॥ ९२१ ॥ तत्र आतातुरागाय त्यक्तान्यसफलक्रिया ।
 योमिनीष परारमान व्यायन्त्यस्ति तेमेव सा ॥ ९२२ ॥ तस्यास्तादृगवस्थानदर्शनादसिलेऽप्यय । विपीदति परिवारे
 दृष्यो रत्नवती सुधीः ॥ ९२३ ॥ यतः प्रसूति सुभाव नाम कनकशेखरम् । ततः प्रभृत्पत्नी सद्ये स्वान्तश्चन्या मम
 स्वस्रा ॥ ९२४ ॥ सुगंधाया नूनमेतस्याभिषेचनः स एव तत् । तातापाक्यामि तदिव त निगृह्णारयं यथा ॥ ९२५ ॥
 विचिन्त्येति तवाक्याते भूपालोऽपि व्यथितयत् । विमाकराय दृष्टेय प्रभावस्थास्ति यद्यपि ॥ ९२६ ॥ तथापि
 नान्यथा संप्रत्येवस्या जीवित मवेत् । तत् प्रेम्पतेऽसौ कनकशेखराय स्वयवरा ॥ ९२७ ॥ कथञ्चिद् बोधयिष्यामः
 पद्मादपि विमाकरम् । व्यात्सेति स तथाकुर्वन् रत्नवत्येति भाषितः ॥ ९२८ ॥ ताताहमपि यास्यामि विमलाननया
 सह । अस्या हि विरहे नाह स्वातु खलमपि क्षमा ॥ ९२९ ॥ किन्तु नाह करिष्यामि पतिं कनकशेखरम् । यदङ्गनानां
 सापत्न्य महद्वरस्य कारणम् ॥ ९३० ॥ तदमीष्टस्य मित्रस्य पत्न्या भाष्य मया ततः । मयस्त्वेषमिति प्रोक्त्य तामपि
 प्राहिषीषुषुः ॥ ९३१ ॥ नन्दनोर्बिष्वर्नन्दिन्यो ते ख नित्यप्रयाणकैः । देवाय वदित्वादेऽत्र विद्येते समागते ॥ ९३२ ॥
 ताम्नां च विष्णुपतिं स्वर्ग्यं प्रहितोऽस्म्यदः । देवपादान्तिके देव प्रमाणमधुना ततः ॥ ९३३ ॥ श्रुत्वा कनक
 पृष्ठस्तत् ततः कैन्पक्रयोस्तयोः । आवासं वाययामास एतसेनवाधिपात् ॥ ९३४ ॥ अस्मान्मुमविकेसुरि

१ तमेव क० ग० प० । २ पुटी क० प०, पुरा ल० ग० । ३ माम कम० ख०, मामा कम० क० प०,
 भाग्या कम० ग० । ४ अन्त्यो ता० क० प० । ५ स कन्वयोस्तयोः । ६ ० ईयोः म० ।

वराङ्गानथ पार्थिवः । समाहूय समादिक्षद् विषादानन्दपूरितः ॥ ९३५ ॥ कन्याऽऽगतिः पश्यताहो ! हर्षकारण-
 मप्यसौ । घृताहुतिनिभा भाति कुमारविरहानले ॥ ९३६ ॥ तद् यात यूयमस्त्येव कुमारो हि जयस्थले । कन्याऽऽ-
 गतिं ममावस्थां चाख्यातुं पद्मभूभुजे ॥ ९३७ ॥ एतद् द्वयमपि श्रुत्वा कुमारं स प्रहेष्यति । किञ्चानेन सहाऽऽनेयः
 कुमारो नन्दिवर्द्धनः ॥ ९३८ ॥ अयमेव यतो रत्नवत्याः समुचितो वरः । इत्थुञ्चवा प्रेषितास्तेन वयमत्र समागताः
 ॥ ९३९ ॥ एतैस्तदिदमाख्यातमस्मभ्यं वत्स ! मन्त्रिभिः । एवं व्यवस्थितेऽस्माभिर्भवतोरिदमुच्यते ॥ ९४० ॥
 कुरुतं माधुना कालविलम्बं लघु गच्छतम् । राज्ञः कनकचूडस्य चित्तानन्दकृते युवाम् ॥ ९४१ ॥ युवयोर्वि-
 रहोऽस्माभिः सोढुं यद्यपि नैश्यते । कार्यगौरवमालोच्य तथापि प्रेषितौ युवाम् ॥ ९४२ ॥ अथ तं पितुरादेशं
 प्रतीव्यावां ससंमदौ । प्रस्थितौ प्रवरामात्यचतुरङ्गबलान्वितौ ॥ ९४३ ॥ व्यक्ताव्यक्तौ च तौ वैश्वानरपुण्यो-
 दयौ मया । सार्द्धं प्रचेलतुर्मार्गो लङ्घितोऽथ कियानपि ॥ ९४४ ॥ इतश्च नरकद्वारभूतं दुष्टजनाश्रयः । जन्म-
 भ्रूस्त्यनर्थानां रौद्रचित्ताभिधं पुरम् ॥ ९४५ ॥ तत्रानीतिपरः शिष्टविद्वेपी दुष्टसंग्रही । दुष्टाभिसन्धिनामास्ति राजा
 चरतसन्निभः ॥ ९४६ ॥ अनभिज्ञा परार्त्तीनामनुरक्ता निजे प्रिये । प्रियास्य निष्कण्ठताभिधाना पूतनाकृतिः
 ॥ ९४७ ॥ वृद्धिहेतुः पुरस्यास्य बल्लभा तन्निवासिनाम् । तयोर्हिंसाभिधा चास्ति दुहितात्यन्तभीषणा ॥ ९४८ ॥
 इतस्तामसचित्ताख्ये नगरेऽस्ति नरेश्वरः । स्रुतुर्द्वेपगजेन्द्राख्यो महामोहमहीपतेः ॥ ९४९ ॥ इतो वैश्वानरस्याम्बा

विमलानना । शुभाव मागवैः पञ्चमानं कनकक्षेत्रम् ॥ ९२१ ॥ तत्र आतानुरागाच्च त्यक्तान्यसकलक्रिया ।
 योमिनीष परारमान ध्यायन्त्यस्ति तेमेव सा ॥ ९२२ ॥ तस्यास्तादृगवस्थानवर्धनादस्मिन्नेऽप्यथ । विधीदति परीवारे
 दस्यो रत्नवती मुधीः ॥ ९२३ ॥ यतः प्रसृति शुभाव नाम कानकक्षेत्रम् । ततः प्रभृत्यसौ खण्डे स्वान्तश्चन्या मम
 स्वता ॥ ९२४ ॥ शुग्धाया नूनमेतस्याधिपथोरः स एव तत् । तावायास्यामि तदिव त निगृह्णात्ययं यथा ॥ ९२५ ॥
 विचिन्त्येति तथास्याते मृपासोऽपि व्यचिन्तयत् । विभाकराय दसेय प्रभावस्यास्ति यद्यपि ॥ ९२६ ॥ तथापि
 नान्यथा संग्रह्येतस्या जीवित मवेत् । तत् प्रेम्पतेऽसौ कनकक्षेत्राय स्वयवरा ॥ ९२७ ॥ कथञ्चित् बोधयिष्यामः
 पद्मादपि विभाकरम् । स्यात्वेति स तवाङ्कुरं रत्नवत्सेति भाषितः ॥ ९२८ ॥ तावाहमपि यास्यामि विमलाननया
 सह । अस्या हि विरहे नाह स्वातु यजमपि यमा ॥ ९२९ ॥ किन्तु नाह करिष्यामि पतिं कनकक्षेत्रम् । यदङ्गनानां
 सापत्न्य महद्वैरस्य कारम् ॥ ९३० ॥ तदमीष्टस्य मित्रस्य पत्न्या भाष्य मया ततः । भवत्वेवमिति प्रोच्य तामपि
 प्रादिनोधुपः ॥ ९३१ ॥ नन्दनोर्ध्वान्निन्दन्यौ से च नित्यप्रयाणकैः । देवाय बहिरुधानेऽत्र विद्येते समागते ॥ ९३२ ॥
 ताम्ना च विषयपितुं स्वरूप ग्रहितोऽस्म्यदः । देवपादान्तिके देवः प्रमाणमधुना ततः ॥ ९३३ ॥ अस्ता कनक-
 पृष्ठस्तत् ततः केन्यक्योस्त्वयोः । आवाप्तं दापयामास सुरसेनपलाधिपात् ॥ ९३४ ॥ अस्मान्मुमतिकेसरि

१ त्वमेव क० ग० घ० । २ पुटी क० घ०, पुटा ल० ग० । ३ भाम कन० ख०, भामा कन० क० घ०,
 भाग्या कन० ग० । ४ अन्वयो ता० क० घ०-घ० । ५ स-कम्बपोरतयोः ल० । -६ ईत्योः ग० ।

किन्त्विष्यं स्यात् कुमारस्यानुक्ता सर्वदा यदि । ततो रम्यं मया प्रोचे भाव्युपायोऽत्र कः पुनः ? ॥ ९६५ ॥ स
 ग्राहायमुपायोऽत्र यन्नाशङ्क्यं त्वया क्वचित् । निर्मन्तुं वा सैमन्तुं वा जन्तुं मारयता हठात् ॥ ९६६ ॥ सरागया
 किमनया भवितेति मयोदिते । स पुनः ग्राह मत्तोऽपि सप्रभावेयमुच्चकैः ॥ ९६७ ॥ मयाऽऽलीढो नरो यस्मात् केवलं
 त्रासयेन्नान् । श्लिष्टोऽनया पुनस्तेषां नाशयेदपि जीवितम् ॥ ९६८ ॥ तदियं संमुखीकार्या कुमारणेति तद्वचः ।
 श्रुत्वाऽहं हन्मि शार्दूलशैशोदीन् पथि व्रजन् ॥ ९६९ ॥ जज्ञेऽनुकूला हिंसाथ जातोऽहं चातिभीषणः । बभूव
 प्रत्ययश्चापि वाक्ये वैश्वानरोदिते ॥ ९७० ॥ प्राप्ता वयं च कनकचूडमण्डलसन्निधौ । भद्रे ! विषमकूटाख्यस्तत्र चास्ति
 गिरिगुरुः ॥ ९७१ ॥ राज्ञः कनकचूडस्य देशोपद्रवकारिणः । तत्राम्बरीपनामानश्वरटाः सन्ति दुर्मदाः ॥ ९७२ ॥ पुरा
 कनकचूडेन विद्रुतास्ते च भूरिशः । ततस्तत्सुतमायान्तं तैर्ज्ञात्वा रुधे पथः ॥ ९७३ ॥ अथान्तिकगतेऽसाकं दले
 किलैकिलारवम् । वानरा इव कुर्वाणाः प्रहर्तुं ते डुढौकिरे ॥ ९७४ ॥ तैश्चरटभटैरसद्गता अपि वलोत्कटाः । अयु-
 ध्यन्त शरासारैरसुरमरा इव ॥ ९७५ ॥ बहुत्वाद् द्विषतामीपद्गन्धेभ्यस्मद्भटेभ्यथ । लग्नः प्रवरसेनेन चरटेशेन मे रणः
 ॥ ९७६ ॥ ततोऽविवेकितास्त्रुवटकास्त्रादतस्तदा । ग्रीष्मेऽर्क इव जज्ञेऽहं दुर्दर्शस्तेजसा भृशम् ॥ ९७७ ॥ विपक्षः स
 क्षणादेव पुण्योदयविभावतः । शस्त्रास्त्रविधाशक्तोऽपि विदधे विधुरो मया ॥ ९७८ ॥ स्यन्दनादवतीर्याथ करवालकरो
 रयात् । मत्संमुखमधाविष्ट स रुष्टश्चरटेश्वरः ॥ ९७९ ॥ मयाथ हिंसाश्लिष्टेन तस्याभ्यापततो जवात् । अञ्छिद्यतार्द्ध-

१ निरपराधम् । २ सापराधम् । ३ हिंसया । ४ कनकशेखरम् । ५ ०लिकि० ता० क० ग० घ० । ६ शरेण ।

प्रागुक्ता याऽविवेकिता । सा तस्य मृष्टमो मायां भवत्पद्मोऽबलोपने । ॥ ९५० ॥ सा च वैश्वानरे गर्भस्त्विते
 तामसचिधतः । रौद्रविषयुरे तत्राऽऽययौ केनापि हेतुना ॥ ९५१ ॥ स हेतुः सकलत्रस्य सयुरस्य च मृष्टमः ।
 समप्रोऽपि व्यतिक्रमोऽप्यत्र प्रपश्यते ॥ ९५२ ॥ स्वरूपं येऽद्यं भद्रे ! नाद्यासिपमहं तदा । सदागमानुभाषासु
 मया श्रुत्वाऽधुनोऽप्यते ॥ ९५३ ॥ अविवेकितायास्तत्र स्थितायाः समवायत । द्रष्टामिसचिना तेन सार्द्धं परिषय
 स्ततः ॥ ९५४ ॥ यतो द्वेषगन्धेन्द्रस्य प्रतिपदः सै यूपतिः । ततोऽविवेकिताभेदां स्वामिनीं मन्यते सदा ॥ ९५५ ॥
 भयाऽविवेकिता सा मां मैत्रवा मर्त्यगतौ गतम् । रौद्रविषात् ततोऽम्येस्य स्नेहेनास्थान् मदन्तिके ॥ ९५६ ॥
 मम माहून्त्येव साऽद्धत वैश्वानरमिम सुतम् । आत्मस्वचनवर्गं च क्रमादस्मै न्यवेदयत् ॥ ९५७ ॥ वैश्वानरस्य
 तस्यैव तवामिन्ताऽमवचदा । रौद्रविषे नयाम्येनं कुमारं नन्दिवर्धनम् ॥ ९५८ ॥ वापयामि च तां हिसामस्मै द्रष्टा
 मिसचिना । येन जातु न मे कापि कार्ये व्यभिचरत्यसौ ॥ ९५९ ॥ अबोक्तस्तत्र यानाय तेनाहमिदमन्यवाम् ।
 तत्रागच्छन्तु कनकद्वेस्वराद्या इमेऽपि किम् ! ॥ ९६० ॥ ततो वैश्वानरोऽबावीदन्तरङ्गमिदं पुरम् । एकेनैव
 मया सार्द्धं पातय्य तत्र वसया ॥ ९६१ ॥ ततस्तद्रथसा तत्र गतोऽहं तेन संयुतः । अद्यानहतचित्तत्वादभिमृष्ट
 शिवादिवा ॥ ९६२ ॥ वैश्वानरोऽपरोचेन दयां द्रष्टामिसचिना । तत्रोपपन्न्य तां हितां मिलितोऽहं पुनर्बलि
 ॥ ९६३ ॥ मार्गेऽप्य गच्छता वैश्वानरेणाहमभाषिषि । कुमाराय कृतायोऽहं हिसया ते विवाहनात् ॥ ९६४ ॥

ज्ञाधिपतिर्नृपः ॥ ९९५ ॥ विभाकरपितुस्तस्य प्रभाकरधराभुजः । महाबलतयायं हि वर्त्तते स्वामिसन्निभः ॥ ९९६ ॥
 राज्ञः कनकचूडस्य वर्त्तते यस्तु संमुखः । वङ्गाधिपो हुमो नाम स विभाकरमातुलः ॥ ९९७ ॥ कनकशेखर-
 स्यास्ति संमुखस्तु कुमार ! यः । स विभाकर एवायं प्रभाकरनृपात्मजः ॥ ९९८ ॥ एवमेव समाख्याति यावद् दूतो
 ममाग्रतः । लग्नमायोधनं तावदुभयोरपि सेनयोः ॥ ९९९ ॥ प्रभूतहेतिसंपातपर्यस्ततपनातपः । प्रसृतासृक्सरि-
 त्पूरश्चिरं जज्ञे च सङ्गरः ॥ १००० ॥ भीषणेऽथ रणे तत्र वर्त्तमाने मदोद्धुरैः । परैः समभरं दत्त्वा भग्नमस्मद्गुलं
 षत् ॥ १००१ ॥ विगाहमाना नः सैन्यकासारं कासरा इव । अस्मदन्तिकमापेतुस्तेऽथ प्रत्यर्थि-
 ॥ १००२ ॥ अथाविवेकितासूनुवटकास्वाददारुणः । कलिङ्गाधिपमाह्वसि वचोभिः कटुभिर्युधे
 शस्त्रास्त्रवृष्टिनिर्नष्टकौतुकायातखेचरः । तत्रावयोरथाक्षीणः क्षणं जज्ञे रेणक्षणः ॥ १००४ ॥
 मया वक्षः शक्त्या द्विविधयाप्यथ । कलिङ्गेशस्य कालिङ्गवददार्यत लीलया ॥ १००५ ॥ साङ्ग-
 द्रुमानो हुमोऽपि सः । मया साक्षेपमाहूतो ववलेऽभिमुखं मम ॥ १००६ ॥ दूरादेवाङ्गचन्द्रेण
 क्षिरः । मया फलमिवाकर्त्ति हिंसालिङ्गितमूर्तिना ॥ १००७ ॥ तयोर्भग्नं ततः सैन्यमस्माकं
 च मे जयारावः सिद्धविद्याधरादिभिः ॥ १००८ ॥ इतः पृथक्कैः कनकशेखरश्च विभाकरः ।
 तेरक्षैर्युधाते महाबलौ ॥ १००९ ॥ विभाकरो रथं त्यक्त्वा निष्ठितान्याखिलायुधः । उद्यतासिरधाविष्ट

णः ग० । २ समुखं क० ख० ग० घ० । ३ बाणेन । ४ बाणैः ।

पन्त्रेण शिरः कमललीलया ॥९८०॥ अमृदय मुदासाक बले कलकलः कला । व्यधुर्ममोपरिष्ठाद्य पुष्पवृष्टिं दिवौ
 कृतः ॥ ९८१ ॥ इतनाय बल सद्य दीनमङ्गीकृत मया । कुमारेण च सप्राप्तौ कुशावर्चपुरं ततः ॥ ९८२ ॥ राज्ञा
 कनकपूरोऽस्मादायस्या सुविशोऽधिकम् । आनयोरतिविमर्दास्त्रयेष्ठकमकारयत् ॥ ९८३ ॥ विमलाननो कनकशेखरेण
 द्रुमे दिने । मया रत्नवती काच पृष्ठीद्यः पर्यषाययत् ॥ ९८४ ॥ दिनत्रये व्यतीतेऽद्य क्षीयितुं ते तमे अपि ।
 घृतैश्चुम्बुधानमावापृच्छय अगमत् ॥ ९८५ ॥ आवापयि नृपास्वाने पावद्भर्त्तावहे तदा । तावदाविरमूद्
 दासीपूजकैस्तुमुहो बहिः ॥ ९८६ ॥ किमेतदिति संभ्रान्तं अवादास्वानमुत्थितम् । इते नवोद्वे केनापीति प्रवाद
 मयाश्रुमोत् ॥ ९८७ ॥ अवासास्रमुत्थाल दद्यावे तस्य शुभतः । ददर्श परसेनां च व्रजन्तीं नातिदूतः ॥ ९८८ ॥
 तत्र वैमाकरं नामोद्भुज्यमानं च मागधैः । निष्ठम्य सर्वैरसाभिभिन्नित स्वस्वचेतसि ॥ ९८९ ॥ पूर्वे
 यस्य प्रमादस्या दद्याऽऽसीद्विमलानना । सोऽयं विमाकरो वज्रपहारं कुन्ते ध्रुवम् ॥ ९९० ॥ स्यात्सेसि
 पत्नैर्वक्ष्येत्तस्मिन्नुपेक्षिते मया । बल्लेऽस्त्रिषलं मार्गेर्गङ्गाभोज इव त्रिभिः ॥ ९९१ ॥ अकृष्यन्त तदीश्वरा यथाभि
 मुलमागताः । मया कनकपूटन तस्तुतेन च ते त्रयः ॥ ९९२ ॥ इतः कनकपूटायाऽऽचक्ष्यौ यः पूर्वमागतिम् ।
 नन्दनोर्षीश्वरन्व(न्वि)न्योस्तदा चास्ति स मेऽन्तिके ॥ ९९३ ॥ अरे ! विहट ! ज्ञानीये क एते नायकाक्षयः । एव
 च स मया पृष्टः पृष्टार्थविदुरोज्ज्वलत् ॥ ९९४ ॥ त्रिषाभूतपरानीकमध्ये यः संमुलस्तव । सोऽयं समरसेनास्यः कलि

१ विष्णुर्वादि० ता० क० ग० प० । २ ० पृष्ठक० क० ल० प० । ३ ० पुष्पक० ग० । ४ ० कम् क० ल० प० ।

ज्ञाधिपतिर्नुपः ॥ ९९५ ॥ विभाकरपितुस्तस्य प्रभाकरधराभुजः । महाबलतयायं हि वर्त्तते स्वामिसन्निभः ॥ ९९६ ॥
 राज्ञः कनकचूडस्य वर्त्तते यस्तु संमुखः । वज्राधिपो हुमो नाम स विभाकरमातुलः ॥ ९९७ ॥ कनकशेखर-
 स्यास्ति संमुखस्तु कुमार ! यः । स विभाकर एवायं प्रभाकरनृपात्मजः ॥ ९९८ ॥ एवमेष समाख्याति यावद् दूतो
 ममाग्रतः । लग्नमायोधनं तावदुभयोरपि सेनयोः ॥ ९९९ ॥ प्रभूतहेतिसंपातपर्यस्ततपनातपः । प्रसृतासुवसरि-
 त्पूरश्चिरं जज्ञे च सङ्गरः ॥ १००० ॥ भीषणेऽथ रणे तत्र वर्त्तमाने मदोद्धुरैः । परैः समभरं दत्त्वा भग्नमस्मद्भलं
 क्षणात् ॥ १००१ ॥ विगाहमाना नः सैन्यकासारं कासरा इव । अस्मदन्तिकमापेतुस्तेऽथ प्रत्यर्थि-
 पार्थिवाः ॥ १००२ ॥ अथाविवेकितास्त्रनुवटकास्वाददारुणः । कलिङ्गाधिपमाह्वसि वचोभिः कटुभिर्धुधे
 ॥ १००३ ॥ शस्त्रास्त्रवृष्टिनिर्णष्टकौतुकायातखेचरः । तत्रावयोरथाक्षीणः क्षणं जज्ञे रंणक्षणः ॥ १००४ ॥
 हिंसावेशान्मया वक्षः शक्त्या द्विविधयाप्यथ । कलिङ्गेशस्य कालिङ्गवददार्यत लीलया ॥ १००५ ॥ सार्द्धं
 कनकचूडेन युद्धमानो हुमोऽपि सः । मया साक्षेपमाहूतो ववलेऽभिमुखं मम ॥ १००६ ॥ दूरादेवाद्धचन्द्रेण
 हुमस्याथ द्रुतं शिरः । मया फलमिवाकर्त्ति हिंसालिङ्गितमूर्त्तिना ॥ १००७ ॥ तयोर्भग्नं ततः सैन्यमस्माकं
 मुदितं पुनः । चक्रे च मे जयारावः सिद्धविद्याधरादिभिः ॥ १००८ ॥ इतः पृषत्कैः कनकशेखरश्च विभाकरः ।
 युद्धोच्चैर्देवतैरस्त्रैर्युधाते महाबलौ ॥ १००९ ॥ विभाकरो रथं त्यक्त्वा निष्ठितान्याखिलायुधः । उद्यतासिरधाविष्ट

इन्तु कनकशेखरम् ॥ १०१० ॥ स्यदेन स्यन्दनं हित्वा सतः कनकशेखरः । कृपाजपाणिस्तं योदुं दयावे क्रोध
 इन्दरः ॥ १०११ ॥ स्वप्नास्त्रिंशत् क्षणं कृत्वा ततः कनकचूडभूः । आहत्य स्वप्नमुज्ज्वलं विभाकरमपातयत् ॥ १०१२ ॥
 इषोभूतं फलकल विनिर्माणं निजं बले । बाधुवानाम्भुसेकावेस्त समाभासयथ सः ॥ १०१३ ॥ लक्ष्मणसंज्ञ
 तमूये च साधु साधु नृपात्मज ! । न द्वात्रिंशद्वनं सत्त्वं स्वयां हृक्तं मनागपि ॥ १०१४ ॥ तद्विदानीं पुनर्योदुमुचिष्ट
 द्वात्रिंशद्वनम् ! । एतावता चित्तो नासि विजयी चास्मि नेयता ॥ १०१५ ॥ तद्वचोभिस्ततो हृष्टस्त वभाये
 विभाकरः । आर्य ! पर्याप्तमधुना युधाहृतिमूल्या ॥ १०१६ ॥ मधता विजितो नाहं करवालेन केवलम् ।
 मधुना भरितेनापि किन्तु माहारक्यधंसिना ॥ १०१७ ॥ सक्तवन्त तमेव स्वरवे कनकशेखरः । स्वयमारो
 पयामास सरोदरमिवादरात् ॥ १०१८ ॥ नवोदरे राक्षपुत्र्यो ते गृहीत्वाथ शिताहवाः । पुरे वयमविधाम इदुद्धोभो
 पक्षोमिते ॥ १०१९ ॥ ततः प्रमुविताशेषपौरलोकविलोकिता । अगमदुर्गपकनकशेखरौ स्वस्ववेशमनि ॥ १०२० ॥
 वीरौ हस्तिहस्तवेष्टौ द्विग्याते वेन लीलया । पद्मरावाङ्मनः सोऽप्य कुमारो नन्दिवर्दनः ॥ १०२१ ॥ अहो ! वैर्य
 महोरूपमहो ! माग्यमहो ! बलम् । तन्निमित्तमभयार्थोऽयं न मर्यादो भवतीत्युक्तः ॥ १०२२ ॥ इय रत्नवती
 धन्या या दम्पतीत्युक्तम् । धन्या वयमपि ह्येव यासां दृष्टिपथ ययौ ॥ १०२३ ॥ पद्मा सकलमप्येतन्मूनं
 धन्यतम पुरम् । यदद्भुतचरित्रेण पवित्रीक्रियतेऽमुना ॥ १०२४ ॥ कृपाजपागरनारीणामिति प्रीतस्त्वया गिरः ।

१ वेगेन । २ नृपात्मजः ता०, नृपात्मजम् क० म० य० । ३ भुजा ता० ।

अहमप्यगमं राजकुलाम्यर्णे रथस्थितः ॥ १०२५ ॥ इतश्च पद्मनाथस्य दुहिता जयवर्मणः । आस्ते कनकचूडस्य
 प्रिया मलयमञ्जरी ॥ १०२६ ॥ तस्याः कन्यास्ति कन्दर्पनृपक्रीडावनावनिः । रूपास्तत्रिदशस्त्रैणरूपा कनकमञ्जरी
 ॥ १०२७ ॥ तां च वातायनासीनां पश्यन्तीं मां तदादरात् । विन्याध मदनव्याधः सारङ्गीमिव सायकैः ॥ १०२८ ॥
 तस्यां लावण्यपीयूषवाप्यां दृष्टिः संसंभ्रमा । पपात तृषितश्रान्तपान्थस्येव ममापि हि ॥ १०२९ ॥
 तारामेलक्षणादेवेक्षणेन क्षणमीक्षणम् । अयुज्यत मिथश्चित्तं चित्तेन च तदावयोः ॥ १०३० ॥ ततस्तेतलिना
 सारथिना ज्ञात्वास्मदाशयम् । लाघवस्य भयानुन्नरथः स्वावासमासदम् ॥ १०३१ ॥ विमुक्तशेषकर्त्तव्यौ
 स्मरज्वरभरातुरौ । आवासेऽथ दिवाशैषमनयाव कथञ्चन ॥ १०३२ ॥ किं ममावस्थितस्यात्र सांप्रतं गततेजसः ।
 इतीव विमृशन् भानुद्वीपान्तरमथागमत् ॥ १०३३ ॥ वासरेणाप्यथ क्षीणं तत्क्षणं सह सन्ध्यया । तादृग्भिन्नवि-
 योगो हि विसोढुं केन शक्यते ? ॥ १०३४ ॥ विद्राणवदनाम्भोजा विदूरीभूतबहुमा । म्लानिमासादयामास चक्रवा-
 कीव पद्मिनी ॥ १०३५ ॥ कज्जलैरिव संपूर्णं कर्दमैरिव मेदुरम् । तैपिच्छैरिव संच्छन्नं ध्वान्तग्रस्तं बभौ जगत् ॥ १०३६ ॥
 तमालकज्जलश्यामध्वान्तपन्नगमौलिषु । बभुः फणामणिनिमास्तारकास्तारकान्तयः ॥ १०३७ ॥ अगाधे तिमिरा-
 म्भोघौ रत्नौघा इव सर्वतः । प्रदीपाः प्रस्फुरन्ति स्म प्राज्यप्रसुमरप्रभाः ॥ १०३८ ॥ अथोल्लास शीतांशुः पूर्वा-

१ ० क्षण इवे० ता० क० ख० घ० । २ ० दृशम् घ० । ३ आवा मथ क० ख० ग० । ४ ० षं गमयावः ग० ।

छाप्रमदाहले । तिसकमानन्दन इवामरुणर्तुलसीतलः ॥ १०३९ ॥ प्रासादः कलसेनेव छत्रेणेव नरेभ्यः । रेजे वन्त्रेण
 पूर्वादिपिनौल्लवस्यधातिना ॥ १०४० ॥ तमःकरिपटां विद्यग् विवरन्ती जगदने । कताप्रदरिपामास भुगेन्द्र इव
 वन्त्रमाः ॥ १०४१ ॥ मुद्यामिरिव निर्दोष क्षीरोदेनेव पुरितम् । ककुब्मासैरिवाकीर्णं न्योत्स्नापूर्णं जगद् वभौ ॥
 १०४२ ॥ विद्विजेरिव कामस्य दूनयोः छद्मिनः करैः । त्रियामा द्रुतयामेव सागात्छद्मादयावयोः ॥ १०४३ ॥
 प्राच्यां प्रादुर्बभूव प्रभाषक्र प्रेमाप्रभोः । मिषाम्मोराक्षिभोर्वाग्नेर्ज्वालाबालमिवोरित्यतम् ॥ १०४४ ॥
 करप्रैरव पूर्वाद्रितटान्वाल्लम्ब्य वारिधेः । निर्ययावर्त्यमानेककोकलोकिलोक्तिः ॥ १०४५ ॥ तमस्तत्तनं विष्ण्य
 इमुनं बिष्टुरात्करः । मूलादुन्मूलयामास द्यौर्नाल्लवाराणाः ॥ १०४६ ॥ विष्वस्ते विमिरे दूरं वेदेनेव विवस्वता ।
 लोचनानीव पद्मानि विक्राष्टं क्षिप्रमुत्तराम् ॥ १०४७ ॥ उदितेऽप्येवमुष्ण्याशौ समायतोऽपि तेतलो । ज्यायं
 स्वामेव पद्माक्षी नाहं किञ्चिद्वैतयम् ॥ १०४८ ॥ इतः कनकचूडेन प्रोचे कनकद्वेत्तरः । द्विपञ्चयसमुद्भूत
 र्वातिष्ठयधातिना ॥ १०४९ ॥ वेदानेन विता नन्दिबर्दनेन महापलो । कलिङ्गपद्माधिपती न सामान्यः
 कुमार ! सः ॥ १०५० ॥ न च प्राणव्ययेनापि वयमस्य महात्मनः । निष्क्रय वत्स ! गच्छामः प्राप्तकालमिव
 ततः ॥ १०५१ ॥ विद्येते मम मलपमञ्जरीकृषीसंभवे । मणिमञ्जरीकनकमञ्जरी तनये तमे ॥ १०५२ ॥
 ततः पुरैव सा नन्दिबर्दनेनल्येष्टुवचवे । क्षीलबर्दनेनसंभवाय दत्तास्ति मणिमञ्जरी ॥ १०५३ ॥ पुन्यते सांप्रते

तस्मै दातुं कनकमञ्जरी । तथेति तां पितुर्वाचं मेने कनकशेखरः ॥ १०५४ ॥ प्रदातुमथ तां मह्यं नृपः कनक-
मञ्जरीम् । मत्पार्श्वे प्रलिघायाशु मन्त्रिणं विमलाभिषम् ॥ १०५५ ॥ सोऽप्येत्य नत्वा मां प्रोचे देवस्त्वां देव !
वक्त्यदः । यदस्ति दुहितास्माकं नाम्ना कनकमञ्जरी ॥ १०५६ ॥ तामस्मदुपरोधेन कुमारो बन्धुवत्सलः ।
स्वपाणिग्रहणेनाशु प्रमोदयितुमर्हति ॥ १०५७ ॥ मयाथ मुदितेनास्यं पार्श्वस्थस्य स्वसारथेः । वीक्षितं तेतलेः
सोऽपि प्रोचे सद्भावकोविदः ॥ १०५८ ॥ कुमारेणानुवर्त्योऽयं कुशवर्त्तपुरेश्वरः । प्रणयप्रार्थना देव ! तस्येयं मान्यतां
ततः ॥ १०५९ ॥ प्रमाणं नस्त्वमत्रासि तं प्रतीत्युदिते मया । महाप्रसाद इत्युक्त्वा समुत्तस्थौ स मन्यथ ॥ १०६० ॥
स्वरूपेऽथ यथावृत्ते गत्वा तेन निवेदिते । प्रमोदमेदुरमनाः समभूद् भूमिवासिनः ॥ १०६१ ॥ सायं लग्नेऽथ
तत्रैव वासरे स नरेश्वरः । आवयोः कारयामास करग्रहमहोत्सवम् ॥ १०६२ ॥ तत्र चिन्तितसंजाते पाणिग्रह-
महामहे । तदाभूदावयोः प्रीतिः कापि वाचामगोचरः ॥ १०६३ ॥ इतो विभाकरस्यापि विहिते व्रणकर्मणि ।
संजातदेहारीग्यस्य मैत्री सार्द्धं मयाऽभवत् ॥ १०६४ ॥ संमान्य सोऽन्यदा राज्ञा विसृष्टः स्वपुरं ययौ । ते चाम्बरीप-
चरटा मयाऽपि हि विसर्जिताः ॥ १०६५ ॥ कालं कियन्तमप्यस्थां तत्रैव विषयानहम् । भजन्कनकमञ्जर्यां रत्न-
वत्या च संयुतः ॥ १०६६ ॥ अन्यदा यामिनीयामे चरमेऽहमचिन्तयम् । पुण्योदयस्य माहात्म्यमविदन्मूढमानसः
॥ १०६७ ॥ अहो ! वैश्वानरस्यास्य कोऽपि स्नेहभरो मयि । मत्कार्यैष मुक्तात्मकार्यस्ताम्यति यत्सदा ॥ १०६८ ॥

प्रियाया अपि हिसाया अहो ! माहारम्यमद्भुतम् । मित्रेण वर्णितानेन यादृक्कारणसौ ध्रुवम् ॥ १०६९ ॥ मया
 एव चित्तौ बह्मकलिङ्गनिपती नृपौ । साधुबावश्च पलाशे खनेष्वस्यन्तवुर्लेमः ॥ १०७० ॥ यदसौ च मयाऽप्रापि
 प्रिया कनकमञ्जरी । प्रभाषाविश्रयः सोऽर्च्यं समग्रोऽप्यनयो ललु ॥ १०७१ ॥ तदेतौ यो ममाभीष्टौ प्रश्वसति
 निरन्तरम् । स एव मे सुहृत् प्रेषान्प्रतिपद्यः परः पुनः ॥ १०७२ ॥ एव मे व्यापताः क्रूरचित्ताऽञ्जनि सा यया ।
 विनापि बटकास्वाद साक्षाद्देवान्नोऽमवम् ॥ १०७३ ॥ ततो निर्मन्तुमप्यारमपरिच्छदमहं सदा । आक्रोशामि
 ताडयामि सततं ज्वलिताश्रयाः ॥ १०७४ ॥ हिसयासिध्यमाणस्य पुनः संततरकया । बभूव मम पापद्विष्यसुन
 सदसंसतम् ॥ १०७५ ॥ तत्र मर्षेष्टितं दृष्ट्वा दृष्यो कनकमेखराः । बहो ! किमिवमेतस्य चरित्रमसमञ्जसम् ॥ १०७६ ॥
 हिसावैश्वानरास्त्रिहो बहयं पापकर्मणि । प्रवेष्टमानो धर्मस्य दुराष्ट दूरेण वर्धते ॥ १०७७ ॥ तदहं वारया
 म्येनमेतस्मात्पापकर्मण्यः । केत्पुनः कथमन्येन स्यात् सर्वगुणमाचनम् ॥ १०७८ ॥ केवलस्य च मे वाक्य
 कदाचिन्न करोत्ययम् । ताताम्येन पुनः प्रोक्तः कुर्यात् तदावलङ्गया ॥ १०७९ ॥ तदहं शिष्ययिष्यामि प्रस्तावे ताव
 संयुतः । श्यात्वेति स गृहीतार्यं चक्षर पितरं निखम् ॥ १०८० ॥ अथान्येषुः समासीनो मां नमस्कर्तुमागतम् । शृद्धं
 प्राशसद्वर्षीधः धीर्यैर्यदिभिर्गुणैः ॥ १०८१ ॥ तत्सुतोऽवावदपातेऽनेनैव स्वरूपतः । कुसुहो वृषपत्येन किन्तु पट्ट
 रणोऽयम् ॥ १०८२ ॥ स कीदृशसि धूपेन पृष्टः स पुनरभ्यधात् । सुहृदेभ्यो नो हिसा मार्या चास्त्यस्य गर्हिवा

॥१०८३॥ तत्संगतिरतस्यास्य सर्वाप्यन्या गुणावली । पुष्पश्रीरिव काशस्य निष्फला तात ! सर्वथा ॥ १०८४ ॥
 महीपतिरथोवाच यदेवं तर्हि पापयोः । त्याग एव तयोर्नृणां श्रेयान्नाश्रयणं पुनः ॥ १०८५ ॥ वयस्यः स हि
 कर्त्तव्यो यः पापविनिवर्त्तकः । कार्या भार्यापि सा पुंसा या लोकद्वयसाधिका ॥ १०८६ ॥ ततस्तयोस्तया वाचा
 घृताहुत्येव पावकः । ज्वलितोऽहं नृपं वाक्यैर्निष्ठुरैरभ्यधामिति ॥ १०८७ ॥ अरे ! मृतक ! मत्प्राणान् हिंसा-
 वैश्वानराविमौ । पापौ जल्पसि ? नो वेत्सि ? राज्यं कस्यौजसा मम ॥ १०८८ ॥ अनयोर्हि विना मूढ ! पित्रापि
 भवतः किमु । कलिङ्गवङ्गाधिपती शक्येते जेतुमुद्धतौ ? ॥ १०८९ ॥ तत्पुत्रस्तु मयेत्यूचे किमु मत्तोऽपि पण्डितः । वर्त्तसे
 वृषल ! त्वं मां यदेवं शिक्षयस्यरे ! ॥ १०९० ॥ मच्चष्टितमथालोक्य तादृशं ताववज्ञया । स्मितं विदधतू राजयुवराजौ
 सविस्मयौ ॥ १०९१ ॥ अये ! मामवमन्येते हास्येनैतौ दुराशयौ । तदेतौ शिक्षयामीति कृष्टाथ क्षुरिका मया ॥ १०९२ ॥
 उक्तं च भवतं गेहेनर्दिनौ रे ! कृतायुधौ । हिंसावैश्वानरस्थाम येन वां दर्शयाम्यहम् ॥ १०९३ ॥ लोललोलं
 यममिव प्रेक्ष्य मां कृष्टशस्त्रिकम् । तौ कुमारनृपौ मुक्त्वा दूरेऽभूदखिला समा ॥ १०९४ ॥ अथागृहीतसङ्केते !
 पुण्योदयवशादहम् । तयोर्घातमकृत्वैव निर्गत्यागां स्ववेदमनि ॥ १०९५ ॥ दृष्टौ मयाथ तौ राजयुवराजौ
 रिपूपमौ । दुःस्वप्नस्येव मे वार्त्ता कुर्वति नैव तावपि ॥ १०९६ ॥ अन्येष्टुदर्शिको नामाययौ दूतो जयस्थलात् ।
 स मया प्रत्यभिज्ञातः सत्कृतश्च व्यजिज्ञपत् ॥ १०९७ ॥ प्रज्ञाकरमतिघनबुद्धिविशालनामभिः । कुमार ! भवदभ्यर्णे

१ नीच ! । २ ०तां रा० ग० । ३ ललमानजिह्वम् ।

प्रहितोऽर्धं महत्त्वमैः ॥ १०९८ ॥ मयाथ चिन्तितं घृष्टाभ्याङ्गुलीकृतयेतसा । अथ महात्मैः त्रैषि तातेन न पुनः कथम् ॥ १०९९ ॥ कुञ्चलं तावपादानामिति प्रुष्टो मयाथ सः । जगाद पुनरप्येवं कुमार ! कुञ्चलं स्रुतु ॥ ११०० ॥
केचलं वृत्तनाथेन पद्मनाभ्येन भूसुजा । बहिर्विषयमादाय जयस्थलमरुध्यत ॥ ११०१ ॥ पर्याहारे ततो मग्ने
बलिना छलिनारिणा । गम्भीररुदयोऽप्युर्ध्वेवोऽभूद्विपुरो मनाक् ॥ ११०२ ॥ अन्यं निवारणोपायमपश्यन्तोऽस्य
विद्विषः । संयूयात्कोचयामासुरवेवं ते महात्माः ॥ ११०३ ॥ मदोदृतमह जेतुमराति नन्दिवर्द्धनः । कुमार
यथाशक्नुषुः सुपर्ण इव पद्मगम् ॥ ११०४ ॥ ततः कुमारारुहानाय वृत्स्वर्णं प्रहीयते । ज्ञापनीय न देवस्य
केवलं सर्वेषाप्यदः ॥ ११०५ ॥ यतस्तनयवत्सल्यात् कदापीदृशसंकटे । कुमारारागमनं तस्या सुन्दर नैव
मासते ॥ ११०६ ॥ ततस्त्वैः सर्वसंमत्या प्ररितोऽद्भिमिहागमम् । कुमार ! देवप्रच्छन्नं प्रमाथ सांप्रतं मवान्
॥ ११०७ ॥ हिसावैशानराबुधैस्तच्छ्रुत्वाथ ववन्मनुः । सुन्दरोऽवसरस्तथापयोर्माधीरि संमदात् ॥ ११०८ ॥
अनास्ययैव कनकचूडतटुप्रयोस्तयोः । तदेवाथ यथाकाहं चतुरङ्गचमूयुतः ॥ ११०९ ॥ तदा कनकप्रभ्रया
वत्सलत्वेन केवलम् । मया सह समागन्तुं प्रहृष्टा मभिमञ्जरी ॥ १११० ॥ अथ वैश्वानरेणाह कुर्वन् विविध
संकषाः । जयस्त्रलपुराभ्यर्जमगमं कतिमिदिनिः ॥ ११११ ॥ बिलोक्य सहसा तत्र परितः पेरवाहिनीम् । समनद्यत
युदाय पूर्वमस्मदनीकिनी ॥ १११२ ॥ दृष्ट्वा सर्वाभिसारेप्यापतन्ती मत्पैताकिनीम् । संनद्याभिरुहं दूर्पा
१ सुनुयेन्माम् । २ सेना । ३ सेनाम् ।

दापयौ द्विषतां चमूः ॥ १११३ ॥ कल्पान्तमिलितप्राच्यप्रतीच्याम्भोधिभैरवः । अभूदथ रणारम्भः सेनयोरु-
 भयोरपि ॥ १११४ ॥ कृत्वा क्षणं रणं रूणोऽस्मद्वले तेन वैरिणा । तमभ्यधाविपमहं केशरीवाभिकुञ्जरम्
 ॥ १११५ ॥ रथौ रणसेनाथ मिलितौ गाढमावयोः । समुत्पत्त्याथ वज्रेशशिरश्छिन्नं मयासिना ॥ १११६ ॥
 ततः संमदसंपूर्णा वर्णयन्तः पराक्रमम् । मन्मूर्ध्नि कुसुमक्षेपं चक्रिरे सुखेचराः ॥ १११७ ॥ मत्सैन्यमथ
 संजज्ञे हर्षकोलाहलाकुलम् । तच्च सर्वं परानीकं समेजनि वशंवदम् ॥ १११८ ॥ सपौरः सपरीवारः सशुद्धान्तः
 ससंसदः । पुराभिर्गत्य तातोऽथ मत्संसुखमुपाययौ ॥ १११९ ॥ स्यन्दनादवतीर्याहमपतं तातपादयोः । सोऽ-
 प्युत्थाप्य समालिङ्गन्मां मूर्द्धनि चुचुम्ब च ॥ ११२० ॥ अहमम्बां ननामाथ सापि चाश्लिष्य मूर्द्धनि । परि-
 चुम्ब्य च हर्षाश्रुपूर्णाक्षी मामभाषत ॥ ११२१ ॥ नूनमेतज्जनन्यास्ते हृदयं वज्रनिर्मितम् । तवापि विरहे वत्स !
 विदीर्णं शतधा न यत् ॥ ११२२ ॥ अस्मान्नगररोधाच्च दिष्ट्याऽऽकृष्टा वयं त्वया । तच्चिरं नन्द तच्छ्रुत्वा जज्ञेऽहं
 न्यद्विमुखो ह्रिया ॥ ११२३ ॥ ततोऽहं स्यन्दनारूढो जननीजनकादियुक् । महेन महता तत्र प्रविवेश जयस्थले
 ॥ ११२४ ॥ ततो राजकुले गत्वा नत्वा च पितरावहम् । स्वावासमगमं पौरोत्सवग्रीणितमानसः ॥ ११२५ ॥
 पुण्योदयवशाज्ज्ञे ममेयं च तदोन्नतिः । हिंसावैश्वानरजेयमिति चित्ते मम त्वभूत् ॥ ११२६ ॥ विधाय दिन-
 कर्चन्यमशेषमथ सुस्थितः । समं कनकमञ्जर्यां शर्वर्यामिहमस्वपम् ॥ ११२७ ॥ उत्थायाथ निशाशेषेऽटव्यां

पापद्वयेऽगमम् । इत्था च प्राणिनस्त्वत्र सञ्चर्या गृहमागमम् ॥ ११२८ ॥ तदा च विदुरं ताव प्रोवाच
 रूपमय न । कुमारो हृष्यते मद्र ! ततः सोऽप्यभ्यधाविति ॥ ११२९ ॥ देवाय प्रातरेवाह स्मरन्मैत्री चिर
 न्ठनीम् । कुमारस्याभयेऽगच्छ नाद्राद्य तत्र स पुनः ॥ ११३० ॥ ततस्तस्य परीवारः प्रोवाच मृगयाकृते ।
 रात्रादेव मलोऽष्टव्यां कुमारो नास्त्यतो गृहे ॥ ११३१ ॥ किमद्यैव गतः किं वा तदर्थं याति सोऽन्वहम् । इति
 पृष्टो मया सोऽब्र ब्रगाद पुनरप्यब्रः ॥ ११३२ ॥ असौ हिंसा कुमारेण परिबीता यदाद्यपि । तदादि यात्यर्थं
 नित्य नान्यथा कृतं रतिम् ॥ ११३३ ॥ मया च चिन्तितमहो ! युर्वेन इवा वयम् । कुमारस्य कुसंसर्ग
 पौनःपुन्यविधानतः ॥ ११३४ ॥ अस्ति वैशानरस्तावत्पुत्राप्यस्यावप्रः सुहृत् । अयुना तु कुतोऽप्यस्य हिंसा
 पापा प्रियाऽम्बत् ॥ ११३५ ॥ तदत्र किं विधातव्यमिति चिन्तयतो मम । दिनमद्यतनं देव ! व्यतीयाय
 कथञ्चन ॥ ११३६ ॥ कुमारार्थवर्धने हेतुं जानीहि तवष्टुं प्रमो ! । तदाकथ्यं ब्रगादेव तातोऽपि विमनापितः
 ॥ ११३७ ॥ नृगयाभ्यसुन मद्र ! महापापमिदं मतम् । न चास्मद्वस्त्रेरेतन्नरनाधिरसेभ्यत ॥ ११३८ ॥ तदस्य
 हेतुमूर्तेयं हिंसा मार्याचमा यदि । निर्धार्येत कुमारस्य सुन्दरं आयते तदा ॥ ११३९ ॥ विदुरोऽवा
 ब्रदेवैशानरवभिल्लाकमा । कुमारस्य प्रियसमा देवेयमपि लक्ष्यते ॥ ११४० ॥ यद्वा विनमतद्वाक्यः स
 एवात्र निमिषयित् । भ्रूयते पुनरापातस्तवाह्व स पृच्छयते ॥ ११४१ ॥ तातादेवाचमाह्व विबुरोऽय

समानयत् । तातोऽपि तस्मै सत्कृत्य प्रस्तुतार्थमचीकथत् ॥ ११४२ ॥ परिभाष्यथ सोऽवोचदेक एवेह
विद्यते । उपायो नापरः कोऽपि सकर्णार्कण्यतां स च ॥ ११४३ ॥ नगरं चित्तसौन्दर्यं पूर्वमाख्यायि
यन्मया । तस्मिन् शुभपरीणामो यश्च विश्वम्भरेश्वरः ॥ ११४४ ॥ यथा चास्य क्षान्तिमाता कथिता निष्प्रकम्पता ।
देव्यन्यास्ति तथा चारुचरिता चारुतामिधा ॥ ११४५ ॥ तत्कुक्षिसंभवा तस्य तनयास्ति दयाह्वया । आह्लाद-
हेतुर्लोकानां मुनीनामपि बल्लभा ॥ ११४६ ॥ ततो यदैव तां कन्यां कुमारः परिणेष्यति । तदास्य स्वयमेवैषा
हिंसा भार्या विनश्यत्यति ॥ ११४७ ॥ इयं दाहात्मिका यसात्सा पुनर्हिमशीतला । ततोऽनयोर्विरोधोऽस्ति सदा-
भिजलयोरिव ॥ ११४८ ॥ परिणेष्यति तामार्य ! कदायमिति भाषितः । तातेन स पुनः प्रोचे यदा दास्यति
तत्पिता ॥ ११४९ ॥ कदा दास्यति सोऽपीति तातेन गदितः पुनः । स जगद कुमारोऽसौ प्रगुणो भविता यदा
॥ ११५० ॥ कदा स प्रगुणो भावीत्युक्तस्तातेन सोऽभ्यधात् । आख्यातमेव तच्चैतद्भवतां पुरतः पुरा ॥ ११५१ ॥
यथा शुभपरीणाममनुकूलचित्तं क्षमः । स एव तत्पतिः कर्मपरिणामो नरेश्वरः ॥ ११५२ ॥ ततश्च स यदा कर्म-
परिणाममहीपतिः । सुप्रसन्नमना भावी कुमारे नन्दिवर्द्धने ॥ ११५३ ॥ तदा शुभपरीणामादालोच्य स्वं
कुटुम्बकम् । स्वयमेव कुमाराय स दयां दापयिष्यति ॥ ११५४ ॥ (युग्मम्) ॥ किञ्च संलक्षयाम्येतन्निमित्तस्य
बलादहम् । अयमर्थः क्वचित्काले यदवश्यं भविष्यति ॥ ११५५ ॥ ततोऽवधीरणा कर्तुमुचितं भवतामिह । तातोऽ-
भ्यधात्कथं स्वनोः कर्तुं शक्याऽवधीरणा ॥ ११५६ ॥ दैवज्ञोऽथ जगदैवं देव ! तत् किं विधीयते ? । बहिरङ्गः

कुमारस्य स्यादुपद्रव एव चेत् ॥ ११५७ ॥ ततस्तत्र न युज्येत भवतामधीरणा । दोषः कोऽपि न पुष्पाक्रमा
 न्तरोपद्रवे स्थिर ॥ ११५८ ॥ ततो यदाविद्यत्यार्य इत्युक्त्वा विससर्गं तम् । समान्य तायाः काष्ठोऽप्य व्यती
 पाय क्रियानपि ॥ ११५९ ॥ अन्यदा योषराज्याय तातो भग्नं द्रुमे दिने । कारयामास सामग्रीमाश्लोच्य
 सन्निवैः समम् ॥ ११६० ॥ तातेनाथाभिपेक्षार्थमाहृतः प्रययावहम् । पौरान्तःपुरसामन्तसंकीर्णं नृपसंस
 दम् ॥ ११६१ ॥ अत्रान्तरे प्रतीहार्यां प्रणिपत्य निवेदितः । मन्त्री स्फुटवचनाकपस्तावमेत्य व्यजिज्ञपत्
 ॥ ११६२ ॥ यथास्ति तुष्यार्द्ध ! कार्छिपुरनायकः । मषर्तां ह्रात एवेह नृपोऽरिदमनामिषः ॥ ११६३ ॥
 गुणभाषिक्यमञ्जूया रविचक्षुस्त्रिषोडश्या । नाम्ना मदनमञ्जरा समस्ति इतितास्य च ॥ ११६४ ॥
 सा च लोकप्रवादेन बलिनान्दिवर्द्धनम् । निश्चम्य समभूत्तत्र नितान्तमनुरागिणी ॥ ११६५ ॥ तयाऽप्य
 रतिपूजायै स्वामिप्राप्तौ निवेदितः । कथयामास देवाय रतिपूजायि तच्चर्या ॥ ११६६ ॥ प्रवृत्तुमय तौ नन्दि
 पर्वचापाञ्चस्मर्त्ता निवाम् । देवः सुप्रिययामास मामत्र भवदन्तिके ॥ ११६७ ॥ तस्मिन्म्य विद्यामीशोऽप्यवपन्मति
 बनाननम् । सोऽप्युचे देव ! सम्भ्रम्यः सत्सुखाज्जेन जुज्यते ॥ ११६८ ॥ मयस्त्वेषमिति प्रोक्ते तातेनाथ मयापि सः ।
 अगदे यत्किपहरे तपसेतः पुरं भवेत् ॥ ११६९ ॥ सार्द्धे द्वे पोषनश्वे मधेविति तदीरिते । मयोक्तमभ्यषा मेवं
 यप्युक्तेन हि ते मयेत् ॥ ११७० ॥ इह चाकर्षितं बान्धवे सम्भगाप्यसुखान्मया । तत्प्रमाणं मया प्रोक्तं नान्यथा ज्ञातु

१०८प्रि० क० ल० ग० ५० । २ चरितं का० क० ल० ग० । ३ ०पा क० ल० ग० । ४ अगाद घत् स० ।

जायते ॥ ११७१ ॥ उवाच स्फुटवचनो मैवं वोचः कुमार ! यत् । मया पदं पदेनैतद् गणितं गणशः स्वयम्
 ॥ ११७२ ॥ ततो विघटते नैव तुषमात्रमपि ध्रुवम् । प्रमाणमीदृशं त्वं तु विप्रलब्धोऽसि केनचित् ॥ ११७३ ॥ लोक-
 मध्ये दुरात्मैष मामलीकं करोत्यतः । हिंसावैश्वानरौ बाढं ततो मम विजृम्भितौ ॥ ११७४ ॥ योगशक्त्या च मदेहे
 भृशं ताभ्यामधिष्ठिते । तदाऽभवमहं सुभ्रु ! प्रलयज्वलनोपमः ॥ ११७५ ॥ कोशादर्थं चकर्षां तमालश्यामलच्छ-
 विम् । खड्गं वलिमकनिर्गच्छत्कृष्णसर्पभ्रमप्रदम् ॥ ११७६ ॥ तदा पुण्योदयो दध्यौ मम पूर्णोऽधुनावधिः । चक्रे भवि-
 तव्यताया इयत्कालं च शासनम् ॥ ११७७ ॥ मत्सम्बन्धस्य योग्योऽयं नाधुना नन्दिवर्द्धनः । ततः परित्यजाम्ये-
 नमिति ह्यात्वा ननाश सः ॥ ११७८ ॥ ततो मयाऽसिना लोके हाहारवमुखेऽपि हि । द्विघारिदमनामात्यश्चक्रे
 पशुरिव क्षणात् ॥ ११७९ ॥ ततो हा वत्स ! हा वत्स ! किमकार्यमिदं कृतम् । इति शुवाणस्तातो मे रभसाद-
 भ्यधावत् ॥ ११८० ॥ विस्मयं पापं तातत्वं स्नेहं चाप्युपकारिताम् । मया तथैव तातस्योत्तमाङ्गं त्रोटितं
 ततः ॥ ११८१ ॥ ततः पूत्कुर्वती जात ! मा साहसमिति हुतम् । समेत्य खड्गमाच्छेत्तु ममाम्बा व्यलगत्करे
 ॥ ११८२ ॥ ममेयमप्यग्निर्जिह्वे यैवं मयि रिपून्प्रति । आक्रोशतीत्यहं ह्यायन्निवदधे तामपि द्विधा ॥ ११८३ ॥
 ततो हा नाथ ! हा भ्रातर्हा कुमारेति रावकृत् । आगाद् रत्नवती शीलवर्द्धनो मणिमञ्जरी ॥ ११८४ ॥ एका-
 लोचितमेतेषां सर्वेषामपि पाप्मनाम् । इति मे ह्यायतोऽत्यन्तं रौद्रता ववृधे ततः ॥ ११८५ ॥ अथैकैक-

कुमारस्य स्यादुपद्रव एव चेत् ॥ ११५७ ॥ ततस्तत्र न युज्येत भवतामवधीरणा । दोषः कोऽपि न युष्माकमा-
 न्तरोपद्रवे त्विह ॥ ११५८ ॥ ततो यदाविश्वत्वार्य इत्युक्त्वा विससर्ज सम् । समान्य तात* कालोऽयं व्यती-
 पाय क्रियानपि ॥ ११५९ ॥ अन्यदा यौवराज्याय तातो मम द्युमे दिने । ऊारयामास सामग्रीमालोन्य
 सचिवैः समम् ॥ ११६० ॥ तातेनायाभियेकार्यमाहूतः प्रययावहम् । पौरान्तःपुरसामन्तसफीर्णा नृपसंस-
 दम् ॥ ११६१ ॥ खत्रान्तरे प्रतीहार्यां प्रणिपत्य निवेदितः । भवतां ह्रात एवेह नृपोऽरिदमनामिवः ॥ ११६२ ॥ यथास्ति तुयस्मार्द्ध ! स्मार्द्धलपुरनायकः । भवतां ह्रात एवेह नृपोऽरिदमनामिवः ॥ ११६३ ॥
 गुणमाभिरूपमञ्जूषा रतिचूलाग्रियोवृमबा । नाम्ना भवनमञ्जूषा समस्ति दुहितस्य च ॥ ११६४ ॥
 सा च लोकाप्रवादेन वंरित्रं नान्विबद्धनम् । निधम्य समभूषत्र नितान्तमनुरागिणी ॥ ११६५ ॥ तयाऽयं
 रतिचूलायै स्वामिप्राप्तो निवेदितः । कथयामास देवाय रतिचूलायि तथया ॥ ११६६ ॥ प्रदातुमय तां नन्दि-
 र्दनायाऽऽश्मन्वा निवाय । देवः संप्रेषयामास मामत्र भवन्तिके ॥ ११६७ ॥ तस्मिन्मय विद्यामीशोऽप्रयन्मति-
 वनाननम् । सोऽप्यूचे देव ! सम्बन्धः सत्सुसाऽनेन युज्यते ॥ ११६८ ॥ भवत्येवमिति प्रोक्ते तातेनाय मयापि सा ।
 अयमे पत्किपहरे तत्पथतः पुरं मयेत् ॥ ११६९ ॥ सार्द्धे द्वे योऽनद्यते मयेदिति तदीरिते । मयोक्तमम्यया मेवं
 गम्युतोने हि ते मयेत् ॥ ११७० ॥ इदं चाकर्णितं वारये सम्यगाप्तसुखान्मया । तत्प्रसाध मया प्रोक्त नान्यया आह

१०८मि क० स० प० प० । २ चरितं मा० क० स० ग० । ३ ०पा क० स० प० । ४ अगाध पत स० ।

घाट्य कपाटे च गर्भागाराद् विनिर्गतः ॥ १२०० ॥ आलुलोके मया राजकुलं सकलमप्यथ । परं न कोऽपि जागर्ति
 ततोऽहं ध्यातवानिदम् ॥ १२०१ ॥ सराजकुलमेतन्मे नगरं रिपुसन्निभम् । वर्त्तते खलु येनैवं पापेन क्लेशितोऽस्म्य-
 हम् ॥ १२०२ ॥ एवं मे ध्यायतो वैश्वानरहिंसे विजृम्भते । ज्वलज्ज्वलनकुण्डं च दृष्ट्वा भूयोऽप्यचिन्तयम् ॥ १२०३ ॥
 वैरनिर्यातिनोपायः प्राप्तोऽयं सुन्दरो मया । भृत्वा शरावमस्मात्तपुरेऽङ्गारान् क्षिपाम्यहम् ॥ १२०४ ॥
 पुरं राजकुलं चैतद् यथा भवति भस्मसात् । ध्यात्वेति तत्तथा सद्यो मया चक्रे दुरात्मना ॥ १२०५ ॥
 ततो विश्वगू जनाक्रन्दघोरं लग्नं प्रदीपनम् । दह्यमानः कथमपि निर्ययावहमप्यतः ॥ १२०६ ॥ ब्रुवन्तो लात
 लातेति परावस्कन्दशङ्कया । नगराच्च भटाः केऽपि मामनु प्रदद्याविरे ॥ १२०७ ॥ क्षीणाङ्गः क्षीणशक्तिश्च
 समुद्भूतमहाभयः । तेभ्यः पलायमानोऽहमरण्ये न्यपतं ततः ॥ १२०८ ॥ कीलकैः कण्टकैस्तीक्ष्णैर्विद्वपादो व्रज-
 नहम् । न्यङ्मुखो न्यपतं निम्नदेशेऽथ विषमस्थलात् ॥ १२०९ ॥ अत्रान्तरे समापेतुः केऽपि तत्र मलिम्लुचाः ।
 तथास्थितं च मां दृष्ट्वा मिथ एवं बभाविरे ॥ १२१० ॥ परकुले पुमानेष (पुंसाऽनेन) बहुमूल्यं हि लप्स्यते ।
 स्वस्वामिपार्श्वे तद् धृत्वा त्वरितं नीयतामरे ! ॥ १२११ ॥ चूर्णिताखिलदेहोऽपि तच्छ्रुत्वा दास्यवं वचः ।
 हिंसावैश्वानरोल्लासादुदतिष्ठं ह्रादित्यहम् ॥ १२१२ ॥ चौरैणोक्तमथैकेनाभिप्रायोऽस्य न सुन्दरः । तच्छीघ्रं
 बध्यतामेप दुर्ग्रहो भविताऽन्यथा ॥ १२१३ ॥ कोदण्डैर्गर्हिमाहत्य बालयित्वा बलाद्भुजौ । बबन्धुर्ददतो गालीर्व-

प्रहारेण मयाऽन्तर्कनिकेतनम् । एककालमनीयन्त तानि त्रीण्यपि याप्मना ॥ ११८६ ॥ हा आर्यपुत्र ! हा
 आर्यपुत्रेति प्रलयन्त्यस्य । इष्टान्तमेनमाकर्ण्यपियौ कनकमञ्जरी ॥ ११८७ ॥ मिलिता मम द्रष्टृणामेवैवापि
 दुराज्ञया । यैव क्रोष्ठस्यो ! वैरि मेऽभूद् हृदयमप्यदः ॥ ११८८ ॥ एतस्याः स्मृत्वात्सल्य ततो
 व्यपनयाम्यहम् । इति मे श्यापठस्तस्यां तदा प्रेय व्यलीपत ॥ ११८९ ॥ युगम् ॥ भित्वा कर्म्मविचाण्डाल
 मया कनकमञ्जरी । द्विदला कदलीवैयमपि ब्रूके वराक्यय ॥ ११९० ॥ अत्रान्तरे च संरम्भान्महाभावादिवा
 पतत् । अन्तरीय च महेन्द्रादुचरीय च भूगले ॥ ११९१ ॥ विवस्त्रं युक्तचीयूतकेष्ट वेतालमभिमम् । विम्भैर्विलोक्य
 मासुवैभक्ते किल्लि(क)किलारवः ॥ ११९२ ॥ तामिहन्तुमपालकं इव कर्कशमानसः । अघाविपमं यावन्मण्ड
 लाग्रमयङ्कुरः ॥ ११९३ ॥ सामन्ताः सुविधास्तापस्वकनाम्नापरेऽपि हि । मत्करात्स्वमाच्छेष्टु युगपत्प्रदवा
 बिरे ॥ ११९४ ॥ समप्रेक्षी यम इव तान्सर्वानपि सर्वतः । निम्नन् सर्वोत्तसा भूमिमगमं कियतीमपि ॥ ११९५ ॥
 स्रग्भ्राष्टिष्ठय संभूय समग्रैरपि तैरय । खेदयित्वा च बद्धोऽहं वानेय इव वारणः ॥ ११९६ ॥ असम्पदवचनैरुत्तेरा
 रदन्त च तेऽय माम् । भूताविष्टमिष क्षिप्त्वा गर्मागारेऽरि व्यधुः ॥ ११९७ ॥ ह्यधितस्तृपितः खिन्नः प्रलयभ्रसम
 असम् । कपाटौ श्विरसा निम्नन् निद्रयाप्यवधीरितः ॥ ११९८ ॥ विषतापानलालीहो महानारकवद् मृदम् । मास
 मेक तवावद्वस्त्रास्मां दुःखमागहम् ॥ ११९९ ॥ युगम् ॥ कथमप्याप्यनिद्रोऽहं मृषिकन्धिभ्रवणः । निद्रयुद्

॥१२२८॥ निवेदिते यथावृत्ते ततो वृत्ते मयात्मनः । स पुनः प्राह हा मित्र ! सुन्दरं न कृतं त्वया ॥ १२२९ ॥
 यदेतदतिनिस्त्रिंशं मन्त्रिपित्रादिमारणम् । विदधे परलोकेहलोकक्लेशैककारणम् ॥ १२३० ॥ हिंसावैश्वानरोष्ठा-
 सादथाध्यायमहं तदा । एषोऽपि मम वैर्येव यस्य नो माति मत्कृतम् ॥ १२३१ ॥ तदमुं मारयिष्यामि समयेऽहं
 दुराशयम् । सांप्रतं तु न सामग्री काप्यस्तेतस्य मारणे ॥ १२३२ ॥ इति ध्यानान्मुखं कालं ममालोक्य विभा-
 करः । दध्यौ जल्यो मदीयोज्यं नास्य नूनं सुखायते ॥१२३३॥ ततः संतापितेनालमनेनेति विचिन्त्य सः । चक्रे
 कथापरावर्तममात्याश्चैवमादिशत् ॥१२३४॥ शरीरं जीवितं बन्धुर्ममायं नन्दिवर्द्धनः । तस्मादिष्टागममहः कार्यतां तेऽपि
 तं व्यधुः ॥ १२३५ ॥ स्नपयित्वा परिधाप्य भोजयित्वा विलिप्य च । भूषयित्वाथ भूपालस्ताम्बूलं मे स्वयं ददौ
 ॥ १२३६ ॥ व्रजित्वाऽऽस्थानशालायामुपविष्टास्ततो वयम् । प्रोचे तत्र च मां तस्य सचिवो मतिशेखरः ॥१२३७॥
 विदितं किं कुमारेण देवभूयमियाय यत् । सुगृहीतनामधेयः प्रभाकरधरेश्वरः ॥१२३८॥ विभाकरवधोपायचिन्तया
 भ्रान्तचेतसा । आर्त्तेनेवाथ तच्छ्रुत्वा कन्धरा धूनिता मया ॥१२३९॥ ततो विभाकरः साश्रुलोचनो मामदोऽवदत् ।
 ताते दिवं गते तातकार्यं कार्यं त्वया सखे ! ॥ १२४० ॥ एते वयमिदं राज्यमिदं च नगरं मम । सर्वमेव तवायत्तं
 यथेष्टं तन्नियुज्यताम् ॥ १२४१ ॥ वैश्वानरवशादस्थां मौनेनैव तदा त्वहम् । अस्तं गतेऽथ तिग्मांशौ दत्तं प्रादोषिकं
 सदः ॥ १२४२ ॥ तदन्ते राजकं सर्वं विसृज्य स्नेहतोऽस्वपत् । मया सैहकपत्यङ्के विभावर्या विभाकरः ॥१२४३॥

दन च ममाय ते ॥ १२१४ ॥ परिधाप्य चरबीरसम्बन्धं तेरथ खेटितः । कृत्वाप्रे निर्वय घातान् दवानैर्वस्य
 गौरिब ॥ १२१५ ॥ सैः कनकपुरासर्वां पल्लीं भीमनिकेतनाम् । नीत्वाऽह रणवीरस्य पल्लीमर्षुः प्रवर्धितः
 ॥ १२१६ ॥ पोष्यतामेय रे ! येन समुभूताङ्गपीनतः । विक्रेतु नीयत इति पल्लीषोऽप्यादिदेष तान् ॥ १२१७ ॥
 तवादेष्टादवैकेन किरातेन स्ववेकमनि । नीतोऽहं छोटितस्तस्य ददौ मालीनिरर्गलः ॥ १२१८ ॥ कृपितः
 सोऽय मां लोडुयस्यादिभिरताडयत् । स्वामिना मेऽर्पित इति कृत्वा किन्तु वचन न ॥ १२१९ ॥
 दापित कर्परे तेन कदम्बमय रङ्गवत् । प्रसधाधामकृत्स्नात् दीनास्योऽममक्षयम् ॥ १२२० ॥ एव दिने दिने
 ददौ मिहः कदञ्चन स मे । तेन बीबन्मुतस्येव भूयान्कालो ममागमत् ॥ १२२१ ॥ अन्येषुः कनकपुरादब
 स्कन्दः कृतागसाम् । तेषामुपरि चौराणामामायेष्टुभ्य तेऽस्त्रिणाः ॥ १२२२ ॥ पल्लीं तामय कृपित्वा बन्दीब्यादाय
 मूरिभ्यः ॥ व्याघ्रुञ्च कनकपुरे प्रयवौ तत्र तद्वलम् ॥ १२२३ ॥ गतोऽहमपि तन्मये ततो बन्दीबिलोकयन् ।
 विमाकरषरापीक्षो मां निरीक्ष्य व्यथितयत् ॥ १२२४ ॥ अहो ! किमिवमाधर्यं यदयं बन्दिपूत्यः । दवदगचतु
 कस्योऽपि नन्दिबर्दनसमिमा ॥ १२२५ ॥ किन्त्वत्र संभबस्तस्य कवं स्यादयथा विधेः । विवित्राणि चरित्राणि तत्र
 द्यात् किं न संभवेत् ? ॥ १२२६ ॥ एवं विधित्स्य मां सम्यगुपलक्ष्य च भूषतिः । इषादिस्त्रिर्बुधाय स्मरन्मैत्री
 पुरातनीम् ॥ १२२७ ॥ कृतसंसङ्गमत्कारं निवेश्याद्वासिने स माम् । वयस्य ! कोऽय पुत्रान्तः ? इत्यपृच्छयतुच्छभीः

मां मुहुः ॥ १२५७ ॥ मां वक्तुमक्षमं वीक्ष्य विस्मितैश्चरैस्ततः । आनीतमासनं नोपवेष्टुं शक्तं मया पुनः ॥ १२५८ ॥ दीनांस्तान्वीक्ष्य कारुण्यान्मामुत्तस्तम्भ देवता । ते चालिताङ्गं मां दृष्ट्वा हृष्टाः पीठे न्यवेशयन् ॥ १२५९ ॥ पुनः प्रस्तुतवृत्तान्ते पृष्टे तैर्भक्तिशालिभिः । हिसाचैश्चानरोह्यासाद् दध्याविति मनस्यहम् ॥ १२६० ॥ ब्रजामो यत्र यन्नाहो ! तत्र तत्र वयं जनैः । परतन्तिपरैः पापैरासितुं न लभामहे ॥ १२६१ ॥ अलीकव-
 त्सलानेतानन्तयिष्याम्यहं ततः । ध्यात्वेति श्रुत्या केऽप्याशु निहताश्चरता मया ॥ १२६२ ॥ ततः संभूय तैः सर्वगृहीत्वा मत्करात्क्षुरीम् । बबन्धे दस्युवदहं तदा चास्तं ययौ रविः ॥ १२६३ ॥ संभूयालोचयामासुरथैवं ते परस्परम् । यत्पूर्वरिपुरेवायमस्माकं नन्दिवर्द्धनः ॥ १२६४ ॥ येन प्रवरसेनोऽसन्नायको निहतः पुरा । प्रधानपुरुषाः केऽपि संप्रत्यपि विनाशिताः ॥ १२६५ ॥ अस्माभिः स्वामिभावेन प्रतिपन्नस्तथाप्ययम् । लोके प्रख्या-
 पितश्चैतद् ज्ञातं देशान्तरेष्वपि ॥ १२६६ ॥ ततोऽस्य मारणेऽस्माकमकीर्तिर्महती भवेत् । न चायं पार्यते धर्तुं ग्रन्थौ वह्निरिव क्वचित् ॥ १२६७ ॥ दूरदेशान्तरे तस्मान्नीत्वाऽयं त्यज्यते द्रुतम् । त्याग एव यतः श्रेयान् वधा-
 नर्हापराधिनाम् ॥ १२६८ ॥ पर्यालोच्येति तैर्गन्ध्यां मां नियन्त्र्य तथा मम । रटतो वदनं वद्द्वाऽयोजयन् जविनौ बृषौ ॥ १२६९ ॥ ततस्तैः खेदिता गन्त्री निशि द्वादशयोजनीम् । साऽऽगात् प्रयाणकैः कश्चित् तच्छा-
 र्दूलपुरं तथा ॥ १२७० ॥ तत्र च मलविलयाभिधाने मां बहिर्वने । त्यक्त्वा सर्पमिवागच्छन् स्वस्थानं ते सगन्त्रिकाः ॥ १२७१ ॥ तत्राकसात्ततः सुभ्रु ! नित्यैवैरपि त्यक्तैरं श्रीमदभूद्

हिंस्रैश्चानरावेष्टादयोत्याय सुलोचने ! । मया निपासितः श्लिग्धविषस्तोऽपि विमाकरः ॥ १२४४ ॥
 परिधानद्वितीयोऽहं नगरात् निरगतां ततः । स्वकर्माऽऽर्षङ्कृतो नश्यन् महादृष्ट्या पपात च ॥ १२४५ ॥ सोढानि
 नानादुःखानि श्लेष्टेन महता ततः । प्राप्यः पुरे कुक्षाभर्त्ते विभ्रान्तश्च षड्विने ॥ १२४६ ॥ तत्रस्थ मां परिवार
 स्तवः कानकशेखरः । विलोक्ष्य कवयामास गत्वा तस्मै नृपाय च ॥ १२४७ ॥ कारणेनात्र माभ्यं यदेकाकी
 नन्दिबर्द्धनः । ध्यायन्तापित्यबाऽऽप्यातां तौ मामस्वपरिच्छदौ ॥ १२४८ ॥ उचिते विहितेऽन्येभ्य ततः
 कनकशेखरः । पप्रच्छ रहसि सिद्धत्वा मामैकाकित्वकारणम् ॥ १२४९ ॥ मयाप चिन्तित नून इदं नास्यापि
 मामकम् । प्रतिमासिष्यते तस्मात् कथितेनाहना कृतम् ॥ १२५० ॥ विधित्स्येति मया प्रोक्तमनया कवया
 प्युक्तम् । ततः प्रोचे स यूयोऽपि न कथ्यं किं ममाप्यदः ! ॥ १२५१ ॥ मामेत्थन मया प्रोक्ते स पुनः प्राह
 यत्तत्ते ! । अवश्यं कथ्यमेवेदं नान्यथा मन्मनोभृतिः ॥ १२५२ ॥ मयाप्याविष्टमुच्छ्रयत्यय तन्निहन्म्यहम् ।
 व्यात्येति तत्कटीवेष्टात् क्षुरिक्कमकृप तदा ॥ १२५३ ॥ प्राहो पाषदुर्गुणीर्थस्तद्वधावाप मया ततः । तावत्कनक-
 शूहापाः प्रापुः संभ्रान्तमानसाः ॥ १२५४ ॥ स्वभिमतस्तदुवावर्जितया देवतया त्वहम् । उत्थिष्य पश्यतां तेषां
 नीतछदेष्वसीम्नि च ॥ १२५५ ॥ उत्थिष्यत्क्षुरिक तत्र चरता मां व्यलोकयन् । अम्बरीपामिषानास्ते धीरसेना
 दयस्ततः ॥ १२५६ ॥ प्रत्यमिमांश सभूय पठित्वा पादयोध ते । स्वामिन् ! क ! एष इवान्तः पप्रच्छुरिति

विचिन्त्येत्यपरिज्ञातपरमार्थः ससंशयः । सशोकश्च स्थितः कालमेतावन्तमहं प्रभो ॥ १२८७ ॥ भगवत्यधुना
दृष्टे शुचश्छेदोऽभवन्मम । सन्देहस्य तु नाद्यापि तं छिनत्त्वधुना प्रभुः ॥ १२८८ ॥ भगवानप्युवाचैवं त्वमेनं
वीक्ष्य(क्ष)से नृप ! । पुमांसं संसदासन्नं नियन्त्रितभुजाननम् ॥ १२८९ ॥ वीक्षे सुष्ठुविति भूपेन गदिते गुरुरभ्य-
धात् । चकार भस्मसादेप नगरं तज्जयस्थलम् ॥ १२९० ॥ भगवन् ! कोऽयमित्युक्ते भूभुजा स्वरिब्रवीत् । म एवायं
तवोर्वीश ! जामाता नन्दिवर्द्धनः ॥ १२९१ ॥ नृपः प्राह कथं स्वामिन्नीदृशं विदधेऽमुना । कथं चैवंविधावस्थ
इदानीमेष वर्तते ? ॥ १२९२ ॥ स्फुटवचनविरोधाद्यं वृत्तं मामकं ततः । चरट्यागपर्यन्तमाचख्यौ भूभुजे गुरुः
॥ १२९३ ॥ तदाकर्ण्य महीपालः परिपञ्च विसिम्भिये । दृष्यौ च भूभृदेनं किं छोटयामि तपस्विनम् ? ॥ १२९४ ॥
यद्वा नहि नहीत्येतद् विधातुं युज्यते मम । यतः कथितमेवास्य चरितं स्वरिणाधुना ॥ १२९५ ॥ धर्मश्रवणचिह्नं
तदस्माकमपि मुत्कलः । अकाण्डविद्वरोत्पादात् कुतोऽप्येव करिष्यति ॥ १२९६ ॥ तस्मादेव यथान्यासमेवास्ता-
मधुना क्षणम् । न चैव करुणास्थानं यस्य स्याद् वृत्तमीदृशम् ॥ १२९७ ॥ पृच्छामि सांप्रतं तावद् मुनीनां
संशयान्तरम् । पर्यालोच्येति पप्रच्छ मुनिनाथं महीपतिः ॥ १२९८ ॥ प्रभो ! पुरायमस्माभिः शुश्रुवे नन्दिवर्द्धनः ।
पात्रं गुणानां सर्वेषामाराम इव भूरुहाम् ॥ १२९९ ॥ अतोऽनेन महापापं कथं विहितमीदृशम् ? । स्वरिणाभिदधे
राजन् ! नास्य दोषस्तपस्विनः ॥ १३०० ॥ पदं गुणानां सर्वेषां स्वरूपेणैव वर्तते । राजोचे तर्हि कस्यायं दोषोऽथ

धनम् ॥ १२७२ ॥ सर्वेऽवतीर्णा असौ सुदिताय विहङ्गमाः । तारं च गुञ्जित मुनेस्तापः क्षान्तस्य मे मनाक्
 ॥ १२७३ ॥ अयागत्य सुरास्तत्र भूमिश्चरि रवःश्रमम् । पुष्पवृष्टिं विनिर्माय स्वर्णाम्भोजं च वक्रिरे ॥ १२७४ ॥
 अयाऽऽलोकितमार्गस्तैः केषलालोकमास्करः । धिवेकनामा तत्राऽऽगादुर्लुग्मणान्वितः ॥ १२७५ ॥ भेजे
 तत्कनकाम्भोजं रात्रहस इवाय सा । समापि त नमस्कृत्य ययास्वानुपाविशत् ॥ १२७६ ॥ क्षरितेजोऽसहिष्णू
 तौ तदा निर्गत्य मत्तनोः । हिसंविद्यानरो दूरे यत्वास्थानं पराङ्मुखौ ॥ १२७७ ॥ अथारिदमनो राजा क्षरिं त
 ननुमाययौ । सुतामदनमञ्जूपाद्युदान्तसचिषादिपुरु ॥ १२७८ ॥ सुत्वा च राजचिह्नानि क्षरिं नत्वाभितुल्य
 च । प्रणम्य शेषसारुंध निपण्णः क्षुद्रमृतले ॥ १२७९ ॥ प्रबभूव ययास्थान निपण्णेषु क्षनेष्वपि । मगवान् विदधे
 बर्मदेवनां मोहनार्थनीम् ॥ १२८० ॥ देवद्वान्ते च पप्रच्छ क्षरिं राजा संस्रयः । विमो ! मदनमञ्जूपा येय
 मे वर्धते सुता ॥ १२८१ ॥ नन्दिवर्दनसंज्ञाय पद्मभूषणसुतने । वातुमेतां पुरा प्रेषि मयामाल्यो जयस्यले
 ॥ १२८२ ॥ भूयस्वपि गते काले स मन्त्री वषले न तु । ततो विषातु तच्छुद्धिं प्रेषिताः पुत्र्या मया ॥ १२८३ ॥
 सेषागत्य ममाकमपि यथा देव ! जयस्यतम् । मस्मीभूतं स देशोऽपि क्षुत्पः क्षुद्धिस्ततः कुतः ? ॥ १२८४ ॥
 तच्छुत्वाहमपो दक्ष्यौ हा ! कष्ट किमभूविदम् । उत्पाताङ्गारवृष्टिः किं ? तत्राकाण्डेऽमवत् मृगम् ॥ १२८५ ॥
 किञ्चास्यन्तधिरुदेन दवेन सुमनापि वा । सेमा(त्रा) नलेन वा क्षौरादिभिर्वाऽद्याहि तत्पुत्रम् ॥ १२८६ ॥

१ च मि० ता० । २ वि० ता० । ३ ० वि० ता० । ४ ० वि० ता० । ५ ० वि० ता० । ६ ० वि० ता० । ७ ० वि० ता० । ८ ० वि० ता० । ९ ० वि० ता० । १० ० वि० ता० ।

कुलम् । आनन्दितं वर्द्धितं च तोषितं नगरं तथा ॥ १३१६ ॥ वर्द्धमानेन तु निजैर्गुणैरावर्जितो जनः । निर्जिताः
 शत्रवः सर्वे यशसा च भृतं जगत् ॥ १३१७ ॥ यदन्यदपि च श्रेष्ठं तत्सर्वं विदधेऽमुना । हिंसार्थैश्चानरावस्य
 तर्त्तिक नास्तामिमौ तदा ? ॥ १३१८ ॥ स्मरिराह महाराज ! तदाप्यास्तामिमौ ध्रुवम् । केवलं श्रेयसां हेतुरन्य एवा-
 भवत्तदा ॥ १३१९ ॥ कः सः ? एवं नृपेणोक्ते भगवानवदत् पुनः । परः सहचरोऽमुष्य राजन् ! पुण्योदयाभिधः
 ॥ १३२० ॥ तेनास्य तादृशी सर्वा चक्रे श्रेयःपरम्परा । प्रभावोऽनेन मूढेन केवलं नास्य लक्षितः ॥ १३२१ ॥
 पुण्योदयवशाज्जातामपि कल्याणसन्ततिम् । हिंसार्थैश्चानरमवां मन्यते स्मायमल्पधीः ॥ १३२२ ॥ ततोऽयम-
 विशेषज्ञ इति मत्वा विरागवान् । इमं त्वन्मन्त्रिवृत्तान्तकाले पुण्योदयोऽत्यजत् ॥ १३२३ ॥ ततस्तद्विकलस्यास्य
 हिंसार्थैश्चानराविमौ । विदधाते महाराजैतदनर्थकदम्बकम् ॥ १३२४ ॥ नृदेवोऽथ जगदैवमस्य कालः किया-
 न्पुनः । हिंसाविवेकितास्त्रनुसङ्गतस्याभवद्विमौ ! ॥ १३२५ ॥ स्मरिरूचे तिर्योभूतावेतस्यानादिसङ्गतौ । किन्तु
 पद्मगृहेऽस्येमौ स्थितस्याऽऽविर्बभूवतुः ॥ १३२६ ॥ अनादिरूपः किमयं भगवन् ! नन्दिवर्द्धनः । इति पृष्टो
 नरेन्द्रेण बाढमित्यवदद् गुरुः ॥ १३२७ ॥ पद्मराजाङ्गजत्वेन प्रसिद्धस्तदसौ कथम् ? । इति भूमीभुजा पृष्टः
 पुनर्गुरुरभाषत ॥ १३२८ ॥ मिथ्याभिमानोऽमुष्यैष यदहं पद्मराजभूः । अतो नात्र महीभर्तः ! कर्त्तव्याऽऽस्था
 मनागपि ॥ १३२९ ॥ तत्त्वतस्तत्कुतस्त्योऽयमिति राज्ञेरिति गुरुः । जगादासं व्यवहारपुरवासी कुटुम्बिकः

गुरुर्म्यथात् ॥ १३०१ ॥ यदेतत् दृश्यते दूरे कृष्णवर्णं परास्मत् ॥ मानुषद्वयमेतस्य दोषः सर्वोऽपि पाप्मनः
 ॥ १३०२ ॥ ततो विलोक्य तत्सम्यक् प्राह भूमिप्रभुः प्रयो ! ! सस्यतेऽत्र पुमानेको द्वितीया वनिता पुनः
 ॥ १३०३ ॥ गुरुः प्राह महाराज ! सम्यग् विद्यावधानसि । पुनर्नृपतिरप्राक्षीष्ट भगवन् ! के इमे ननु ? ॥ १३०४ ॥
 क्षरिराह महाभो हयौत्रो द्वेयमेन्द्रैरुह । अविवेकिताभूयैव ध्यानरोऽप्य प्रोच्यते नरा ॥ १३०५ ॥ पितृभ्यामस्य च
 क्रोध इति पूर्वं कृतामिवा । पद्मादेभानर इति जनेऽसौ पश्ये गुणैः ॥ १३०६ ॥ द्वेयगजेन्द्रसम्बन्धिवदुष्टाभिसन्धि
 पुत्रिका । निष्कलजतारुहिता नारी त्वेया निगद्यते ॥ १३०७ ॥ कोऽस्याभ्यां सह सम्बन्धः ? इति संक्षेपिते
 गुरुः । आकथ्य देवे सुहृद्भार्ये भवतोऽस्यान्तरङ्गे ॥ १३०८ ॥ अवीनधानयोरेप्य धर्म्मविर्म्मं हिताहितम् ।
 कृत्याकृत्यं मह्यमस्य पेयापेयं च वेदि न ॥ १३०९ ॥ ततः कदर्यिताश्वत्था त्रान्येऽनेन निरागताः । स्वलीकृतः
 कलाचार्यस्ताडितो विदुरस्त्वया ॥ १३१० ॥ पातिताः सत्त्वसंघातास्तरुणेन सता पुनः । वनितो जनतोद्भूतो
 विहिताब्ज महाहवाः ॥ १३११ ॥ जनकपूजकनकशेखरी स्वजनावपि । तौ मारयितुमारब्धौ न्यकृतौ च द्विपाविष
 ॥ १३१२ ॥ तवाराष्ट्रं यद्भवन्मन्त्रिषवादि विवक्षेऽनुना । समग्रमपि भूमीम् ! तन्निवेदितमेव ते ॥ १३१३ ॥
 दोषः सैव समस्तोऽपि तदैव ध्यानराशिसयोः । जनन्तदर्शनज्ञानवीर्यनिन्दाभयस्त्वसौ ॥ १३१४ ॥ पृथ्वीपतिरयोवाच
 भगवन् ! जनवार्यया । स्फुटवचनज्ञानात् पुणस्माभिरिदं श्रुतम् ॥ १३१५ ॥ यमन्दिववर्द्धनेनोच्चैरस्यमेव निज

कुलम् । आनन्दितं वर्द्धितं च तोषितं नगरं तथा ॥ १३१६ ॥ वर्द्धमानेन तु निजैर्गुणैरावर्जितो जनः । निर्जिताः
 शत्रवः सर्वे यशसा च भृतं जगत् ॥ १३१७ ॥ यदन्यदपि च श्रेष्ठं तत्सर्वं विदधेऽमुना । हिंसवैश्वानरावस्य
 तर्त्तिक नास्तामिमौ तदा ? ॥ १३१८ ॥ स्ररिराह महाराज ! तदाप्यास्तामिमौ ध्रुवम् । केवलं श्रेयसां हेतुरन्य एवा-
 भवत्तदा ॥ १३१९ ॥ कः सः ? एवं नृपेणोक्ते भगवानवदत् पुनः । परः सहचरोऽमुष्य राजन् ! पुण्योदयाभिधः
 ॥ १३२० ॥ तेनास्य तादृशी सर्वा चक्रे श्रेयःपरम्परा । प्रभावोऽनेन मूढेन केवलं नास्य लक्षितः ॥ १३२१ ॥
 पुण्योदयवशाज्जातामपि कल्याणसन्ततिम् । हिंसवैश्वानरमवां मन्यते स्मायमल्पधीः ॥ १३२२ ॥ ततोऽयम-
 विशेषज्ञ इति मत्वा विरागवान् । इमं त्वन्मन्त्रिवृत्तान्तकाले पुण्योदयोऽत्यजत् ॥ १३२३ ॥ ततस्तद्विकलस्यास्य
 हिंसवैश्वानराविमौ । विदधाते महाराजैतदनर्थकदम्बकम् ॥ १३२४ ॥ नृदेवोऽथ जगदैवमस्य कालः किय-
 न्पुनः । हिंसाविवेकितास्तु सङ्गतस्याभवद्विमौ ! ॥ १३२५ ॥ स्ररिरूचे तिरोभूतावेतस्यानादिसङ्गतौ । किन्तु
 पद्मगृहेऽस्येमौ स्थितस्याऽऽविर्बभूवतुः ॥ १३२६ ॥ अनादिरूपः किमयं भगवन् ! नन्दिवर्द्धनः । इति पृष्टो
 नरेन्द्रेण बाढमित्यवदद् गुरुः ॥ १३२७ ॥ पद्मराजाङ्गजत्वेन प्रसिद्धस्तदसौ कथम् ? । इति भूमीशुजा पृष्टः
 पुनर्गुरुरभाषत ॥ १३२८ ॥ मिथ्याभिमानोऽमुष्यैष यदहं पद्मराजभूः । अतो नात्र महीभर्तः ! कर्त्तव्याऽऽस्था
 मनागपि ॥ १३२९ ॥ तत्त्वतस्तत्कुतस्त्योऽयमिति राज्ञेरिति गुरुः । जगादासंव्यवहारपुरवासी कुटुम्बिकः

॥ १३३० ॥ संसारिजीवनाप्राय तच्छ्रुत्वा भृशया पुनः । पृष्टो गुरुः समाचक्षुषौ चरित मे सविस्तरम् ॥ १३३१ ॥
 ब्रह्मबुद्धिधया मुदतल्पोऽबाधित्तयच्छुषः । प्रोक्तो भवप्रपञ्चोऽप्यानेन व्याजेन छरिमिः ॥ १३३२ ॥ व्यात्वेति स
 ब्रगादैर्बन्धयेव मगवम् ! मया । विचारितं तथैवेदमन्यथा वा निगद्यताम् ॥ १३३३ ॥ तथैवेति मुनीन्ध्रेण प्रत्युक्तः
 धिविपोज्यदत् । इष्टान्तोऽप्य किमस्यैव किञ्चान्यप्राविनामपि ॥ १३३४ ॥ मगवानाह सर्वेषां संसारोदररर्चिनाम् ।
 प्राविनामेव इष्टान्तस्तुल्यः प्रायेण वर्धते ॥ १३३५ ॥ एतः कर्मपरीजामावेष्टतो भवितुम्यता । पर्याटयति निःशेषान्
 वन्तूनन्यान्पयोनिपु ॥ १३३६ ॥ ततः क्रोधादिषुशृणां मध्यतः कापि केऽपि सान् । नन्दिवर्द्धनवद् दुःखं बहुवा प्राप-
 यन्ममम् ॥ १३३७ ॥ तृणः प्राह प्रयोषोऽस्य प्रपञ्चनेयतापि किम् । कस्यमाने स्वसुखान्तोऽमवद् विमो !
 ॥ १३३८ ॥ छरित्वे महाराज ! दोषामाषो न केवमम् । प्रत्युतास्य महोद्वेगो मेम्यास्पाति प्रवर्धते ॥ १३३९ ॥
 रात्रौचे किममन्वोऽयं ! गुरुः प्राह नहीदृष्टः । किन्तु क्रोधस्य दोषोऽय एव मात्पस्य न मद्यच्चः ॥ १३४० ॥ यतोऽ-
 नन्तोऽनुबन्धोऽस्वेति कृत्वा मुनिपुङ्गवैः । एषोऽनन्तानुबन्धीति तुर्यनाम्ना निमयते ॥ १३४१ ॥ विद्यमाने सतोऽ
 मुष्मिन्मनुनाः नाप्यदोषिना । अटितव्यं यथाटव्यां ब्रह्मोऽप्यापि दुःखिना ॥ १३४२ ॥ रात्रौचे तर्हि वैरेप बाहमि
 स्पम्यथाव गुरुः । रात्रौचे किं सत्तास्यैवान्येषामप्यबबासकौ ॥ १३४३ ॥ मुनीन्ध्रेऽप्यावदधावद् भवन्तीह पृथक्
 पृथक् । प्रीतिं प्रीतिं बहुम्भानि सर्वेषामपि देहिनाम् ॥ १३४४ ॥ मार्गबार्जपसन्तोषधानिबानदयादयः । भवन्ति

बन्धवो यत्र तत्कुटुम्बकमादिमम् ॥ १३४५ ॥ इदं चाम्यन्तरं जन्तोः प्रकटाप्रकटात्मकम् । अनादि चाक्षयं मोक्षहेतुः
 स्वाभाविकं हितम् ॥ १३४६ ॥ क्रोधमानमायालोभमोहहिंसाभयादयः । भवन्ति बान्धवा यत्र तद् द्वितीयं कुटुम्बकम्
 ॥ १३४७ ॥ कियतामपि भव्यानामिदं चानादि सक्षयम् । अनाद्यपर्यवसितमभयभविनां पुनः । ॥ १३४८ ॥
 तथादोऽप्यान्तरं जन्तोः प्रकटाप्रकटात्मकम् । तत्त्वतोऽस्वामाविकं चाहितं संसारकृत् तथा ॥ १३४९ ॥ वपुस्तज्जनकौ
 योपिन्नरावन्येऽपि तादृशाः । भवन्ति स्वजना यत्र तत् तृतीयं कुटुम्बकम् ॥ १३५० ॥ एतच्चेन्नियतं बाह्यं सादि सान्तं
 हिताहितम् । संसारमोक्षहेतुश्च यथाभव्यतया भवेत् ॥ १३५१ ॥ तदेवं सति भूमीश ! यद् द्वितीयं कुटुम्बकम् । तस्यान्तः
 सर्वजीवानामेष वैश्वानरः सत्त्वा ॥ १३५२ ॥ तथेयमपि हिंसाख्या भार्या विद्यत एव हि । तदेवं च स्थिते कार्यं यद्
 बुधैर्नृप ! तच्छृणु ॥ १३५३ ॥ कुटुम्बमादिमं पोष्यं हन्तव्यं च द्वितीयकम् । तृतीयं च परित्याज्यं द्वितीय-
 परिपोषकम् ॥ १३५४ ॥ इदं च पार्यते कर्तुं तदा नृप ! शरीरिभिः । दीक्षा यदाप्यते जैनी सर्वसौख्यनिबन्धनम्
 ॥ १३५५ ॥ तन्निशम्य विशामीशः श्रद्धान्धुरमानसः । एव विज्ञपयामास भगवन्तं कृताञ्जलिः ॥ १३५६ ॥
 भगवन्निह संसारे पुण्यैः प्राप्तोऽसि मादृशैः । ततः प्रसीद मे देहि दीक्षामेनां दयानिधे ! ॥ १३५७ ॥ साधु
 साधु महाराज ! स्मरिणाऽपीति जल्पिते । जगाद विमलमतिं पार्श्वस्थं सोऽथ मन्त्रिणम् ॥ १३५८ ॥ अस्मा-
 भिरधुना ज्ञाततत्त्वैः स्मरिपदान्तिके । दीक्षा ग्राह्या तदेतस्य कालस्योचितमाचर ॥ १३५९ ॥ सचिवोऽभिदधे देव !
 १ आविर्भावतिरोभावधर्मकम् । २ हितकरणशीलम् । ३ तथा० क० ख० घ० । ४ ०याऽभवत् क० ग० घ० ।

मयेकेन न केवलम् । फालस्यास्योचितं कार्यं किन्तु पर्यस्मैरपि ॥ १३६० ॥ गम्भीरः कोऽप्यय भाषोऽस्येति
राज्ञा विचिन्त्य सत् । प्रोवेष्ट्य स्व क्षमः कार्ये कार्यमेतत्ततः किम् ? ॥ १३६१ ॥ मन्त्र्येषु देव ! यदेवपादैरस्ति धिक्की
रितम् । दृष्टान्तामास्यसामन्तादीनामप्युचितं हि तत् ॥ १३६२ ॥ यतः समानमाख्यात हरिमिः सर्वदेहिनाम् ।
पोष्यवध्यपरित्याज्य कुटुम्बश्रितय क्रमात् ॥ १३६३ ॥ राजोऽपि युक्तमेवेद यथेव विदधत्यमी । मन्त्र्याह स्वहित
देव ! न विधास्यन्त्यमी कबम् ? ॥ १३६४ ॥ भुत्वाथ त तदालाप कम्पिता गुरुकर्मकाः । व्यङ्ग्यत महीनायो
ह्येस्तु तदुक्तमिभिः ॥ १३६५ ॥ यदाज्ञापयेते देवस्तदेव क्रियते हुतम् । कः सकर्णो हि सामङ्यां अशयतीह
सार्वतः ॥ १३६६ ॥ तन्मुक्त्वा हृदि तो राज्ञा तैः सार्धं पार्यवर्तिनि । प्रभोदवर्दनाभिमुख्ये प्रययौ खिनमन्दिरे
॥ १३६७ ॥ तस्मिन् वैदिनार्चनामर्थास्नात्रपुरातरम् । विदधे विधिना नक्षत्रपुलकोद्भेदेभ्यः ॥ १३६८ ॥
दानव जनमोक्षादि कृतान्यदपि वोचितम् । सुत भीष्ममाह्वय स्वरान्येऽस्त्रापयस्तथा ॥ १३६९ ॥ तैः सर्वैरपि
गत्वाथ प्रार्थितो मणमुद्रः । तेभ्योऽष्टावृ विधिना दीक्षां विदधे देवतां तत ॥ १३७० ॥ यमुदेवावयः स्यान्
व्यहरत् चान्यतो गुरुः । मन्त्रे ! तदाऽप्यपीयूष रुक्मे न पुनर्मम ॥ १३७१ ॥ बभ्रमोऽधनकाले च सर्वेषामपि
देहिनाम् । मुक्तोऽहमपि बन्धेभ्यो नियुक्तैर्नृपपुत्रैः ॥ १३७२ ॥ हिसावैषानरौ देहे प्रविष्टौ मे ततो मया ।

१ तावदस्याकृतो हि षट्ति स्तः । २ विधिग्येति यपोऽजोऽप्येतेषामुचितं तु किम् ? त्वः । ३ किं कर्तव्यमिमे-
कतः गः । ४ सामान्यमाः ताः । ५ षट्ति देः स्तः ।

द्यातमेतेन लोकान्तर्भिक्षुणाऽहं विगोपितः ॥ १३७३ ॥ तत्किमत्र स्थितेनेति दुर्मनाश्चिन्तयन्नहम् । गन्तुं प्रवृत्तो
 विजयपुरस्याभिमुखं ततः ॥ १३७४ ॥ इतश्च तत्रैव पुरे शिखर्याल्यमहीपतेः । स्रुमुर्मुत्तुल्य एवास्ति भद्रे !
 नाम्ना धराधरः ॥ १३७५ ॥ हिंसावैश्वानरासक्तः पित्रा निर्वासितः स च । अभ्यागच्छन् पुरस्यास्य मया
 मार्गमपृच्छयत् ॥ १३७६ ॥ अन्यचित्ततया तेन न ममाश्रावि तद्रचः । ततो ध्यातं मया नैष गणयत्यपि मां मदात्
 ॥ १३७७ ॥ चिन्तयित्वेति तच्छ्रोणेश्चक्रे धुरिका मया । हिंसावैश्वानरोल्लासात् खड्गं तेनापि कोशतः ॥ १३७८ ॥
 द्वाभ्यामपि मिथो दत्तौ प्रहारौ युगपत्ततः । विदीर्णौ चावयोर्देहौ तत्क्षणात्कमलेक्षणे ! ॥ १३७९ ॥ जीर्णा-
 सैकभववेद्या तदा च गुटिकाऽऽवयोः । ततश्च प्रददे साऽन्या भवितव्यतया तया ॥ १३८० ॥ इतश्चा-
 स्तीह पापिष्ठनिवासा नामतः पुरी । उपर्युपरि तस्यां च विद्यते सप्त पाटकाः ॥ १३८१ ॥ तेषु पापिष्ठ-
 नामानो वसन्ति कुलपुत्रकाः । आवामपि गतौ षष्ठे तमाख्ये पाटके ततः ॥ १३८२ ॥ तत्राऽऽवां च स्थितौ
 तादृकुलपुत्रकरूपिणौ । दुःखाम्भोनिधिनिर्मग्नौ ग्रहरन्तौ परस्परम् ॥ १३८३ ॥ द्वाविंशतिसमुद्रान्ते गुटिकादान-
 योगतः । पञ्चाक्षनिवासपुरे निन्ये नौ भवितव्यता ॥ १३८४ ॥ गर्भजोरगरूपेण तत्राऽऽवां जनितौ तया । पूर्वा-
 वेधैवशोभूतक्रोधाबन्धादयुत्स्वहि ॥ १३८५ ॥ तस्यां पापिष्ठवासायां पुर्या धूमप्रभाभिधे । पञ्चमे पाटके नीता-
 वथाऽऽवां पूर्ववत्तया ॥ १३८६ ॥ अन्योन्यं निघ्नतोस्तत्राप्यावयोर्दुःखमग्नयोः । सप्तदशस्रैवन्तीशोपमानि

व्यतिषक्रुः ॥ १३८७ ॥ तदध्यानीय पञ्चाधनिवासे सिंहरूपिणौ । तया विनिर्मितानाधामयुष्यावहि वैरतः ॥
 ॥ १३८८ ॥ तत्रैव पुरि मूयोऽपि तुर्ये पट्टप्रभामिवे । तथाऽऽवा पाटके नीरथा कृतौ पापिष्ठरूपिणौ ॥ १३८९ ॥
 पूर्ववैरवशाचत्राऽऽप्यावयोनिप्रतोमिषः । व्यतीतुर्वेद्य धारीक्षा दुर्वारासुखदूनयोः ॥ १३९० ॥ तत्रैवाऽऽवा पुरे
 ज्येनौ चक्रेऽव मवितव्यता । ग्राहारावहि तत्रापि पूर्ववद् रोयमीयसी ॥ १३९१ ॥ तत्रैव पुरि नौ साऽय वृतीये
 बालुकाभिषे । पाटके पूर्ववन्त्ये गुटिकायाः प्रयोगतः ॥ १३९२ ॥ तत्राप्यावा मिषो मन्तौ सागरान् सप्त
 तस्विव । परमाधामिक्वेष्ट्रकृतदुःस्त्रौपविह्वलौ ॥ १३९३ ॥ ततो मूयोऽपि पञ्चाधनिवासे नकुलौ कृतौ । तथाऽऽ
 वा वैरदुर्वारावयुष्यावहि पूर्ववत् ॥ १३९४ ॥ मूयोऽपि पूर्वा तत्रैव शर्कराक्ये द्वितीयके । पाटके गुटिकामन्या
 वितीयोऽऽवा निनाय सा ॥ १३९५ ॥ मिषस्तत्रापि हिसन्त्यावविद्यावार्णवप्रयम् । परमाधामिक्वेष्ट्रकृतानेकव्यया
 तुरौ ॥ १३९६ ॥ बराचरेण तेनोर्वैर्वैर वर्द्धयता मया । पुरे पुर्या च तत्रैव सुदुर्बले गमागमा ॥ १३९७ ॥
 ततश्च कौतुकेनेव गुटिकायोगतस्तथा । स्पक्त्वाऽसंख्यवहारं तत् अमिता सर्वतोऽप्यहम् ॥ १३९८ ॥ एव
 वदति संसारिणीये प्रज्ञाविशालया । चिन्तितं यदहो ! रौद्रः क्रोधो हिसापि दारुणा ॥ १३९९ ॥ यतोऽय
 तद्वत्तः प्राप्नो मवे दुःखमनेकशः । नृमय कवमप्याप्य व्यर्थीकृत्य तथा ॥ १४०० ॥ एव च बीष्ममाणोऽपि
 फलमान्तरवैरिणाम् । नाय प्रवर्तते लोकः स्वहिते हा । विमूढधीः ॥ १४०१ ॥ संसारिणीयः प्रोवाच सुमु !

श्वेतपुरेऽन्यदा । आनीयाऽऽभीररूपोऽहं भवितव्यतया कृतः ॥ १४०२ ॥ तदा वैश्वानरेऽन्तर्द्धिं गते शान्तोऽभवं
 मनाक् । विदधे च विशेषेण न शीलं न च संयमः ॥ १४०३ ॥ केवलं मध्यमगुणो दानादिश्रद्धयाऽभवम् । अहं
 गिरिणदीप्रावधोलनान्यायतः स्वयम् ॥ १४०४ ॥ मां वीक्ष्य तादृशं साऽथ प्रसन्ना भवितव्यता । पुण्योदयं
 सहचरं पुरोधयाऽभ्यधादिति ॥ १४०५ ॥ त्वयाऽऽर्यपुत्र ! गन्तव्यं सिद्धार्थनगरेऽधुना । स्थेयं सुखेन चायं ते
 भावी पुण्योदयोऽनुगः ॥ १४०६ ॥ मयाऽपि स तदादेशस्तथेति प्रत्यपद्यत । जीर्णियां च पुरातन्यां सा मेऽन्यां
 गुटिकां ददौ ॥ १४०७ ॥ इत्थं विपाकविरसं चरितं निशम्य बालस्य पद्मनयस्य च सम्यगेतत् । स्पर्शं क्रुधं
 वधमतिं च विमुञ्चतौ चैर्भन्याः ! भवाब्धितरणे यदि वोऽस्ति वाञ्छा ॥ १४०८ ॥

इति श्रीश्रीचन्द्रसूरिशिष्य-श्रीदेवेन्द्रसूरिविरचिते उपमितिभवप्रपञ्चाकथासारोद्गारे

क्रोधहिंसास्पर्शनेन्द्रियविपाकवर्णनो नाम तृतीयः प्रस्तावः ।

चतुर्थः प्रस्ताव ।

इतोऽस्ति मनुजपतौ सिद्धार्थं नामतः पुरम् । धर्मानुमायसात्तार्थसिद्धान्तिपनायकम् ॥ १ ॥ सोऽघाङ्गणेऽप्यु
संक्रान्तं निरेच्छुः स्वच्छेऽप्यु षालिकाः । यत्रादित्सन्ति स्त्रीताड्यं पुण्यकन्दुकखट्वया ॥ २ ॥ बभूव भूपतिस्तत्र
नामतो मरवाहनः । यः पुण्यकन्दुनाशत्वात्प्रत्यक्षो नैरवाहनः ॥ ३ ॥ यस्य निश्चिञ्चकृष्णादिर्धराविद्धा
द्वयोत्कटः । यद्वापय्यासि भूयांसि वैरिणां परितः पयो ॥ ४ ॥ तस्याग्नमहिषी जग्मे नाम्ना विमलमालती ।
स्वक्रान्तस्वान्तरोलम्बकुण्डद्विमलमालती ॥ ५ ॥ भविष्यत्यथा तस्याः शिष्यः कुशावहं ततः । सापि मां
समयेऽद्यत सुत पुण्योदयान्वितम् ॥ ६ ॥ जन्मोत्सवाविकृत्यानि विधाय पितरौ सुदा । रिपुदारण
इत्याख्यां चक्रते समये मम ॥ ७ ॥ इतोऽविवेकिता सापि मम चाग्री मुनोचते ! । गच्छेत्तं वमार संप्राप्य सप्त
स्वप्नेयसः क्वचित् ॥ ८ ॥ तन्नामितमहोरस्क वदनाष्टकचारकम् । मच्छन्माह्वयेव साञ्ज्यत शौलराजामिष सुतम्
॥ ९ ॥ ततः पित्रोर्महानन्दं दद्यानः सुललासितः । सौहेव शौलराजेन क्रमाद् इदमहं गतः ॥ १० ॥
अथ पञ्चस्वतीरेषु वर्षेषु वरुणे मया । शौलराजशिरास्पद्यौ मृज्जानीव स धारयम् ॥ ११ ॥ मनादिस्नेहमोहेन
तं हृष्टम् मम मानसे । या प्रीतिरासीदाकृपातं वपसा छक्यते न सा ॥ १२ ॥ मज्जावं सोऽप्य विधाय दूरादागत्य

सत्वरम् । मां स्नेहादिव सर्वाङ्गमालिलिङ्ग शठाशयः ॥ १३ ॥ अहो ! भावज्ञता कापि स्नेहश्चासुख्य कोऽप्यहो ! !
ह्यायतेति मयाप्येष वयस्यः प्रत्यपद्यत ॥ १४ ॥ क्रीडतोऽथ समं तेन मैत्री मे वदुधेऽधिकम् । तत्प्रभावाद्
बभूवुश्च वितर्का इति वेतसि ॥ १५ ॥ अहो ! मे सुन्दरा जातिरहो ! मे कुलमुत्तमम् । अहो ! मे वर्यमैश्वर्यमहो !
मे रूपमद्भुतम् ॥ १६ ॥ ये चान्येऽपि तपोलामश्रुतशक्त्यादयो गुणाः । ते मय्येव वसन्त्युच्चैर्विमुच्य भुवनत्रयम्
॥ १७ ॥ वन्द्यो मे न च कोऽप्यस्ति गुणातिशयशालिनः । विश्वस्थापि हि विश्वस्य वन्दनीयोऽहमेव यत् ॥ १८ ॥
यद्वा यस्येदृशेनाभून्मित्रेण मम संगमः । को हि वर्णयितुं शक्तस्तस्य मे गुणगौरवम् ॥ १९ ॥ चिन्तयन्ने-
वमुद्ग्रीवो नक्षत्राणि निभालयन् । प्रभिन्न इव गन्धेभः सर्वतोऽपि भ्रमाम्यहम् ॥ २० ॥ न चाहं जनकं
नापि जननीं न च देवताम् । न गुरुं चानमं शैल इवानम्रशरीरकः ॥ २१ ॥ ततो मां तादृशं दृष्ट्वा जनको
मे व्यचिन्तयत् । अहो ! मदीयपुत्रोऽयं गाढं मानधनेश्वरः ॥ २२ ॥ ततो यद्यस्य कोऽप्याज्ञां कदाप्युल्लङ्घयि-
ष्यति । तदा किमपि कर्त्ताऽयं मानान्नूनं विरूपकम् ॥ २३ ॥ कुमारप्रकृतिं तस्माद् ज्ञापयित्वाखिलानपि । साम-
न्तादीनमुग्राहं करोम्याज्ञावशंवदान् ॥ २४ ॥ चिन्तयित्वेति तातेन तथैव विहिते मम । लघोरपि नृपाः सर्वे
किङ्करत्वमुपाययुः ॥ २५ ॥ कुलीना अपि विक्रान्ता अपि तातनिदेशतः । मां वीतगुणमप्येते सेवन्ते चाटु-
कारिणः ॥ २६ ॥ भद्रे ! पुण्योदयस्तत्र माहात्म्ये मम कारणम् । शैलराजादिदं सर्वमिति चित्ते त्वभून्मम ॥ २७ ॥

चतुर्थः प्रस्तावः ।

इतोऽस्ति मनुष्यादौ सिद्धान्तं नामतः पुरम् । धर्मानुगामवाचार्थसिद्धान्तविधिपनागरम् ॥ १ ॥ सौवाङ्मयेषु
 सक्रान्त निन्द्य स्वच्छेषु वाचिकाः । यत्रावित्सन्ति स्त्रीषास्तु पुष्पकन्दुकशङ्कया ॥ २ ॥ बभूव भूपतिस्तत्र
 नामतो नरबाहनः । यः पुण्यजननायत्वात्प्रत्यक्षो नैरबाहनः ॥ ३ ॥ यस्य निम्निष्ठकृष्णार्धिर्षाराविज्ञा
 द्वयोत्कटः । यद्वापयसि भूयांसि वैरिणां परितः पयौ ॥ ४ ॥ तस्याग्रमहिषी बध्ने नान्ना विमलमालती ।
 स्वक्रान्तत्वान्तरोलम्बकुञ्जविमलमालती ॥ ५ ॥ भवितव्यतया तस्याः धिन्तः कुधावह ततः । सापि मां
 समवेष्टत सुत पुण्योदयान्वितम् ॥ ६ ॥ जन्मोत्सवादिभूत्यानि विषाय पितरौ मुदा । रिपुदारण
 इत्यास्यां चक्राते समये मम ॥ ७ ॥ इतोऽदिवेकिता सापि मम दात्री मुलोचने ! । गच्छेत् वमार संप्राप्य सङ्ग
 स्वप्नेयसुः क्वचित् ॥ ८ ॥ उभाभितमहोरस्क वदनाटकधारकम् । मञ्जमाहयेव साऽस्यत शैलराज्याभिषं सुतम्
 ॥ ९ ॥ ततः पित्रोर्महानन्दं वदानः सुसलालितः । शौच शैलराजेन क्रमाद् इदिमहं गतः ॥ १० ॥
 अय पञ्चस्वतीतेषु वर्षेषु वदते मया । शैलराज्यधिरास्यश्री नृक्षणीय स धारयन् ॥ ११ ॥ यनादिस्तेऽहमोहेन
 तं दष्टा मम मानसे । या प्रीतिरासीदास्व्यातुं वषसा क्षययते न सा ॥ १२ ॥ मञ्जवं सोऽय विज्ञाय दूरादागत्य

॥ ४२ ॥ एवं च वर्तमानस्य वयस्यद्वययोगतः । कलाग्रहणकालो मे संप्राप प्रवरेक्षणे ! ॥ ४३ ॥ महामत्य-
 भिघस्याथ कलाचार्यस्य भक्तितः । अर्पयामास मां तातो महोत्सवर्पुःसरम् ॥ ४४ ॥ मामूचे च गुरुर्वत्स ! तवायं
 ज्ञानदायकः । अतः पादौ प्रणम्यास्य शिष्यभावं समाचर ॥ ४५ ॥ मयोक्तं तात ! मुग्धोऽसि यो मामेवं
 प्रमापसे । वराकः किं विजानाति नूनमेव समाग्रतः ? ॥ ४६ ॥ गुरुरन्यस्य लोकस्य स्यादेष न तु मादृशम् ।
 अतो नाहं पताम्यस्य पादयोः शास्त्रकाम्यया ॥ ४७ ॥ आददामि कलाः किन्तु भवतामनुरोधतः । मदीय-
 विनयो नूनमस्य स्यान्मातृलोहितम् ॥ ४८ ॥ ततस्तातेन स प्रोचे कलाचार्यो रहःस्थितः । आर्य ! मामकपुत्रोऽयं
 गाढं मानधनेश्वरः ॥ ४९ ॥ तन्नैव भवताऽमुष्य दृष्ट्वाप्यविनयादिकम् । चित्तोद्वेगो विधातव्यो ग्राह्योऽयं
 चाखिलाः कलाः ॥ ५० ॥ ततो विनयनमस्य श्रुत्वा तातस्य जल्पितम् । यदादिशति राजेन्द्र इत्याह
 स महामतिः ॥ ५१ ॥ चिन्तितं च तदा तेन कलाचार्येण चेतसि । क्लैष यावच्छास्त्रस्य भावार्थं नाव-
 बुध्यते ॥ ५२ ॥ यावच्च केलिवहुलां बालतामनुवर्तते । आध्मातोऽलीकगर्वेण तावदेवं प्रमापते ॥ ५३ ॥
 यदा तु ज्ञातशास्त्रार्थः प्रवीणश्च भविष्यति । तदायं मदमुत्सृज्य विनीतो भविता स्वयम् ॥ ५४ ॥ एवं निश्चित्य
 शुद्धात्मा स मां ग्राहयितुं कलाः । कलाचार्यः प्रववृते बृहदादरपूर्वकम् ॥ ५५ ॥ अन्येऽपि बहवस्तस्माद्विनीता
 राजसूनुवः । कलामाददते वारि वारिदा इव वारिधेः ॥ ५६ ॥ ततश्चाहमधीयानो हीलयामि मुहुर्मुहुः । जात्यादि-

ततोऽप्यन्तप्रवृत्तेन स्नेहनिर्भरचेतसा । शैलराजो मयान्येषुर्बगदे रहसि स्थितः ॥ २८ ॥ वयस्य ! सममूढोके
 देवानामपि दुर्लभम् । यदिदं मम माहात्म्य प्रतापस्ते स निमित्तम् ॥ २९ ॥ स प्रोचे यदुभित्वेन गुणहीनोऽप्यय
 जनः । कुमार ! इति ते माति सौखन्य तत्र कारणम् ॥ ३० ॥ ततश्च यदियं बद्धे तव संभानना मयि । तयाः
 सादिसबाह्यर्पस्त्वां किञ्चिद् विद्वपयाम्यहम् ॥ ३१ ॥ अस्ति स्वर्गीयं स्तब्धचिदात्म्य मे विलेपनम् । तन्निजे
 हृदये देयं कुमारेण प्रतिबुद्धम् ॥ ३२ ॥ कुमारोऽस्य प्रभावं तु ज्ञास्यत्पुनरावात् स्वयम् । स इत्युक्त्वार्पयत् मे
 छिद्य तेन मयाप्युरः ॥ ३३ ॥ एतप्रभावादह मातरोऽभवत्तदुबान्तरः । प्रस्तायः कुञ्चिक इव बद्धे नमनवर्जितः ॥
 ॥ ३४ ॥ ततो मय्यनमूढोको विद्येयेण ममाप्यभूत् । छेतराजे तदाख्यातलेये च प्रत्ययो महान् ॥ ३५ ॥ इतोऽह
 मगम किञ्चिदमानसास्त्रे पुरेऽज्यदा । तत्र बुष्टाद्य नाम नरेन्द्र दोषमन्दिरम् ॥ ३६ ॥ देवीं जपयतां तस्य
 मृपाबादं च तत्सुतम् । ज्ञात्वादिमित्र स्नेहादिप्रसिष्य व्यसोक्तयम् ॥ ३७ ॥ कालं कियन्तमप्यस्यां तेषाह
 तत्र मानितः । बद्धे च निर्मरं भैत्री मृपाबादेन तेन मे ॥ ३८ ॥ सदैवागत्य तेनाथ स्वस्यानं पुनरप्यहम् ।
 संवाताम्यधिकानन्दो विरुतामि निजेष्वृथा ॥ ३९ ॥ मृपावादबलेनाथ सर्वप्रस्पद्यमप्यहम् । कृत्वापि निह्वेऽकृत्य
 स्वीकृत्वात्यन्तबुष्टताम् ॥ ४० ॥ ज्ञात्मनापि विषायोर्देवोपं कमपि लीकया । रोषयामि परे षाह प्रहसन्निव
 चेतासि ॥ ४१ ॥ ततश्च समयेऽनर्चा ज्ञापन्तेऽस्यन्तवारुणाः । पुण्योदयानुभावेन विरुय यान्ति तेऽखिलाः

सहसा प्रकटः समजायत । अहमप्यमुचं तूर्णं तं विलोक्य तदासनम् ॥ ७२ ॥ कलाचार्योऽथ मामूचे तवेदानीं
किमुत्तरम् ? । किमासीनो नवात्र त्वं विष्टरे दुष्ट ! रे वद ? ॥ ७३ ॥ श्रोत्रे कर्णौ पिघायाहमहो ! मत्सरचल्गि-
तम् । यदकृत्य स्वयं कृत्वा मय्येवाऽऽरोपयन्त्यमी ॥ ७४ ॥ दृष्ट्वौ महामतिः सेयं दृष्टेऽप्यनुपपन्नता । तदहो !
धार्ष्ट्यमेतस्य मन्ये नास्त्यस्य वैद्यकम् ॥ ७५ ॥ अर्थकान्ते कलाचार्यं कृत्वोक्तं राजदारैकैः । यददृष्टव्यवक्त्रोऽय-
मत्रानेन स्थितेन किम् ? ॥ ७६ ॥ दृष्ट्वावथ कलाचार्यः सत्यमेते वदन्यदः । सत्संसर्गस्य नैवायमुचितो
रिपुदारणः ॥ ७७ ॥ लुब्धक्रुद्धशठस्तब्धचौरजारादिशिक्षणे । उपायो विद्यते लोके न मिथ्यावादिनां पुनः
॥ ७८ ॥ तस्मादवश्यं त्याज्योऽयं ध्यात्वेत्याह स मां रहः । कुमार ! नेदृशां स्थानं शालायामिह जातुचित्
॥ ७९ ॥ शैलराजमुषावादौ ततः पापाविमौ त्यज । यदि नात्र कुमारेण नागन्तव्यमतः परम् ॥ ८० ॥ मया
श्रोत्रे निजस्य त्वं स्थानं देहि पितुर्निजम् । विनैव त्वत्पदं त्वां च भर्लिष्यामो वयं पुनः ॥ ८१ ॥ एवं
च कर्कशैर्वाक्यैस्तिरस्कृत्य कलागुरुम् । स्तब्धचित्तविलिप्ताङ्गो निर्गतोऽहं तदाश्रयात् ॥ ८२ ॥ महामतिरथावादी-
त्तानेवं राजदारकान् । अरे ! तावदयं पापः प्रययौ रिपुदारणः ॥ ८३ ॥ केवलं भूपतेः पुत्रस्नेहमोहो महानिह ।
दोषदोषिविभागं च स्नेहसूढा विदन्ति न ॥ ८४ ॥ ततः प्रक्षयति वृत्तान्तं यद्येनमवनीपतिः । ततः प्रत्याय-
यिष्यामि सम्यग्युक्त्याऽहमेव तम् ॥ ८५ ॥ मौनमेवात्र युष्माभिः कर्तव्यं सर्वथा पुनः । यदादिशत्युपाध्याय इति

मिरुयास्याय श्रेलरात्रनिर्देशतः ॥ ५७ ॥ अथ दृष्याशुष्याभ्यायः पापोऽय रिपुदरभः । पापसं संनिपातीष न
द्रास्त्राभ्यासमर्हति ॥ ५८ ॥ अपुच्छमिद नैवाय विनसि कुटिलाश्रयः । श्रुत्यो ग्राहयितुं नून मयोपायश्चैतरपि
॥ ५९ ॥ गुप्ताधानार्थमेतस्य मयेयत्कालमावरः । शक्रे नृपोपरोधेन स्वाग एवाधुनोचितः ॥ ६० ॥ इति चेतसि
निधित्य ततः प्रवृत्ति मामसौ । धूलिरूपतयापश्यद्विशुक्ताभ्यापनादरः ॥ ६१ ॥ तथापि न बहिर्वक्त्रविकारमपि
ब्राह्मिन् । स दर्शयति गम्भीरमानसस्मारुतकृया ॥ ६२ ॥ अद्यान्मदा बहियति कलाचार्ये उदासने । उपा
विश्रमह छात्रैर्दृष्टा च जगद् धनैः ॥ ६३ ॥ कुमार ! वन्द्यमेवेदमुपाभ्यापासन ततः । अस्य नाक्रमय
युक्त बहुदोषनिबन्धनम् ॥ ६४ ॥ अवाहमश्वद रे ! रे ! के यूय श्रियणे मम । एव श्रिययतास्मीय गत्वा
सप्तकुल बहाः ! ॥ ६५ ॥ तेऽयं तुष्णी स्थिताः पीठादुचस्यो स्वेच्छया त्वहम् । आगते च कलाचार्ये
मदुदय तेऽप्यशीकृयन् ॥ ६६ ॥ कुदेन तेन पृष्टोऽथ साहयमहमन्यवाप् । अहो ! ते मयि नैपुण्यमहो ! ते
द्राक्षस्मौदसम् ॥ ६७ ॥ यत्र मत्सरिणामेषां सर्वदोऽनृतवादिनाम् । वचोमिद्विप्रलब्धो मामेवमामायसे
किल ॥ ६८ ॥ दृष्यो बिलसीभूतोऽथ कलाचार्यो महामतिः । न हि तावदमी राखद्भनवो भुवतेऽनृतम्
॥ ६९ ॥ निबापराधमेव हि गोपैयत्येव केवलम् । एन विलोकयिष्यामि प्रच्छन्नीयूय वस्त्वयम् ॥ ७० ॥
विचिन्त्येस्य पदा तेन तमैव विहिते सति । सत्र वेद्यासने दृष्टो निविष्टोऽह निरुदृषीः ॥ ७१ ॥ उपाभ्यापोऽथ

सहसा प्रकटः समजायत । अहमप्यष्टुचं तूर्णं तं विलोक्य तदासनम् ॥ ७२ ॥ कलाचार्योऽथ मामूचे तवेदानीं
किमुत्तरम् ? । किमासीनो नवात्र त्व विष्टरे दुष्ट ! रे वद ! ॥ ७३ ॥ प्रोचे कर्णौ पिघायाहमहो ! मत्सरवल्गि-
तम् । यदकृत्यं स्वयं कृत्वा मय्येवाऽऽरोपयन्त्यमी ॥ ७४ ॥ दह्यौ महामतिः सेयं दृष्टेऽप्यनुपपन्नता । तदहो !
धार्ष्ट्यमेतस्य मन्ये नास्त्यस्य वैद्यकम् ॥ ७५ ॥ अथैकान्ते कलाचार्यं कृत्वोक्तं राजदारकैः । यददृष्टव्यवक्त्रोऽय-
मत्रानेन स्थितेन किम् ? ॥ ७६ ॥ दह्यावथ कलाचार्यः सत्यमेते वदन्त्यदः । सत्संसर्गस्य नैवायमुचितो
रिपुदारणः ॥ ७७ ॥ लुब्धकुक्षशठस्तब्धचौरजारादिशिक्षणे । उपायो विद्यते लोके न मिथ्यावादिनां पुनः
॥ ७८ ॥ तस्मादवश्यं त्याज्योऽयं ह्यात्वेत्याह स मां रहः । कुमार ! नेदृशां स्थानं शालायामिह जातुचित्
॥ ७९ ॥ शैलराजमृषावादौ ततः पापाविमौ त्यज । यदि वात्र कुमारेण नागन्तव्यमतः परम् ॥ ८० ॥ मया
प्रोचे निजस्य त्वं स्थानं देहि पितुर्निजम् । विनैव त्वत्पदं त्वां च भलिष्यामो वयं पुनः ॥ ८१ ॥ एवं
च कर्कशैर्वाक्यैस्तिरस्कृत्य कलागुरुम् । स्तब्धचित्तविलिप्ताङ्गो निर्गतोऽहं तदाश्रयात् ॥ ८२ ॥ महामतिरथावादी-
त्तानेवं राजदारकान् । अरे ! तावदयं पापः प्रययौ रिपुदारणः ॥ ८३ ॥ केवलं भूपतेः पुत्रस्नेहमोहो महानिह ।
दोषदोषिविभागं च स्नेहमूढा विदन्ति न ॥ ८४ ॥ ततः प्रक्षयति वृत्तान्तं यद्येनमवनीपतिः । ततः प्रत्याय-
यिष्यामि सम्यग्युक्त्याऽहमेव तम् ॥ ८५ ॥ मौनमेवात्र युष्माभिः कर्तव्यं सर्वथा पुनः । यदादिशत्युपाध्याय इति

तेऽप्यवदस्त्वतः ॥८६॥ इदम्याहं विनिर्गस्य गतस्सावस्य सन्निधौ । पाठस्वरूप तेनापि पृष्टः संमान्य सावरम् ॥८७॥
 क्षेत्रराजावलेपेन मुखावावलेनेन च ततोऽष्टमवद तात ! समाकर्ष्य मद्रथः ॥ ८८ ॥ कलाः सन्तीह याः काश्चिद्
 वेदस्यैव ताः पुरैव हि । अयं स्वदीययत्नो मे विज्ञेयापापकः परम् ॥८९॥ कलामिर्भूषि पश्यामि स्वतुल्य नापरं
 नरम् । तच्छ्रुत्वा हृदितस्त्रातः श्रोत्रे धारुस्तपोधमः ॥ ९० ॥ विषायां ध्यानयोगे च स्वम्यस्तऽपि द्वितैयिया ।
 सन्तोषो नैव कर्ष्यो जातु जात ! तथापि हि ॥ ९१ ॥ गृहीतानां स्थिरत्वेन श्रेयाणां ग्रहणेन च । कलानां मे
 ततो वस्तु ! त्वं पुषाज मनोरथान् ॥ ९२ ॥ अवत्येवमिति प्रोक्ते मया हृदितमानसः । मद्रे ! ततस्त्वतः कोष्ठा
 स्पृष्टमादिष्टवानिति ॥ ९३ ॥ महामतिगुहं मद्र ! स्वर्पादिः परिपूरय । कुमारोऽयं कला गृह्णन् येन तत्रैव
 तिष्ठति ॥ ९४ ॥ तत्तथा विदधे सोऽपि मय्यहं तु महामतिः । मायूषं देवस्व संताप इति तावस्य नाक्यत
 ॥ ९५ ॥ तातो मां पुनरप्याह कुमारपुत्रमुत्पति । पूर्वाधीत स्थिरयता नूतनं चामिगृह्णता ॥ ९६ ॥ कलाकलाप
 सकृत् स्वयोपाध्यायमन्दिरे । स्वयं तत्रैव नो वस्तु ! इष्टम्योऽष्टमपि त्वया ॥ ९७ ॥ युगम् ॥ एवं मय
 त्विति युवा गविस्त्राश्च नृपान्तिष्ठात् । विनिर्गतिऽष्टमपार्थं देष्टाश्रयनृपारमजम् ॥ ९८ ॥ सखे ! कस्योपदेशेन
 तव कौशुलमीदृशम् ? । येन स्वदीपागष्टमात् चोक्ते इयं पितुर्मया ॥ ९९ ॥ प्रच्छादितः कलाचार्यकल्लिम्प्यसि
 करोऽपि हि । छेमेगतिदुर्लभा खेयं तथा हस्तकचारिता ॥ १०० ॥ सोऽप्युवाच कुमारोऽस्ति पुरे राजसन्निधौके ।

रागकेशरिभूपालो देवी तस्य च मूढता ॥ १०१ ॥ तयोर्माया सुता सा च प्रपन्ना मे बृहत्स्वसा । ततस्तदु-
 पदेशेन मम कौशलमीदृशम् ॥ १०२ ॥ ब्रजामि यत्र यत्राहं तत्र तत्र मया सह । अन्तर्लीनास्ति सा नित्यं
 मदीयविरहासहा ॥ १०३ ॥ वयस्य ! दर्शनीयेयं ममापीति मयोदिते । प्रस्तावे दर्शयिष्यामीत्यवोचत्पुनरप्यसौ
 ॥ १०४ ॥ ततः प्रभृत्यहं वेश्याद्यूतकारादिवेश्मसु । विचरामि यथाकामं सदा दुर्ललितैर्धुतः ॥ १०५ ॥ अलीकं
 च मृषावादाल्लोके स्वस्य कलाग्रहम् । तन्वंस्तातमपश्यंश्च द्वादशाब्दीमलङ्घयम् ॥ १०६ ॥ मुग्धोक्त्या च कुमारोऽयं
 कृती सर्वकलास्त्विति । देशान्तरे प्रवादोऽभूद् यौवनं चाहमासदम् ॥ १०७ ॥ इतोऽस्ति शीखरपुरे नरकेशरि-
 भूपतेः । सुता वसुन्धरादेवीकुक्षिभूर्नरसुन्दरी ॥ १०८ ॥ उद्यौवना च सा दृष्यौ यः कलाभिर्भविष्यति । मत्तोऽ-
 धिकस्तमेवाहं परिणयामि नापरम् ॥ १०९ ॥ तदाकृतं च ज्ञात्वाथ पित्रोराकुलताऽभवत् । कलाभिर्न समोऽपीह
 यतस्तस्याः कुतोऽधिकः ? ॥ ११० ॥ समाकर्ण्य कलाविन्वकीर्तिं दृष्यौ च तत्पिता । भविष्यत्यधिकोऽमुष्याः स
 एव रिपुदारणः ॥ १११ ॥ युज्यते चैष संबन्धो नरवाहनभूभुजा । तादृशा हि सुवंश्येन संबन्धः केन लभ्यते ?
 ॥ ११२ ॥ ततस्तत्रैव गत्वाहं परीक्ष्य रिपुदारणम् । सुतां विवाहयाम्येनां यथा स्यान्मे मनःसुखम् ॥ ११३ ॥
 व्यात्वेति तामुपादाय सुतामत्यन्तवल्लभाम् । सिद्धार्थपुरमायातः सबलो नरकेशरी ॥ ११४ ॥ अथ ज्ञापितवृत्तान्तो
 दृष्टस्तातः सविस्तरम् । प्रवेश्यैनं पुरे तस्यार्पण्याञ्चक्रे निकेतनम् ॥ ११५ ॥ ज्ञापितं चेति लोकानां कुमारस्य भवि-

प्यति । समं पञ्चसुन्दर्या कलाकौस्तुभनिर्णयः ॥ ११६ ॥ सतः शुभे दिने सखीकारिते मण्डपेऽमिलत् । राजक
 सपरिवारस्तातमान्तरुपाविशत् ॥ ११७ ॥ आहूतोऽय कलाचार्यः सार्धं तैर्नृपदारैकैः । आजगामाहमप्याशु
 मिश्रत्रयसमन्वितः ॥ ११८ ॥ पुण्योवयोऽस्ति मधुष्टेष्टितस्तु कथं स्वदा । अथाह न्यपद तातान्तिकं स च
 कलागुरुः ॥ ११९ ॥ निवेदित च तातेन कलाचार्याय मूलतः । नरकेश्वरिराजस्य तत्रागमनकारणम् ॥ १२० ॥
 तच्छ्रुत्वा हविषोऽप्यन्तमह स तु महामतिः । हसन्निवे स्थितस्तृष्णी नरकेश्वर्ययाऽजगमत् ॥ १२१ ॥ तातेन
 दापिते सिंहासने तस्मिन्निषेदुषि । वयस्याग्निः परिवृता रूपावगणिताप्सराः ॥ १२२ ॥ विहिताद्भुतनेपथ्या हरन्ती
 कामिना मनः । लीलामन्यरया गत्या नरसुन्दर्ययाऽवयौ ॥ १२३ ॥ युग्मम् ॥ तां विलोक्य च हृष्टेन शैलराज
 पिछेपनम् । मयात्महृदये चक्रे चिन्तितं वेति वेतसि ॥ १२४ ॥ अन्यः को मां विहायैनां मृगाधीं वोढुमर्हति ।
 नहि आतु बिना काम रतिरन्यस्य युज्यते ॥ १२५ ॥ अत्रान्तरे सविनय तातादीनां कृतानतिः । नरकेश्वरिराजेन
 अगद्रे नरसुन्दरी ॥ १२६ ॥ तपविषय प्रणं वृक्त्वा त्वमेन नृपनन्दनम् । पृथ्वीमीशं कलां वत्से ! पूरपात्म
 मनोरथम् ॥ १२७ ॥ तपविषयाय सा ग्राह न गुरुणां पुरो मम । वस्तु युक्त ततो राखच्चतुरेष प्रजल्पतु ॥ १२८ ॥
 कलासु वस्यतस्तस्य सारस्थान किमप्यहम् । प्रक्षयामि तत्र निर्वाहः कर्तव्यो नृपसज्जना ॥ १२९ ॥ इष्टस्तातोऽय
 मामूये युक्तं रात्रसुताऽजयत् । शिविदानीं कलाद्राहं कृत्वाऽस्याः पूरयेप्सितम् ॥ १३० ॥ विवेहि कुलनेर्मन्य गृहाण
 च अयम्भवम् । कलाज्ञानप्रकर्षस्य वत्सेन निरुपा खलु ॥ १३१ ॥ तदा तु मे कलानामान्यपि विस्मृतिमाययुः ।

ततः प्रनष्टवाक्यस्य क्षोभोऽभूद्वचनातिगः ॥ १३२ ॥ तातो विषण्णस्तद्वीक्ष्योपाध्यायमुखमैक्षत । किमेतदित्य-
पृच्छच्च सोऽपि कर्णे न्यवेदयत् ॥ १३३ ॥ देव ! किञ्चिन्न वेत्त्येष कलामध्ये ततोऽक्षुभत् । तातः प्राह कुतोऽज्ञानं ?
कुमारो हि कैलाकृती ॥ १३४ ॥ मधुर्वृत्तमथ स्मृत्वा क्रुद्धः प्रोचे कलागुरुः । शैलराजमृषावादकलयोरेव कृत्ययम्
॥ १३५ ॥ ततो दुर्विनयासत्यभाषणे एव वेत्त्यसौ । न गन्धमात्रमप्यन्यकलानां बुध्यते पुनः ॥ १३६ ॥
तातः प्राह कथं ? सोऽथावददेव ! किमुच्यते । कुमारचरितं सर्वं नाख्यातुमपि पार्यते ॥ १३७ ॥ तातः
प्रोचे यथावृत्तं कथ्यतां सोऽप्यथो मम । वृत्तं चेन्नासनरोहाद्यधिक्षेपान्तमाख्यत ॥ १३८ ॥ तातः प्रोवाच
यद्येवं जानतापि त्वयेदृशम् । स्वरूपं किमसावार्य ! सभामध्ये प्रवेशितः ॥ १३९ ॥ कलाचार्योऽवददेव !
मया नायं प्रवेशितः । मद्गृहान्निर्गतस्यास्याभूवन् द्वादश वत्सराः ॥ १४० ॥ त्वदाह्वानादहं गेहा-
दिहागामन्यतस्त्वयम् । स्थानात् कुतश्चिदेवं च श्रुत्वा तातोऽभ्यधादिति ॥ १४१ ॥ आर्य ! यद्येवमस्यैवंविध-
स्यापि कुतोऽभवत् । कल्याणाली पुरा किं वाऽधुना लोके विगुप्यति(ते) ॥ १४२ ॥ महामतिस्थोवाच देवा-
स्त्यस्यान्तरः सखा । पुण्योदयः पुरा तेन कल्याणाली कृताऽखिला ॥ १४३ ॥ ततोऽवोचदयं तत् क्वाऽधुना ? स
प्राह तिष्ठति । क्षीणः किन्त्वस्य दुर्वृत्तेन क्षमो हर्तुमापदम् ॥ १४४ ॥ तच्छ्रुत्वाह सभामध्ये दुःसुतेनामुना
वयम् । ह्रेपिताश्चिन्तयन्नेवं तातः कृष्णमुखोऽभवत् ॥ १४५ ॥ सोऽलक्षि लोकैरालोचो विद्राणं स्वजनैस्ततः ।

निमृत्तं वसितं विद्वैर्विपण्णा नरसुन्दरी ॥ १४६ ॥ विस्मितस्तस्मिन्तुल्लोकोऽहं तु चेतस्यचिन्तयम् । नूनं ताव
कलाचार्यो बलान्मां अस्ययिष्यसः ॥ १४७ ॥ ततो मयातिरेकेण विह्वलीभूतमानसः । निरुदोच्छ्वासनिःश्वा
सोऽहं सुमूर्धुरिवामबम् ॥ १४८ ॥ ततो हा ! जात ! हा ! जात ! हा ! जात ! किमेतदिति भाषिणी । वेगेनैस्यालगव् देहेऽ-
श्वा मे धिमलमालती ॥ १४९ ॥ यात यात अनाः ! नाद्य कुमारः पदुविग्रहः । इति तातोविता लोकाः स्थानं
स्वस्वमयापयुः ॥ १५० ॥ कुमारस्याहो ! पाण्डित्यमहो ! पाण्डित्यमित्यलम् । स्थाने स्थाने च सम्भूय ते
हसन्ति स्म मां बहिः ॥ १५१ ॥ नरकेश्वरिभूषणलबिन्तयामासिवानय । इष्ट द्रष्टव्यमधुना कुर्मः प्रातः प्रयाणकम् ॥ १५२ ॥
गता ॥ १५२ ॥ नरकेश्वरिभूषणलबिन्तयामासिवानय । इष्ट द्रष्टव्यमधुना कुर्मः प्रातः प्रयाणकम् ॥ १५३ ॥
ममापि निर्जन मन्दमियः सुस्वममूढ वपुः । तातो बभ्राहव इवालङ्कयत् तद्दिन पुनः ॥ १५४ ॥ प्रादोपि
कमवास्थानमदस्ता निद्रि केवलः । सुषाप चिन्तया च्वस्तनिद्रबालङ्कयमिदाम् ॥ १५५ ॥ इतश्च ललितः
पुण्योदयो दस्यो न सुन्दरम् । मयाऽङ्गारि कुमारो यत् लोकमग्न्ये विगोपितः ॥ १५६ ॥ ततो पद्यप्य
योग्योऽयमेतस्या प्लुदारजः । तथापि दापयाम्येनामस्मै कमललोचनाम् ॥ १५७ ॥ ध्यात्वेति स रञ्जन्यन्ते
निद्राणस्य पितुर्ददौ । स्वप्नान्तर्द्वर्धनं येसमद्राकारनूरूपमाक ॥ १५८ ॥ राजन् ! आगर्वि ? निद्रासि ? चेति
तातसुषाप च । आपमर्मीति नृपेणोक्ते अगादेति पुनः स तम् ॥ १५९ ॥ अवश्यं दापयिष्यामि नरकेन्द्र

रिनन्दिनीम् । अचिराय कुमाराय खेदं भूनाथ ! मा कथाः ॥ १६० ॥ महाप्रसाद इत्युक्ते राज्ञाथ स तिरोदधे ।
 तदानीं चापठत् प्रातःशंसी मङ्गलपाठकः ॥ १६१ ॥ हीनप्रतापो यः पूर्वं गतोऽस्तं जगतां पुरः । स एवो-
 दयमासाद्य लभते श्रियमर्यमा ॥ १६२ ॥ तेन वैतालिकोक्तेन तेन स्वप्नेन चात्मनः । निश्चिताभीष्टसं-
 सिद्धिस्तातः प्रातःक्रियां व्यधात् ॥ १६३ ॥ इतश्चाचिन्त्यमाहात्म्यपुण्योदयसमीरितः । नरकेशरिभूमीशश्चि-
 न्तयामास चेतसि ॥ १६४ ॥ इहागमनहेतुर्मे तावद् राज्यान्तरेष्वपि । विज्ञातो माननीयश्च नृपोऽयं नरवाहनः
 ॥ १६५ ॥ ततो लज्जाकरं पक्षद्वयेऽपि नरसुन्दरीम् । अदत्त्वा गमनं तस्मात् कुमाराय ददाम्यमूम् ॥ १६६ ॥
 ह्यात्वेति नरसुन्दर्यै स स्वाभिप्रायमाख्यत । पुण्योदयेरिता सापि तदादेशममन्यत ॥ १६७ ॥ नरकेशर्यथागत्य
 नरवाहनमभ्यधात् । महाराज ! कुमाराय दत्तैवेयं मया सुता ॥ १६८ ॥ यतो विकत्थमानानां बहुत्र खलु
 जायते । खलावकाशस्तदियं निर्विचारं प्रगृह्यताम् ॥ १६९ ॥ तथेति प्रतिपद्याथ हृष्टतातः शुभेऽहनि । आवयोः
 कारयाञ्चक्रे पाणिग्रहमहामहम् ॥ १७० ॥ विमुच्य तनयां यातः स्वस्थाने नरकेशरी । ममापि हितया सार्द्धं
 क्रीडतो यान्ति वासराः ॥ १७१ ॥ आवयोश्च महाप्रेम द्विगरीरैकचेतसोः । पुण्योदयेन घटितमन्योन्यविरहासहम्
 ॥ १७२ ॥ तद् दृष्ट्वाथ मृषावादशैलराजौ रुषं गतौ । वियोक्ष्यते कथमसायेतयेति प्रदध्यतुः ॥ १७३ ॥
 शैलेशोऽथ मृषावादमवादीत् चित्तमेदनम् । कुरु त्वं नरसुन्दर्या भलिष्यामि ततः परम् ॥ १७४ ॥ मृषावादस्ततः

प्राद नोत्सामोऽहं मवाहन्ता । मया निहितमेवास्याः पदग पितृस्य मेदनम् ॥ १७५ ॥ तदेव मद्रियोगार्थमेवो
 विदितनिश्चयो । द्वेतराजमुपावादी पर्यालोच्य व्यवस्थितो ॥ १७६ ॥ अहं तु तां समासाद्य प्रेयसीं नरसुन्दरीम् ।
 धिन्तपाग्यहमेवैको धन्यो यस्येहशी प्रिया ॥ १७७ ॥ सतः पश्यामि नो देवाय धन्यन् न गुरुनहम् । न मृत्युवर्गो
 नो लोको न विश्वं सत्परावरम् ॥ १७८ ॥ तव दुष्टवृत्त मे वीर्याबामृत्युण्योदयः कुञ्जः । सोपहासं मित्रः प्रादुर्ब
 नायेव विरागिनः ॥ १७९ ॥ पश्यताहो ! विभेः कीदृगस्यानविनियोजनम् । स्त्रीरत्नमीदृशं येन मूर्खेभ्यो न
 योजितम् ॥ १८० ॥ दर्पाधोऽमृत्युराप्येष प्राप्येमां तु विज्ञेयतः । एक कपिः परं वष्टोऽल्लिनेति तदभून्नयः
 ॥ १८१ ॥ इयं नोपितामृत्यु सन्नार्यां नरसुन्दरी । मरती वायसस्वेष स्वरस्वेष च हस्तिनीम् ॥ १८२ ॥
 इदधान्येष्टुरेकान्ते सा प्रिया नरसुन्दरी । स्नेहमावपरीक्षाये मामूषे सरलाश्रया ॥ १८३ ॥ तवार्यपुत्र ! कीदृश
 समामप्ये तदामवत् । शरीरापाटवं येन न वक्तुमपि पारितम् ॥ १८४ ॥ लम्बच्छत्रेन तेनाय मुपावादेन
 संभितः । उच्यते तु त्वया कीदृगिति तामहमम्ययाम् ॥ १८५ ॥ प्रत्यवोचत साज्वेवं न किञ्चित्कथितं तदा ।
 आर्यपुत्र ! मया सम्पदं किन्तिवदं शङ्कितं पुनः ॥ १८६ ॥ सत्यमेवार्थपुत्रस्य ज्ञातं वपुरपाटवम् ? । किं वा कला
 नामज्ञानस्येदं इन्तं विभृमिमतम् ? ॥ १८७ ॥ मयापौष्यस नैकापि शङ्का कार्यं त्वया प्रिये ! । यतः सर्वा अपि
 कृतास्तरन्ति हृदये मम ॥ १८८ ॥ शरीरापाटवमपि न किञ्चिदभक्तवत् । किन्तु मोहात्पितृभ्यां स चक्रे कलकलौ

१ इवियेन । २ तथाऽऽकम्प(०धि)त्वं ता०, य [वाऽऽ]धि त्व क० य०, कथि तमिन् ! त्व० य० ।

मुधा ॥१८९॥ ततोऽहं मौनमालम्ब्य स्थैर्यादिस्थां प्रिये ! तदा । तच्छ्रुत्वा ज्ञातमद्भावा सा दृष्यौ बुद्धिमत्यदः ॥१९०॥
 अहो ! अस्याभिमानित्वमहो ! वितथवादिता । अहो ! अत्यन्तदृष्टत्वमिति ध्यात्वाभिधत्त सा ॥ १९१ ॥ यद्येव-
 मार्यपुत्रेण कीर्त्यमानाः कला मम । श्रोतुं कौतुकमत्यन्तं ताः कीर्त्तय ततः प्रिय ! ॥१९२॥ तदा चावसरं ज्ञात्वा
 शैलराजो ऽन्यजम्भत । मदीयहृदयं स्तब्धचित्तेन विलिलेष च ॥१९३॥ अथाध्यायमहं चित्ते नूनं पण्डितमानिनी ।
 मां पापोपहसत्येषा ततः किमनया मम ॥१९४॥ ध्यात्वेत्यूचे मया पापे ! तूर्णं निर्गच्छ मद्गृहात् । मूर्खेण मादृशा
 स्थातुं विदुष्यास्ते न युज्यते ॥ १९५ ॥ साय्याटोपं समालोक्य तमकाण्डभवं मम । पद्मिनीव हिमप्लुष्टा जज्ञे
 म्लानमुखाम्बुजा ॥१९६॥ ततोऽपि वेपमानाङ्गी नीरङ्गीपिहितानना । जगामाम्बागृहे बाला सा निर्गत्य मदोकसः
 ॥ १९७ ॥ ममाप्यथ मनाक् शुष्के स्तब्धचित्तविलेपने । पश्चात्तापोऽभवद् बाढं तदीयस्नेहमोहतः ॥ १९८ ॥
 संभूतारतिरत्यन्तमुल्लसन्मनमथव्यथः । न्यषीदमथ पत्येङ्के निस्सहस्रस्तविग्रहः ॥ १९९ ॥ चिन्तयन्निःश्वासन्वेच्छन्
 यावत्तत्रास्म्यहं क्षणम् । विवर्णास्यागमत् तावदम्बा विमलमालती ॥ २०० ॥ आदाय स्वयमेवाथ विष्टरं
 निषसाद सा । कुत्वावैहित्थं शय्यास्थ एव तस्थावहं पुनः ॥ २०१ ॥ अथ साभिदधे वत्स ! न साधु विदधे
 त्वया । तिरस्कृता वराकीयं यत्तथा नरसुन्दरी ॥ २०२ ॥ इतो गताया यत्तस्याः संपन्नं वत्स ! तच्छृणु ।
 कथयेति मया प्रोक्ते पुनरम्बा ब्रवीदिति ॥ २०३ ॥ वत्स ! तावदितो याता कपोललुलितालका । रुदती दीनवक्त्रा

सा पपात् पदयोर्मम ॥ २०४ ॥ मद्रे ! किमेतदिति सा मया पृष्टाम्यथादय । अम्ब ! दाहन्वरोऽस्पन्तं क्षीरं
 बाधते मम ॥ २०५ ॥ सम्रदात्प्रवेष्टेऽब लट्वा प्रवेष्टिता मया । आसयित्वा च तं तत्र निषण्णाहं तदन्तिके
 ॥ २०६ ॥ मुद्गैर्हन्पमानेन प्लुष्यमायेन वह्निना । बहूपचर्यमाणापि न लेभे तत्र सा रतिम् ॥ २०७ ॥
 दाहन्वरोऽय किमेतुस्त्ववेति गदिता मया । दीर्घदीर्घं निरयासीद्वेषे सा न तु किञ्चन ॥ २०८ ॥ द्रुवमहत्या
 मनःपीडा वेनाऽऽक्याति ममापि न । व्यात्वेति साग्रह पृष्टा मया साऽऽकपट् यथातथम् ॥ २०९ ॥ मयोचे
 साद्य यद्येवं तर्हि वीरा मवानचे ! । मा विपीद करिष्यामि प्रसन्नं स्वसुत स्वयि ॥ २१० ॥ किन्त्विद त्व न
 किं वेत्ति ! यदय तनयो मम । मानी कस्याप्यविशेषं वमते न मृगेन्द्रवत् ॥ २११ ॥ ततोऽधुना स्वरूपेऽस्य
 ज्ञाते न प्रतिबुद्धनम् । कार्यं किन्तु परात्मेवाऽप्राप्त्योऽयं सर्वदा त्वया ॥ २१२ ॥ ततश्च वत्स ! तच्छ्रुत्वा मद्रवाः
 सा तपस्विनी । प्राप पीयूषसिकेव प्राप्तुरान्येन वा सुदम् ॥ २१३ ॥ समुत्थाय पतित्वा च क्रमयोर्मम साऽबदत् ।
 अम्बया मेऽन्वमाग्याया विदधेऽनुग्रहो महान् ॥ २१४ ॥ तद्वत्त्वा क्षीघ्रमेवाम्बामुक्कल विदधातु मे । आर्यपुत्र
 मेकवारं करिष्ये नेष्टु पुनः ॥ २१५ ॥ ततः कपलीकं वासीं विसृज्याह तदन्तिके । परमार्थोऽयमत्र तत् ॥ २१६ ॥ मण्डो रोषनाम्नापि त्रियते सा वराकिन्ना । तोषनाम्ना पुनः प्राप्तजीवातुरिव
 । वीरति ॥ २१७ ॥ अतो यद्गन्धवा किञ्चिदपराद तथा एव । अज्ञानात् प्रणयाद्यापि त्वं वरसः खन्तुमर्हसि ॥ २१८ ॥

श्रुत्वा चैवं प्रियाप्रेमग्रहो यावद्भवाभ्यहम् । तावन्मे शैलराजेन दत्त हृदि विलेपनम् ॥ २१९ ॥ ततोऽहं
 दयितामन्तुं तं स्मृत्वाऽम्बामवादिषम् । तयापमानकारिण्या न कार्यं पापया मम ॥ २२० ॥ अथाम्बा-
 ऽभिदधे वत्स ! मैवं वादीरयं मम । तदीयमन्तुः क्षन्तव्य इत्युक्त्वा मेऽपतत् पदोः ॥ २२१ ॥ मयोच्चेऽवस्तु-
 निर्वन्धपरेऽपसर दूरतः । त्वयापि हि न मे कार्यं सैपापाप्याहता यया ॥ २२२ ॥ उत्तवेत्यम्बा मया पद्भ्यां
 क्षिप्ता साथ मदाशयम् । विज्ञाय नरसुन्दर्यै गत्वाऽऽरुयत् तद् यथातथम् ॥ २२३ ॥ दुःश्रवं तदथ श्रुत्वा
 नरकेशरिनन्दिनी । वज्रदण्डहतेवाशु पपात भुवि मूर्च्छया ॥ २२४ ॥ वायुदानादिना लब्धचेतनां रुदतीं
 च ताम् । ऊचेऽम्बा त्वत्पतिस्वान्तं वत्से ! वज्रेण निर्मितम् ॥ २२५ ॥ तथापि पुत्रि ! मा रोदीर्विषादं मुञ्च
 सर्वथा । तावदेकं कुरुपायं त्वमवष्टभ्य साहसम् ॥ २२६ ॥ गत्वा स्वयं त्वमैवैकवारं तमनुक्कलय । एवं यदि
 पुनस्तस्य कथञ्चिद् वलते मनः ॥ २२७ ॥ अथैवं विहितेऽप्यस्य मनश्चेन्न वलिष्यते । पश्चात्तापस्ततश्चित्ते नैव
 वत्से ! भविष्यति ॥ २२८ ॥ तद्वचः प्रतिपद्याथ मत्पार्श्वं नरसुन्दरी । आययौ पृष्ठतस्त्वेत्य द्वायम्बा निभृतं
 स्थिता ॥ २२९ ॥ नरसुन्दर्यथो भद्रे ! पतित्वा पदयोर्मम । जगादाश्रान्तमश्रूणि श्रवन्ती गद्गदस्वरम् ॥ २३० ॥
 नाथ ! कान्त ! प्रिय ! स्वामिन् ! जीवितेश्वर ! वल्लभ ! । प्रसीद मन्दभाग्याया मम प्रणतवत्सल ! ॥ २३१ ॥
 न पुनस्ते मनोदुःखं करिष्यामि कदाचन । त्वां विना शरणं नाथ ! न ममास्ति जगत्यपि ॥ २३२ ॥ तां वीक्ष्य

वादधी मेऽमुन्मनः कमलकोमलम् । छेतराव बहुकृत्य मयाऽमर्षिः तथापि सा ॥ २३३ ॥ आः पापे ! गच्छ
 गच्छासु बामाहम्बरमापया । न प्रतारयितु शक्यस्त्वयार्यं रिपुदारणः ॥ २३४ ॥ कुञ्जलापि कलासूक्ष्मेरन्येयामेव
 बञ्चनम् । कर्तुं शक्तासि नो जातु मूर्खानामपि ग्राह्याम् ॥ २३५ ॥ यदाहं हसनस्यान संवातस्वाहृष्टामपि ।
 तदा किं ते प्रत्तापेन ? कीदृशी नायता च मे ? ॥ २३६ ॥ इत्युक्त्वा मयि सृणीके स्थिते बाला क्षणं तदा । विधेय
 विधुरा साऽभूद् अष्टविधेव खेचरी ॥ २३७ ॥ प्रियापमानिताया मे किं प्राजेरिति निश्चयात् । सुमूर्धुः सा ममावा
 साभिर्जगाम ध्वनैस्त्वतः ॥ २३८ ॥ किमया विदधातीति चिन्तयन्नहमप्यय । निमृत् छेतराजेन सार्द्धं तामनुजग्मि
 वान् ॥ २३९ ॥ दुर्भवानि मदीयानि तानि तानि बिलोकयन् । निर्विण्ण इव मार्षण्डस्त्वदा देवान्तरं ययौ ॥ २४० ॥
 अथापकाररुद्रेषु वनध्वनेषु वर्मसु । जगामैकत्र सा शून्यमन्दिरे नरसुन्दरी ॥ २४१ ॥ अहं तु पश्यं
 स्वामेव जाते किञ्चिद् विषूदये । तस्मै निलीय तद्भारप्रदेष्टे परमोपिपत् ॥ २४२ ॥ साच तत्र दिष्टो वीक्ष्य
 समाकरोटिकास्यतम् । मध्यमे बलके(लये)ऽबध्नात् पाशं प्रीणां ततोऽक्षिपत् ॥ २४३ ॥ ततमोवाच मो !
 लोकराजाः ! प्रसूत मद्यच्च । यदा प्रत्यक्षमेवेदं भवतां दिव्यवस्तुषाम् ॥ २४४ ॥ कलासु प्रणयेनैवार्थेषुत्रोऽ-
 मिदमे मया । परामर्शविधया नैवाप्रियमस्य तथाप्यमृत ॥ २४५ ॥ अविर्नयेय तदा चाहमनया त्वत्तु सुगंधया ।
 तदुक्तं प्रणयेनैव परामर्शविधया न तु ॥ २४६ ॥ स्वमार्गं विद्वानोऽस्येया यदेवमवधुना किल । तस्माभिचारयाम्येनो

छिन्वा पाशमितो मृतेः ॥ २४७ ॥ ह्यात्वेति तत्तथाकर्तुमहं यावत्प्रचक्रमे । तावद्भूयोऽपि सावादीदिति लोक-
पतीन्प्रति ॥ २४८ ॥ तत्प्रतीच्छत मो ! लोकपालाः ! प्राणान् ममाधुना । मा चैवंविधवृत्तान्तो भूयात् जन्मान्त-
रेऽपि मे ॥ २४९ ॥ शैलेशः ग्राह मामेषा न त्वत्संबन्धमिच्छति । जन्मान्तरेऽप्यथ मया ध्यात सत्यमिदं ध्रुवम्
॥ २५० ॥ यतः प्रस्तुतवृत्तान्ताभावमेषा समीहते । वृत्तान्तः प्रस्तुतश्चात्र मम तत् त्रियतामसौ ॥ २५१ ॥
ह्यात्वेति शैलराजीयविलेपनवशान्मया । उपेक्षिता विमुच्यै स्वं विपेदे नरसुन्दरी ॥ २५२ ॥ इतश्च भवनादम्बा
निर्यान्ती नरसुन्दरीम् । दृष्ट्वा तदनुगं मां च चिन्तयामास चेतसि ॥ २५३ ॥ मन्येऽपमानिता रुष्टा यात्येषा मे
क्वचिद् बधूः । प्रसादयितुमेनां च पृष्ठलग्नो ममाङ्गजः ॥ २५४ ॥ ह्यात्वेति दूरं गतयोरवयोरनुवर्त्मना । आगच्छ-
न्यागता शून्यगृहे तत्र जनन्यपि ॥ २५५ ॥ तां च तत्र तथोद्दीक्ष्य दह्यावम्बा हतास्मि हा ! । नूनं मत्पुत्रकस्यापि
समभूदीदृशी गतिः ॥ २५६ ॥ एवंस्थितायामेतस्यामुदास्ते सोऽन्यथा कथम् ? । आभ्यां विरहितायाश्च जीवितेन
ममापि किम् ? ॥ २५७ ॥ ततश्च शैलराजीया(य)लेपदोषादुपेक्षिता । अम्बाप्यात्मानमुल्लम्ब्य मृता पश्यत एव
मे ॥ २५८ ॥ अथ साध्वसंतापादीषत्तस्मिन् विलेपने । शुष्के बभूव मे बाढं पश्चात्तापोऽतिदुःखदः ॥ २५९ ॥
ततः स्वाभाविकस्नेहविह्वलीभूतमानसः । शोकाक्रान्तः क्षणं चक्रे प्रलापमहमुच्चैः ॥ २६० ॥ कथं मनुष्यः स्त्रीनां शो-
रोदितीति विचिन्तयन् । शैलराजस्य माहात्म्यात् ततोऽहं मौनमाश्रितः ॥ २६१ ॥ इतः किमिति नायाति स्वामिनीति

विधिवन्तया । तां तत्रान्वेषयन्त्यागादासी कवचिकापि सा ॥ २६२ ॥ दृष्ट्वाभ्यानरसुन्दर्यौ लम्बमाने तथाप्य
सा । शक्रे पूत्कारमभिलक्ष्त् सत्तात नगरं सतः ॥ २६३ ॥ किमेतदिति तेनोक्ता दास्याक्यन्मूलसोऽस्त्रिलम् ।
षन्त्रालोके स्फुटे ते च लोकेनान्लोकिते स्वयम् ॥ २६४ ॥ स्वकर्मप्राप्ततो मद्यगतिर्मापितुमद्यमः । तत्राहमपि
लोकेन छीनः स्तेन इवेधितः ॥ २६५ ॥ संघातप्रत्ययेनोबैस्तेनाहं विषकृतस्ततः । तातोऽभ्यानरसुन्दर्योर्मृतकार्य
मकारयत् ॥ २६६ ॥ तवस्तथाहञ्च वीक्ष्य मरीय कर्म दारुणम् । तातः श्लोकमराक्रान्तस्तदानीमित्यविवन्तयत्
॥ २६७ ॥ अहो ! सर्वापदां मूलमहो ! मत्कुल्लक्षणः । अहो ! सर्ववचन्योऽय दुरात्मा रिपुदारणः ॥ २६८ ॥
न कार्यं मे तवोज्जेन पुत्ररूपेण वैरिणा । निबान्नज्जोऽपि किं लोकेन परित्यज्यते मतः ? ॥ २६९ ॥ व्यास्त्विति
तेनावज्ञातः सदनाद्य बहिष्कृतः । अष्टमीकः पुरे तत्र शेषाञ्च विषराम्यहम् ॥ २७० ॥ ततो मां ताहञ्च इद्वा
बालकैरपि धर्षितम् । पदे पदे निनिन्यैव जनः सर्वो विरागवान् ॥ २७१ ॥ सोऽय पापो दुराधारः स्वकीयकुल
कण्टकः । बह्वमो विषपुञ्जश्च दुरात्मा रिपुदारणः ॥ २७२ ॥ मानाबलेपतो येन कलाचार्योऽयकर्मणिः । मूर्ख-
बूढामयित्वेऽपि पाण्डित्यं च प्रकाशितम् ॥ २७३ ॥ माता च प्रियभार्या च मारिता येन मानतः । अद्रष्टव्य
मुत्तस्तस्मादप्य पापमल्लीमतः ॥ २७४ ॥ उक्तं वेदं पुराज्यामिनोऽधितास्य दुरात्मनः । सा कलाकौशलादीनामाकरो
नरसुन्दरी ॥ २७५ ॥ विपुक्तस्तत्रया पापो यदयं तदि सुन्दरम् । किन्तु सा पञ्चपद्मासी यन्मृता तत्र बन्धुरम्
॥ २७६ ॥ एवं लोकाकृतां निन्दां द्यूज्जगपि बहुर्यहः । अहं पुनस्तथाप्येव विन्तयामास मूढधीः ॥ २७७ ॥ संलक्षस्यापि

तातेन गर्हितस्यापि दुर्जनैः । शैलराजमृषावादौ बान्धवावेव मे परौ ॥ २७८ ॥ अनयोर्हि प्रसादेन सुकृतं पूर्वं
 मया फलम् । मोक्ष्ये च कालमासाद्य पुनर्नास्त्यत्र संशयः ॥ २७९ ॥ चिन्तयन्निति तैर्लोकैर्निन्द्यमानश्च सर्वदा ।
 दुःखाम्भोनिधिनिर्मग्नः स्थितोऽहं वत्सरान् बहून् ॥ २८० ॥ अत्यन्तदुर्बलीभूतः सक्रोपो मयि निस्फुरः । स तु
 पुण्योदयो भद्रे ! स्थितोऽकिञ्चित्करस्तदा ॥ २८१ ॥ अपरेद्यवि तातोऽथ राजवृन्दसमन्वितः । बाह्याल्यां बाहवा-
 हाय जगाम नगराद्बहिः ॥ २८२ ॥ बाहयित्वा चिरं बाह्यांस्तत्र चासौ श्रमाकुलः । उद्याने ललिताभिख्ये जगामा-
 सन्नवर्तिनि ॥ २८३ ॥ स विश्रम्य क्षणं तत्र तस्यैव श्रियमद्भुताम् । यावद्विलोकयन्नास्ते लीलया हृष्टमानसः ॥ २८४ ॥
 तदन्तस्तावदेकत्र रक्तशोकतरोरवः । विचक्षणाभिधं सूरिं ददर्श यतिसंयुतम् ॥ २८५ ॥ मुनीन्द्रं तं च संवीक्ष्य
 नयनोत्सवकारणम् । संजाताभ्यधिकानन्दस्तातश्चेतस्यचिन्तयत् ॥ २८६ ॥ अहो ! रूपमहो ! कान्तिरहो !
 यौवनमद्भुतम् । एतस्य मुनिराजस्य समग्रगुणधारिणः ॥ २८७ ॥ ततः किमस्य वैराग्यकारणं समभूद् यतः ।
 आदादीक्षामयं गत्वा प्रश्नयाम्यमुमेव वा ॥ २८८ ॥ चिन्तयित्वेति गत्वा च स सूरिं तमवन्दत । प्राप्ताशीः
 सपरिवारस्तत्पुरो निषसाद च ॥ २८९ ॥ लोकोऽन्योऽपि समागत्य नमस्कृत्य च तं गुरुम् । यथास्थान-
 मुपाविश्वदक्षीणामन्दसंमदः ॥ २९० ॥ समेत्य तत्राहमपि कौतुकात्समुपाविशम् । न तु प्राणंसिपिं तस्मै शैल-
 राजवशंवदः ॥ २९१ ॥ अथासौ विदधे सूरिर्गिरा गर्जिगरिष्ठया । श्रोतुश्रोत्रसुधावृष्टिदेशीयां धम्मदेशनाम्

॥ २९२ ॥ निश्चय्य वेद्यनां तां च संसारार्णवमैक्यिनीम् । अङ्गिनो लघुकर्मणिः प्रत्ययुप्यन्त भूरिद्वः ॥ २९३ ॥
 अथावसरमासाय तातो विरचिताञ्जलिः । पूर्वचिन्तितप्रप्राधीचं तपोनिधिपुङ्गवम् ॥ २९४ ॥ खगाद् सोऽपि
 मगवान्सतां यद्यपि नोचितम् । स्वपरस्तुतिनिन्दाद्यमाख्यातु चरितं निखम् ॥ २९५ ॥ तथापि त्व निर्वन्धा
 चत्परीणाममुन्दरम् । कृष्यामि महीनाथ ! सावधानमनाः प्रभु ॥ २९६ ॥ इहास्ति भूतल नाम नानावृष्टान्त
 सङ्कलम् । इवनप्रयविक्ष्यातमनादिनिषर्तं पुरम् ॥ २९७ ॥ तत्रास्ति मूपतिर्विषधितो मलसंचयः । तस्य
 वास्ति महादेवी तत्पुष्किनांम विधुता ॥ २९८ ॥ तपोरेकः प्रहस्योऽभूत्सुतो नाम्ना शुभोदयः । अष्टभूमोदय
 नामा च द्वितीयस्त्वहिलक्ष्मणः ॥ २९९ ॥ शुभोदयस्यानुकूपा प्रियाऽभूत्त्रिबचारुता । स्वयोग्यताभिधान्यस्य
 पुनरत्यन्तदारुणा ॥ ३०० ॥ शुभोदयस्याथ निबचारुताकुक्षिसंभवाः । अमृद् विषधणाः स्रुतुरननगुणमाब्जनम्
 ॥ ३०१ ॥ स्वयोग्यताकुक्षिबन्मा द्वितीयस्यापि नन्दनः । दोषदस्युप्रवोपोऽभूद् जटो नाम दुराक्षयः ॥ ३०२ ॥
 क्रमेण वर्द्धमानौ च विषधमजटाविमौ । उमावपि आतरो तौ यौवन प्रापतुर्नवम् ॥ ३०३ ॥ इतो निर्मलचिचाक्षये
 नगरे विद्यधिशृते । राधा मलक्षयो नाम बभूव ब्रनतारितः ॥ ३०४ ॥ तस्य सुन्दरतादेवीकुक्षिदा समन्वायत ।
 पुदिनाम गुमेराट्वा कन्धका कुलकेतना ॥ ३०५ ॥ उद्यौषनां च संवीक्ष्य तत्पिता तां स्वयंवरात् । विषधणाय
 संप्रेषीदनुकूपाय संभवात् ॥ ३०६ ॥ योनेन यरता तां च परिणिन्य विषधयः । बभूव च तयोः

१० नाभाय । २ सोऽथ म० सू० । ३०५ नास्य ग० । ४० जम् ता० सू० ।

प्रेम कालेन विरहासहम् ॥ ३०७ ॥ तस्याश्च बुद्धेरन्येद्युर्वार्तिन्वेषणहेतवे । विमर्शाख्यं निजं पुत्रं प्रैपीद्व-
 राजा मलक्षयः ॥ ३०८ ॥ समाजगाम सोऽप्याशु बुद्धेः स्वस्वसुरन्तिके । अवतस्थे च तत्रैव जामिस्नेह-
 नियन्त्रितः ॥ ३०९ ॥ अपरेद्युश्च सुषुवे सा विचक्षणवल्लभा । पुत्रं प्रकर्षनामानं रत्नमाकरभूरिव ॥ ३१० ॥
 जातः प्रवर्द्धमानोऽथ प्रकर्षो बुद्धिनन्दनः । विचक्षणगुणैस्तुल्यो विमर्शस्यातिवल्लभः ॥ ३११ ॥ अथाऽन्यदा
 मनोहारि नाम्ना वदनकोटरम् । विचक्षणजडौ तौ स्वं वनं जग्मतुरीक्षितुम् ॥ ३१२ ॥ तत्र खादनपानेन ललन्तौ
 तौ यथेच्छया । संतुष्टमानसौ यावत्किञ्चिदग्रे समीयतुः ॥ ३१३ ॥ तावत्कुन्दोपमानानां दशनाह्वमहीरुहाम् ।
 वीथिकायुगलं दीर्घमभिराममपश्यताम् ॥ ३१४ ॥ तदन्तरपि यावत्तौ कौतुकात्समुपेयतुः । अलब्धान्तं निरीक्षते
 तावदेकं महाबिलम् ॥ ३१५ ॥ अथ सीमन्तिनी काचिद् रक्तकोमलचिग्रहा । तस्मादपि विनिर्याता समं दासिकयैकया
 ॥ ३१६ ॥ जातानुरागस्तां दृष्ट्वा दह्याविति जडो हृदि । अहो ! रूपमहो ! कान्तिरस्याः सौभाग्यसेवधेः
 ॥ ३१७ ॥ तत्किमेषाप्सराः कापि पातालललनाथवा । उत विद्याधरी नैव मानुषी भवतीदृशी ॥ ३१८ ॥ किञ्चैषा
 पुरुषाभावान्मदर्थं वेधसा कृता । लक्ष्यते मयि रक्ता च तदेनां स्वीकरोम्यहम् ॥ ३१९ ॥ विचक्षणोऽपि तां वीक्ष्य
 मृगाक्षीमित्यचिन्तयत् । नारीयं परकीया मे न द्रष्टुमपि युज्यते ॥ ३२० ॥ यतः सन्मार्गरक्तानां व्रतमेत-
 न्महात्मनाम् । परस्त्रियं पुरो दृष्ट्वा यान्त्यधोमुखदृष्टयः ॥ ३२१ ॥ ह्यात्वेति पाणिनाऽऽकृष्यानिच्छन्त-

मपि त अहम् । गन्तुं प्रवृत्तेऽन्यत्र यावदेव विषयज्ञः ॥ ३२२ ॥ नावास्त्रायस्त्वं प्रायश्चमिति पूष्टवर्णीतराम् ।
तावत्सानुचरी तस्या वपाये प्रवृत्तस्त्वयोः ॥ ३२३ ॥ तत्संसृत्वं वलित्वाय तां जगाद बहो खगाव् । मा मैपीः
सुप्तु ! मा मैपीः कथ्यतां ते कुतो मयम् ? ॥ ३२४ ॥ साप्यूषे मे यदुत्सृज्य स्वामिनीं वलितौ युवाम् । तेन
संघातमूर्च्छैर्यमत्राणां त्रियतेऽधुना ॥ ३२५ ॥ ततो युवाम्यामेतस्याः पार्श्वमागम्यतां क्षणम् । येन स्वस्थीभवत्येषा
युष्मत्स्वामिभ्यतो मनाह ॥ ३२६ ॥ ततोऽहं कथयिष्यामि स्वामिनौ ! युवयोः पुरा । एतत्स्वरूपमभ्यग्रा समग्रमपि
मूलतः ॥ ३२७ ॥ बहस्ततोऽबद्धं वधुं को दोषस्तत्र गम्यते । स्वस्थीभवतु सैषा च समारुपातु विवक्षितम्
॥ ३२८ ॥ ततो विषयज्ञो दध्यौ न तत्र गमनं नृमम् । वज्रायिष्यत्यसावस्मादेटीय बडुला यतः ॥ ३२९ ॥
तद्यापि तामद्गच्छामि किमेवा तत्र मापते । न बाहमनया दृक्त्यो विप्रवारयितुं धुवम् ॥ ३३० ॥ विमृश्येति
तदुक्तं च प्रतिपद्य विषयज्ञः । सार्धं बहेन दास्या च तत्समीपमुपागमत् ॥ ३३१ ॥ स्वस्थीपमूव सापि स्त्री
दृष्ट्वा बहविषयज्ञौ । जगाद दासयेटीं तु तौ प्रणम्य कृताञ्जलिः ॥ ३३२ ॥ नाबौ ! महाप्रसादोऽयं युवाम्यां विदधे
मयि । जीवितस्य प्रवृत्तं यन्मत्स्वामिन्या ममापि च ॥ ३३३ ॥ तव स्वामिन्यसौ मग्ने ! किमाक्येति बहोदिता ।
सा जगाद पुनर्वेद ! देवीय रसनोच्यते ॥ ३३४ ॥ मग्ने ! त्वामपि किंनाम्नीं जानामीति बहोरिता । सा दासी
पुनरप्यूषे नाटयन्ती गुरुत्रयाम् ॥ ३३५ ॥ लोसतेति प्रसिद्धापि विरं पतिष्विष्यताप्यहम् । मन्दभाग्या कथञ्चन नाव !
विस्मारिता त्वया ॥ ३३६ ॥ विरं पतिष्विष्यता मे त्वं कथमित्य बहोदिता । सा भूयोऽप्यभ्यधादेवं विद्वप्यमितदेव

वाम् ॥ ३३७ ॥ अस्ति तावत्पुरं कर्मपरिणाममहीपतेः । असंख्यवहारं तत्र स्थितौ पूर्वं युवां चिरम् ॥ ३३८ ॥
 ततः कर्मपरीणामाङ्गयैकाक्षनिवासके । पुरे ततोऽपि विकलाक्षनिवासे गतौ युवाम् ॥ ३३९ ॥ विद्यन्ते पाटकास्तत्र
 त्रयस्तत्रापि पाटके । प्रथमे द्विहृपीकाख्या वसन्ति कुलपुत्रकाः ॥ ३४० ॥ तदन्तर्वर्त्तमानाभ्यां युवाभ्यां स महा-
 नृपः । यथानिर्देशकारित्वादत्यन्तं तुष्टमानसः ॥ ३४१ ॥ भटभुक्त्या ददावेतद् वनं वदनकोटरम् । स्वामाविक-
 मिदं चात्र सदास्त्येव महाबिलम् ॥ ३४२ ॥ युग्मम् ॥ ततश्च स विधिर्दध्यौ गृहिणीरहिताविमौ । वराकौ न सुखेन
 स्तस्ततस्तां विदधेऽनयोः ॥ ३४३ ॥ ध्यात्विति कृपया घात्रा बाला युष्मत्कृते कृता । तेन मत्स्वामिनी भार्या
 तदीया चानुचर्यहम् ॥ ३४४ ॥ जडेन चिन्तितमये ! मया सत्यं विकल्पितम् । यदस्मदर्थमेवेयं रसना वेधसा कृता
 ॥ ३४५ ॥ दध्यौ विचक्षणोऽप्येवं को नामायं विधिः पुनः । हुं ज्ञातं स ध्रुवं कर्मपरिणामो भविष्यति ॥ ३४६ ॥ जडः
 प्राह ततो भद्रे ! लोलतोचे तदाद्यपि । मत्स्वामिनी मया युक्ता युवाभ्यां सह सर्वदा ॥ ३४७ ॥ खादन्ती च पिबन्ती च
 खाद्यपेयानि भूरिशः । ललन्ती विकलाक्षस्य पाटकत्रितयेऽपि हि ॥ ३४८ ॥ पञ्चाक्षनिवासपुरे मनुजगतिपुर्यपि ।
 स्थाने तादृशि चान्यत्र भूयांसं कालमत्यगात् ॥ ३४९ ॥ विशेषकम् ॥ अतश्च क्षणमप्येषा न शुष्मद्विरहं क्षमा । सोढुं
 तदेवं युवयोरहं परिचिता चिरम् ॥ ३५० ॥ तच्छ्रुत्वाह जडस्तुष्टो यद्येवं तर्हि सुन्दरि ! । पुरान्तरेत्य प्रासादं रम्यमेकं
 पुनात्वसौ ॥ ३५१ ॥ तत्राग्रेतननीत्येव सुखेन स्थीयते यथा । तच्छ्रुत्वा लोलताप्याह देवो माऽऽज्ञापयत्विदम् ॥ ३५२ ॥

पदया निगता नैव वनादस्मत्पराप्यसौ । गुह्यार्थां तासिताश्रयाभुनाप्यत्रैव लात्यताम् ॥ ३५३ ॥ जडोऽप्युचे
 स्वमेवात्र प्रमाप्य सर्वयापि हि । कथ्य स्वस्वामिनीष्ट च स्वयाह विदधे यथा ॥ ३५४ ॥ लोलतोषे प्रसादोऽय
 किमत्राप्यनुप्यते ! । रसनालोलनाम्न्याद्भवतोऽख्य सुलम् ॥ ३५५ ॥ सतः प्रभृति यत्नेन स्थितां वदनकोटरे ।
 मक्तव्यमनपकाभगुणवदभ्यामिषादिभिः ॥ ३५६ ॥ मत्स्यणीश्वरकंराश्रास्रजरेक्षुफलादिभिः । गुह्यमाक्षिकताम्बूला
 नन्तकल्पपुरस्सैः ॥ ३५७ ॥ मदिरापानकावेद्य वस्तुमिस्तां दिवानिष्ठम् । रसनां लालयामास लोलताकपयैर्जडः
 ॥ ३५८ ॥ विद्वेषकम् ॥ स तथा रसनासक्तो निन्दमानोऽप्यल बने । क्लेशराशिममोऽपि मोहान्मेने मह
 सुलम् ॥ ३५९ ॥ इतो विषद्वयो दम्भौ भुत्वा तल्लोलतावचः । अस्ति तावदिय मार्यां ममापि रसना ध्रुवम्
 ॥ ३६० ॥ आस्त्राके इत्यते येन बने वदनकोटरे । पात्येय तमया कार्ययेटीप्रोक्ते त्वनादरः ॥ ३६१ ॥
 व्यात्यैत्यनिन्वितादरे रसनां सोऽय पाठयन् । लोलताविमुखाः कर्तुमारेमे कालयापनाम् ॥ ३६२ ॥ तवस्त्रिवर्ग
 संपन्नः स्तूयमानोऽस्तिर्बनेः । अक्षेयल्लक्षमुक्तम् निर्व्याज सुलमाप सः ॥ ३६३ ॥ अयाचेधुर्वदो इष्टः प्रस्ताव
 प्राप्य मूलतः । पितृभ्यां कथयामास रसनालाभमात्मनः ॥ ३६४ ॥ ताम्याग्रप्यधिकोद्धृतवर्षाभ्यां अगदे जडः ।
 वत्साद्युक्ता ते मार्यां साञ्जसौ समपद्यत ॥ ३६५ ॥ सुन्दरं च त्वपारुष्यमेतस्याः परिपालनम् । इय हि सुख
 हेतुस्ते मार्यां पात्येव सर्वदा ॥ ३६६ ॥ पितृभ्यामेवमुक्तोऽय विक्षेपात्स जडः कृषीः । प्रवृत्तो रसनापोये तदेक
 ध्यानमानसः ॥ ३६७ ॥ विषयणोऽप्यचैकप्रासीनेभ्यो रसनाकथाम् । पितृप्रकर्षविमर्दमुदिभ्योऽन्येयगाम्य

॥ ३६८ ॥ ततः शुभोदयोऽवादीद् वत्स ! किं तव कथ्यते ? । यतः सर्वमपि ज्ञेयं वेत्सि त्वं स्वयमेव हि ॥ ३६९ ॥
 तथापि ते प्रकृत्यैव यन्ममोपरि गौरवम् । तेन प्रणोदितो वत्स ! तवाहमुपदेशने ॥ ३७० ॥ वत्स ! तावत्सम-
 स्तापि नारी वीचीव चञ्चला । निम्नगेव निम्नगतिर्विषवल्लीव मृत्युदा ॥ ३७१ ॥ कुटिला शशिलेखेव सन्ध्येव
 क्षणराशिणी । ऐन्द्रजालिकविधेव दृष्टिव्यामोहकारिणी ॥ ३७२ ॥ किं वा वत्स ! बहूक्तेनाहीनामिव करण्डिका ।
 सर्वेषामपि दोषाणामाधारः प्रमदा स्मृता ॥ ३७३ ॥ युग्मम् ॥ तस्मात्तस्याः सदा वत्स ! विश्रम्भो नैव सर्वथा ।
 पुंसां हितैषिणा कार्यस्तेनेदमभिधीयते ॥ ३७४ ॥ येयं ते रसना भार्या संपन्ना लोलतायुता । न सुन्दरैषा मे भाति
 को वा योगस्तवानया ॥ ३७५ ॥ यतो न ज्ञायतेऽद्यापि कुतस्त्येयं ततस्त्वया । संग्रहं कुर्वताऽमुष्या मूलशुद्धिर्विधा-
 प्यताम् ॥ ३७६ ॥ अज्ञातकुलशीलानामप्रमत्तोऽप्यलं पुमान् । स्त्रीणामर्पितसद्भावः प्रयाति निधनं
 यतः ॥ ३७७ ॥ जननीविमर्शबुद्धिप्रकर्षा अपि तद्वचः । पुनरुक्तं विदधिरे प्रशंसन्तः पृथक् पृथक् ॥ ३७८ ॥
 विचक्षणोऽप्यथो दध्यावमीमिः साधु भाषितम् । अज्ञातकुलशीला स्त्री न संग्राह्येव कोविदेः ॥ ३७९ ॥ ततोऽस्त्येव
 रसनायाः सामान्याद् विदितं मया । लोलतोक्त्या स्वबुद्ध्या च कुलं शीलं च यद्यपि ॥ ३८० ॥ विशेषतस्तथाप्यस्या-
 स्तातादेशेन युज्यते । मूलशुद्धिः कारयितुं करिष्येऽथ यथोचितम् ॥ ३८१ ॥ चिन्तयित्वेति स प्राह तातेनाऽज्ञापि
 सुन्दरम् । किन्तु को रसनामूलशुद्धौ प्रस्थापनोचितः ? ॥ ३८२ ॥ शुभोदयोऽवदद् वत्स ! कार्यभारेऽत्र धुर्यताम् ।
 धत्ते विमर्श एवायं सर्वार्थपरमार्थवित् ॥ ३८३ ॥ वत्स ! त्वमेव धन्यश्च यस्यायं ते सखाऽभवत् । एष एव नियो-

यदेवा निगता नैव वनादस्मात्पुराप्यसौ । युवाभ्यां लालिसात्रेणापुनाप्यत्रैव लास्यताम् ॥ ३५३ ॥ ब्रह्मोऽप्युच्ये
 स्वमेवान्न प्रमाणं सर्वथापि हि । कथ्य स्वस्वामिनीष्ट च स्वयाह विदधे यथा ॥ ३५४ ॥ लोलसोच्ये प्रसादोऽय
 किमत्रापराधुच्यते ? । रसनालालनाश्रूयाद्भ्रूवसोरस्य सुलभम् ॥ ३५५ ॥ ततः प्रभृति यत्नेन स्थितां वदनकोटरे ।
 मक्तकषयपुरस्वरैः ॥ ३५६ ॥ मत्स्यण्डीश्वरैराक्षरैरुफलादिभिः । गुडमाक्षिकताम्यूला
 ॥ ३५८ ॥ विक्षेपकम् ॥ स तथा रसनासक्तो निन्दमानोऽप्यल सनैः । क्लेशराक्षिनिमघोऽपि मोहान्मेने मह
 त्सुलभम् ॥ ३५९ ॥ इतो विवक्षको दृष्यो भुत्वा ललोलतावचः । अस्ति तावदिय मार्पा ममापि रसना ध्रुवम्
 ॥ ३६० ॥ आकाशे दृश्यते वेन वने वदनकोटरे । पान्थेय तन्मया कर्पयिषीप्रोक्ते त्वनावरः ॥ ३६१ ॥
 व्यात्वेत्यनिन्वितद्वारे रसनां सोऽत्र पाठयन् । लोलताविसृजः कर्तुमारेमे कालपापनाम् ॥ ३६२ ॥ ततस्त्रिवर्ग
 संपन्नः स्तूपमानोऽस्ति सैनैः । बद्धेयैश्चैव निष्प्रायं सुलभाय सः ॥ ३६३ ॥ अथान्येपुर्व्वहो इष्टः प्रस्ताव
 प्राप्य मूलतः । पितृभ्यां कथयामास रसनालामभारमनः ॥ ३६४ ॥ ताम्यामप्यविक्रमेभूतद्वयभ्यां अगदे चढः ।
 वस्तानुरूपा ते मार्पा साज्यसौ समपद्यत ॥ ३६५ ॥ सुन्दरं च स्वयारब्धमेतस्याः परिपालनम् । इयं हि सुख
 हेतुस्ते मार्पा पात्यैव सर्वदा ॥ ३६६ ॥ पितृभ्यामेवमुक्तोऽय मिशेषास्तु बहवः कुपीः । प्रवृत्तो रसनापोये तदेक-
 म्यानमानसः ॥ ३६७ ॥ विषयजोऽप्यपेक्षासीनेभ्यो रसनाकथाम् । पितृवर्क्यविमर्शबुद्धिभ्योऽन्येषुराक्यत

॥ ३६८ ॥ ततः शुभोदयोऽवादीद् वत्स ! किं तव कथ्यते ? । यतः सर्वमपि द्वेयं वेत्सि त्वं स्वयमेव हि ॥ ३६९ ॥
 तथापि ते प्रकृत्यैव यन्ममोपरि गौरवम् । तेन प्रणोदितो वत्स ! तवाहमुपदेशने ॥ ३७० ॥ वत्स ! तावत्सम-
 स्तापि नारी वीचीव चञ्चला । निम्नमेव निम्नगतिर्विषवल्लीव मृत्पुदा ॥ ३७१ ॥ कुटिला शशिलेखेव सन्ध्येव
 क्षणराशिणी । ऐन्द्रजालिकविद्येव दृष्टिव्यामोहकारिणी ॥ ३७२ ॥ किं वा वत्स ! बहूक्तेनाहीनामिव करण्डिका ।
 सर्वेषामपि दोषाणामाधारः प्रमदा स्मृता ॥ ३७३ ॥ युगम् ॥ तस्मात्तस्याः सदा वत्स ! विश्रम्भो नैव सर्वथा ।
 पुंसां हितैषिणा कार्यस्तेनेदमभिधीयते ॥ ३७४ ॥ येयं ते रसना भार्या संपन्ना लोलतायुता । न सुन्दरैषा मे भाति
 को वा योगस्तवानया ॥ ३७५ ॥ यतो न ज्ञायतेऽद्यापि कुतस्त्येयं ततस्त्वया । संग्रहं कुर्वताऽमुष्या मूलशुद्धिर्बिधा-
 प्यताम् ॥ ३७६ ॥ अज्ञातकुलशीलानामप्रमत्तोऽप्यलं पुमान् । स्त्रीणामर्पितसद्भावः प्रयाति निधनं
 यतः ॥ ३७७ ॥ जननीविमर्शबुद्धिप्रकर्षा अपि तद्वचः । पुनरुक्तं विदधिरे प्रशंसन्तः पृथक् पृथक् ॥ ३७८ ॥
 विचक्षणोऽप्यथो दध्यावमीमिः साधु भाषितम् । अज्ञातकुलशीला स्त्री न संग्राह्यैव कोविदेः ॥ ३७९ ॥ ततोऽस्त्येव
 रसनायाः सामान्याद् विदितं मया । लोलतोक्त्या स्वबुद्ध्या च कुलं शीलं च यद्यपि ॥ ३८० ॥ विशेषतस्तथाप्यस्या-
 स्तातादेशेन युज्यते । मूलशुद्धिः कारयितुं करिष्येऽथ यथोचितम् ॥ ३८१ ॥ चिन्तयित्वेति स प्राह तातेनाज्ञापि
 सुन्दरम् । किन्तु को रसनामूलशुद्धौ प्रस्थापनोचितः ? ॥ ३८२ ॥ शुभोदयोऽवदद् वत्स ! कार्यभारेऽत्र धुर्यताम् ।
 धत्ते विमर्श एवायं सर्वार्थपरमार्थवित् ॥ ३८३ ॥ वत्स ! त्वमेव धन्यश्च यस्यायं ते सखाऽभवत् । एष एव नियो-

कल्प्यस्तत्त्वयात्र प्रयोजने ॥ ३८४ ॥ विषयघणोऽथ वैमर्शं तदर्थं मुलमैष्यत । सोऽप्युचैऽनुग्रहोऽयं मे ततः प्रोच्ये
 विषयघणः ॥ ३८५ ॥ पदेव क्रियतां तातावेद्यः क्षीप्रमथाह सः । सखोऽस्म्येय परं पृथ्वी पृथ्वी राज्यान्तराकुला
 ॥ ३८६ ॥ ततो यदि भवेत् फालयेयो मेऽत्र कथञ्चन । युष्माभिरनिवृत्तिर्मे कर्षय्या नैव तत्तदा ॥ ३८७ ॥ विषयघणेन
 तस्याथ दये सबत्सरेऽथौ । महाप्रसाद इत्युक्त्वा नत्वा च प्रषपाल सः ॥ ३८८ ॥ तदा ह्रुमोदय नत्वाभिवन्द्य
 निषचालताम् । प्रणम्य मातापितरौ प्रकर्ष्यः ग्राह मक्तिमाह ॥ ३८९ ॥ स्यातुं यद्यप्यल सात ! न युष्माभिरैऽप्यहम् ।
 तथापि सहचारित्वान्नामो मेऽस्त्यन्तवस्तुमा ॥ ३९० ॥ ततोऽनेन विद्युकोऽह न स्वातु क्षमप्यलम् । अतो मामनु
 जानीत मामं येनानुयाम्यहम् ॥ ३९१ ॥ विषयघणोऽपि तच्छ्रुत्वा श्रुवाणः साधु साञ्चिति । क्रोढे निवेदय त
 स्नेहादादिसेय धुधुम्ब च ॥ ३९२ ॥ विनयस्वनयस्यास्य तात ! इतोऽयमद्भुतः । इत्य विषयघणोनोक्तः प्राह इष्टः
 ह्रुमोदयः ॥ ३९३ ॥ किमत्र कौतुकं जात ! यत ईदृशमेव हि । त्वचो बुदेद्य सातस्य युज्यतेऽप्युच्य वेदितम्
 ॥ ३९४ ॥ किञ्च धन्यस्त्वमेवासि वत्स ! यस्यामवचव । इयं प्रणयिनी बुद्धिः प्रकर्मभायमात्मजः ॥ ३९५ ॥
 अत एव वयं मीठा रसनालामवस्तव । मा भूदियं विषात्ताय बुदेस्तत्वनपस्य च ॥ ३९६ ॥ किं वात्रान्येन
 त्वरेण प्रकर्षो याति यद्यसौ । मामेन सार्द्धं तव यातु सात चारुतरं हृदयः ॥ ३९७ ॥ प्रमाण मम तातामेत्युवा
 पाय विषयघणः । सौ भिमर्शप्रकर्षौ च तेभ्यो नत्वा प्रवेस्तुः ॥ ३९८ ॥ पञ्चाक्षीहाससंकाशकाद्या सि(धि)ञ्जान-
 १ • निर्मुक्तिर्मे ता० । २ विमुक्तो ता० ।

हंसका । चन्द्राननावदाताङ्गी तदा च शरदा बभौ ॥ ३९९ ॥ पक्षशालिमुखं व्याम्नतता दध्र शुकापालः ।
 यन्नातीतेऽपि मेघतौ क्षणं शक्रधनुःश्रियम् ॥ ४०० ॥ यत्रागस्त्योदये जाते प्रापुरापः प्रसन्नताम् । मुनीनामुदयः कस्य
 न स्याद् वा शुद्धिकारणम् ॥ ४०१ ॥ अत्यन्तविमलं व्योम तारकैस्त्वारकान्तिभिः । यत्र रेजे सरः स्मेरैः कैरैर्विव
 सर्वतः ॥ ४०२ ॥ यत्र सुत्रामदीपालीमुख्योत्सवपरम्परा । जनानां नयनप्रीत्यै प्रियेव समजायत ॥ ४०३ ॥
 ततश्च शरदीदृश्यां पश्यन्तौ विविधानि तौ । सरःपुरवनादीनि बाह्यदेशान् विचरतुः ॥ ४०४ ॥ स्वप्रयोजन-
 सिद्ध्यर्थं तावुपायशतान्यपि । प्रयुञ्जानौ न तु क्वापि रसनाशुद्धिमापतुः ॥ ४०५ ॥ अथानयोस्तथा बाह्यदेशे-
 ज्वेव विहारिणोः । समाजगाम हेमन्तो युगान्तो विप्रयोगिणाम् ॥ ४०६ ॥ भृशं निशीथिनी यत्र क्षुधा सार्द्धम-
 वर्द्धत । पिपासया पुनः साकमपाचीयत वासरः ॥ ४०७ ॥ यत्र कुङ्कुमलिप्ताङ्गा गर्भगारकृतास्पदाः । न
 युवानः प्रियाश्लेषं श्लथीचक्रुर्मनागपि ॥ ४०८ ॥ यत्र प्रसन्नबाणेषु दग्धेष्वपि हिमाग्निना । चित्रमिक्षुधनुर्य-
 ध्वैकयापि विजयी स्मरः ॥ ४०९ ॥ यत्र कुन्दावली रेजे श्वेतपुष्पाऽशिशिच्छदा । प्रशस्तिपट्टिकैश्चैः पञ्चै-
 पोर्जयशंसिनी ॥ ४१० ॥ यवानां भुवनानिष्ठापीष्टा यत्र हिमान्यभूत् । क्षुद्राणामथवा प्रीतिः स्याल्लोकप्रति-
 पन्थिनि ॥ ४११ ॥ ततश्चेहृशि हेमन्ते रसनामूलशुद्धये । तौ बाह्यानीवृतस्त्यक्तयान्तरदेशेष्वविक्षताम् ॥ ४१२ ॥

१ विस्तीर्णा । २ अगस्तिनामकतारकोदये । ३ वियोगिनाम् । ४ ० कैवो० ता० । ५ कामदेवस्य । ६ बाह्यदेशान् ।

पपटन्तो च तथापि स्थानेषु विविधेषु तौ । पुर राजसविषाख्यमपरेषुरपश्यताम् ॥ ४१३ ॥ अस्याल्पञ्चन
 संचारमपि समीकमुपैकैः । बिलोक्य नगरं तत्र प्रकर्ष्यः ग्राह मातुलम् ॥ ४१४ ॥ स्तोक्लोकान्वितमपि
 भित्तमद्भुतया भ्रिया । कथमेतत्पुरं माम् ! इदयते पुरतः स्थितम् ॥ ४१५ ॥ विमर्शोऽप्याह मेनेवं समुद्र
 सुस्थितालयम् । वीक्ष्यते नगरं तावत् तेनैतमिरुपद्रवम् ॥ ४१६ ॥ कार्यनिर्यतरावत्वादल्पलोकमिदं पुनः । समीकं तु
 प्रमाणादप्यपुरुषाविष्टितैर्ध्रुवम् ॥ ४१७ ॥ प्रकर्ष्यः ग्राह योषे तत्प्रविश्यैतदीक्ष्यते । विमर्शोऽपि हि तन्मन्त्रे तेन
 सार्द्धं ततोऽविद्यत् ॥ ४१८ ॥ प्राप्तावय नृपावासेऽहुरापश्यपुङ्गवम् । मिथ्यामिमानानामनममात्य तावपश्य
 ताम् ॥ ४१९ ॥ विमर्शोऽद्यावदद्भुत ! स यप पुरुषः खलु । समीकत्वं पुरस्यास्य यत्प्रभावसमुद्भवम् ॥ ४२० ॥
 तदननुपसृत्याऽऽर्वा अल्पयावत्तत्र सौ । तथा कृत्वा तमप्राप्तौ किमित्यल्पखनं पुरम् ॥ ४२१ ॥ ऊचे मिथ्या
 मिमानोऽव सर्वत्र विदिताप्यसौ । वार्त्ता युवाभ्यां न द्वावा विमर्शोऽप्य बगाद तम् ॥ ४२२ ॥ मद्र ! क्षोपो न
 क्षायोऽत्र त्वयाऽऽर्वा पपिकौ यतः । नैव जानीमहे मिथ्यामिमानोऽभिदधे तवः ॥ ४२३ ॥ यथेयं भूयसां तर्हि
 पुरस्यैतस्य नायकः । विद्यते विषयिकस्यातः धितीक्षो रागकेक्षरी ॥ ४२४ ॥ सुगृहीतनामधेयो महामोहव
 ततियता । विषयामिलापाद्या तयोर्मन्त्रिमहधमाः ॥ ४२५ ॥ तेषां च दण्डयात्रायै गतानां सर्वसेनया । कालो
 ज्ञान्तोऽभवत् तेन स्तोक्लोकमिदं पुरम् ॥ ४२६ ॥ विमर्शोऽवोचदेतेषां सह केनेह विग्रहः ? । मिथ्याभिमानः

१ स्थाने स्थाने पुरेण तौ ता० ।

प्रोवाच संतोषेण दुरात्मना ॥ ४२७ ॥ विमर्शः ग्राह किं तेन सह विग्रहकारणम् ? । मिथ्याभिमानः प्रोचेऽत्र
 पुरा देवनिदेशतः ॥ ४२८ ॥ विषयाभिलाषो निजगृहमानुषपञ्चकम् । जगज्जयाय संप्रैषीत् स्पर्शनरसनादिकम् ॥
 ॥ ४२९ ॥ जगत्त्रितयमेतेन प्रायशश्च वशीकृतम् । तत् त्वत्तिक्रम्य संतोषो निन्ये कानपि निर्वृतौ ॥ ४३० ॥
 ॥ विशेषकम् ॥ तच्छ्रुत्वाथ क्रुधा सर्वबलेनास्योपरि स्वयम् । रागकेशर्यगच्छत्तदिदं विग्रहकारणम् ॥ ४३१ ॥
 अथैवं चिन्तयामास विमर्शो निजचेतसि । मूलोत्थानं रसनायास्तावदज्ञायि नामतः ॥ ४३२ ॥ विषयाभिलाषं
 हृष्ट्वा ज्ञास्यामि गुणतः पुनः । यतो भवन्त्यपत्यानि प्रायः पित्रनुसारतः ॥ ४३३ ॥ विमृश्येति पुनर्मिथ्या-
 भिमानं प्रत्युवाच सः । यद्येवं भवतामत्र किन्निमित्तमवस्थितिः ? ॥ ४३४ ॥ सोऽवीचदहमप्यासं सह संचलि-
 तस्तदा । किन्त्वग्रानीकतो मद्र ! देवेनाहं निवर्त्तितः ॥ ४३५ ॥ उक्तञ्चैवं यदोर्येदं न मोच्यं नगरं त्वया । यतः
 पश्चात् त्वमेवास्य निश्चितं रक्षणक्षमः ॥ ४३६ ॥ स्यादेतच्च विनाप्यस्मान्सश्रीकं निरुपद्रवम् । स्थिते त्वयि वयं
 चापि भवामस्तत्त्वतः स्थिताः ॥ ४३७ ॥ देवस्य प्रतिपद्याथ समादेशमिह स्थितः । अहं तदिदमस्माकमत्रावस्थान-
 कारणम् ॥ ४३८ ॥ अयि ! प्रत्यागता क्षेमवार्त्ता देवसकाशतः । कापीत्युक्तो विमर्शेन जगाद पुनरप्यसौ
 ॥ ४३९ ॥ समायाता जितप्रायं देवसैन्येन वर्त्तते । किन्त्वसावपि संतोषः शक्यो जेतुं न सर्वथा ॥ ४४० ॥ प्राप्य
 छलमवस्कन्दान् दत्त्वा दत्त्वान्तरान्तरा । निर्वाहयति सोऽद्यापि वैष्टः कञ्चिज्जनं यतः ॥ ४४१ ॥ अत एव हि देवेऽपि

रागकेन्दुरिणि स्वयम् । तग्ने कालविलम्बोऽयमेतावान् मद्र ! वपते ॥ ४४२ ॥ साप्रत क भवरेवो विमर्शनेति
 वस्यते । स जातचरञ्छङ्कः सन् न यथावृत्तमाकलयत ॥ ४४३ ॥ किन्त्येवदाह नो विद्यः स्फुटमेतत् परं पुरम् ।
 तामसुषिचमृदिश्य देवस्तावदितोऽजामत् ॥ ४४४ ॥ विमर्शः प्राह भग्नेन तावत्कौतुकमावयो । पुरित प्रष्टुष्वान्ता
 स्मानाव् योऽधुना पुनः ॥ ४४५ ॥ सिद्धिरस्त्विति तेनोक्ते तवस्तौ विदितानती । चलितावय आमेय
 मातुका सममापत ॥ ४४६ ॥ अन्तरिपयामिलापपृष्टमाधुपपञ्चकम् । अनेन तावदाक्याता रसना वत्स ! नामतः
 ॥ ४४७ ॥ तदात वीक्ष्य सा पुष्पा निबेत्तु गुणतोऽधुना । तव् यो वत्स ! तत्रैव पुरे तामसुषिचके ॥ ४४८ ॥
 मवत्वेवमिति प्रोक्ते प्रकर्षेणाव तत्र तौ । गतौ दृष्टवस्तव धूमामं साधुनिन्दितम् ॥ ४४९ ॥ तदप्य
 त्यजनं भीमद्वीक्ष्य बुद्धिसुतोऽवदत् । माम ! किं विष्यते क्वचिन्नगरेऽत्रापि नायकः ! ॥ ४५० ॥ विमर्शः प्राह
 मन्येऽत्र नास्ति भो ! मूलनायकः । केवल नायकाकारः क्वचिदत्रास्ति पूर्य ॥ ४५१ ॥ एव च यावदाक्याति
 भागिनेयाय मातुका । तत्रैव नगरे तावद्विचित्रुर्गहिरागतः ॥ ४५२ ॥ विलापाकन्वदेन्यायैः कतिमिः पुन्यैर्घृतः । पुर
 स्तादृष्टे ताभ्यां योक्ते नामाऽस्यनायकः ॥ ४५३ ॥ युग्मम् ॥ विषायोषितमालाप सोऽव ताम्यामपृच्छयत ।
 मद्र ! कोऽत्र पुरे रात्रा ! सोऽपि साक्षेपमब्रवीत् ॥ ४५४ ॥ महागोहसमुद्भूतो रागकेन्दुरितोदरः । अरासिञ्चेल
 दग्मोर्ध्विर्नगरस्यास्य नायकः ॥ ४५५ ॥ देवो द्वेपगवेत्राक्यः क्वातोऽपि सुवनत्रये । क्व हि मवतोर्मन्त्रौ !

१ पुराभरम् ग० । २ प्रकप्यः । ३ यो मू ता० ग० । ४ कविचित्पु० क० ल० ग० द० ।

सोऽयं पृष्ठव्यतां ययौ ॥ ४५६ ॥ युग्मम् ॥ आस्तां च यदि वा देवो देवस्यात्यन्तवह्नुभा । खयाता गुरुजने
 भक्ता स्वप्नभावहताहिता ॥ ४५७ ॥ किं न देव्यपि विज्ञाता युवाभ्यामविवेकिता । अनभिज्ञाविव युवां यदेवं
 किल पृच्छथः ॥ ४५८ ॥ विमर्शोऽवोचदत्रार्थं कृत् कार्या मद्र ! न त्वया । प्रसिद्धं हि जगत्येतत् सर्वः सर्वं न
 वेत्ति यत् ॥ ४५९ ॥ किञ्चावां पथिकौ दूरदेशान्तरसमागतौ । विद्वः स्वरूपं नात्रत्यं तेनेदमपि पृच्छयते
 ॥ ४६० ॥ नगरे स किमत्रास्ति भूपतिर्मद्र ! संप्रति । किं वा विनिर्गतः क्वाप्यावां दिदृक्षू हि तं नृपम्
 ॥ ४६१ ॥ शोकेनोक्तं जगत्यत्र वृत्तान्तोऽयमपि स्फुटम् । प्रसिद्ध एव सर्वेषां विदुषां दत्तचेतसाम्
 ॥ ४६२ ॥ यथा देवो महामोहस्तत्पुत्रो रागकेशरी । तथा द्वेषजेत्रश्च समस्तबलसंयुताः ॥ ४६३ ॥
 संतोषहतकस्योच्चैर्बधाय कृतनिश्चयाः । विनिर्गता निजस्थानाञ्छूयान् कालश्च लङ्घितः ॥ ४६४ ॥ युग्मम् ॥
 किं साऽविवेकिता देवी समस्त्यत्राधुना न वा ? इति पृष्टो विमर्शेन शोकः पुनरभापत ॥ ४६५ ॥ नास्त्यत्र
 नगरे तावदधुना साऽविवेकिता । समीपे नापि देवस्य तत्राकर्ण्य कारणम् ॥ ४६६ ॥ यदात्र नगरे देवो
 रागकेशरिसंयुतः । समाययौ महामोहः संतोषोच्छेदनिश्चयी ॥ ४६७ ॥ तदा द्वेषजेत्रेऽपि देवे ताभ्यां सहैव
 हि । प्रस्थिते प्रस्थिता प्रेम्णा सार्द्धं देवेन देव्यपि ॥ ४६८ ॥ अवादीदथ तां देवो देवि ! नेद वपुस्तव । गर्भभारा-
 लसं स्कन्धावारसंचरणक्षमम् ॥ ४६९ ॥ तस्मादत्रैव तिष्ठ त्वमित्युक्ता साप्यभापत । सर्वथा त्वां विना नाथ !

नात्र मे नगरे रतिः ॥ ४७० ॥ देवोऽप्युवाच श्रूयस्तामस्येष देवि ! यद्यपि नैव युक्त ते स्कन्धाधारे
 प्रवर्चनम् ॥ ४७१ ॥ रौद्रविषे पुरे किन्तु गत्वा दुष्टाभिसन्धिना । रक्षिता सिष्ट निधिन्या पदातिः स हि मेऽनघ-
 ॥ ४७२ ॥ अयाविवेकिता प्रोचे किमिदानीं मयोप्यताम् ! । यदादिद्यति देवस्तत्प्रमाण सर्वथाऽपि मे ॥ ४७३ ॥
 देवोऽथ प्रययौ मद्र ! महामोहादिभिः सह । द्वावदशेन देवी तु रौद्रविषपुरं ययौ ॥ ४७४ ॥ ततोऽपि बहिरङ्गेषु
 पुरेषु किल वर्तते । किञ्चित्कारणमाभिस्य साऽधुना युक्तकारिणी ॥ ४७५ ॥ ज्ञातस्तस्यास्तदा पुत्रस्त्वान्योऽ-
 प्यधुना किल । निवमर्तुः समायोगादेतदाकर्षित मया ॥ ४७६ ॥ तदेवमस्ति सा नात्र न वा देवस्य सन्निधौ ।
 तदाऽगृहीतसङ्केता प्रोचे प्रज्ञाविद्यालया ॥ ४७७ ॥ सखि ! वैद्यानरोत्पत्तिमाख्यातोक्तमनेन यत् । नन्दिवर्दनवक्तव्ये
 विसापाभिग्रहक्षणे ॥ ४७८ ॥ यदर्थं तामसविषाव रौद्रविषेऽविवेकिता । आपयो यावद् मर्चास्याः सा च तव
 पुरद्वयम् ॥ ४७९ ॥ निःश्रेयोऽपि स वृषान्त उपरत्र प्रवक्ष्यते । प्रोक्त तदधुनानेन सा ग्राह स्मरित ह्यमम् ॥ ४८० ॥
 विद्येयकम् ॥ प्रज्ञाविद्याला संसारिणीव प्रोचेऽथ सुन्दर ! । तदा किञ्चित् त्वयाऽज्ज्ञायि विषक्षणगुरुदितम् ॥ ४८१ ॥ स
 ग्राहाऽद्यानतोऽधून्मे सर्वाप्यनर्थसूतिः । तदा ज्ञाने कर्मा काश्चिन्नातायाख्याति भिक्षुकः ॥ ४८२ ॥ ज्ञानेऽगृहीत-
 सङ्केते ! तावद् भाव तु क्व न । ग्राहाऽगृहीतसङ्केता माषोऽन्यः कथिदत्र किम् ? ॥ ४८३ ॥ स ग्राह नास्ति मद्रूपे
 मापार्थविकलं वचः । न कथानकमात्रेण कार्यस्तोपस्तवस्तथा ॥ ४८४ ॥ पृच्छेः प्रज्ञाविद्याला च मापार्थं यत्र वेत्ति

न । सा प्राह्वं करिष्यामि प्रस्तुतं कथयाधुना ॥४८५॥ ततोऽनुसंदधानेन विचक्षणगुरोर्वचः । संसारिजीवेनाख्या-
 तुमारेभे प्रस्तुता कथा ॥ ४८६ ॥ किमत्रागमने भद्र ! कारणं भवतोऽधुना । इति पृष्टो विमर्शेन शोकोऽथ
 पुनरभ्यधात् ॥४८७॥ देवेन पुररक्षायै पश्चान्मुक्तोऽत्र विद्यते । मतिमोहाभिधो मन्त्री वयस्यः परमो मम ॥४८८॥
 तद्दर्शनार्थमायातस्ततोऽहं भद्र ! सांप्रतम् । आवासितां महाटव्यां मुत्त्वा देवपताकिनीम् ॥ ४८९ ॥ विमर्शेन
 विसृष्टोऽथ शोकस्तत्र पुरेऽविशत् । विमर्शस्तु ततो बुद्धिप्रभवं प्रत्यभाषत ॥४९०॥ वत्स ! या कटकाधारा प्रोक्ता-
 नेन महाटवी । गत्वा तस्यां प्रपश्यावो रागकेशरिमन्त्रिणम् ॥४९१॥ तथेति प्रतिपेदाने बुद्धिजे बुद्धिबान्धवः । साद्ध-
 तेन जगामाशु तत्राटव्यां समीरवत् ॥ ४९२ ॥ दत्तास्थानं तदन्तश्च तौ महामण्डपमध्यस्थवेदि-
 कार्यां प्रतिष्ठिते ॥ ४९३ ॥ सिंहासने समासीनं चतुरङ्गबलान्वितम् । सुताभ्यां संयुतं ताभ्यां महामोहमपश्यताम्
 ॥ ४९४ ॥ युगम् ॥ विमर्शोऽभिदधे भद्र ! महामोहस्य दृश्यते । आस्थानं सर्वमावाभ्यां संस्थिताभ्यामिहैव हि
 ॥ ४९५ ॥ तन्नावयोः प्रवेशोऽत्र युक्तो मा भूदपूर्वयोः । आवयोर्दर्शनादेपा शङ्का कापि सभासदाम् ॥ ४९६ ॥
 बुद्धिस्तुरथावोचदेवं भवतु केवलम् । अटवी तटिनी चेयं पुलिनं मण्डपस्तथा ॥ ४९७ ॥ वेदिका सिंहपीठं
 च राजाड्यं तज्जना अपि । अदृष्टपूर्वं मे माम ! वर्त्तते सर्वमप्यदः ॥ ४९८ ॥ युगम् ॥ ततः समस्तमप्ये-
 तदभिधानैर्गुणैरपि । प्रकाशयमानं मामेन श्रोतुमिच्छामि विस्तरात् ॥ ४९९ ॥ विमर्शोऽभिदधे वत्स ! युक्त-

नात्र मे नयरे रतिः ॥ ४७० ॥ देवोऽप्युवाच भूयस्तामस्येव देवि ! यद्यपि नैव युक्त ते स्कन्धावारे
 प्रवर्षेनम् ॥ ४७१ ॥ रौद्रविषे पुरे किन्तु यस्या बुष्टामिसन्धिना । रक्षिता सिद्ध निधित्वा पदातिः स हि मेऽनघः
 ॥ ४७२ ॥ अथाविदेकिता प्रोचे किमिदानीं मयोच्यताम् ? । यदादिद्यति देवस्तस्मैमात्रं सर्वथाऽपि मे ॥ ४७३ ॥
 देवोऽप्य प्रपयौ मद्र ! महामोहादिभिः सह । देवादेयेन देवी तु रौद्रविषपुरं ययौ ॥ ४७४ ॥ ततोऽपि बहिरङ्गपु
 पुरेषु क्लिष्ट वर्धते । किञ्चित्कारजमाभित्य साऽपुना युक्तकारिणी ॥ ४७५ ॥ आतस्तस्यास्तदा पुत्रस्तयान्योऽ
 प्यपुना क्लिष्ट । निघर्मतुः समायोगादेवतवाक्येण मया ॥ ४७६ ॥ तदेवमस्ति सा नात्र न वा देवस्य सम्बिधौ ।
 तदाऽगृहीतसङ्केता प्रोचे प्रज्ञाविद्यामया ॥ ४७७ ॥ सखि ! वैद्यानरोत्यपिपास्यातोक्तमनेन यत् । नन्दिनर्दननकव्ये
 हिंसापापिग्रहव्ये ॥ ४७८ ॥ यद्यर्थं तामसविषाणू रौद्रविषेऽपिदेकिता । आययौ यादगू मर्षोत्सा सा च तब
 पुरादयम् ॥ ४७९ ॥ निःश्रेयोऽपि स वृचान्त उपरत्र प्रवैक्यते । प्रोक्त तदपुनानेन सा प्राह आरित दुर्मम् ॥ ४८० ॥
 विद्वेषकम् ॥ प्रज्ञाविद्याला संसारिणीष प्रोचेऽप्य दुन्वर ! । तदा किञ्चित् त्वयाऽद्यापि यिचक्ष्वणुस्त्वितम् ॥ ४८१ ॥ स
 प्राहाऽस्मान्तोऽपून्मे सर्वोप्यनर्थसंहतिः । तदा आने कर्मा काश्चिपातायाक्याति सिद्धुकाः ॥ ४८२ ॥ आनेऽगृहीत
 सङ्केते ! तावत् मार्वं तु क्व च न । प्राहाऽगृहीतसङ्केता मार्बोऽन्यः कश्चिदत्र किम् ? ॥ ४८३ ॥ स प्राह नास्ति मदुचे
 मावार्थविघ्नं ययः । न कथानकमात्रेण कार्यस्तोपस्तवस्थया ॥ ४८४ ॥ पृष्ठेः प्रज्ञाविद्यालो च माभार्यं यत्र वेत्सि

भृशस्य भृशजः । बहिरङ्गस्य लोकस्य पुनः क्लेशाय केवलम् ॥ ५१५ ॥ विपर्यासाख्यमेतच्च
 ५६।रतम् । यत्रासीनोऽयमुर्वीशो दुर्दर्शो भवति द्विषाम् ॥ ५१६ ॥ सत्यत्र देहिनां हि स्युः कुतः
 न्दरबुद्धयः ? । पूर्वोदितं च नद्यादिवीर्यमत्राखिलं स्थितम् ॥ ५१७ ॥ गात्रयष्टिमविद्याख्यां दधानो वसुधा-
 षवः । अयं पुनर्महामोहः प्रसिद्धस्त्रिजगत्यपि ॥ ५१८ ॥ अनित्याशुचिदुःखानात्मरूपे वपुरादिके । पौद्गलिके
 परीत्यं लोकानां दर्शयत्ययम् ॥ ५१९ ॥ विक्रमाक्रान्तविश्वस्यैतस्याज्ञां जगतीपतेः । किङ्करा इव कुर्वन्ति सुरा-
 रनरेश्वराः ॥ ५२० ॥ तदयं तव कल्याण ! कथितः पृथिवीपतिः । अधुना परिवारोऽस्य वर्ण्यमानो निशम्यताम्
 ५२१ ॥ किन्त्वाख्यात्यपि मयेवं न त्वं पृच्छसि किञ्चन । हुङ्कारमपि नो दत्से कुतोऽप्याकूतदोषतः
 ५२२ ॥ वीक्षसे मन्मुखं वत्स ! केवलं निश्चलेश्वणः । तदहं नैव जानामि बुध्यमानोऽस्यदो न वा ॥ ५२३ ॥
 ५२४ ॥ कोपः
 कार्थोऽत्र नो वत्स ! हास्यमेतत्कृतं मया । न हास्यमपि दोषाय स्नेहेन विहितं खलु ॥ ५२५ ॥
 किञ्चात्र श्रुतमात्रेऽपि तात ! प्रस्तुतवस्तुनि । न तोष्यं परमार्थोऽपि विचार्योऽस्य त्वयादरात् ॥ ५२६ ॥
 परमार्थमजानानः श्रुतमात्रप्रवर्तनात् । जन्तुः स्यात् क्लेशभागेव भौताचार्यविनेयवत् ॥ ५२७ ॥ तथा-
 द्बभूत्पुरे कापि भौताचार्यः सदाशिवः । आजन्मबधिरोऽत्यन्तं जराजर्जरविग्रहः ॥ ५२८ ॥ सोऽन्यदा-

मेतत् परं स्वया । पृष्टं प्राज्यमिदं सम्यग् विविन्त्य कथयाम्यतः ॥ ५०० ॥ एवमस्त्विति वामेयेनोक्तं स्यान्
 विधानतः । तदद्वेषमटम्यादि मामाः प्रेषत सर्वतः ॥ ५०१ ॥ तद्वीक्ष्य यावितमनाः सोऽप्य ध्रुवन् धिरोऽइसत् ।
 प्रहर्षोऽप्रिमदधे माम ! किमिदं ? सोऽप्ययीकयत् ॥ ५०२ ॥ सर्वं द्यावमिदं तेन हर्षोऽभूदधुना मम । प्रहर्षः प्राह मे
 माम ! तद्यद्यपि निवेद्यताम् ॥ ५०३ ॥ विमर्षोऽभिदधे मद्र ! यदेवं धूयतां ततः । विचक्षुष्यमिवा तावद्वीक्ष्य निग
 दधे ॥ ५०४ ॥ अत्रान्तरे जनाः सर्वेऽसुन्दरा सुन्दरा अपि । कृत्वा ग्रामपुरादीनि निवसन्ति सदा किल ॥ ५०५ ॥
 तनयमटवी वत्स ! बहिरङ्गधरीरिणाम् । कारणं परम प्रोक्ता दुःखस्य च सुखस्य च ॥ ५०६ ॥ निव्रातटा
 कपायाम्बुर्विषयोर्मिः सुरारता । विकयास्रोतसां घाम सिन्धुस्त्वेषा प्रमणता ॥ ५०७ ॥ राक्षसतामसविषपुरद्वय
 मसृद्रता । मटम्यन्तर्वहन्त्येषा प्रयाति मन्वारिषी ॥ ५०८ ॥ ततोऽत्र पतिषो जन्तुः प्रयात्येव मन्वारिषे । तस्माद्
 विम्यति ये केऽपि तस्यास्ते यान्ति दूरतः ॥ ५०९ ॥ इदं तु तद्विलसित पुलिनं हास्यसैकतम् । स्नेहकाञ्चं
 चिलासादिसारसं मण्डलोकपुङ्ख ॥ ५१० ॥ अथ तु विषयविशेषो नाम्ना मण्डप उच्यते । एषामान्तरलोकानां परप्रीति
 निवचनम् ॥ ५११ ॥ बाष्पाङ्गिनिस्तु ये मृगा विघ्नन्त्यत्राप्नुवन्ति ते । द्युषं विभ्रमसंतापयिष्यो भावम्रतपुषान्
 ॥ ५१२ ॥ एषा च क्षेत्रिका वत्स ! तृष्णारूपाऽऽख्यायते पुषेः । महामोहमदीर्घतुरेतस्यात्यन्तबल्लभा ॥ ५१३ ॥
 अत एवैष मृषालः सकुटुम्बनान्मिषतः । अग्रासीनोऽस्ति क्षेपास्तु बहिर्मुक्तमण्डपे ॥ ५१४ ॥ एषापि

प्रीतयेऽस्यैव सकुटुम्बस्य भूभुजः । बहिरङ्गस्य लोकस्य पुनः क्लेशाय केवलम् ॥ ५१५ ॥ चिपर्यासाख्यमेतच्च
 सिंहासनमुदीरितम् । यत्रासीनोऽयमुर्वीशो दुर्दशो भवति द्विषाम् ॥ ५१६ ॥ सत्यत्र देहिनां हि स्युः कुतः
 सुन्दरबुद्धयः ? । पूर्वोदितं च नद्यादिवीर्यमत्राखिलं स्थितम् ॥ ५१७ ॥ गात्रयष्टिमविद्याख्यां दधानो वसुधा-
 धवः । अयं पुनर्महामोहः प्रसिद्धस्त्रिजगत्यापि ॥ ५१८ ॥ अनित्याशुचिदुःखानात्मरूपे वपुरादिके । पौद्गलिके
 वैपरीत्यं लोकानां दर्शयत्ययम् ॥ ५१९ ॥ विक्रमाक्रान्तविश्वस्यैतस्याज्ञां जगतीपतेः । किङ्करा इव कुर्वन्ति सुरा-
 सुरनरेश्वराः ॥ ५२० ॥ तदयं तव कल्याण ! कथितः पृथिवीपतिः । अधुना परिवारोऽस्य वर्ण्यमानो निशम्यताम्
 ॥ ५२१ ॥ किन्त्वाख्यात्यपि मयेवं न त्वं पृच्छसि किञ्चन । हुङ्कारमपि नो दत्से कुतोऽप्याकूतदोषतः
 ॥ ५२२ ॥ वीक्षसे मन्मुखं वत्स ! केवलं निश्चलेक्षणः । तदहं नैव जानामि बुद्ध्यमानोऽस्यदो न वा ॥ ५२३ ॥
 बुद्ध्यमानोऽस्म्यदः सर्वं माम् ! त्वदनुभावतः । इति प्रोक्तः प्रकर्षेण प्रोवाच पुनरप्ययम् ॥ ५२४ ॥ कोपः
 कार्योऽत्र नो वत्स ! हास्यमेतत्कृतं मया । न हास्यमपि दोषाय स्नेहेन विहितं खलु ॥ ५२५ ॥
 किञ्चात्र श्रुतमात्रेऽपि तात ! प्रस्तुतवस्तुनि । न तोष्यं परमार्थोऽपि विचार्योऽस्य त्वयादरात् ॥ ५२६ ॥
 परमार्थमजानानः श्रुतमात्रप्रवर्तनात् । जन्तुः स्यात् क्लेशभागेन भौताचार्यविनेयवत् ॥ ५२७ ॥ तथा-
 मभूत्पुरे कापि भौताचार्यः सदाशिवः । आजन्मबधिरोऽत्यन्तं जराजर्जरविग्रहः ॥ ५२८ ॥ सोऽन्यदा-

मिदध हास्याद् बन्धुनेकन संख्या । मङ्गारक ! किलेवं हि नीतिशास्त्रेषु पठ्यते ॥ ५३९ ॥ विप गोष्ठी
 वरिद्रस्य जन्तोः पापरतिर्यिपम् । विपं परे रत्ना भार्या विप व्याधिरुपेक्षितः ॥ ५३० ॥
 व्याधिर्यस्य क्रोत्स्वस्य सत्पूर्णं किञ्चिदोपपम् । मङ्गारको न स्वस्येप युक्तो व्याधिरुपेक्षितम् ॥ ५३१ ॥ कदाग्रहेण
 तेनैव संजातेनाथ मूढधीः । स शान्तिश्चिबनामानं विनेय निखमम्यथात् ॥ ५३२ ॥ वत्स ! वैद्यगृहे गच्छ
 ज्ञात्वा वाचिर्यमेपजम् । लात्वा चेहि ज्वाभा भूद् व्याधिवृद्धिर्विलम्बतः ॥ ५३३ ॥ प्रतिपद्य तदावेष्ट ययौ
 शान्तिद्विषो ज्वात् । अगदङ्गारसदने तन्नालोकिर्वाध तम् ॥ ५३४ ॥ तदा च दृढती वेलां रत्न्याऽऽयात वहि-
 निजम् । सुतं वीक्ष्य क्वा रन्तुं वैषो बालमयी ललौ ॥ ५३५ ॥ तयाऽसिगाढया गाढमारटन्त निबध्य च ।
 स्वग्ने स ताडयामास निर्दय सगुहेन सः ॥ ५३६ ॥ किमेवं ताडयत्येनमिति शान्तिद्विषेन सः । पृष्टः प्रोवाच
 नो पापः द्रुणोति कथमप्यसौ ॥ ५३७ ॥ अत्रान्तरे च कूर्वाणा महाहाहाव ज्वात् । आगत्य भार्या वैद्यस्य
 वारणायास्तगत् करे ॥ ५३८ ॥ वैषोऽप्युवाच तां क्रोधात् मार्यः पापो मया क्षसौ । मम यः कुर्वतोऽप्येव न द्रुणोति
 कथञ्चन ॥ ५३९ ॥ अपसरापसर स्वमन्यथा सेऽप्यसौ गतिः । इति प्रोक्तेऽप्यस्यवन्ती वैद्यस्तामप्यताडयत्
 ॥ ५४० ॥ तदा शान्तिद्विषो दृश्यौ तावदेत मयोपपम् । मङ्गारकस्य तु ज्ञात किं पूरेनाधुना ततः ॥ ५४१ ॥ सोऽप्य
 मादेभ्यराधसे गत्वा रन्तुमपाचत । साऽपि ता तैः सखमयी ततः शान्तिद्विषोऽवदत् ॥ ५४२ ॥ पर्याप्तमनसा

किन्तु बालमय्यातिगाढया । रज्ज्वा कार्यं ततो माहेश्वरैः साधि समर्पिता ॥ ५४३ ॥ किं कार्यमनया रज्ज्वेत्यनु-
 युक्तोऽथ तैरयम् । अब्रवीदौषधं कार्यं सदाशिवगुरोर्ननु ॥ ५४४ ॥ अथ तां रज्जुमादाय सत्वरं स मठे ययौ ।
 सदाशिवं च वीक्ष्याभूद् भृकुटीभीषणाननः ॥ ५४५ ॥ सोऽथ मध्यमठं स्तम्भे तं नियम्य निजं गुरुम् । बृहता
 लगुडेनोच्चैरारदन्तमताडयत् ॥ ५४६ ॥ इतो माहेश्वरा दध्युः सदाशिवगुरोर्वयम् । क्रियायां क्रियमाणायां भवामः
 सविधे स्वयम् ॥ ५४७ ॥ ध्यात्विति यावदीयुस्ते तावत्तत्रासुना क्रुधा । अद्राक्षुर्मूर्तं (त) कमिव कुट्यमानं सदाशिवम्
 ॥ ५४८ ॥ किमेवं ताडयस्येनमिति शान्तिशिवोऽथ तैः । पृष्टः प्रोवाच नो पापः शृणोति कथमप्ययम् ॥ ५४९ ॥ तदा
 राटीं गुरुः प्रोच्चैर्भ्रियमाणोऽमुचत् ततः । हाहारवमुखा वारणार्थं शिष्यस्य तेऽलग्न ॥ ५५० ॥ अथ शान्तिशिवः
 प्राह मार्यः पापो मया ह्यसौ । मम यः कुर्वतोऽप्येवं न शृणोति कथञ्चन ॥ ५५१ ॥ यात यात द्रुतं यूयमन्यथा
 वोऽप्यसौ गतिः । इति प्रोक्तेऽप्यत्यजतः शिष्यस्तानप्यताडयत् ॥ ५५२ ॥ ततो रे ! लात लातेति ब्रुवार्णैर्लगुडः
 करात् । जगृहे तस्य संभूय बलात्तैः शिवदैवतैः ॥ ५५३ ॥ नूनं ग्रहगृहीतोऽयमिति ध्यात्वा स तैस्ततः । प्रपात्य
 लगुडावातैश्चौरबन्धमबध्यत ॥ ५५४ ॥ सदाशिवस्तु तैः कुचबन्धनः कृतसत्क्रियः । कथञ्चित् चेतनां प्राप जिजीव
 च विधेर्वशात् ॥ ५५५ ॥ किमिदं कर्तुमारब्धमासीत् भगवतस्त्वया । इति पृष्टोऽथ तैर्महिषैः शान्तिशिवोऽ-
 वदत् ॥ ५५६ ॥ ननु वैद्योपदेशेन बधिरत्वस्य भेषजम् । तन्मां मुञ्चत मा व्याधिमुपेक्षस्वमिमं गुरोः ॥ ५५७ ॥

१ भृकु० क० ख० ग० । २ ०ठक० ख० (०मूतकमिव=बद्धबन्दिवत्) । ३ ऽवदत् ग० ।

अहो ! दुराग्रहोऽस्मेति विमृशन्तोऽय ते पुनः । तमुलुस्तां विदुषामो यथेष विदधासि न ॥ ५५८ ॥ साटोप
 सोऽपि तानाह किमहं मवतामरे ! । वषसा न फरिष्यामि स्वगुरोरपि मेवमम् ? ॥ ५५९ ॥ अह तस्यैव वैषस्य
 बाधा विष्णुमि वैत्परम् । तवस्ते वैषमाहूय त वृषान्तं न्यवेदयन् ॥ ५६० ॥ प्रोथे शान्तिश्चिबं सोऽपि हसन्नन्त
 र्मुख मियत् । नष्टारक ! मदीयोऽसौ बधिरस्तनयो नहि ॥ ५६१ ॥ किन्तु वैषकक्षास्त्रापि क्लेशेन महता मया ।
 अश्यापितोऽय स त्वेप नित्य मयि रटस्यपि ॥ ५६२ ॥ क्रीडाशीलवयास्यन्त तेपामर्षं धृणोति न । ततोऽय साक्षितो
 रोपान्मया तमेदमौपधम् ॥ ५६३ ॥ युग्मम् ॥ किञ्चायमधुना कश्यस्वस्त्रमावादमूव गुरुः । औपवेनामुनेवाहः
 कार्यं नास्येदमौपधम् ॥ ५६४ ॥ सोऽप्युवाच भवत्वेवं कस्येरेव प्रयोधनम् । गुरुमिमे ततः श्रेवा मुक्त्वा शान्ति
 श्चिबं ययुः ॥ ५६५ ॥ परमार्थमज्ञानानः शुभमात्रप्रवर्धनात् । तदेव क्लेशमागी स्याव विद्वेयो वत्स ! सोऽप्यतः
 ॥ ५६६ ॥ प्रकर्षः प्राह यथेव निद्रातेय ततो मया । महादवी समावार्ध नद्यादीनि न वेधि तु ॥ ५६७ ॥
 बाहान्तरबनानर्धतोपेहृतया पतः । समान्येनानि तन्नाम्ना मिथन्तेऽर्धेन नो पुनः ॥ ५६८ ॥ अर्थमेवोऽस्ति
 वेन्नामस्तमाक्यात्वप सोऽप्रवीत् । स मया प्रोक्त एवेयां प्रत्येकं गुणवर्णने ॥ ५६९ ॥ पृच्छन् भूयोऽपि माभार्य
 विमर्दनाय जामिभूः । विषद्यमद्यरिणा तु बोधितो नरबाह्नः ॥ ५७० ॥ संसारिनीवस्त्वाक्यापि स्पष्टबोधनि
 वधनम् । भगूहीतसङ्केतायै वेष्टुहलकजामिति ॥ ५७१ ॥ अनादिर्नाम भूपाठः पुरेऽस्ति सुवनोदरे । देव्यस्य

संस्थितिः पुत्रस्तयोर्वेच्छहलामिधः ॥ ५७२ ॥ स चाहारप्रियोऽत्यन्तभोज्याजीर्णत्तितोऽस्य च । अभूदन्तज्वरो
 भोक्तुमिच्छा बाढं तथापि हि ॥ ५७३ ॥ अन्यदोद्यानिकेच्छास्य जाता सोऽथ व्यधापयत् । भूरिभक्ष्याणि
 लौल्येन स्तोकं भुक्त्वा गतो वनम् ॥ ५७४ ॥ पुरः परिजनेनास्याहारा विस्तारितास्ततः । तद्विशभक्षणाच्चास्य
 वृद्धिं प्राप ज्वरोऽधिकम् ॥ ५७५ ॥ समयज्ञाख्यवैद्येन तज्ज्ञात्वा लङ्घनादिका । तस्य प्रतिक्रियाऽऽख्याता स
 गृद्धस्तां व्यधान्न तु ॥ ५७६ ॥ गलके प्रत्युतागच्छन्नप्याहारः कियानपि । भूयोऽपि बुभुजे तेनाजीर्णाद् वान्तिर-
 भूततः ॥ ५७७ ॥ वारयत्यपि वैद्येऽथ क्षुधितोऽस्म्यनिलाच्च मे । वान्तिरित्याऽऽद तन्मिश्रं सन्निपातस्ततोऽभवत्
 ॥ ५७८ ॥ तस्मिन्नेव ततो वान्तिकर्दमे स लुठन् स्थितः । भूयांसं कालमित्युक्तो दृष्टान्तोऽयं तवानघे !
 ॥ ५७९ ॥ प्राहागृहीतसङ्केता भावार्थकथन विना । संसारिजीव ! न चायं दृष्टान्तो बुध्यते मया ॥ ५८० ॥
 ततः संसारिजीवेन प्रेरिता प्रस्तुते विधौ । प्रज्ञाविशाला प्रोवाच श्रूयतां सखि ! सादरम् ॥ ५८१ ॥
 योऽयं वेच्छहलः सैष ज्ञेयो जीवः सकर्मकः । अनादिसंस्थितिमुतः स यतो भुवनोदरे ॥ ५८२ ॥
 तस्यैव चित्तवृत्तिर्या सा विज्ञेया महादवी । आहारप्रियता चास्य ज्ञेया विषयलोलता ॥ ५८३ ॥ पापाज्ञा-
 नात्मकं कर्मजीर्णमन्तज्वरः पुनः । रागादितापो मद्यादिपञ्चके या पुनर्मतिः ॥ ५८४ ॥ सा भोक्तुमिच्छा
 विज्ञेया नदी सेयं प्रमत्तता । ज्ञेया तूद्यानिकाकाङ्क्षा चित्तं द्रव्यार्जनादिषु ॥ ५८५ ॥ द्रव्यात् नार्यादिभोग-
 स्तु सर्वाभांशाशनं मतम् । उद्यानगमनं मद्यधूतादिषु च वर्त्तनम् ॥ ५८६ ॥ कर्ममाणि परिवारश्च भोज्य-

अहो ! दुराप्रहोऽस्येति विमृशन्तोऽप्य ते पुनः । तमुपुस्त्वां विमुञ्चामो यद्येवं विदधासि न ॥ ५५८ ॥ साटोपं
 सोऽपि तानाह किमहं भवतामरे ! । वचसा न करिष्यामि स्वगुरोरपि मेयज्जम् ? ॥ ५५९ ॥ अहं तस्यैव वैद्यस्य
 वाचा विष्णुमि चेत्परम् । ततस्तो वैद्यमाहूय तं वृषान्त न्यवेदयन् ॥ ५६० ॥ प्रोचे शान्तिश्चिष सोऽपि हसन्नन्त
 र्दंष्ट्र मियत् । मङ्गारक ! मदीयोऽसौ वचिरस्वनयो नहि ॥ ५६१ ॥ किन्तु वैद्यकञ्चास्त्राणि क्लेशेन महता मया ।
 अध्यापितोऽप्य स त्वेष नित्य मयि रटत्यपि ॥ ५६२ ॥ क्रीडाक्षीलतयात्यन्तं तेषामर्थं शृणोति न । ततोऽप्य वाङ्मिती
 रोषान्मया तभेदमौपचम् ॥ ५६३ ॥ युग्मम् ॥ किञ्चायमधुना कश्यस्वस्त्रमाषादभूद् गुरुः । औपवेनामुनेवातः
 कार्यं नास्तेदमौपचम् ॥ ५६४ ॥ सोऽप्युवाच मयत्वेवं कस्यैरेव प्रयोजनम् । गुरुमिमे ततः श्रेष्ठा मुक्त्वा शान्ति
 श्रिवं ययुः ॥ ५६५ ॥ परमार्थमज्ञानानः द्युतमात्रप्रवर्त्तनात् । तवेवं क्लेशमागी स्याद् विद्वेयो वत्स ! सोऽप्यतः
 ॥ ५६६ ॥ प्रकर्षः प्राह यद्येवं विद्वातेय ततो मया । महादवी समाचार्या नद्यादीनि न वेचि तु ॥ ५६७ ॥
 बाह्यान्तरजनानर्थतोपहेतुया यतः । समान्येथानि तन्मास्त्रा विद्यन्तेऽर्धेन नो पुनः ॥ ५६८ ॥ अर्थमेवोऽस्ति
 नेन्मामस्तमास्त्रात्वथ सोऽप्रधीत् । स मया प्रोक्त एवैषां प्रत्येकं गुणवर्णनि ॥ ५६९ ॥ दृष्ट्वन् भूयोऽपि मावार्यं
 विमर्शेनाय चाभिम् । विषयणक्षरिणा तु बोधितो नरबाहः ॥ ५७० ॥ संसारिणीवस्त्वाक्यासि स्पष्टबोधनि
 वचनम् । अगृहीतमद्भुतायै वेष्टाहसकथामिति ॥ ५७१ ॥ अनादिर्नाम भूपाकः पुरेऽस्ति सुबनोदरे । देव्यस्य

मतिस्तेषु या साऽविद्या प्रकीर्त्तिता ॥ ६०२ ॥ एतेषामेव वस्तूनां सर्वेषां यः प्रवर्त्तकः । एतैरेव च यो जन्यो
महामोहः स गीयते ॥ ६०३ ॥ ततो भिन्नानि नद्यादिवस्तून्येतानि सुन्दरि ! । प्राहागृहीतसङ्केता भावार्थोऽवगतो
मया ॥ ६०४ ॥ संसारिजीव एवातः परमाख्यात्वसौ सखि ! । ततः प्रस्तुतमाख्यातुमारेभे सोऽप्यपश्रमः
॥ ६०५ ॥ अथ प्रोक्तं विमर्शेन भद्र ! ज्ञातो यदि त्वया । महानद्यादिभावार्थस्ततोऽन्यत् किं निवेद्यताम् ? ॥ ६०६ ॥
प्रकर्षः प्राह मे माम ! नामतो गुणतोऽधुना । महामोहनरेन्द्रस्य परिवारं निवेदय ॥ ६०७ ॥ विमर्शोऽथ
जगदैवं यद्येवं वत्स ! तच्छृणु । येयं नृपासनाद्धस्था स्थूलाङ्गी दृश्यतेऽङ्गना ॥ ६०८ ॥ सा महामूढता नाम्ना
भूपतेरस्य बल्लभा । गुणैस्तु स्वपतेरेव समाना सूरिभिः स्मृता ॥ ६०९ ॥ यस्त्वयं नृपपार्श्वस्थः श्यामवर्णोऽति-
भीषणः । राजकं सर्वमप्येतद्वीक्ष्यते वक्रचक्षुषा ॥ ६१० ॥ स मिथ्यादर्शनो नाम महामात्योऽस्य भूभुजः । बल-
संपादकोऽमीषां राज्ञां राज्यस्य चिन्तकः ॥ ६११ ॥ देवबुद्धिमद्वेऽपि गुर्वाशामगुरावपि । अतत्त्वे तत्त्वबुद्धिं च
करोत्येष शरीरिणाम् ॥ ६१२ ॥ एवं च तेऽमुनात्यन्तं विपर्यसितबुद्ध्यः । यल्लभन्ते भवे दुःखं तन्नाख्यातुमपीक्यते
॥ ६१३ ॥ या त्वेषाद्धासिनेऽस्यैव निविष्टास्ति नितम्बिनी । सास्यैव मन्त्रिणो भार्या कुट्टिर्नाम विश्रुता ॥ ६१४ ॥
परमार्थमजानाना नानाभिप्रायसंस्थिताः । विवदन्ते बलादस्याः सर्वे पाखण्डिनो मिथः ॥ ६१५ ॥ भूपते-
र्दक्षिणे पार्श्वे निविष्टस्तुङ्गविष्टरे । यस्त्वेव वीक्ष्यते वत्स ! स राजा रागकेशरी ॥ ६१६ ॥ अस्मिन्नात्मसुते

विस्तारं पुनः । प्रमादाचरणं श्रेय तच्छिलसित तटम् ॥ ५८७ ॥ श्रेयाभात् ज्वरश्चिद्विस्तु कर्मश्रद्धिः प्रमा
 दतः । समयद्वामिवो वेद्यो श्रेयो धर्मगुरुः पुनः ॥ ५८८ ॥ सहनादिक्रिया प्रायश्चित्तादिक्रयनं मतम् ।
 अनादरोऽकृधिः सैष चित्तविक्षेपमण्डपः ॥ ५८९ ॥ मोक्षन गरुकेऽगच्छदपि सुकृत तु विद्धि तत् । शराऽ-
 किञ्चित्करस्वेऽपि चिरत्वङ्गीकृतिर्न यत् ॥ ५९० ॥ चौरराजादिभिर्द्रव्यापहारो वान्तिरिष्यते । सैषा सखि !
 विद्वेषधैस्त्वप्माक्या वेदिकेऽप्यते ॥ ५९१ ॥ यच्च वातवद्याहान्तिस्तदयत्नात् गते घने । पुनरप्यर्चनाकाहा
 तद्विपर्यासविष्टरम् ॥ ५९२ ॥ वारयत्यपि यद्वेद्ये वान्तिसन्निधमोक्षनम् । सुखोच्छिष्टेषु मोगेषु तद्गुरो
 वारयत्यपि ॥ ५९३ ॥ ग्रहपिः सा गात्रयष्टिरविद्याक्या निगद्यते । सम्भिपातोऽतिघोरस्तु महामोहोऽत्र
 कथ्यते ॥ ५९४ ॥ महामोहबद्धो ह्येष बीजः पूयादिपूरिते । निर्बल निपतत्येव नरके वान्तिपिच्छले
 ॥ ५९५ ॥ तदेवं रात्रपुत्रीयो दृष्टान्तोऽनेन सुन्दरि ! । महानयाविवस्तूनां दृष्टितो मेवसिद्धये ॥ ५९६ ॥
 मयाद्यापि न संवाता प्रतीरिस्ते परिस्फुटा । भूयोऽपीद समासेन प्रस्पष्ट कथयाम्यहम् ॥ ५९७ ॥
 विषयो दुःखता जन्तोर्या सा श्रेया प्रमथता । तच्छिलसित विद्धि पद्मोगेषु प्रवर्षनम् ॥ ५९८ ॥ प्रवृत्तौ लौक्य
 दोषेण शून्यत्व यत्तु चेतसः । श्रेयाः स चित्तविक्षेपो बीजसाख्य बरानने ! ॥ ५९९ ॥ तृप्तेरभावो सुक्तेषु यो मोगेषु
 बहुष्वपि । योऽपरोक्षवाच्या च सा दुष्णा गविता पुनैः ॥ ६०० ॥ पापात् मोगेष्वभातेषु जातनेषु वा पुनः ।
 बाह्योपायेषु यो यस्तो विपर्यास स तप्यते ॥ ६०१ ॥ अनित्याद्यविदुष्येषु गाढं भिक्षेषु बीजतः । विपरीता

॥६३१॥ या त्वस्य भार्या तद्वाचां शोकेनैव निवेदिता । अत एव न पार्श्वस्था दृश्यते साऽविवेकिता ॥६३२॥
 प्रकर्षः प्राह यो माम् ! पृष्ठतोऽस्यैव भूपतेः । निविष्टो विष्टरे तुङ्गे वयस्यत्रयसंयुतः ॥६३३॥ पृष्ठापीडिततूणीरः ।
 सचापः पञ्चसायकः । रक्तवर्णोऽतिलोलाक्षो विलासोऽलालसः ॥६३४॥ अङ्कुरोऽपितसद्रूपेयसीको झषध्वजः ।
 दृश्य भुशमोजस्वी कतमः स महीपतिः ? ॥६३५॥ विशेषकम् ॥ विमर्शोऽभिदधे वत्स ! न ज्ञातोऽयमपि त्वया ।
 निविख्यातपौरुषो मकरध्वजः ॥६३६॥ जगत्त्रयैकवीरस्य शिरसा यस्य शासनम् । विभ्रते माल्यवन्नित्यं
 यथाः ॥६३७॥ एतस्य शासनं तात ! को वा लङ्घयितुं प्रभुः ? । आत्मभूतं महावीर्यं यस्येदं
 यत्रयम् ॥६३८॥ पुंवेदो नाम तत्राद्यः प्रभावात् यस्य पूरुषाः । पारदार्ये प्रवर्तन्ते विलङ्घ्य स्वकुलक्रमम्
 ॥६३९॥ स्त्रीवेदाख्यो द्वितीयस्तु तेजसा यस्य योषितः । निस्त्रपास्त्यक्तमर्यादा रज्यन्ते परपूरुषे ॥६४०॥
 तृतीयः षण्दवेदाख्यः शक्त्या यस्य नपुंसकाः । स्त्रीपुंसेषु विगुण्यन्ते कुर्वन्तः कर्म गर्हितम् ॥६४१॥ पुरुष-
 त्रितयस्यास्य साहाय्यादेष भूपतिः । दासेरमिव निःशेष मन्यते भुवनत्रयम् ॥६४२॥ या त्वस्याङ्कासनासीना
 चारुरूपा नितम्बिनी । एषास्यैव रतिर्नाम प्रिया प्रेमकमन्दिरम् ॥६४३॥ अनया निर्जिता वत्स ! निस्त्रपाः
 सुरतार्थिनः । पुरुषा अपि नारीणां यान्ति किङ्करतां मुदा ॥६४४॥ तदयं यस्त्वया पृष्ठो लेशोद्देशादसौ मया ।
 परिवारयुतो भद्र ! वर्णितो मकरध्वजः ॥६४५॥ यस्त्वस्यैव समीपस्थः श्वेतकान्तिर्विलोक्यते । स हासो नाम

राग्यमरं न्यस्य भरधमे । महामोहो खरमेव निधिनो वर्ततेऽपुना ॥ ६१७ ॥ रागकेधर्यपि प्राप्ताविपत्योऽपि न
 कुप्रपित् । स्वपितुः स्वव्यत्याङ्गं विनीतैकधुरधरः ॥ ६१८ ॥ यावच्च प्रसपत्येव नरेन्द्रो रागकेधरी । क क
 क्केधं वना बाह्यापदासाधवन्ति न ॥ ६१९ ॥ किञ्चास्येव महीमर्तुर्ह एते तटवर्तिनः । सुस्निग्धारुमवधमणिो
 वीक्ष्यन्ते पुरुषाक्षयः ॥ ६२० ॥ मद्र ! तेऽस्येव भूमर्तुः सुहृदोऽस्यन्तपङ्कमाः । हृदिरागस्नेहरागकामरागा
 इति स्मृताः ॥ ६२१ ॥ प्रवसस्तत्र तीर्थनामास्मीयास्मीयदर्शने । करोति वेतसोऽत्यन्तमाबन्धमनिवर्षकम्
 ॥ ६२२ ॥ द्वितीयस्तु करोति स्वस्ववनापत्यसंहतौ । मूर्च्छातिरेकतो बाहमावच सर्वस्वन्मिनाम् ॥ ६२३ ॥ तृतीयः
 पुनरत्यन्तं सर्वदा सर्वदेहिनाम् । हृब्दाविषियग्रामे सोऽस्यसुत्यावयत्यर्कम् ॥ ६२४ ॥ वयस्यत्रितयस्यास्य
 सामध्यविष भूपतिः । वशीकरोति निःश्रेष्ठं हृषणं रागकेधरी ॥ ६२५ ॥ सन्मार्गमच मातङ्गकुम्भनिर्मेदनधमः ।
 स्ववीर्याक्रान्तहृषणः सत्योऽय रागकेधरी ॥ ६२६ ॥ पा त्वेषाऽर्द्धासनेऽमुष्याऽऽसीना सास्येव वल्लभा । मूढता
 नाम विधेया गुणैः स्वपतिसमिमा ॥ ६२७ ॥ वामेयोऽयं पुनः पार्श्वे निविष्टो मूलधूपतेः । मद्र ! द्वेपगजेन्द्रोऽय
 नरेन्द्रो विभ्रविभुतः ॥ ६२८ ॥ सानुग्रहो महागोहः सुतेऽमुष्मिन् विधेयतः । इवीच एदमात्रेऽत्र कम्पन्ते
 बाधदेहिनाः ॥ ६२९ ॥ महाटब्ध्या वसत्यस्मिन् दूतसं नानाविध य ते । आप्नुवन्तीहलोकेऽपि परलोके तु
 का कथा । ॥ ६३० ॥ मद्र ! द्वेवयजेन्द्रोऽय यथार्थो नात्र संशयः । यद्गन्धेनापि मध्यन्ते विवेकाः कलमा

इव ॥ ६३१ ॥ या त्वस्य भार्या तद्वात्ता शोकेनैव निवेदिता । अत एव न पार्श्वस्था दृश्यते साऽविवेकिता ॥ ६३२ ॥
 प्रकर्षः प्राह यो माम् ! पृष्ठतोऽस्यैव भूपतेः । निविष्टो विष्टरे तुङ्गे वयस्यग्रयसंयुतः ॥ ६३३ ॥ पृष्ठापीडिततूणीरः
 सचापः पञ्चसायकः । रक्तवर्णोऽतिलोलाक्षो विलासोह्लासलालसः ॥ ६३४ ॥ अङ्कुरोपितसद्रूपप्रेयसीको ह्यपध्वजः ।
 दृश्यते भृशमोजस्वी कतमः स महीपतिः ? ॥ ६३५ ॥ विशेषकम् ॥ विमर्शोऽभिदधे वत्स ! न ज्ञातोऽयमपि त्वया ।
 नन्वेष विश्वविख्यातपौरुषो मकरध्वजः ॥ ६३६ ॥ जगत्त्रयैकवीरस्य शिरसा यस्य शासनम् । विभ्रते मालयवन्नित्यं
 देवदानवमानवाः ॥ ६३७ ॥ एतस्य शासनं तात ! को वा लङ्घयितुं प्रभुः ? । आत्मभृतं महावीर्यं यस्येदं
 पुरुषत्रयम् ॥ ६३८ ॥ पुंवेदो नाम तत्राद्यः प्रभावात् यस्य पूरुषाः । पारदार्ये प्रवर्तन्ते विलङ्घ्य स्वकुलक्रमम्
 ॥ ६३९ ॥ स्त्रीवेदारुयो द्वितीयस्तु तेजसा यस्य योषितः । निस्त्रपास्त्यक्तमर्यादा रज्यन्ते परपूरुषे ॥ ६४० ॥
 तृतीयः षण्दवेदारुयः शक्त्या यस्य नपुंसकाः । स्त्रीपुंसेषु विगुण्यन्ते कुर्वन्तः कर्म गहितम् ॥ ६४१ ॥ पुरुष-
 त्रितयस्यास्य साहाय्यादेव भूपतिः । दासेरमिव निःशेष मन्यते भुवनत्रयम् ॥ ६४२ ॥ या त्वस्याङ्कासनासीना
 चारुरूपा नितम्बिनी । एषास्यैव रतिर्नाम प्रिया प्रेमैकमन्दिरम् ॥ ६४३ ॥ अनया निर्जिता वत्स ! निस्त्रपाः
 सुरतार्थिनः । पुरुषा अपि नारीणां यान्ति किङ्करतां मुदा ॥ ६४४ ॥ तदयं यस्त्वया पृष्टो लेशोद्देशादसौ मया ।
 परिवारयुतो भद्र ! वर्णितो मकरध्वजः ॥ ६४५ ॥ यस्त्वस्यैव समीपस्थः श्वेतकान्तिर्विलोक्यते । स हासो नाम

सुमताः स्रग्भ्यामुपशसकद ॥६४६॥ हेतौ वा हेत्वभावे वा स्ववीर्यं सनुते बने । अय वैरुषुत्वादिवोपराश्रिनिपन्-
नम् ॥ ६४७ ॥ या त्वस्पर्धासिनस्त्रेयं शुष्कताक्यास्य बहुभा । निर्निमिषं लघुघने हासोक्तासन्निधापिनी ॥ ६४८ ॥
या त्वेवा कृष्णबीमस्ता नारीयमरतिर्मता । वदित्वेने मनोदुःखं जृम्भमाणा करोति वा ॥ ६४९ ॥ यस्त्वेव हृदयते
मद्र ! सप्यमानुषसंयुतः । कस्यमानसमस्ताङ्गः स मयो नाम पूज्यः ॥ ६५० ॥ अस्यावेदने दीनास्या जना
स्वारल्लोचनाः । पलायनारित्यादिकर्म किं किं न कुर्वते ? ॥ ६५१ ॥ निविष्टा विष्टरेऽमुष्य या त्वेवा योपि
दीक्ष्यते । सा हीनसत्त्वसास्यैव भार्या स्वपतिवत्सला ॥ ६५२ ॥ मयस्यादूरदेशरुषो येस्त्वय श्यामलच्छविः ।
वत्स ! शोकाभिषयोऽस्तनापि ज्ञात एव सः ॥ ६५३ ॥ तदाऽऽक्यायाऽऽवयोर्धर्त्ता मिलित्वा सुहृदोऽपि च ।
अयं ह्यत्राययौ सूर्यं पुरात् तामसचिबतः ॥ ६५४ ॥ शीवाः प्रियवियोगादौ दुःखे आवेज्स्व आसनात् । स्व
पावाक्रन्दनादीनि कुर्वते मूढबुद्धयः ॥ ६५५ ॥ अस्यार्धविष्टरासीना या त्वसौ हृदयतेऽङ्गना । सा भार्यास्य भवा
स्वाक्या मूढानां अमकारिणी ॥ ६५६ ॥ वक्रनका श्रितिर्या तु सा जुगुप्सेति कीर्यते । कुर्वन्त्याघ्राय दुर्गेच
पृष्ठसाधयुतो बढाः ॥ ६५७ ॥ यान्येतानि पुनर्बत्स ! मोहादिषु महीशुषाम् । प्रीढन्ति हिम्मरूपाणि रक्त
कृष्णानि गोबध ॥ ६५८ ॥ तानि सामान्यतस्तावत्समस्ताप्यपि सुन्दर ! । कृपायाश्चयाधि विप्रद्विः
कीर्षितानीह विष्टरे ॥ ६५९ ॥ विशेषतस्तु रौद्राणि यानि स्पृहतमानि च । तान्यपनन्तानुबन्धीनि भत्वारि
१ मतेज्यं सः । २ दुःखमेतत् सः । ३ कृष्णा ।

भ्रुवते बुधाः ॥ ६६० ॥ यावदेतानि वलगन्ति मिथ्यादर्शनगौरवात् । संसारिणां कुतस्तावत् तत्त्वमार्गस्य दर्शनम् ?
 ॥ ६६१ ॥ एतेभ्यो लघुरूपाणि यानि चत्वारि सुन्दर ! । अप्रत्याख्यानानामानि तानि गीतानि पण्डितैः
 ॥ ६६२ ॥ स्फुरन्ति यावदेतानि विरतिं देशतोऽपि हि । प्रपद्यन्ते न वीक्ष्यापि तावत् तच्चपथं जनाः ॥ ६६३ ॥
 यान्येतानि तु चत्वारि लघीयांसि ततोऽपि हि । प्रत्याख्यानावारकाणि बुधास्तानि प्रचक्षते ॥ ६६४ ॥ यावदे-
 तानि वर्त्तन्ते तावज्जीवैः प्रपद्यते । प्राप्यापि देशविरतिं सर्वतो विरतिः कुतः ? ॥ ६६५ ॥ लघीयांसि तु चत्वारि
 यान्येतानि ततोऽपि च । तानि संज्वलनाख्यानि समाख्यातानि कोविदैः ॥ ६६६ ॥ एतान्यपि विजृम्भन्ते
 यावत्तावत् कुतोऽङ्गिभिः । प्राप्यते वीतरागत्वं सर्वतो विरतैरपि ॥ ६६७ ॥ एषां च मध्ये यान्यष्टौ रागके-
 सरिणोऽग्रतः । अस्यैव तान्यपत्यानि भूढताकुक्षिजान्यहो ! ॥ ६६८ ॥ अष्टौ द्वेषगजेन्द्रस्य पुरः क्रीडन्ति
 यानि तु । एष एव पिता तेषां जननी चाविवेकिता ॥ ६६९ ॥ ततश्चैवं महामोहपौत्राणां महिमाद्भुतम् । को
 भाषितुमलम्भूणुः पराक्रमगरीयसाम् ? ॥ ६७० ॥ तदिदं ते समासेन मया तात ! निवेदितम् । महामोहनरेन्द्रस्य
 स्वाङ्गभूतं कुटुम्बकम् ॥ ६७१ ॥ ये त्वमी वेदिकाभ्यर्णे वर्त्तन्ते पृथिवीभुजः । ते महामोहराजस्य स्वाङ्गभूताः
 पदातयः ॥ ६७२ ॥ तत्र च प्रेक्षयते योऽयं रागकेशरिणोऽग्रतः । पञ्चापि विषयानाप्य मन्वानो मुष्टिगं जगत्
 ॥ ६७३ ॥ राज्ञोऽस्यैव स एवैष महामात्यो महाबलः । विषयाभिलाषोऽन्नावामायातो यदिदक्षया ॥ ६७४ ॥

(युगम्) ॥ तावद् विवेकवीमृतमिषद्व्योमनि जन्मिनाम् । गर्भति प्रसरत्येष यावन्मोहोऽण्डमारुतः ॥ ६७५ ॥ अस्यैव
 तान्यपल्यानि स्पर्शनादीनि पञ्च च । यानि मिथ्याभिमानेन कथितानि पुराऽऽवयोः ॥ ६७६ ॥ स्पर्शानप्रसृतैस्त्वैव
 जित्वा विषयसम्पदाः । किमकृत्यं न कुर्वन्ति अना एष अहो यथा ॥ ६७७ ॥ तेषां चासप्तसक्तीनां बलादेव
 मरुतमः । किङ्करं मन्यते स्वस्य निशेषमपि विष्टम् ॥ ६७८ ॥ रसनाजनको बस ! तवसाधेव निमित्तम् । रसना
 मृतबुद्ध्याप्त्या तप्तः सिद्ध समीहितम् ॥ ६७९ ॥ प्रकर्षः प्राह दृष्टोऽव मामेतदपि कथ्यताम् । केयमहोसितासीना
 मन्त्रिणोऽस्य मृगेवणा ॥ ६८० ॥ वेदिव चुरमापिष्ट भोग्यवृष्णामिधानव । । प्रेयसी मन्त्रिणोऽस्येय स्वमर्तुः सखी
 गुणैः ॥ ६८१ ॥ ये स्वते पुरतः केषिन् पार्श्वतः पृष्ठतोऽपरे । दृश्यन्ते मृगवो मद्र ! मन्त्रिणोऽस्य नताननाः
 ॥ ६८२ ॥ बुद्धामिसिद्धिमदुत्वास्तेऽप्यीयायेव वक्ष्यः । महामोहादिदुषानां स्वाङ्गमृगा बुधैर्मताः ॥ ६८३ ॥ (युगम्) ॥
 अनेन मन्त्रिणाविष्टा रान्यकार्येषु सर्वदा । एते मद्र ! प्रवर्षन्ते प्रकटप्रौढयोल्याः ॥ ६८४ ॥ नरा नार्यव ये केषि
 दन्येऽप्येव विवा अनाः । आन्तरा बाह्यलोकाणां वर्षन्ते क्लेशकारिणः ॥ ६८५ ॥ अमीषां मध्यगास्तत्र ! केषास्ते
 निस्सिद्धा अपि । संख्यातीताः कथं ते हि कथ्यन्ते नाममिर्मया ? ॥ ६८६ ॥ (युगम्) ॥ प्रकर्षः प्राह ये स्वते
 वेदिकानुरवर्तिनः । निविष्टा मृगवः सप्त मास ! सुस्तलमग्नये ॥ ६८७ ॥ युक्ताः स्वपरिवारेण नानारूपविराजिनः ।
 एते किन्नामका वेपाः ? किङ्कुणा वा महीशूङ्गाः ? ॥ ६८८ ॥ विमर्शोऽप्यवम्यवादेव सप्याप्येते नरेभ्यः । महा

मोहनृपस्यैव बहिर्भूताः पदातयः ॥ ६८९ ॥ तत्रैष वीक्ष्यते भद्र ! युक्तो यः पञ्चभिर्नरैः । ज्ञानसंवरणो नाम
 प्रसिद्धः स महीपतिः ॥ ६९० ॥ स्वपञ्चनरवीर्येण धीरेयः क्रूरकर्मणाम् । हत्वा ज्ञानहगालोकं जगदन्धं करोत्य-
 यम् ॥ ६९१ ॥ यस्त्वेष नवमियुक्तो मानुषः प्रविलोक्यते । दर्शनावरणो नाम विख्यातः स नरेश्वरः ॥ ६९२ ॥
 परिवारेऽस्य याः पञ्च नार्यस्तासां बलादसौ । विदधाति जगत्सर्वं घूर्णमानं गतक्रियम् ॥ ६९३ ॥ ये त्वमी पुरुषा-
 स्तात ! चत्वारः सारसाहसाः । एतत्सामर्थ्यतो विश्वं विश्वमन्धीकरोत्यसौ ॥ ६९४ ॥ दृश्यते यः पुनरयं नरद्वयसम-
 न्वितः । वेदनीयाभिधानः स प्रसिद्धः पृथिवीपतिः ॥ ६९५ ॥ सातनामा नरोऽस्याऽऽद्यो जगदानन्ददायकः ।
 द्वितीयोऽसातनामा तु विश्वसंतापकारकः ॥ ६९६ ॥ दीर्घह्रस्वैः समायुक्तश्चतुर्भिर्दिग्भिरूपकैः । वीक्ष्यते नृपति-
 र्योऽयं स आयुर्नाम विश्रुतः ॥ ६९७ ॥ चतुर्दिग्भोजसा गुप्तिविवायं चतसृष्वपि । गतिषु प्रसमं धत्ते नियतं
 कालमङ्गिनः ॥ ६९८ ॥ द्विचत्वारिंशता युक्तो मानुषैर्यस्तु दृश्यते । नामनामा नृपः सोऽयं विश्वत्रयविडम्बकः
 ॥ ६९९ ॥ तथाहि गतिजात्यादिभेदेर्नानातनुस्थिताः । नानाङ्गोपाङ्गसंबद्धाः संघातकरणोद्यताः ॥ ७०० ॥ भिन्न-
 संहननाः सत्त्वा नानासंस्थानधारिणः । वर्णगन्धरसस्पर्शभेदेन विविधास्तथा ॥ ७०१ ॥ गौरवेतरहीनाश्च स्वोपघात-
 परायणाः । पराघातपराः केचिदिष्टजन्मानुपूर्विणः ॥ ७०२ ॥ सदुच्छ्वासातपोद्योता विहायोगतिगामिनः ।
 त्रसस्थावरभेदाश्च सूक्ष्मबादरूपिणः ॥ ७०३ ॥ पर्याप्तकेतराः केचिदन्ये प्रत्येकचारिणः । साधारणाः स्थिराः

केविषयान्नेऽस्मिन्कपिणः ॥ ७०४ ॥ सुमाधुमस्य विभ्राणाः सुमगा दुर्भगास्तथा । सुस्वरा दुःस्वरा लोकं
 मे वाऽऽदेयेतरा खनाः ॥ ७०५ ॥ यश्चःकीर्त्ययश्चःकीर्तियुता निर्मितिव्यालिनः । ये च तीर्थंकरा लोकं
 भवन्ति मयमेदिनः ॥ ७०६ ॥ निजयानुपवीर्येण सर्वमेव नराधिपः । तद्विद जुग्मते वरस ! नामनामा महाबल
 ॥ ७०७ ॥ यस्तूबनीचपुरुषमद्वयोपेतो निरीस्यते । गोत्रामिषानो विख्यातः स एव वसुधाधवः ॥ ७०८ ॥ पुरुष
 द्वितयस्यास्य बलादेव महाबला । सुन्दरासुन्दरं गोत्र विवचति तनुसुताम् ॥ ७०९ ॥ वसुगोचरतां याति नर
 पञ्चकसंयुतः । यः पुनर्मेदिनीपातः सोऽन्तराय इतीरितः ॥ ७१० ॥ स्वान्ता नृपञ्चकस्यास्य करोत्येव महासुखः ।
 दानमोमोपमोगाप्तिवीर्यविघ्न वपुष्मताम् ॥ ७११ ॥ तदेते नाममिस्तुभ्य गुणैश्च कथिता नृपाः । समासावृ ब्या
 साक्याने तु वाति मेऽत्रैव स्त्रीवितम् ॥ ७१२ ॥ प्रकरोऽयं मुदा ग्राह बोधितो माम् । साश्चर्यम् । केवल विसयोऽप्यापि
 ममाय वर्धते हृदि ॥ ७१३ ॥ यदामृन्मण्डयान्ताःस्वाग्निरीक्षे नायकानहम् । परिवारं न पश्यामि तदामीपां निश्च
 निजम् ॥ ७१४ ॥ यदा विलोक्याभ्येषां परिवारं विद्वेषतः । तदा विस्कारितावोऽपि मेदेवे नायकान् पुनः
 ॥ ७१५ ॥ सबता तु परीवारा नायकाश्च पृथक् पृथक् । नामतो गुणतयेव कीर्तिता माम् । तत्कथम् ? ॥ ७१६ ॥
 विमर्शोऽस्मिद्वेषे मद्र ! क्षार्यो नैवात्र विस्मय । एकवोभयवेस्तात्र सर्वज्ञोऽपि न विद्यते ॥ ७१७ ॥
 नायका एव सामान्य विशेषास्तु परिच्छेदाः । सामान्यस्य विधेयानां ध्यानन्पत्वं परस्परम् ॥ ७१८ ॥ तेन

विस्फारिताक्षोऽपि स्मेरपद्माक्ष ! नेक्षते । नायकान् परिवारांश्च तुल्यकालं भवानमून् ॥ ७१९ ॥ देशकालादि-
 भेदेन भेदोऽप्येषां प्रतीयते । तेन वत्स ! मयाऽऽख्यातास्तुभ्यमेते पृथक् पृथक् ॥ ७२० ॥ तदेवं सर्ववस्तूनां भेदाभेदे-
 व्यवस्थिते । अत्रान्यत्र च कर्त्तव्यो विस्मयस्तात ! न त्वया ॥ ७२१ ॥ प्रकर्षः प्राह मे माम ! नष्टोऽसौ विस्मयो-
 ऽधुना । केवलं किञ्चिदद्यापि मामं पृच्छामि संशयम् ॥ ७२२ ॥ तावदेते त्वयाऽऽख्याता यथाष्टौ मुख्यभूभुजः ।
 तथा संभावयाम्येतदहं माम ! स्वचेतसि ॥ ७२३ ॥ वेद्यायुर्नामगोत्राख्याश्चत्वारोऽपि ह्यमी नृपाः । शुभं कुर्वन्ति
 केषाञ्चित् केषाञ्चिदशुभ पुनः ॥ ७२४ ॥ ज्ञानदर्शनावरणमहामोहान्तरायकाः । कुर्वन्त्येते तु चत्वारोऽशुभमेव हि
 देहिनाम् ॥ ७२५ ॥ एवं स्थिते च किं माम ! विद्यन्ते केऽपि देहिनः । येऽमीभिरशुभैर्भूषैश्चतुर्भिर्न विडम्बिताः ॥ ७२६ ॥
 तत्प्रश्नमुदितस्वान्तः प्रत्यभापत मातुलः । वत्स ! सन्त्येव ते किन्तु विरला जात्यरत्नवत् ॥ ७२७ ॥ तेषां हि शुद्ध-
 सिद्धान्ताभ्यासलालसचेतसाम् । अप्रमादभृतां तत्तद्भावनाभावितात्मनाम् ॥ ७२८ ॥ निःस्पृहाणां च कल्याणं
 किमकल्याणमीश्वराः । कर्त्तुमेते घराधीशाश्चत्वारोऽपि महात्मनाम् ॥ ७२९ ॥ युगम् ॥ वेद्यायुर्नामगोत्राश्च येऽप्येते
 जगतीभुजः । शुभक्रियाणां तेऽप्येषां शुभमेव हि कुर्वते ॥ ७३० ॥ प्रकर्षः प्राह ते माम ! कुत्र तिष्ठन्ति देहिनः । येरी-
 द्योऽपि निर्जिगे शत्रुवर्गो महात्मभिः ॥ ७३१ ॥ बुद्धिबन्धुरथोवाच समाकर्णय सुन्दर ! । एतदाप्तजनाभ्यासे श्रुत-
 ासीत्पुरा मया ॥ ७३२ ॥ अस्त्यदृष्टादिपर्यन्तं विविधाद्भुतसंगतम् । विचित्रलोकसंकीर्णं भवचक्राभिधं पुरम् ॥ ७३३ ॥
 ततोऽहमिति मन्येऽमुं शत्रुवर्गं जिगीषवः । भवचक्रे पुरे तत्र विद्यन्ते ते महाशयाः ॥ ७३४ ॥ किं बाह्यमन्तरङ्गं

वा नगरं तदितीरितः । प्रकर्षेणाय स ग्राह दिरूपमपि तत्पुण्यम् ॥ ७३५ ॥ यथाहि तत्राऽऽप्यपन्ते बहिरङ्गाः पुरे
 खनाः । अन्तरङ्गा अपि सदा सर्वेऽप्येते तत्रैव हि ॥ ७३६ ॥ रिपुद्वेषां स संतोषस्तत्रैवास्ति पुरे ततः । दिरूपबन्-
 सेभ्यस्त्वात् दिरूप तदपि स्मृतम् ॥ ७३७ ॥ भवेद्युर्माम् ! तत्रैते' कथमत्र व्यवस्थिताः । इति पृष्टः प्रकर्षेण विमर्शः
 पुनरभ्यधात् ॥ ७३८ ॥ आदिर्मावतिरोभाषणादुरुप्यादिसृष्टिभिः । अन्तरङ्गा खनाः सर्वे योगिनस्तात !
 स्वस्वमी ॥ ७३९ ॥ ततमाशित्यमाहात्म्या विद्युबिस्मयकारिणः । न भवेद्युरमी वत्स ! कुत्र कुत्रान्तरा खनाः ?
 ॥ ७४० ॥ प्रकर्षोऽभिदधे माम् । द्विपामेयामगोचराः । विद्यन्ते ते महारमानः स सतोपम तत्र चेत् ॥ ७४१ ॥
 ब्रह्मं तैस्तुरं तर्हि कौतुकैकनिकेतनम् । तस्मादनुग्रह कृत्वा तन्मे भामेन दर्शयाम् ॥ ७४२ ॥ (युग्मम्) ॥
 मातुलोऽप्यबदत् वत्स ! सिद्ध नस्तावदीप्सितम् । रसनामूलशुक्लाप्या दावाः स्वस्थानमेव तत् ॥ ७४३ ॥ स्वस्त्रीयः
 पुनरप्याह माम् ! कीर्षयता त्वया । भवषक्र ममाकारि तदर्थेन कुतश्चलम् ॥ ७४४ ॥ तस्माददक्षिते तस्मिन् न
 मामो मन्तुमर्हति । दत्तम् कालतो दयं तातेनावधिरावयोः ॥ ७४५ ॥ स्थानाच्च नौ निर्गतयोः श्रद्धेमन्तलक्ष
 जम् । अमादुद्वयीमात्रं शिथिलोऽस्ति यतोऽधुना ॥ ७४६ ॥ अवश्यायविपोनिमन्ना यस्मिन्नेते प्रवासिनाम् । इदयानि
 स्मरन्धरा इव भिन्वन्ति दायवः ॥ ७४७ ॥ क्रम्यमानविरुद्धाङ्गाः स्फुटप्रकषिपादिक्काः । वादयन्त्यधना यत्र
 दन्तवीणां हिमार्दिताः ॥ ७४८ ॥ शिथिरस्याप्यवश्यापकसङ्काशेन यत्र च । स्फुटन्ति कुन्दसन्वोहापदेधादशना

१ के क० ता० । २ तर्हि तद् ब्रह्म को० ज्ञ० । ३ माम् । प्रदर्शयताम् क० ख० ग० ।

इव ॥ ७४९ ॥ शीतार्त्तानां प्रियो यत्र दहनोऽपि हि जायते । अनिष्टोऽपि भवेदिष्टः समये ह्युपकारकः ॥ ७५० ॥
 निष्पन्नाः प्रोपितच्छायास्त्यक्तसन्निधयो जनैः । आसादयन्ति निःस्वानां यत्र वृक्षाः सदृक्षताम् ॥ ७५१ ॥ सांप्रतं
 च गतप्रायो वर्त्तते शिशिरोऽप्यसौ । ततः षण्मासमात्रेऽपि किमु त्रस्यति मातुलः ? ॥ ७५२ ॥ गम्यतां भवचक्रेऽतो
 ममानुग्रहकाम्यया । मामेन परतो यत्ते रोचते तत्करिष्यते ॥ ७५३ ॥ अथानिवर्त्तकं भावं ज्ञात्वा बुद्ध्यङ्गजन्मनः ।
 गमनं मानयामास विमर्शो भवचक्रके ॥ ७५४ ॥ ततो मिथ्याभिनिवेशादिस्यन्दनमनोरमम् । ममत्वादिमहादन्ति-
 वृन्दद्वंद्वितबन्धुरम् ॥ ७५५ ॥ अज्ञानादिमहाध्वीयहेषारवमनोहरम् । दैन्यचापललौल्यादिपादातपरिपूरितम् ॥ ७५६ ॥
 महामोहमहीभर्तुश्चतुरङ्ग^१ महाबलम् । पश्यन्तो भवचक्रे तौ चेलतुर्निश्चिताध्वना ॥ ७५७ ॥ विशेषकम् ॥ मार्गे
 च गच्छता मार्गनिर्गमायाऽपरिश्रमात् । बुद्ध्यन्मजन्मना बुद्धिबन्धुरित्यभ्यधीयत ॥ ७५८ ॥ माम ! यः श्रूयते
 कर्मपरिणामो महीपतिः । महामोहस्तदादेशं किमसौ कुरुते न वा ? ॥ ७५९ ॥ विमर्शः प्राह स ज्येष्ठो बन्धुलघुरयं
 पुनः । तत्र भेदोऽनयोर्भूपाश्चैते तस्यापि पत्तयः ॥ ७६० ॥ ज्येष्ठः प्रकृत्या कार्याणि भव्याभव्यानि देहिनाम् ।
 करोत्यसुन्दराण्येव लघुरेष नृपः पुनः ॥ ७६१ ॥ किञ्चैष विक्रमी भूपः स तु नाट्यप्रियो नृपः । एते नृपा
 निषेवन्ते महामोहमतः सदा ॥ ७६२ ॥ तस्यापि पुरतो गत्वा नाट्यं कुर्वन्ति तेऽन्वहम् । समार्यो नाटकं पश्यन्नुपः
 सोऽस्ति सदा यैतः ॥ ७६३ ॥ किञ्चैषामपरेषामप्यन्तरङ्गमहीभुजाम् । स स्वाम्ययं तु तस्यैकदेशो

१ ०५५० क० ख० ग० । २ ०सिधीयते क० घ० ग० । ३ यकः क० ख० घ० ।

वा नगरं तदितीरितः । प्रक्रम्येकाग्रं स ग्राह द्विरूपमपि तत्पुरुम् ॥ ७३५ ॥ यथाहि तत्राऽऽप्ताग्रन्ते बहिरङ्गाः पुरे
 अनाः । अन्तरङ्गा अपि सदा सर्वेऽप्येते तथैव हि ॥ ७३६ ॥ रिपुवैषां स संतोषस्तत्रैवास्ति पुरे ततः । द्विरूपवन
 सेम्पत्वात् द्विरूपं तदपि स्मृतम् ॥ ७३७ ॥ मयेयुर्पाम् ! तत्रैते' कथमत्र व्यवस्थिताः । इति पृष्टः प्रक्रमेण विमर्शः
 पुनरस्म्यभात् ॥ ७३८ ॥ आविर्भावतिरोभाषणदुरुप्यादिशक्तिमि । अन्तरङ्गा अनाः सर्वे योगिनस्ताव !
 सत्त्वमी ॥ ७३९ ॥ ततषादिन्त्यमाहास्या विद्यविस्मयकारिणः । न मयेयुरमी वत्स ! कुत्र कुत्रान्तरा अनाः ?
 ॥ ७४० ॥ प्रक्रमोऽसिद्धये माम् ! द्विपामेयामगोचराः । विद्यन्ते ते महारमानः स संतोषश्च तत्र चेत् ॥ ७४१ ॥
 ब्रह्म्यं तेत्सुरं तर्हि कौतुकैकनिकेतनम् । तस्मादनुग्रहं कृत्वा तन्मे मायेन दर्शयताम् ॥ ७४२ ॥ (युग्मम्) ॥
 मासुलोऽप्यबद्धत् वत्स ! सिद्धं नस्तावदीप्सितम् । रचनामूलमुत्साहस्या पावः स्वस्मानमेव तत् ॥ ७४३ ॥ स्वस्त्रीयः
 पुनरप्याह माम् ! कीर्षयता त्वया । अवचक्रं मयाकारि तदर्थनङ्कुलम् ॥ ७४४ ॥ तस्मादवर्द्धिते तस्मिन् न
 मामो बन्तुमर्हति । दत्तम् काकलो बर्षं तावेनावधिरावयोः ॥ ७४५ ॥ स्यानाब नौ निर्गतयोः अरदेमन्तलद्य
 बम् । अयादनुदयीमात्रं दिशिरोऽस्ति यतोऽधुना ॥ ७४६ ॥ अवश्यायविपोन्मिया यस्मिन्नेते प्रवासिनाम् । इदयानि
 स्मरन्तरा इव भिन्वन्ति वायवः ॥ ७४७ ॥ क्रम्यमानविक्रमाङ्गाः स्फुटश्रक्विपादिकाः । वादयन्त्यपना यत्र
 दन्तपीनां हिमार्दिताः ॥ ७४८ ॥ दिशिरस्याप्यवस्मायबलबालेन यत्र च । स्फुटन्ति हन्वसन्दोहापरेषादधना

इव ॥ ७४९ ॥ शीतार्त्तानां प्रियो यत्र दहनोऽपि हि जायते । अनिष्टोऽपि भवेदिष्टः समये ह्युपकारकः ॥ ७५० ॥
 निष्पन्नाः प्रोषितच्छायास्त्यक्तसन्निधयो जनैः । आसादयन्ति निःस्वानां यत्र वृक्षाः सदृक्षताम् ॥ ७५१ ॥ सांप्रतं
 च गतप्रायो वर्तते शिशिरोऽप्यसौ । ततः षण्मासमात्रेऽपि किमु त्रस्यति मातुलः ? ॥ ७५२ ॥ गम्यतां भवचक्रेऽतो
 समानुग्रहकाम्यया । मामेन परतो यत्ते रोचते तत्करिष्यते ॥ ७५३ ॥ अथानिवर्त्तकं भावं ज्ञात्वा बुद्ध्यङ्गजन्मनः ।
 गमनं मानयामास विमर्शो भवचक्रके ॥ ७५४ ॥ ततो मिथ्याभिनिवेशादिस्यन्दनमनोरमम् । ममत्वादिमहादन्ति-
 वृन्दद्वंद्वहितबन्धुरम् ॥ ७५५ ॥ अज्ञानादिमहाश्वीयेहृषारवमनोहरम् । दैन्यचापललौल्यादिपादातपरिपूरितम् ॥ ७५६ ॥
 महामोहमहीभर्तुश्चतुरङ्गं महाबलम् । पश्यन्तो भवचक्रे तौ चेलतुर्निश्चिताध्वना ॥ ७५७ ॥ विशेषकम् ॥ मार्गे
 च गच्छता मार्गनिर्गमायाऽपरिश्रमात् । बुद्ध्यन्मजन्मना बुद्धिबन्धुरित्यभ्यधीयत ॥ ७५८ ॥ माम ! यः श्रयते
 कर्मपरिणामो महीपतिः । महामोहस्तदादेशं किमसौ कुरुते न वा ? ॥ ७५९ ॥ विमर्शः प्राह स ज्येष्ठो बन्धुर्लघुरयं
 पुनः । तन्न भेदोऽनयोर्भूपाश्चैते तस्यापि पत्नयः ॥ ७६० ॥ ज्येष्ठः प्रकृत्या कार्याणि भव्याभव्यानि देहिनाम् ।
 करोत्यसुन्दराण्येव लघुरेष नृपः पुनः ॥ ७६१ ॥ किञ्चैष विक्रमी भूपः स तु नाट्यप्रियो नृपः । एते नृपा
 निषेवन्ते महामोहमतः सदा ॥ ७६२ ॥ तस्यापि पुरतो गत्वा नाट्यं कुर्वन्ति तेऽन्वहम् । सभायौ नाटकं पश्यन्नृपः
 सोऽस्ति सदा यतः ॥ ७६३ ॥ किञ्चैषामपरेषामप्यन्तरङ्गमहीभुजाम् । स स्वाम्ययं तु तस्यैकदेशो

१ ० अम० क० ख० ग० । २ ० मिधीयते क० घ० ग० । ३ यकः क० ख० घ० ।

निर्वेद्यकृपया ॥ ७६४ ॥ समग्रनगराधीशः स नैकां निर्दिष्टिं विना । अथ पुनस्तदावेक्षाभृपाणामियथां
प्रभुः ॥ ७६५ ॥ अथ निघार्जितं सर्वं ज्येष्ठायार्पयते धनम् । स नियोजयते तप्तु सुन्दरेतरवस्तुपु
॥ ७६६ ॥ तदेवयेप तस्मादां विषयेऽतो मुदास्य सः । रात्रसतामसपिणे मटस्तपा ददौ पुर ॥ ७६७ ॥
अतः पुरद्वये तत्र सैन्यमस्य ससृच्छिके । तथाटब्बां च निःशेषमास्ते विग्रहस्वरम् ॥ ७६८ ॥ ततस्तस्त्वभिद
कर्मपरिणामो महीपतिः । तयविष्टो महाभोरहस्तद्विस्तम्भ मिदाऽन्योः ॥ ७६९ ॥ ब्रामेयः प्राह मामैतदनयोः
किं क्रमागतम् । रान्य ? किं वान्यसंघश्च अगुरे बलवचया ॥ ७७० ॥ मातुलोऽभिवचे राज्यमनयोर्न क्रमा
गतम् । परस्त्रीयमिदं किन्तु इठादाभ्यामगृह्यत ॥ ७७१ ॥ यतः संसारिणीवो हि चित्तवृत्त्यटवीप्रभुः । आभ्यां
त च बहिष्कृत्य स्वीकृता स्वमलेन सा ॥ ७७२ ॥ प्रकर्षः प्राह कालोऽभूद् गृहीतायाः कियान्पुनः ? । विमर्शः प्राह
नेत्रादिं ज्ञानेऽहमपि तस्वतः ॥ ७७३ ॥ स्वस्तीयाः प्राह मे माम ! क्षीणोऽप्यमपि संशयः । अथवा त्वयि पार्श्वस्थे
कुतः संशयसमवः ? ॥ ७७४ ॥ तदेवं विविधाकापकल्पनापगतभनौ । ब्रह्माहौ तौ दिनेः केचिन्नृवचकमुपेयतुः
॥ ७७५ ॥ तस्मिन्नप्यतिविस्तीर्णे विपतेऽन्वन्तरं पुरम् । नामतो मानवाशासमनेकावयसंकुलम् ॥ ७७६ ॥ तदन्त
र्ललिताब्जे ताववान्तरपुरे गतौ । तदा च अनतोन्मादी घसन्तर्तुरुपाययौ ॥ ७७७ ॥ प्रियाभ्यानेनचनैर्यत्र दधि
नामिसफुल्लतः । कामिनौ स्वान्तकुण्डेषु मदनन्यलनोऽन्वलत् ॥ ७७८ ॥ बभ्रमकाशोकवृक्षचूपाया यत्र छास्त्रिनः ।

तूणीरा इव पुष्पेषोर्बभूवः कुसुमसंभृताः ॥ ७७९ ॥ यत्र चूतनवाङ्कुरस्वादस्वादुस्वनाः पिकाः । वसन्तऋतुराजस्य
रेजिरे मागधा इव ॥ ७८० ॥ आन्तिश्रान्ता मुहुर्यत्र छायायाम्यासु वल्लिषु । मधुव्रता मधु पपुः पयः पान्थाः
प्रपास्विव ॥ ७८१ ॥ परागैः परितो यत्र संच्छन्नोद्यानभूर्बभौ । खल्वरिकेव कन्दर्पभूपतेर्वालुकाकुला ॥ ७८२ ॥
स्थितः परिसरे तस्य नगरस्याथ मातुलः । वसन्तोत्सवमालोक्य मुदा जामेयमभ्यधात् ॥ ७८३ ॥ समये भव-
चक्रस्य दिदृक्षा तात ! तेऽभवत् । वसन्तेऽत्रास्य सौन्दर्यं विशेषेण यतो भवेत् ॥ ७८४ ॥ तथाहि पश्य पद्मास्य !
विश्वज्जाताधिकश्रियः । कस्यैते काननाभोगाश्चित्तं न रमयन्त्यलम् ॥ ७८५ ॥ पौराश्वैतेषु चित्राभिः क्रीडाभिः
प्रेयसीसखाः । क्रीडन्त एते नो कस्यातुच्छं यच्छन्ति संमदम् ॥ ७८६ ॥ प्रकर्षोऽथ मुदा प्राह साधु मामेन
भाषितम् । वसन्ते हि भवत्येव सौन्दर्यं जगतोऽधिकम् ॥ ७८७ ॥ एवं च यावदाख्याति बुद्धिर्भूबुद्धिबन्धवे ।
तावत्तन्मगधीशश्चतुरङ्गचमूवृतः ॥ ७८८ ॥ सिन्धुरस्कन्धमारूढो मधूत्सवदिदृक्षया । लोलाक्षो नाम भूपालः
पुरादुद्यानमाययौ ॥ ७८९ ॥ युगम् ॥ तस्मिंस्तत्र च संप्राप्ते विशेषोद्भूतया मुदा । जनाः किं किं न कुर्वन्ति
महामोहादिनाटिताः ? ॥ ७९० ॥ तादृशांस्तानथालोक्य नानाव्यापारनिर्भरान् । तद्व्यापारेक्षणग्रहं प्रकर्षं
प्राह मातुलः ॥ ७९१ ॥ त एते देहिनो बाह्यास्तात ! यद्विषयो मया । प्रतापो वर्णितः पूर्वं महामोहादि-
भूभुजाम् ॥ ७९२ ॥ प्रकर्षः प्राह केनाऽऽर्य ! वृत्तान्तेनेह कस्य वा । नृपस्यैते प्रतापेन विचेष्टन्ते जना इति

॥७९३॥ विमर्शोऽपि विनिश्चित्य निबलेनातरामना । परमार्यमथ प्रोथे समाकर्ण्य सुन्दर ! ॥७९४॥ विश्व
विमहादभ्या महाभोहस्य पपदि । निविद्यो विष्टरे द्यो यस्त्वया मकरध्वजः ॥ ७९५ ॥ तस्य प्रियवयस्योऽय
वसन्तः शिञ्जिरे गते । गतो बभूव तमूले सुखेन सह स्थित ॥ ७९६ ॥ देव्याः कालपरिणतेर्वसन्तोऽनुचरो
स्रपम् । ततः स्वप्रियमित्र तमिस्पृये मकरध्वजम् ॥ ७९७ ॥ स्वस्वामिन्या निदलेन प्रियमित्र ! मयाधुना । नगरे
मानवावासे मयधक्रान्तरस्थिते ॥७९८॥ प्रयातव्यमतो हेतोर्ममतो दर्शनेच्छया । इहागममहं माविबियोगातङ्कातरः
॥७९९॥ युगम् ॥ ततः प्रसूदितस्वान्तो जगाद मकरध्वजः । सखे ! वसन्त ! नन्वेतद्विस्मृत ममतः किम् ? ॥८००॥
वीतवर्षे सहाऽऽबाम्यां यत्तत्र क्रीडित पुरे । येनैव स्थितो माविबिरहव्यथिताद्वयः ॥ ८०१ ॥ (युगम्) ॥ पतो
यदा यदा पत्र पुरे यानाय तेऽमवत् । देव्यावेशो महाभोहमहीपालस्तथा तथा ॥ ८०२ ॥ मष्टमप्येव तत्रैव पुरे
रान्य विदीर्षवान् । तदियं विरहाच्छङ्का तवास्यानेऽमबरकथम् ? ॥ ८०३ ॥ युगम् ॥ वसन्तः प्राह साध्वस्मि
वचसाभ्यासितोऽमुना । नूनं विस्मृत एषासीद् वृषान्तोऽयं ममान्यवा ॥८०४॥ तदिव सुन्दरं वात साग्रं तु ब्रवा
म्यहम् । मयद्रिस्तूर्णमागम्यमित्पुष्पा प्रचचाल सः ॥ ८०५ ॥ विद्योऽस्मिन्मित्रेणोदितः सोऽप्रापयौ पुरे ।
वमन्तोऽर्द्धपदेव वनादौ स्फूर्जित निभम् ॥८०६॥ मकरध्वजोऽपि विपयामिसापाद् व्यखिद्युपत् । रागकेन्द्रिय
तस्माद् महाभोहमूपतिम् ॥८०७॥ विषायाद्युग्रह देव ! वात्यतां सा विरन्तनी । स्थितिर्मे मानवावासुरान्यदानेन
साम्प्रथम् ॥ ८०८ ॥ वमन्तयानावपत्रे देवपादैर्यतो मम । कृतपूर्वोऽस्मि तत्राद्यप्रमसादः प्रसिबस्तरम् ॥ ८०९ ॥

ततो जातु न लोप्यैव भृत्यानां विहिता स्थितिः । प्रभुभिः प्रतिपन्नैकप्रतिपालनतत्परैः ॥ ८१० ॥ राजापि
प्रतिपन्नं तत्संस्मृत्याऽचलजल्पितः । निजास्थानस्थितान्सर्वानुर्वीक्षानब्रवीदिति ॥ ८११ ॥ भो ! भो ! निशम्यतां
भूषाः ! राज्यं देयं मयाधुना । मकरध्वजायामुष्मै मानवावासपत्तने ॥ ८१२ ॥ अस्य राज्याभिषेकाय युष्माभि-
रखिलैरपि । आगन्तव्यं ततस्तत्र विधेया चास्य पत्तिता ॥ ८१३ ॥ राज्यकार्याणि कार्याणि यथाहं च स्वचिन्तया ।
महत्तमत्वमेतस्य राज्ये कार्यं मयापि हि । ८१४ ॥ तथेत्यङ्गीकृते तत्र शासने शिरसाथ तैः । प्रसन्नः पृथिवीनाथः
प्रोवाच मकरध्वजम् ॥ ८१५ ॥ भद्र ! त्वयापि नो राज्यस्थितेनैश्वर्यदर्पतः । हार्यं यथाहं माभावंयं तत्रामीषां मही-
भुजाम् ॥ ८१६ ॥ दृश्याः सर्वेऽप्यमी पूर्वागौरवेणाथ सोऽवदत् । यदादिशति देवोऽथ सर्वेऽप्यत्राययुः पुरे ॥ ८१७ ॥
अभ्यविच्यत तैश्चात्र राज्येऽसौ मकरध्वजः । यथाहं प्रतिपन्नश्च तन्नियोगः परैरपि ॥ ८१८ ॥ मकरध्वजराजोऽथ
प्रतापाक्रान्तशात्रवः । बाह्यमेनं महीपालं लोलाक्षं सपरिच्छदम् ॥ ८१९ ॥ जित्वैवं स्वौजसोद्धाने नगरान्निर्वासयत् ।
वराको लक्षयत्येप न तु स्वं तेन निर्जितम् ॥ ८२० ॥ युगम् ॥ वृत्तान्तेन ततोऽनेन विचेष्टन्ते जना अमी ।
महामोहादियुक्तस्य प्रतापादस्य भूभुजः ॥ ८२१ ॥ जामेयः प्राह कुत्रास्ति सांप्रतं मकरध्वजः । मातुलः प्राह
पार्श्वस्य एवाय नाटयत्यमून् ॥ ८२२ ॥ स कस्मान्नोक्ष्यते तर्हि प्रकर्षेणेति भाषितः । विमर्शोऽवोचदाख्यातमेव
पूर्वं मया तव ॥ ८२३ ॥ यथान्तरजनाः कर्तुमन्तर्द्धानं विदन्ति ते । परदेहप्रवेशं च सदा कुर्वन्ति योगिवत्
॥ ८२४ ॥ ततोऽमीषां जनानां ते शरीरेषु कृताश्रयाः । इदं प्रेक्षणकं भद्र ! प्रेक्ष्य(क्ष)न्ते जितकाशिनः ॥ ८२५ ॥

प्ररुपः प्राह मामस्तान्कच पश्यत्यथाह सः । पश्यामि विमलालोकयोगाञ्जनबलावहम् ॥ ८२६ ॥ आमेयोऽथ
 अरादेय ममाप्यार्य ! विधीयताम् । प्रसावस्तत्प्रदानेन वीक्षेऽहमपि येन तान् ॥ ८२७ ॥ तेनाञ्जित्वाऽञ्जने
 नाय विमर्शस्तद्विलोचने । विलोक्यापुना लोकावयवानीत्युवाच तम् ॥ ८२८ ॥ तान्यालोक्य प्रकर्षोऽपि सहर्षः
 प्राह हृदयते । रान्यं दुर्धनमयाप्येष सर्वाग्रत मकरष्वखः ॥ ८२९ ॥ तवाक्षेप जनानेतान् भित्त्वा भ्रिलीमुखैः ।
 हस्त्युर्ध्वरेण माम् ! सह रस्या प्रमोदमाह ॥ ८३० ॥ महामोहादयोऽप्येते व्यापारं स्व पुत्रकं पृथक् । प्रमुञ्जाना
 त्वनेष्वेषु मोदन्ते सुतरामिह ॥ ८३१ ॥ तदह कृतकृत्योऽस्मि अयदाव्यर्थदर्शकः । यस्य स्व माम् ! संपन्नः पुच्छा-
 म्येषापि किन्त्वदः ॥ ८३२ ॥ ते महामोहाहासाया रश्यन्तेऽस्यान्तिकस्थिताः । ननु द्वेयगजेन्द्राद्यास्तचे किमिह
 नागताः ! ॥ ८३३ ॥ विमर्शः प्राह हेऽप्यत्रागताः किन्तु पुरापि ते । आख्यातमन्तरास्ते पञ्चनाः कामरूपिणः
 ॥ ८३४ ॥ ततो द्वेयगजेन्द्राद्यास्तिरोभूयात्र ते स्थिताः । सेवाससुरसीक्षन्ते मकरष्वखभृमुखः ॥ ८३५ ॥ महामो
 हादपस्त्येते प्राप्तसंसेवनवप्याः । आविर्भूता नृपास्याने स्वं नियोगं प्रकुर्वते ॥ ८३६ ॥ आमेयः प्राह यद्येव विचक्ष्णो
 ततोऽपुना । शून्यीषभूव किं माम् ! स महामोहमण्डपः ! ॥ ८३७ ॥ व्यामहार विमर्शोऽथ नैतदेवं गुणालय ! ।
 सर्वेऽप्याभ्यन्तरा लोकाः किन्त्वमी कामरूपिणः ॥ ८३८ ॥ ततः समागताः सर्वेऽप्यमी रान्येऽत्र पथपि । तथापि
 तमहामोहास्वानमास्ते तथैव हि ८३९ ॥ किञ्च नित्यं जगत्त्रापि तमहामोहभृमुखः । रान्यमस्य स्थितैवेवं

कतिचिद्दिनमावि च ॥ ८४० ॥ महामोहो यतः पूर्वस्थितिपालनकौतुकी । अत्रैव मधु (१) दत्तेऽस्य स्वपत्तेरपि वैभवम् ॥ ८४१ ॥ ततोऽचलं तदास्थानं तत्रस्था एव खल्वमी । दृश्यन्तेऽत्र प्रकुर्योऽथ ग्राह मे संशयोऽनशत् ॥ ८४२ ॥ अत्रान्तरे च लोलाक्षः स राजोत्तीर्य कुञ्जरात् । वनान्तश्चण्डिकागारे जगाम जनसंयुतः ॥ ८४३ ॥ तां मद्यादि-
 मिरभ्यर्च्य तस्याः परिसरे पुरः । निषसाद च भैरेयपानाय सपरिच्छदः ॥ ८४४ ॥ तत्राथ मद्यभाण्डेषु समा-
 नीतेषु ते जनाः । सुवर्णचषकैर्मधं सर्वेऽपि मुदिताः पपुः ॥ ८४५ ॥ स्वेच्छं तस्मिन्निपीते च मदापहतचे-
 तसः । गाननर्चनदानादि लोकाः किं किं न कुर्वते ? ॥ ८४६ ॥ इतश्च तस्य लोलाक्षनृपतेर्लघुसोदरः ।
 रिपुकम्पननामास्ति युवराजो महामुजः ॥ ८४७ ॥ तेनाथ मदमूढेन कार्यार्कार्यमजानता । स्वप्रिया रतिललि-
 ता नृत्य नृत्येत्यभाष्यत ॥ ८४८ ॥ गुरुणां लज्जमानापि भर्तुरादेशमक्षमा । अतिलङ्घयितुं साथ प्रवृत्ता
 नर्तितुं पुरः ॥ ८४९ ॥ नृत्यन्तीं तां च लोलाक्षः पश्यन्नाक्षिप्तमानसः । मकरध्वजराजेन निहतो निशितैः
 शरैः ॥ ८५० ॥ इतश्चापानके लोकाः पीतभूरिपरिश्रु(सु)तः । नटचेष्टा महीपृष्ठे लुलुतुर्ग्रहिला ह्व ॥ ८५१ ॥
 प्रवृत्तच्छर्दिसंजाताशुचिकर्दमपिच्छले । तत्रोपेत्य मुखान्येषां लिलिहुः काककुक्षराः ॥ ८५२ ॥ मदानिशयतः
 सुप्ते कनीयस्यथ तत्प्रियाम् । लोलाक्षोऽचलदाश्लेषु महामोहादिनोदितः ॥ ८५३ ॥ प्रसारितभुजादण्डमा-
 पतन्तं विलोक्य तम् । तद्भावं लक्षयामास युवराजप्रियापि सा ॥ ८५४ ॥ संजातसाध्वसा साथ विलीनमदिरा-

मदा । नंदु प्रवृत्ता लोलावस्थां जग्राह हठादपि ॥ ८५५ ॥ स्व विमोक्ष्य प्रयान्ती सा तेनाऽऽप्ता पुनरेव सा ।
विमोक्ष्य चण्डिकापुष्टे तस्यो गत्वा तदौकसि ॥ ८५६ ॥ तदा चागिरभृष्ट द्वेपगजेन्द्रो राखश्चासनात् । सदाऽप्यस्येस्तं
च वीक्ष्य प्रकर्षः प्राह मातुलम् ॥ ८५७ ॥ स एष वीक्ष्यते द्वेपगजेन्द्रो माम् ! सोऽवदत् । जातोऽस्यावसरः पश्य !
सृष्टिमस्य ततोऽधुना ॥ ८५८ ॥ ततो द्वेपगजेन्त्रेण लोलाखोऽमात्रि सोऽप्यथ । दृष्यौ यन्मारयान्वयेनां पापा
मिच्छति या न मास् ॥ ८५९ ॥ व्यात्वेति स्वप्नमाकृष्य गत्वा चाऽऽयतनान्तरं । चण्डिकां वारयामास मदान्व-
स्तम्भनेन सः ॥ ८६० ॥ नष्टा बहिः समामस्य युवराजप्रिया तु सा । रथ रथार्यपुत्रेति पूषकार मयातुरा ॥ ८६१ ॥
पूषे तया लोलावधेष्टिते । सोऽपि द्वेपगजेन्त्रेण तस्थज समधिष्ठितः ॥ ८६२ ॥ कथिते च यथा
च । तदस्रक्ष्णाः सुमदाः सर्वतः प्रवधाविरे ॥ ८६३ ॥ सतिरस्कारमाहूते ज्येष्ठे तेन रजाय
सैन्यं संनम्य हुतमाययौ ॥ ८६४ ॥ आकर्ष्य धूमिताक्षेपलोककोलाहल ततः । चतुरङ्गं तयोः
मयोरपि ॥ ८६५ ॥ संघातेऽनेकलोकानां प्रलयेऽथ सहोदरौ । युयुधाते महाधौ राघुभावपि मिषः स्वयम् ॥ ८६६ ॥
सुषिरं करबालेन युवृध्याय रिपुकम्पनः । गाढमर्षान्महोद्यस्वी लोलाख निबधान तम् ॥ ८६७ ॥
विप्लवे घोरे तौ जामिमुतमातुलौ । नगरान्तरनिराबाधकमाने गत्वा च तस्यतुः ॥ ८६८ ॥ जाते च
१ इत्यस्य ० क० ख० ।

माहात्म्यं दृष्टं द्वेषगजेन्द्रजम् ? । प्रकर्षोऽभिदधे सुष्ठु दृष्टं यत्तावतामभूत् ॥ ८७० ॥ विलासानामीदृशोऽन्तस्ततः
 प्रोवाच मातुलः । इदृगेव भवेद्भद्र ! पर्यन्तो मद्यपायिनाम् ॥ ८७१ ॥ युग्मम् ॥ मद्यं यस्मान्मतिध्वंसि मद्यं
 कलिनिबन्धनम् । मद्यं सर्वापदां मूलं मद्यं दुर्गतिकारणम् ॥ ८७२ ॥ किञ्च पापघियो मध्ये पारदार्ये च ये रताः ।
 तेषामेवंविधानार्थं भवन्त्याश्चर्यमत्र किम् ? ॥ ८७३ ॥ एवमेतदिति प्रोक्ते प्रकर्षेणाथ मातुलः । तेन सार्द्धं पुरे तत्र
 निनायाऽहानि कल्पयि ॥ ८७४ ॥ अन्यदा नगरे तत्र भूपालभवनान्तिके । पुमांसमेकमालोक्य प्रकर्षः प्राह मातु-
 लम् ॥ ८७५ ॥ स एष दृश्यते मिथ्याभिमानी माम ! यः किल । राजसचित्तनगरे पुरावाभ्यां विलोकितः ॥ ८७६ ॥
 मातुलोऽभिदधे भद्र ! सोऽयं तत्र स्थितोऽपि हि । कामरूपितया राजादेशादत्राभ्युपाययौ ॥ ८७७ ॥ क्व सांप्रतमयं
 माम ! यातीति स्वसृजन्मना । पृष्टः पुनरभाषिष्ट विमर्शः शृणु सुन्दर ! ॥ ८७८ ॥ कानने यस्त्वया तत्र ददृशे
 रिपुकम्पनः । हते तस्मिन्स लोलाक्षेऽधुना राज्येऽभ्यविन्यत ॥ ८७९ ॥ तस्य चैतत्पुरः सौधमतो हेतोः कुतोऽपि
 हि । अस्मिन्मिथ्याभिमानीऽयं विविधुरिव लक्ष्यते ॥ ८८० ॥ ममापि दर्शयतामेतन्नृपधामेति भावितः । प्रकर्षेण
 विमर्शोऽथ ययौ तत्र सहासुना ॥ ८८१ ॥ इतश्च तस्मिन्समये रिपुकम्पनभूपतेः । देवी मतिकलिताख्या द्वितीया
 सुषुप्ते सुतम् ॥ ८८२ ॥ जाते च दारके तस्मिन्नुपयाचितकोटिभिः । प्रातः पद्ममिवात्यन्तं विरेजे राजमन्दिरम्
 ॥ ८८३ ॥ हर्षविशत्वरायानकम्पमानपयोधरा । गत्वा राज्ञेऽथ चेष्टेका पुत्रजन्म न्यवेदयत् ॥ ८८४ ॥ प्रविश्यात्रान्तरे
 मिथ्याभिमानी नृपसन्नि । रिपुकम्पनभूभर्तुः शरीरं प्रागशिश्रियत् ॥ ८८५ ॥ अमन्दानन्दसंभूतपुलकोद्भेददन्तुरः ।

ततः स चिन्तयामास भूपतिर्निजयेवसि ॥ ८८६ ॥ अहो ! कृताघो जातोऽहमहो ! मम कुलोन्नतिः । अहो ! मे माग्यसंपत्तिरहो कस्याणसंहतिः ॥ ८८७ ॥ अहो ! राज्यमहो ! सौख्यमहो ! सिद्ध समीहितम् । यदपुत्रस्य मेऽद्या मृत्युशोऽयं कुलनन्दनः ॥ ८८८ ॥ युगम् ॥ एवं स चिन्तयामि चे विपर्यासितमानसः । न भाति देहे न गेहे न पुरे न अगस्त्यपि ॥ ८८९ ॥ निषेविकायै वत्साय स तस्यै पारितोषिकम् । नगरे कारयामास सुतबन्धमहोत्सवम् ॥ ८९० ॥ तस्मिन्महोत्सवे वाद्यमाने वर्द्धनके मुदा । स्वयमूर्धसुखोऽनृत्यस्रष्टुपतिः सपरिच्छदा ॥ ८९१ ॥ इष्ट्वा वर्द्धनकं तब नृत्यन्तं तं च भूपतिम् । जामेयो मातुलं प्रोचे क्रीतुकोचानलोचनः ॥ ८९२ ॥ नरा नार्यम् मामैते मृषिकामार मालिनः । किमेव सेदयन्ति स्वं रदनोल्लुनादिभिः ॥ ८९३ ॥ अयं च पार्ष्णिषः किं वा बालानामपि हासकृत् । सोऽहोऽसृष्टलक्ष्मणेन करोत्यास्मद्विबम्बनम् ? ॥ ८९४ ॥ विमर्शः प्राह यो मिथ्याभिमानो नृपमन्दिरे । पश्यतस्ते प्रविष्टोऽयं तस्यैतच्छात ! जृम्भितम् ॥ ८९५ ॥ पिद्वाचेनेन तेनाऽमी समचिष्टितविप्रहाः । यतो विबम्बयन्त्येव मास्मान् ज्ञान्तश्चेतसाः ॥ ८९६ ॥ प्रकर्षः प्राह यदेवं ततोऽस्य नृपतेरयम् । मिथ्याभिमानो धेरी यः सलोक नाटय स्यसुम् ॥ ८९७ ॥ तवमेवमनेनोद्यैः पराभूतस्य वैशिणा । रिपुकम्पनता कीदृगेतस्य जगतीपतेः ? ॥ ८९८ ॥ विमर्शोऽप्यम्यधारेण न भाषरिपुकम्पनः । षड्विंशेरिषु धूरत्वादेवं किन्तु तथोन्यते ॥ ८९९ ॥ षड्विंशेरिषु शूरोऽपि अयस्यत्र न कथन । विना ज्ञानमसम्भूयोऽर्धतुमान्तरवैशिणः ॥ ९०० ॥ अयं तु भूपतिर्मानिलेष्टेनापि विवर्धितः । इत्थं

मिथ्याभिमानेनातुच्छं वत्स ! विडम्ब्यते ॥ ९०१ ॥ एवं च यावदाख्याति विमर्शो बुद्धिजन्मने । तावद्राज-
 कुलद्वारे नरो द्वौ समुपेयतुः ॥ ९०२ ॥ तौ वीक्ष्य प्राह जामेयः काविमौ माम ! पूरुषौ ? । स प्राह मतिमोहेन युक्तः
 शोकोऽयमागतः ॥ ९०३ ॥ अत्रान्तरे च करुणपूत्कारारावदुःश्रवः । समुल्लाम सहसा तुमुलः स्रुतिकागृहे
 ॥ ९०४ ॥ तं निशम्य क्षितीशोऽथ निषिद्धनिखिलोत्सवः । यावत्तिष्ठति संप्रान्तः किमेतदिति चिन्तयन् ॥ ९०५ ॥
 हाहारं प्रकुर्वाणाः सम्भ्रमोद्भ्रान्तलोचनाः । चेत्यः सत्वरमागत्य तावत्तस्मै न्यवेदयत् ॥ ९०६ ॥ युग्मम् ॥ त्रायस्व
 देव ! त्रायस्व कुमारो भग्नलोचनः । जज्ञे कण्ठगतप्राणस्ततो धावत ॥ ९०७ ॥ ततो वज्राहत इवाभव-
 द्राजा तथाप्यसौ । सत्त्वमालम्ब्य सपरिच्छदोऽगात्स्रुतिकागृहे ॥ ९०८ ॥ स्वाङ्गतेजोदुरालोकं सर्वलक्षणलक्षितम् ।
 तत्र कण्ठगतप्राणं दारकं तं ददर्श च ॥ ९०९ ॥ ततो वैद्यान्समाहूय नृपः पप्रच्छ किन्तिमिति । तेऽप्याख्यन्देव !
 जज्ञे स कुमारस्य महागदः ॥ ९१० ॥ येन नो मन्दभाग्यानां पश्यतामेव मत्वरम् । कुमारो ह्रियते लग्नः प्रदीप
 इव वायुना ॥ ९११ ॥ नृपः प्रोचेऽथ भो लोकाः ! यो जीवयति मत्सुतम् । तस्मै राज्यं प्रयच्छामि पदातिश्च मवा-
 म्यहम् ॥ ९१२ ॥ तच्छ्रुत्वा भेषजाद्येषु जनैः सर्वादरेण तैः । प्रयुक्तेष्वपि पञ्चत्वं प्राप भूपसुतः क्षणान् ॥ ९१३ ॥
 अत्रान्तरे समागत्य सपरिच्छदयोस्तयोः । राजराज्ञयोर्मतिमोहशोकाभ्या शिश्रिये वपुः ॥ ९१४ ॥ ततो हा जातः
 हा जात ! हताः स्म इति भाषिणौ । तौ मूर्च्छामापतुर्दुःखात्प्राणैर्भूपस्त्वमुच्यत ॥ ९१५ ॥ ततो हाहारवारा-

१ द्वार नरौ ग० । २ एतत्पद्यं क० स० ग० घ० प्रतिपु नास्ति ।

वसः स चिन्तयामास भूपतिर्निश्चयेवसि ॥ ८८६ ॥ ब्रह्म ! कृतार्थो आतोऽहमहो ! मम कुलोन्नति । मम ! मे
 भाग्यसंपत्तिरहो कस्याजसंहतिः ॥ ८८७ ॥ ब्रह्म ! रान्यमहो ! सौख्यमहो ! सिद्ध समीहितम् । यदपुत्रस्य मेऽद्या
 मृषुत्रोऽप्य कुलनन्दनः ॥ ८८८ ॥ युग्मम् ॥ एव स चिन्तयन्निधौ विपर्यासितमानसः । न मासि देहे न गोहे न पुरे न
 वगत्त्यपि ॥ ८८९ ॥ निवेदिकायै वचाय स तस्यै पारितोषिकम् । नगरे कारयामास सुवज्रममहोत्सवम् ॥ ८९० ॥
 तस्मिन्महोत्सवे वाद्यमाने पर्जन्येकं मुदा । स्वयमूर्ध्वमुखोऽनृत्यद्युपतिः सपरिच्छदः ॥ ८९१ ॥ इष्ट्वा वर्द्धनकं तच्च
 दृत्यन्तं यं च भूपतिम् । कामेवो मातुलं प्रोचे कौतुकोपानलोचनः ॥ ८९२ ॥ नरा नार्यश्च मामैते मृषिकामार
 माक्षिनः । किमेव खेदयन्ति त्वं रदनोच्छ्रानादिभिः ॥ ८९३ ॥ अयं च पार्थिवः किं वा बालानामपि हासकृत् ।
 सोऽस्मत्समुच्छ्रमेव करोत्यात्मविहम्बनम् ! ॥ ८९४ ॥ विमर्शः प्राह यो मिथ्याभिमानो नृपमन्दिरे । पश्यतस्ते
 प्रविष्टोऽत्र तस्यैवशाव ! भृङ्गिमवम् ॥ ८९५ ॥ पिशाचेनेव तेनाऽग्नी समचिष्टितपिप्रहाः । यतो विहम्बयन्त्येव
 मास्मानं भ्रान्तचेतसः ॥ ८९६ ॥ प्रकर्षः प्राह यथैवं ततोऽस्य नृपतेरयम् । मिथ्याभिमानो वैरी यः सलोक नाटय
 त्यसुम् ॥ ८९७ ॥ ततश्चेत्यमनेनोच्चैः परापृतस्य वैरिणा । रिपुकम्पनता कीदृगेतस्य जगतीपतेः ? ॥ ८९८ ॥ विमर्शो
 ऽप्यभ्यधादेयं न माविरिपुकम्पनः । बहिर्वैरिषु शूरत्वादेवं किन्तु तवोच्यते ॥ ८९९ ॥ बहिर्वैरिषु धूरोऽपि जगत्पत्र
 न कञ्चन । विना ज्ञानमलम्भ्युर्ध्वेतुमान्तरवैरिणः ॥ ९०० ॥ अयं तु भूपतिर्नानलेऽनेनापि विवर्धितः । इत्थं

मिथ्याभिमनेनातुच्छं वत्स ! विडम्ब्यते ॥ ९०१ ॥ एवं च यावदाख्याति विमर्शो बुद्धिजन्मने । तावद्राज-
 कुलद्वारे नरौ द्वौ समुपेयतुः ॥ ९०२ ॥ तौ वीक्ष्य ग्राह जामेयः काविमौ माम ! पूरुषौ ? । स ग्राह मतिमोहेन युक्तः
 शोकोऽयमागतः ॥ ९०३ ॥ अत्रान्तरे च करुणपूत्कारारावदुःश्रवः । समुल्लाम सहमा तुमुलः स्तिकागृहे
 ॥ ९०४ ॥ तं निशम्य क्षितीशोऽथ निषिद्धनिखिलोत्सवः । यावत्तिष्ठति संभ्रान्तः किमेतदिति चिन्तयन् ॥ ९०५ ॥
 हाहारवं प्रकुर्वाणाः सम्भ्रमोद्भ्रान्तलोचनाः । चेत्यः सत्वरमागत्य तावत्तस्मै न्यवेदयत् ॥ ९०६ ॥ युग्मम् ॥ त्रायस्व
 देव ! त्रायस्व कुमारो भग्नलोचनः । जज्ञे कण्ठगतप्राणस्ततो धावत ॥ ९०७ ॥ ततो वज्राहत इवाभव-
 द्राजा तथाप्यसौ । सत्त्वमालम्ब्य सपरिच्छदोऽगात्स्तिकागृहे ॥ ९०८ ॥ स्वाङ्गतेजोदुरालोकं सर्वलक्षणलक्षितम् ।
 तत्र कण्ठगतप्राणं दारकं तं ददर्श च ॥ ९०९ ॥ ततो वैद्यान्समाहूय नृपः पप्रच्छ किन्त्विति । तेऽप्याख्यन्देव !
 जज्ञे स कुमारस्य महागदः ॥ ९१० ॥ येन नो मन्दभाग्यानां पश्यतामेव सत्त्वरम् । कुमारो ह्रियते लग्नः प्रदीप
 इव वायुना ॥ ९११ ॥ नृपः प्रोचेऽथ भो लोकाः ! यो जीवयति मत्सुतम् । तस्मै राज्यं प्रयच्छामि पदातिश्च भवा-
 म्यहम् ॥ ९१२ ॥ तच्छ्रुत्वा भेषजाद्येषु जनैः सर्वादरेण तैः । प्रयुक्तेष्वपि पञ्चत्वं प्राप भूपसुतः क्षणात् ॥ ९१३ ॥
 अत्रान्तरे समागत्य सपरिच्छदयोस्तयोः । राजराज्योर्मतिमोहशोकाभ्यां शिश्रिये वपुः ॥ ९१४ ॥ ततो हा जातः
 हा जात ! हताः स्म इति भाषिणौ । तौ मूर्च्छामापतुर्दुःखात्प्राणैर्भूपस्त्वमुच्यत ॥ ९१५ ॥ ततो हाहारवारा-

१ द्वार नरौ ग० । २ एतत्पद्यं क० ख० ग० घ० प्रतिषु नास्ति ।

टिप्पणीपोस्तादभैरवः । महाक्रन्दरवो जग्रे नृणां स्त्रीणां च सर्वसः ॥९१६॥ आक्रन्दन्त्यो सुलत्केष्टाः स्वाघातेर्मन
 कङ्कशाः । सुसुदुःख मदीपीठे रिपुकम्पनयोपितः ॥९१७॥ इष्टेष्टा दुदिनः प्राह किमेतैः पूर्वनर्चनम् । हित्वा लोकैः
 क्षयान्माम् ! प्रारमे नर्चनान्तरम् ॥ ९१८ ॥ विमर्शः प्राह यौ शोकमसिमोहौ त्पयाऽनघ ! । इष्टौ विद्वन्तौ सौवेऽत्र
 तयोरेतद्विभृमिमतम् ॥९१९॥ आस्यत च मया सुम्य यदेते बाह्यदेहिनाः । स्वतन्त्रा नैव कुर्वन्ति कर्म किञ्चन बाहु
 पित् ॥९२०॥ किन्त्वान्तरजना एते कारयन्ति यथा यथा । सुन्दरासुन्दरं कर्म कुर्वन्त्येते तथा तथा ॥९२१॥ ततो
 मिष्यामिमानेन तथैते नादिताः पुरा । इक्षमाभ्यां पुनः सप्रसङ्गानां चास्तपस्विनः ॥ ९२२ ॥ प्रकर्ष्यः प्राह किं
 माम् ! विरुदमिदमीदृशम् । अत्रैष यन्दिरे राक्षः किञ्चान्यत्रापि विद्यते ? ॥ ९२३ ॥ विमर्शः प्राह निःश्रेय
 मवधक्त्रमिवं पुरम् । अतुक्कमीदृशैः प्रायो विरुदैः संविधानकैः ॥ ९२४ ॥ ततश्च सांप्रत वत्स ! विपमाहृत
 दिग्विह्वलम् । स्ववनस्कन्धमाकृतं कल्याण्वमीपजम् ॥ ९२५ ॥ न निर्गच्छत्यवो पावन्मृतकं नृपमन्दिरात् ।
 तावदन्यत्र गच्छावो न युक्तं ब्रह्ममीदृशम् ॥ ९२६ ॥ युगम् ॥ भवत्सेवमिति प्रोक्ते प्रकर्षेणाथ मातुलः । सादं
 तेनाऽऽपण्यभेभ्यां ययौ निर्गत्य सौधतः ॥ ९२७ ॥ अत्रान्तरे विदित्वेव पराष्टु(०शु)रिपुकम्पनम् । स्नानार्थं पश्चि
 माग्मोद्यौ निस्तेष्टाः प्रययौ रविः ॥ ९२८ ॥ अथाचकारसंहरिरीप्रदीपमनोरमे । प्रदोये प्रसूते कश्चिन्मिविष्टो
 छीलयाऽऽपण्ये ॥ ९२९ ॥ पुरस्वरत्नराक्षीनाहुपोषेर्षोतिताऽऽपण्यः । सेष्यमानो वणिक्पुत्रैरिम्यस्ताभ्यामद्वयत
 ॥ ९३० ॥ युगम् ॥ त वीर्य स्वसुभूः प्राह किमसौ माम् ! वाणिज्यः । इष्टा इष्टा स्वरत्नानि इष्टा स्तब्धम्

जायते ? ॥ ९३१ ॥ किं वा निर्मलनेत्रोऽपि मन्दमुद्गूर्ध्विलोक्यते । किं वा बाधिर्यहीनोऽपि न शृणोत्यर्थिनां वचः
 ॥ ९३२ ॥ विमर्शोऽभिदधे मिथ्यामिमानस्य वयस्यकः । धनगर्वोऽस्ति तेनाधिष्ठितोऽयमिति चेष्टते ॥ ९३३ ॥ प्रकर्षो
 व्याहरन् माम् ! दृष्टो यः पञ्चमः पुरा । रागकेशरिडिम्बेषु सविधेऽस्य स दृश्यते ॥ ९३४ ॥ विमर्शोऽभिदधे सत्य-
 मेतदेष स एव हि । तदा चाभ्यर्णमिम्यस्य पुरुषः कश्चिदाथयौ ॥ ९३५ ॥ याचिताऽऽसादितैकान्तस्ततस्तस्येश्वर-
 स्य सः । अनर्घ्यरत्नघटितं मुकुटं समदर्शयत् ॥ ९३६ ॥ तद् दृष्ट्वा पुरुषं तं चोपलक्ष्यैष व्यचिन्तयत् । अयं हेमपुरा-
 वीशबिमीषणमहीपतेः ॥ ९३७ ॥ पदातिर्दुष्टशीलश्चानेनेदं तद् द्रुवं हुतम् । तदा चास्य प्रविष्टोऽङ्गे रागकेशरिनन्दनः
 ॥ ९३८ ॥ युग्मम् ॥ तत्प्रभावाच्च भूयोऽपि महेभ्यः स व्यचिन्तयत् । हृतं भवतु नामैतन्मया ग्राह्यं तथापि हि
 ॥ ९३९ ॥ व्यात्वेत्यस्योचितं मूल्यं दत्त्वभ्यो मौलिमग्रहीत् । नष्टेऽस्मिन्नागमत् तत्र विमीषणचलं ततः ॥ ९४० ॥
 कुतश्चिद्विक्रयोदन्तं प्राप्याथ बलपूरुषैः । स सलोन्त्रो वणिग्दधे लूषितौ च गृहाऽऽपणौ ॥ ९४१ ॥ ते च सर्वे वणि-
 क्पुत्राः स्वजनाश्चापरेऽपि हि । नेशुर्दिशोदिशं मीताः को वा स्यादापदि स्थिरः ? ॥ ९४२ ॥ वाणिजः स पुनर्वद्भवा
 खरारूढः सलोन्त्रकः । स्वपुरामिमुखं निन्ये दीनस्तैर्नृपपूरुषैः ॥ ९४३ ॥ नीयमानं तथा तं च विलोक्य प्राह
 बुद्धिभूः । किमिदं सहसा माम् ! बभूवाद्भुतमीदृशम् ? ॥ ९४४ ॥ यदेतस्य क्षणादेव वाणिजस्य न तद्धनम् । न ते
 लोका न सा लीला न स गर्वो न तन्महः ॥ ९४५ ॥ विमर्शोऽवददीदृश्यो भवत्येवापदोऽङ्गिनाम् । धनगर्वेण

लोमेन चास्पन्ध विवितारमनाम् ॥ ९४३ ॥ किञ्चास्य वणिसस्थात ! तावत्तु दुर्नयदोषतः । इदमित्य इव
 विचमेतेर्नृपविपुलैः ॥ ९४७ ॥ इहान्तेषां पुनः सौम्य ! विषं न्यायवतामपि । पात्येव रामदायावस्तेना
 न्मापावकाविमिः ॥ ९४८ ॥ अत एवोप्यसंतप्तविहङ्गगणप्रभले । यथे लोम न न द्रव्ये कूर्ध्वन्ति स्वच्छ-
 द्रव्यः ॥ ९४९ ॥ वपन्ति किन्तु सत्वाप्रदोऽप्येवे निरन्तरम् । विषलीज नयोपाधं निःशेषसफला
 मिनः ॥ ९५० ॥ विषस्याहव यतो वत्स ! दानयेदोषमा गतिः । योयस्तु मज्जमा प्रोक्ता नाशः सर्वा
 वमा पुनः ॥ ९५१ ॥ अत्रान्तरे मरः कश्चित् युवा भर्तारपीवरः । दुर्वलो मत्तिनस्तान्धा इष्टो विपलि-
 न्तरमनि ॥ ९५२ ॥ आपणे रूपकैः क्वचित्सोऽय बभ्राव मोवकान् । गन्वात् पुण्याणि साम्बूल वरवल्लपुगं तथा
 ॥ ९५३ ॥ वासभावां ततो वाप्यो स्नात्वा ब्रुत्वा स मोवकान् । वासयित्वा वपुर्गन्धैर्न्यधात् पुण्याणि मूर्धनि
 ॥ ९५४ ॥ ततन्ताम्बूकभादाय परिचाय च वाससी । प्रवस्ये लीलया क्वापि पश्यन्नङ्ग पुनः पुनः ॥ ९५५ ॥
 वं विसोक्त्याच आमेयः प्रोचं माम ! मुवेय कः । इत्थं विकारबहुलः साग्रतं प्रस्थितः क्व वा । ॥ ९५६ ॥
 विमर्शोऽयवद्वत् वत्स ! वास्तव्योऽत्रैव पणने । समुद्रवपस्येभ्यस्य सुतोऽय रमणामिषः ॥ ९५७ ॥ इतथास्ति
 पुरेऽत्रैव वेभ्या मयनमञ्जरी । तस्याम्ब कुन्वकलिका ब्रुहिता नवयौवना ॥ ९५८ ॥ तस्यामासक्तविषेनासुना
 जनकमन्दिरम् । रिक्तं चैव घनापीठमामोपममपि सुतम् ॥ ९५९ ॥ ततो विषयिहीनत्वात् वेमवयाप्युच्छितवस्तप्यत ।
 परकर्मकरो दीनाः समधूवयमीदृशः ॥ ९६० ॥ तपाज्वरं कथमप्यथ कठिन्निद्रुपकान्मुनः । जयमत्रापुना वत्स ! विपलि-

श्रेणिमाययौ ॥ ९६१ ॥ ततः परं यदेतेन चक्रे दृष्टं त्वयापि तत् । रन्तुं तां कुन्दकलिकां संप्रति प्रस्थितः
 पुनः ॥ ९६२ ॥ अत्रान्तरे सतूणीरमाकृष्टविशिखं नरम् । कञ्चित्सानुचरं वीक्ष्य संप्रान्तः प्राह बुद्धिजः
 ॥ ९६३ ॥ हा माम ! माम ! पश्येमं शरेण रमणं नरः । कञ्चिदेष निहन्त्युच्चैस्तदेनं ननु वारय ॥ ९६४ ॥
 विमर्शोऽभिदधे सौम्य ! स एष मकरध्वजः । सार्द्धं भयेन शर्वर्यां निर्यातो वीरचर्यया ॥ ९६५ ॥ अनेनैव
 वराकोऽयं नीयते तद्गृहं ततः । किं वारणेन ? यच्चैषोऽनुभवेत् तद् विलोकय ॥ ९६६ ॥ एवमस्त्विति तेनोक्ते
 तौ गतौ गणिकागृहे । निविष्टा कुन्दकलिका गृहद्वारे च वीक्षिता ॥ ९६७ ॥ तां विलोक्य विमर्शोऽथ विदधे
 मुखमोटनम् । निष्ठीवनं शिरःकम्पं नासिकाच्छादनं तथा ॥ ९६८ ॥ ततो हा ! हेति जल्पन्तमुद्विग्नं च विलोक्य
 तम् । प्रकर्षः प्राह किं माम ! त्वं जुगुप्ससि ? सोऽवदत् ॥ ९६९ ॥ वस्त्रालङ्कारसंछन्नां पश्यस्यशुचिकोष्ठिकाम् । इयं तु
 किमिमां निकटे न त्वं येनैवं वत्स ! पृच्छसि ? ॥ ९७० ॥ निश्छिद्रापि भवेत् काचिदशुचेरपि कोष्ठिका । इयं तु
 नवमिच्छिद्रैः क्षरत्यविरतं मलम् ॥ ९७१ ॥ तदहं क्षणमप्येकं नात्रावस्थायामुत्तमहे । तुभ्यं शोषे शिरोऽमुष्या गन्धेन
 मम दुष्यति ॥ ९७२ ॥ प्रकर्षो व्याहरन्माम् ! सत्यमेतन्ममापि यत् । नासिकाव्यापिगन्धेनामुनाभूदरतिस्तथा ॥ ९७३ ॥
 ततोऽपसृत्य तौ दूरदेशेऽस्थातामथागमत् । रमणस्तत्र तं चानु सभयो मकरध्वजः ॥ ९७४ ॥ प्रत्युज्जीवितवत्
 प्राप्तनिधिवत् लब्धराज्यवत् । दृष्ट्वाथ कुन्दकलिकामवाप रमणो मुदम् ॥ ९७५ ॥ ततो मदनमञ्जर्यां तत्सकिञ्चनता-

विद्या । संश्रिता कुन्द्कलिका समपश्यत् कृतस्मिता ॥ ९७६ ॥ तदा च लब्धवायसः क्षरेण मकरध्वजः । आकर्णं
 पनुराकृष्य ताडयामास तं हृदि ॥ ९७७ ॥ तवस्तां रमणः कण्ठे गृहीत्वाम्यन्तरेऽविष्टत् । तेनार्पितं च सर्वस्व
 मादा मदनमञ्जरी ॥ ९७८ ॥ तमुने च कृत साधु स्वयाजसि यविहागतः । यत्सदा कुन्द्कलिका वत्सा स्वयि
 समुत्सुका ॥ ९७९ ॥ किन्तु भीममहीपालस्तुतम्बामिधोऽधुना । वरतिव्याधिगमिषुस्तत् स्व लीनो मम क्षणम्
 ॥ ९८० ॥ तदैव वायते द्वारि बण्डेऽप्युत्तुहलोलो महान् । तं वाकर्ण्य मयोऽस्पन्तं मेजे रममविग्रहम् ॥ ९८१ ॥
 सोऽय बन्धः प्रविष्टोऽन्तः कम्पमानध्वरीरकम् । वदर्थं रमण रोपात् क्षुरिकामाचकर्ष च ॥ ९८२ ॥ त धीरस्य रमण
 स्तस्य न्ययतत् पदयोर्मिया । हुवम रथ रथेति हृष्टेऽव्येप्सीत् क्राह्वली ॥ ९८३ ॥ बन्धस्याप्यथ संबद्धे तस्योपरि
 मनाक् कृपा । क्रोधावेष्टबधत् किन्तु तस्य धम्मिलमस्थितत् ॥ ९८४ ॥ गण्ढौष्ठनासिकाकर्णं छिन्वाकुर्वैकमसि
 च । प्रपात्य पार्थिवार्तैश्च दन्तांस्त वाधिपद्महिः ॥ ९८५ ॥ कृष्टिनीकुन्द्कलिके प्रोचैरहस्तां च ते । पेक्षतेर्वचने
 बन्ध रज्जयामासतुम तम् ॥ ९८६ ॥ रमणोऽयि विनिर्गच्छन् कृष्टितबन्धपथिभिः । अनुभूय महद् दुःखं प्राप
 कुन्त्रेण पञ्चताम् ॥ ९८७ ॥ प्रकपोऽयावददो ! मकरध्वनधिक्रमः । अहो ! मयचित्तसितमहो ! वेद्याप्रतारजम्
 ॥ ९८८ ॥ साधूनां कलमास्वानमितरणां तु शास्यकृत् । अहो ! बभूव वरित रमणस्यास्य कीदृशम् ॥ ९८९ ॥
 विमर्शोऽमिदये मद्र ! गणिकासकचेतसाम् । भवन्त्येवविज्ञान्येव वरितानि क्षरीरिणाम् ॥ ९९० ॥ लोमेक

तानतां शास्त्रं दौःशील्यं चलचित्ता । गणिकानां हि पापानां दोषाः स्वाभाविका अमी ॥ ९९१ ॥ तस्मादेतासु
वेद्यासु ये मूढाः सुखकाङ्क्षिणः । रज्यन्ते ते भवन्त्येव विविधानर्थभाजनम् ॥ ९९२ ॥ सत्यमेतदिति प्रोक्ते प्रकर्षे-
णाथ तौ क्वचित् । रात्रिशेषं निराबाधे निन्यतुर्देवतागृहे ॥ ९९३ ॥ अथोदिते सहस्रांशौ विमर्शः प्राह बुद्धिजम् ।
कौतुकं ते महद्भद्र ! भवचक्रं च विस्तृतम् ॥ ९९४ ॥ स्तोकः कालावधेः शेषो दृश्यं च बहु तिष्ठति । ततो न
शक्यते कर्तुमेकैकस्थानदर्शनम् ॥ ९९५ ॥ तदिदं वचनं तात ! मामकीनं समाचर । द्रागेव पूर्यते येन दिदृक्षा-
कौतुकं तव ॥ ९९६ ॥ य एष वीक्ष्यते तुङ्गः पुरः स्फटिकनिर्मलः । महाप्रभावो विस्तीर्णो चिवेक्रो नाम पर्वतः
॥ ९९७ ॥ आरूढदृश्यते भद्र ! समस्तमिह पर्वते । इदं विविधवृत्तान्तं भवचक्रं महापुरम् ॥ ९९८ ॥ तदत्रारुह्यतां
तात ! निपुणं च विलोकयताम् । यच्च न ज्ञायते सम्यक् पृच्छयतामेष तज्जनः ॥ ९९९ ॥ भवत्वेवमिति प्रोक्ते
भागिनेयेन तावथ । गिरौ प्रमुदितौ तत्र समारुरुहतुः क्षणात् ॥ १००० ॥ स्वस्तीयोऽथाब्रवीन्माम ! रुचिरोऽयं महा-
गिरिः । दृश्यते सर्वतः सर्वं भवचक्रं मयाधुना ॥ १००१ ॥ किन्तु देवकुले दूरे नश्विन्तातुरः क्रुशः । वेष्टितः पुरुषैः
क्रूरैः सेटिकाशुभ्रहस्तकः ॥ १००२ ॥ नष्टकामो दिगालोकी दीनो मुत्कलकुन्तलः । मान्त्रिकात्तपिशाचाभः कः
पुमानेष वीक्ष्यते ? ॥ १००३ ॥ गुग्मम् ॥ मातुलोऽभिदधे भद्र ! कुवेरधनिनोऽङ्गजः । धनेश्वराख्यः स्वगुणैस्त्वेष
ख्यातः कपोतकः ॥ १००४ ॥ आबाल्यादमुना द्यूतव्यसनासक्तचेतसा । समग्रापि पितुर्लक्ष्मीः क्षयं निन्ये शनैः शनैः
॥ १००५ ॥ ततो द्यूतकृते स्तेयं कुर्वन् विनटितो मुहुः । केवलं मान्यपुत्रत्वाद्राज्ञाऽसौ न विनाशितः ॥ १००६ ॥

रात्रावप्य तु बुद्धिः परिधानेऽपि हारिते । पूर्वेरभिरय दीव्यन् विदधे मौलिना ग्लहम् ॥ १००७ ॥ ततोऽयं
 क्तिवैः पापैरेभिरादित्तुभिः क्षिरः । वराकः स्वेच्छया वस्तु ! संप्रत्येवं विहम्ब्यते ॥ १००८ ॥ एवं च यावदा
 स्याति विमर्शो बुद्धिबन्धने । मस्तकं क्तिवैस्तस्य तावत् श्रोतितमेव सैः ॥ १००९ ॥ अब बाहकयोत्कर्षः प्रकर्षः
 सममापत् । हा माम ! पश्य संख्ये वराकरथास्य कीदृशम् ॥ १०१० ॥ जगाद् मातुलस्तात ! पृतनिस्पृहयेत
 साम् । मवत्सेवाङ्गिनामीदृक् किमत्र ननु कौतुकम् ॥ १०११ ॥ सावदेव यतः सत्यं साधुता गौरवं धनम् । जीवित
 बापि यावन्नो बनेन दूतेन दीव्यति ॥ १०१२ ॥ अत्रान्तरे इपाकृद्गुद्रीर्णनिष्ठितायुधम् । ह्युधित दूषित भ्रान्तमरण्ये
 वीक्ष्य कञ्जन ॥ १०१३ ॥ प्रकर्षाः प्राह को माम ! पापोऽयं बन्तुपातकः । बन्मुक पुरतः कृत्वा प्रधावत्यथ सोऽवदत्
 ॥ १०१४ ॥ युग्मम् ॥ अत्रैव मानवावासे विपतेऽब्रान्तरे पुरम् । ललित नाम वस्त्राय ललनो नाम पार्थिवः ॥ १०१५ ॥
 अयं च दुर्भयः क्रूरो मांसलादनलालसः । पापदिव्यसनासकः प्रकृत्यैवाभवत्सदा ॥ १०१६ ॥ ततश्च राज्यकार्याणि
 स्वत्वाऽयमलिकान्यपि । निघ्नन् बन्तुनवन्मांसं बने तस्यौ दिवानिधम् ॥ १०१७ ॥ नामाग्न्यो राज्ययोग्योऽयमिति
 ज्ञात्वाब मन्त्रिभिः । राज्योदय बहिष्के तत्र संस्थाप्य तत्सुतम् ॥ १०१८ ॥ अयं तु मष्टरान्योऽपि कुर्वाणो मृगयां
 धने । मांसाद्यन च निघ्नूस्त्वैवास्ते निरन्तरम् ॥ १०१९ ॥ इतस्तदा स ललनो घाबमानोऽनुबग्नुकम् । पपातेऽत्र
 मर्चायां न्यबहुलः सतुरङ्गमः ॥ १०२० ॥ नृषितासेपदेरोऽप्य ह्युपमानो हयेन च । अत्राणः स रटमुचैस्तत्रैव

निधनं ययौ ॥ १०२१ ॥ बुद्धिभूरब्रवीदार्य ! संग्रत्येव दुरात्मना । ललनेनामुना प्राप्तं पापद्विव्यसनात् फलम्
॥ १०२२ ॥ विमर्शः प्राह न फलं पुष्पं जानीहि किन्त्वदः । फलं तु नरके घोराः संग्राप्स्यत्येव वेदनाः ॥ १०२३ ॥
अत्ति मांसं हि जन्तूनां हतानां यः परैरपि । सोऽप्यत्राप्तबहुक्लेशो नरके प्रेत्य गच्छति ॥ १०२४ ॥ स्फुरन्तं जन्तु-
संघातं यस्तु पापः स्वपाणिना । हत्वा तन्मांसमश्नाति किं पुनस्तस्य वक्ष्यते ? ॥ १०२५ ॥ अत्रान्तरे पाठ्यमानः
क्रूरैरेकत्र पूरुषैः । तप्तं ताम्रं नरः कश्चित्प्रकर्षेण निरैक्ष्यत ॥ १०२६ ॥ हा ! माम ! किं पुमानेभिर्निर्घृणैरेव पीड्यते ? ।
इति तेनाथ गदितः प्रोचे बुद्धिसहोदरः ॥ १०२७ ॥ अयं तावत्पुमान् वत्स ! मानवावासमध्यगे । वास्तव्यथणकपुरे
सार्थेशः सुमुखामिधः ॥ १०२८ ॥ अयं च बाल्यादारभ्य वाक्पारुष्यव्यसन्यभूत् । ततो दुर्मुख इत्याख्या लोके
ऽस्य प्रथिता गुणैः ॥ १०२९ ॥ इतश्च नगरस्यास्य स्वामी तीव्रामिधो नृपः । संनह्य प्रययौ क्वापि वैरिणां विजि-
गीषया ॥ १०३० ॥ गते तस्मिंश्च भक्तस्त्रीदेशराजकथाप्रियः । प्रारेमे दुर्मुखो राजकथां राजसदस्यसौ ॥ १०३१ ॥
शक्तैस्तैः शत्रुभिर्नूनमेव राजा विजेष्यते । ततः समेत्य ते ह्येतल्लुण्टिष्यन्त्यखिलं पुरम् ॥ १०३२ ॥ ततो लोकाः !
पलायध्वं तच्छ्रुत्वा ते तथा व्यधुः । नृपोऽथागाद् द्विपो जित्वाऽपश्यच्च पुरमुद्वसम् ॥ १०३३ ॥ किमेतदिति पृष्टोऽथ
भृशुजा कोऽप्यचीकथत् । तं दुर्मुखव्यतिकरं तस्मै भूपोऽकुपत् ततः ॥ १०३४ ॥ आवासिते च नगरे प्रख्याप्याऽऽगो
जनेषु तत् । नरेन्द्रो दुर्मुखस्यास्य दण्डमेनमकारयत् ॥ १०३५ ॥ जगाद बुद्धिजन्माऽथ पश्य माम ! तपस्व्यसौ ।

हा ! दुर्मापवमात्रेण कष्टं संग्राप कीदृशम् ॥ १०३६ ॥ मातुलोऽपिदधे मद्र ! धिक्यासक्तचेतसाम् । अनियन्त्रित
 तुण्डानां कियदेतद् दुरात्मनाम् ? ॥ १०३७ ॥ इय हि सुत्फला धात्री अनसंतापकारिणी । अत्रासुत्र च सन्तुनां
 विषये क्लेशसन्ततिम् ॥ १०३८ ॥ तथाप्यदुर्बलस्यास्य दुर्मापाभ्यसनात्फलम् । इवमीदृग् बभूवात्र परलोके च
 दुर्गतिः ॥ १०३९ ॥ अत्रान्तरे समालोक्य कमप्येक सित नरम् । प्रकपो मातुल प्रोत्थे क एय ननु वीक्ष्यते ? ॥ १०४० ॥
 तेनोक्त वत्स ! हर्षोऽय रागकेशरिसेनिकः । मानवावासवास्तव्यवासवाक्यबन्धिगूढे ॥ १०४१ ॥ अस्मिन्
 धनवत्पस्यागमनेऽसौ प्रवेक्ष्यति । ततः प्रविष्टमात्रोऽपि पश्य किं किं करिष्यति ? ॥ १०४२ ॥ वीक्ष्यमाणे प्रकर्षेऽथ
 घनदत्तेन वासवः । मिलितः संग्रविष्टम् हर्षस्तोद्रेकदेहयोः ॥ १०४३ ॥ ततः स वासवस्तोपातिरेकेण निबोधसि ।
 अकारयद् बर्दनकं समेतः स्वन्ननैनिवैः ॥ १०४४ ॥ प्रकपोऽप्यावदन्मास ! किमिदं हर्षवस्मितम् ? । विमर्शो व्या
 हृत वत्स ! साधु साधु विनिश्चितम् ॥ १०४५ ॥ तदा च वासवागारदारि वीक्ष्याऽप्रसितं नरम् । प्रकपो मातुल
 प्राह क एय दुःखो ननु ? ॥ १०४६ ॥ विमर्शः प्राह वत्सेन शोकमित्र सुदारुणः । विपादाक्योऽभ्यगेऽदृष्टिमन् प्रविष्टेऽत्र
 प्रवेक्ष्यति ॥ १०४७ ॥ सोऽथ पान्यः प्रविष्टयान् किञ्चित्स्वर्गे न्यवेदयत् । वासवस्य ततोऽविद्यद् विपादस्तच्छु-
 रीरके ॥ १०४८ ॥ ततः स पतिष्ठो भूमौ तर्पमेत्य तदाभितैः । पात्र्यादिना कृतः स्वस्थो विलापमकरोदिति

१ पठस्मिन् घ० ख०, तर्पितम् ग० । २ यथात् ख० सा०, यथात् क० ग० । ३ य य० क० ख० ग० घ०
 ४ प्रविष्टम् ता० ।

॥१०४९॥ हा ! वत्स ! सुकुमाराङ्ग ! हा ! विनीतैकधूर्वह ! ! कावस्था तव जातेयमीदृशी मे कुकर्मणा ? ॥१०५०॥
 वारितोऽपि तदा दैवप्रेरितस्त्वं विनिर्गतः । एवं व्यवस्थिते वत्स ! हताशः किं करोम्यहम् ? ॥ १०५१ ॥ तस्मिंश्च
 विलपत्येवं विषादाश्लिष्टविग्रहाः । अन्येऽपि स्वजनाः सर्वे विलापं चक्रिरेतराम् ॥ १०५२ ॥ ततश्च क्षणमात्रेण
 विलीनाखिलसंसदम् । विलपत्स्वजनं दीनं जज्ञे वासनवेशम् तत् ॥१०५३॥ तादृशं तच्च संवीक्ष्य प्रकर्षः प्राह मातु-
 लम् । किमिदं माम् ! संजज्ञे गृहेऽत्र प्रेक्षणान्तरम् ॥१०५४॥ निमर्शः प्राह ते वत्स ! पूर्वमेव मयो(सौ)ज्यत । यदा-
 न्तरजनायत्ता बहिरङ्गा इमे जनाः ॥१०५५॥ ततश्चैतद्गृहं पूर्वं तथा हर्षेण नाटितम् । अधुना नाटयत्येवं विषादोऽयं
 दुराशयः ॥१०५६॥ प्रकर्षः प्राह किं माम् ! कर्णाम्बुर्णे निवेदितम् । अनेन वासवस्यास्य पुरुषेणाथ सोऽनदत् ॥१०५७॥ पित्राथ
 अस्त्यस्य वणिजो वत्स ! वर्द्धनो नाम बल्लभः । एक एव सुतो रूपविनयादिगुणास्पदम् ॥ १०५८ ॥ पित्राथ
 वार्यमाणोऽपि द्रविणार्जनकाम्यया । स विधाय महासार्थं गतो देशान्तरे पुरा ॥१०५९॥ तत्रोपाज्यं धनं प्राज्य-
 मागच्छन् स्वपुरेऽथ सः । कादम्बर्या महादृव्यां जगृहे वत्स ! तस्कैरः ॥ १०६० ॥ लूपित्वा सार्थसर्वस्वं बन्दी-
 श्वादाय भूरिशः । वर्द्धनं तं च चौरास्ते पल्लीमथ निजां ययुः ॥ १०६१ ॥ सार्थेश इति कृत्वा तं वर्द्धनं घनवा-
 श्छया । क्रूरास्तत्राथ तेऽनेकयातनाभिरपीडयन् ॥ १०६२ ॥ यश्चायं पथिको वत्स ! सोऽयं लम्बनकाभिभः ।
 पादप्रक्षालकस्तस्य गृहजो दासदारकः ॥ १०६३ ॥ अयं च स्वामिनं दृष्ट्वा तथा तस्करपीडितम् । नंदा कथञ्चि-

दृष्टान्तभिममाख्यातुमाययौ ॥ १०६४ ॥ समाख्याते च वृष्टान्ते यदसौ घटसौ वयिष् ॥ अकार सुन्दराकार ! एष्ट
 मय त्वयापि षट् ॥ १०६५ ॥ प्रकृषोऽभिषये माम् ! प्रलापाकन्दनादिभिः । किमेतैरसुस्त्राण वासवस्य कृत कृतैः ?
 ॥ १०६६ ॥ विमर्द्दः प्राह नैवेदं मयेषात् । कदापि हि । प्रत्युतेषानि कुर्वन्ति तदुःखमधिकधिकम् ॥ १०६७ ॥ स्या-
 व्यनिष्टयोगेष्टबियोगादिनिषर्पणैः । विपादादर्पा खना एते कुर्वन्त्येवानि बालिष्ठाः ॥ १०६८ ॥ कुर्वतेऽनिष्टप्रिरहामीष्ट
 योगादिकालैः । स्मितचर्दनकादीनि हर्षावुल्लङ्घाः पुनः ॥ १०६९ ॥ तदेवं यत्स ! पीक्यन्ते सर्वदा सर्वदेहिनः ।
 आत्म्यां हर्षविपादाभ्यां मयचक्रनिषासिनः ॥ १०७० ॥ किञ्चात्र कथयिष्यन्ते नगरे पारषविते । कियन्ति सवि
 बानानि गृह्णन्नादिकया मया ? ॥ १०७१ ॥ तव त्वेतत्स्वरूपस्य विज्ञाने कौतुक महत् । अतः समासतस्तुभ्यमे
 तदाख्यामि सुन्दर ! ॥ १०७२ ॥ विवेकपर्वते सायत् त्वमास्मोऽत्र रूपतः । पश्यसीद पुरं सर्वं गुणतः कल्प्यते
 पुनः ॥ १०७३ ॥ मूर्तिमा पुरित सावदबान्तपुरैः पुरात् । यद्यपीद तथाप्यत्र सुख्य पुरचतुष्टयम् ॥ १०७४ ॥
 तत्राप्य आनवावाहं द्वितीय त्रिबुषाळयम् । तृतीय पद्मसंस्थानं चतुर्थं पापिपञ्चम् ॥ १०७५ ॥ तत्राद्ये मानवा
 बाहे ये वसन्ति तृतीरिणः । ते बाष्प्यन्तेतरामेभिर्महाभोगादिभिः सदा ॥ १०७६ ॥ अतथैतत्पुरं अपि पापिष्ठजन
 पुरितम् । अपिच धर्मपुरुषापि विपरीतविषेष्टितम् ॥ १०७७ ॥ कथिदानन्त्यसंपूर्णं कथिच्छोकसमाकुलम् । कथि
 द्रुधिपसंशुतं कथिरारियपीदितम् ॥ १०७८ ॥ कथिस्तलाहसंकीर्णं कथित् प्रेममरालसम् । एव विधिप्रवृष्टान्तं वपेते

वत्स ! सर्वदा ॥ १०७९ ॥ विशेषकम् ॥ द्वितीयं तत्पुनर्भाति नगरं विबुधालयम् । दीप्राभिरामविस्तीर्णप्राज्यपाटक-
 संकुलम् ॥ १०८० ॥ विचित्रस्वर्णरत्नौघघटितानेकमन्दिरम् । भासुरालङ्कृताचिन्त्यमाहात्म्यजनसंभृतम् ॥ १०८१ ॥
 नानावनसरोरम्यं विषयग्रामबन्धुरम् । जायते न मुदे कस्य सौन्दर्यैकनिकेतनम् ॥ १०८२ ॥ विशेषकम् ॥ तद्वि-
 भुनक्ति साताख्यो वेद्याख्यनृपतेः पुमान् । तोषात् तस्मै यतः कर्मपरिणामेन तद्दे ॥ १०८३ ॥ स्वस्तीयोऽथा-
 ब्रवीदार्य ! महामोहादिभूभुजाम् । किमत्र प्रसरो नास्ति ? येनैतदतिसुन्दरम् ॥ १०८४ ॥ विमर्शोऽभिदधे भवं मंस्था-
 स्त्वं हि कदाचन । प्रभवन्ति विशेषेण यतोऽन्नान्तरभूभुजः ॥ १०८५ ॥ ईर्ष्याशोकमदक्रोधलोभकाममयादिभिः ।
 नित्यमाकुलितं वत्स ! पुरं हि विबुधालयम् ॥ १०८६ ॥ प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततोऽत्र ननु किं सुखम् ? । किं वेदं
 हृष्टचित्तेन भवता माम् ! वर्णितम् ? ॥ १०८७ ॥ विमर्शो व्याहरद् वत्स ! न सुखं परमार्थतः । नाप्यत्र सुन्दरं
 किञ्चिन्नगरे विबुधालये ॥ १०८८ ॥ केवलं सुग्धबुद्धीनां सन्धानां विषयैषिणाम् । अत्रास्था महती तात ! मयेदं
 तेन वर्णितम् ॥ १०८९ ॥ अन्यथा सपरीवारमहामोहमहीभुजः । क्व राज्यं ? क्व च लोकानां सुखवार्त्तेति दुर्घटम्
 ॥ १०९० ॥ नगरे पशुसंस्थाने तृतीयेऽपि हि ये जनाः । वसन्ति तेऽपि बाध्यन्ते महामोहादिभिर्भृशम् ॥ १०९१ ॥
 अत एव जना नित्यं तत्र ते शरणोज्झिताः । क्षुत्तृषावधबन्धोष्णशीतवृष्ट्यादिपीडिताः ॥ १०९२ ॥ कृत्याकृत्यादि-
 विज्ञानविकलाः कलुषात्मकाः । वराकाः कथमप्यायुर्गमयन्ति निजं निजम् ॥ १०९३ ॥ युगमम् ॥ चतुर्थं नगरं

१०र्वत्स ! न० क० ख० ग० घ० । २ मन्यथास्त्व क० ख० ग० घ० । ३ किञ्चेदम् क० ख० ग० घ० ।

पापिपञ्चरे यमु कीर्तितम् । मुनकि सवसासाख्याः पुमान्वेधाख्यभूयतेः ॥१०९४॥ यतस्तस्मै प्रसुमेन महामोहेन
वरेदे । अतस्तत्रत्यछोक्षानां दुराखान्तो नेव लभ्यते ॥ १०९५ ॥ ते ससातसमादिष्टैः परमाधार्मिकास्तुरैः । नित्य
सुप्रसन्नमूर्धैरन्यन्ते द्यात्रया इव ॥ १०९६ ॥ भूलाग्रभिन्ना मरुत्यन्ते काकाद्यैस्तस्करा इव । पाठ्यन्ते हप्तताम्राणि
रात्रदुर्मर्याका इव ॥ १०९७ ॥ तन्नुना इव पण्यन्ते सुज्यन्ते धन(०ण)का इव । दारुणीव विवार्यन्ते निष्पी
क्यन्ते तिला इव ॥ १०९८ ॥ विद्वेषकम् ॥ यदा नास्त्येव तदुःख मत्तेषां तत्र देहिनाम् । परमाधार्मिकाः कूरा
न कुर्वन्ति दिवानिद्रम् ॥ १०९९ ॥ किञ्चात्र पाटकाः सप्त तत्राप्ये पाटकत्रये । परमाधार्मिकैरित्य अन्यते दुरास्त्र
पदातिः ॥११००॥ मियम् ते वना दुरास्त्रं कुर्वन्त्यापष्टपाटकम् । भिद्यन्ते केनसेविष्यद् सप्यमे वस्त्रकण्टकैः ॥११०१॥
सुधापिपासाढीतोष्यमीत्यरस्यादि यस्तुनाः । दुरास्त्रं तेषां पुरे तत्र कस्तद्वक्तुमपीश्वरः ? ॥११०२॥ तदिदं ते समा
ख्यात भवचक्रमहापुरे । सर्वापरपुरम्भापि सुक्य पुरचण्डयम् ॥ ११०३ ॥ तस्मादेवानि चत्वारि विद्यासानि यदि
स्याः । पुतापि विदित तात ! अवचक्र ततोऽस्त्वितम् ॥११०४॥ अत्रान्तरे प्रकर्णेण अमन्त्यो भवचक्रके । राक्षस्य इव
दुर्ददर्शः सस्याज्जरयन्त पोषिताः ॥११०५॥ ताः समास्त्रोक्ष्य का एताः ? किस्वरूपाश्च योषिताः ? इति तेनानुयुक्तो
ऽप्य प्रस्थमापत मातुलाः ॥११०६॥ भूयतां तावदेतासु प्रथमेय करोष्यसे । नित्यं काष्ठपरिचरितिसमादेञ्चविषायिनी
॥ ११०७ ॥ इव हि प्रौरवाप्यादिपरिवारेण संपुष्टा । बलीपष्ठिरलासित्यकम्पादि कृत्तेऽङ्घ्रिनाम् ॥ ११०८ ॥
यौवनरूपाप्रसद्वर्णतापण्यदङ्गुलोपमान् । प्रीतिप्राप्त्यपि कासादि निरस्यस्यस्तिष्ठं तथा ॥११०९॥ बन्तवधानपासिष्टा

नष्टदृष्ट्यादिपाटवाः । अपि पुत्रप्रियादीनां भवन्त्युद्वेगहेतवः ॥ १११० ॥ द्वितीया तु रुजा नाम योषिदेषा
निगद्यते । आदेशकारिका नित्यं तस्यासातस्य सुन्दर ! ॥ ११११ ॥ ज्वरातीसारकुष्ठादिपरिच्छदसमन्विता । करोत्ये-
षापि दैन्यात्तिगतिमङ्गादि देहिनाम् ॥ १११२ ॥ सौन्दर्यं धैर्यमारोग्यं गौरवं विक्रमं त्रपाम् । धृतिस्मृत्यभियोगादि
संहरत्यखिलं पुनः ॥ १११३ ॥ पीडिताश्चानया सत्त्वा निःश्वासन्तो मुहुर्मुहुः । इतस्ततो लुठन्तश्च कूजन्ति विकृत-
स्वरम् ॥ १११४ ॥ तृतीया तु मृतिर्नाम वनितेयं निगद्यते । यः पुरायुर्नृपः प्रोचे तत्क्षयाज्जातसंभवा ॥ १११५ ॥
इयमेकापि वैकृत्यं स्वपनं दीर्घनिद्रया । काष्ठीमावं च दौर्गन्ध्यं क्षणेन तनुतेऽङ्गिनाम् ॥ १११६ ॥ चैतन्योच्छ्वास-
निःश्वासभारतीजीवितादि तु । हन्ति निःशेषमप्येषा हिमानीवाम्बुजव्रजम् ॥ १११७ ॥ शूरकातरनिःस्वेभ्यादयोऽ-
प्यस्या निदेशतः । भीताः स्वदेहगेहादि त्यक्त्वा यान्ति भवान्तरे ॥ १११८ ॥ तुर्या पुनरियं वत्स ! प्रोक्ता स्त्री
खलताभिधा । मूलभूपालसेनानीपापोदयसमीरिता ॥ १११९ ॥ ग्राह्यदौःशील्यवैभाष्यमत्सरादिजनान्विता ।
विधत्ते जन्मनामेषा मनः पापपरायणम् ॥ ११२० ॥ पुण्यदाक्षिण्यसौजन्योपकारार्जवसंस्तवान् । विश्रम्भप्रीति-
कीर्त्यादि निर्वासयति चाखिलम् ॥ ११२१ ॥ देहिनश्चानयाक्रान्ता परवञ्चनतत्पराः । यल्लोके विदधत्यत्र तन्ना-
ख्यातुमपीक्ष्यते ॥ ११२२ ॥ नार्येषा प्रोच्यते तात ! पञ्चमी तु कुरूपता । नामाभिधानभूमीशसमासे-
वनतत्परा ॥ ११२३ ॥ हीनाङ्गत्वातिदीर्घत्वकुञ्जताकाणतादिना । परिवारेण युक्तासौ कुरूपं कुरुते जनम्
॥ ११२४ ॥ सुरुपत्वसुवर्णत्वचक्षुष्यत्वादिकं पुनः । सर्वं निर्वासयत्येषा दुर्नीतिरिव वैभवम् ॥ ११२५ ॥

अनया चाभिवाः सस्वायमुद्धेगकारिणः । गबन्ति क्रीडनस्यान जनानां रूपगर्विणाम् ॥ ११२६ ॥ पृष्ठी पुनरसौ
 सौम्य ! स्याता नारी यद्विज्ञा । पापोदयान्तरापाख्यभूषयोरनुजीविनी ॥ ११२७ ॥ वृषुषाचक्षुपत्यस्वदेन्यदुर्मग
 तादिना । परिच्छेदेन युक्तं विषये निर्देन जनम् ॥ ११२८ ॥ गौरैस्वर्षवाहृभ्यलामतोपादिक तथा । मस्याः
 प्रमावतोऽवयं दूरं नश्यति देहिनाम् ॥ ११२९ ॥ अन्मिनम्बानया ग्रस्ताः कुर्वन्तः कर्म कुरितम् । अजातधित्तिता
 काङ्क्षाः क्षेरते न निष्ठास्वपि ॥ ११३० ॥ इयं तु सप्तमी योषा भद्र ! सुर्मगलोच्यते । नामाभिषचराधीश्वसमा
 दृष्टविद्यायिनी ॥ ११३१ ॥ अयाभिभवदेन्यादिपरिवारपरिष्कृता । प्रवक्ष्यममतिद्वेष्यमिय हि कुरुते जनम्
 ॥ ११३२ ॥ गर्भवौरवसौभाग्यप्रमोदादेयतादिकम् । निरस्यति च निःशेष वास्येष धनमण्डलम् ॥ ११३३ ॥
 स्वबनानामपि द्वेष्या निन्दन्तः स्वं मुहुर्मुहुः । नयन्ति क्षेयतः कालमाक्रान्ताम्बानया खनाः ॥ ११३४ ॥
 तद्वच क्षेयतः प्रोक्ता सप्ताप्येतास्तव क्षिपः । पुरेऽत्र सर्वदाप्येवं लोकापीडनतत्पराः ॥ ११३५ ॥ अथाह स्वसुम्
 र्मम ! किमासां विनिवारकाः । लोकपाला न विद्यन्ते नगरेऽत्र तुपादयः ! ॥ ११३६ ॥ विमर्शो ज्वाहरद्वस्त !
 धक्किञ्चक्रादयोऽप्यमूः । न निवारयितुं शक्ता नृपादीनां तु का कथा ! ॥ ११३७ ॥ यतस्तेष्वपि सर्वेषु मर्ष्य-
 मर्ष्यविषेष्यम् । अवार्षीर्षप्रसराः प्रसम प्रमबन्त्यलम् ॥ ११३८ ॥ आमिद्यनुरय प्रोवे माम ! पुसा तवः किमु ।
 यत्नो विषेयो नैषासां निराकरबहेतवे ॥ ११३९ ॥ मातुलोऽमिद्वे नैव यतितव्यं विनिमयात् । अवर्यमाविनीप्यासु

पुंयत्नः कुरुते हि किम् ? ॥ ११४० ॥ स्वदोषपरिहाराय यत्यतामपि सद्भिधौ । भाविकार्यपरीणामाविज्ञेन व्यवहारतः ॥ ११४१ ॥ प्रकर्षोऽभिदधे माम् । स्थानं किञ्चित् समस्ति तत् ? । बाधन्ते यत्र नैवेता जराद्याः क्षुद्रयोपितः ॥ ११४२ ॥ बुद्धिबन्धुरमाषिष्ट निर्दृत्याख्यास्ति पूर्वरा । अनन्तदर्शनज्ञानवीर्यानन्दनिवासभूः ॥ ११४३ ॥ तत्र न प्रभवन्त्येता न चान्ये केऽप्युपद्रवाः । तैस्यां यियासुना सेव्यं ज्ञानादित्रितयं पुनः ॥ ११४४ ॥ इदं तु नगरं मद्र ! भवचक्रं चतुर्विधम् । सदैवामुक्तमेतामिस्तथान्यैरप्युपद्रवैः ॥ ११४५ ॥ प्रकर्षः प्राह नन्वेतन्नगरं माम् ! सर्वथा । एवं कथयता दुःखबहुलं कथितं त्वया ॥ ११४६ ॥ साधु साधुदितं वत्स ! बुद्धं वत्सेन मद्भवः । तत्त्वं च भवचक्रस्येत्यवादीन्मातुलोऽप्यथ ॥ ११४७ ॥ जामेयः प्राह यद्येवं वसन्तोऽत्र पुरे जनाः । किमेते माम् ! निर्विण्णाः किं वा नेति निवेद्यताम् ? ॥ ११४८ ॥ विमर्शः पुनरप्युचे निर्वेदो वत्स ! देहिनाम् । वसतां नित्यमत्रापि नैवास्त्येषां मनागपि निवेद्यताम् ॥ ११४९ ॥ एतेषां योगिनां यस्मान्महामोहादिभूभुजाम् । विद्यते कौशलं किञ्चिदपूर्वं जनमोहने ॥ ११५० ॥ ततोऽत्रत्यजना एते द्विषतोऽपि हि तत्त्वतः । हितवन्धूपमाने तान्मन्यन्ते मूढबुद्धयः ॥ ११५१ ॥ ततश्चैते तदादेशात्तत्तत्कर्म शुभेतरम् । कुर्वन्ति बालिशाः शश्वद्येनातः स्यान्न निर्गमः ॥ ११५२ ॥ योऽपि निर्गमनोपायं कृपालुः कथयत्यतः । सुखहन्तायमित्युच्चैस्तमप्येते च मन्वते ॥ ११५३ ॥ ततो यावत्पुरेऽत्रामी महामोहादिभूभुजः । प्रभवन्ति कुतस्तावन्निर्वेदो वत्स ! जन्मिनाम् ॥ ११५४ ॥ प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततोऽमीषां चपुष्पताम् । सदोन्मत्त-

कतुरस्याना किमसाक विचिन्तया ? ॥११५५॥ किन्तु मे माम् ! सर्वेषां महामोहादिभ्युसुखाम् । दक्षिण भवचक्रेऽत्र
 त्वया स्पष्ट विवेचितम् ॥ ११५६ ॥ महामोहस्य मन्त्री तु यो मिथ्यादर्शनः पुरा । प्रोक्तस्तस्यात्र नो किञ्चित्
 स्फुर्धितं दक्षितं त्वया ॥११५७॥ विमर्शः प्राह मे केचित्सन्त्यत्र नगरे बन्नाः । तस्य प्रायेण वर्तन्ते ते सर्वेऽपि वन्दे
 सदा ॥ ११५८ ॥ तथापि ये विद्येयेष्व तस्याधाकारिणो बन्नाः । तेषां स्थानानि पञ्चास्य ! दर्शयामि तव स्फुटम्
 ॥११५९॥ अमूनि मानवावासे वृथ्यन्ते यानि सुन्दर ! । अवान्तपुराणीह पदवान्तरमम्बले ॥११६०॥ एतानि तानि
 लोकाणां तेषां स्थानानि लक्ष्ये । तेन मिथ्यादर्शनेन ये वस्तीकृतचेतसः ॥ ११६१ ॥ (युगमम्) ॥ एतेषु वैक नगरं
 नैयायिकमितीरितम् । नैयायिकम् गीयन्ते ते बन्ना वेऽत्र संस्थिताः ॥ ११६२ ॥ अथ वैद्येष्कि नाम पुर
 मत्राभिधीयते । वैद्येष्किम् वे लोका वेऽस्य मेध्ये व्यवस्थिताः ॥ ११६३ ॥ तथाऽपरं जनैः सांख्यं पुरमत्र प्रका
 शितम् । सांख्याय ते विनिर्दिष्टा निवसन्त्यत्र ये बन्नाः ॥ ११६४ ॥ इहापरं पुनर्यौह पुरमाख्यायते जनैः ।
 यौहानिषाय वे लोकाः सुवाञ्च निवसन्ति ये ॥११६५॥ पुरं मेमांसकं नाम तथा यत्परिकीर्तितम् । मीमां
 सकम् कथ्यन्ते ते लोका वेऽत्र वासिनः ॥ ११६६ ॥ लोकायतमिति प्रोक्तं पुरमत्र तथाऽपरम् । वार्हस्पत्यास्तु
 लोकास्ते ये वसन्त्यत्र सर्वदा ॥ ११६७ ॥ नगरेषु सर्वेषु वेऽमी लोकाः प्रकीर्तिताः । ते विद्येयेष्व कुर्वन्ति मिथ्या
 दर्शनद्रासनम् ॥ ११६८ ॥ नायेयः प्राह लोकेऽत्र श्रूयन्ते किल यानि षट् । दर्शनानि किमेतानि तान्याख्यातानि

मे त्वया ॥ ११६९ ॥ मातुलः पुनरप्याह कथ्यते तात ! ते स्फुटम् । एतानि पञ्च तान्येव मीमांसकपुरं विना
 ॥ ११७० ॥ अर्वाकालिकमेतद् हि पुरं 'मीमांसकं मतम् । तेन दर्शनसंख्यायामेतल्लोकैर्न गण्यते ॥ ११७१ ॥ तथाहि
 वेदरक्षार्थं दोषोद्धृतिविधया किल । मीमांसां जैमिनिश्चक्रे दृष्ट्वा तीर्थिकविपुवम् ॥ ११७२ ॥ स्वस्तीयः प्राह यद्येवं ततो
 माम् ! क्व वर्त्तते ? । तत्पुरं किल यल्लोकैर्गीयते षष्ठदर्शनम् ॥ ११७३ ॥ विमर्शोऽभिदधेऽत्रैव विवेकाद्रौ विलोक्यते । यदे-
 तच्छिखरं तुङ्गमप्रमत्तत्वनामकम् ॥ ११७४ ॥ जैनमित्याख्यया ख्यातं पुरमत्र समस्ति तत् । सर्वापरपुराजयं निजैर्लो-
 कोत्तरैर्गुणैः ॥ ११७५ ॥ (युग्मम्) अन्यच्च जननामानो निवसन्त्यत्र ये जनाः । बाह्यन्ते नियतं तेन न मिथ्यादर्शनेन
 ते ॥ ११७६ ॥ ततश्चाबाधितास्तेन ते सुविज्ञातवर्त्मना । तां पुरीं निर्बुद्धिं यान्ति निहत्यान्तरैर्वरिणः ॥ ११७७ ॥ नैया-
 यिकादयस्त्वन्ये मिथ्यादर्शनवाधिताः । तामविज्ञातसन्मार्गाः प्राप्नुवन्ति न जातुचित् ॥ ११७८ ॥ नैयायिकादयश्चैते
 ज्ञेया दिग्मात्रमेव हि । मिथ्यादर्शनवश्यानां नास्ति संख्यान्यथा पुनः ॥ ११७९ ॥ प्रकर्षः प्राह मामैतद्भवचक्रं
 मया पुरम् । सर्वं विलोकितं तावद्वीर्यं चान्तरभूजाम् ॥ ११८० ॥ केवलं यत्समुद्दिश्य कार्यमावामिहाऽऽगतौ ।
 एवमाश्विप्तमनसोस्तदेव बत विस्मृतम् ॥ ११८१ ॥ महामोहादिजयिनो वीक्षितुं तान् महात्मनः । तं च संतोष-
 भूपालमावामत्राऽऽगतौ किल ॥ ११८२ ॥ आगताभ्यां पुनर्दृष्टाः सर्वथापि न ते न सः । अतोऽधुनापि मामेन
 दृश्यन्तां मम ते स च ॥ ११८३ ॥ विमर्शेनोदितं तात ! यदिदं शिखरे स्थितम् । जैनं पुरं भवन्त्येव नूनमत्र तथा-

१ मीमा० क० ख० ग० घ० । २ ० तदावयोस्तु वि० ख० ।

कतुरपाना किमस्माकं विचिन्तया ! ॥ १११५५ ॥ किन्तु मे माम ! सर्वेषां महामोहादिभूदज्ञाम् । दक्षित मयधक्केऽत्र
 स्वया स्पष्ट विचेष्टितम् ॥ १११५६ ॥ महामोहस्य मन्त्री तु यो मिथ्यादर्शनः पुरा । प्रोक्तस्त्वस्यात्र नो किञ्चित्
 स्फूर्तिरिति दक्षितं त्वया ॥ १११५७ ॥ विमर्शः प्राह ये केचित्सन्त्यत्र नगरे खनाः । तस्य प्रायेण धर्षन्ते ते सर्वेऽपि वञ्चे
 सदा ॥ ११५८ ॥ तथापि ये विज्ञेयेण तस्याङ्गाकारिणो जनाः । तेषां स्थानानि पद्यास्य ! दर्शयामि तव स्फुटम्
 ॥ ११५९ ॥ अमुनि मानवावासे एव्यन्ते यानि सुन्दर ! । अवान्तरपुराणीह पठवान्तरमण्डले ॥ ११६० ॥ एतानि तानि
 लोकाणां तेषां स्थानानि लक्ष्यं । तेन मिथ्यादर्शनेन ये बद्धीकृतचेतसः ॥ ११६१ ॥ (युग्मम्) ॥ एतेषु चैक नगरे
 भैयायिकमितीरितम् । नैयायिकाय गीयन्ते ते जना येऽत्र संस्थिताः ॥ ११६२ ॥ अन्यद् वैद्येयिक नाम पुर
 मत्राभिधीयते । वैद्येयिकाय ते लोका येऽस्य भेष्ये व्यवस्थिताः ॥ ११६३ ॥ तथाऽपरं जनैः सांख्य पुरमत्र प्रका
 दितम् । सांख्याय ते विनिर्दिष्टा निवसन्त्यत्र ये जनाः ॥ ११६४ ॥ शरापरं पुनर्षादं पुरमाख्यायते जनैः ।
 यौदामिषाय ते लोकाः सदाऽत्र निवसन्ति ये ॥ ११६५ ॥ पुरं भैरवासकं नाम तृथान्यत्परिकीर्तितम् । मीमां
 सकाय कल्पन्ते ते लोका येऽत्र वासिनः ॥ ११६६ ॥ लोकायतमिति प्रोक्तं पुरमत्र तृथाऽपरम् । बार्हस्पत्यास्तु
 लोकास्ते ये वसन्त्यत्र सर्वदा ॥ ११६७ ॥ नगरेषु तवेतेषु येऽमी लोकाः प्रकीर्तिताः । ते विज्ञेयेण ध्वंन्ति मिथ्या
 दर्शनश्चात्रनम् ॥ ११६८ ॥ आमेयः प्राह लोकेऽत्र भूयन्ते किल पानि पट् । दर्शनानि किमेतानि तान्याख्यातानि

मे त्वया ॥ ११६९ ॥ मातुलः पुनरप्याह कथ्यते तात ! ते स्फुटम् । एतानि पञ्च तान्येव मीमांसकपुरं विना ॥ ११७० ॥ अर्वाकालिकमेतद् हि पुरं 'मीमांसकं मतम् । तेन दर्शनसंख्यायामेतल्लोकैर्न गण्यते ॥ ११७१ ॥ तथाहि वेदरक्षार्थं दोषोद्धृतिधिया किल । मीमांसां जैमिनिश्चक्रे दृष्ट्वा तीर्थिकविप्लवम् ॥ ११७२ ॥ स्वस्त्रीयः प्राह यद्येवं ततो माम् ! क्व वर्त्तते ? । तत्पुरं किल यल्लोकैर्गण्यते षष्ठदर्शनम् ॥ ११७३ ॥ विमर्शोऽभिदधेऽत्रैव चिवेकाद्रौ विलोक्यते । यदेतच्छिखरं तुल्लमप्रमत्तत्वनामकम् ॥ ११७४ ॥ जैनमित्याख्यया ख्यातं पुरमत्र समस्ति तत् । सर्वापरपुराजयं निजैर्लोकोत्तरैर्गुणैः ॥ ११७५ ॥ (युग्मम्) अन्यच्च जननामानो निवसन्त्यत्र ये जनाः । बाध्यन्ते नियतं तेन न मिथ्यादर्शनेन ते ॥ ११७६ ॥ ततश्चाबाधितास्तेन ते सुविज्ञातवर्त्मना । तां पुरीं निर्बुतिं यान्ति निहत्यान्तरैरिणः ॥ ११७७ ॥ नैयायिकादयस्त्वन्ये मिथ्यादर्शनबाधिताः । तामविज्ञातसन्मार्गाः प्राप्नुवन्ति न जातुचित् ॥ ११७८ ॥ नैयायिकादयश्चैते ज्ञेया दिग्मात्रमेव हि । मिथ्यादर्शनवक्ष्यानां नास्ति संख्यान्यथा पुनः ॥ ११७९ ॥ प्रकर्षः प्राह मामैतद्भवचक्रं मया पुरम् । सर्वं विलोकितं तावद्दीर्यं चान्तरभूभुजाम् ॥ ११८० ॥ केवलं यत्समुद्दिश्य कार्यमावामिहाऽऽगतौ । एवमाक्षिप्तमनसोस्तदेव बत विस्मृतम् ॥ ११८१ ॥ महामोहादिजयिनो वीक्षितुं तान् महात्मनः । तं च संतोषभूपालमावामत्राऽऽगतौ किल ॥ ११८२ ॥ आगताभ्यां पुनर्दृष्ट्वाः सर्वथापि न ते न सः । अतोऽधुनापि मामेन दृश्यन्तां मम ते स च ॥ ११८३ ॥ विमर्शेनोदितं तात ! यदिदं शिखरे स्थितम् । जैनं पुरं भवन्त्येव नूनमत्र तथा-

विधाः ॥ ११८४ ॥ तस्माद्वैव गच्छावो येनेद ते हुतुलम् । साधार्द्धनवो वत्स ! निशेषमपि पूर्यते ॥ ११८५ ॥
अस्वेवमिति तेनोक्ते लो पुरे तत्र सगमतुः । अपवर्षा च सान् साधून्मूलोपरगुणालयान् ॥ ११८६ ॥ मातुलोऽ-
मिदधे तात ! त एते येर्महात्मयिः । शिगिपरे निखवीयेन महामोहादिपरिणः ॥ ११८७ ॥ धीमप्रमचतासुरूप
तपन्नावातिनिर्मला । विपदपयटवी सापि विमात्येर्षा महात्मनाम् ॥ ११८८ ॥ एते चात्र कियत्काल वसन्तोऽप्य
मलाक्षयाः । स्पृश्यन्ते नैव पापेन पण्डेन कमला इव ॥ ११८९ ॥ ततस्त्वमपुना सम्यग् वीक्ष्येतान् स्रुतकर्मपान् ।
निर्धं नयननिर्माणं सकलीकृतं सुन्दर ! ॥ ११९० ॥ जगाद बामिबो माम ! साधु मेज्जुग्रहः कृतः । साधूनां दर्शना
देवो यदहं विमलीकृतः ॥ ११९१ ॥ किन्त्वद्यापि न पश्यामि तं संतोषमहीपसिम् । मामेन यो महाबाहुर्बर्षितो मे
पुरः पुरा ॥ ११९२ ॥ वसाधे मातुला सौम्य ! योऽप्यमालोकयते पुरः । दुष्प्रविचसमाधानो नाम विस्तीर्णमण्डपा
॥ ११९३ ॥ मषिष्यस्यत्र निषर्तं स संतोषनरेचरः । अत्रैव गम्यते तस्मात्पेच्छा येन पूर्यते ॥ ११९४ ॥
मवत्सेवमिति प्रोक्ते ज्ञसीदेगाय लो हुतम् । गत्वा तत्रोषिते देशे तस्यतुः सुस्विताश्रयो ॥ ११९५ ॥ तस्मिन्
वेदिकोत्सङ्गस्तिस्रासनस्थितम् । वषास्यान वतुर्धनं नरेन्द्रं तावपश्यताम् ॥ ११९६ ॥ जातर्हयः प्रकुर्येऽप्य
प्रत्यमापठ मातुलम् । अशो ! धन्यमिव जैन पुरेऽत्रेचरः प्रष्टुः ॥ ११९७ ॥ तवो माम ! धिवेकाश्री यत्रेऽश्र
मिदं पुरम् । किं सोऽयं मवर्षिकेऽत्र वर्षते वीपसंसृते ? ॥ ११९८ ॥ विमर्षः प्राह नात्राय विषते परमार्थतः ।

उपचारेण किन्त्वत्र विद्वद्भिर्वत्स ! कथ्यते ॥ ११९९ ॥ चित्तवृत्तिमहाटव्यां पुरे सात्त्विकमानसे । स्थितोऽयं
 पर्वतवरो वर्तते तत्त्वतः पुनः ॥ १२०० ॥ प्रकर्षः ग्राह्यद्येवं ततः सात्त्विकमानसम् । नगरं यदिदं ये च बाह्या-
 स्तत्सेविनो जनाः ॥ १२०१ ॥ योऽयं विवेकशैलश्च प्रमत्तत्वं तटं च यत् । यच्चैतन्नगरं जैनमत्र बाह्याश्च ये जनाः
 ॥ १२०२ ॥ अयं चित्तसमाधानाभिधानो यश्च मण्डपः । या चेयं वेदिका रम्या सिंहासनमिदं च यत् ॥ १२०३ ॥
 यश्च राजाधिराजोऽयं यश्चास्यैष परिच्छदः । सर्वमेतदपूर्वं मे प्रत्येकं कथ्यतां ततः ॥ १२०४ ॥ (चतुर्भिः
 कलापकम्) ॥ विमर्शः ग्राह्य यदिदं पुरं सात्त्विकमानसम् । तदन्तरङ्गरत्नानां सर्वेषामाकरो मतम् ॥ १२०५ ॥ स च
 कर्मपरीणामो राजा नेदं महापुरम् । सञ्शुक्तिकं ददात्येषां महामोहादिभूभुजाम् ॥ १२०६ ॥ किन्तु स्वयं भुनक्तीदं
 तथान्यैर्वर्ण्यार्थिवैः । शुभाशयादिभिर्मद्र ! भोजयेच्च सञ्शुक्तिकम् ॥ १२०७ ॥ तस्मान्निर्मलचित्ताद्यैरन्यै रम्यैर्भुतं पुरैः ।
 इदमेव पुरं विश्वसुन्दरं विद्धि सुन्दर ! ॥ १२०८ ॥ तथा ये निवसन्त्यत्र बहिरङ्गाः पुरे जनाः । भवन्ति निश्चितं
 तेषां शौर्यधैर्यादयो गुणाः ॥ १२०९ ॥ आरुह्येनं विवेकाद्रिं प्राप्य जैनमिदं पुरम् । जायन्ते सर्वकल्याणभाजनं ते
 क्रमात्ततः ॥ १२१० ॥ तथास्ते तावदेवात्र भवचक्रे मतिर्नृणाम् । आरोहन्त्यत्र नो यावत्ते विवेकमहागिरौ ॥ १२११ ॥
 महाप्रभावे तुङ्गेऽत्रारूढानामखिलं यतः । भवचक्रमिदं तेषां कस्यश्चमिव भासते ॥ १२१२ ॥ ततो विविधवृत्तान्तं
 दुःखसंघातपूरितम् । दृष्ट्वैतत्ते विरज्यन्ते भवन्ति सुखिनस्ततः ॥ १२१३ ॥ तथेदं शिखरं नृणां सर्वथा सौख्य-
 रणम् । नागन्तुं प्रभवन्त्यत्र महामोहादयो यतः ॥ १२१४ ॥ आयाताः कथमप्यत्रात्रत्यैरेभिर्जनैरतः । प्रलो-

ऋन्ते तथा भूयोऽप्यायान्त्यत्र यथा न ते ॥१२१५॥ तथैतन्नगरं नैन समीहितफलप्रदम् । धित्वा रत्नमिवानर्घ्यं
 मन्दमाग्यैः सुहृत्तमम् ॥१२१६॥ यदा कथञ्चिच्छब्धायि पुरं सावित्रकमानमम् । नारुणते विवेकाद्रावत्र सत्त्वैः प्रमा
 विभिः ॥१२१७॥ इहापि कृष्णादाहोर्न नृक्षमितमाप्यते । पुण्यादिभूमि प्राप्य नाप्यते नगरं हृदः ॥१२१८॥
 ततश्च नगरं श्रेष्ठ सर्पापरपुरेभ्यदम् । शिवन्निः कीर्ष्यते तात ! प्रह्ववर्षं प्रतेभ्यव ॥१२१९॥ तथा मे विमलात्मानो
 निषसन्त्यत्र साधवः । नैवाचिन्वायते कोऽपि तेषां संतुष्टचेतसाम् ॥१२२०॥ संबन्धि नामश्रुतेस्ते महामोहादि
 हेतिभिः । रज्यन्ते तु प्रश्रुत्येते महामोहादिपूषकैः ॥१२२१॥ तथा किं वर्णयाम्यस्य मण्डपस्य वरानन ! । नियी-
 ति सदा यत्र रात्राय सपरिच्छदः ॥१२२२॥ देहिनां चार्चित्त्यानां श्वेसायत् कुतः सुखम् ? । यावत्तैः
 प्राप्ते नैव सुष्कायो वरस ! मण्डपाः ॥१२२३॥ तथेयं वेदिका तात ! इन्ति निःसृष्टाभिषा । औदय मोगेयु
 दोस्य संपदिव वृणात् ॥१२२४॥ येषां वैषा स्थिता त्रिषे वन्यानां वत्स ! वेदिका । नेत्रैर्न देवैर्नो
 न्यस्तेषां प्रयोजनम् ॥१२२५॥ तथास्य जीववीर्याक्यविष्टरस्य प्रभावतः । रात्राय सपरीवारः कुरुते राज्य
 तम् ॥१२२६॥ यथैतन्न मन्त्र्यत्र महामोहादिभिस्तदा । आक्रान्तोऽय धर्म गच्छेत् स्वसमृद्ध्या सहानया
 ॥१२२७॥ तदयं नगरं लोकाः पर्यतः क्षित्तरं पुरम् । तच्छना मण्डपो वेदी विष्टरं च समासतः ॥१२२८॥
 निःश्रेयमपि पचास ! समाख्यातं मया तव । परिवारयुतो राजा सांप्रतं तु निवेद्यते ॥१२२९॥

१ सञ्जन्ते मा० क० ग० । २ पृथक् ० पा० ।

॥ युगम् ॥ प्रकर्षोऽथ तदा दध्यौ यदिदं किल वर्णितम् । मासेन तस्य भावार्थः प्रस्फुरत्येष मे हृदि ॥ १२३० ॥
 अकामनिर्जरापेक्षं जन्तोर्वीर्यं यदुत्कटम् । मिथ्यादृष्टेर्विना ज्ञानं तद्वि सात्त्विकमानसम् ॥ १२३१ ॥ ये तेन
 संयुता लोका वास्तव्यास्तत्र ते मताः । तैरेव तत्प्रभावेण क्रमात्कल्याणमाप्न्यते ॥ १२३२ ॥ आत्माऽन्योऽन्यद्वपुः-
 पुत्रकलत्रविभवादिकम् । तेषामेवेदशी बुद्धिर्या विवेकः स उच्यते ॥ १२३३ ॥ विवेकाच्च प्रयत्नो यस्तेषामेवा-
 ल्पकर्मणाम् । महामोहादिनाशायाप्रमत्तत्वं तदीरितम् ॥ १२३४ ॥ पुरमेतत्पुनर्जनं विज्ञेयं जैनशामनम् । चतुर्णः
 पुनः संघस्तद्वास्तव्या जनाः स्मृताः ॥ १२३५ ॥ मण्डपो वेदिका पीठं पुनरेतद् यथोदितम् । यथार्थमेव विज्ञेयं
 तथैव त्रयमप्यदः ॥ १२३६ ॥ व्यात्वेति बोधावष्टम्भतुष्टः स ग्राह मातुलम् । आरूपाहि माम् ! राजानं ममैनं
 सपरिच्छदम् ॥ १२३७ ॥ ऊचेऽथ मातुलोऽप्येवं त्रैलोक्यसुखकारकः । वत्स ! चारित्र्यमाल्यो नरनाथोऽयमुच्यते
 ॥ १२३८ ॥ दानशीलतपःशुद्धभावनाख्यानि भूपतेः । मुखान्येतानि चत्वारि ज्ञेयान्यस्य यथाक्रमम् ॥ १२३९ ॥
 तत्राद्यं सर्वसत्त्वेषु दयाज्ञानाभयान्यलम् । सत्पात्रेषु च सद्गस्तु दापयत्याननं सदा ॥ १२४० ॥ अष्टादशमहस्राणि
 शीलज्ञानि मनीषिणाम् । मुखं निर्धृतिहेतूनि द्वितीयं कथयत्यदः ॥ १२४१ ॥ द्वादशधा निराक्रान्तं नानालब्धनिव-
 न्धनम् । वक्त्रमेतत्समाख्याति वृतीयं तु जने तपः ॥ १२४२ ॥ तुरीयमिदमास्यं तु भवनक्रान्तकारिणीः ।
 प्ररूपयति लोकेषु शुद्धा द्वादश भावनाः ॥ १२४३ ॥ तदेवं चदनैरेभिश्चतुर्भिः पुरवामिनाम् । एषां निःशेषो-

अन्ते तथा भूयोऽप्यायान्त्यत्र यथा न ते ॥ १२१५ ॥ तथैतन्नगरं नैन समीहिसफलप्रदम् । चिन्तारत्नमिधानस्यै
 मन्दमागैः सुदुर्लभम् ॥ १२१६ ॥ यतः कथञ्चिदुच्छ्वापि पुरं सावित्रकमानसम् । नारुणते विवेकात्रावत्र सत्त्वैः प्रमा
 विभिः ॥ १२१७ ॥ इहापि कञ्छादास्त्रेर्न मृगमिदमाप्यते । पुण्यादिदमपि प्राप्य नाप्यते नगरं स्रदः ॥ १२१८ ॥
 ततश्च नगरं मेष्ट सर्वायिपुरेभ्यदम् । विद्वद्भिः कीर्णते सात ! मण्डवर्षे व्रतेष्विव ॥ १२१९ ॥ तथा ये विमलात्मानो
 निवसन्त्यत्र साधवः । नैराचिर्यायते कोऽपि तेषां संतुष्टयेतसाम् ॥ १२२० ॥ सुव्रन्ति नाप्रशस्तैस्ते महामोहादि
 रैरिभिः । रज्यन्ते तु प्रशस्तैर्यु महामोहादिपूषकैः ॥ १२२१ ॥ तथा किं वर्णयाम्यस्य मण्डपस्य वरानन ! । निपी-
 दति सदा यत्र रात्राय सपरिच्छदः ॥ १२२२ ॥ देहिनां चार्चितव्यानां भवेचावत् कुतः सुखम् ? । यावत्सैः
 सेष्यते नैव सुच्छायो बत्स ! मण्डपः ॥ १२२३ ॥ तथेय वेदिका तात ! इन्ति निःसृष्टामिवा । लौट्य मोगेषु
 सत्त्वानां दोस्त्य संपदिव द्यवात् ॥ १२२४ ॥ येषां येषां स्थिता चित्ते धन्यानां वत्स ! वेदिका । नेन्द्रेर्न देवैर्नो
 यूपैर्नान्यैस्तेषां प्रयोजनम् ॥ १२२५ ॥ तथास्य श्रीवर्षीर्याकपविष्टस्य प्रमादतः । रात्राय सपरीवारः कुर्वते रान्य
 मनुवम् ॥ १२२६ ॥ यथैतन्न मयत्वात्र महामोहादिमिस्तदा । आक्रान्तोऽयं धर्मं गच्छेत् स्वसमृद्ध्या सहानया
 ॥ १२२७ ॥ तदेव नगरं लोकाः पर्वतः शिखरं पुरम् । तन्नना मण्डपो वेदी विष्टरं च समासतः ॥ १२२८ ॥
 निःशेषमपि पचाद्य ! समारुप्यार्तं मया तव । परिहारयुतो रात्रा सांप्रतं तु त्रिवेपते ॥ १२२९ ॥

॥ युग्मम् ॥ प्रकर्षोऽथ तदा दध्यौ यदिदं किल वर्णितम् । मामेन तस्य भावार्थः प्रस्फुरत्येष मे हृदि ॥ १२३० ॥
 अकामनिर्जरापेक्षं जन्तोर्वीर्यं यदुत्कटम् । मिथ्यादृष्टेर्विना ज्ञानं तद्वि सात्त्विकमानसम् ॥ १२३१ ॥ ये तेन
 संयुता लोका वास्तव्यास्तत्र ते मताः । तैरेव तत्प्रभावेण क्रमात्कल्याणमाप्न्यते ॥ १२३२ ॥ आत्माऽन्योऽन्यद्वपुः-
 पुत्रकलत्रविभवादिकम् । तेषामेवेदशी बुद्धिर्यां विवेकः स उच्यते ॥ १२३३ ॥ विवेकाच्च प्रयत्नो यस्तेषामेवा-
 ल्पकर्मणाम् । महामोहादिनाशाय प्रमत्तत्वं तदीरितम् ॥ १२३४ ॥ पुरमेतत्पुनर्जनं विज्ञेयं जैनशासनम् । चतुर्वर्णः
 पुनः संघस्तद्वास्तव्या जनाः स्मृताः ॥ १२३५ ॥ मण्डपो वेदिका पीठं पुनरेतद् यथोदितम् । यथार्थमेव विज्ञेयं
 तथैव त्रयमप्यदः ॥ १२३६ ॥ ध्यात्वेति बोधावष्टम्भतुष्टः स ग्राह मातुलम् । आख्याहि माम् ! राजानं ममनं
 सपरिच्छदम् ॥ १२३७ ॥ ऊचेऽथ मातुलोऽप्येवं त्रैलोक्यसुखकारकः । वत्स ! चारित्रधर्मख्यो नरनाथोऽयमुच्यते
 ॥ १२३८ ॥ दानशीलतपःशुद्धभावनाख्यानि भूपतेः । मुखान्येतानि चत्वारि ज्ञेयान्यस्य यथाक्रमम् ॥ १२३९ ॥
 तत्राद्यं सर्वसत्त्वेषु दयाज्ञानाभयान्यलम् । सत्पात्रेषु च सद्गस्तु दापयत्याननं सदा ॥ १२४० ॥ अष्टादशमहस्त्राणि
 शीलाङ्गानि मनीषिणाम् । मुखं निर्घृतिहेतूनि द्वितीयं कथयत्यदः ॥ १२४१ ॥ द्वादशधा निराकाङ्क्षं नानालब्धिनिव-
 न्धनम् । वक्त्रमेतत्समाख्याति तृतीयं तु जने तपः ॥ १२४२ ॥ तुरीयमिदमास्यं तु भवचक्रान्तकारिणीः ।
 प्ररूपयति लोकेषु शुद्धा द्वादश भावनाः ॥ १२४३ ॥ तदेवं वदनैरेभिश्चतुर्भिः पुरवासिनाम् । एषां निःशेषसो-

कृपानि करोत्येव महीपतिः ॥ १२४४ ॥ तथासौ वीक्ष्यते सौम्य ! स्फटिकोपलनिर्मला । भर्द्वासने निविष्टास्य
 भूमर्तुर्या मृगेषणा ॥ १२४५ ॥ इय हि विरतिर्नाम पार्थिवस्यास्य वल्लभा । गुणैस्तु स्वपतेरेव समाना विबुधैर्मता
 ॥ १२४६ ॥ ये स्वेते पद्म इदयन्ते राखानोऽम्यर्थेवर्षिण । एतेऽस्यैव नरेन्द्रस्य सुहृदोऽस्यन्तवल्गुभाः ॥ १२४७ ॥
 मापः सामायिकस्तत्र छेयोपस्थापनः परः । परिहारविद्वदीयस्तृतीयस्तु निगद्यते ॥ १२४८ ॥ तुर्यः दृष्टमसंय
 रायो यथास्यातस्तु पञ्चमः । नैर्मस्योदवो सोके यथाप्येते ययोषरम् ॥ १२४९ ॥ चारित्र्यधर्मरावस्यः पार्थ
 यस्त्येव वीक्ष्यते । सोऽस्यैव पतिपर्मस्म्यो ज्येष्ठो राज्यधरा सुतः ॥ १२५० ॥ अयं च परमानन्दनिदानं तृपनन्दनः ।
 बहिर्ये मृनयो रद्यास्त्वया देवामतिप्रियाः ॥ १२५१ ॥ दशेक्यन्तेऽन्तिकेऽमूनि मानुषाम्यध्रे यानि तु । सेवकान्यङ्ग-
 मूतानिः खान्त्यादीन्यस्य हानि हि ॥ १२५२ ॥ कोपहान्तिं विनम्रस्त्वमश्वात्वं वीतकाह्वताम् । नानातपः संयतत्व
 रेण्यवाप्तं विद्वद्वताम् ॥ १२५३ ॥ निष्परिग्रहां मद्यचारितां वानगास्त्रि । एतेषां च बलेनैव प्रवर्धयति राजभूः
 ॥ १२५४ ॥ दुरमम् ॥ अस्यार्धविहारीना या त्वेया इत्येतेऽज्ञाना । सुम्नावसारता नाम सास्यैव प्रेयसी मता
 ॥ १२५५ ॥ दम्पत्योरनयोर्भद्र ! बन्धुबन्धुक्रयोरिव । यादृक् परस्परं प्रेम शास्त्रं न कापि रक्ष्यते ॥ १२५६ ॥
 मस्यासमस्तु पस्ताव ! युक्तो द्वादशमिर्मेदः । वीक्ष्यते गृहिषमस्मिन्मयः सोऽस्यैवापरको मतः ॥ १२५७ ॥ मुक्त
 एतुल्यवासस्यस्तेपाग्रहपरिग्रहैः । विगृहिरतिरत मोगोपमोगे यस्तकारिणम् ॥ १२५८ ॥ अनर्बदम्भविरत सामायिक-

कृतादरम् । देशवकाशिकासक्तं पौषधे विहितोद्यमम् ॥ १२५९ ॥ संविभागाभिद्युक्तं च विधत्ते गुहिणं जनम् ।
 राजस्रजुः सदा चायं निजैर्द्वादशभिर्जनैः ॥ १२६० ॥ विशेषकम् ॥ किञ्चास्य यावतीमाज्ञां शक्त्या यः कुरुते जनः ।
 तस्य तावत् करोत्येव फलं नास्त्यत्र संशयः ॥ १२६१ ॥ या त्वेपास्यान्तिकासीना विलोलाक्षी विलोक्यते । अस्यैव
 सा कुमारस्य प्रिया सद्गुणरक्ता ॥ १२६२ ॥ वत्सला मुनिलोकस्य गुरुणां विनयोद्यता । पत्यावकुत्रिमस्नेहा कस्य न
 स्यादसौ मुदे ? ॥ १२६३ ॥ चारित्रधर्मराजस्य समीपे यस्तु दृश्यते । सोऽयं महत्तमोऽस्यैव सम्यग्दर्शनामकः ॥ १२६४ ॥
 देवे देवमतिं सम्यग् गुरौ च गुरुवासनाम् । धर्मे च धर्मधिपणां विधत्ते देहिनामसौ ॥ १२६५ ॥ महामोहस्य च
 यथा स मिथ्यादर्शनोऽखिलम् । तन्त्रयत्यनिशं राज्यं तथाऽसावस्य भूपतेः ॥ १२६६ ॥ भूपालः पालकं चैनं
 विशेषेण कुमारयोः । सदा चक्रे ततो नैतौ दृश्येते क्वाप्यमुं विना ॥ १२६७ ॥ या त्वसौ दृश्यते शुभ्रवर्णाभ्यर्णेऽस्य
 वर्णिनी । इयं हि मन्त्रिणोऽस्यैव सुदृष्टिर्नामतः प्रिया ॥ १२६८ ॥ इयं च कुरुते वत्स ! येषां हृदि सदास्पदम् ।
 तेषामेतत्पुरं मुक्त्वा नान्यत्र रमते मनः ॥ १२६९ ॥ सम्यग्दर्शनपार्श्वस्थो यस्त्वसौ सौम्य ! दृश्यते । सद्बोध-
 नामकः सोऽयं सचिवोऽस्यैव भूपतेः ॥ १२७० ॥ भूतं भावि भवत् स्रक्षं दूरस्थं नश्वरं स्थिरम् । सर्वमप्येष सद्बोधः
 स्वबुद्ध्या वस्तु बुध्यते ॥ १२७१ ॥ किञ्चात्र बहुनोक्तेन तत्रास्ति त्रिजगत्यपि । यदेव सचिवो नैव करस्यमित्र पश्यति
 ॥ १२७२ ॥ पार्श्वेऽस्यैषाङ्गना या तु याति लोचनगोचरम् । महामात्यस्य सास्यैवावगतिर्नाम वल्लभा ॥ १२७३ ॥

स्वरूप जीवित प्राणाः सर्वस्वं च वपुस्त्वया । इय रि सधिषस्यास्य प्रेयसी वर्धते सदा ॥ १२७४ ॥ ये स्वेते पञ्च
 रसपन्तेऽमास्पस्यास्यान्तिहस्थिताः । एतस्यैव वयस्यास्ते जीवितावपि बहुभाः ॥ १२७५ ॥ आयोऽत्राभिनि
 रोधोऽप विद्ययातः पुरसासिनाम् । इन्द्रिपानिन्द्रियद्वान मनानां जनयत्यलम् ॥ १२७६ ॥ सदागमाभिधानस्तु
 द्वितीयोऽय निगाद्यते । समस्तवस्तुविस्तारपरमार्थोपदेशकः ॥ १२७७ ॥ न स्याद्यद्यत्र वागम्येय श्रेयार्णां कलदा ननु ।
 वदेत् स्वरूपमन्येषां मूकानां रि स्वमायता ॥ १२७८ ॥ तृतीयोऽवधिसंज्ञस्तु वयस्योऽय प्रक्षीर्यते । बहुस्यस्व
 दीर्घादिनाद्यानकरोऽस्तिनाम् ॥ १२७९ ॥ मनःपर्यायनामाऽय चतुर्थः प्रोच्यते पुनः । संक्षिप्तीवमनोभावसाक्षा
 त्कारविभारदः ॥ १२८० ॥ पञ्चमः केवलो नाम सारदेय पुनर्मतः । मृतमाविमवत्सर्वमावाभावावभासकत्
 ॥ १२८१ ॥ तदेवं पञ्चभिर्मित्रैः समेतो मानुमानिव । तस्यो रत्नस्य सदोषो दानसंवरणामिहम् ॥ १२८२ ॥
 प्रक्रमोऽपावद् माम् । सु संतोषनरेचरा । न दर्शितस्त्वयाद्यापि यत्र मेऽस्पन्तकोऽस्तुहम् ॥ १२८३ ॥ विमर्शोऽप्याह
 यो वस्त । निषण्णो हयते पुरा । संयमस्य स संतोषो हेयोऽय प्राह दुर्दिशूः ॥ १२८४ ॥ यस्योपरि समायाता
 महाभोदादिमूढाः । विक्षेपेण स संतोषो नात्र किं मृतनायकः । ॥ १२८५ ॥ मातुलोऽप्यभ्यधायात । नैवाय
 मृतनायकः । वारित्रपर्मराशस्य पदागिरिवि दुष्यताम् ॥ १२८६ ॥ किन्तु नीतिपरो वक्षो चिक्रमी संधिपिप्रदी ।
 तेनैव तपपातुरदे स्वापितो मूढमूढवा ॥ १२८७ ॥ संपूर्णवत्तसामग्र्या प्रमथोरामलीलया । स्वर्वानादीनि चानेन

तानि दृष्टानि कुत्रचित् ॥ १२८८ ॥ ततोऽभिभूय तान्येष स्वमाहात्म्येन निर्धृतौ । नयति स जनं कश्चिद् बलनेपा
 महीभुजाम् ॥ १२८९ ॥ ज्ञात्वेनमथ वृत्तान्तं महामोहादिभूभुजः । अस्योपर्यायियुश्चित्तघृन्त्यटव्यां रणेच्छवः
 ॥ १२९० ॥ अयमेव यतोऽमीभिः संतोषो मूलनायकः । चारित्रधर्मभूपस्य पदातिरपि निश्चितः ॥ १२९१ ॥
 तावदेव हि वेत्यत्र जनो यावत्किलेक्षते । यतः सितोदरोऽपीह कृष्णसर्पोऽभिधीयते ॥ १२९२ ॥ संतोषेण च
 तत्रैषां सार्द्धं रणमनेकशः । संजातं न च संजातौ स्फुटौ जयपराजयौ ॥ १२९३ ॥ ततः सैन्यद्वयस्यास्य रुपाऽन्योन्यं
 जिगीषतः । काले गच्छति पद्माक्ष ! न जाने किं भविष्यति ? ॥ १२९४ ॥ तदेव दर्शितस्तुभ्यं मया संतोषतन्त्रपः ।
 आख्यातश्चास्य वृत्तान्तो यत्र तेऽत्यन्तकौतुकम् ॥ १२९५ ॥ या त्वस्य सविधासीना वीक्ष्यते पङ्कजेक्षणा । सा निष्पि-
 पासिता नाम दयितास्यैव संस्मृता ॥ १२९६ ॥ साम्यं शुभाशुमे स्पर्शादिकेऽसौ कुरुतेऽङ्गिनाम् । लाभालाभे सुखे
 दुःखे तुष्टिं च जनयत्यलम् ॥ १२९७ ॥ तदेवं स्वाङ्गिकानेकपरिवारसमन्वितः । चारित्रधर्मराजोऽयमाख्यातः पृथिनी-
 पतिः ॥ १२९८ ॥ ये त्वेते वेदिकाभ्यर्णे वर्तन्ते मण्डपस्थिताः । शुभाशयादयस्तात ! तेऽप्यस्यैव पदातयः ॥ १२९९ ॥
 चारित्रधर्मराजस्यादेशेन रुचिराण्यमी । कार्यणि सर्वदा सर्वे कुर्वन्त्युर्वीभुजो जने ॥ १३०० ॥ किञ्च मर्त्याः स्त्रियो
 डिम्भा ये लोके सुखहेतवः । वर्तन्तेऽन्येऽपि विज्ञेयाः सर्वे तेऽप्यत्र संस्थिताः ॥ १३०१ ॥ ततश्च ते महामोहादयो
 विश्वद्विषो यथा । चारित्रधर्मराजाद्यास्तथैते विश्वबान्धवाः ॥ १३०२ ॥ एते ह्यपारसंसारसागरोच्चारसेतवः ।

निर्गतिं चनमद्रेतमुत्तो संप्रापयन्ति ताम् ॥ १३०३ ॥ तदेव ते समासेन मया गयातमदः मुदः । मामस्येन समा
स्यातुं कोटिचिह्नोऽपि न क्षमः ॥ १३०४ ॥ यावोऽप्युना वदिर्यस्य ! पूर्णं वेदस्त्रीतुक् तव । अस्त्ववमिति मेनोक्ते
मण्डपाचो निरीयतुः ॥ १३०५ ॥ गाम्भीर्यदार्प्योयोदिरयकट्याचिराजितम् । पद्मःप्रथयसौजन्यनयादिगमता
कुलम् ॥ १३०६ ॥ मुदिपाटववाग्नित्वदास्याद्यभीयपरितम् । अचापतमनस्तिरश्मगुणपादानसंभृतम् ॥ १३०७ ॥
पारावार इवाज्वारं चतुरङ्ग महाबलम् । चास्त्रिषमैराजस्य तद्वरिस्वावपश्यताम् ॥ १३०८ ॥ विद्वपकम् ॥ प्रकर्मोऽय
समुभूतर्योऽमापिट मातुलम् । यथेष्टमपुना माम ! पुरित मे कुतूहलम् ॥ १३०९ ॥ यतोऽत्र किञ्चिद् ददप यत्
तत्सर्वं ददितुं स्वया । एवं च कुर्वता किं स्वया नोपकृत मम ! ॥ १३१० ॥ कवलं रमणीयऽत्र नगर निजली
सया । विनानि कतिचिन्माम ! वस्तुमिच्छानि सांप्रतम् ॥ १३११ ॥ कुर्येस्तांस्तान्निचारांश्च निष्ठाभ्यप्र यथा यथा ।
तथा तथा भवाम्भुषे प्राप्नोऽह त्वत्प्रसावतः ॥ १३१२ ॥ अह च परमां काष्ठां नयो मामेन मर्षया । दिनानि
कतिपित् तस्मामामोऽत्र स्यातुमर्हति ॥ १३१३ ॥ मातुलोऽप्यम्वीद् परस्य ! तवेष्टा या प्रवर्त्तते । तामेव स्वस्तु
साकाही किं मनक्ति ! वयो वनः ॥ १३१४ ॥ महाप्रसाद इयुस्त्वा पुरे तत्रैव तोपमाह । मासदय निनायाऽय
प्रकर्मो मातुलान्वितः ॥ १३१५ ॥ चन्द्रचन्दनतोपादिपदार्थानां कृतार्थयन् । यदिमानमयास्पन्तमीप्सो ग्रीष्मर्तुरा
यवो ॥ १३१६ ॥ वरन्त्यो दहिना वदं पचत्यमृतसंहतीः । वहिन्याता इवारण्या यत्र सूका वयुस्तराम् ॥ १३१७ ॥
रोरोमृणान्तरे यत्र चित्रभासुस्वषाऽज्यसत् । व्यलीयन्तस्त्वदन्तरया यथा पातुमया वनाः ॥ १३१८ ॥ यत्र मुदि

भजन्ति स्म वासराः सागरा इव । तनुतां च निशीथिन्यः श्रोतस्विन्य इवोच्चकैः ॥ १३१९ ॥ विगलद्दधर्मवारीणि
 शरीराणि शरीरिणाम् । दधुर्यत्र सजीवाम्बुयन्त्रपुत्रकविभ्रमम् ॥ १३२० ॥ ततश्चैवंविधे ग्रीष्मे विमर्शो भगिनीसुतम् ।
 निजगादेति गच्छावः स्वस्थानं वत्स ! सांप्रतम् ॥ १३२१ ॥ प्रकर्षः प्राह गमने दारुणोऽवसरोऽधुना । तन्नाहं माम !
 शक्नोमि गन्तुं वर्त्मनि सर्वथा ॥ १३२२ ॥ ततो मासद्वयमिदं स्थायते तापभीषणम् । पश्चात्तु शीतलीभूते पथि
 नूनं प्रयास्यते ॥ १३२३ ॥ तथेत्यङ्गीकृते बुद्धिबान्धवेनाऽथ तद्युतः । पुनर्मसिद्वयं निन्द्ये जामेयस्तत्र पूर्ववत्
 ॥ १३२४ ॥ पर्जन्यगजितैः केकिकेकाभिश्च प्रबोधयन् । कामं कामिमनः सुप्तमथ मेघतुराययौ ॥ १३२५ ॥
 गर्जद्बिहासः कृष्णाङ्गः स्फुरिताशनिकर्त्रिकः । प्राणान्प्रवासिनां यत्र जग्रसे घनराक्षसः ॥ १३२६ ॥ वर्षर्ष निर्भरं
 यत्र दधानो धनुरायतम् । धाराघरोऽम्बुधाराभिः शरैरिव धनुर्धरः ॥ १३२७ ॥ परितोऽपूरयद् यत्र कासारान्सलि-
 लैर्धनः । वेदान्योऽथैरिवात्यर्थमर्थिसार्थमनोरथान् ॥ १३२८ ॥ पङ्ककण्टकसंकीर्णाः पन्थानश्च पदे पदे । अभवन्
 दुर्गमा यत्र ग्रन्था इव संशयाः ॥ १३२९ ॥ अथेदक्षासु वर्षासु प्रकर्षः प्राह मातुलम् । अधुना गम्यते माम !
 त्वरितं तातसन्निधौ ॥ १३३० ॥ यतः संप्रति पन्थानः सर्वतो घनवृष्टिभिः । प्रशान्तपांशुसंतापा बभूवुः सुगमाः
 किल ॥ १३३१ ॥ प्रत्याह मातुलोऽप्येवं मैवं वादीरकैर्द्वद ! अधुना हि व्यवच्छिन्नं विशेषेण गतागतम्
 ॥ १३३२ ॥ यतः पङ्कादिसपूर्णाः पन्थानो दुर्गमा भृशम् । अभवन्नधुना तात् ! वर्षत्यब्दे प्रवासिनाम् ॥ १३३३ ॥

एवावन्त ततः काल सप्तिलोऽग्र यथाऽनघ ! । मासद्वयमिव णिष्ठ संप्रस्पृषि तथैव हि ॥ १३३४ ॥ किञ्चात्र यान्बहुः
 कालो न दोषाय गुणायहः । यतः सोऽनुक्षण वसतु ! आयाते तत्र बृद्धये ॥ १३३५ ॥ तथैति स्वीकृते तत्र वर्षा
 मासद्वयं पुनः । स्थित्वा समायातो मेवे दृष्टौ नाभेयमातुसौ ॥ १३३६ ॥ प्रियाखनुस्तुषोपेतमास्थानस्य नरेयस्य ।
 दुमोदय घनोत्कण्ठ तौ वज्राय प्रजेयतुः ॥ १३३७ ॥ विषयधमवाप्तिष्य मणिनी प्रमिपस्य च । सञ्जयाक्षीर्लम्ब
 पीठत्र न्यपरद्विलोचनः ॥ १३३८ ॥ प्रकर्षोऽदि समातिङ्ग्य स्नेहावाचाय मूर्धनि । अस्याप्यतु निबोत्सग्ने सर्वे
 स्वैर्गुल्मिः क्रमात् ॥ १३३९ ॥ यथास्थानं निरण्येऽय प्रकर्षे तैः प्रमोदिभिः । विमर्शः वेममापृच्छय कार्यसिद्धिम
 दृच्छयत ॥ १३४० ॥ विमर्शोऽय पुरस्तेन मूलादारम्य विस्तरत् । सुव्यक्तं तं यथावत् वृषान्तु सर्वमाक्यत
 ॥ १३४१ ॥ इतश्च मांसमपायैर्लुक्कच लोठवोक्किभिः । रक्षनां स चक्रः पापो न वेत्तपसि किञ्चन ॥ १३४२ ॥
 अन्यदा मदिरागानविभुरीमृतमानसः । महाकागम्रमेवैव यदुपासममायत् ॥ १३४३ ॥ विव्रित तस्य संस्कृत्य
 सोलवोक्त्या वदौ च सः । रक्षनायै तदाल्पस्वादादमोदिसाधिकं च सः ॥ १३४४ ॥ ततश्च कर्षान्नित्यान्त्यात्
 इत्या इत्या स दुर्मतिः । रक्षनायै महामासे लोसतोक्त्या सदा वदौ ॥ १३४५ ॥ एव च मलयन् सुदुरः प्रत्याहं पिच्छि
 नृणाम् । विषया सर्वलोक्षनां स राक्षस इवाययत् ॥ १३४६ ॥ मन्येपुष्पीरघत्रागौ गृहे श्रुतद्विम्बिनः । प्रविबेस
 दुरापाः स मानुषमिष्टधया ॥ १३४७ ॥ सामरूपेण सूरेण तेन संहरयेऽथ सः । सुप्तं तत्रनयं श्रेव मत्स्यमादाय
 निमृत् ॥ १३४८ ॥ हृदोऽय दृष्टकारणमिच्छितः स्वजनः स तम् । अहं वदाम्य नित्ये च पञ्चत्नां यातनाश्रितैः

॥ १३४९ ॥ प्रभाते तं च वृत्तान्तं श्रुत्वापि जनवार्चया । नानिष्टं चक्रिरे शूरस्य जडबन्धवः ॥ १३५० ॥
 साध्वसौ निहतः पापः शूरेण कुलदूषणः । चिन्तयन्त इति प्रोचैः प्रत्युतैते मुदं ययुः ॥ १३५१ ॥ अमुं च जड-
 वृत्तान्तं निरीक्ष्य स विचक्षणः । इति संचिन्तयामास निर्मलीमसमानसः ॥ १३५२ ॥ इहापि हि जडस्येदं रसना-
 लालनात्फलम् । बभूव परलोके तु भविता दुर्गतिध्रुवम् ॥ १३५३ ॥ ध्यायन्निति विरक्तोऽसौ रसनालालने
 भृशम् । तस्यौ विचक्षणः पूर्वं यावत्तौ समुपेयतुः ॥ १३५४ ॥ मूलशुद्धौ विमर्शेनाऽऽख्यातायामथ विस्तरात् ।
 रसनां त्यक्तुकामोऽसौ पितरं प्रत्यभाषत ॥ १३५५ ॥ तात ! संदर्शितस्तावत्स्वविपाकोऽनया जडे । सुतया
 दोषपुञ्जस्य रागकेशरिमन्त्रिणः ॥ १३५६ ॥ तदेनामधुना भार्या दुष्टां दुष्टकुलोद्भताम् । सर्वथा त्यक्तुमिच्छामि
 ताताहं त्वदनुज्ञया ॥ १३५७ ॥ शुभोदयोऽप्युवाचैवं भार्येति प्रथिता जने । तवेयं रसना तस्मान्नाकाण्डे त्याग-
 मर्हति ॥ १३५८ ॥ अतः क्रमेण मोक्तव्या त्वयेयं वत्स ! सर्वथा । यदत्र सांप्रतं प्राप्तकालं ते तत्पुनः शृणु ॥ १३५९ ॥
 ये ते तुभ्यं महात्मानो महामोहादिमुदनाः । विवेकपर्वतारूढा विमर्शेन निवेदिताः ॥ १३६० ॥ तन्मध्यस्थस्य
 ते वत्स ! तदाचारेण तिष्ठतः । दुष्टाप्यनिष्टं नो किञ्चिद्रसनाऽसौ विधास्यति ॥ १३६१ ॥ तस्मादारुह्य तत्राद्रौ
 मध्ये तेषां महात्मनाम् । तिष्ठ त्वं सकुटुम्बोऽपि तामेकां प्रोज्झ्य लोलताम् ॥ १३६२ ॥ ततो विचक्षणः प्रोचे
 तात ! दूरे स पर्वतः । कथं कुटुम्बसहितस्तत्राहं गन्तुमीश्वरः ? ॥ १३६३ ॥ प्रत्युच्चेऽथ पिता चिन्ता त्वया कार्यात्र
 कापि न । चिन्तामणिरिवायं हि विमर्शो यस्य ते सखा ॥ १३६४ ॥ यतोऽस्य विद्यते वत्स ! पार्श्वे योगाञ्जनं

वरम् । तद्वत्तारुण्यत्वेन तन्निर्देव महागिरिम् ॥ १३६५ ॥ प्रकर्षो व्याहरत् तासु ! सत्यमेतन्न संशयः । अनुभूतं मया
 प्यस्य योगाञ्जनविनृम्भितम् ॥ १३६६ ॥ तावदेव हि नेरुयन्ते मावास्ते पथतादयः । यावदेव महावीर्यं न प्रयुञ्जे
 तदञ्जनम् ॥ १३६७ ॥ यदा तु विमलासोक प्रयुञ्जेऽसौ तदञ्जनम् । तदा सर्वत्र भावास्ते भासन्ते मणिनां ध्रुवम्
 ॥ १३६८ ॥ विषय्योऽयं सानन्दो विमर्शं प्रत्यभाषत । यदेवं दीयतां भद्र ! ममापि हि तदञ्जनम् ॥ १३६९ ॥
 विमर्शोऽद्यात्तत्त्वस्मै तदञ्जनमवेष्यत । तद्वत्तात्पर्यसादीनि तानि साक्षाद्विषयव्यवहारः ॥ १३७० ॥ ततः पितृप्रदपुटि
 बहुर्यतनयान्वितः । दधानो रसनां तां च स्थितां वदनकोटरे ॥ १३७१ ॥ केवलं लोलसामेकां सुस्वा तां पुष्ट
 वेदिकां । तमाख्या विवेकाद्रिं स तलेन पुरं ययौ ॥ १३७२ ॥ वरेर्गुणधराण्यस्य महात्मैकध्विरोमयेः । पार्श्वे
 तत्राप्य चप्राह वीक्षां मरुत्तु विषयव्यवहारः ॥ १३७३ ॥ युग्मम् ॥ तथैव तत्कदुर्म्बं स्व समग्रमपि पालयन् । सोऽस्यादच
 सुल तत्र मध्ये तर्पां महात्मनाम् ॥ १३७४ ॥ तदाचारसदासेवाभिभूतरसनम् सा । अस्याप्यत सुदा तेन गुरुणा
 स्वर्पदे क्रमात् ॥ १३७५ ॥ रसनाकथानकम् ॥ स बान्यत्रापीत्यमाणो ब्रह्मण्यः परमार्थतः । विवेकद्वैलभृत्तत्वे
 चैन तत्रैव ससुरे ॥ १३७६ ॥ नखाहनभूपाळ ! स एवाहं विषयव्यवहारः । यतो वेयस्त एदेते महात्मानाम् साधवः
 ॥ १३७७ ॥ ततस्त्वया महाराज ! वैराग्यस्य निषयनम् । भक्तमीमे पदप्रच्छिन्नं तदिदं कथितं तव
 ॥ १३७८ ॥ एव वापस्मिन्ते वीक्षा यरोपाखगुरो मया । पापा साप्युज्जिता मार्पा न मया येन सर्वथा ॥ १३७९ ॥

पाल्यते येन चाद्यापि तत्कुटुम्बं तथैव हि । तस्य मे कीदृशी नाम प्रव्रज्या भूप ! कथ्यताम् ? ॥ १३८० ॥ तथापि
 प्रतिभासेऽहं यत्ते दुष्करकारकः । स एष किं गुणग्राही सज्जनप्रकृतेर्गुणः ॥ १३८१ ॥ अस्यैव जैनलिङ्गस्य माहा-
 त्म्यमथवाद्भुतम् । किञ्चान्यत्कारण किञ्चिदिति वेष्मि न सर्वथा ॥ १३८२ ॥ एवमाख्याय विरते तत्राचार्ये
 विवक्षणे । ज्ञाततदुक्तमार्थः प्रहृष्टः प्राह पार्थिवः ॥ १३८३ ॥ त्वेदं यादृशं श्लाघ्यं कुटुम्बमभवत्प्रभो ! तादृशं
 मादृशैर्नूनं मन्दभाग्यैः सुदुर्लभम् ॥ १३८४ ॥ इदं च पोषयन्नत्र जैनलिङ्गेऽपि संस्थितः । अस्मदादिवदाप्नोति
 भवान्नैव गृहस्थताम् ॥ १३८५ ॥ लोलतां तां विनिर्जित्य येन चात्यन्तदुर्जयाम् । विदधे विद्यमानापि निःमारा
 रसनाप्यसौ ॥ १३८६ ॥ महामोहादिशत्रूंश्च तान्निर्जित्य वलीयसः । येन जैनपुरे दुर्गे स्थीयतेऽत्र सुखं सदा
 ॥ १३८७ ॥ स चेत् त्वं न भवस्यत्र हन्त दुष्करकारकः । कीदृशास्ते भवन्त्यन्ये ब्रूहि दुष्करकारकाः ? ॥ १३८८ ॥
 ततश्च ये भवन्त्यत्र महात्मानो भवादृशाः । ह्येयास्ते स्तवनीयास्ते ते वन्द्याश्च विभान्ति मे ॥ १३८९ ॥ एवं
 स्थिते महामोहप्रभृत्यारिभयाद्यथा । युष्माभिः साधुभिश्चभिर्जैनदुर्गमिदं श्रितम् ॥ १३९० ॥ तथा ममापि
 तदुर्गश्रयणेच्छाऽस्ति तद्गयात् । ततो मे दीयतां दीक्षा नाथ ! यद्यस्ति योग्यता ॥ १३९१ ॥ इत्युक्ते भूभुजा
 स्वरिः प्रोचे राजन्नयं तव । उद्यमः सुन्दरोऽवोधि मदुक्तार्थस्त्वया ध्रुमम् ॥ १३९२ ॥ उचितैव तवाऽऽदातुं दीक्षा
 को हि विशारदः । जैनदुर्गं श्रयेन्नेदं महामोहादिविदुतः ? ॥ १३९३ ॥ गुरुणोत्साहितश्चैवं दीक्षां लातुमना नृपः ।

रान्ये क स्यापयायीति विष्णु विशेषेण बहुषी ॥ १३९४ ॥ अथागृहीतसङ्कटे ! तदाहं रिपुदारणः । निबिड-
 स्तस्समामन्ये तातेन प्रबिलोक्तिता ॥ १३९५ ॥ तदानीं च क्षुरीरेण कृक्षोऽपि हि कृक्षोदरि ! । पुण्योदयः स
 मे मित्र मनाक् सस्फुरतां गतः ॥ १३९६ ॥ दृष्यौ तासोऽथ मां वीक्ष्य स एव रिपुदारणः । मया वहिष्कृते
 गेहायू वराकः श्लोष्यतां गतः ॥ १३९७ ॥ हा ! हा ! मयेदं नो वारु कृतं यद्गर्तिसतः सुतः । विषवृक्षोऽपि
 संवर्ष्य स्वयं छेत्तुमर्त्तायतम् ॥ १३९८ ॥ तविद प्राप्तकाल मे रान्ये न्यस्येनमेव पत् । कुमारं कृतकृत्योऽहं
 दीक्षां गृह्णामि सत्वरम् ॥ १३९९ ॥ ज्योत्स्व्याहूय मां तातः सावरं पाणिना स्पृशन् । स्वोत्सङ्गे स्यापयामास
 सखनैरुद्विष्टोमणिः ॥ १४०० ॥ छरिं च तमवापृच्छन्मत्सुतेनाहुना प्रभो ! । लेभे सुकृतत्रन्माविसामग्री दुर्लभा
 प्यसौ ॥ १४०१ ॥ तदा किममुना तारणं विदधे दुष्कृतं पुरा । शानालोकेन मयवान् खानमस्त्येव पाह्वम्
 ॥ १४०२ ॥ छरिणाप्रमिदधे भूप ! न दोषोऽस्य उपस्थितः । छेतरात्रमुषाबाधौ तस्य सर्वस्य कारणम् ॥ १४०३ ॥
 भूयोऽप्यमिदधे तासो मदन्तेह कदा पुनः । क्षाम्प्रां पापवयस्याभ्यां वियोगोऽस्य भविष्यति ॥ १४०४ ॥
 छरिराह महाबल ! वियोगोऽथापि दुर्लभ । छेतरात्रमुषाबाधौ यतोऽप्यात्यन्तबलुमौ ॥ १४०५ ॥ प्रक्षारेण
 पुनर्येन छत्रियोगो भविष्यति । प्रान्ये काले गते त ते संप्रत्येव निवेदये ॥ १४०६ ॥ शुद्धामिसन्धि
 नीमास्थि नगरं शुभ्रमानसे । नरेन्द्रस्वस्य पत्न्यौ च वरतावर्जिते तमे ॥ १४०७ ॥ तयोर्वयवाक्रमं ध्विंसमृते

१० नाम्नास्ति क० स० ग० प० । २० धिंसमये त० क० स० ग० प० ।

तस्य भूभुजः । मृदुतासत्यते द्वे च विद्येते कन्यके शुभे ॥ १४०८ ॥ ततोऽसौ ते यदा कन्ये लप्स्यते रिपु-
दारणः । तदा पापवयस्याभ्यामेव नूनं वियोक्ष्यते ॥ १४०९ ॥ यतः पीयूषतुल्ये ते विषपुञ्जनिमौ त्विमौ ।
तस्मात्ताभ्यां सहावस्था नानयोर्भवति क्वचित् ॥ १४१० ॥ ततः प्रयोजनस्याऽस्य कश्चिदन्यो विचिन्तकः ।
यत्तु तेऽभिमतं भूष ! तदेवाऽऽचर सांप्रतम् ॥ १४११ ॥ तच्छ्रुत्वा चिन्तयामास तदा तातः स्वचेतसि । अहो !
कष्टमहो ! कष्टं मत्सुतस्य तपस्विनः ॥ १४१२ ॥ यस्येदृशौ रिपू नित्यं पार्श्वस्थौ दुःखदायिनौ । अहो ! वराको
नैवायं यथार्थो रिपुदारणः ॥ १४१३ ॥ परं किं क्रियते ह्यत्र नैवास्त्यस्य प्रतिक्रिया । करोमि केवलमहं सांप्रतं
हितमात्मने ॥ १४१४ ॥ ध्यात्वेति न्यस्य मां राज्ये कृत्वान्यदपि चोचितम् । विचक्षणगुरोः पार्श्वे तातो दीक्षा-
मुपाददे ॥ १४१५ ॥ ततश्च स चिवेकाद्रिस्थितोऽपि गुरुणा समम् । राजर्षिर्बह्विदेशेषु विजहार महामतिः
॥ १४१६ ॥ ममापि प्राप्तं राज्यस्य प्राप्य प्रस्तावमुन्मुदौ । शैलराजमृषावादौ सुतरां तौ विजृम्भितौ ॥ १४१७ ॥
हस्यमानस्ततः विद्वैर्निन्द्यमानश्च पण्डितैः । राज्यं चक्रे कियत्कालं पुण्योदयवशादहम् ॥ १४१८ ॥ इतश्च
तपनो नाम निःशेषनृपनायकः । चक्रवर्ती तदा भद्रे ! राज्यं पालयति क्षितौ ॥ १४१९ ॥ महीदि-
दृक्षया आम्यन्स सर्वबलसंयुतः । सिद्धार्थनगरे तत्र समायासीदर्थेकदा ॥ १४२० ॥ ततस्तदाऽऽगमोदन्तं
ज्ञात्वा विज्ञातनीतिभिः । अमात्यैरहमित्यूचे संभूय हितकामिभिः ॥ १४२१ ॥ पूज्यः समग्रभूपानां प्रचण्डा-

स्वच्छासनः । पटुस्वच्छमेविनीनाथस्तपनश्चक्रवर्षसौ ॥ १४२२ ॥ पुरालुषागतस्यास्य तदिदानी नरेष्ठितुः ।
 स्वागत क्रियतां देव ! गत्वाभिमुखमादरात् ॥ १४२३ ॥ अथाह वैलराजेन विधुरीकृतयेतनः । प्रत्यूचे स्वग्ध
 सर्वाङ्गः सचिवास्थान्मृगेष्टये ! ॥ १४२४ ॥ अरे ! निमृगाः ! को नाम तपनोऽय ममाऽग्रतः । परस्य पूजन कुर्या-
 मां न पुनरेष मे ॥ १४२५ ॥ तन्मुत्वा ते पुनः प्रोषुर्देवो मेवं प्रशस्यतु । देवेनाऽकुर्वतास्यार्चा स्वस्यानर्थः कृतो
 द्युतम् ॥ १४२६ ॥ अबद्धातो हि चमरेप निग्रालुप्ररक्षमः । देवेन्द्र एव देवानां निग्रहाय भवेद्युषाम् ॥ १४२७ ॥
 ततोऽस्मदुपरोधेन देवेनाऽस्य विधीयताम् । औषित्यमिति वस्यन्तस्ते पेतुः पदयोर्मम ॥ १४२८ ॥ मृषावावोप
 देष्टेन मया जगदिरेष्ट ते । न ममात्र क्षये तावत् विचोत्साहोऽस्ति सर्वथा ॥ १४२९ ॥ तपूयमधुना यात कुरुष्व
 तस्य बोधितम् । अहं तु पश्चादेष्ट्यामि समास्ये तत्र मूपतो ॥ १४३० ॥ तथेति त ममावेष्ट ते स्वीकृत्याप
 मन्त्रिभः । तपनामिदुलं प्रापुः प्रान्यग्रासुतपाजयः ॥ १४३१ ॥ अतु च मम हृदन्त चक्रवर्ती विवेद सः ।
 सरसाक्षा हि राजानो भवन्ति चरलोचनैः ॥ १४३२ ॥ मन्त्रिणोऽप्यथ ते गत्वा नेमुस्तपनचक्रिणम् । तत्तदौ
 चित्स्यनिर्माणाश्च मृद्वश्च तमरञ्जयन् ॥ १४३३ ॥ आषासान् दापयित्वाप्य समार्पा च निपद्य सः । यक्षी मत्कुण्डलो
 दन्त्यं यम्रच्छ मम मन्त्रिणः ॥ १४३४ ॥ दद ! देवप्रसादेन कुण्डली रियुवाचः । अधुना च समायास्यत्येव
 सुऽपि न्यविश्रपन् ॥ १४३५ ॥ मयुराहायकास्तेष्व प्रेषिता मम सन्निभौ । वैलरावमृषापादोक्षासाचांयाहमभ्यधाम्

॥ १४३६ ॥ अरे ! वदत तान् गत्वा सर्वान् सचिवपांसनान् । यत्तत्र प्रहिताः केन यूयं स्वच्छन्दचारिणः
 ॥ १४३७ ॥ अहं हि तत्र नैष्यामि यूयमप्यत्र सत्वरम् । आगच्छतान्यथा नास्ति जीवितं भवतामरे ! ॥ १४३८ ॥
 तच्छ्रुत्वा तैर्मदारुयाते गत्वाऽऽख्यातेऽथ मन्त्रिणः । प्रापुर्विधेयवैधुर्यं पश्यन्तस्ते मिथो मुखम् ॥ १४३९ ॥ सर्व-
 भौमोऽथ विज्ञाय तद्भावं तानभाषत । धीरा भवत भो ! यूयं मा भैष्ट सचिवोत्तमाः ! ॥ १४४० ॥ युष्माकं नैव
 दोषोऽयं रिपुदारणलक्षणम् । ज्ञातं मयाऽस्ति तत्तस्य भलिष्याम्यहमेव हि ॥ १४४१ ॥ युष्माभिः केवलं स्वामि-
 भक्तिर्धार्थिनाधुना । न युष्मादृशपत्तीनां क्षुद्रोऽयमुचितः खलु ॥ १४४२ ॥ नाभाग्योऽस्य च योग्योऽयं राज्यस्य
 प्राज्यसंपदः । न ह्याम्रपल्लवास्वादं भोलिरर्हति जातुचिद् ॥ १४४३ ॥ ततस्तैर्मन्त्रिभिः सर्वैर्विरक्तेर्नितरां मयि । स
 राजेन्द्रसमादेशस्तथेति प्रत्यपद्यत ॥ १४४४ ॥ आहूयाऽऽदिश्य च श्रोत्रे कर्त्तव्यं चक्रवर्त्यथ । योगेश्वराख्यं मत्पाश्वे
 प्राहिणोत्तन्नवादिनम् ॥ १४४५ ॥ सोऽप्याययौ मदभ्यर्णं भूरिराजनरान्वितः । सभास्थं मामपश्यच्च स्तब्धं पिङ्ग-
 जनावृतम् ॥ १४४६ ॥ स्थित्वाथ पुरतो योगचूर्णमुष्ट्या स मां मुखे । जघान तत्प्रभावाच्च व्यामोहो मे महान-
 भूत् ॥ १४४७ ॥ योगी तपनसत्कोऽयमिति संचिन्तयन्स तु । मम पिङ्गपरीवारो विधेयविधुरोऽभवत् ॥ १४४८ ॥
 पूर्णोऽवधिरिति ध्यात्वैऽनेशत्पुण्योदयोऽपि सः । शैलराजमृपावादौ तिरोभूतौ च तौ तदा ॥ १४४९ ॥ अरे !
 रे ! दुष्ट ! नायासि देवपादान्तिके मदात् । इत्थुक्त्वा सोऽथ योगेशो वेत्रयष्ट्या जघान माम् ॥ १४५० ॥

आतमीविजिद्वेन्यो जातघातुविपर्ययः । ततो दास इवोस्यायापत तत्पादयोरहम् ॥ १४५१ ॥ योगेश्वरसमा
 देश्वर्य ते राजपूल्याः । विवस्व चकिरे क्रूराः पित्राचमिष मां यत्नात् ॥ १४५२ ॥ प्रसाज्य पूर्णमप्याद्यैः कुण्डा
 न्तश्च पिपाय माम् । प्रदातु प्रारभन्तेति गायन्तस्तेऽथ रासकम् ॥ १४५३ ॥ यो बलीकमद कुर्याद्विनुत च यदेव
 कुरीः । स पापो मूनमत्रैव प्राप्नोत्येवं विदम्बनाम् ॥ १४५४ ॥ एवं च गायतां तेषां सदास च प्रनृत्यताम् ।
 गायद्युत्पन्नसंस्तव्यत्वादेपु पताम्पहम् ॥ १४५५ ॥ घेष्टमान तथा इष्ट्वा तेऽथ मां नृपपूल्याः । सतालबासे
 नृत्यन्तो यूयोऽप्येव अगुस्तराम् ॥ १४५६ ॥ गुर्वादिष्वपि यः पूर्वं न नतो र्पिदारणः । दासांश्चिन्वपि सोऽप्येव
 नमस्याचर्षमीत्यताम् ॥ १४५७ ॥ समापि यदतो वक्त्रं स्फुटित्वाऽप्येवमागतम् । बलीकमापिषा गर्वस्त्वब्जाङ्गेन
 च यमया ॥ १४५८ ॥ विदधे सज्जनावज्ञामातृवारवचादिकम् । तस्य पापस्य मे नूनं फलमेता विदम्बनाः
 ॥ १४५९ ॥ युगम् ॥ जातमत्पूर्वद्वयेन श्रेयसास्तेन योगिना । निष्पन्नो मां मृष पादैरिति यूयोऽपि ते वगुः
 ॥ १४६० ॥ गुर्वावज्ञां मदात् कुर्यान्मिथ्या हृते च यः कुरीः । विद्यापयसि तस्यैव तपनोऽय विदम्बनाः
 ॥ १४६१ ॥ एवं च ते प्रमायन्तः प्रहरन्तश्च पार्थिवभिः । हृम्युपमिव मां बभूवुः कीनाश्रुत्येव किङ्कराः ॥ १४६२ ॥
 तथापि माममुञ्चन्तो नाटयन्तस्तथैव च । बलादासेटयन्तश्च निन्युस्ते चक्रिर्षपदि ॥ १४६३ ॥ दक्षिण च विशेषाचै
 स्तपत्र प्रेषणीयकम् । जगौ योगेश्वरस्यैव स्थित्वान्ताः कुण्डकं तदा ॥ १४६४ ॥ पिपुदारण ! रे ! ह्रुत् ! कीदृश्यसे

१ मण्डकमध्वे । २ मृत्पगिण यूरो क० ल० प० ।

किमितस्ततः । देवाग्रे नृत्य नृत्योच्चैः सर्वेषां च पताङ्गिषु ॥ १४६५ ॥ इत्यन्येष्वपि गायत्सु रासकं च ददत्स्वहम् ।
 अप्यन्यजानां पादेषु स्वदोषनिहतोऽपतम् ॥ १४६६ ॥ एवं विडम्ब्यमानं मां विलोक्य सकलो जनः । आबु-
 क्रोश निराशङ्कं सतालं प्रजहास च ॥ १४६७ ॥ चक्रवर्त्यथ सिद्धार्थपुरराज्ये ममानुजम् । कुलभूषणनामानं
 निवेक्ष्य स्वं पुरं ययौ ॥ १४६८ ॥ एवं पार्ष्णिप्रहारैस्तेजठरे पतितासृजः । जीर्णां सैकभववेद्या गुटिका मे सुलो-
 चने ! ॥ १४६९ ॥ गुटिकामथ दत्त्वाऽन्यां निन्ये मां भवितव्यता । तस्यां पापिष्ठवासायां पुर्यां सप्तमपाटके
 ॥ १४७० ॥ तत्राहं जातपापिष्ठकुलपुत्रकरूपकः । स्थितोऽर्णवांस्त्रयस्त्रिंशद् वज्रकण्टकमध्यगः ॥ १४७१ ॥ गुटिका-
 दानयोगेन नीत्वाथ भवितव्यता । पञ्चाक्षपशुसंस्थाने पुरे फेरुं चकार माम् ॥ १४७२ ॥ एवं चासंव्यवहारं पुर-
 मेकं विना तया । भ्रामितोऽहं बहून् कालं सर्वस्थानेषु भूरिशः ॥ १४७३ ॥ सर्वत्र विहितश्चाहं हीनजातिकुलादिकः ।
 जिह्वाच्छेदनमूकत्वमन्मनत्वादिभाक् तथा ॥ १४७४ ॥ एवं वदति संसारिजीवे प्रज्ञाविशालया । चिन्तितं यदहो !
 मानानृत्योः कापि रौद्रता ॥ १४७५ ॥ यदनेन तदायचेनाऽहारि नृभवस्तथा । भवे दुःखानि निन्द्यानि जात्यादीनि
 च लेभिरे ॥ १४७६ ॥ संसारिजीवः प्रोचेऽथ भवचक्रे पुरेऽन्यदा । सा मां मर्त्यं व्यधात्तत्र चाहं मध्यगुणोऽभवम्
 ॥ १४७७ ॥ तादृक्षमथ मां वीक्ष्य मित्रं पुण्योदयं पुनः । प्रकाश्य समभाषिष्ट प्रहृष्टा भवितव्यता ॥ १४७८ ॥
 त्वया मनुजगत्यन्तर्वर्द्धमानपुरेऽधुना । गन्तव्यमार्थपुत्रेषु तव पुण्योदयः सखा ॥ १४७९ ॥ तथेति प्रतिपेदाने

१ शान् व ता० क० ग० घ० । २ फेरम् क० ग० घ० । ३ भ्रमितो क० ख० ग० घ० ।

मयि सा मवितृष्यता । क्षीर्वायां मे पुरातन्यां गुटिकाभयरां ददौ ॥ १४८० ॥ इति षडस्य कथां प्लुवारणस्य
 च नियम्य विपाकमुदारुणाम् । रसमयानुसलम्पटर्ता सन्ता ! स्पन्नत गच्छत येन परं पदम् ॥ १४८१ ॥

इति श्रीभीष्मत्रुमुरिरिष्यषीदेवेन्द्रछरिचिरस्थिते उपमितिमवप्रपञ्चाकयासारोदारे

मानसुपावादरसनेन्त्रियविपाकवर्णनो नाम चतुर्थः प्रस्तावः समाप्तः ।

पञ्चमः प्रस्तावः

इतयास्ति प्रसिद्धं तद् वर्द्धमानाभिष पुरम् । रामदंसकुतावाहं पञ्चासय च पञ्चवत् ॥ १ ॥ ऐत्र प्रासाद
 मृद्वस्यैवज्योतिर्मिन्वोतिरुक्त्स्वलेभः । दीपोत्सव इवावस द्यर्षीषु विधीयते ॥ २ ॥ बबलस्त्वपद्योराश्विबलीकृतपिष्टयः ।
 तत्रामूर्ध्व घवलो नाम वरिप्रीषवपुद्गवः ॥ ३ ॥ दुर्वारप्रसरो यस्य प्रतापदपपावकः । विपद्यमूसुता 'बंधानुबोप
 निसितानपि ॥ ४ ॥ कमलास्या कमलाक्षी कमलेवान्यमूर्तिमाक । तस्याग्रमहिषी बधे नाम्ना कमलसुन्दरी
 ॥ ५ ॥ तस्याः कृषिसमुद्भूतः सम्रतगुणमन्दिरम् । समूय भूपतेस्तस्य विमलो नाम नन्दनः ॥ ६ ॥ तत्र वासीव
 पुरे पौरसादमान्यो महापतनः । सोमदेवाभिषः श्रेष्ठी सर्वभेदगुणाभयः ॥ ७ ॥ बधे तस्य च क्षीसादिगुणरत्नमहा

१ तत्र ग० । २ बंसाज् जपान इत्यर्थः । ३ साय क० स० ।

खनिः । कान्ता कनकगौराङ्गी नाम्ना कनकसुन्दरी ॥ ८ ॥ भवितव्यतया क्षिप्तस्तस्याः कुक्षावहं ततः । काले मां
 सुषुप्ते सापि सुतं पुण्योदयान्वितम् ॥ ९ ॥ जन्मोत्सवादिकृत्यानि कृत्वा तौ पितरावथ । चक्रतुः समये वामदेव
 इत्यभिधा मम ॥ १० ॥ पितृभ्यां पाल्यमानोऽथ जातसर्वसमीहितः । चूतद्रुम इवारामे तत्राहं वयुधे क्रमात्
 ॥ ११ ॥ अथाहमन्यदा किञ्चिद् व्यक्तचैतन्यसंगतः । कृष्णं नरद्वयं वक्रां नारीमेकां च दृष्टवान् ॥ १२ ॥ अथ-
 कस्तत्र मां स्नेहाद् गाढमालिङ्ग्य पूरुषः । मित्र ! प्रत्यभिजानीषे किं मां नो वेत्यभाषत ॥ १३ ॥ नेत्युक्तेऽथ
 मया जातविषादः सोऽवदत्पुनः । चिरदृष्टोऽप्यहं मित्र ! कथं ते विस्मृतिं गतः ॥ १४ ॥ मयोक्तं कुत्र दृष्टोऽसि
 त्वं मया वरलोचन ! । तेनोक्तं कथयाम्येष समाकर्णय सांप्रतम् ॥ १५ ॥ नगरेऽसंव्यवहारे वास्तव्यस्त्वं पुराऽभवः ।
 तत्राऽऽसन्नमादृशाः प्राज्या मां विना सुहृदस्तव ॥ १६ ॥ अमणायान्यदा कर्मपरिणामनिदेशतः । भवितव्यतया
 सार्द्धं निर्यातस्त्वं स्वभार्यया ॥ १७ ॥ अथैकाक्षविकलाक्षनिवासपुरयोर्भ्रमन् । पञ्चाक्षपशुसंस्थाने समायतस्त्व-
 मेकदा ॥ १८ ॥ संशयन्तःस्थस्य तत्रापि तवाहमभवं सुहृत् । तिरोभूतः परं तेन न सम्यग् लक्षितस्त्वया ॥ १९ ॥
 प्रभूतकालं तत्राथ स्थित्वा त्वं नगरात् ततः । आम्यन् मनुजगत्यन्तः सिद्धार्थपुरमागतः ॥ २० ॥ नरवाहन-
 राजस्य गृहे त्वं तत्र च स्थितः । दिनानि कतिचित् ख्यातो रिपुदारणसंज्ञया ॥ २१ ॥ संसारिजीव इत्याख्या बभूवा-
 वस्थिता तव । वासके वासके किन्तु जायते साऽपराऽपरा ॥ २२ ॥ ततस्तत्र स्थितेनाहं मृषावाद इति स्फुटम् ।
 वयस्य ! प्रत्यभिज्ञातो भवता वरलोचन ! ॥ २३ ॥ सार्द्धं मयाथ तत्र त्वं चिक्रीडिथ निजेच्छया । बभूव च परा

श्रीशर्मन्महाशयैः ॥ २४ ॥ रागकेशरिनिन्दन्या मायाया उपदेयता । ममेव कौञ्चलमिति स्वतृणोऽह
 तदाऽब्रवीत् ॥ २५ ॥ ममापि दर्शनीया सा मायेति स्वमयाऽब्रवीत् । मयापि प्रतिपन्नं तत्सावकीन वचस्तदा ॥ २६ ॥
 प्रतिपन्नस्य तस्याय सोऽब्रमेवोऽयुना स्मरन् । तामात्मजामिमादायाऽमृतस्मार्द्धनेच्छया ॥ २७ ॥ ततश्च स तदा
 तादृक् स्नेहस्तत्र मया सह । अपि प्रलम्बिमानासि न मां त्वमयुना पुनः ॥ २८ ॥ तदेव मन्दभाग्योऽह त्वयाऽह
 मक्खितोऽयुना । क्व यामि ! क्व न तिष्ठामि ! किं करोमि ! व सुन्दर ! ॥ २९ ॥ मयोचे न स्मराम्येन वृषान्त मद्र !
 मारुतः । मन्त्रिष्वेव त्वस्याप्यस्ति यथा त्व शिरसंगतः ॥ ३० ॥ यतस्त्वां वीक्ष्य मे चक्षे विष्टानन्दोऽयुना महान् ।
 बाहिस्तरा ततो मन्त्रे दृष्टिरेषा पुरीरिष्याम् ॥ ३१ ॥ तस्मादत्र न कर्तव्यः खेदो मद्रेण सर्वथा । वयस्यः
 प्राक्तनुत्पत्त्यं ब्रूहि वसे प्रयोजनम् ॥ ३२ ॥ तेनोक्तमियदेवात्र मम मित्र ! प्रयोजनम् । यदेयाऽऽप्समीयमग्निनी
 दर्शिता तैऽतिवत्सला ॥ ३३ ॥ मायेति सुप्रसिद्धापि बनेद्वरितरञ्जितैः । इय च बहुलिकेति त्रियनाम्नाऽमिचीयते
 ॥ ३४ ॥ तदेनया सय सौम्य ! कर्षितव्य मया यथा । अह तिरिमयिष्यामि नास्ति मेऽवसरोऽयुना ॥ ३५ ॥
 किन्त्येवा मित्र ! यत्राऽस्ते तत्राहं स्थित एव हि । परस्परानुनिद हि स्वरूपं सर्वदाऽव्ययोः ॥ ३६ ॥ एषोऽपि
 पुरुषो मद्र ! कनिष्ठो मे सहोदरः । स्तेयनामा महावीर्यस्तत्र सकस्य समीहिते ॥ ३७ ॥ प्रस्तावमयुना आत्वा
 वसेज्यमपि दृष्टिता । तत्र दृश्यः स्नेहभावेनासावप्यहमिह त्वया ॥ ३८ ॥ मयोचे ते स्वसा येय सा ममापि
 स्वसाऽन्य ॥ सोऽवस्तव यन्नायं स ममापि हि सोदरः ॥ ३९ ॥ महाप्रसाद इत्युक्त्वा सोऽय दृष्टिरोदवे । गो

च बहुलिकास्तेयौ मच्छरीरमविक्षताम् ॥ ४० ॥ तयोश्चाहं प्रभावेण प्रभूतकलुषाशयः । वञ्चयामि जनं सर्वं
 मुष्णामि च यदृच्छया ॥ ४१ ॥ एवं विवेष्टमानोऽहं लघुर्जज्ञे तृणादपि । द्विजिह्व इव लोकानामविश्वास्यो बभूव
 च ॥ ४२ ॥ इतश्च राजपत्नी या प्रोक्ता कमलसुन्दरी । मञ्जनन्याः सखी साभूत्सर्वकालमतिप्रिया ॥ ४३ ॥
 ततः स कुक्षिभूस्तस्या विमलो नृपनन्दनः । संजातो मातृसंबन्धाद् वयस्यः परमो मम ॥ ४४ ॥ स्वसृप्रभावाद्
 दम्मेन वर्त्ते तत्रापि किन्त्वहम् । मयि निश्छद्मभावेन स पुनः सरलाशयः ॥ ४५ ॥ वर्त्तमानः स मय्येव-
 मभ्यस्ताखिलसत्कलः । कन्दर्पभूपतिक्रीडावनं यौवनमासदत् ॥ ४६ ॥ अथान्यदा मया सार्द्धं धवलोर्वीशननन्दनः ।
 स क्रीडानन्दनं नामाऽदृष्टपूर्वं ययौ वनम् ॥ ४७ ॥ स्वेच्छया रममाणाम्यामावाभ्यां तत्र शुश्रुवे । नूपुराराव-
 संमिश्रः कयोश्चिन्निभृतो ध्वनिः ॥ ४८ ॥ ततस्तदनुसारेण पर्यटद्भ्यामहश्यत । एकत्र नृमिथुनस्य कस्यापि
 पदपद्धतिः ॥ ४९ ॥ विमलस्तां विलोक्याथ प्रत्यभापत मामिति । मिथुनं तन्न सामान्यं यस्यैषा पैदसंततिः
 ॥ ५० ॥ स्वस्तिकाङ्कुशचक्रादिलाञ्छिता रुचिराकृतिः । इयं हि तस्य युग्मस्य सूचयत्यद्भुतां श्रियम्
 ॥ ५१ ॥ मयोक्तमग्रतो गत्वेक्ष्यते तर्हि कुमार ! तत् । ततोऽग्रतो गतावावामपश्याव लतागृहम् ॥ ५२ ॥
 निरूपिते लतान्छिद्रैस्तन्नावाभ्यामर्थेक्ष्यत । तन्मिथुनकमासीनं रतिमन्मथविभ्रमम् ॥ ५३ ॥ अपस्तृत्याथ निभृतं
 विमलो मामवोचत । वामदेव ! न सामान्याविमौ स्त्रीपुरुषौ ध्रुवम् ॥ ५४ ॥ यतोऽनयोर्षथा पुण्यलक्षणा

पदपदतिः । तथा निःशेषमप्यङ्ग पुण्यलघुबलवितम् ॥ ५५ ॥ शक्रवर्षी भवेन्नून नरोऽमृदुलघुनेः ।
 वनितापीरुषी मद्र ! जाया तस्यैव जायते ॥ ५६ ॥ अयादमवद पुत्रीलघुमाकुर्यते मद्र । कौतुक मे
 तदाकृपातुं कुमारोऽर्थति छानि मे ॥ ५७ ॥ इति प्रष्टो मया सोऽप्य षबलवित्तिपाद्मम् । समारम्भः समा
 कृपातुं पापणानि सविस्तरम् ॥ ५८ ॥ समाकृष्टासिदुर्दर्शो तस्योपरि लघोकम्पः । सावस्त्रमोघ्यना कौचिन्नरो
 दौ सस्रपेयतः ॥ ५९ ॥ (युग्मम्) ॥ सुष्टं कुरु रे लोक करामीष्टां च देवताम् । नश्यतोऽपि न ते मोक्षोऽस्तीत्ये
 कोऽप्यावदवयोः ॥ ६० ॥ तदाकर्ण्य कृतागेदमप्यवर्षी स पुरुषः । वीरा भवेति संस्थाप्य तां क्षिप मीरुमानसाम्
 ॥ ६१ ॥ अरे रे स्ववचो नैव विस्मर्षण्यमिति सुरन् । तत्संहृतमुवस्वासिरुस्यपात कृतागृहात् ॥ ६२ ॥ युयुषाते
 महायोधौ सक्रोधौ दिशि तौ तदा । ज्वनिताद्येपदिक्चक्रौ स्वेकाप्रारण्यावैः ॥ ६३ ॥ तयोः प्ररतोरेव
 द्वितीयः स पुमानव । तस्यरेष्ठु ससाधेदम वीक्षते स्म सुदुर्दृशुः ॥ ६४ ॥ सापि बाला तमालोक्य व्याघ
 मृगवधूरिव । पलायितु प्रवृत्ते मयसंभ्रान्तलोचना ॥ ६५ ॥ नश्यन्ती मा विलोक्याथ विमल प्रस्यमापत । प्रायस्य
 मां नरभेष्ट ! प्रायस्य दारणागताम् ॥ ६६ ॥ विमलः प्राह मा मेवी स तु यथागतः पुमान् । स्वम्भितो वन
 रेभ्यान्नु कुमारान्पुनस्तुष्टया ॥ ६७ ॥ इतः स पुरुषस्तेन युगमपुता विनिर्जितः । पलायित नरोऽप्याह दधावे
 तस्य पुष्टतः ॥ ६८ ॥ पियाह पुष्टतस्तस्य दास्याथ वनदेवता । द्रुमेष्वस्वस्वम्भितनरं ययौ सोऽप्यनुपुन्मिनम्
 ॥ ६९ ॥ तेऽत्र त्रिज्जपि यातेषु मृदु वधुरागोचरम् । प्रवृत्ता सा विलपितुं बाला प्रियवियोगतः ॥ ७० ॥ तां

कृच्छ्रेणाथ संस्थाप्य यावदावां स्थितौ क्षणम् । तावन्मिथुनकस्तस्या विजयी द्रागुपाययौ ॥ ७१ ॥ तदर्शनमुधा-
 वृष्टिसंजातानन्दकन्दला । सर्वं स्वोदन्तमाचख्यौ सा च तस्मै शुचिस्मिता ॥ ७२ ॥ प्रणम्य विमलं प्रोचे सोऽथ
 हृष्टः कृताञ्जलिः । त्वं मे बन्धुः पिता माता जीवितं च नरोत्तम ! ॥ ७३ ॥ ममेयं रक्षिता तस्माद् दुष्टाद् येन
 प्रिया त्वया । किङ्करः किं करोत्वेष तज्जनो धीर ! ते प्रियम् ॥ ७४ ॥ विमलोऽभिदधे भद्र ! संभ्रमेणामुना
 कुतम् । त्रातुं केऽत्र वयं ? त्राता त्वयैवैषा स्वतेजसा ॥ ७५ ॥ किन्तु मे कौतुकं भूरि ततो भद्रेण कथ्यताम् ।
 वृत्तान्तः को न्वसौ किं वा गतस्याभूत्तवाधुना ॥ ७६ ॥ यद्येवं तत् कुमारेण क्षणमत्रास्यतामिति । तेनोक्तेऽथ
 लतागारे तत्र सर्वेऽप्युपाविशन् ॥ ७७ ॥ स प्रोचेऽथ कुमारास्ति विद्याधरनिवासभूः । भूरिमासुररूप्याढ्यो वैताढ्यो
 नाम भूधरः ॥ ७८ ॥ तस्मिंश्च दक्षिणश्रेण्यां पुरे गगनशेखरे । भूपतिः कनकशिखारमणोऽभून्मणिप्रभः ॥ ७९ ॥
 बभूव तनयस्तस्य रत्नशेखरनामकः । रत्नशिखामणिशिखाभिधे दुहितरौ पुनः ॥ ८० ॥ मेघनादो रत्नशिखा-
 मुपयेमे नभश्चरः । रत्नचूडाभिधानोऽहं तयोश्च तनयोऽभवम् ॥ ८१ ॥ विद्याधरो मणिशिखागुपायंस्ताऽमितप्रभः ।
 तयोः पुत्रावजायेतामचलश्चपलस्तथा ॥ ८२ ॥ रतिक्रान्ताभिधा रत्नशेखरस्य प्रियाभवत् । तयोः पुत्रीयमेकैव
 संजज्ञे चूतमञ्जरी ॥ ८३ ॥ इतो बालसुहृद् रत्नशेखरस्यास्ति शुद्धधीः । सिद्धपुत्रश्चन्द्रनाख्यो जैनधर्मविव-
 क्षणः ॥ ८४ ॥ तत्संसर्गादिभूद् रत्नशेखरः परमार्हतः । तस्योपदेजतश्चाहं मदीयपितरात्रपि ॥ ८५ ॥ अथैवमन्यदा
 रत्नशेखराय समाख्यत । चन्दनः सिद्धपुत्रः स निमित्तज्ञानपण्डितः ॥ ८६ ॥ ययायं भागिनेयस्ते पुण्यलक्षण-

सधितः । रत्नचूडोऽधिराद्रियाधराश्री मविष्यति ॥ ८७ ॥ तदाकर्ण्य प्राहोऽय प्रवदौ रत्नशेखरः । तपितोऽय
 मिषि ह्रात्वा ममेनां चूतमञ्जरीम् ॥ ८८ ॥ मया तस्यासृतायामवलम्बयतां तौ । कुदौ तदपरायार्थं मच्छिद्राणि
 स्म पश्यतः ॥ ८९ ॥ तत्स्वरूपापवोपाय मुत्तराक्यो मया परः । प्रयुक्तोऽय समेस्याय स मे प्रातर्न्यवेदयत्
 ॥ ९० ॥ देव ! काशी कश्चिद्विद्यां साधयित्वा बहिधिरात् । तावप्य गृहमायातौ कुवति स्मेति मन्त्रार्णम् ॥ ९१ ॥
 योद्विष्य रत्नचूडेन सार्दमेकेन केनचित् । अपरेष तु हर्षय्या तूर्णं सा चूतमञ्जरी ॥ ९२ ॥ तदेव संस्थिते देव !
 पयुस्त तद्विधीयताम् । मयाप्यय तदाकर्ण्य चिन्तितं निबधेयसि ॥ ९३ ॥ सविद्यावपि तौ हन्तुं वृक्तो यद्यप्यहं
 बलात् । तथापि तौ न हन्तव्यौ मया मातृप्यसुः सुतौ ॥ ९४ ॥ दुर्यद्वो धर्मरानिध म्रतस्तौ स्याद्यतो मम ।
 तयोस्तु न किमप्यस्त्यकर्षणं दुष्टहीनयोः ॥ ९५ ॥ तत् तौ छलेन परेतां हरतन्मृतमञ्जरीम् । गृह्णतो मुञ्चतश्च
 स्यात् तदा मे तावत् परम् ॥ ९६ ॥ ममान्यो न व कोऽप्यस्ति सारायो यो हि सुदधीः । ममेनां युज्यमानस्य
 प्राप्यते चूतमञ्जरीम् ॥ ९७ ॥ तदेवं संस्थिते युक्तमपक्रमयमेव मे । ध्यात्वेत्येतां गुरीत्वाऽर्घ्यमुपायानेऽय समागतः
 ॥ ९८ ॥ सपञ्चमः स्थितव्यास्मि यावदत्र सतागुरे । मामन्वेयागतौ तावदवलम्बयतां तौ ॥ ९९ ॥ अयाचलेन
 साधयेपमाहृतो यावदर्यताः । प्रियाग्रेमनिषदोऽपि तत्संगुलमपाविषम् ॥ १०० ॥ से युद्धं चावयोर्त्तनं तद् युष्मा
 मिरपीक्षितम् । यावज्जिह्वेऽबले तस्मिन्नाहं तयनुपायितः ॥ १०१ ॥ हरे प्राप्नोऽय स मयोचेन्नितो निष्ठुरोक्तिभिः ।

फणीव यष्टिसंस्पृष्टः संमुखं ववले मम ॥ १०२ ॥ योधयित्वा क्षणं सोऽथ धृत्वा च पदयोर्मया । गाढमास्फोटितः
 क्रोधान्नमस्थेनैव भूतले ॥ १०३ ॥ चूर्णितशेषदेहत्वाद् ज्ञात्वा तं समराक्षमम् । ववलेऽहमथ क्षिप्रं प्रियाशुद्धिसमु-
 त्सुकः ॥ १०४ ॥ वलमानश्च संवीक्ष्याम्यायान्तं चपलं जवात् । अचिन्तयमहं चित्ते शङ्काकुलितमानसः ॥ १०५ ॥
 अये ! दृष्टा किमेतेन चपलेन न मे प्रिया । किं वा रतमनिच्छन्ती जघ्ने रोषादुरात्मना ? ॥ १०६ ॥ दृष्टायामथ जीव-
 न्त्यां तस्यां न खलु जातुचित् । एवमेत्येष तदहं सांप्रतं किं करोमि ? हा ! ॥ १०७ ॥ यावच्च चिन्तयाम्येवं चपल-
 स्तावदाययौ । लज्जं तेनापि सार्द्धं मे बृहदायोधनं ततः ॥ १०८ ॥ तमप्यचलवज्जित्वा द्रुतमेषोऽहमागमम् ।
 प्रेयसीगोचरानेककुविकल्पसमाकुलः ॥ १०९ ॥ दृष्टायामधुना त्वस्यां दयितायां तथानया । कथिते तव माहात्म्ये
 सुस्थं चेतो ममामवत् ॥ ११० ॥ प्रथमोपकृतिक्रीतोऽधुनास्या रक्षणात्ततः । कुमारहमनीहस्य किं प्रत्युपकरोमि
 ते ? ॥ १११ ॥ इत्युक्त्वाविश्वकारैष रत्नमेकं नमश्चरः । विकाशि स्वप्रकाशेन जितमार्तण्डमण्डलम् ॥ ११२ ॥
 कृतेन्द्रकार्मुकं तच्च रोचिर्मिमेचकैः पुरः । सितादिवर्णमेदेन निश्चेतुं नैव पार्यते ॥ ११३ ॥ स प्रोचे पुनरप्येवं यथा
 रत्नमिदं पुरा । देवैर्नैकेन तुष्टेन प्रदत्तं मे सुमेचकम् ॥ ११४ ॥ रोगदारिद्र्यदौर्भाग्यक्षुद्रोपद्रवविद्रवम् । सर्वापत्ति-
 विधातं च करोत्येतच्च देहिनाम् ॥ ११५ ॥ यद्वा नास्त्येष तल्लोके यदभीष्टं क्षणादपि । चिन्तारत्नमिवानर्ह्य-
 मनर्ह्यं न करोत्यदः ॥ ११६ ॥ तदस्य ग्रहणादर्थः करोतु मदनुग्रहम् । भवन्ति हि महात्मानः परानुग्रहसा-
 ग्रहाः ॥ ११७ ॥ विमलोऽथ जगादेवं मुच्यतामयमाग्रहः । अस्तु पार्श्वे तवैवेदं करिष्येऽहमनेन किम् ?

॥ ११८ ॥ किञ्चात्र सलु दुष्प्राप स्वादयो वर्धने सताम् । तत्र प्राप्नुवता सौम्य ! किं नासादिस मया ?
 ॥ ११९ ॥ पूतमञ्जययोवाच विमलं पमहाद्यय ! । अम्यर्थनार्येषुप्रस्य सफलीक्रियतामसौ ॥ १२० ॥
 निःस्पृहा अपि धिषेन मने प्रणयिनि द्रुष्यम् । सन्तो नाम्यर्थनाभङ्ग वामिज्जपाज्जातु कुर्वते ॥ १२१ ॥
 पापरसे विचार्याप विमलः किञ्चिदुचरम् । साधप्रपच तत्रल वस्त्रान्ते तस्य खेचरः ॥ १२२ ॥ तावद्वरल
 तामेअपि निरानन्दं निरादरम् । विछोष्य विमल दण्डो धिषे वेवं स विस्मिता ॥ १२३ ॥ भद्रो ! कोऽप्येव
 पुंभेष्टः सर्पादुतगुणासदम् । ईश्वरलतामपि वस्येदग्निं निःस्पृह मनः ॥ १२४ ॥ तदेनमस्य सुहृद प्रमयामि
 यदेव कः ! । किञ्चुला ? किंपिता ! कृत्यः ? किंपर्मा च नरोत्तमः ? ॥ १२५ ॥ व्यात्वेति चिन्तितमसौ मां
 पप्रच्छ यस्म्य । आपक्यावहमप्येव महामाग ! निदुम्यताम् ॥ १२६ ॥ वर्द्धमानपुरस्यास्य प्रमोर्धबलमूपतेः ।
 सुतोऽय विमलो नाम धमियावां द्विरोमणिः ॥ १२७ ॥ धर्मस्तु कोऽपि नाद्यापि प्रपन्नोऽस्ति पित्रेयतः । लोकोत्तरं
 तवाप्यस्य किञ्चिद् द्रवं महारमनः ॥ १२८ ॥ इत्य सोऽप समाकर्ण्य रत्नबुद्धो व्यचिन्तयत् । साध्वनेन समा-
 स्पातं तन्ने दुष्कमदोऽयुना ॥ १२९ ॥ वर्द्धयामि यदेतस्वार्द्धिद्विम्बमपकारकम् । मायिन्यत्र ममाप्येव पूर्णा प्रसिक्त
 सदा ॥ १३० ॥ एपादेत्युषे स विमलं कुमारत्र घने पुरा । आसीदुपागतो मातामहो मम मणिप्रमः ॥ १३१ ॥
 वीक्ष्याभिराममेतच्च स भीनामेपमन्दिताम् । पिपाधरापताराय कारपासास सुन्दरम् ॥ १३२ ॥ भव एव पुरोषाने
 षदुन्नोऽरभिरामतः । ततो मेऽनुग्रहं कृत्वा तत्कामारेण वीक्ष्यताम् ॥ १३३ ॥ एवमस्त्विति हृटेन विमलेन

प्रजल्पिते । सर्वेऽपि तत्र तीर्थेशसदने समुपाययुः ॥ १३४ ॥ नानाविधमणिस्वर्णशिलासंघातनिर्मितम् । मेरुशृङ्ग-
 मिवोत्तुङ्गं सर्वेऽपि ददृशुश्च तत् ॥ १३५ ॥ तदन्तर्गतैः प्रविष्टैश्च ददृशे रत्ननिर्मितम् । बिम्बं युगादिदेवस्य सुधाञ्जन-
 निभं दृशोः ॥ १३६ ॥ नेमुस्तदथ सर्वेऽपि रोमाञ्चाञ्चितविग्रहौ । ववन्दाते च विधिना तौ तु खेचरदम्पती ॥ १३८ ॥
 ॥ १३७ ॥ चराचरजगद्बन्धोर्बिम्बमाद्यजिनस्य तत् । पश्यन्संचिन्तयामास शुद्धधीर्धवलात्मजः ॥ १३९ ॥ तदस्याऽऽ-
 अहो ! रूपमहो ! कान्तिरहो ! वीतविकारता । अस्य देवाधिदेवस्य सर्वातिशयशालिनः ॥ १४० ॥ दृष्टपूर्वो
 ख्याति देवस्य मूर्तिरेवास्तदोपताम् । नहि मह्यस्थिते व्याधौ सश्रीकं स्याद्बुधुः क्वचित् ॥ १४१ ॥ एवं च विमल-
 ममायं तैत् क्वापीति प्रतिभासते । न तु स्मृतिपथं याति मन्दाभ्यासस्य शास्त्रवत् ॥ १४२ ॥ सम्भ्रान्तेन मया रत्न-
 स्योच्चैस्तदा चिन्तयतः सतः । अतुच्छा समभून्मूर्च्छां जातिस्मृतिनिबन्धनम् ॥ १४३ ॥ किमेतदिति पृष्टोऽथ रत्नचूडेन
 चूडेनाप्युपवीजितः । सञ्जातजातिस्मरणः सोऽथ सम्प्राप चेतनाम् ॥ १४४ ॥ ऊचे च जीवितं बन्धुर्नाथो माता पिता गुरुः । देवता
 भूपभूः । तत्पादावश्रुपूर्णाक्षः प्रणनाम मुहुर्मुहुः ॥ १४५ ॥ येन त्वया दर्शितस्य जिनविम्बस्य दर्शनात् । जातिस्मरणमुत्पेदे
 परमात्मा च त्वं मे सफलदर्शन ! ॥ १४६ ॥ ततो यत्र भवे प्राप्तं सम्यग्दर्शनमुज्ज्वलम् । तस्मादारभ्य सर्वेऽपि मया व्यक्तं
 मम कल्याणकारणम् ॥ १४७ ॥ तेषां च स्मरणज्जिने धर्मे लीनं मनो मम । तदेवं यच्छता धर्मं किं मे नोपकृतं त्वया ?
 भवाः स्मृताः ॥ १४८ ॥ तेषां च स्मरणज्जिने धर्मे लीनं मनो मम । तदेवं यच्छता धर्मं किं मे नोपकृतं त्वया ?

१ ० स्थैः प्र० ता० । २ च खे० क० ख० ग० घ० । ३ च का० क० ख० ग० घ० । ४ ° जीवितः ग० ।

॥ १४८ ॥ निर्म्याबिगुरुकस्यस्य तर्षेऽग्निमनाविकाः । विनयः क्रियते योऽसौ लक्ष्माये स न मे धुवम् ॥ १४९ ॥
 एवं दृषन् स मूयोऽपि पावसमग्निं तत्पदौ । तावरोष्णोर्दधानस्त्वं प्रत्युषाच स खेचराः ॥ १५० ॥ पर्याप्तं सम्म
 भैषैव कुमार ! स्वयमेव हि । भेषसामीदृशं पात्रं भवान् केऽयं वयं ननु ? ॥ १५१ ॥ निमिषमात्रं किन्त्वयं
 ममापि हि समेषुयः । त्वयि प्रत्युपकारेच्छा सांप्रतं सफलाऽभवत् ॥ १५२ ॥ तादृग् रत्नार्पणेनापि मदेच्छस्य पुरा
 तव । कृतः प्रत्युपकारोऽमूल कोऽपि हि यतो मया ॥ १५३ ॥ विमलोऽयं पुनः प्रोचे वर्मेऽर्जुनापितेऽग्निनः । याति
 योऽपि निमिषत्वं सोऽपि वर्मेगुरुः सतु ॥ १५४ ॥ भवास्तु मगवद्विम्बवर्धनादुर्मवर्त्मनि । मामित्यं स्यापयन्
 वर्म्मार्चार्थं एव मम द्रुवम् ॥ १५५ ॥ सेवेवं विरितानन्यसामान्योपकृतेस्तव । प्राणैरपि प्रयातयार्थं ! न निष्कय
 मयं वनः ॥ १५६ ॥ सर्वेव न स्थिते मद्र ! मवार्ण्यवतरीनिमाम् । विष्टुषाम्यधुना वीक्षां विरक्तो गृहवासतः
 ॥ १५७ ॥ केवलं सन्ति सूर्यासस्तालायाः स्ववना मम । यदि तेऽपि प्रयोष्यन्ते ततः स्यादविसुन्दरम् ॥ १५८ ॥
 बोधोपायस्त्वतस्तेषां कोऽप्यार्थवत् । रत्नधूवस्ततोऽजावीर्येव धूयतां सखे ! ॥ १५९ ॥ इव सन्दिरेऽजी-
 ताहम्यामेनं विनेश्वरम् । अहं नन्तु समायातो वधूव सपरिच्छदः ॥ १६० ॥ दृष्ट्वात्र मयानेकसाधुमस्यग्यव
 स्थितः । लोकाणां पुराः कर्णेन विरा स्तनितवीरया ॥ १६१ ॥ कर्ण्यपीयूषगणपदेऽधीषां धर्म्मदेवतनाम् । दुरि
 रेकोऽप्रतिवीमत्सैः कुरुषानां क्षिरोमणिः ॥ १६२ ॥ युगमसु ॥ दध्यौ त न पित्रोऽप्याहमरो ! मगवतोऽस्य न ।
 १ तर्षदं वि० ग० । २ रे वीराष्ट० ग० । ३ न्तुः सु० ग० । ४ मा ग० ।

सरूपं वचसो रूपं क्व वा सर्वे गुणाः पुनः ? ॥ १६३ ॥ चिन्तयन्निति गत्वान्तस्तीर्थेनाथमनंसिषम् । स्वपयित्वाऽ-
 तिविच्छदाद्द्वि विलिप्यापूजयं ततः ॥ १६४ ॥ सद्गीतकं कारयित्वा नुत्वा नत्वा पुनः प्रभुम् । विविन्दिषुरहं साधून्
 बहिस्तानथ निर्ययौ ॥ १६५ ॥ हेमाम्भोजसमासीनो जात्यजाम्बूनदद्युतिः । रूपनिर्जितकन्दर्पः सौभाग्यापास्तचन्द्रमाः
 ॥ १६६ ॥ तथैव साधुमध्यस्थः कुर्वाणो धर्मदेशनाम् । स एवान्य इवादर्शिं तत्राथ गणभृन्मया ॥ १६७ ॥
 अवधारितया पूर्वं प्रत्यभिज्ञाय तं गिरा । अथाहं विममर्शैवं विस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ १६८ ॥ अहो ! तादृक्कुरूपोऽपि
 स्वरिरेष क्षणादपि । कथमीदृक्कुरूपोऽभूदथवा चित्रमत्र किम् ? ॥ १६९ ॥ साधूनां हि भवन्त्येषां तपसानेक-
 लब्धयः । तत्प्रभावाच्च तन्नास्ति यदेते नहि कुर्वते ॥ १७० ॥ विमृश्येति ववन्देऽहं प्रोद्यद्गोमाञ्चकञ्चुकः ।
 विधिवद् भगवन्तं तमपरानपि तान्मुनीन् ॥ १७१ ॥ प्राप्ताशीः सपरीवारो निविष्टः शुद्धभूतले । तां चाश्रीषमहं
 धर्मदेशनां मोहनाशिनीम् ॥ १७२ ॥ क एष भगवानेवं पृष्टोऽथ शनकैर्मया । साधुरेकोऽन्तिकसीनः कथयामास
 सादरम् ॥ १७३ ॥ धरातलवासी शुभविपाकनुपनन्दनः । अस्मद्गुरुरथं स्वरिबुधो नाम निगद्यते ॥ १७४ ॥
 तच्छ्रुत्वा वीक्ष्य तांस्तांश्च स्मरेरतिशयान्मम । जज्ञे सपरिवारस्य जैनधर्मे स्थिरं मनः ॥ १७५ ॥ नत्वाहमथ तं स्वरिं
 मुदितः सपरिच्छदः । स्वस्थानमगमं सोऽपि भगवानन्यतो ययौ ॥ १७६ ॥ ततश्चैवं स्थिते भद्र ! बुधः स भगवान्
 यदि । एत्यत्र तत्ते स्वजनवर्गं बोधयति ध्रुवम् ॥ १७७ ॥ आर्य ! सोऽपि त्वयैवात्रानेयोऽभ्यर्थ्य कथञ्चन ।

१ नत्वा स्तुत्वा ग० ।

इत्युक्तो विमलेनाथ रत्नचूडोऽग्रवीर्युतः ॥ १७८ ॥ कुमार ! मयदादेष्टुः प्रमाणं सुवेद्यापि मे । विधुरो पितरो
 भिन्तु वर्येते मदियोगतः ॥ १७९ ॥ तद् गच्छाम्यधुना तावपदाहावनरोत्तवे । ततोऽसु मयदादेष्टु करिष्याम्येष
 निमित्तम् ॥ १८० ॥ भवस्तुभ्रातृतास्वावलालसस्य भमाधुना । गच्छामीति च वक्तव्ये भारती न प्रवर्त्तते ॥ १८१ ॥
 परमेतन्मदत् कार्यं पित्राद्यासनलक्षणम् । संशित्य हृदये स्वच्छ ! गच्छामीति मयोच्यते ॥ १८२ ॥ विमलोऽया
 म्यषाम्नाभिरियोगविमनापितः । अवश्य यदि गन्तव्यं सत् सुग्रसार्य ! गम्यताम् ॥ १८३ ॥ विस्मर्त्तव्य परं
 दूरेन तस्याऽऽज्ययन सखे ! । अत्रार्थे नाधृतिः कार्येत्सूत्रे विद्याधरोऽपि सः ॥ १८४ ॥ इत्युक्त्वा रत्नचूडोऽयं
 निव्रजान्तासमन्वितः । संभाष्य विमत मां च व्रजाम निव्रजमास्यदम् ॥ १८५ ॥ निव्रज्यापि तयोर्धर्ममवाचीं ताम-
 सुगोपमां । मनागपि मनो मन्त्रे ! नामत्रस्य भमाद्रवत् ॥ १८६ ॥ विमलोऽथ तमस्तुल्य भगवन्त विधेयतः ।
 तमन्विताश्च निर्गत्य मामवोचत चारुभाक् ॥ १८७ ॥ वयस्य ! यदिदं रत्नं रत्नचूडेन मे क्लिप्तं । मदाप्रभाव
 प्रददे तेनार्यः स्यात् कश्चिन्महान् ॥ १८८ ॥ रत्नादौ मम चानास्या प्रचानेऽपि वनेऽधुना । गृहे नीतं ततो
 मूनं नरस्यत्प्रेतदनादरात् ॥ १८९ ॥ तत्ततोऽत्रैव कुत्रापि प्रवेष्टे न्यस्य गम्यते । इत्युस्त्वोन्मोष्य वस्त्रान्त वव्रत्न स
 ममार्षयत् ॥ १९० ॥ मयापि हि तदेकत्र प्रवेष्टेऽनुपलक्षिते । न्यस्त्रान्यथ पुरे गत्वा स्व स्वमावो गतो गृहम्
 ॥ १९१ ॥ ततः स्तेयवदुल्लिङ्गाविष्ठिणोऽहमथितयम् । भित्तिरत्ननिर्भं रत्न रत्नचूडस्तदाऽऽस्यत ॥ १९२ ॥
 तूर्णं तत्र वने गत्वा हरासि तददं ततः । ध्यात्सेति तत्र गत्वाऽर्चं तदन्यत्र निस्त्रातवान् ॥ १९३ ॥ भूयो

दध्यावहं सम्प्रत्यायाति विमलोऽत्र चेत् । रिक्तं स्थानं स दृष्ट्वैतत् तदैवं चिन्तयेद् ध्रुवम् ॥ १९४ ॥ यन्नूनं
 वामदेवेन रत्नं तज्जगृहे ततः । तद्रत्नमानो यद्यत्र क्षिप्यते ग्रावगोलकः ॥ १९५ ॥ ततस्तत्र संवीक्ष्य स नूनं
 चिन्तयेदिति । ममैवाभाग्यवशतस्तद्रत्नं ग्रस्तरोऽभवत् ॥ १९६ ॥ इति ध्यात्वा तत्प्रमाणं तत्र पाषाणगोलकम् ।
 क्षिप्त्वाऽऽगां स्वगृहं रात्रौ शय्यास्थोऽचिन्तयं पुनः ॥ १९७ ॥ सुन्दरं न मया चक्रे न रत्नं तदनायि यत् । तथा-
 कुर्वन् भविष्यामि दृष्टोऽहं केनचित्तादा ॥ १९८ ॥ स ग्रहीष्यति तन्नूनं किं करोम्यधुना ततः । एवं चिन्तयतोऽ
 तीता रात्रिर्जाग्रत एव मे ॥ १९९ ॥ अथोत्थाय प्रगे रत्नं तदानेतुं द्रुतं वने । तस्मिन्नगाभितश्चागाद्
 विमलो मे निकेतने ॥ २०० ॥ शशंस तस्मै पृष्टोऽथ वेश्मस्थो मत्परिच्छदः । वामदेवोऽधुना क्रीडानन्दनाभि-
 मुखं ययौ ॥ २०१ ॥ ततो ममानुमार्गेण विमलोऽपि समाययौ । तं वीक्ष्य क्षोभतो रत्नप्रदेशो विस्मृतो मम
 ॥ २०२ ॥ ग्रावगोलमथादाय कटीपट्वां प्रगोप्य च । कृत्वा स्थानमलक्ष्यं च कुञ्जान्तरमगामहम् ॥ २०३ ॥
 सम्प्राप्तोऽन्वेषयंस्तत्र क्षोभसंप्रान्तलोचनम् । विमलो मां विलोकयाथ पप्रच्छ स्वस्थमानसः ॥ २०४ ॥ वामदेव !
 किमेकाकी मां विना त्वमिहागतः । भीतवद् दृश्यसे किं वा न्यगद्यत मयाप्यथ ॥ २०५ ॥ श्रुत्वा प्रातरिह
 प्राप्तं त्वामेकोऽहमिहाऽऽगमम् । परं नैवात्र दृष्टस्त्वं त्रासोऽयं तेन मेऽभवत् ॥ २०६ ॥ साम्प्रतं त्वयि दृष्टे तु
 स्वास्थ्यं भावि कुमार ! मे । विमलोऽप्याह यद्येवं तत् सुन्दरमभूदिदम् ॥ २०७ ॥ आवां सङ्घटितावेवमत्रैव

यदुभाषणि । मगवद्भवेने तत्र गच्छायः साम्प्रतं ततः ॥ २०८ ॥ मयैवमस्तिप्रति प्रोक्ते विमलोऽय मदन्वितः ।
 ययौ तत्र प्रविश्यान्तर्षण्ये च भगवत्प्रभुम् ॥ २०९ ॥ द्वारस्योऽहं पुनर्दृष्ट्वा विद्यातोऽनेन स्वस्वम् ॥ ततो
 रत्नयिद नूनं प्रदीप्यति पलादसौ ॥ २१० ॥ न चात्र विद्यतो मेऽस्मान्मोषोऽस्त्यन्यत्र धामि तत् ॥ ततो नंद्या
 व्यहोषाज्जामष्टाविंशतियोजनीम् ॥ २११ ॥ श्रियमोक्षे च तं वीक्ष्य पापाणं मूर्च्छयाऽपतम् । सम्प्राप्य चेतनां
 कृष्णम् व्यस्य तादयन् शिरः ॥ २१२ ॥ पुना रत्न तवाऽऽदातु बलितोऽहंमयेषितः । मन्हुद्विहेतोः प्रहिवै
 निष्यग् विमलपूज्यैः ॥ २१३ ॥ ते प्रत्यूषुष मां वामदेव ! क गतवानसि । त्वद्वियोगेन विमलः श्लोकाशौ
 वर्धते यतः ॥ २१४ ॥ त्वेते वयमानेतु प्रदिवास्तेन तत् हुतम् । चरयतां विमलाम्यर्के मा विठम्नो विवीयताम्
 ॥ २१५ ॥ नैवाह लक्षितस्तावद् विमलेनेति चिन्तयन् । सार्धं तैर्विगताश्चरन्तस्त्वन्तेऽहमयागमम् ॥ २१६ ॥
 सोऽय मां गारमालिरूप्य हर्षोऽल्लविशेषना । निवेशयार्द्रासनेऽदृष्टत् क गणोऽस्मीति सादरम् ॥ २१७ ॥ आच
 क्वापहरमप्येवं कुमार ! भूयतां ननु । प्रविष्टस्त्वं तदा तावन्निनेन्द्रसदनान्तरे ॥ २१८ ॥ प्रविशामि ततो यावत्
 ब्राह्मणि पृष्ठतः । तावत् ये तूर्णमाषान्ती खेपरी वरन्ते मया ॥ २१९ ॥ तां च निष्कोष्ठनिःश्रितां रूपलाषण्य
 शालिनीम् । पृष्टा यावत्तं मीतो विस्मयमाशये इति ॥ २२० ॥ हा ! कुमार ! कुमारेति रटन्त्य मां नमोऽयना ।
 विष्ठी हातमिवाऽऽद्राप सा तावत् खेपरी ययौ ॥ २२१ ॥ दूरे नीत्वा च पुम्बिस्था गाढमाभिरुप्य चोरसा । साऽय

मां प्रार्थयामास रताय मदनातुरा ॥ २२२ ॥ त्वद्वियोगादहं तस्यां विरक्तो यावदुत्तरम् । तस्यै किञ्चिद् ददे तावद-
 न्योपेयाय खेचरी ॥ २२३ ॥ साऽपि मय्यनुरक्ता मामुद्दालयितुमुद्यता । मदर्थेऽभूत्ततो युद्धं विद्याधर्योस्तयोर्मिथः
 ॥ २२४ ॥ तयोश्च युद्धाकुलयोः पपाताहं महीतले । चूर्णिताखिलगात्रश्च मूर्च्छामासादयं क्षणम् ॥ २२५ ॥ तयोरे-
 काप्यथो यावन्न मां गुह्णाति खेचरी । तावद् झटिति नष्टोऽहं त्वदर्शनसमुत्सुकः ॥ २२६ ॥ स्वपुरं च समागच्छन् दृष्ट्वा
 त्वत्प्रह्वितनैः । एभिरत्राहमानीतोऽनुभूतं तदिदं मया ॥ २२७ ॥ विसिन्मियेऽथ तच्छ्रुत्वा विमलोऽथ मुदं गता ।
 ममान्तःस्था बहुलिका किल प्रत्यायितोऽसकौ ॥ २२८ ॥ अत्रान्तरे प्रादुरासीत्सर्वाण्यङ्गानि सर्वतः । दारयन्तीव
 मे कापि शरीरे सहसा व्यथा ॥ २२९ ॥ भूश्च (स्र) स्तं प्रबलश्चासं भगननेत्रं गतक्रियम् । विमलो मां विलोकयाथ
 चक्रे हाहारवं शुचा ॥ २३० ॥ तच्छ्रुत्वा धवलो राजा लोकश्च बहुराययौ । विशेषः कोऽपि नाभून्मे प्रयुक्तै-
 र्भेषैरपि ॥ २३१ ॥ स्मृत्वा तस्याथ रत्नस्य सर्वदोषविनाशिनः । विमलः कानने गत्वा तं प्रदेशं न्यरूपयत् ॥ २३२ ॥
 अप्राप्ते तत्र रत्नेऽथ किं कर्त्तव्यविमूढधीः । स मत्समीपमायासीन्महुः खात्यन्तदुःखितः ॥ २३३ ॥ अत्रान्तरे
 च वृद्धा स्त्री काप्येकाऽऽमोद्य विग्रहम् । कलामापूरयामास मुत्कलीभूतकुन्तला ॥ २३४ ॥ धूपोत्क्षेपादिकां पूजां
 कृत्वा का त्वमसीत्यथ । पृष्ट्वा भीर्तैर्जनैः साऽऽख्यत् अकुटीभङ्गभीषणा ॥ २३५ ॥ भोः ! क्रीडानन्दनोद्याना-
 धिष्ठात्री वनदेव्यहम् । पापात्मा वामदेवोऽयं नीतोऽवस्थां मयेदृशीम् ॥ २३६ ॥ वञ्चितोऽयं यतोऽनेन निस्त्रपेण
 दुरात्मना । सद्भावप्रतिपन्नोऽपि विमलः सरलाशयः ॥ २३७ ॥ इत्युत्तवाऽऽख्याय चाशेषं मद्भुत्तं तद्यथातथम् ।

मूयोऽप्युनाय सा तस्मान्मार्योऽयमधुना मया ॥ २३८ ॥ विमलस्योपरोषेन मां वीषन्त कयञ्चन । सुत्वा साय
 निजं स्वानं वगाम वनदेवता ॥ २३९ ॥ ततो विकारितो लोकैः स्वप्ननेत्र बहिष्कृतः । वभूव सुभ्रु ! तत्राह तूलावपि
 लघुर्दने ॥ २४० ॥ तथाप्येकः स विमलः पूर्ववत्प्रचरे मयि । महतां प्रतिपन्न हि नान्यथा जातु जायते ॥ २४१ ॥
 अथान्येष्टुर्मया पुष्को विमलो वनसंस्थिते । खिनोऽसि पयो तत्र वन्दितु तं वगदुर्गम् ॥ २४२ ॥ तत्राय
 त खिनापीय प्रवयित्वा प्रवम्य च । विमलः स्तोतुमारेमे भक्तिकोमलया गिरा ॥ २४३ ॥ अयासेयञ्चगन्नाथ !
 अय तत्त्वोपदेशक ! । अय ज्ञानमहाकोश ! अय माचारिवारण ! ॥ २४४ ॥ मन्ये किञ्चिन्मयोपार्मि पुरा मावि
 परत्र च । ह्रुमं येनेह कन्वोऽसि स्वामी विद्यामयप्रदः ॥ २४५ ॥ नाथ ! नाथमहं नान्य नाथे नाथे सति स्वयि ।
 को हि कस्यदुनं प्राप्य कसीरे कृत्ते रतिम् ॥ २४६ ॥ अमभ्यो वरमभ्यो वा किमहं सुवनेश्वर ! । प्राप्तेऽप्याप्नो
 मि वन्नाहं मुक्तिप्रदे स्वयि ॥ २४७ ॥ किममक्कोऽस्मि ते नाथ ! विस्मृतो वाऽस्मि यम मे । रागादि
 रिपुवृन्दस्य सारापि क्रियते त्वया ॥ २४८ ॥ संसारान्तरप्रान्तिधान्तेनाथमवत्प्रमो ! । प्राप्नोऽसि त्व मया
 छद्मभिर्दति वत्प्रयच्छ मे ॥ २४९ ॥ सोऽपि कोऽपि प्रमो ! मावी समयः संमदालयः । प्रस्थापि त्वामहं यत्र
 साधाद्योकाग्रसंस्थितम् ॥ २५० ॥ अहं सांसारिकैरेभिर्विषयैर्विषसन्भिर्मे । किन्तु नाथ ! सदानन्दं वेदि मे परमं पदम्
 ॥ २५१ ॥ इत्यभिष्टुत्य सद्गुरुणा पञ्चाङ्गस्पृष्टमृच्छः । प्रवनाम खिनापीय स नराधीश्वरसंभवः ॥ २५२ ॥ अत्रा
 न्तरे स्फुरदीप्तिषिषोतिवदियन्तरः । प्रभुः शेषरत्नैः परितः परिभारितः ॥ २५३ ॥ आपयौ श्रुतमञ्जर्यां समेतः

कान्तया तया । अमन्दसंसदस्तत्र रत्नचूडः स खेचरः ॥ २५४ ॥ युग्मम् ॥ साधु साधु जगद्भर्तुः स्तवनं कृत-
 वानसि । इति प्रशंसन् विमलं सोऽथानंसीज्जिनेश्वरम् ॥ २५५ ॥ विधिवद्विहितान्योन्यवन्दनाद्युचितक्रियाः । निषे-
 दुरथ सर्वेऽपि मुदिताः शुद्धभूतले ॥ २५६ ॥ मेघनादाङ्गजः सोऽथ जगाद ध्वलाङ्गजम् । निशम्यतां महाभाग ! स हेतु-
 र्दुरतिक्रमः ॥ २५७ ॥ एतावान् येन मे कालविलम्बः समजायत । नानीतो भवदादिष्टः स स्मरिष्व बुधाभिधः ॥ २५८ ॥
 गतेनेतस्तदा तावन्मथाम्बाजनकौ निजौ । परमां प्रापितौ प्रीतिं चिरादात्मीयदर्शनात् ॥ २५९ ॥ निशायामथ
 शययायां कृत्वा देवनमस्कृतिम् । आसाद्यत मया निद्रा द्रव्यतो न तु भावतः ॥ २६० ॥ अथाहं भो ! महाभाग !
 जिनपादाब्जपट्पद ! । उत्तिष्ठेति गिरं शृण्वन् विबुद्धोऽन्त्ये क्षपाक्षणे ॥ २६१ ॥ ततः स्वाङ्गप्रभाजालप्रभासितदिग-
 न्तराः । मया प्रत्यक्षमैक्ष्यन्त देवता विविधाः पुरः ॥ २६२ ॥ विस्मितं सम्भ्रमोत्थानविहितस्वागतं च माम् ।
 ततस्ताः प्रत्यवोचन्त प्रसादविशदाननाः ॥ २६३ ॥ धन्योऽसि कृतकृत्योऽसि पूजनीयोऽसि मादृशम् । हंसवत्तव
 यस्याहं धर्मः क्रीडति मानसे ॥ २६४ ॥ रोहिण्याद्या वयं विद्यास्तव पुण्येन नोदिताः । समस्ता अपि सम्भूय
 समायाताः स्वयंवराः ॥ २६५ ॥ तत्प्रतीच्छ महाभाग ! करिष्यामः प्रवेशनम् । त्वदङ्गे भवितव्यं हि त्वया
 खेचरचक्रिणा ॥ २६६ ॥ एतच्चास्माभिरादिष्टं विद्याधरबलं तव । पदातिभावमापन्नमायातं द्वारि वर्तते ॥ २६७ ॥ एवं
 तासु बुवाणासु नानालङ्कारभासुराः । प्रणेमुः खेचराः सर्वे ते समागत्य मामथ ॥ २६८ ॥ अत्रान्तरे दिशं प्रार्चीं

भूयोऽप्युवाच सा तस्मान्मायौऽयमधुना मया ॥ २१८ ॥ विमलस्योपरोधेन मां व्रीचन्तं कथञ्चन । सुख्या साय
 निदं स्वानं सगाम वनदेवता ॥ २१९ ॥ ततो धिक्कारितो लोकैः स्ववनेष्व बहिष्कृतः । यभूव सुभ्रु ! तत्राह तलादपि
 सधुर्वने ॥ २४० ॥ तयाप्येकः स विमलः पूर्ववद्रूपेते मयि । महतां प्रतिपन्न हि नान्यथा जातु जायते ॥ २४१ ॥
 अथान्येधुर्मया युक्तो विमलो वनसंस्थिते । खिनोक्तसि पयो तत्र वन्दितु तं जगद्गुरुम् ॥ २४२ ॥ तत्राय
 त त्रिनाथीश पूजयित्वा प्रणम्य च । विमलः स्तोतुमारेने मक्तिफोमलपा गिरा ॥ २४३ ॥ अयास्येपञ्चगव्याय !
 अय तत्त्वोपदेष्टक ! । अय ज्ञानमहाकोश ! त्वय माचारिबारण ! ॥ २४४ ॥ मन्ये किञ्चिन्मयोपाख्यं पुरा मावि
 परत्र च । शुभ वेनेह उन्वोऽसि स्वामी विद्यामयप्रदः ॥ २४५ ॥ नाथ ! नाथमहं नान्यं नाथे नाथे सति त्वयि ।
 को हि कस्यदुमं प्राप्य करीरे कुस्ते रतिय् ॥ २४६ ॥ अयम्यो दूरमय्यो वा किमाहं सुवनेश्वर ! । प्राप्तेऽप्याप्नो
 मि पसार मुक्तिं मुक्तिप्रदे त्वयि ॥ २४७ ॥ किममकोऽस्मि ते नाथ ! विस्मृतो वाऽस्मि यम मे । रागादि
 त्पिच्छदस्य सारापि क्रियते त्वया ॥ २४८ ॥ संसाध्रान्तरान्निधानेनाभयवस्थमो ! । प्राप्नोऽसि त्व मया
 कृन्नाभिर्गतिं तस्मयन्तु मे ॥ २४९ ॥ सोऽपि कोऽपि प्रमो ! मावी समयः संमदालयः । इत्स्यामि त्वामह यत्र
 साधासोकाग्रसंस्थितम् ॥ २५० ॥ अल सांसारिकैरेभिर्विवैर्विप्लवभिर्भो ! किन्तु नाथ ! सुदानन्द देहि मे परम पदम्
 ॥ २५१ ॥ इत्यभिष्टुत्य सद्गत्तया पञ्चाङ्गसूष्टमूढलः । प्रणनाम विनाथीश्व स नराधीश्वसंभवः ॥ २५२ ॥ अत्रा
 न्तरे स्फुररीप्तिविपोतितविगन्तरा । प्रभुरोः खेचरवैः परितः परिचारितः ॥ २५३ ॥ आययौ बृहमञ्जर्यां समेतः

कान्तया तया । अमन्दसंमदस्तत्र रत्नचूडः स खेचरः ॥ २५४ ॥ युग्मम् ॥ साधु साधु जगद्भर्तुः स्तवनं कृत-
 वानसि । इति प्रशंसन् चिमलं सोऽथानंसीजिनेश्वरम् ॥ २५५ ॥ विधिवद्विहितान्योन्यवन्दनाद्युचितक्रियाः । निषे-
 दुरथ सर्वेऽपि मुदिताः शुद्धभूतले ॥ २५६ ॥ मेघनादाङ्गजः सोऽथ जगाद ध्वलाङ्गजम् । निशम्यतां महाभाग ! स हेतु-
 र्दुरतिक्रमः ॥ २५७ ॥ एतावान् येन मे कालविलम्बः समजायत । नानीतो भवदादिष्टः स ह्यरिश्च बुधाभिधः ॥ २५८ ॥
 गतेनेतस्तदा तावन्मयाम्बाजनकौ निजौ । परमां प्रापितौ प्रीतिं चिरादात्मीयदर्शनात् ॥ २५९ ॥ निशायामथ
 शय्यायां कृत्वा देवनमस्कृतिम् । आसाद्यत मया निद्रा द्रव्यतो न तु भावतः ॥ २६० ॥ अथाहं भो ! महाभाग !
 जिनपादाब्जषट्पद ! । उत्तिष्ठेति गिरं शृण्वन् विबुद्धोऽन्त्ये क्षपाक्षणे ॥ २६१ ॥ ततः स्वाङ्गप्रभाजालप्रभासितदिग-
 न्तराः । मया प्रत्यक्षमैक्ष्यन्त देवता विविधाः पुरः ॥ २६२ ॥ विस्मितं सम्भ्रमोत्थानविहितस्वागतं च माम् ।
 ततस्ताः प्रत्यवोचन्त प्रसादविशदाननाः ॥ २६३ ॥ धन्योऽसि कृतकृत्योऽसि पूजनीयोऽसि मादृशम् । हंसवत्तव
 यस्याहर्द्धर्मः क्रीडति मानसे ॥ २६४ ॥ रोहिण्याद्या वयं विद्यास्तव पुण्येन नोदिताः । समस्ता अपि सम्भूय
 समायाताः स्वयंवराः ॥ २६५ ॥ तत्प्रतीच्छ महाभाग ! करिष्यामः प्रवेशनम् । त्वदङ्गे भवितव्यं हि त्वया
 खेचरचक्रिणा ॥ २६६ ॥ एतच्चास्माभिरादिष्टं विद्याधरबलं तव । पदातिभावमापन्नमायातं द्वारि वर्तते ॥ २६७ ॥ एवं
 तासु बुवाणासु नानालङ्कारभासुराः । प्रणेष्टुः खेचराः सर्वे ते समागत्य मामथ ॥ २६८ ॥ अत्रान्तरे दिशं प्रार्चीं

पण्डरोचियि शुभ्यति । अहते श्रातरातोषोऽपठन्मङ्गलपाठकः ॥ २६९ ॥ श्रयोदयेऽधुनोत्थाय घर्मं कुरुत हे अनाः ।।
 नेन वोऽशर्किता एव सम्पद्यन्ते विधृतयः ॥ २७० ॥ तच्छ्रुत्वाऽधिनृतयमाह नून घर्मप्रभाषतः । अकृच्छ्र्येयैष
 मे विद्याः सिद्धा एताः परःश्रुताः ॥ २७१ ॥ हर्षस्नान परं नैवद्विघ्नोऽयममवशु यतः । सार्द्धं मे विमलेनैव
 वीर्षां मङ्गलु बिभृषतः ॥ २७२ ॥ सौवर्णनिगढप्राय पुण्य पुण्यानुबध्ययि । यतो त्रिनन्दैराकृयात भोग्य
 तत्सर्ववाप्यदः ॥ २७३ ॥ एव म्यापन्त एवाय मयात्रैज्जुप्रवेष्टनम् । देवतास्ता विदधिरे रोहिणीप्रसुताः क्षणात्
 ॥ २७४ ॥ ततो विद्याधरैः सर्वैः सम्पूय मम विस्तरात् । बक्त्रे सेधरचक्रित्वाभियेकमुमहोत्सवः ॥ २७५ ॥
 ततश्च करवीयानि नवराज्योचितानि मे । कुमार ! कुर्वतोऽत्रानि तद्धितानि कियन्त्यपि ॥ २७६ ॥ सस्मृत्य
 पुष्पदादंलमक्षार्हं स्वयमेव तम् । गवेययपुरे धरिं शुचमेकत्र दृष्टवान् ॥ २७७ ॥ तस्मै निवेदिते पुष्पदृष्टान्ते स
 बयाद मासु । त्व तावदधुना बच्छ विमलाय निवेदय ॥ २७८ ॥ एतदेतच्च समये यदादेष्ट्याम्यह पुनः । तेषां
 विमलबधूनां वोचोपायोऽयमेव यत् ॥ २७९ ॥ कर्णार्म्यर्णे ततः स्थित्वा स श्रनेविमलाय तत् । छरिवाधिक
 माश्रित्यौ तदु नाकर्मितं मया ॥ २८० ॥ पुनः सोऽज्योचदेतेन कारयेन ममामषत् । विलम्बो बुचद्यस्मि नानीतोऽ
 नेन हेतुना ॥ २८१ ॥ विमलोऽज्योचदार्येण कृत साध्यश्च तत्पुरे । स्थित्वा द्वित्राण्यहान्येय ययो विद्याधरेभ्यः
 ॥ २८२ ॥ विमलोऽय विक्षेपेण विपयेषु पराकृष्टुलः । समयं गमयामास निर्मलीमसबासनः ॥ २८३ ॥ तत्राविष
 १ पत् ५० । २ निर्मलामरासमः ५० ।

च तं वीक्ष्य पितरौ तस्य दृश्यतुः । चरितं भुवनतीतं सुतस्यास्य किमप्यहो ! ॥ २८४ ॥ यौवनारोग्यवित्तादि-
 सामग्रीसंयुतोऽपि सन् । निर्ग्रन्थ इव यन्नैव रज्यते विषयेष्वसौ ॥ २८५ ॥ यावच्चैवं कुमारोऽयं विषयान्नैव सेवते ।
 तावद्राज्यमिदं प्राज्यमावयोर्निष्फलं खलु ॥ २८६ ॥ तदयं कामसेवायां स्वयमेवोच्यतेऽधुना । विनीतो ह्यस्मदा-
 देशं नायमुल्लङ्घयिष्यति ॥ २८७ ॥ ध्यात्विति मन्त्रयित्वा च मिथो रहसि तावथ । प्रोचतुः सुतमाहूय सुधामधुरया
 गिरा ॥ २८८ ॥ मनोरथश्चतैस्तात ! समग्रगुणमन्दिरम् । त्वमस्मन्मन्दिरे तावज्जातश्चन्द्र इवाम्बुधौ ॥ २८९ ॥
 निजावस्थानुरूपं तद् भुङ्क्ते राज्यसुखं न किम् ? । राज्येनापि किमेतेन ? यत्ते नायाति भोग्यताम् ॥ २९० ॥
 अयमेवानयोर्नूनं बोधोपायो भविष्यति । विमृश्येति जगदैवं विमलोऽथ धियां निधिः ॥ २९१ ॥ यदाज्ञापयत-
 स्तत्रभवन्तौ तद्वि मादृशाम् । विधातुमुचितं सर्वं किन्त्वसावाशयो मम ॥ २९२ ॥ स्वराज्ये यदि सर्वेषां दुःखं
 संहृत्य दुःखिनाम् । सम्पाद्य च सुखं पश्चात् स्वयं तदनुभूयते ॥ २९३ ॥ एवं च कुरुते यो हि स एव
 पृथिवीपतिः । प्रजानामधिपः सर्वजनीनश्च निगद्यते ॥ २९४ ॥ दुःखार्त्तेऽपि जने यस्तु निश्चिन्तः स्वयमेककः ।
 सुखं भुङ्क्ते प्रभुत्वं हि तस्य कुक्षिम्भरेः कुतः ? ॥ २९५ ॥ तदेवं संस्थिते ह्येतद्युज्यते कर्तुमात्मनः ।
 धर्मर्तुर्वर्त्तते तावदधुना धर्मदारुणः ॥ २९६ ॥ मनोनन्दनसंज्ञेऽत्र स्वगृहोपवने ततः । कुर्वन् ग्रीष्मोचितान्
 क्रीडां कुर्वे ताताम्बयोर्मुदम् ॥ २९७ ॥ आनेतुं दुःखिनो लोकान् प्रेष्यन्तां किन्तु पूरुषाः । तेषामपि वराकाणां
 येन सौख्यं विधीयते ॥ २९८ ॥ तच्छ्रुत्वा पितरौ हृष्टौ वदन्तौ साधु साध्विति । कारयामासुस्तत्रोपवने

हिममन्दिरम् ॥ २९९ ॥ सुजलमिषिरुचिरे रम्मास्तम्भमिधूयिते । नलिनीच्छदनच्छमे ससिक्ते चन्दनद्रव्यैः ॥ ३०० ॥ तत्राय व्रीतले यत्वा विमलः सपरिच्छदः । कुर्वन् ग्रीष्मोषितां व्रीतां पित्रोर्दुर्मवर्द्धयत् ॥ ३०१ ॥ पुग्मम् ॥ प्रयुक्तपुष्पानीतदुःस्लिषोकाय संयदम् । बध्ने घवतराशोऽपि पितृघषदमीप्सितम् ॥ ३०२ ॥ निषण्णेऽ-
 बान्यदास्थानं दत्त्वा चयलभूपतौ । नियुक्तपुष्पाः केऽपि तत्र सुसु ! समाययुः ॥ ३०३ ॥ प्रतिसीरान्तरे कश्चिदेक
 संस्थाप्य पूरुषम् । तेऽथ विद्वपयामासुर्विशानतयो नृपम् ॥ ३०४ ॥ देवास्माभिः पर्यटद्भिः पुमानेकोऽय
 मीधितः । दुःस्लितोऽत्यन्तमेक्याऽऽजीतयात्र कवच्यन् ॥ ३०५ ॥ किन्त्स्वयं मातृवीमत्सवर्द्धनो देववर्द्धनम् ।
 नार्हतीति व्यवदितोऽस्मामिरत्र प्रवेक्षितः ॥ ३०६ ॥ एतोऽयं कुत्र युष्माभिः कथं वात्यन्तदुःखितः । इति पृष्टाः
 धितीक्षेन तेष्वेकः प्रत्यमापत् ॥ ३०७ ॥ देवादेषादितो यत्वा कथं प्यार्चं पुरे खनम् । अनालोक्ष्य वयं याताः
 पर्यटन्तो महादपीम् ॥ ३०८ ॥ ग्रीष्मार्ककरसम्पर्कनसम्पचरोमरे । एषोऽयं तत्र वास्मायिरुपानतस्यपि व्रजन्
 ॥ ३०९ ॥ अत्यन्तदुःखित इति कृत्वास्माभिरसौ ततः । मो ! माद्र ! तिम्र सिधेति दूरादुच्चैर्न्यगयत् ॥ ३१० ॥
 अनेनोक्तमह मद्राः ! स्थितो यूयं तु तिष्ठत । कुपमिति प्रवृत्ते गन्तुमेव तथैव हि ॥ ३११ ॥ ततो देव ! जवाद्
 गत्वा बसाद् दृत्वा शरोस्त्रले । आनीय पायमस्माभिः सर्वैरपि निरूपितः ॥ ३१२ ॥ प्रस्विभरुण्यरोमार्चधीर्णीवीमत्स
 यिप्ररः । भमनिःभाससम्पूर्णपिपासाशोषिताननः ॥ ३१३ ॥ कुमिकुण्डलगलत्कर्णनासिकौष्ठकरात्रिकाः । तदास्वलु
 श्रितधिराः सन्त्ययिन्यस्तकम्पलः ॥ ३१४ ॥ मलीमसबाधस्तः सवर्णासापुपुग्मयम् । कथानिधिप्यविमं (सं) सि

शीर्णोष्णगुच्छपिच्छकः ॥ ३१५ ॥ निधानं सर्वदुःखानां दारिद्र्यस्य निकेतनम् । ततोऽयं दृश्योऽस्माभिः
 प्रत्यक्ष इव नारकः ॥ ३१६ ॥ कलापकम् ॥ मध्याह्ने त्वं किमीदृशे भद्र ! भ्राम्यसि भीषणे । इति प्रोक्तोऽयमस्माभिर्जु-
 गुप्साकरुणापरैः ॥ ३१७ ॥ अयमूचे न खल्वस्मि स्वाधीनः किन्त्वहं गुरोः । आयत्तस्तत्तदादेशात्
 पर्यटाम्येवमन्वहम् ॥ ३१८ ॥ एवमन्वहमादेशं कुर्वतस्ते गुरुः स किम् । करिष्यतीत्ययं भूयोऽप्यस्माभिः सम-
 पृच्छयत ॥ ३१९ ॥ ममाध्यावृणिकाः सन्ति बलिनो यमसन्निभाः । मोचयिष्यति तेभ्यो मामित्यसावप्यचीकथत्
 ॥ ३२० ॥ ततश्चिन्तितमस्माभिरहो ! अस्य तपस्विनः । स्वपापकर्मोपनता कापि कृच्छ्रपरम्परा ॥ ३२१ ॥ यदेकं
 परतन्त्रत्वं गतस्यापीदृशीं दशाम् । ऋणिकोपद्रवोऽन्यच्च तद्विमोक्षस्पृहा परम् ॥ ३२२ ॥ तदेव नीयते सर्व-
 दुःखितानां शिरोमणिः । उपदेवमिति व्यात्वाऽस्माभिरूपोऽभ्यधीयत ॥ ३२३ ॥ उत्तिष्ठ भद्र ! यद्येवं चल राजकु-
 लेऽधुना । सर्वदारिद्र्यदुःखर्णविमोक्षः क्रियते यथा ॥ ३२४ ॥ मच्चिन्तया वः पर्याप्तं मोचितो हि भवादृशैः ।
 नैव मुच्येऽहमित्येष ब्रुवाणो गन्तुमुद्यतः ॥ ३२५ ॥ अस्माभिश्चिन्तितमथो सोन्माद इव लक्ष्यते । दुरात्माऽयं
 तथाप्येतत् कर्त्तव्यं राजशासनम् ॥ ३२६ ॥ नेतव्यो देवपार्श्वेऽयमिति व्यात्वा वलादसौ । धृत्वाऽस्माभिरिहाऽऽनीतः
 क्रियतां यदिहोचितम् ॥ ३२७ ॥ तदाकर्ण्य नृपः प्राह प्रतिसीराऽपसार्यताम् । पश्याम्येनमहं येन महत्कौतूहलं
 मम ॥ ३२८ ॥ तस्यां तैरपनीतायां विस्मितेन स वीक्षितः । यथाख्यातस्वरूपोऽय सजनेन महीभुजा ॥ ३२९ ॥

विमलोऽथ तमालोऽथ खाताहुतो व्यचिन्तयत् । अये ! स एष भगवान् बुधधरिष्ठाग्र्यो ॥ ३३० ॥ अहो !
मगधतोऽप्य कापि भैक्षिरूपता । अहो ! स्वार्थनिपेधित्वमहो ! सर्वजनीनता ॥ ३३१ ॥ परार्थ एव यदि
वा स्वार्थो मूलं महात्मनाम् । नहि स्वदेशान्तर्यं आर्यन्ते धन्यननुमाः ॥ ३३२ ॥ सन्दिष्टं च ममानेन
रत्नभूद्वलेन यत् । दुःस्वपीठितसम्मानं कार्यमन्वेषणं स्वया ॥ ३३३ ॥ कृतकपरान्तरो लज्जया धन्यन्
वोचयितुं तव । ततोऽज्जमागमिष्यामि विद्यातावसरः सत्तु ॥ ३३४ ॥ किञ्चाहं भवता तावद् धन्यो न विदितोऽपि
हि । प्रस्तुतार्पस्य संसिद्धिर्योषैव प्रवायते ॥ ३३५ ॥ व्याख्येति विमलस्तस्मै विदधे मनसा नतिम् । सोऽप्या
क्षिपं देवी तस्मै मनसैवेष्टसिद्धिदाम् ॥ ३३६ ॥ अत्रान्तरे नृपाम्यर्णे स राजपुरुषैर्षतात् । समानीतः पपातोभ्यर्णं
द्रादृकस्य भगमनिःसरः ॥ ३३७ ॥ निन्यावपीरणादासद्योकादिविधिवक्रियाः । तावत्तु च संवीक्ष्य प्रोचुरेष
मियो वनाः ॥ ३३८ ॥ कृष्णाङ्गाः सुसुपाक्रान्तः खिन्नाः कुप्री न्वरादिताः । कनानीदो दुरात्माय पापपुञ्ज
इवाङ्गवान् ॥ ३३९ ॥ तच्छ्रुत्वा भगवान्नेषे क्रुद्धो मेरवरूपयुत् । ज्वाळामालाकरालाभ्यां रग्म्यां लोकं वहन्निव
॥ ३४० ॥ आः ! पापाः ! किमहं कातो शुष्मणोऽपि विरूपकः ? । दुःखितो वा यदेवं मां यूयं रे ! इत्यथावभाः !
॥ ३४१ ॥ कृष्णाङ्गाः सुसुपाक्रान्ताः सखेयाः कृष्टिनस्तथा । तापार्णो न्वरविधुराः झुलालीला वरादिताः ॥ ३४२ ॥
सोन्मादा विकलाधाम पूर्णमाना क्रमाङ्कताः । परापता दरिद्राभ रे ! पूष नत्वं वनाः ! ॥ ३४३ ॥ युग्मम् ॥

अकाले बालिशाः ! कालेनोत्क्षिप्तं पत्रकं हि वः । मुनि मां दुर्वलं मन्वां येनैवं हसथाधुना ॥ ३४४ ॥ मृगयूथ-
 मिव क्ष्वेडां तां वाचमतिमैरवाम् । तस्य श्रुत्वा चकम्पेऽथ स लोकः सकलो भयात् ॥ ३४५ ॥ विमलं भूमिपा-
 लोऽथ प्रोचे सम्भ्रान्तमानसः । कुमार ! नैष सामान्यः कश्चिदेव नरो ध्रुवम् ॥ ३४६ ॥ यतः क्वास्य पुरा
 चक्षुर्युगलं तन्मलाविलम् ? । जितकल्पान्तमार्त्तण्डमण्डलं क्वाधुना त्वदः ? ॥ ३४७ ॥ वक्तुमक्षमता सा च
 तादृशी क्व पुरावती ? । युगान्तमेवनिर्घोषघोरोऽयं क्वाधुना स्वरः ? ॥ ३४८ ॥ तदेव निश्चितं कोऽपि त्रिदशो
 वापरोऽपि वा । समयातः कृतरूपान्तरः केनापि हेतुना ॥ ३४९ ॥ क्रोधान्धस्तदयं यावद् दृग्निपाहिरिव
 क्षणात् । न भस्मीकुरुते सर्वं तावत्तूर्णं प्रसाद्यते ॥ ३५० ॥ विमलोऽप्यभ्यघादेवं साधु तातेन निश्चितम् । सामा-
 न्यपुरुषो नैष सत्वरं तत्प्रसाद्यताम् ॥ ३५१ ॥ ततः सपरिवारोऽपि भूपतिश्चरणद्वयम् । ननाम सादरं तस्य ललाट-
 स्पृष्टभूतलः ॥ ३५२ ॥ ऊचे च क्षम्यतामेव दोषो मूढजनैः कृतः । दीयतां च प्रसद्याशु स्वकीयं दिव्यदर्शनम् ॥ ३५३ ॥
 ॥ ३५३ ॥ इत्युक्त्वा सजनो राजा यावदुन्नमति स्थितेः । तावत् स्वर्णम्बुजासीनं स्वरूपापास्तमन्मथम् ॥ ३५४ ॥ विलोक्य
 तेजोविजिततिग्मांशुं दृक्चकोरसुधाकरम् । अशेषलक्षणोपेतं तं मुनीशं ददर्श सः ॥ ३५५ ॥ युग्मम् ॥ विलोक्य
 तादृशं तं चाश्चर्यभूतं मुनिं नृपः । स्मेराक्षः सजनो जज्ञे किमेतदिति विस्मयात् ॥ ३५६ ॥ पृथ्वीनाथेन कृत्वाथ
 ललाटे कारकुहमलम् । कथ्यतां नाथ ! कोऽसि त्वमित्युक्तः सोऽत्रवीदथ ॥ ३५७ ॥ महाराज ! न देवोऽहं
 दैत्यो वा न च किन्त्वंहम् । यतिरस्मि तदेतच्च लिङ्गादप्यनुमीयते ॥ ३५८ ॥ भूपतिः पुनरप्याह यथैवं भगवन् ।

रूपम् । । एवं तं तादृशं रूपमिदानीमीदृशं पुनः ॥ ३५९ ॥ कृष्णवर्णादयो दोषाः कथं वारमस्मिन्ता अपि ।
 मत्स्यास्पादोपिताः भोतुमिदमिच्छाम्यनेपथः ॥ ३६० ॥ स्मरिराद महाराज ! मया व्यथित वैक्रियम् । वीमत्सं
 वत्सुरा रूप दृष्टान्तार्थं दरीरिषाम् ॥ ३६१ ॥ एषम्भूता वमी सर्वे सत्त्वाः संसारवर्जिनः । स्वरूपमात्मनो मूढा
 स्वभापि न विदन्ति ते ॥ ३६२ ॥ दृष्टान्तमृत भूतानां रूप भूप ! मया तथा । सचक्रे सन्तुषोषार्थमव
 स्मिन्मिदं पुनः ॥ ३६३ ॥ कृष्णवर्णादयो दोषा युष्माक यच्च योजिताः । आत्मरथा अपि तत्रापि कारण
 मृशु भूयते ! ॥ ३६४ ॥ अन्तःपावमलातीना गृहियोज्मी वना इह । स्वर्णवर्णा अपि बहिर्वर्णन्ते कृष्णवर्णकाः
 ॥ ३६५ ॥ हनयस्त्वपि कृष्णाश्विचे रुद्रिकनिर्मलताः । विज्ञेयाः परमार्थेन चारुकाञ्चनरोपिणः ॥ ३६६ ॥ तथा
 दृष्टिर्न संप्राप्येरपि या विपयेर्पनैः । पुंस्रथा सा समारूपाता तत्रतस्तत्त्ववेदिभिः ॥ ३६७ ॥ तथा पुंस्रथयाक्रान्ता
 बहिः पुष्टोदरा अपि । वना एते पश्चिमेया पुष्टबाधामकृषिकाः ॥ ३६८ ॥ तथा क्षुधा पुनस्त्यक्ताः क्षामा अपि
 बहिः क्षुधा । सुस्रवदा क्षमाशील ! ज्ञेयाः सौरित्यद्यालिनः ॥ ३६९ ॥ तथा माविषु मोगेषु योजमिलापो
 निरन्तरा । सा पिपासा समाम्नाता वादद्वोपविषायिनी ॥ ३७० ॥ ततस्त्वया वृषाऽऽक्रान्ताः सर्वथा गृहमेपिनः ।
 पिबन्तोऽपि पयः स्वादु दृविताः ललु मायतः ॥ ३७१ ॥ तथा तु दृष्ण्या दृष्टा बहिस्त्वप्णारिता अपि ।
 वीरदृष्ण्याः पश्चिमेया निर्द्वन्धाः परमार्थता ॥ ३७२ ॥ तथाऽन्नासादिताघन्तो दुःसप्तप्रपूरितः । विषयस्तेन
 सङ्कीर्णः संसारोऽप्या दुपेर्मलता ॥ ३७३ ॥ ततस्तत्र बहन्तोऽमी वनाः पथि निरन्तरम् । अपि सुन्वरसद्यसा विज्ञेयाः

खेदनिःसहाः ॥ ३७४ ॥ विवेकाख्ये महाशैले नगरे जैननामनि । स्थिताश्चित्तसमाधानाभिधे च वरमण्डपे
 ॥ ३७५ ॥ बहिर्मर्गपरिभ्रान्तिश्रान्तसंहनना अपि । मुनयस्तु सदा ज्ञेयाः तन्वतः खेदवर्जिताः ॥ ३७६ ॥
 ॥ शुग्मम् ॥ तथा सम्यक्तत्त्वनामात्मरूपसौन्दर्यदूषकम् । निदानं सर्वदुःखानां मिथ्यात्वं कुष्ठमुच्यते ॥ ३७७ ॥
 कुष्ठनान्तस्ततस्तेन दूषिता जन्तवो ह्यमी । सुन्दराङ्गा अपि बहिर्भावतः कुष्ठिनो मताः ॥ ३७८ ॥ साधवस्तु
 बहिर्भूष ! कुष्ठिनोऽपि कथञ्चन । सम्यग्भावविशुद्धाङ्गा बोद्धव्याश्चारुविग्रहाः ॥ ३७९ ॥ तथा कपायनामा-
 न्तस्तापयोगाज्जना अमी । कीर्तिताः खलु तापार्चा बहिस्तापोज्झिता अपि ॥ ३८० ॥ अन्तस्तापविनिर्मुक्ता
 बहिस्तापजुषोऽपि हि । यतयः पुनराख्याता निस्तापाः परमार्थतः ॥ ३८१ ॥ तथाऽमी रागद्वेषान्तर्ज्वरशूलार्दिता
 जनाः । गदिता ज्वरशूलार्त्ता बहिस्तद्वर्जिता अपि ॥ ३८२ ॥ श्रमणास्तु तथारूपज्वरशूलविदूरागाः । ज्वरशूलोज्झिताः
 प्रोक्ता बहिस्तद्व्यथिता अपि ॥ ३८३ ॥ तथा यौवनवन्तोऽपि बहिर्गृहिजना अमी । विना विवेकतारुण्यं जरा-
 जीर्णा बुधैः स्मृताः ॥ ३८४ ॥ प्राप्ता विवेकतारुण्यं बहिः प्रवयसोऽप्यमी । विज्ञेया मुनयो नित्ययौवनास्तत्त्वतः
 पुनः ॥ ३८५ ॥ तथा कृत्यं न कुर्वन्त्यकर्तव्यं कुर्वते पुनः । येन मोहेन स प्रोक्त उन्मादो भवचारिणाम् ॥ ३८६ ॥
 ततस्तस्य समायोगात् सोन्मादाः खल्वमी जनाः । साधवस्तद्वियोगात्तु निरुन्मादा उदाहृताः ॥ ३८७ ॥ तथा यः
 कामविवशः कृत्याकृत्यं न पश्यति । स क्षितीश ! समाख्यातो विकलाक्षो विचक्षणैः ॥ ३८८ ॥ ततस्तद्विकलाक्षत्वं

पश्यत्स्वयं परिर्दिष्टा । एवयतेऽमीषु लोकेषु न पुनः क्वपि साधुषु ॥ ३८९ ॥ तथा सुप्ताः प्रमादाख्यनिद्रया बाग्रतोऽ-
 प्यमी । अनास्तपश्चतस्तत्त्वैर्धूर्ध्वमानाः प्रकीर्षिताः ॥ ३९० ॥ तथा तु निद्रया रीनाः स्वपन्तोऽपि परिः क्वचित् ।
 धागरुकाः सदा श्रेयाः साधवस्तु पराधवः ॥ ३९१ ॥ यथाष्टकर्मश्रणिफयोगादेते श्रणाकुलाः । विज्ञेयास्तपश्चतः सत्त्वा
 बाह्यवर्धिता अपि ॥ ३९२ ॥ साधूनामपि सन्त्येते ऋषिका किन्तु तेर्न ते । प्रपीक्यन्ते यतस्तेषां शुद्धप्रायमृण
 लत ॥ ३९३ ॥ तथा मायाः पुत्रमित्रकृतप्रणिमयादयः । अत्यन्तमात्मनो मित्राः प्रोज्यन्ते विबुधैः परे
 ॥ ३९४ ॥ तदपीना अनाः सर्वे स्थिरपन्तोऽमी विवानिष्ठम् । प्रकीर्षिताः परायणाः स्वविद्या स्ववद्या अपि ॥ ३९५ ॥
 सुनयस्तु महात्मानो निर्गता पुरषासदाः । अपि गुर्वीक्षिष्वमाः स्ववद्यास्तपश्चतो मताः ॥ ३९६ ॥ तथा दर्शन
 हेतुमानचारित्र्यबहुवर्षिताः । भीमन्तोऽपि परिर्धेया देहिनो दुर्वता अमी ॥ ३९७ ॥ एतैस्तेरान्तर्धुक्का परिर्दु
 र्गतकपताम् । पारयन्तोऽपि विज्ञेयाः भीमन्तो मुनयः पुनः ॥ ३९८ ॥ एवमन्येऽपि वैरूप्यदुर्मगत्वाद्यो नृपः ।
 दोषा गेहिषु बोद्धव्याः सदा साधवकर्मणः ॥ ३९९ ॥ सुसख्यज्ञां पुनर्दोषगन्धोऽपि हि न विद्यते । तपस्तत्कर्म
 निर्मावसकलीकृतशर्मनाम् ॥ ४०० ॥ कृष्णवर्णावयो दोषास्ततो पुष्पाहु गेहिषु । आरोप्यन्त मयाऽऽत्मान
 स्थानयित्वा ह्यनि नृपः ॥ ४०१ ॥ एवं च संस्थिते भूय ! यत्सुखं पारमार्थिकम् । साधोः सर्वाविमुक्तस्य तदन्यस्य
 न । ह्यस्पृष्टं ॥ ४०२ ॥ यत्तु वैश्विकं लोक्यमेणां देहमुतामिदम् । तदुःसमेव विज्ञेयं परिणामेऽतिदारुणम्

॥ ४०३ ॥ परमेतद् विजानन्ति नैते मूढधियो जनाः । स्वेच्छयोपहसन्त्येवं तेनैते मां वराककाः ॥ ४०४ ॥ यदि
 वैषां न दोषोऽयं दोषो मोहस्य किन्त्वसौ । तद्वशाद् विदन्त्येते तत्त्वं बठरभौतवत् ॥ ४०५ ॥ भगवन् ! बठरः
 कोऽयमित्युर्वीशेन सादरम् । पृष्टः स शमिनामीशः शंशंसेति पुनस्ततः ॥ ४०६ ॥ भवाख्येऽस्तीह विस्तीर्णे ग्रामे
 शिवनिकेतनम् । तत्स्वरूपाभिधं भूप ! रत्नादिधनपूरितम् ॥ ४०७ ॥ तत्र सारगुरुर्नाम सकुटुम्बो निरन्तरम् ।
 शैवाचार्यो वसत्येकः किन्तुन्मत्तः सदाप्यसौ ॥ ४०८ ॥ ततो रक्षति नात्मीयं कुटुम्बं हितमप्ययम् । समृद्धिं न च
 जानाति तस्य स्वस्य शिवौकसः ॥ ४०९ ॥ ततो विज्ञाय तद्भुत्तं चौरैस्तद्ग्रामवासिभिः । एतय धूर्ततया मैत्री तेन
 सार्द्धं व्यधीयत । ४१० ॥ सोऽप्युन्मत्ततया शैवगुरुः क्रूराशयानपि । निजानिव हितान् बन्धून्मेने तान् परिपन्थिकान्
 ॥ ४११ ॥ नितान्तं तैः कृतप्रीतिं स्वकुटुम्बपराङ्मुखम् । माहेश्वरास्ततो वीक्ष्य बहुधा तमशिक्षयन् ॥ ४१२ ॥ अश्रौ-
 पीदपि तच्छिष्टां स पुनर्न मनागपि । उन्मादिन्पुपदेशो हि प्रयासायैव केवलम् ॥ ४१३ ॥ मूर्खोऽयमिति बठरगुरु-
 रित्यभिधां व्यधुः । तस्य ते तत्पुजुस्तं च धूर्ततस्करवेष्टितम् ॥ ४१४ ॥ सम्प्राप्तप्रसारास्तेऽथ तस्करा योगदानतः ।
 उन्मादं तस्य संवर्द्ध्य स्वीचक्रुस्तं शिवालयम् ॥ ४१५ ॥ मध्यापवरके कारावेष्टमनीच बलादपि । प्रक्षिप्य तत्कुटुम्बं
 च तद्वारं परितः प्यधुः ॥ ४१६ ॥ तेऽथ संस्थापयामासुराशु स्वातन्त्र्यमोदिनः । चौरमेकं महाधूर्तं प्रचण्डं तत्र
 नायकम् ॥ ४१७ ॥ विहितोत्तालतालं च गायन्तस्तत्पुरोऽनिशम् । कुण्डान्तः कौतुकात् क्षिप्त्वा बठरं नाटयन्ति
 तम् ॥ ४१८ ॥ एवं विडम्ब्यमानोऽपि बठरः स पुनः कुधीः । परमार्थमजानानः सुतरां मोदते हृदि ॥ ४१९ ॥

पश्यत्स्वपि परिहृष्टा । दृश्यतेऽग्नीषु लोकेषु न पुनः क्वपि साधुषु ॥३८९॥ तथा सुप्याः प्रमादास्म्यनिद्रया ज्वाप्रतोऽ-
 प्यग्नी । बनावस्वपश्चतस्तद्वैर्पूर्वमानाः प्रक्षीरिताः ॥ ३९० ॥ तथा तु निद्रया हीनाः स्वपन्तोऽपि परिः क्वचित् ।
 बागरूढाः सदा श्रेयाः सायनस्तु पराधव ॥३९१॥ तथाष्टकर्मआधिक्योगादेते क्रणाङ्गुलाः । विधेयास्तत्त्वतः सस्वा
 वाद्यर्षरहिता अपि ॥ ३९२ ॥ साधूनामपि सन्त्येते आधिका किन्तु तेनैव हे । प्रपीब्यन्ते यतस्तेषां शुद्धप्रायश्चूष
 सत् ॥ ३९३ ॥ तथा माषाः पुत्रमित्रकृत्प्रविमवाद्यः । अस्यन्तमारुतनो मित्राः प्रोक्ष्यन्ते विबुधैः परे
 ॥३९४॥ सद्वीना बनाव सुर्वे स्तिस्यन्तोऽग्नी दिवानिधम् । प्रक्षीरिताः परापचाः स्वधिया स्ववज्रा अपि ॥३९५॥
 हुनयस्तु महारमानो निर्गता गृहवासराः । अपि गुर्वादिबन्धगाः स्ववज्रास्तत्त्वतो मताः ॥ ३९६ ॥ तथा दर्शन
 भुञ्जानचारित्र्यमुपवर्जिताः । भीमन्तोऽपि परिधेया देहिनो दुर्मता अग्नी ॥ ३९७ ॥ रत्नैस्त्वेरान्वर्युक्ता परिहृ
 र्गतकपताम् । वारणन्तोऽपि विधेयाः धीमन्तो हुनयः पुनः ॥ ३९८ ॥ एवमन्येऽपि वैरूप्यदुर्मगत्वादयो नृप ! ।
 दोषा गेरिषु बोद्धव्याः सदा सावयकर्मसु ॥ ३९९ ॥ दृष्टदृष्टा पुनर्वोषगन्धोऽपि हि न विपते । तत्त्वत्सत्कर्म
 निर्माणसकलीकृतवन्मनाम् ॥ ४०० ॥ कृष्णवर्णादयो दोषास्ततो युष्मासु गेरिषु । आरोप्यन्त मपाऽऽत्मान
 स्यान्नयित्वा हर्ति नृप ! ॥ ४०१ ॥ एवं च संस्थिते मूष ! यत्तुलं पारमार्थिकम् । साधोः सर्वाधिष्ठकस्य तदन्यस्य
 न हस्यपि ॥ ४०२ ॥ पशु वैरपिकं सौम्यमेवां देहभृतामिदम् । तदुःखमेव विधेयं परिणामेऽतिदारुणम्

॥ ४०३ ॥ परमेतद् विजानन्ति नैते मूढधियो जेनाः । स्वेच्छयोपहसन्त्येवं तेनैते मां वराककाः ॥ ४०४ ॥ यदि
 वैर्षा न दोषोऽयं दोषो मोहस्य किन्त्वसौ । तद्वशाच्च विदन्त्येते तत्त्वं बठरभौतवत् ॥ ४०५ ॥ भगवन् ! बठरः
 कोऽयमित्युर्वीशेन सादरम् । पृष्टः स शमिनामीशः शशंसेति पुनस्ततः ॥ ४०६ ॥ भवाख्येऽस्तीह विस्तीर्णे ग्रामे
 शिवनिकेतनम् । तत्स्वरूपाभिधं भूप ! रत्नादिधनपूरितम् ॥ ४०७ ॥ तत्र सारगुरुर्नाम सकुटुम्बो निरन्तरम् ।
 शैवाचार्यो वसत्येकः किन्तून्मत्तः सदाप्यसौ ॥ ४०८ ॥ ततो रक्षति नात्मीयं कुटुम्बं हितमप्ययम् । समृद्धिं न च
 जानाति तस्य स्वस्य शिवौकसः ॥ ४०९ ॥ ततो विज्ञाय तद्वृत्तं चौरैस्तदग्रामवासिभिः । एतय धूर्ततया मैत्री तेन
 सार्द्धं व्यधीयत । ४१० ॥ सोऽप्युन्मत्ततया शैवगुरुः क्रूराशयानपि । निजानिव हितान् वन्धून्मेने तान् परिपन्थिकान्
 ॥ ४११ ॥ नितान्तं तैः कृतप्रीतिं स्वकुटुम्बपराङ्मुखम् । माहेश्वरास्ततो वीक्ष्य बहुधा तमशिक्षयन् ॥ ४१२ ॥ अश्री-
 षीदपि तच्छिष्टां स पुनर्न मनागपि । उन्मादिन्युपदेशो हि प्रयासायैव केवलम् ॥ ४१३ ॥ मूर्खोऽयमिति बठरगुरु-
 रित्यभिधां व्यधुः । तस्य ते तत्पुत्रं च धूर्ततस्करवेष्टितम् ॥ ४१४ ॥ सम्प्राप्तप्रसरास्तेऽथ तस्करा योगदानतः ।
 उन्मादं तस्य संवर्द्ध्य स्वीचक्रुस्तं शिवालयम् ॥ ४१५ ॥ मध्यापवरके कारावेदमनीव बलादपि । प्रक्षिप्य तत्कुटुम्बं
 च तद्धारं परितः प्यधुः ॥ ४१६ ॥ तेऽथ संस्थापयामासुराशु स्वातन्त्र्यमोदिनः । चौरमेकं महाधूर्तं प्रचण्डं तत्र
 नायकम् ॥ ४१७ ॥ विहितोत्तालतालं च गायन्तस्तत्पुरोऽनिशम् । कुण्डान्तः कौतुकात् क्षिप्त्वा बठरं नाटयन्ति
 तम् ॥ ४१८ ॥ एवं विडम्ब्यमानोऽपि बठरः स पुनः कुधीः । परमार्थमजानानः सुतरां मोदते हृदि ॥ ४१९ ॥

मोञ्जने याधिते पाय तेन क्षुत्क्षामङ्गुलिणा । ते प्रोक्षुर्दस्यवस्त्वर्हि मिषां प्रागेऽथ पर्यट ॥ ४२० ॥ इत्युक्त्वा पर्व
 यित्वा च सं मयीतिलकादिभिः । मिषार्थमर्पयामासुस्तस्मै ते घटकर्यम् ॥ ४२१ ॥ चत्वारस्तत्र च प्रागे विभृताः
 सन्ति पाटकाः । अतिब्रध पञ्चपन्नोरुठोटोत्कटतरामिषाः ॥ ४२२ ॥ कृतवालास्यैः सोऽथ घूर्णेस्तेः परिवेष्टिताः ।
 गत्वाथे पाटके मिषार्थी ब्रह्मण गृहे गृहे ॥ ४२३ ॥ तत्रास्य दूतो मिषाप्राप्तिवार्त्तापि सिष्ठतु । पित्रैः प्रस्तुत
 सोऽङ्गुलि विविधं घूर्णेनोदितैः ॥ ४२४ ॥ चिरमेवं महाबोरं दुःखं तत्रानुभूय सः । निर्ययो पाटकाचस्माद्विक्षीर्णे
 तत्र कर्परे ॥ ४२५ ॥ क्षरावेऽद्यापि पारिपन्धिकैस्तेस्तदन्विताः । स रज्जु इव मिषार्थी द्वितीय पाटक ययौ
 ॥ ४२६ ॥ चिरं भ्रान्तोऽपि तत्रापि मिषां नाऽप्य स कुत्रचित् । पूर्ववद्वाच्यते पित्रैः केवलं कठिनाश्चयैः ॥ ४२७ ॥
 क्षरावके विक्षीर्णे च स दग्धा ताम्रमाज्जनम् । तृतीयपाटकं नीतस्तस्करैः क्रूरकर्मभिः ॥ ४२८ ॥ तत्रासौ विरहा
 मिषां लभते छापयानया । यथाऽय रत्नपूर्णस्य देवगेहस्य नायकः ॥ ४२९ ॥ तत्रापि बाध्यते पित्रैर्मग्नेऽथो
 ताम्रमाज्जने । स तुर्यपाटके नीतस्तैर्दत्त्वा कृष्यमाज्जनम् ॥ ४३० ॥ विक्षिप्तस्त्वस्मारेऽथर्यच्छायाप्रभावतः । मिषा
 सुसंस्कर्ता तत्र लभतेऽसौ गृहे गृहे ॥ ४३१ ॥ एवं ते तस्करास्तेषु पाटकेषु पुनः पुनः । तं मौच प्रमयन्त्युत्तेर्ना
 टयन्तो दिवानिशम् ॥ ४३२ ॥ इत्य क्वर्ण्यमानोऽपि तेषु स्निग्धमनाः स तु । मिषाप्यिमात्रमुदितः स्वस्योत्तेर्मन्यते
 सुखम् ॥ ४३३ ॥ रत्नादिपूर्णास्त्वमठाव मन्ताश्च स्वकटुम्भतः । प्युत मग्नं च दुःखाढ्यो श्लोभ्य स्वं वेष्टि नो
 दुनः ॥ ४३४ ॥ तदेव ते महाराज ! कश्चिजो बठतो गुरुः । लोकोऽयं येन सद्यः परमार्थं न पुष्यते ॥ ४३५ ॥

कथमेतदिति प्रोक्ते राज्ञा भूयोऽवदद् गुरुः । असोऽत्र भूप ! संसारो विज्ञातव्योऽतिविस्तृतः ॥ ४३६ ॥ ज्ञान-
 दर्शनचास्त्रिरत्नादिघनपूरितम् । स्वरूपं जीवलोकस्य विज्ञेयं शिवमन्दिरम् ॥ ४३७ ॥ जीवलोकश्च भौतोऽयमुन्मत्तः
 कर्मयोगतः । क्षमासत्यादयस्तस्य ये गुणास्तत्कुटुम्बकम् ॥ ४३८ ॥ रागद्वेषप्रभृतयो विज्ञेया धूर्ततस्कराः ।
 ये दुष्टा अपि भासन्ते जीवलोकस्य बन्धुवत् ॥ ४३९ ॥ जैना माहेश्वराः प्रोक्ता जीवलोकस्य बोधकाः । त्यज-
 न्त्यबुद्ध्यमानं च जठरं ते प्रकल्प्य तम् ॥ ४४० ॥ रागाद्यास्तेऽथ लोकस्योन्मादं संवर्द्ध्य तद्गुणान् । क्षिप्त्वा
 चित्ते निरुन्धन्ति मध्यापवरकोपमे ॥ ४४१ ॥ तत्स्वरूपं वशीकृत्य महामोहं च नायकम् । महाधूर्त्तौपमं न्यस्या-
 स्याग्ने तं नाटयन्ति च ॥ ४४२ ॥ भोगाकाङ्क्षा क्षुधा ज्ञेया जीवलोको ययादितः । रागादीनेष यत्नेन याचते भोग-
 भोजनम् ॥ ४४३ ॥ रागाद्यास्तेऽथ भिक्षायै पापमस्या विलिप्य तम् । अमयन्ति भवग्रामे लोकं विहितवेष्टनाः
 ॥ ४४४ ॥ नारकतिर्यग्मनुजदेवसम्बन्धिनो भवाः । विज्ञेयास्ते भवग्रामे चत्वारः पाटकाः क्रमात् ॥ ४४५ ॥
 कर्प्यं च शरावं च ताम्रं राजतमेव च । भाजनं जीवलोकस्य तदायुष्कमुदाहृतम् ॥ ४४६ ॥ गुहाण्युक्तानि
 विद्वद्भिर्विविधा योनयः पुनः । विद्वलोकास्तु परमाधार्मिकक्षुत्तृषादयः ॥ ४४७ ॥ तत्तदायुर्धरस्तत्तद्भवयोनिष्वटं-
 स्ततः । दुःखमेवोल्बणं तत्तल्लोकोऽयं लभते तदा ॥ ४४८ ॥ पुण्यं तु रत्नच्छायायुक्ता तदाविर्भावतश्चिरात् । लभते
 मर्त्यदेवत्वे भोगभोजनमप्यसौ ॥ ४४९ ॥ एवं रागादिभिर्लोको भोगाकाङ्क्षी मुहुर्मुहुः । संसारे भ्राम्यमाणोऽसौ
 क्लिश्यते क्रूरकर्मभिः ॥ ४५० ॥ अयं तु क्लिश्यमानोऽपि जीवलोको विमूढधीः । मन्यते सुखभाजं स्वं न तु

सर्वस्वविज्युतम् ॥ ४५१ ॥ तदेवमेव राजेन्द्र ! लोकस्तत्त्वं न बुध्यते । दुःसाग्मोनिधिमघोऽपि यथाऽसौ
 बठरो गुठः ॥ ४५२ ॥ छवे घबलराजोऽय यदेवं मयवन् ! कयम् । विमोघो मवितास्माकमस्मात् भवधिरम्बनात्
 ॥ ४५३ ॥ गुठराह तदा माषी मोघोऽस्माद्भवतां यदा । ताग्मो मावि बठरस्याभूद्याह कवान्तरम् ॥ ४५४ ॥
 किं तस्य मयवन् ! खातमिति भूषतिनोदिते । बगाव मयवानेवं महाराज ! निवृम्यताम् ॥ ४५५ ॥ तेस्तथा
 बठरं धौरेर्वाप्स्यमान विभोस्य तम् । महामादेयरस्त्राभूदेकल कल्यैकदा ॥ ४५६ ॥ ततस्तदुपकाराय त्रिषौका
 स सुषीर्निधि । सम्पृच्छयेकं महावेधमाचोपकरणो ययौ ॥ ४५७ ॥ इतम बुरती वेलां बठरं विनटय्य तम् ।
 भान्ता इव प्रसुप्तुस्तदा ते पूर्वतस्कराः ॥ ४५८ ॥ मादेयरवरः सोऽय पविष्य छिन्नसन्नि । प्रदीप दीपया
 मास बठरं तं ददर्श च ॥ ४५९ ॥ बलवानेऽय मोतेन तेन सिमेन पाधिते । स तत्सरोचक नाम वीर्याग्म
 स्तमपाययत् ॥ ४६० ॥ तत्यानात् गलितोन्मादः समुल्लसितयेतनः । द्विषौका परितः पश्यन्त सानैश्चिष्ट तस्करान्
 ॥ ४६१ ॥ किमेतदिति संपृष्टस्तेन मादेयरोऽय सः । मूलादारम्य ईषान्तं तवीर्यं सर्वमाकलयत ॥ ४६२ ॥
 छिमिदानीं मया कार्यमिति तेनोदितः पुनः । वज्रदन्तं समर्प्यैकपूये मादेयरः स तम् ॥ ४६३ ॥ तथैते वेरिण
 स्तावत् महारज ! मलिम्बुचाः । एणैनेते ततोऽनेन हन्यन्तामपि कश्चित् ॥ ४६४ ॥ सोऽय दण्डेन धौरोऽस्त्रान्
 बधान निस्त्रिजानपि । मप्यापवरकद्वारे समुत्पाटयति स च ॥ ४६५ ॥ बहुद्वयं तमिदं दृष्ट्वा तां च रत्नादि
 सम्पदम् (योगीश परमं न्योसिः परं हर्षयथाप सः ॥ ४६६ ॥ मयग्राय सागुहाः स त्यक्त्वा बंधुतस्करम् । गत्वा

शिवालयामिख्ये मठेऽस्थात् निरुपद्रव ॥ ४६७ ॥ तदेतत्तस्य संज्ञे महीनाथ ! कथान्तरम् । महानाथाऽप्युवाचिव
 कथमेतज्जने समम् ? ॥ ४६८ ॥ शशस शमिनामीशो विशामीश ! निश्चम्यताम् । महामाहेश्वरो धर्मोपदेष्टात्र गुरुर्मतः
 ॥ ४६९ ॥ स हि रागाद्यभिव्याप्तं तच्छुःखौघपीडितम् । जीवलोकमिमं दृष्ट्वा जायते करुणापरः ॥ ४७० ॥
 महावैद्यस्तु विज्ञेयो जिनस्तदुपदेशतः । ज्ञात्वोपायं गुरुर्लोकोपकाराय प्रवर्तते ॥ ४७१ ॥ ततो रागादिषु क्षीणो-
 पशान्तत्वं गतेषु सः । जीवस्वरूपे ज्ञानाख्यं प्रदीपं दीपयत्यलम् ॥ ४७२ ॥ पाययित्वा जलं सोऽथ सम्यग्दर्शन-
 संज्ञकम् । चारित्राख्यं वज्रदण्डं लोकायार्पयति क्रमात् ॥ ४७३ ॥ लोकोऽप्ययमथ ज्ञानवीक्षिताशेषवस्तुकः ।
 सम्यग्दर्शननिर्नष्टकर्मा गुरुनिदेशतः ॥ ४७४ ॥ तांश्चारित्रेण रागादीन् निहत्य निखिलानपि । पश्यत्युद्घाटिते
 चित्ते निजान् स्वभाविकान् गुणान् ॥ ४७५ ॥ शुग्मम् ॥ सम्प्राप्तनिजनिर्व्याजगुणातिशयसुस्थितः । प्रादुर्भूताद्भुतैश्वर्यः
 परमां मुदमश्नुते ॥ ४७६ ॥ रुद्धं रागादिभिस्यक्त्वा स संसारमिमं ततः । गत्वा मठोपमे मोक्षे निराबाधे च तिष्ठति
 ॥ ४७७ ॥ ततो यदैव वृत्तान्तो भविता भवतामपि । भविष्यति तदा मोक्षोऽमुष्माद् भवविडम्बनात् ॥ ४७८ ॥
 स्ररेः श्रुत्वाथ तां वाचं विवेकारामसारणिम् । मृदितस्तं जनाधीशो जनश्चैवं व्यजिज्ञपत् ॥ ४७९ ॥ अस्माकं
 भगवन् ! येषां त्वमकारणवत्सलः । नाथः समभवत् तेषां वृत्तान्तोऽयं न दुर्लभः ॥ ४८० ॥ अतो भगवतास्माकं
 विधायानुग्रहं परम् । दीपतामधुनादेशः किमस्माभिर्विधीयताम् ? ॥ ४८१ ॥ स्वरिरूचेऽथ भो मद्राः ! साधु साधु

१ निखिलान् क्रमात् क० ख० ग० । २ स प्राप्त० क० ख० ग० घ० । ३ सस्थितः क० ख० ग० घ० ।

प्रजस्मिन् । फलपानधुना चो मत्प्रयासदुमो ह्रुवम् ॥ ४८२ ॥ इयानेव ममावेक्षो मधन्निः क्रियतामिह ।
 कर्पन्तु तद् मयन्तोऽपि सत्पुं पन्मया कृतम् ॥ ४८३ ॥ पुष्पाभिः किं कृतमिति पृष्टो राज्ञाऽश्वदहुरुः । मत्वा चोरं
 मय मेनी वीक्षेयं जगूरे मया ॥ ४८४ ॥ पुष्पाकमपि चेष्टातो बोधो मनुपदेष्टतः । मवक्षयक्षमा मरुहु वीक्षेय
 गृह्णतां ततः ॥ ४८५ ॥ हृषः प्रोवाच मयवन् ! यदादिष्टमिदं त्वया । स्थित इति तवस्माकं केवलं कथ्यता
 मवः ॥ ४८६ ॥ वयमेते त्वया तावत् माहायासेन बोधिताः । मयांस्तु बोधितो नाय ! कपं केन कुतः क्व च !
 ॥ ४८७ ॥ ततो जगाद मगधान् सतामरमर्षस्रनम् । परनिन्दा च मूयात् ! विधातु नैव युज्यते ॥ ४८८ ॥
 तच्च स्यात् द्रव्यमप्यारमपरितं क्षंसतो मम । तथापि तव निर्बचात् कथ्यते मृषु पार्थिव ! ॥ ४८९ ॥ प्रभूतवृष्टवृष्टान्ते
 पुरे नाम्ना धरातले । राजा शुभदिराकोऽस्ति अयत्तुष्टदृष्टन्त्रमाः ॥ ४९० ॥ कान्ता तस्यानुरूपाऽस्ति नामतो
 निबसावुता । तत्कृद्विभूर्जुपाक्यम् अनुर्गुजमहोरविः ॥ ४९१ ॥ तथा शुभविपाकस्य कनीयानस्ति सोदरा ।
 अष्टमविपाकनामा विषसन्तापकारकः ॥ ४९२ ॥ अनुरूपाऽस्ति तस्यापि पत्न्यस्यमिषा प्रिया । तत्कृद्विजम्ब
 मन्दाक्यः अनुर्वोषविषोरगः ॥ ४९३ ॥ पितृण्यपुत्रमायेन तयोष शुभमन्दयोः । मेघी समग्रानि आत्रोरति
 मात्रमक्षिमा ॥ ४९४ ॥ इदम् क्षिणा नाम पुरे विमलमानसे । शुभामिप्रापभूमर्षुर्द्विवाऽस्ति मनोररा
 ॥ ४९५ ॥ तां च स्वयदरायाताहृपार्थस्त हृदा मुषा । तत्कृद्विषम्वस्तस्य विषाराक्यः सुतोऽमपत् ॥ ४९६ ॥

अन्येष्टुश्च निजे क्षेत्रे रममाणौ यदृच्छया । शैलं ललाटनामानं बुधमन्दावपश्यताम् ॥ ४९७ ॥ विनीलबहुलच्छाया
 कन्यारिख्या वनावली । तुङ्गे शीर्षाभिधे शृङ्गे यस्योपरि विराजते ॥ ४९८ ॥ कौतुकादथ तं यावद्वीक्षितुं धरणी-
 घरम् । तौ राजतनयौ तत्र प्रदेशे समुपेतुः ॥ ४९९ ॥ तस्याद्रेः प्रसृताऽधस्तात् शिलासङ्घातनिर्मिता ।
 तावत् ताम्यामदर्शयन् नानासिंहा महागुहा ॥ ५०० ॥ सुदीर्घमतिगम्भीरमन्धकाराभिपूरितम् । अदृश्यमान-
 पर्यन्तं द्वाराभ्यामेव लक्षितम् ॥ ५०१ ॥ विभक्तं मध्यशिलया विस्मयैकनिकेतनम् । तदन्तश्चापवरकद्वितयं ताव-
 पश्यताम् ॥ ५०२ ॥ युग्मम् ॥ पश्यतस्तत् ततो यावद्विस्मितौ तौ नृपात्मजौ । गुहातो निर्ययौ तावद्धारिकैका-
 तिचञ्चला ॥ ५०३ ॥ नत्वोचे सादरं तौ सा स्वागतं भवतोः प्रभू ! । आत्मीयदर्शनात्साधु ममाद्यानुग्रहः कृतः
 ॥ ५०४ ॥ निवेदयावयोर्बले ! कासि त्व कन्दरोदरे ! । किमर्थं चात्र वससीत्यूचे मन्दोऽथ तां मुदा ॥ ५०५ ॥
 तच्च तस्य वचः श्रुत्वा सा शोकभरनिःसहा । पपात मूर्च्छया भूमौ लतेव पवनाहता ॥ ५०६ ॥ ततः शीतोप-
 चारेण मन्देनाश्वास्य सम्भ्रमात् । किमेतदिति सम्पृष्टा साऽगदत् गद्गदस्वरम् ॥ ५०७ ॥ विस्मृता युवयोरेवं याहं
 स्वस्वामिनोरपि । तस्या मे मन्दभाग्यायाः किं स्तोकं शोककारणम् ? ॥ ५०८ ॥ भुजङ्गताभिधानाहं युवयोः
 परिचारिका । तिष्ठामि युष्मदादेशादेव दर्यामिहान्वहम् ॥ ५०९ ॥ अस्यां हि भवतोरस्ति घ्राणाख्यः परमः सुहृत् ।
 ततो युवाभ्यां निर्दिष्टा तस्याहं परिचारिका ॥ ५१० ॥ चिरकालप्ररूढं च युवयोस्तेन सङ्गतम् । यथा चैतत्सम-

मपचया नाथो निघ्नम्यताम् ॥ ५११ ॥ पुंताडसंम्यषाहारास्यपुरात्रययपुर्बुधाम् । एकास्त्रनिवासे कर्मपरिणामस्य
 वासनात् ॥ ५१२ ॥ विकृताद्यनिवासे च ततोऽपि हि गतो युनाम् । अनेकलोकसम्पूर्णपाटञ्जयमृषिते ॥ ५१३ ॥
 तत्र त्रिकरणा नाम बहवः कुलपुत्रकाः । द्वितीये पातके सन्ति तन्मण्ये संस्विता युवाम् ॥ ५१४ ॥ सोऽय

युवयोस्त्वत्र विष्टोः । प्रसन्नः प्रददावेतां नास्तिकास्या मदागुहाम् ॥ ५१५ ॥ अयं च प्राणसंघोऽस्या

पातकः । युवयोर्विदधे तेन वयस्योऽल्पन्तवत्सलः ॥ ५१६ ॥ मरतोः सङ्गत तेन तसः प्रमृति वर्धते ।

त न निर्याति गुरायाः किंत्ससौ बहिः ॥ ५१७ ॥ युवाम्यां संस्मितोऽत्रैव गधैर्नानाविधैस्ततः । तत्र

तत्र पर्यटवृम्यामप्यसौ साक्षितः सदा ॥ ५१८ ॥ गताम्यां अनुषगतावन्येषुः परिचारिका । अस्याहं सुहृदः

स्नेहाद् युवाम्यां विदधे प्रभू । ॥ ५१९ ॥ ततः प्रसृत्यहं शिष्टाभ्येषा पुष्पभिर्देयतः । द्वापमान्तेऽत्र सदा तव किं

पुषयोरस्मि विस्तृता । ॥ ५२० ॥ ततोऽयं पूर्ववन्मासो ! रश्यतां सिद्धो जनः । बदन्येव पुषमन्दपदयोर्निपपात

सा ॥ ५२ ॥ इत्योऽय पादपरितां समुत्थाप्य दानकृताम् । तस्त्रीणिवासितस्वान्तां समभापय सादरम् ॥ ५२२ ॥

मय वरानने । विस्मृतोऽव्येष वृणान्ता साधु संस्मारितस्त्वया ॥ ५२३ ॥ तदत्र मवती

स्नेहाङ्गीतो यनोऽय ते विदधातुं किमीप्सितम् । ॥ ५२४ ॥ साञ्जोषदियदेवात्र कार्ये

छात्स्यतां प्राणिो वयस्यो यवसो निजः ॥ ५२५ ॥ मनोररेषु गन्वेषु बद्धवृण्यस्य सर्वदा ।

न नास्य प्रतिमासते ॥ ५२६ ॥ बहुमागठकस्तूरीकर्पूरकुसुमादिभिः । ततः सुमन्त्रिभि

द्रव्यैर्ललित्यतामेष सर्वदा ॥ ५२७ ॥ एवं च लालितेऽमुष्मिन् घ्राणे यद्भवतोः सुखम् । सम्भविष्यति तस्मात् ! को
 वर्णयितुमीश्वरः ? ॥ ५२८ ॥ मन्दोऽथाभिदधे सुश्रु ! सुन्दरं गदितं त्वया । एतत्करिष्यते सर्वं तिष्ठ भद्रे ! निराकुला
 ॥ ५२९ ॥ महाप्रसाद इति सा वदन्यथ भुजङ्गता । पपात पादयोस्तस्य भूयोऽप्युद्भूतसम्ममदा ॥ ५३० ॥
 दध्यौ बुधस्तु मे भाति दारिकेयं न सुन्दरा । ततो ममानया कर्तुं संस्तवोऽपि न युज्यते ॥ ५३१ ॥ किन्तु क्षेत्र-
 सिदं शैलः कन्दरा च मदीयिका । अतोऽत्र यः स्थितो घ्राणः स मे पाल्यो न संशयः ॥ ५३२ ॥ केवलं यदि यं
 वक्ति दारिका विप्रतारिका । तन्मया नास्य कर्त्तव्यं लालनं सुखकाम्यया ॥ ५३३ ॥ एवं निश्चित्य चित्तेन
 घ्राण तं पालयन्नपि । बुधो न युज्यते दोषैर्लभते च परं सुखम् ॥ ५३४ ॥ भुजङ्गतां पुरस्कृत्य क्लेशं मन्दस्तु
 केवलम् । प्राप्नोति तत्तत्सैद्गन्धवस्तुमीलनलम्पटः ॥ ५३५ ॥ इतश्च यौवनारूढो विचारो बुधनन्दनः । कौतुका-
 न्निर्ययौ बाह्यान्तरदेशदिदृक्षया ॥ ५३६ ॥ भ्रान्त्वा तेषु चिरं सोऽथ परिपूर्णकुतूहलः । स्वस्थानमाययौ राजकुलं
 च मुमुदेतराम् ॥ ५३७ ॥ वृत्ते महाविमर्देन तदागममहोत्सवे । विचारो बुबुधे मैत्री घ्राणेन बुधमन्दयोः ॥ ५३८ ॥
 ततो रहसि संस्थाप्य तमात्मपितरं बुधम् । विचारश्चारुवचनैरुवाच रचिताञ्जलिः ॥ ५३९ ॥ तात ! यो सुवयोजातो
 घ्राणनामा वयस्यकः । सोऽयं न सुन्दरोऽमुष्य मूलशुद्धिर्निश्चयताम् ॥ ५४० ॥ इतस्तावदहं तात ! देशदर्शन-
 कौतुकात् । अपृष्ट्वा तातमम्बां च तदैकाकी विनिर्ययौ ॥ ५४१ ॥ विपुलां विपुलामेनां प्रविलोक्य ततो मुदा ।

मरुचपा नावौ निमुस्यताम् ॥ ५११ ॥ पुराडसंभ्यवहारारुपपुरास्ययययुर्गुणम् । एकाधनिवासे कर्मपरिणामस्य
वासनात् ॥ ५१२ ॥ विफलाधनिवासे च ततोऽपि हि गतो युगम् । अनेकलोकममूर्जपाटञ्जययूपिते ॥ ५१३ ॥
तत्र त्रिकरणा नाय बहवः कुरुप्रकाशः । द्वितीये पाटके सन्ति सन्मन्ये सस्यतो युगम् ॥ ५१४ ॥ सोऽथ
कर्मपरीषामो युवयोस्वत्र विष्टोः । प्रसन्नः प्रदवावेतां नासिक्कारुयां मारागुहम् ॥ ५१५ ॥ अयं च घ्राणसंक्षोऽस्या
गुरारयाः परिपाककाः । युवयोर्मिद्वे तेन वयस्योऽत्यन्तरसंभः ॥ ५१६ ॥ मरुतोः सङ्गत तेन तदा प्रभृति वर्यते ।
रात्रावेद्यात् न निर्पति गुरायाः किन्त्वसौ वरिः ॥ ५१७ ॥ युगाम्नां संस्पितोऽत्रेवं गच्छेर्नानाविषेस्तदा । तत्र
तत्र पर्यटवृम्यामप्यसौ कंठितः सदा ॥ ५१८ ॥ गणाम्नां मनुबगतावन्येषुः परिचारिका । वस्याहं सुहृदां
स्नेहात् युगाम्नां रिद्वे प्रभृ ! ॥ ५१९ ॥ तदा प्रभृत्वाहं विष्णुमेवा युष्मभिदेद्यतः । घ्राणान्तेऽथ सदा तत् किं
युवयोरस्मि विस्मृता ! ॥ ५२० ॥ ततोऽयं पूर्ववन्माधो ! इदयतां किद्वेते वनः । वदन्मेव युवमन्दपदयोर्निष्पात
ता ॥ ५२१ ॥ मन्दोऽथ पादपठितां सङ्गरुषाप्यं सुमङ्गलात् । तत्प्रीतिपातितस्वान्तां सममापत सादरम् ॥ ५२२ ॥
विषादं मृच्च चार्वाङ्गि ! वीरा मव वरानने ! । विस्मृताऽप्येष वृषान्तः साधु संस्मारितस्त्वया ॥ ५२३ ॥ सद्य मवती
तावधिरेदयतु मेऽधुना । स्नेहकीलो वनोऽथ से विदपातु किमीप्सितम् ! ॥ ५२४ ॥ साञ्जोचदियदेवात्र कार्यं
नाप ! ममेप्सितम् । पूर्ववन्माधो घ्राणो वयस्यो यदसौ निधः ॥ ५२५ ॥ मनोररेषु गन्धेषु बहवृष्यस्य सर्वदा ।
दुर्मन्ववस्तुनोमापि न चास्य प्रतियासते ॥ ५२६ ॥ कृतेमापठकस्तूरीकर्पूरकुसुमादिभिः । ततः सुगन्धिभि

नुसारिता । तात ! तन्मे पुरं विष्वक् सवृत्तान्तमदर्शयत् ॥ ५५८ ॥ अथैकत्र मया दृष्टा पुरं तत्र महागिरिस्म ।
 तच्छृङ्गेऽन्यच्च नगरं प्रोक्ता मार्गानुसारिता ॥ ५५९ ॥ निवेदयाम्ब ! किं नाम पुरमेतदवान्तस्म । कश्चायं शिखरी ?
 किं च पुरं शृङ्गेऽस्य दृश्यते ? ॥ ५६० ॥ मार्गानुसारिता प्राह वत्स ! नो लक्षितं त्वया ? । सुप्रसिद्धमिदं लोके पुरं
 सात्त्विकमानसम् ॥ ५६१ ॥ एषोऽपि सुप्रतीतोऽत्र विवेकाख्यो महीधरः । प्रसिद्धमप्रमत्तत्वाभिधानं शिखरं त्वदः
 ॥ ५६२ ॥ इदं च विश्वविख्यातं जैनाख्यं पुरमुच्यते । तव विज्ञातसारस्य कथं प्रष्टव्यतां ययौ ? ॥ ५६३ ॥
 यावच्च कथयत्येवं सा मे मार्गानुसारिता । तावज्जातोऽपरस्तत्र वृत्तान्तस्तात ! तं शृणु ॥ ५६४ ॥
 गाढप्रहारविधुरः पुरुषैः परिवेष्टितः । अभिशैलं नीयमानः पुमानेको मयैक्ष्यत ॥ ५६५ ॥ तत्स्वरूपं मया
 पृष्टा साऽह मार्गानुसारिता । वत्स ! चारित्रधर्माख्यो गिरावस्तीह भूपतिः ॥ ५६६ ॥ यतिधर्मस्य तत्स्वनो-
 र्भटोऽयं संयमाभिधः । एकाकी च क्वचिद् दृष्टो महामोहादिशत्रुभिः ॥ ५६७ ॥ ततो बहुत्वाच्छत्रूणां प्रहारैर्जर्जरी-
 कृतः । अयं निर्वाहितो वत्स ! रणभूमेः पदातिभिः ॥ ५६८ ॥ नेष्यन्त्येतेऽधुना चैनं गिरिस्थे जैनपत्तने । तिष्ठन्ति
 तत्र पित्राद्याः सर्वे ह्येतस्य बान्धवाः ॥ ५६९ ॥ मयाप्युच्ये करिष्यन्ति हृष्टमं शत्रुविद्रुतम् । यत्ते चारित्रधर्माद्या-
 स्तदम्ब ! मम दर्शय ॥ ५७० ॥ एवं विधीयते वत्सेत्युत्त्वा सा तत्र पर्वते । समारुह्य मया सार्द्धं तज्जैनं पुर-
 मासदत् ॥ ५७१ ॥ तत्र चित्तसमाधानाभिधाने सोऽथ मण्डपे । राजमण्डलमध्यस्थो वीक्षितः क्षितिनायकः

१ तत्कस्य घ० । २ त्विदम् क० ग० घ० । ३ दृष्ट्वैतं शत्रु० ग० ।

बगाम मणपक्राक्ये नगरेऽहं गरीयसि ॥ ५४२ ॥ राबमार्गेऽमद्राधं तत्र चैका मृगीरक्षम् । रक्षोरमन्दमानन्द
 वदसीं क्रौञ्चवीमिष ॥ ५४३ ॥ छायान्तरं मन्वन्त्युद्यैः सापि मां वीक्ष्य सुस्मिता । तच्छ्लासें फलयामास पल्लीष
 सल्लोलोषिता ॥ ५४४ ॥ मया कृतनरिः साध वक्ष्याद्विषमुवाच माम् । क्रोडसि वत्स ! किमर्थं वा कुतो वात्र
 समागतः ? ॥ ५४५ ॥ विषबाधुपयोः सन्नुर्बिचारोऽत्र परावलात् । मरीचिरवया आम्यम् प्राप्सोऽत्रेति मयौष्यत
 ॥ ५४६ ॥ तच्छ्रुत्वास्मिन्त्य मां मूर्ध्नि बुम्बित्वा च मुदुर्धदुः । सपाद सादरं साध इयंमुच्छाबितेक्षणा ॥ ५४७ ॥
 ममाप कर्मैर्यत्स ! कर्मिर्ह पुण्यपादयैः । अनम्रपर्यसद्वायो यदभूत् त्वत्समागतः ॥ ५४८ ॥ वत्स ! प्रत्यभि-
 जानासि त्व मां नैव विद्वेषतः । यतो मया लपिष्टोऽसि तदा मुक्ता स्तनपयः ॥ ५४९ ॥ अहं हि मातुस्ते वत्स !
 विषबायाः सलीषरा । कमीष्टा दुषरात्रस्य नाम्ना मार्गानुसारिता ॥ ५५० ॥ तयोराहं समावेष्टात्सर्वलोकावि
 लोक्तनम् । कर्तुं विनिर्गता ताव ! जातमात्रे पुरा स्वयि ॥ ५५१ ॥ अतो मे मासिनेयस्त्वं एतपस्त्वं वपुस्तथा ।
 वीषितं परमात्मा च सर्वं मयसि सुन्दर ! ॥ ५५२ ॥ अन्यथा विदधे साधु ! मयतोऽपमञ्जालिना । यदेवं निर्गतो
 गेहात् देवदर्शनकौतुकी ॥ ५५३ ॥ यो सेनां नेषते क्षीयिमेकाग्रमुत्सङ्गलात् । कृपमज्ज्कृतं तस्य गुणा
 दास्यादयः कृतः ! ॥ ५५४ ॥ तथेदं सुन्दरतरं वत्सेन विहितं ननु । मयपक्षे यदापासस्त्वमत्र प्रचरे पुरे ॥ ५५५ ॥
 प्रभूतकौतुकामारं यो हि पश्यत्यदः पुरम् । तेनाक्षेपमिदं ददं मन्ये विश्वं चराचरम् ॥ ५५६ ॥ मयोक्तमम्य !
 यदेवं ततो मे दर्शयाधुना । मयपक्षं पुरमिदं पुण्यैर्म भिक्षिताऽसि पत् ॥ ५५७ ॥ तथेति प्रसिपेयाना साध मार्गं

हापरैः ॥ ५८८ ॥ तस्याजननिरेवास्तु यद्वा भूयादजीवनिः । यः क्लीब इव निर्जीवः सहतेऽरिपराभवम् ॥ ५८९ ॥
 किञ्चित्प्लेवावन्येव त्वद्भटाः सागरा इव । रिपुलोकं न चेदेषां स्यात् तवाज्ञोपरोधिनी ॥ ५९० ॥ यस्यैकोऽपि च
 राज्ञः स्यात् रिपुः सोऽपि जिगीषति । तस्योपेक्षोचिता किं ते द्विषो यस्य परःशताः ॥ ५९१ ॥ तन्निहत्याखिला-
 नेतान् व्याधीनिव विरोधिनः । निराकुलः प्रभो ! भुङ्क्ष्व प्राज्यसाम्राज्यसम्पदम् ॥ ५९२ ॥ इत्युत्तवा विस्ते
 तस्मिन्नरेन्द्रेण निरीक्षितः । मन्त्री जगाद सद्बोधः सद्बुद्धिघनसेवधिः ॥ ५९३ ॥ साधु साधूदितं देव ! सुप्रगल्भ-
 निराऽशुना । एवं च स्वामिमक्तत्वं निजं तेजश्च दर्शितम् ॥ ५९४ ॥ प्रस्तावरहितं कार्यं नारभ्यं किन्तु धीमता ।
 नीतिविक्रमयोर्यस्मात्प्रस्तावः कार्यसाधकः ॥ ५९५ ॥ न नः सम्प्रति स त्वस्ति तत्र हेतुर्निशम्यताम् । इदं मूल-
 विनष्टं हि तावत्सर्वं प्रयोजनम् ॥ ५९६ ॥ भवचक्रमिदं यस्माद् वयं ते च विरोधिनः । स च कर्मपरीणाममहाराजो
 महाभुजः ॥ ५९७ ॥ तस्य संसारिजीवस्याधीनं निःशेषमप्यदः । चित्तवृत्तिमहाटव्यां यस्यैतत्सकलं स्थितम्
 ॥ ५९८ ॥ युगम् ॥ स पुनर्वेत्ति नाद्यापि नामाप्यस्मादृशां खलु । तान्महामोहमुख्यांश्च मन्यतेऽत्यन्तवत्सलान्
 ॥ ५९९ ॥ इतश्च यत्र तस्य स्यात् पक्षपातः समुत्कटः । तस्यैव विजयो नूनं स हि सर्वस्य नायकः ॥ ६०० ॥ ततः
 संसारिजीवोऽस्मान्यावजानाति नैव सः । यावन्न पक्षपातश्च तस्यास्मासु प्रजायते ॥ ६०१ ॥ तावद्वैरिभिरस्माकं
 विग्रहो नैव युज्यते । किं कुर्यादियमस्माकमुत्साहस्तद्वलं विना ॥ ६०२ ॥ युगम् ॥ चाव्यं नैतच्च यदसावस्मान् ज्ञास्यति
 वा न वा ? । समये क्वापि सोऽवश्यमेवास्मानवभोत्स्यते ॥ ६०३ ॥ यतः कर्मपरीणामः स राजाऽत्र बलद्वये । समान-

॥ ५७२ ॥ इत्थं तेनैस्त्वत्र समानीय स संयमः । दर्शितो भूपतेः सर्वो वृषान्ताम निवेदितः ॥ ५७३ ॥
 तवत्सं तादृशं दृष्ट्वा प्रसिपद्यपराभवम् । जुष्टुष्टस्ते नृपास्तत्र युगान्त इव सागरः ॥ ५७४ ॥ केऽपि सुब्रह्मन्ति जुष्टुस्तं
 प्रकृटीमहमीषणाः । अयरे विमुक्त्युद्योगुश्चाख्ययिलोचनाः ॥ ५७५ ॥ सुअमास्फातपत्न्यन्ये सुस्रविन्यस्तदृश्यः ।
 सर्वेऽप्येवं कृषाम्माला विविचं विविचेष्टिरे ॥ ५७६ ॥ तादृशमव त वीक्ष्य क्षुभित राजमण्डलम् । चारित्र्यवर्मराजेन्द्र
 सद्रोषसविनोऽवदत् ॥ ५७७ ॥ वीराणां देव ! युक्तोऽय नेदृशः क्षोभपिघ्नमः । वार्यन्तां तवमी सूपाः कार्यसारा
 हि हारयः ॥ ५७८ ॥ सतो निर्धारं राजेन्द्रः सर्वास्तात् दष्टिसंज्ञया । पप्रच्छैवस्थिते कार्ये मो ! मो ! किं
 क्रियतामिति ? ॥ ५७९ ॥ श्रोत्रिरे मानिनस्तेऽय द्वासेऽस्मिन् परामवे । रिपुभिस्तैः कृते देव ! किमप्यापि विड
 म्यते ? ॥ ५८० ॥ वरं वृष वरं तूत वरं मत्स्य वरं रजः । प्रविषद्यापमानेऽपि सुस्थितो न पुनः पुमान् ॥ ५८१ ॥
 किञ्चेच्छा देवपादानां यावत् तव न वर्तते । पापानां प्रलयस्तेषां तावदेव न जायते ॥ ५८२ ॥ एकैकोऽपि
 मतो देव ! तावकीनो रये यतः । निःशेषांस्तानतं हन्तुं कुरङ्गानिव केसरी ॥ ५८३ ॥ अथवामी नराः सन्तु नायौ
 जपि तव सैन्ययाः । द्वित्रस्तानतसृच्छेत्तुं तत् किं देव ! विरुम्यते ! ॥ ५८४ ॥ विरतेष्वय तेष्वेवसृज्या चारित्र
 भूयति । मन्त्रार्थं सम्यग्दर्शनमुद्रोषाम्नां ययौ रजः ॥ ५८५ ॥ मया सार्द्धं कृतान्तर्दिः साध मार्गानुसारिता ।
 तत्रापि प्रययौ तावत् तन्मन्त्रमवयेच्छया ॥ ५८६ ॥ अथ तत्रोचितं राह्या दृष्टयोर्मन्त्रिणोस्तयोः । स सम्यग्दर्शन-
 स्तावत् भूयति प्रत्यभाषत ॥ ५८७ ॥ रणकण्टकसर्दोर्वन्द्यैर्यदुक्तं देव ! पार्थिवैः । तदेव प्राप्तकाष्ठं ते किमाद्योचैरि

अतो युष्माकमस्माकमपि स्वामी स एव हि । ततः समस्वामितया को विरोधः परस्परम् ? ॥ ६१९ ॥
 सुमृत्या हि मिथः स्निग्धा भवेयुर्बन्धवा इव । स्थिरास्तु तस्मादस्माकं प्रीतिरद्य प्रभृत्यपि ॥ ६२० ॥ इत्युत्त्वा
 तत्र विश्रान्ते महामोहमहाभटाः । परितः प्रोच्चैः प्रोद्भूतक्रोधभीषणाः ॥ ६२१ ॥ अरे ! रे ! तव केनेद-
 माख्यातं दूतपांसन ! । यथा संसारिजीवो नः स्वामी सम्बन्धिनो वयम् ? ॥ ६२२ ॥ पातालेऽपि प्रविष्टानां नैव
 मोक्षोऽस्ति वः क्वचित् । जलपाकजल्पितैरेभिरनल्पैरपि किं ततः ? ॥ ६२३ ॥ संसारिजीवो नः स्वामी यूयं
 सम्बन्धिनः किल । अहो ! सम्बन्धघटना काप्येषामिनवा श्रुता ॥ ६२४ ॥ तत् तूर्णं याहि रे ! दूत ! देवता-
 स्मरणोद्यताः । यूयं भवत नन्वेते वयमन्यागताः खलु ॥ ६२५ ॥ इति निर्भर्त्स्य तं दूतं महामोहादयोऽथ ते । चेलुः
 सर्वाभिसारेण तत्क्षणं रणकाम्यया ॥ ६२६ ॥ सत्येनाभ्येत्य तद्दृष्टे समाख्यातेऽथ मूलतः । चारित्रधर्मराजोऽपि
 द्विषस्तानभ्यषेणयत् ॥ ६२७ ॥ चित्तवृत्तिमहाटव्यास्ततः परिसरे तयोः । लग्नमायोधनं घोरमुभयोरपि सेनयोः
 ॥ ६२८ ॥ ततश्चारित्रधर्मोऽसौ सबलो बलशालिना । महामोहनरेन्द्रेण निर्जितस्तत्र सङ्गरे ॥ ६२९ ॥ चारित्रधर्म-
 राजेऽथ नष्टा स्वस्थानमीयुषि । कृतकोलाहलास्तस्थुर्विद्विषस्ते निरुध्य तम् ॥ ६३० ॥ मातृव्यसाय मामृचे
 दृष्टं तात ! कुतूहलम् । मयाप्यूचे सुष्ठु दृष्टमम्बिकायाः प्रसादतः ॥ ६३१ ॥ केवलं कलहस्यास्य मूलमम्ब !
 परिस्फुटम् । विज्ञातुमहमिच्छामि ततः साप्यब्रवीदिति ॥ ६३२ ॥ महामोहनृपास्थाने रागकेशरिणोऽग्रतः ।

पक्षपातेन सदा प्रायेण वर्तते ॥ ६०४ ॥ तस्य संसारिणीवोऽपि सर्वे च कुर्वन्ते वचः । अस्मानेव ततस्तस्य
 फटापिष्टं प्रापयिष्यति ॥ ६०५ ॥ ततश्च तेन विहाताः सप्रसादं च नोदिताः । वयं देव ! भविष्यामः छत्रुनिर्वहण
 वमाः ॥ ६०६ ॥ प्रस्तावाभाषतस्तस्मात् सम्प्रत्यत्र प्रयोक्षते । युक्तः कालविहन्मो नः काले हि सफला क्रिया
 ॥ ६०७ ॥ प्रोक्षे सम्यग्दर्शनोऽथ पथेव प्रेष्यतां ततः । एतौ द्विषां यथा सीम्नि सन्ति ते तेन मर्त्सिताः ॥ ६०८ ॥
 सद्योचः प्राह हतेनाप्यधुना प्रहितेन किम् ? । एषमेवाऽऽज्महे तावत् समयं यावदान्नुमः ॥ ६०९ ॥ प्राह
 सम्यग्दर्शनोऽपि न माध्यमतिमीरुमिः । करिष्यन्ति किमस्माकं सुकृष्टा अपि ते कृताः ? ॥ ६१० ॥ अथवा
 रोचते नाऽऽर्य ! हृतस्ते दम्भपूर्वकः । तदा सपिबिधानार्यं सामर्पूर्वः प्रदीयताम् ॥ ६११ ॥ सद्योचः प्राह सेष्यर्षिणां
 सामं प्रसूयत वीरकम् । प्रतप्यानि हि सर्षीणि वीर्यन्ते मृषमम्मसा ॥ ६१२ ॥ हव्यतां वा फलेनैतत् पूर्वतां वः
 हव्यकम् । प्रेष्यतामनुशिष्याऽऽशु कोऽपि दूताः प्रगदयवाक् ॥ ६१३ ॥ तद्वाक्यमनुमेत्याद्यं जिह्वासुद्विपदाश्रयम् ।
 सत्याकस्य प्रारिभोर् हृतमनुशिष्य मदीपतिः ॥ ६१४ ॥ अथ दृगानुसार्पणं सापि मार्गानुसारिता । तदा वीर !
 मया सार्द्धं महाभोदपले पयो ॥ ६१५ ॥ प्रमत्ततानदीधीरे विचक्षिणेयमप्यये । महाभोदमदीपालो हृष्टयास्थान
 संस्थितः ॥ ६१६ ॥ सोऽथ हृतोऽपि तत्रैस्य प्रणम्याऽऽसनि शोकिते । निषण्णं वेममाक्याय महाभोदमदोऽवदत्
 ॥ ६१७ ॥ बाह्याभ्यन्तरमाशानां विपदहृष्टदीपिणः । तावत् स एव संसारिणीवो मी ! मूलनायकः ॥ ६१८ ॥

१ न्यं प्र० क० स० प० घ० । २ न्योपाज्म क० स० म० व० । ३ यत्र यथा ता० । ४ नी मू० ग० ।

त्कालं च व्यपद्यत ॥ ६४७ ॥ तन्मृत्योरधिकोद्भूतघ्राणत्यागमनोरथः । तदुपायमथापृच्छद् बुधो मार्गानुसारि-
 तम् ॥ ६४८ ॥ मार्गानुसारिताप्यूचे देव ! हित्वा भुजङ्गताम् । तिष्ठ त्वं साधुमध्यस्थस्तदाचारपरायणः ॥ ६४९ ॥
 ततोऽयं विद्यमानोऽपि घ्राणो दोषनिबन्धनम् । न ते सम्पत्स्यते देव ! ततस्त्यक्तो भविष्यति ॥ ६५० ॥ तद्वाक्य-
 मनुमन्याथ बुधः सद्गुरुसन्निधौ । समाददे परिव्रज्यां मुक्तिव्रज्यासमुत्सुकः ॥ ६५१ ॥ अम्यस्तोभयशिक्षोऽथ
 सञ्जातानेकलब्धिकः । स योग्य इति मत्वाऽऽत्मपदेऽस्थाप्यत स्त्रिभिः ॥ ६५२ ॥ घ्राणकथानकम् ॥ बुधश्चरिः स
 एषोऽहं शुष्मद्वोषविधित्सया । विहाय गच्छमेकाकी महाराज ! समाययौ ॥ ६५३ ॥ प्रबोधकारणं भूप ! तदिदं
 संविधानकम् । मम सम्पन्नमेतच्च तुल्यं शुष्मादृशामपि ॥ ६५४ ॥ हृषीकैः को हि नामीभिर्विञ्चितो विश्ववञ्च-
 कैः ? । महामोहादिभिः को वा पाप्मभिर्न विडम्बितः ? ॥ ६५५ ॥ तदेतेषु विरागोऽस्ति यदि वो भाववैरिषु ।
 गृहीत तदिमां दीक्षां श्रेयःकामगवीनिमाम् ॥ ६५६ ॥ श्रुत्वेति देशनां स्मरेरज्ञानोरगजाङ्गुलीम् । सलोको घवलो-
 र्वीशः परं संवेगमासदत् ॥ ६५७ ॥ प्रोवाच विमलं दीक्षां जिघृक्षुः क्षितिपस्ततः । वत्सेदं राज्यमादत्स्वाऽऽ-
 दास्यामस्तु वयं व्रतम् ॥ ६५८ ॥ विमलोऽप्याह किं तात ! तवाहं नैव वल्लभः ? । यद् राज्ये नरकान्ते मां
 संस्थापयितुमिच्छसि ॥ ६५९ ॥ मुक्तिप्रियसखीं दीक्षां जिघृक्षसि पुनः स्वयम् । तदेतेन न मे तात ! कार्यं राज्ये-
 न सर्वथा ॥ ६६० ॥ आदास्ये किन्त्वहमपि प्रव्रज्यां भवता सह । मार्गैर्हि भगवानेष लेभे संसारतारणः ॥ ६६१ ॥

१ मुक्तिगमनोत्सुकः । २ भो ! मा० ता० ।

रदो यो वत्स ! विषयामितायः सचिवस्त्वया ॥ ६३३ ॥ यनेन मन्त्रिणा पूर्वे जगत्साधनकाम्यया ।
 मानुषाणि प्रमुक्तानि पञ्चार्मीयानि सर्वतः ॥ ६३४ ॥ चारित्र्यधर्मराशस्य सन्त्रपालेन तानि तु । सन्तोयेयामि
 भूतानि तन्मूलोऽयं हि विप्रदः ॥ ६३५ ॥ माता ! किमभिधानानि तानि ? पञ्चेव वा कथम् । मानुषाण्यनिष्ठ सर्वे
 सुपते साधयन्त्यदः ! ॥ ६३६ ॥ मार्गानुसारिता प्राह प्रोच्यन्ते तानि सुन्दर ! । स्पर्धनरसनाप्राणदृष्टिधृत्य
 मिधानेनतः ॥ ६३७ ॥ सर्वे रसे च गचे च रूपे हृद्ये च तानि च । मनः प्रेक्षोम्य जन्तूनां साधयन्त्यस्मिन्
 जगत् ॥ ६३८ ॥ एकैकमपि चामीषु बधीर्धुमल जगत् । यत्पुनर्भवत ! पञ्चापि सत्र किं चित्रमुच्यताम् ?
 ॥ ६३९ ॥ तत् त्वं मण्डपादुना वत्साहर्षयेष्यामि शुश्रूतः । रिसुहोऽयं त्वयेत्युक्त्वापातस्तात ! त्वान्तिक्म् ॥ ६४० ॥
 मानुषाणां सवस्तेषां पञ्चानां विषयिद्विषाय । मध्यवर्षीं हसो प्राणो न साधुस्तात ! सर्वपा ॥ ६४१ ॥ मार्गा
 नुसारिताव्येत्य विचारोक्तं ध्यक्षेपयत् । ईवो बुधोऽयं तच्छ्रुत्वा प्राणस्यागमनोरयम् ॥ ६४२ ॥ इतो सुजज्ञ्ज्ञा
 देश्चापवत्सङ्गं च वस्तुमिहः । मन्दस्तं लालयन् प्राणं न वेतयति किञ्चन ॥ ६४३ ॥ स देवराजमार्गार्थोपास्तत्रैव
 नगरेऽन्यदा । लीलावत्पमिधानाया मगिन्या मयनेऽयमत् ॥ ६४४ ॥ इतस्तदा च सा गन्धयोग मारयकारणम् ।
 सुपत्नीसुखपाताय होमीपार्थादुपावदे ॥ ६४५ ॥ तां गन्धपुटिकां द्वारि ह्रत्वा सान्तरुहं ययौ । मन्दस्तदा
 च सम्राट्सुखेन तां निरर्पयत् ॥ ६४६ ॥ ततो सुजज्ञ्ज्ञादेखादुन्मोष्य पुटिकामसौ । ददौ प्राजाय गन्धांस्तान्-

१ ० मन्वरो ! क० स० म० ५० । २ प्रकल्प्य स० । ३ ० मज्जावामि म० । ४ रन्वी स० ।

नृपतेः पुरे विशदमानसे । भार्ये स्तो निर्मलाचारे शुद्धतापापभीरुते ॥ ६७६ ॥ तयोः कुक्षिसमुद्भूते जनका-
नन्ददायिके । ऋजुताऽचौरते नाम विद्येते कन्यके उभे ॥ ६७७ ॥ ते च कन्ये यदा धन्ये सुहृत् ते परिणे-
व्यति । तदाऽऽभ्यां पापबन्धुभ्यां वियोगोऽस्य भविष्यति ॥ ६७८ ॥ भविष्यत्ययमर्थस्तु प्राज्ये कालेऽतिलङ्घिते ।
ततः सम्प्रत्ययोग्यस्य विधेह्यस्यावधीरणाम् ॥ ६७९ ॥ अनुशिष्येति विमलं बुधः स भगवानथ । ययौ गच्छं
निजं नव्यदीक्षितैस्तैः समावृतः ॥ ६८० ॥ अहं तु काञ्चनपुरे सरलस्याऽऽपणं ययौ । साश्रुदृक् प्रणतश्चास्मै
प्रोद्यद्गुहलिकावशात् ॥ ६८१ ॥ किमेतदिति पृष्टोऽहं श्रेष्ठिना तेन चावदम् । त्वां वीक्ष्य स्वपिता तात ! स्मृतो
मे श्रेष्ठ्यथाम्यघात् ॥ ६८२ ॥ यथेवं तर्ह्यपुत्रस्य पुत्रो मे त्वं ततोऽनयत् । स्वगृहे मां स्वभार्यायै बन्धुमृत्यै तथाऽ-
र्पयत् ॥ ६८३ ॥ स्नपयित्वा भोजयित्वा पृष्टो नामकुलादिकम् । निजं न्यवेदयमहं निःशेषं श्रेष्ठिनोस्तयोः
॥ ६८४ ॥ सजातिरयमित्युक्त्वैर्मुदितः सरलोऽर्थ सः । प्रपन्नपुत्रे मय्येव गृहभारं न्यवेशयत् ॥ ६८५ ॥ स च
श्रेष्ठी मया सार्धं विपणौ निशि सर्वदा । स्वपित्यन्तःक्षितिन्यस्तरत्नादिधनमूर्च्छया ॥ ६८६ ॥ षष्ठीजागरणे
स्वस्य स्वनोः सोऽथान्यदा निशि । आहूतो बन्धुलोहनेन वैयस्येन जगाद माम् ॥ ६८७ ॥ मयाऽद्य वत्स !
गन्तव्यं सुहृद्बन्धुलवेकमनि । एकाक्यपि ततो गत्वा वस त्वं विपणौ निशि ॥ ६८८ ॥ मया प्रोचे विना

१ बुद्धिभ्याम् ग० । २ ऽभवत् ख० । ३ ततो मय्येव सोऽखिलं गृ० ख० । ४ लाल्येन ख० ग० ।

५ मित्रेण मामवोचत ख० । ६ वत्स ! मयाऽद्य ग० ख० ।

वदुस्त्या मुदितः सोऽय यूयसः कथमाभिषम् । द्वेतीयैक न्यषात्रान्ये तनयं नपञ्चालिनम् ॥ ६६२ ॥ विषाया
 द्यष्टिष्वादीनि हृत्यान्त्य नृपोऽग्रहीत् । दीर्घां पुषगुरोः पार्श्वे पत्नीसुतवचनान्विताः ॥ ६६३ ॥ वेऽपि केचित्
 तथा दीर्घां न प्रहीतुमपारयन् । सम्यक्त्माशुमतादानात् तेऽप्यात्मानमपावयन् ॥ ६६४ ॥ वरेर्हृष्टापि तद्रूपं
 सदा भुत्वापि तद्रथः । न मनागपि योपोऽमृच्छ्रे ! प्राणाकृतेस्तु मे ॥ ६६५ ॥ प्रत्युताञ्चिन्तयमाह तदा बहुलिका
 वधात् । सिद्धेन्द्रचाकषातुर्यः कोऽप्यय मूलमावयो ॥ ६६६ ॥ अहो ! कृष्टमहो ! चार्ज्यमहो ! वाचाटताऽस्य
 च । अहो ! मूढा नरेन्द्राणा येऽमुनापि प्रचारिताः ॥ ६६७ ॥ विमलो मां बलादीर्घां ग्राहयिष्यति किन्त्वसौ ।
 नरपामि वज्रपित्वेनं तदहं कपि सुत्परम् ॥ ६६८ ॥ चिन्तयित्वेति वदुष्वाञ्चं गार्हं मुष्टिद्वयं तदाः । तथा नष्टो यथा
 गन्धमपि खानाति नो जनाः ॥ ६६९ ॥ सर्वत्रान्वेषितमपि मामवीक्ष्य सुसम्प्रमः । प्रव्रज्यावसरेऽपृच्छत्
 मच्छुद्धिं विमलो गुहम् ॥ ६७० ॥ शानालोकेन विद्याय मत्स्वरूपे यथातथे । क्षुरिणाच समाख्याते पत्रच्छ
 विमला पुनः ॥ ६७१ ॥ अमम्यः किमये नाच ! तथापि वचसि भुते । असञ्चालविधेकोऽय वदेव इत् ॥ वेष्टते !
 ॥ ६७२ ॥ क्षुरिराह महामाग ! नामम्यः सुहरेष ते । यत् स्वेषं वेष्टते तत्र समाकर्म्य कारणम् ॥ ६७३ ॥ प्रात-
 रापान्तरावस्य स्तेयो बहुलिकापि च । हेतुं ताम्ब्यामाभिलो वामदेवो रोषं विचेष्टते ॥ ६७४ ॥ आभ्यां मावी
 वियोगोऽस्य हृदापि सगवम वा ! । इत्युक्तो विमलेनाच यूयोऽपि गुहस्यपात् ॥ ६७५ ॥ शुभामिसचि-

नृपतेः पुरे चिशदमानसे । भार्ये स्तो निर्मलाचारे शुद्धतापापमीरुते ॥ ६७६ ॥ तयोः कुक्षिसमुद्भूते जनका-
 नन्ददायिके । ऋजुताऽचौरते नाम विद्येते कन्यके उभे ॥ ६७७ ॥ ते च कन्ये यदा धन्ये सुहृत् ते परिणि-
 ष्यति । तदाऽऽभ्यां पापबन्धुभ्यां वियोगोऽस्य भविष्यति ॥ ६७८ ॥ भविष्यत्ययमर्थस्तु ग्राज्ये कालेऽतिलङ्घिते ।
 ततः सम्प्रत्ययोग्यस्य विधेहास्यावधीरणाम् ॥ ६७९ ॥ अनुशिष्येति विमलं बुधः स भगवानथ । ययौ गच्छं
 निजं नव्यदीक्षितैस्तैः समावृतः ॥ ६८० ॥ अहं तु काञ्चनपुरे सरलस्याऽऽपणं ययौ । साश्रुदृक् प्रणतश्चास्मै
 प्रोद्यद्गुहलिकावशात् ॥ ६८१ ॥ किमेतदिति पृष्टोऽहं श्रेष्ठिना तेन चावदम् । त्वां वीक्ष्य स्वपिता तात ! स्मृतो
 मे श्रेष्ठ्यथाम्यघात् ॥ ६८२ ॥ यद्येवं तर्ह्यपुत्रस्य पुत्रो मे त्वं ततोऽनयत् । स्वगृहे मां स्वभार्यायै बन्धुमत्यै तथाऽ-
 र्पयत् ॥ ६८३ ॥ स्नपयित्वा भोजयित्वा पृष्टो नामकुलादिकम् । निजं न्यवेदयमहं निःशेषं श्रेष्ठिनोस्तयोः
 ॥ ६८४ ॥ सजातिरयमित्युच्चैर्मुदितः सरलोऽर्थ सः । प्रपन्नपुत्रे मध्येव गृहभारं न्यवेशयत् ॥ ६८५ ॥ स च
 श्रेष्ठी मया सार्धं विपणौ निशि सर्वदा । स्वपित्यन्तःक्षितिन्यस्तरत्नादिधनमूर्च्छया ॥ ६८६ ॥ षष्ठीजागरणे
 स्वस्य सूनोः सोऽथान्यदा निशि । आहूतो बन्धुलाङ्घेन वैयस्येन जगाद माम् ॥ ६८७ ॥ मयाऽद्य वत्स !
 गन्तव्यं सुहृद्गन्धुलवेक्षमनि । एकाक्यपि ततो गत्वा वस त्वं विपणौ निशि ॥ ६८८ ॥ मया प्रोचे विना

१ बुद्धिभ्याम् ग० । २ ऽभवत् ख० । ३ ततो मध्येव सोऽखिलं गृ० ख० । ४ लाख्येन ख० ग० ।

५ मित्रेण मामवोचत ख० । ६ वत्स ! मयाऽद्य ग० ख० ।

गाढ गमनेनात्ममापये । वस्त्र्याग्नि तावदभ्याया एवाप वरजान्तिके ॥ ६८९ ॥ अथाहो ! स्नेहसरोऽयमिति
 प्यापन् भवत्वहः । इत्युक्त्वा सरतोऽप्यासीत् तस्यो वेकमन्यह पुनः ॥ ६९० ॥ ततोऽह इतुमन्तःस्व निञ्चीये
 स्तेयनोदितः । गत्वा श्रोतृघाटयन् हृष्ट पुरारथैर्निरीक्षितः ॥ ६९१ ॥ ज्ञातुं मदाद्यय तेषु निमृत्वं संस्थितेभ्यः ।
 इदृषधादुचि न्यस्तसुत्सायान्तर्यनं मया ॥ ६९२ ॥ रात्रौ निमातकस्यायां कृते दाहारेवेऽभिलुत् । लोकः प्राप्तश्च
 सरताः समेता दम्बपाशिकाः ॥ ६९३ ॥ किमेतदिति तेनाहं शृष्टोऽश्वोवृषाटिगाऽऽप्यभ्यम् । निषानस्थानमती
 वादर्दय विमनायिता ॥ ६९४ ॥ ज्ञातं कथमिदं वत्स ! स्वया वीरविधेष्टितम् ? । इत्युक्तः सरलेनाहमाचरुवौ
 मद्गदाधारम् ॥ ६९५ ॥ तथा गाढ ! त्वयि मते स्वदियोदम्ययाकुलः । अलम्बनिद्रः क्षम्यापो निधानेऽम
 चिन्तयम् ॥ ६९६ ॥ वातसस्पर्शरुगायां नूनं निद्रासुप्त मम । सम्पत्स्यतेऽशुक्षस्यायामेव तत्तत्र याम्यहम् ॥ ६९७ ॥
 भ्यास्तेत्यत्रामेतेनरुह इदृशवीर्येष्टितम् । मया दाहारेऽप्युना ॥ ६९८ ॥ दध्नुस्तेऽय
 पुरारथा मरौ ! वस्य कृतमता । अहो ! विधासपातित्वमरौ ! कृतप्रकल्पना ॥ ६९९ ॥ स्वय कृतमिदं वीर्यं
 पदेव निद्रुतेऽसकौ । तत् सतोर्व्यं प्रहीप्यामः क्वाप्यशु वपमादताः ॥ ७०० ॥ भ्यायन्त इति ते प्रोषुः भेष्टिन् !
 मा मूः समाकुलः । अस्माभिर्मिर्लब्ध एवास्ते वीरस्त्वहस्तुभोषकः ॥ ७०१ ॥ भुवावैरिति साकृत् हेर्मसम्भूत
 मीधिते । ज्ञातोऽग्नेर्नैरिति मे मयं मारदजायत ॥ ७०२ ॥ स्वस्यस्थानं गते लोके लक्षिते तत्र पादनि । इत्या

प्रदीपे तद्व्यं पलायिषि जवादहम् ॥ ७०३ ॥ नश्यंश्च जगृहे दण्डपाशिकैर्दत्तहेरिकैः । तुम(तुमु०)लायात-
 लोकाय मदृत्तं च न्यवेद्यत ॥ ७०४ ॥ जनेन निन्द्यमानश्च रिपुसूदनभूपतेः । नीतोऽहमन्ते तेनाज्ञापितो
 वध्यतया ततः ॥ ७०५ ॥ तदा च द्रुतमागत्य सरलः सरलाशयः । कृच्छ्रान्मां मोचयामास पार्थिवादन्तकादिव
 ॥ ७०६ ॥ मां मुक्त्वाऽस्यार्पयित्वा च तद्व्यं ग्राह भूपतिः । श्रेष्ठिन्नयं सुपुत्रस्ते मदेऽमन्येव तिष्ठतु ॥ ७०७ ॥
 इतः पुण्योदयो मित्रं पुराप्यत्यन्तदुर्बलः । मां विहाय तदाऽनेशद् दृष्ट्वा तद्वृष्टचेष्टितम् ॥ ७०८ ॥ तद्राजवचनं श्रेष्ठी
 प्रतिपद्य ततो निजे । जगाम भवनेऽहं तु तस्थौ नृपतिवेऽमनि ॥ ७०९ ॥ स्तेष्वबहुलिके ते च तत्र संवसतो मम ।
 राजदण्डभयादुग्रात् प्रशमं किञ्चिदीयतुः ॥ ७१० ॥ तथापि मे जनः सर्वः सर्वकार्येषु शङ्कते । अन्येनापि कृतं
 चौर्यं ममोपरि निपात्यते ॥ ७११ ॥ एवं च निन्द्यमानस्य ताड्यमानस्य चान्वहम् । भूयान् कालो व्यतीयाय
 मद्रे ! तत्र स्थितस्य मे ॥ ७१२ ॥ अन्येद्युः श्रीगृहं राज्ञो विद्यासिद्धेन केनचित् । चौर्येण मुमुपे सर्वं नाज्ञायि स पुनः
 क्वचित् ॥ ७१३ ॥ अस्यैव साहसमिदं नान्यस्येति विचिन्तयन् । नृपो मां ग्राहयामास दृष्टदोषं पुराप्यथ ॥ ७१४ ॥
 सकलेऽपि पुरे तत्र विहम्ब्य बहुधा च माम् । तराबुल्लम्बयामास नरेन्द्रोऽत्यन्तरोषणः ॥ ७१५ ॥ अत्रान्तरे च
 जीर्णयां प्राच्यां सा भवितव्यता । ममान्यपुरयानाय गुटिकामपरां ददौ ॥ ७१६ ॥ तस्याः प्रभावतो
 मद्रे ! त्वरितं प्रययावहम् । तस्यां पापिष्ठवासायां नगर्यामन्त्यपाटके ॥ ७१७ ॥ असंख्येऽन्यभूतेषु तत्र दुःखेषु

मां ततः । पञ्चासपञ्चसंस्थाने सा निन्ये भवितव्यता ॥ ७१८ ॥ यद्वा नास्त्येष तत्स्थान मुक्त्वाऽसंभ्यनहारकम् ।
 तथा न प्रमितो यत्र प्रायः स्त्रीरूपमागच्छत् ॥ ७१९ ॥ एव वदति संसारिणीवे प्रमायिञ्चालया । इदं विचिन्तित
 गतसंविद्यापन्नविषया ॥ ७२० ॥ अहो ! दुरन्तः स्वेयोऽहो माया चात्यन्तदारुणा । ययोरासक्तपिषोऽप्य वराक्रे
 भूरि नादितः ॥ ७२१ ॥ संसारिणीवः प्रोषाच भवितव्यतयान्यदा । कृतोऽहं मानुषः क्वापि मुक्त किमपि
 व्यथा ॥ ७२२ ॥ ततः सन्तुष्टया पत्न्या प्रकाशयोयौ नरावरम् । प्रोक्तस्त्वयापुना गम्भमानन्दनगरे प्रिय !
 ॥ ७२३ ॥ मृदताङ्गविसन्मृतो रागक्रेयारिणः मुतः । सागरोऽप्य सहायस्ते मावी पुण्योदयस्तथा ॥ ७२४ ॥
 तथेति प्रतिपद्याच तद्वचस्तत्पुनरिति । ताम्या मन्तु प्रपुषोऽहं प्रपुक्तगुटिकस्तथा ॥ ७२५ ॥ इत्येतस्य परिणाम
 दारुणा सामदेवमुतमन्दयोः कषाय । हे ! कनास्त्वन्नत साठ्यचौरिकागम्भगुदिमपवर्गवाञ्छया ॥ ७२६ ॥

इति श्रीभीष्मत्रुत्तरिशिष्यभीदेवेन्द्रद्विरिचिरचिते उपमितिभवप्रपञ्चाकयासाराद्वारे
 मायास्तेयप्राणेन्द्रिषविपाकवर्णनो नाम पञ्चमः प्रस्तावः समाप्तः ।

षष्ठः प्रस्तावः ।

इतोऽस्ति मनुजगतावमन्दानन्दमन्दिरम् । तदानन्दपुरं नाम पुरं सुरपुरोपमम् ॥ १ ॥ स्फुरत्सु परितो यत्र
मणिमन्दिररश्मिषु । ज्योत्स्नीष्विव तमिस्रं न तमिस्रास्वपि जृम्भते ॥ २ ॥ दुर्दान्तरिपुमातङ्गनिर्भेदनवकेशरी ।
केशरी नाम तत्राभ्यूषतिः प्रौढविक्रमः ॥ ३ ॥ यो मन्दर इवानेककटकः प्रकटोदयः । लक्ष्मीं चकर्प निर्मथ्य
परसैन्यपयोनिधिम् ॥ ४ ॥ स्वरूपाहुतसौन्दर्यनिर्जितामरसुन्दरी । तस्याग्रमहिषी जज्ञे नामतो जयसुन्दरी ॥ ५ ॥
अशेषार्त्तजनाश्वन्यसमाश्वासनपादपः । राजमान्योऽभवत्तत्र वाणिजो हरिशेखरः ॥ ६ ॥ शीलादिगुणरत्नौघ-
भास्वञ्छूषणभूषिता । तस्य बन्धुमती नाम दयिता समजायत ॥ ७ ॥ अथागृहीतसङ्केते ! भवितव्यतया तया ।
तदाहं गुटिकादानात् तस्याः कुक्षौ प्रवेशितः ॥ ८ ॥ पूर्णे च समये ताभ्यां वयस्याभ्यां समन्वितम् । साथ मां सुपुत्रे
स्रुमद्वक्त्रमिव मेदिनी ॥ ९ ॥ जन्मोत्सवादिकृत्येषु कृतेष्वथ सविस्तरम् । धनशेखर इत्याख्यां चक्रतुः पितरौ
मम ॥ १० ॥ पितृभ्यां पालयमानश्च मित्रद्वययुतः क्रमात् । जगृहेऽहं कलाचार्याद् विना धर्मकलां कलाः ॥ ११ ॥
संप्राप्तयौवनस्याथ सागरेण क्षणे क्षणे । जन्यन्ते चित्तकल्लोलाः स्वसामर्थ्यान्ममेदृशाः ॥ १२ ॥ धनमत्र जगच्छ्रेष्ठं
धनं नरसुरेष्ठितं । धनं प्रत्यूहसंहारि धनं सर्वसुखाकरः ॥ १३ ॥ यद्वा नास्त्येव तल्लोके धनाद्यन्न भवेच्छृणाम् ।

पनमेव परिप्राग सस्मात्सर्वप्रपत्नतः ॥ १४ ॥ ततः प्रमागत भूरि यदप्यस्ति पनं मम । तवाप्यन्यदतिप्रान्त्य
 पुन्वते मे तदर्थितम् ॥ १५ ॥ वननीस्तन्यबभ्रोक्तुं वासानामेव युवपते । पूर्वमेवोपास्मित द्रव्य न तु यूनां महोज्ञ
 साय ॥ १६ ॥ हृन्मयमानं च तद्रव्यं कियत्काल मधिष्यति । हृन्मयस्युर्द्व्यमानो हि समुद्रोऽप्यनुपार्जनः ॥ १७ ॥
 द्रव्यार्जनं च न प्रापः स्थानस्यैः कर्तुमीक्ष्यते । तदर्थेनेच्छुना तस्माद् गन्धं देष्टान्तरे मया ॥ १८ ॥ किञ्च माण्ड
 सहायदिसामग्रीमबलोपि हि । संप्राप्यार्थपति द्रव्यं नुरष्टुणां तु का कथा ॥ १९ ॥ तवेय मे विद्वेषः स्यात्
 सामग्रीरहितोऽपि पत् । गत्वा देष्टान्तरे द्रव्यमर्थयाम्यतिपुष्कलम् ॥ २० ॥ पद्म किं चिन्तया बहया ? न रत्नैः
 परितो मया । स्वयम् पुरितं यावत् तावन्मे कं सुत्सासिका ॥ २१ ॥ ज्यात्वेति पितरौ स्निग्धौ रुदन्तौ कथमप्य
 य । अजुष्टाप्यातिनिर्बन्धात् प्रस्तुतार्थाय निर्ययौ ॥ २२ ॥ वक्षिणां च वक्षसाक्षामन्तरङ्गयस्परुक् । पुरे जयपुरेऽ
 गच्छे समुद्रवटवर्षिणि ॥ २३ ॥ वने तद्वरिरेकत्र निषिञ्चयाय तरोच्छले । द्रविणोपार्जनोपायान् वक्ष्यौ सागर
 मोदितः ॥ २४ ॥ युग्मम् ॥ वाचिन्य किमहं चित्रं ? किं वा त्वेति सेवन् ॥ २५ ॥ किं वा रत्नाकरोपास्तिष्ठत रोहमदारम्बम् ?
 ॥ २५ ॥ देवताराधनं यद्वा धातुग्राहप्रयापि वा । करोमि स्वादुपायेन केन मे हन्त ! चिन्तितम् ॥ २६ ॥ युग्मम् ॥
 एवं संपित्त्यर्थं प्रारोह एवबान्धुरः । पलाययामि विधासायाः संप्रविष्टमवाधितो ॥ २७ ॥ त्वन्यथाद ततो भद्रे !
 स्मृत्साधिनवधिविषम् । अस्मिन्तपमहं चित्ते प्रमोदमोचमुसह्युः ॥ २८ ॥ मृतं निधानमस्तीह किमुक्त्येयमन्यथा ।

१ 'मिष्य' क० ख० ग० घ० । २ 'लोडयि म० । ३ म सु' ख० । ४ मृषि- ख० ।

कुतः प्रारोहसंभृतिर्गुह्यम्यहमदस्ततः ॥ २९ ॥ ध्यात्वेति सागरादेशात् खाते तत्र मया ततः । दीनारसहस्रभृतं
 ताम्रपात्रं प्रकट्यभूत् ॥ ३० ॥ पुण्योदयवशात्प्राप्तं निभृतं परिगृह्य तत् । अत्यन्तमुदितस्तूर्णमन्तर्जयपुं ययौ ॥ ३१ ॥
 चतुष्पथे च मां श्रेष्ठी विलोक्य बकुलाभिधः । संभाष्य स्वगृहं निन्ये मत्पुण्योदयनोदितः ॥ ३२ ॥ तद्देहिन्याथ
 भोगिन्या कारितस्नानभोजनः । तेनाहं श्रेष्ठिना पृष्टो नामान्वयपुरादिकम् ॥ ३३ ॥ यथास्थिते समाख्याते मया
 तत्राथ मूलतः । योग्यो वरोऽयं मत्पुड्या इति श्रेष्ठी स पिप्रिये ॥ ३४ ॥ कन्दर्पप्रेयसीरूपगर्वसर्वस्वतस्कराम् ।
 कमलिन्यभिधां पुत्रीं सोऽथ मां पर्यणाययत् ॥ ३५ ॥ जगाद् चैष मां वत्स ! स्वमन्दिरमदोऽपि ते । ततोऽत्र
 तिष्ठ निश्चिन्तः स्वच्छन्दं वत्सया सह ॥ ३६ ॥ मयोचे तात ! नो यावदजिता रत्नराशयः । तावत्सर्वमिह
 मन्ये भोगलीलां विडम्बनाम् ॥ ३७ ॥ ततस्तात ! न दातव्यो ममादेशोऽयमीदृशः । प्रस्थापय सुसार्धेन रत्नद्वीपं
 ब्रजाम्यहम् ॥ ३८ ॥ स पुनः प्राह यथेवं ततो वत्सानया कृतम् । विपत्तिविपुलागारसागरोत्तरणेच्छया ॥ ३९ ॥ मदी-
 यनीवीमादाय कुर्वन्नैव धनार्जनम् । अथाहमवदं तात ! निर्वन्धस्तव यद्यसौ ॥ ४० ॥ ततः पृथग्गृहे स्थित्वा पणोऽहं
 पृथगापणे । भाण्डमूल्यं ममास्त्येव न गुह्याम्येव तावकम् ॥ ४१ ॥ श्रेष्ठिनानुमतेनाथ पृथग्भूय मृगेयणे ! । वाणि-
 ज्यानि मया कर्तुमारभ्यन्त सहस्रशः ॥ ४२ ॥ ततस्तैस्तत्र दीनारसहस्रे द्विगुणे क्रमात् । संपादिते ममाकाङ्क्षा सहस्र-
 दशकेऽभवत् ॥ ४३ ॥ क्रमात् तत्रापि संजाते लक्षाकाङ्क्षा ममाजनि । तस्यामपि च पूर्णयां जज्ञे कोटिस्पृहा मम
 ॥ ४४ ॥ तां च मीलितुकामेन मया सागरशासनात् । धान्यतैलाऽऽज्यकर्प्पासतिलपश्चादिसंग्रहः ॥ ४५ ॥ वातकीगुलिका-

साधारणकेशादिविक्रयः । मृपेतो विषयाऽऽनं घनाङ्गारकपिक्रियाः ॥ ४३ ॥ अकटोच्छुलायोष्टलरनागादिबाह्वनम् ।
 वास्यादियोष्यं चापि मानोन्मानविपर्ययः ॥ ४७ ॥ अलीकभाषण सुगवधिभण्डजननञ्जनम् । किमन्यदपि सावय
 कुर्वतः ॥ ४९ ॥ यदि वा किं बहुक्तेन ? न तृणार्थोऽप्यर्था सदा । शुवाधामोऽपि नासुखि निश्चास्वपि न वास्वपम्
 ॥ ५० ॥ ततश्च वैर्महापावैर्मया कालेन भूयसा । पुण्योदयस्य माहात्म्यात् सा कोटिः सुभ्रु ! पुरिता ॥ ५१ ॥
 विहित सागरेण्याव बहुकोत्थार्धनोपमे । रत्नहीय प्रयातु मे खगे इदि मतिर्हिता ॥ ५२ ॥ स्वामिप्राप्ते मयारूपावे
 यदा यदा । तथा तथा विनर्दन्तेतरामस्य मनोरथाः ॥ ५४ ॥ तप्येदपि अलैरग्निरपेभिर्या इताम्रनः । नरवेव
 प्रसङ्गो नो बन्तुर्विचैर्वनैरपि ॥ ५५ ॥ ततो विधाय संतोषमिदमेवाखितं वनम् । अत्रैव तिष्ठ सुखानो पथेच्छं
 वत्स ! सुस्थितः ॥ ५६ ॥ मयाऽथ खगदे तात ! न वक्तव्यमिदं वचः । निरारम्भस्य पुंसः स्यात् कुतः भीसंगमो
 ननु ? ॥ ५७ ॥ कवचिस्तुर्वयतापि भीरवी साहसवर्जितम् । पुष्पं संत्यज्येत्येव पण्यनारीव निर्धनम् ॥ ५८ ॥ किञ्च
 स्तोत्रमपि प्राप्य सखीं तुम्यसि यः पुमान् । न तुच्छप्रच्छेदस्तस्य वर्धतेभ्यः सदा यथा ॥ ५९ ॥ कार्यस्तस्मान्न
 संतोषो विदुषा घनसंश्रये । अतस्तातोऽनुजानातु रत्नहीये ब्रह्मण्यदम् ॥ ६० ॥ अष्टपुत्रे सवने रत्नहीये वा मेहिनी

? काररक म० । १ 'कतो वि' य० । १ विधीयते क० ।

ध्रुवम् । पूर्वोपार्जितमेव स्यात् सोद्यमस्येतरस्य वा ॥ ६१ ॥ तथापि यदि निर्बन्धस्तवायमतुलस्ततः । अनुज्ञातो
 मया वत्स ! गम्यतां यत्र रोचते ॥ ६२ ॥ महाप्रसाद इत्युक्त्वा सार्द्धं सांयात्रिकैः परैः । पोतभाण्डादिसामग्री
 व्यधीयत मया ततः ॥ ६३ ॥ मुहूर्तेऽथ शुभे प्राप्ते कृतनिःशेषमङ्गलः । पोतमारोहमापृच्छथ स्वजनीं स्वजनानपि
 ॥ ६४ ॥ आरोहन्यपरेऽपि स्म यानपात्रं निजं निजम् । सांयात्रिकाः कृताशेषवार्द्धियात्रोचितक्रियाः ॥ ६५ ॥ पूरयि-
 त्वा सितपटान्समुत्क्षिप्य च नङ्गरान् । अरित्रैश्चालयामासुर्यानिपात्राणि नाविकाः ॥ ६६ ॥ पोतास्तेऽथ समुल्ल-
 इद्य संसारमिव सागरम् । रत्नद्वीपं क्रमादापुर्लोकप्रमिव योगिनः ॥ ६७ ॥ अन्ये सांयात्रिकास्तत्र भाण्डानां
 क्रयविक्रयम् । कृत्वा प्रतिनित्यं स्वं वेलाकुलमुपाययुः ॥ ६८ ॥ अहं तु सागरेणोक्तो गम्यते किं विमुच्य तत् ।
 लभ्यन्ते यत्र रत्नानि द्वीपे निम्बच्छदैरपि ॥ ६९ ॥ ततस्तत्राऽऽपणं कृत्वा स्थिते मय्यन्यदाययौ । वृद्धका स्त्री
 तया चोक्तं श्रूयतां वत्स ! मद्वचः ॥ ७० ॥ समस्त्यानन्दनगरे केशरी नाम भूपतिः । जयसुन्दरीकलसुन्दर्यौ
 तस्य प्रिये उभे ॥ ७१ ॥ स च हन्ति सदा राज्यसुखलुब्धो महीपतिः । जातान् जातान्निजसुतानहो ! मोहमहो
 महत् ॥ ७२ ॥ जातगर्भा ततोऽन्येष्टुरपत्यस्नेहतो निशि । गृहीत्वा मां सहचरीं साऽनशत् कलसुन्दरी ॥ ७३ ॥
 ब्रजन्त्याश्च निशाशेषे तस्याः कान्तारवर्त्मनि । विष्वगाविरभूदङ्गे दुःसहा सहसा व्यथा ॥ ७४ ॥ साथ मामब्रवी-
 द्रन्तुं न क्षमा वसुमत्यहम् । ममाङ्गे वर्तते बाधा कापि प्राणान्तकारिणी ॥ ७५ ॥ मयाथ चिन्तितं हन्त !
 किमिदं ? बुबुधेऽथवा । नूनं प्रसवकालोऽस्याः प्रत्यासीदति संप्रति ॥ ७६ ॥ विमृश्येति ततो यावदेवि ! धीरा भवे-

एषाम् । यदापि कर्म तस्मान्नोचितं कुर्वे च संभ्रमात् ॥ ७७ ॥ ब्राह्मण्यं मृते तद्वेदनाभरविहता । यथा
 स्वामिनी सा ये छिन्ननालेष पविनी ॥ ७८ ॥ एतत्वेत्य वेत्तन्ती कृञ्जन्ती च सुदर्शयुः । सुपुत्रे दारक सा च प्रायेण
 ब्राह्मण्यम् ॥ ७९ ॥ ततो यथाहतेवोचे प्राप्य मूर्च्छामहं यजम् । कृष्णादवाप्तयेतन्या व्यस्यं कृष्णस्वरम् ॥ ८० ॥
 तेनाहं पृथक्पृथक् इवमारयन् । अशुक्लं च सार्वेयं ! गन्तव्यं मयतेति तम् ॥ ८१ ॥ इमा संस्याप्य
 रत्नदीपे मया क्रमात् । पातव्यमिति तेनोक्तं व्यपिन्त्यमहं इति ॥ ८२ ॥ वेत्ताशुभमितो गत्वा
 पतिः । सोदर्यः कृत्स्नसुन्दर्या नीलकण्ठोऽभिधानतः ॥ ८३ ॥ तदनेनैव सार्वेन व्रजित्वा सत्र दारकम् । मग्निनेयमिमं
 तस्मै वातुलायार्पयाम्यहम् ॥ ८४ ॥ व्यात्येति सार्वभाहेन तेन सार्धमिरागमम् । स्वनेन शलयन्त्यमं तं क्षेत्रप्रसुत
 स्तनी ॥ ८५ ॥ मयापि तदेव वामेये वाम्युदन्ते । मूर्धनिनीलकण्ठोऽयं सुहृदे विपसाव च ॥ ८६ ॥ तेनाय
 पात्यमानोऽत्र हरिरित्यादितामिषः । कृतास्वमीही तारुण्यं प्राप केचरितावम् ॥ ८८ ॥ पूर्णः सर्वोऽपि इष्टान्तो
 मयो वास्मे न्यवेद्यत । त्वामानन्दपुरापात स शुभाय च सुन्दर ! ॥ ८९ ॥ ततो हरिकृष्णोऽयं वीक्षितुं त्वां
 सुहृदयम् । सुमीहते ततो वत्सस्तदन्ते गन्तुमर्हति ॥ ९० ॥ योमिति प्रतिपद्यात् तद्वचोऽयं तथा सद । यवो
 हरिकृष्णस्य तस्याम्यजे तदेव हि ॥ ९१ ॥ यस्यस्य हृन्मध्यस्यो निष्प्राणः स मया ततः । कृत्वा नतिगत् तस्मै

१ च वा ता० । २ वाप्यस्मै य० । ३ सत्र तेन

वसुमत्या निवेदितः ॥ ९२ ॥ सोऽथ मां गाढमाश्लिष्य निवेद्याद्धीसने निजे । संभ्रमादब्रवीदेवं प्रीतिविस्फारि-
 तेक्षणः ॥ ९३ ॥ अम्बया कथितस्तातवयस्यो हरिशेखरः । मया तस्य च स्रनुस्त्वं चिन्नातो जनवार्त्तया ॥ ९४ ॥
 ततो भ्राताऽसि मे मित्रं शरीरं जीवितं तथा । तवात्रागमनं दिष्ट्वा संजज्ञे साधु साध्वदः ॥ ९५ ॥ मयाप्यूचे श्रुतः
 सर्वो वृत्तान्तोऽम्बामुखान्मया । अत्यादरं भृत्यजने न देवः कर्तुमर्हति ॥ ९६ ॥ यथानुजीवी तातो मे तत्र
 केशरिभूपतेः । तथाहमत्र देवस्य किङ्करः परिभाष्यताम् ॥ ९७ ॥ मद्भवस्तन्निश्चम्याथ विशेषाज्जातसंमदः । स
 हरिः कारयामास मित्रागममहोत्सवम् ॥ ९८ ॥ ततो मे हरिणा तेन सदा संगतशालिनः । यथेष्टं चेष्टमानस्य
 कालस्तत्रात्यगात् कियान् ॥ ९९ ॥ अन्यदा च वसन्तर्त्तौ वयस्यैः परिवारितः । हरिर्मया समं क्रीडोद्याने
 क्रीडाकृतेऽगमत् ॥ १०० ॥ तत्र मित्रयुतस्यास्य स्थितस्यात्रतरोस्तले । परिव्राजिकया चित्रपट्टिकेत्य समर्पिता
 ॥ १०१ ॥ पश्यतस्तत्र कन्याया रूपमाविरभूद् भृशम् । कामावस्था कुमारस्य ततः प्रव्राजिका ययौ ॥ १०२ ॥
 तथावस्थं च तं वीक्ष्य प्रेषेऽहं तां गवेषितुम् । पद्मकेशरादिमित्रैस्तद्दृत्तान्तबुभुत्सया ॥ १०३ ॥ पुराद्वनं
 मया यान्ती सा परिव्राजिकैक्ष्यत । नत्वा पृष्टाऽवदच्चैवं वृत्तान्तं चैत्रपट्टिकम् ॥ १०४ ॥ यदद्य कणभिधाया
 हेतवेऽहमयासिषम् । नीलकण्ठमहादेव्याः शिखरिण्या निकेतने ॥ १०५ ॥ दृष्टा मया सचिन्ता सा पृष्टा च
 किमसीदृशी ? । तयोदितं भगवति ! बन्धुलेऽसौ सुता मम ॥ १०६ ॥ मयूरमञ्जरी जीवितव्यादप्यतिवल्लभा ।

केनापि हेतुना धृत्येवो मसेवाप हश्यते ॥ १०७ ॥ युगमय ॥ तन्निमित्तं मयाऽऽख्यादि तन्निमित्तोपयोगतः । मया-
 व्यथ चञ्जायाऽऽप्याहङ्ग-न्यासादिरीरितम् ॥ १०८ ॥ यन्महादेव्यसौ जीव पुरुष रायनन्दनम् । नास्मा हरिकुमारं
 व प्याययेच्छप्रमानसा ॥ १०९ ॥ देव्या प्रोक्त मिलत्सेतवु यतो षटोऽनया व्रमन् । कुमारो हरिरुपाने लीलासुन्दर
 नामनि ॥ ११० ॥ ततोऽथ मगवत्सेव सुप्रगल्भा ततो मया । मयूरमञ्जरीकृतं पट्टिकायामलिकृतम् ॥ १११ ॥
 दर्शयित्वा हरेस्तथा वात्सा चास्यानुरक्तताम् । समेस्थां महादेव्यै निवेदितवती भुवा ॥ ११२ ॥ तयापि
 नीलकण्ठेन सहैवं निश्चित इदि । योग्यो मयूरमञ्जरी यतो हरिरस्य भुवम् ॥ ११३ ॥ ततोऽहमेव प्रहिताऽऽङ्गातुमे
 तमिरीरितः । वृत्तान्तोऽप्य मया वैत्रपट्टिकः पुरतस्तव ॥ ११४ ॥ ततो गत्वा मया साकं तया तत्र निवेदितम् ।
 तभीलकण्ठमूपातद्वासनं क्लेशनाशनम् ॥ ११५ ॥ कुमारस्तत्प्रपद्याय समिधोऽग्राधुपौकसि । मरुत्सर्वा नील-
 कण्ठेन सुतां च परिमायितः ॥ ११६ ॥ तयाप्य प्रियया सार्धं मन्वैषयिकं सुखम् । रत्नदीपे परं कृत्यादि हरि
 निबगुमेरगतः ॥ ११७ ॥ प्रहृत्य लोकमान्यस्य कीर्तिः श्रीश्च मन्मथेभ्यस्तदा तत्र समिधत्वात् किं मवेभ
 वा ॥ ११८ ॥ तयापि प्रेयमात्मस्य सागरेण क्षणे क्षणे । मम आतास्तवा मदे । विकृत्या मनसीदृष्टाः ॥ ११९ ॥
 महो ! प्रमादो मे नित्य हरिसम्पत्तुषा मया । यथे नान्यन्त रत्नोषा यन्निमित्तमिहायमम् ॥ १२० ॥ कृतोऽहं
 हरिणा स्वस्य निर्मूल्यः कर्मकृत् भुवम् । रत्नोषार्थनदिष्णोऽहं तत् स्पृष्टुं पुन्यते मम ॥ १२१ ॥ न चैव प्रकथ्यते इन्त ।

निरुद्धनिर्गमः । निरुद्धप्रवेशाय मया त्यक्तं यथा तथा ॥ १२२ ॥ म्रियते चैवं मया तावत्कार्यमेव धनार्जनम् ।
 तः प्राप्स्यन्तः सप्तयाणि कश्चिन् विनरञ्जनम् ॥ १२३ ॥ द्यात्येति विविधोपायैस्तत्र रत्नोत्कराः क्रमात् । तदेकता-
 नां विन मयोपागम्येन भूषितः ॥ १२४ ॥ तानदं मागरालीढो हन्यमानो जनैरपि । मधुरद्राक्षमस्त्राक्षं निचखानोच्च-
 स्नातः ॥ १२५ ॥ चिन्तितं न रत्नानि नीये यान्यत्र कानिचित् । गधहं तानि सर्वाणि गृहीत्वा यामि पत्तनम्
 ॥ १२६ ॥ धनं गोष्ठीविधानेन हरेरप्यन्तगन्तव्यम् । व्रजितम् बालमावेन विदधे चित्तरञ्जनम् ॥ १२७ ॥ एवं च
 निद्राक्षयः न नश्ये तदा मम । मदे ! गोऽन्योऽपि संपन्नो वृत्तान्तः स निश्चयताम् ॥ १२८ ॥ मूलभूषप्रिया
 स्नातृगन्तव्यमभिपोदिता । या पुमानुरौ संस्तम्बस्या यौवनमेयुनौ ॥ १२९ ॥ यौवनो मेयुनं प्रोचे धनशेख-
 ररूपमाह । भिय ! संसारिणीगोऽगौ गजे मे वर्ततेऽधुना ॥ १३० ॥ अतस्तत्रापि प्रस्तावोऽधुना गन्तुं तदन्तिके ।
 मेयुनोऽपि प्रपेदेऽथ गच्छो मुदितागमः ॥ १३१ ॥ ततो द्वावपि तौ तन्वि ! मत्समीपमुपेयतुः । नाटयन्निविडं
 प्रेम् नानुताम च गौतमः ॥ १३२ ॥ अयं मे मेयुनो नाम वयस्योऽत्यन्तवत्सलः । अतो मामिव सर्वत्र पश्येमं
 पन्नमेतत् ॥ १३३ ॥ अग्राहमपि दुर्द्विः सुहृदं प्रतिपद्य तम् । स्वान्ताख्यस्वान्तरावासे निदधे मेयुनं मुदा
 ॥ १३४ ॥ गायमते मद्रागते म तस्यो गौतमः पुनः । तन्मानः स्मितसौन्दर्यविलासप्रभृतीन् गुणान् ॥ १३५ ॥
 गोपनस्याय मादाहत्याजातोऽहं योषितां जेतैः । संसृक्तरप्यतृप्तात्मा दावानल इवेन्धनैः ॥ १३६ ॥ इतश्च गणिकासङ्गं

कुर्वाणं योयुनेच्छया । निवारयति भागेय सागरो धनलम्पटः ॥ १३७ ॥ वक्ष्ये मयाप मित्रस्य कस्य कार्यं
 वचो मया । इदं यावद्विषयमेकस्य मालिक्यान्यपरस्य यत् ॥ १३८ ॥ विना नैव च मायिक्येर्गामिस्य
 प्राप्यते कश्चित् । ततो वयाघ्नतवीन्यायात् सङ्घटे पतिषोडसि हा ॥ १३९ ॥ उपायो यदि षाडस्त्येप द्वयोरप्य
 नुवर्तते । विनैव मृत्युं वदन्ता याः क्षियस्ता मन्त्रास्यहस्य ॥ १४० ॥ विमृश्येति प्रवृत्तोऽथ पापस्ताः सेनितु
 क्षिपः । पाः कामिद्विचवागुगवायिहस्यः प्रोपितप्रियाः ॥ १४१ ॥ अथवा किं बहुकेन ? तत्पत्रे नान्त्यजायि सा ।
 मया कामयते रागाद् द्रव्यदानं विनापि या ॥ १४२ ॥ ततश्च मां तथा वचसादनाद्यैर्बहुम्बयन् । योपित्संबन्धि-
 पुक्त्वा वृक्षितुल्यो यषाडमणम् ॥ १४३ ॥ केवलं हरिदादिभ्यात् पुण्योवयवञ्चाप तैः । नाहं व्यापादितो नापि
 प्रबन्धैरपि बन्धिताः ॥ १४४ ॥ एव च सामरस्येन मैयुनस्यापि दोषतः । किं किं दुःखं मया तत्र न प्राप्यत ?
 तदाज्जने ! ॥ १४५ ॥ इहः क्षेत्रेन तैन्वेन हरिर्द्विगुणायौ । जनानुरागप्रमथाः श्रियः स्यात्तमिव यतः
 ॥ १४६ ॥ जनराग इरौ वीर्यं तं तादृशमवाहयम् । विरीद्विचिन्तयामास नीलकण्ठः सै दुर्मताः ॥ १४७ ॥ अये !
 तावदिह राज्यं नगरं च ममास्मिन् । अनुरक्त इरावस्मिन् शस्त्रे माग्यनिकेतने ॥ १४८ ॥ तदेवो मां समुत्पाद्य इदं
 सुवर्गवर्धितम् । सहायकोऽशालकम्पूवर्त्तान्नं प्रीण्यति ॥ १४९ ॥ तस्माद्योपेक्षणी योज्यं किन्तु हन्तव्य एव हि ।
 अर्द्धराज्यहरं मृत्युं यो न हन्यात्स हन्यते ॥ १५० ॥ विचिन्त्येति समाह्वय सविषाय सुपुद्गे । क्षामिप्राय तमा
 १ प्रपद्य ता० प० । २ अपवादक० ग० । ३ सुदुर्मेनाः प० ।

चख्यौ विजने स जनेश्वरः ॥ १५१ ॥ अन्तरत्यन्तदूनोऽपि सचिवोऽथ तया गिरा । प्रत्यभाषत भूपालं तच्चित्तमनुवर्त्तयन् ॥ १५२ ॥ यत्तवाभिमतं देव ! तदवश्यं विधीयताम् । अयुक्ते हि प्रवर्त्तन्ते मतयो न महात्मनाम् ॥ १५३ ॥ ततः स नीलकण्ठेन विस्मृष्टो निजमन्दिरे । समेत्य चिन्तयामास सचिवः शुचिमानसः ॥ १५४ ॥ धिग्र धिग्र भोगसुखाकाङ्क्षां धिगज्ञानविजृम्भितम् । धिगहो ! राज्यलाम्पट्यं कुविकल्पशतालयम् ॥ १५५ ॥ यदेष पूर्वं देवस्य जीवितादपि बल्लभः । जामाता भागिनेयश्च हरिरासीन्निर्जैर्गुणैः ॥ १५६ ॥ अधुना वर्त्तते द्वेष्यः स एवोच्चैर्विपक्षवत् । तदत्र मोहराजाङ्गां विमुच्यान्यन्न कारणम् ॥ १५७ ॥ कथं हि स विनीतात्मा निर्लोभः पापभीरुकः । हरिः स्वप्नेऽपि देवस्य विरुद्धं चिन्तयेदिदम् ॥ १५८ ॥ रक्षणीयस्ततोऽवश्यं कुमारः सर्वथाप्यसौ । सुदुर्लभं जगत्यत्र नररत्नं हि तादृशम् ॥ १५९ ॥ विमृश्येति रहस्यूचे हरिमाप्तमुखेन सः । विरुद्धः सर्वथाप्येष नीलकण्ठः कुमार ! ते ॥ १६० ॥ ततो मदुपरोधेन त्यज देशमिमं जवात् । देशान्तरेऽपि महतां सहचर्यो ननु श्रियः ॥ १६१ ॥ ततश्च तां समाकर्ण्य सुबुद्ध्यभ्यर्थनां हरिः । समुद्रलङ्घने चित्तमभीतोऽपि चकार सः ॥ १६२ ॥ वृत्तान्तमखिलं तं च कथयित्वा रहस्यसौ । कुमारो मामुवाचैवं गाढविश्वस्तमानसः ॥ १६३ ॥ ततोऽधुना मया गम्यमतिक्रम्य महोदधिम् । न च मे त्वां विना तुष्टिः प्रतिष्ठस्व सहैव तत् ॥ १६४ ॥ तद्रत्नोपार्जने विघ्नभूतमप्युदितं हरेः । किञ्चिदाक्षिण्यमालम्ब्य मयाऽपि प्रत्यपद्यत ॥ १६५ ॥ कुमारः प्राह यद्येवं ततः किञ्चि-

भिरूपय । निहित्य येन क्रोधस्यो रत्नौषः सह नीयते ॥ १६६ ॥ तद्वचः प्रतिपद्याय वोतयुग्म निरूप्य च । मृतमेकं
 निवे रत्नैस्तद्वत्नैस्त्वपरं मया ॥ १६७ ॥ सार्धं मयूरमञ्जर्यां बभुवत्या च रामभूः । निजपोतमघाऽऽरोहद् गते
 वीपान्तरं सौ ॥ १६८ ॥ अहं तु निर्वर्णेदित्वं समारोहन् बलादपि । संस्थापितो निजे वोते हरिणा प्रीतिञ्चा
 बन्धेपुर्णहृदीतेऽवधारं वेतस्मरिन्तयद् । नाविका पानपात्रे च पूरयामासुराह्वते ॥ १७० ॥
 रत्नैः परिण स्फुरद्वह्निभिः । यानयात्र हरेरेतन्मया कस्य विदुष्यते ॥ १७१ ॥ ययाहो ! विविधे
 सुगङ्गना । मयूरमञ्जरी वैया कथ नैवोपसृज्यते ॥ १७२ ॥ रूपलावण्यपुष्पाङ्गी साध्यादिव
 व्यापादयाम्येतन्ममीदार्थस्य सिद्धये ॥ १७३ ॥ इतो वीचति नाऽऽदातु न्नस्य च द्रयमप्यदः । ततो
 माघीनाः मेघं यातितः ॥ १७४ ॥ पर्यालोनेत्येति पायेन मया निधि पयोनिधौ । हरिः झरीरधिवन्तार्थं
 वावोर्ध्वं हृत्पमानसः ॥ १७५ ॥ द्रादक्रारादुत्तिबता लोकाः किं किं किमितिवादिनः । मयूरमञ्जरी व्रस्ता
 रूताः ॥ १७६ ॥ स तु पुण्योदयो मित्रं पापयङ्गुलीमसम् । तस्याञ्च मां तदा मन्त्रे ! चण्डालमिव
 स च त स्थापयामास पानपात्रे हरिं रयात् । समाकृत्य पयोराधेस्तुपावर्जितो इदि ॥ १७७ ॥ धृत्वा मां तु
 विरभ्येऽभ्यर्च्योऽसि नीत्या च रोषणा । स माम्युषे प्रतिभ्वानैर्वाण्डं स्फोटयसिच ॥ १७८ ॥ रे ! रे ! मिसुक्कमर्यादि !

१-४ बोधिसत्व ता० क० प०, बोधिसत्व ग० । २ शब्दं ही- ता० । ३ तथा ता० ।

महापाप ! नराधम ! ! विधायामीदृशं कर्म जीवस्यद्यापि निस्त्रपः (°प !) ॥ १८१ ॥ इत्युक्त्वाऽऽस्फोट्य मां
सोऽथ चिक्षेपागाधवारिधौ । हरो प्रेमार्द्रहृदये बहुधाऽनुनयत्यपि ॥ १८२ ॥ ईदृशस्यैव योग्योऽयं किमनेन तत्रा-
नघ ! ! गच्छ स्वस्थानमित्युक्त्वा हरिं सोऽथ तिरोदधे ॥ १८३ ॥ वेलाकूले क्रमाच्चाऽगात् पोतद्वययुतो हरिः ।
शुश्राव च जनश्रुत्या स्वपितुस्तत्र पञ्चताम् ॥ १८४ ॥ ततो हरिस्कुमारेण गत्वाऽऽनन्दपुरे द्रुतम् । भद्रे ! तत् पैतृकं
राज्यमक्लेशेन समाददे ॥ १८५ ॥ मूलतस्तस्य वृत्तान्ते वसुमत्या निवेदिते । सर्वोऽपि च जनो जज्ञेऽनुरक्तो
नितरां हरो ॥ १८६ ॥ मदीयं रत्नबोहित्थमर्पयित्वाऽथ मत्पितुः । बुभुजे तन्निजं राज्यं हरिराजो महाभुजः
॥ १८७ ॥ इतश्च तेन देवेन क्षिप्तोऽहं जलधौ तदा । निमज्य क्षणमुन्मग्नो वेद्यं बह्वस्ति यन्मया ॥ १८८ ॥
ततश्चाहं पुरा भैरवबोहित्थफलकाश्रितः । यादोभिरभितः क्रूरैस्ताड्यमानो मुहुर्मुहुः ॥ १८९ ॥ महोर्मिभिः
प्रेर्यमाणः सप्तरात्रेण सुन्दरि ! ! कृच्छ्रात्कण्ठगतप्राणः प्राप पारं पयोनिधेः ॥ १९० ॥ युगम् ॥ मरुता चेतनां
प्राप्य मुक्त्वा च फलकं ततः । श्रुतृषार्त्तोऽभ्रमं तीरवने फलजलाशया ॥ १९१ ॥ कृच्छ्रादाप्तैः फलजलैः
प्राणवृत्तिं विधाय च । आम्यन् क्रमादहं सुभ्रु ! वसन्तं देशमभ्यगाम् ॥ १९२ ॥ धनार्थं विविधोपाया मया
तत्र च चक्रिरे । पुण्योदयं विना तेषु न कोऽपि फलितः परम् ॥ १९३ ॥ वाणिज्ये हि मयारब्धे न रूपेणाद्भ-
मप्यभूत् । विहितायामथ कृषौ वृष्टिर्देशेऽपि नाभवत् ॥ १९४ ॥ सेवितेऽथ महीनाथे हेतवभावेऽपि सोऽकुपत् ।

१ °वोचिस्थ° ता० क० घ०, °वोचिस्थ° ता० क०, भग्नवोधिस्थ° ता० क०, भग्नवोधिस्थ° ग० । ३ °मागमम् ख० ।

प्रविष्टो युधि तमुष्मै प्रहारेर्बर्जरीकृताः ॥ १९५ ॥ कृते तूष्णीं बाहने वे मृतास्तिलफरोगत । तस्कैर्लेष्टिष्ठित सार्याः
 प्रस्तुते स्रस्त्राहने ॥ १९६ ॥ स्वातेऽय रोहणगिरौ धूसिरेषामयस्करे । प्रकृते वातुबादे च क्षार एव वभूव
 मे ॥ १९७ ॥ मय्यस्ते पृथग्मये चित्ता धूर्तेर्नियन्त्रिताः । वृष्टि नोक्तामपि प्राप स्वातः कस्यापि कर्मकृत् ॥ १९८ ॥
 यदि वा किं बहूक्तेन पुष्टबाधामकृच्छिणा । न मिथ्यापि तदा लेसे मया पुण्योदय विना ॥ १९९ ॥ ततश्चात्य
 न्तनिर्णिष्णं कृत्वा पादप्रसारिकाय् । संस्थित मासुवाचैर्धं सागरः स रिताः क्रिड ॥ २०० ॥ न विपादपरैरर्थैः
 प्राप्यते घनचोक्षर ! । अविपादः भ्रियो मूल यतो घीराः प्रव्यक्षते ॥ २०१ ॥ विपाद सर्वथा प्रोज्झ्य
 तदाऽऽञ्जम्यस पौलवद् । पौठपास्तुतमा तूष्मीः प्रसिद्धेऽपि वेधसि ॥ २०२ ॥ किञ्चालीकमपि प्रोज्ज्य द्रुपित्वापि
 परं वनम् । इदृम्यमपि निर्वास्य सर्वथाऽर्ज्यं वनं नरैः ॥ २०३ ॥ वनी हि विरितानेकपातस्त्रेऽपि घनौघसा ।
 छाप्यते सर्वलोकेन लभते चेप्सित सुखम् ॥ २०४ ॥ तवो वैर्यं समालम्ब्य कुरु द्रव्यार्चनोद्यमम् ।
 सुबन्ति व्यसते तार्याः पुमांसो न पुनर्वतः ॥ २०५ ॥ एवं प्रोत्सादितस्तेन वैर्यमालम्ब्य सत्वरम् । पापकर्मसु
 योऽपि प्रवृत्तोऽर्चं वनाश्रया ॥ २०६ ॥ तथापि हि न संख्ये विना पुण्योदय मम । घनगन्धोऽपि रस्मोरु ।
 प्राप्नुवानर्धसन्वति ॥ २०७ ॥ पुण्योदयविहीनस्य तदा सिध्यामिमानतः । न ययौ बहुरस्याह गृहे नापि पितुः
 कृषीः ॥ २०८ ॥ किञ्च मां मैपुनः सोऽपि वीसेवायां सुदुष्टगुः । तस्यामपि ह्यवस्थायां प्रेरयन्नेव तिष्ठति ॥ २०९ ॥
 केवल तदवस्थं वी कणाऽस्यापि न कापि माय् । वीर्य('व')श्रेजं ततः सिधे ह्ययमीष्टाप्स्यमावतः ॥ २१० ॥

एवं विविधदेशेषु पापकर्मपरायणः । ताभ्यां पापवयस्याभ्यां क्लेश्यमानोऽभ्रमं तदा ॥ २११ ॥ इतश्चानन्द-
 नगरे स्मरिरुत्तमनामकः । अन्येद्युर्बहिरुद्याने समेत्य समवासत् ॥ २१२ ॥ तं नन्तुं सपरीवारः स हरिः पृथिवी-
 पतिः । पौरलोकश्च सर्वोऽपि प्रययौ प्रीतमानसः ॥ २१३ ॥ नत्वा नत्वा निषण्णेषु सर्वेष्वथ यथोचितम् । भगवान्
 विदधे धर्मदेशनां पापनाशिनीम् ॥ २१४ ॥ तां श्रुत्वा हरिराजोऽथ चेतस्येवमचिन्तयत् । विश्वदृष्ट्वा प्रभुरसौ
 तदमुं प्रश्नयाम्यदः ॥ २१५ ॥ किं मां तदाक्षिपत् वाद्धौ वयस्यो धनशेखरः ? किं वा रुष्टः स देवोऽस्य ?
 किं जीवति मृतः स च ? ॥ २१६ ॥ यावत्स चिन्तयत्येवं तावद् ज्ञात्वा तदाश्रयम् । समभासत तं स्वरिः स
 चतुर्ज्ञानसेवधिः ॥ २१७ ॥ यदेतच्चिन्तितं भूप ! त्वया यद्वारिधौ कथम् । क्षिप्तोऽहं सुहृदेत्यादि तत्राकर्ण्य
 कारणम् ॥ २१८ ॥ अन्तरङ्गौ हि विद्येते तस्य सागरमैथुनौ । वयस्यौ स तयोर्दोषो नैव तस्य तपस्विनः ॥ २१९ ॥
 सागरेण यतोऽमुष्य त्वद्गतग्रहणे मनः । मयूरमञ्जरीभोगे विदधे मैथुनेन च ॥ २२० ॥ तद्वशाच्च त्वयि
 क्षिप्तेऽर्णवे देवोऽर्णवाधिपः । सोऽकुपत् तस्य संरक्ष्य त्वां वाद्धौ च तमक्षिपत् ॥ २२१ ॥ तथापि न मृतस्तत्र
 किन्तु तीर्त्वाम्बुधिं तदा । सोऽधुनानेकदेशेषु आम्यन्नस्ति घनाशया ॥ २२२ ॥ तदेवं पापसुहृदेस्तयोरेव
 नरेश्वर(१) । दोषोऽयं न पुनस्तस्य प्रकृत्या सुन्दरो हि सः ॥ २२३ ॥ तत् समाकर्ण्य कारुण्यं सुतरामुद्वहन्मयि ।
 मुनिनाथं महीनाथः पप्रच्छ पुनरप्यदः ॥ २२४ ॥ ताभ्यां पापवयस्याभ्यां स कदा धनशेखरः । वियोगं लप्स्यते
 नाथ ! शशंस गुरुष्वथ ॥ २२५ ॥ पुरेऽस्ति शुभ्रचित्ताख्ये नृपो नाम्ना सदाशयः । वरेण्यताभिधा तस्य देवी

॥ २२७ ॥ ततस्ते लप्स्यते कन्ये स यदा घनद्वेष्टारः । तदार्म्यां पापमित्राभ्यां नि सन्देह विषोऽप्यते ॥ २२८ ॥
 राजा कर्मपरीषामः कार्यस्यास्य च चिन्तकः । अतो विदुष्य तथिन्तां स्वकार्ये यत्यतां नृप ! ॥ २२९ ॥ तन्नि
 क्षम्याप मचिन्तां विदुष्य वसुधाधपः । सुनीन्द्रमिति पप्रच्छ पुनः संप्राप्तसुदयः ॥ २३० ॥ यदुक्त नाथ !
 बुष्माभिर्यदासौ घनद्वेष्टारः । पापमित्रसमायोगात् तत् तारक कर्म निर्ममे ॥ २३१ ॥ स्वरूपतः पुनरप्य
 मद्रक्तस्तत्र किं पुमान् । निर्मलोऽपि स्वरूपेण परवोषेण दृश्यते ? ॥ २३२ ॥ सूरिः प्रोचे समस्त्येव महीमर्तरिद
 यतः । द्विविधो ह्यत्र लोकोऽय बाष्पाम्यन्तरमेदतः ॥ २३३ ॥ तत्र बाष्पलोकोपा लगन्ति न लगन्ति वा ।
 दोषास्त्वान्तर्लोकाणां लगन्त्येव दूरीरिणाम् ॥ २३४ ॥ तत्रान्तरह्रलोकाणां दोषकारित्वमुद्वक्तम् । आकर्ण्यय
 महीनाथ ! कथयामि कथानकम् ॥ २३५ ॥ आस्ते मनुजगत्याकृपा नगरीह गरीपसी । राजा कर्मपरीषामस्तत्र
 वास्ति महादुष्टः ॥ २३६ ॥ स काष्ठपरिपस्याकृपमादेव्या समन्वितः । संसारनाटक पश्यमित्यभास्ते यथा
 सुखम् ॥ २३७ ॥ तस्यानन्तान्यपस्यानि किन्तु तान्यस्य मत्रिणः । अविश्वेकादयमधुदोरातशूरादगोपयन्
 ॥ २३८ ॥ इतश्च तत्र विख्याताः सर्वभावस्थमाश्रित् । यथास्थित्यार्यवादी च सिद्धान्तोऽस्ति परः पुमान् ॥ २३९ ॥
 घन्तोरिष्टमनिष्टं वा किमत्र मगवमिति । अथपुनरविषोऽपृच्छदन्तेवासी तमेकदा ॥ २४० ॥ सुखमिष्टमनिष्टं तु
 दुःख हेनेति मापिते । तयोः कारणमप्राधीदमधुदः पुनर्गुह्यम् ॥ २४१ ॥ गुरुरप्यग्यथाद्रान्य सुखरेतुः सुपासितम् ।

दुष्पालितं तु दुःखस्य तदेवैकं निबन्धनम् ॥ २४२ ॥ अप्रबुद्धः पुनः प्रोचे प्रत्यक्षोपहतं ह्यदः । यतो राज्यमिह
 स्वल्पतमानामेव विद्यते ॥ २४३ ॥ सुखदुःखे पुनर्जीवाः सर्वेऽपि भववर्त्तिनः । दृश्यन्तेऽनुभवन्तोऽमी तदिदं घटते
 कथम् ? ॥ २४४ ॥ सिद्धान्तः ग्राह नद्येतत्सुखदुःखैककारणम् । बाह्यं राज्यं मया प्रोचे किं तर्ह्यभ्यन्तरं ननु
 ॥ २४५ ॥ तच्चास्त्येव समस्तानां जीवानां भववर्त्तिनाम् । ततो ये पालयन्तीदं सम्यक् तेषां भवेत्सुखम् ॥ २४६ ॥ ये तु
 दुष्पालितमिदं कुर्वते मूढबुद्धयः । तेषां दुःखं भवेत्तस्मान्न प्रत्यक्षविरोधिता ॥ २४७ ॥ किमेकरूपं तद्राज्यमथवानेक-
 रूपकम् । इति पृष्टोऽप्रबुद्धेन सिद्धान्तः पुनरभ्यधात् ॥ २४८ ॥ सामान्येनैकरूपं तद्विशेषेणोत्तरत्पुनः । तत्र सामान्य
 राज्यस्य स्वरूपं शृणु सुन्दर ! ॥ २४९ ॥ विश्वत्रितयविख्यातः समग्रैश्वर्यभाजनम् । संसारिजीवनामात्र राज्ये
 तावन्नरेश्वरः ॥ २५० ॥ साम्यवीर्यामलज्ञानप्रमुखै रत्नराशिभिः । भास्वरैः पुरितस्तत्र कोशश्चात्यन्तपुष्कलः
 ॥ २५१ ॥ गाम्भीर्यौदार्यशौर्यादिस्यन्दनश्रेणिसुन्दरम् । यशःप्रश्रयसौजन्यप्रमुखेभविभूषितम् ॥ २५२ ॥ चाग्निम-
 त्वबुद्धिमत्त्वादिवाजिराजितम् । दाक्षिण्यसौमनस्यादिपदातिपरिपूरितम् ॥ २५३ ॥ क्षीरनीरधिसंकाशं भुवन-
 नन्ददायकम् । चतुरङ्गं महासैन्यं राज्ये तत्र च सुन्दरम् ॥ २५४ ॥ विशेषकम् ॥ संसारिजीवराजेन्द्रहितकारी
 चतुर्मुखः । तत्र चारित्रधर्मश्च भूपतिः प्रतिनायकः ॥ २५५ ॥ जैनसान्त्विकचित्तादिपुरग्रामादिसंभृता । राज्ये
 च पृथिवी तत्र चित्तवृत्त्यभिधाटवी ॥ २५६ ॥ कषायनोकषायारूपप्रमादाद्याः सहस्रशः । चौरास्तस्य च राज्यस्य
 सन्त्युपद्रवकारिणः ॥ २५७ ॥ मध्ये तेषां च चौराणां स्वामिनौ भ्रातराबुभौ । संस्तः कर्ममपरीणाममहामोहो

मरिषा ॥ २५८ ॥ चतुरस्रपल्लोपेणो विक्रमाक्रान्तविष्टयो । तौ चात्यन्तप्रदाभ्यामौ मन्थेते इति चेत्तसि ॥ २५९ ॥
 कोऽय संसारिणीयोऽत्र ? को वा चारित्र्यधर्मकः ? । अस्मदीयमिदं राज्यं नात्र कोऽप्यपरः प्रभुः ॥ २६० ॥ ततः
 सर्वेऽपि संभूय परदास्ते महोत्सवम् । राज्ये कर्मपरीषाम स्यापयामासुराहु तम् ॥ २६१ ॥ राजसत्तामसविष
 सेनो समर्थः च । ब्रह्मापयणं तेज्येव महामोहं गरीयति ॥ २६२ ॥ स्वयं पुनरसौ कर्मपरीणामो महानृपः ।
 देव्या समन्वितः काष्ठपरिषत्सासपयोनया ॥ २६३ ॥ पुर्वस्यां मनुजगणौ सदा संसारनाटकम् । धीश्रुमाणः परं
 सृष्टेः राज्यसौख्यं निराकृतः ॥ २६४ ॥ युगम् ॥ किन्तु कर्मपरीषामस्तत्सामर्थ्यं विदध्वि । संसारिणीयराजस्य
 राज्यं न श्रेष्ठं सर्वथा ॥ २६५ ॥ तस्मै हितं यं चारित्र्यधर्मं तमनुवर्षते । कानिचिच्छुभकर्यानि सम्भूय कुरुतेऽपि
 च ॥ २६६ ॥ ततश्चारित्र्यधर्मोऽपि प्रपेदे सपरिच्छिन्नः । मध्यस्थोऽयमिति कृत्वा स्वामिमावेन तं नृपम् ॥ २६७ ॥
 महामोहस्तु संसारिणीयराजं मदोदुरा । चारित्र्यधर्महेतुं यं न वृणायापि मरते ॥ २६८ ॥
 पावद्राज्यं निजं न तत् । आनाति कोऽसौ न्यादिसमुद्रियरितम् ॥ २६९ ॥ ततः संसारिणीयोऽसौ
 पच्छन् । तस्य राज्यं तदाक्रम्य प्रेष्यप्राप्य फलेति तम् ॥ २७० ॥ प्राप्त्वान्तरो महामोहः स चापरसपरि-
 त्तं तादृगात्मीर्यं विगृह्णाति तदा द्विपम् ॥ २७१ ॥ परा पुनः स संसारिणीयो राज्यं कथञ्चन । वेष्टि
 १ गणं स्वः स्वः । २ या एवा गः । ३ स्वयं तु मनुः स्वः । ४ द्विपम् गः ।

तेनाप्येष विजीयते ॥ २७३ ॥ यदा विजयते यावत्तावदाप्नोति शं तदा । विजीयते यदा यावद् दुःखं तावत्तदा
 पुनः ॥ २७४ ॥ यदा तु वीर्यमतुलं स प्राप्याभ्यासयोगतः । महामोहपुरोगांस्तान् सर्वान् विजयते रिपून् ॥ २७५ ॥
 तदा निष्कण्टकं राज्यमासाद्य तदसौ निजम् । निःशेषक्लेशनिर्मुक्तः प्राप्नोति परमं सुखम् ॥ २७६ ॥ युग्मम् ॥
 तदेवं तस्य तद्राज्यं कारणं सुखदुःखयोः । पालनापालनाज्जातमेकमेव शुभाशय ! ॥ २७७ ॥ स्वामिन् ! संसारि-
 जीवस्य तस्य किं वर्ततेऽधुना । सौराज्यमुत दौराज्यमिति शिष्योऽवदत्ततः ॥ २७८ ॥ सिद्धान्तः प्राह दौराज्यं
 वर्तते तस्य संप्रति । वराक्रोऽद्यापि तद्राज्यं न वेत्त्येष निजं यतः ॥ २७९ ॥ बहिरङ्गेषु देशेषु स हि संप्रति दुःख-
 भाक् । सागरेण अभ्यमाणो मैथुनेन च विद्यते ॥ २८० ॥ तत्पुनस्तस्य चारित्रधर्म्मार्धं निखिलं बलम् । निरुद्धं
 परितोऽप्यस्ति महामोहादिवैरिमिः ॥ २८१ ॥ अप्रबुद्धः पुनः प्राह श्रुतं तावदिदं मया । सामान्येनैकधा राज्यं
 सुखदुःखकृद्दान्तरम् ॥ २८२ ॥ अथ पूज्यैर्यदा (°र्यथा) ख्यातं यत्तदेव विशेषतः । अनेकरूपं तच्छ्रोतुमहमिच्छामि
 सांप्रतम् ॥ २८३ ॥ सिद्धान्तोऽप्याह संसारिजीवेनायं महीभुजा । चक्रे कर्ममपरीणामः प्रमाणं सर्वकर्मसु
 ॥ २८४ ॥ ततश्च स्वेच्छया राज्यमिदमेव पृथक् पृथक् । स तेभ्यो निजपुत्रेभ्यः सर्वेभ्योऽपि प्रयच्छति ॥ २८५ ॥
 अनन्तेषु ततस्तेषु तद्वचं तेन गच्छति । अनेकरूपतां सौख्यदुःखहेतुर्यथोर्चितम् ॥ २८६ ॥ तदेवमन्तरङ्गं तन्महा-
 राज्यं विशेषतः । अनेकरूपं जानीहि बहुत्वात् तत् तन्भुवाम् ॥ २८७ ॥ अप्रबुद्धोऽवदत्कर्मपरिणामतनूरुहाम् ।

सदान्य कर्षतां तेषां संपन्नं कस्य किं प्रभो ! ॥ २८८ ॥ सिदान्तोज्योषदाकयातमेव यतस्य सूनवः । अनन्तास्ते
 वतस्तेषां कियतां कथ्यते कथा ! ॥ २८९ ॥ तथापि यदि कस्याण ! महत्सौ सुखं तव । व्यायकाः कपनोपाय
 स्वतोऽस्स्येवं निश्चिन्यताम् ॥ २९० ॥ सन्ति कर्मपरीणाममृतेरस्य सुन्दर ! । सुकृपाः पद्मधन्मानो अगस्त्रितय
 पिमुताः ॥ २९१ ॥ निकृष्टः प्रथमस्तेषु तवोऽद्यमविमरूपमौ । मध्यमश्चोषमेषेव वरिष्ठमेति नामतः ॥ २९२ ॥
 तेषां कर्मपरीणानं समस्यर्ष्यं कवचान् । एकैकं तत्सरं राज्य दापयिष्याम्यहं कथात् ॥ २९३ ॥ पण्णामप्यय राज्ञ्यानां
 तेषां वीर्यमहेतवे । प्रेष्यो चित्तर्क्ष्णामापमास्सीयोऽनुचरस्त्वया ॥ २९४ ॥ विज्ञातेषु तवस्तेषु पटुस्तु राज्ञ्येषु तन्मुखात् ।
 पृथोऽपमर्षः सर्वेऽपि प्रवीतस्ते मविष्यति ॥ २९५ ॥ अप्रभुदोऽयं तद्वाच तथेति प्रत्यपपद्यत । विदधे सर्वमप्यास्तु
 सिदान्तोजपि यथोदितम् ॥ २९६ ॥ अप्रभुदगिरा वीर्यं वितर्क्षोऽप्य समाययौ । तन्मनुष्यं न मानिक्ये वर्यप
 द्रुक्तेऽवलङ्घिते ॥ २९७ ॥ अप्रभुदं प्रथम्याय स प्रोषे रक्षिताञ्जलिः । इतस्वावह देव ! राज्ञ्ये तत्रान्तरेऽग्रामम्
 ॥ २९८ ॥ तमनुष्यमवाभेदनास्मद्विम्बितमठाकनात् । अभीप चैतदुद्वुग्गपमाय सत्र पुरादिषु ॥ २९९ ॥ निकृष्टो
 वर्धते राजा प्राक्प्रवादेव हे जनाः ! । समाचरत कृत्यानि तथा पिबत खादत ॥ ३०० ॥ सुतस्त्वां पोषणां युत्वा
 तत्र सर्वेऽपि हे जनाः । कीदृक् स्यादेव राक्षेति चिन्तया नुमुसुस्तराम् ॥ ३०१ ॥ ते च सर्वेऽपि संमूय शरटा
 निजसंसदि । महामोहादयो देव ! पर्यालोचमिति ऋषयः ॥ ३०२ ॥ विषयाभिलाषमन्त्री महामोहमदोऽभवत् ।

निकृष्टेऽत्र नृपे जाते धृष्टैव वयमाकुलाः ॥ ३०३ ॥ यत्कर्मपरिणामेन निकृष्टस्तादृगेव सः । जनितो यादृशोऽस्माकं
 वशवर्ती भुजिष्यवत् ॥ ३०४ ॥ तत्कर्मपरिणामेन चेत्तस्मै विनियोजितम् । इदं राज्यं ततो देव ! वयमेवात्र नायकाः
 ॥ ३०५ ॥ लब्धे निकृष्टके राज्ये तदेवं देव ! संप्रति । हर्षस्थाने किमस्माभिरातुरैर्वत भूयते ? ॥ ३०६ ॥
 निकृष्टो जनितः कर्मपरिणामेन कीदृशः ? । महामोहेनेति पृष्टो मन्त्री प्रोचे निशम्यताम् ॥ ३०७ ॥
 कुरूपो दुर्मगः क्रूरः परलोकपराङ्मुखः । धर्मार्थकाममोक्षैश्च दूरतः परिवर्जितः ॥ ३०८ ॥ देवतागुरु-
 विद्वेषी दोषैरन्यैरपि श्रितः । गम्भीरौदायधैर्यादिगुणनाम्नोऽपि दूरगः ॥ ३०९ ॥ युगम् ॥ न वेत्ति च
 वराकोऽसौ निजं राज्यं न वा बलम् । न समृद्धिं न वा मूढः स्वरूपमपि तत्त्वतः ॥ ३१० ॥ न चास्मानेष
 जानाति चरतान् राज्यहारकान् । प्रत्युत स्वामिभूतांश्च बन्धुभूतांश्च मन्यते ॥ ३११ ॥ स ईदृशो महाराज्ये लब्धेऽ-
 प्यत्राधमाधमः । निःशेषशक्तिश्चून्यात्मा किमस्माकं करिष्यति ? ॥ ३१२ ॥ तदेवं संस्थिते देव ! विहायाकुलतां
 हृदि । महावर्द्धनकं कर्तुं युज्यते निजनीवृति ॥ ३१३ ॥ तच्छ्रुत्वाथ महामोहो निजराज्ये व्यधापयत् । महावर्द्धनकं
 हृष्टः सर्वतस्करतोपकृत् ॥ ३१४ ॥ इतश्चारित्रधर्माद्याः श्रुत्वा तां राज्यधोपणाम् । कीदृक् स्यादेव राजेति मन्त्रं
 संभूय चक्रिरे ॥ ३१५ ॥ स इवोद्यः प्राह चारित्रधर्मं विज्ञातमेव ते । निकृष्टस्यास्य यद्रूपमेकान्तेन दुरात्मनः
 ॥ ३१६ ॥ नास्माकं न च राज्यस्य नामाप्यस्यैव बुध्यते । मित्रीयति महामोहप्रभृतींस्तु रिपूनापि ॥ ३१७ ॥

निरुद्धराज्यं तदेव ! यदेतदेवदोषतः । अथे सदयमस्माकं युगापत्तौ पुणस्थितः ॥ ३१८ ॥ एकं सावत्पराभूता
 महामोहादिनिर्वयम् । द्वितीयमीदृशो राजा विगू वैषमसमञ्जसम् ॥ ३१९ ॥ तत्समाकुर्यं चारित्र्यचर्मभिद्याः
 प्रथिवीसुतः । सद्धिरे सशसा ते च लोकम्लानमुत्सामुद्राः ॥ ३२० ॥ चारित्र्यधर्मवैरोऽपि ये जनाः सन्ति
 तेऽप्यप । निरुद्धराज्यं विद्वाप यमूषुः शोकमिहृताः ॥ ३२१ ॥ अथार चिन्तयायास निरुद्धः क्व स वर्धते ? एकैः
 प्रवृद्धितं यस्माद्विप्राज्यपरेः पुनः ॥ ३२२ ॥ यदि शालोकयिष्यामि राज्ञार्यं समिहागतम् । चिन्तयन्निति
 तस्मैः ॥ ३२४ ॥ किन्तु चारित्र्यधर्मोदीनत्वा निर्वस्य तं तथा । तद्राज्यमान्तरं विषयं स्वीचक्रुः स्वयमेव ते
 ॥ ३२५ ॥ तसस्तथाहं वदाम् महामोहादिचेष्टितम् । अर्गा बनेषु पाक्षपु दिष्टुस्त निरुद्धम् ॥ ३२६ ॥ निब
 दाररूपम् । मातङ्गम्लेच्छमिच्छाविरूप नानाविधं यवन् ॥ ३२८ ॥ निषान सर्वदुःखानां पापराक्षिरिवाङ्गवान् ।
 एषो मया निरुद्धोऽथ नृपस्तत्र स पर्यटम् ॥ ३२९ ॥ विशेषम् ॥ किञ्च नृष्पासित राज्यं विदधेऽनन पापिना । इति
 वचनमिदं भुतम् ॥ ३३१ ॥ मयाय चिन्तितं देव ! निरुद्धस्यास्य पाप्मनः । अथ ह्यस्यमज्ञानविमृश्यतमहो ! मरुत्

॥ ३३२ ॥ यत्प्रभावान्महाराज्यं हारयित्वैष तन्निजम् । इह तत्र च दुःखौघभाजनं समभूत् परम् ॥ ३३३ ॥
 यद्वा तच्चिन्तया किं मे राजादेशो मया परम् । कर्त्तव्योऽतः प्रपश्यामि द्वितीयस्यापि चेष्टितम् ॥ ३३४ ॥ अथा-
 धमस्य तद्राज्यं द्वितीये देव ! वत्सरे । संजज्ञे घोषितं प्रोचैः पटहेन च पूर्ववत् ॥ ३३५ ॥ क्षुभिते च जने विष्वग्
 महामोहनरेश्वरः । सभायां निषसादाथ मन्त्राय सपरिच्छदः ॥ ३३६ ॥ विषयाभिलाषः प्रोचे देवास्माद-
 धमादपि । नैवास्ति मयमस्माकं श्रूयतां यादृगस्त्यसौ ॥ ३३७ ॥ इहलोकरतो गाढं परलोकपराङ्मुखः । धर्ममोक्ष
 कृतेद्वेषः कामार्थनिहितादरः ॥ ३३८ ॥ वत्सलोऽस्मासु चारित्रधर्मादिषु तु मत्सरी । अस्यान्तरङ्गराज्यस्य नामा-
 प्येष न बुध्यते ॥ ३३९ ॥ युगमम् ॥ तदेतस्यापि यद्राज्यं राज्यमस्माकमेव तत् । किन्त्वेतस्यापि राज्येऽत्र न
 दातव्यं प्रवेशनम् ॥ ३४० ॥ प्रविष्टो ह्येष जानीयादस्माकमिह चेष्टितम् । किञ्चिन्मात्रं यतो देव ! वीर्यमेतस्य विद्यते
 ॥ ३४१ ॥ बहिष्करणमेवातो युज्यतेऽस्य दुरात्मनः । तदुपायश्च कामार्थप्रतिबद्धो ह्यसौ किल ॥ ३४२ ॥ ततः सर्वेऽपि
 संभूय वयं तं धनकामयोः । आसक्तं बाह्यदेशेषु धारयामो बहिष्कृतम् ॥ ३४३ ॥ भवत्वेवमिति प्रोच्य महामोहा-
 दयोऽथ ते । अधमं तं बहिष्कर्तुं त्वरन्ते यावदुन्मदाः ॥ ३४४ ॥ सुता तावदमात्यस्य निजसामर्थ्यगर्विता । दृष्टिर्नाम
 समुत्थाय सप्रगल्भमदोऽवदत् ॥ ३४५ ॥ सोऽधमः कियती मात्रा ? देव ! यं प्रति गामुकाः । यूयं वशीकृताशेष-
 सुरासुरनरेश्वराः ॥ ३४६ ॥ तदीयतां ममैवायमादेशो येन तं जवात् । एकाग्र्यहं करोम्येषा व्रजित्वा घशवर्चिनम्
 ॥ ३४७ ॥ किञ्च मे प्रसरो यत्र तत्रैते मत्सहोदराः । स्पर्शनाद्या भवन्तश्च - गवेयुर्भावितोऽन्तिके ॥ ३४८ ॥ एव-

पूर्ववच्छोऽसंकुलाः । नम्रपुत्रमस्यापि रान्यं कुस्त्रायिमावतः ॥ ३५० ॥ दृष्टिस्तु योगिनी कुस्त्रान्तराक्षनिमग्नः
 माधिवी । मेले स सद्रुमकाबाधुर् रुपाभोऽनसोलुमः ॥ ३५१ ॥ नारीमद्युतसौन्दर्यं तद्विलासांश्च हारिणः ।
 विप्रापन्य च पशुप्यं स पेशकसेव वृष्यति ॥ ३५२ ॥ एव रात्रिदिन रूपदर्शनाधिष्ठमानसुः । सोऽन्यस्किञ्चिन्न जानाति
 वराको रितमारमनः ॥ ३५३ ॥ उवा च वसेमानस्य तस्य तेः स्पर्शनादिभिः । महामोहादिभिश्चैव स्व स्व
 वीर्यमदर्शयत् ॥ ३५४ ॥ उतस्तेषु प्यसंज्ञानः प्रसक्तो धनकामयोः । बहिर्भागे बलादेव ! सोऽचमो निघराज्यतः
 ॥ ३५५ ॥ वारिषवर्मसुस्त्रास्त्वान्निबिडस्य स्वप पुनः । उद्रान्त्यद्वारीचक्रः सर्वतस्ते निरङ्कुलाः ॥ ३५६ ॥ अष्ट
 राज्यसहायोऽपि परिमृतोऽपि वारिभिः । मन्यते परमं सौक्यमात्मना सोऽचमः पुनः ॥ ३५७ ॥ धृतकण्ठदैन्यादि
 रूपं नानाविधं वचत् । वृषपन् वार्यिकं लोकं प्रशसन् योगिन पुनः ॥ ३५८ ॥ बाकुर्येवमप्रह्वः प्रमुग्धमुन्मत्त
 स्मटः । बहिरङ्गेषु देवेषु ब्राम्ह्यन् काठ निनाय सः ॥ ३५९ ॥ कुमय ॥ अन्येषुः क्वपि मातङ्गी रूपयीवन
 गतिनी । वदन्ते तेन मेजे च तद्रूपाकण्ठवेतना ॥ ३६० ॥ ततस्त इतमर्गाद दुराचारं स्वदेवतः । बहिरङ्गा अपि
 वनाः क्रोडन्तो निरवासयन् ॥ ३६१ ॥ क्रोडयित्वा बहिर्लोके विरं समपम ततः । निन्ये कर्मपरीजामो दुष्पुत्र
 पतिपञ्जर ॥ ३६२ ॥ रान्यदुष्पासकस्तन रोपणेन निकुण्डवत् । विविधं बाध्यते सोऽपि तत्रोच्येति च भुतम्
 ? मृगं क० ग० प० । २ पशुपतेव ग० । ३ 'न्या' ख० प० । ४ यन्मे कुं ता० क० प० ।

॥ ३६३ ॥ मयाथ चिन्तितं देव ! यदेषोऽपीह तत्र च । दुःखभागभवत् तत्राज्ञानमेव निबन्धनम् ॥ ३६४ ॥
 संवत्सरे वृत्तीयेऽथ जज्ञे राजा विमध्यमः । घोषणादौ कृते मन्त्री महामोहमुवाच च ॥ ३६५ ॥ वत्सलोऽस्मासु
 देवायमपि राजा विमध्यमः । किन्तु चारित्रधर्माद्यांस्तानप्ययमपेक्षते ॥ ३६६ ॥ अत एव यथापुण्य सर्वदा
 धनकामयोः । प्रतिवद्वं मनो देव ! तथा धर्मोऽपि किञ्चन ॥ ३६७ ॥ देवानां चैवं सर्वेषां सर्वेषां च तपस्विनाम् ।
 धर्माणामपि सर्वेषां स्तोता मध्यस्थमानसः ॥ ३६८ ॥ तदेवं मन्यते बन्धुभूतानस्मानयं यथा । तथा
 चारित्रधर्मद्वानपि जानाति किञ्चन ॥ ३६९ ॥ प्रवेशोऽस्यापि तद्राज्ये न देयोऽत्र यतो भवेत् । प्रविष्टोऽयं
 स्वसैन्यस्य पालकोऽस्माद्विवाधया ॥ ३७० ॥ बहिर्भूतस्तु यद्येष स्वसैन्यपरिपालनम् । कुर्यात् तथापि नास्माकं
 भवेदत्यन्तवाधकः ॥ ३७१ ॥ ततो हृष्टिं पुरस्कृत्य सत्वरं पृथिवीपतिः । एषोऽप्यधमवद्देव ! राजयतः
 क्रियते बहिः ॥ ३७२ ॥ भवत्वेवमिति प्रोक्ते महामोहमहीभुजा । बहिश्चक्रे स तैश्चरै राज्याद् दृष्टिपुरस्सरैः
 ॥ ३७३ ॥ वशीकृतं च तद्राज्यं किन्तु नात्यन्तपीडितम् । चारित्रधर्मसैन्यं च मनगेतैरुपेक्षितम् ॥ ३७४ ॥
 तस्माद्राज्याद्बहिःस्थोऽपि स तु राजा विमध्यमः । नित्यं धर्मार्थिकामेषु यथाकालं प्रवर्तते ॥ ३७५ ॥
 क्षत्रियब्राह्मणादीनामाकारं देव ! बिभ्रता । तेऽपि चारित्रधर्माद्यास्तेनैवं प्रीणिता मनाक् ॥ ३७६ ॥ तथा च
 वर्त्तमानोऽयं स्थावां बाह्यजनेष्वपि । प्राप कर्मपरीणामस्तुतोष च मनाग् नृपः ॥ ३७७ ॥ ततस्तं मानवा-

यामस्तुत्पेपु सुत्वरुपु । अर्नपीमगरज्वेय मयस्याकण्ठित तवा ॥ ३७८ ॥ मध्यमऽथ नृपे जाते तुयेऽब्दे घोष्या
 विकम् । वयम् पूर्ववद् यावत्स मन्त्री नृपमाह तम् ॥ ३७९ ॥ देवास्माकमयं नैव सुन्दरो मन्त्रमो नृपः ।
 तेनास्मद्विशिषा यस्य सिद्धान्तेनास्ति सङ्गमः ॥ ३८० ॥ ततस्तरुयनात् किञ्चित् स्वरूप वेत्यसौ नृपः । स्वरान्य
 स्वास्य वारित्रधर्मादीनो च नस्तथा ॥ ३८१ ॥ अत एवैव निदोषक्लेष्टराधिनिशुम्भनम् । तत्त्वतो मन्यते मोक्ष
 धर्मं चैतस्य सावकम् ॥ ३८२ ॥ तदारसवविरहात् कैवलं त्यक्तमध्या । कामार्थां सेवते नित्यमेव तदोपवेद्यपि
 ॥ ३८३ ॥ तदग्राबहितैरेव ! भाग्यमस्मान्निर्वहम् । नो येभिरस्य नः सर्वाभिवरज्य प्रहीष्यति ॥ ३८४ ॥
 निशुम्भ तदमात्योक्त महाभोहादयोऽय ते । वमृवुर्माप्यमे रान्ये किञ्चिच्चकितचेतसः ॥ ३८५ ॥ हे तु स्वोक्ती
 मन्त्रोक्ताः कोका इव दिनोदये । वारित्रधर्मरावापाः प्रापरीपचदा सुदम् ॥ ३८६ ॥ मध्यमस्तु महाभोहादीन्
 इत्यस्तांश्च पोपपत् । वारित्रधर्मादीन् रान्य कियदप्याददे निभम् ॥ ३८७ ॥ भावकाणां दधद्रूपं भूयसां
 त्रिनदासने । स प्राप परमां स्यातां बहिरङ्गजनेष्वपि ॥ ३८८ ॥ ततः कर्मपरीणामस्तत्पिता विपुचालये ।
 पुरे चं मीतवान् हर्षादिति चाकर्षितं मया ॥ ३८९ ॥ पञ्चमे हापनेऽद्यायुदुषमः पृथिवीपतिः । घोषणार्था
 च मातायां परितमुजुह्वर्जनाः ॥ ३९० ॥ संधीरणाय लोकानां निजानामथ तोयमाह । वारित्रधर्मराजेन्द्रं
 मयूरोधः प्राह पपदि ॥ ३९१ ॥ पिरात्रः कलितं देव ! मागैरथ यदुषमः । वमृव भूमिपालोऽयं सर्वाङ्गुतगुणास्पदम्
 ॥ ३९२ ॥ स्वरान्यमिदमस्माच्च महाभोहापरीष तान् । नामतो गुणतयापि सर्वं जानास्यसौ पतः ॥ ३९३ ॥ संसारा

द्विरतश्चायमर्थकामपराङ्मुखः । मन्यते धर्ममेवैकं तत्त्वं मोक्षैकमानसः ॥ ३९४ ॥ ततोऽयं पोषयन्नस्मान्निरस्य-
 स्तांस्तु तस्करान् । पालयिष्यत्यदः समग्रं निजराज्यं महामनाः ॥ ३९५ ॥ तदस्य यदिदं राज्यं तद्राज्यं
 तत्पतोऽस्ति नः । कार्यतामुत्सवस्तस्माद्विदधे तत्तथा नृपः ॥ ३९६ ॥ महामोहादयस्ते तु श्रुत्वा राज्यं तदौत्तमम् । स
 प्रलीना वयमित्युच्चैर्भुक्तप्राणा इवामवन् ॥ ३९७ ॥ इतः कर्मपरीणामात् पितुः प्राप्योत्तमेन तत् । राज्यं पृष्टः स
 सिद्धान्तः स्थितिं राज्यस्य तद्यथा ॥ ३९८ ॥ कथमत्र प्रवेष्टव्यं ? हन्तव्याश्चर्याः कथम् ? । कथं चैतद्वशे कार्यं ? क
 नियोज्यं च पौरुषम् ? ॥ ३९९ ॥ सिद्धान्तः ग्राह्यं राज्येऽत्रान्तरे प्रविशता त्वया । कार्यं गुरुवचो भक्त्या पाल्या
 पञ्चमहाव्रती ॥ ४०० ॥ यतिवेषेण निःसङ्गेन चानियतवासिना । भाव्यं शब्दादिषु तथा रागद्वेषविवर्जिना
 ॥ ४०१ ॥ परात्मनि मनो न्यस्य मान्याः समितिगुप्तयः । परीषहोपमर्गाश्च सोढव्या धीरचेतसा ॥ ४०२ ॥ ततश्चा-
 भ्यासवैराग्याह्वसहायवता त्वया । निहन्तव्या यथादर्शं महामोहादयो द्विषः ॥ ४०३ ॥ पोषणीयं च चारित्रधर्म-
 सैन्यं ततस्त्वया । राज्ये तत्र प्रवेष्टव्यं पूर्वद्वारेण सुन्दर ! ॥ ४०४ ॥ वामे तस्य च दिग्भागे महामोहादयो द्विषः ।
 चारित्रधर्मराजाद्या विद्यन्ते दक्षिणे पुनः ॥ ४०५ ॥ सर्वाधारा पुनस्तेषां चित्तवृत्तिमहाटवी । पश्चिमे तामतिक्रम्य
 मागे पुर्यस्ति निर्वृतिः ॥ ४०६ ॥ इतश्च तत्र यानस्य तत्र वत्स ! भविष्यति । पालितस्यास्य राज्यस्य परिपूर्ण
 फलं ध्रुवम् ॥ ४०७ ॥ तस्यां च प्रेप्सुना सेव्यस्त्वयौदासीन्यनामकः । राजाध्वानमतायोगनलिकादत्तदृष्टिना
 ॥ ४०८ ॥ तत्रास्पृष्टे महामोहादिभिस्ते व्रजतः सतः । आदावेवाध्यवसायाभिधानोऽस्ति महाह्रदः ॥ ४०९ ॥

पुष्पाणि स महामोहसैन्य पट्टेन कश्मलः । प्रमादितस्तु चारित्र्यधर्मसैन्य स्वभाबतः ॥ ४१० ॥ ततश्च कार्ये
 यो पत्र कुलस्तत्र तं सुवीः । निपुष्पतीतेति भवता तं प्रसादयितु इदम् ॥ ४११ ॥ चतस्रोऽपि महादेव्यो
 नियोन्यास्तत्र कर्मठाः । उपेक्षाकरुणामैत्रीमुदितास्या नरोत्तम ! ॥ ४१२ ॥ युगम् ॥ प्रपृषास्ति इदावस्माद्
 चारणा नामधो नदी । सा च स्थिरासनस्येन निरुण्य आमसंचयम् ॥ ४१३ ॥ खितेन्द्रियेण च प्राप्या
 त्वया यत्नेन तत्र च । विकल्पवीचयः प्रेर्या महामोहादिनिर्मिताः ॥ ४१४ ॥ युगम् ॥ इह्यसि त्वं ततो
 धर्मभ्यानदण्डोलक पुरः । स च सवीचयोगाकृत्वे महामार्गे पतिष्यसि ॥ ४१५ ॥ तेन ते मञ्जुव्याह
 महामोहादिपुत्रपु । वीचप्रायेण तद्व्यामेपूर्वैरुत्थलितेषु च ॥ ४१६ ॥ चारित्र्यधर्मसैन्ये च प्रबलत्वमुपेयुषि ।
 चारियिष्यति छुल्लस्त्य राज्यभूर्धिरवस्तमाः ॥ ४१७ ॥ युगम् ॥ ततस्त्व लप्स्यसे छुल्लज्जपानदण्डोलक
 पुरः । मरिचा केवलालोकस्तेन ते गच्छतः सतः ॥ ४१८ ॥ स च दण्डोलको गत्वाऽवश्यमेव मिलि
 ष्यति । मार्गे बृहति निर्पीचयोगनामनि निर्मले ॥ ४१९ ॥ तत्रस्थेन समीकृतं भवता विपमानरीन् । केवलं
 मधुव्यातास्यः प्रयत्नः कार्य एव हि ॥ ४२० ॥ इन्तव्याश्च त्रयो दुग्धेताता योगनामकाः । ततः परं च
 मरिचा शैलेन्द्री नाम वर्तनी ॥ ४२१ ॥ तथा वज्रवधाय तां पुरीं प्राप्स्यसि निर्द्विक्ताम् । ततोऽन्तरङ्गान्यस्य
 कलहपुष्पम् ! मोक्ष्यसे ॥ ४२२ ॥ चारित्र्यधर्मराजाया ये तु स्वदनुबीचिनाः । तत्र त्वच्छ्रुयतां सर्वे वेऽपि पास्यन्त्य-
 भेदतः ॥ ४२३ ॥ तद् गच्छ परतः ! सिद्धिस्ते इह राज्य मनोहरम् । त्वया राज्यफले प्राप्ते सफलो मे परिश्रमः

॥ ४२४ ॥ तथेति प्रतिपद्याथ हृष्टः सिद्धान्तशासनम् । तथैव विदधे सर्वं तदुत्तममहीपतिः ॥ ४२५ ॥
 यावज्जित्वा महामोहादिकान् दृष्टिं च तामयम् । तां पुरीं निर्वृतिं प्राप जन्मादिक्लेशवर्जिताम् ॥ ४२६ ॥
 यो राज्यदाताऽऽसीत्कर्मपरिणामः पितास्य च । तस्यापि कृतकृत्योऽयं न द्वौकं तत्र यच्छति ॥ ४२७ ॥
 जज्ञेऽथ वत्सरे षष्ठे वरिष्ठो नाम भूपतिः । घोषणार्थां च जातायां पूर्ववच्चक्षुभुर्जनाः ॥ ४२८ ॥ मुदं चारित्र-
 धर्माद्याः प्रापुर्जातेऽत्र राजनि । महामोहादयस्ते तु मुमूर्षव इवाभवन् ॥ ४२९ ॥ यश्चोत्तमस्य संपन्नो वृत्तान्तो
 राज्यसाधने । स एवापि वरिष्ठस्य विशेषस्तु निगद्यते ॥ ४३० ॥ सिद्धान्तवचनात् कृत्यं ज्ञातवानुत्तमः किल ।
 वरिष्ठोऽयं पुनः सर्वं स्वयमेव विवेद तत् ॥ ४३१ ॥ निजज्ञानबलैर्नैव राज्यं पालयतस्ततः । बहिरङ्गा महात्मानो
 जातास्तस्य पदातयः ॥ ४३२ ॥ बहिरङ्गपदातीनां धारयन्ति यतो गणम् । ततस्तै विश्रुता लोके नामनेति गण-
 धारिणः ॥ ४३३ ॥ ततस्तेन वरिष्ठेन तैरात्मगणधारिभिः । उपकारीति विज्ञाय स सिद्धान्तो निरूपितः ॥ ४३४ ॥
 राजादेशेनोपलभ्य सिद्धान्तं तेऽपि तं जयात् । अङ्गोपाङ्गादिसंस्कारान्ससज्जुः शुद्धबुद्धयः ॥ ४३५ ॥ ततोऽसौ
 नित्यरूपोऽपि सिद्धान्तः परमार्थतः । कारितोऽयं वरिष्ठेन ख्यातिमेवं जने ययौ ॥ ४३६ ॥ किञ्चास्य कुर्वतो
 राज्यं महात्मैकशिरोमणेः । चतुस्त्रिंशदतिशया बभूवुर्धुवनान्द्रुताः ॥ ४३७ ॥ अम्मोजसुरभिः श्वासो वपुर्नरिरोग-
 निर्म्मलम् । अदृश्याहारनिहारौ धवलं मांसशोणिते ॥ ४३८ ॥ क्षेत्रे योजनमात्रेऽपि कोटिकोटिजनस्थितिः ।
 सर्वभाषानुगा वाणी पृष्ठे भामण्डलं वग्म् ॥ ४३९ ॥ सपादे योजनशते न रुग् न स्वान्यचक्रभीः । न वैरमारि-

दुर्मिष्टातिवर्षावप्येतया ॥ ४४० ॥ वामराः सिंहीठ च छत्रत्रितयमुल्लसत् ॥ रत्नचक्रं वप्रत्रितय
 मुखको ॥ ४४१ ॥ संधारिन्वपद्यानि केद्रेषुभ्यतुरङ्गता । अनुकूलोऽनिलो वृक्षानतिर्दुन्नुभिनिस्वनः ॥ ४४२ ॥
 पुष्पवृष्टिः सुगन्धाम्बुद्विदन्यद्दसुसकण्टकाः । कवचमधुनस्तावृष्टिः प्रदक्षिणाः ॥ ४४३ ॥ ज्वन्यतोऽपि
 देवानां स्त्रेदिनिःकटवर्णिनी । ऋतूनाभिन्निद्रयार्थानामानुकूलयममी च ते ॥ ४४४ ॥ सप्तभिः कुलकम् ॥ एतैश्चा
 विद्यैर्युक्तो विम्विद्यैकवत्सलः । प्रविशन्नपरेभ्योऽपि न निर्द्वेषिष्य निशम् ॥ ४४५ ॥ स्वा(सा°)स्मीमावपरिष्यता
 त्मीयान्तरमहाबलः । वरिष्ठः स नृपप्रभृतिरं राज्यमपालयत् ॥ ४४६ ॥ युगम् ॥ सर्वानपि महामोहादीभिहत्याय
 भेरिणः । तेनैव वर्त्मना प्राप निर्द्वैतो स महीपतिः ॥ ४४७ ॥ तदेव भवदावेष्टाचेपां पञ्चामपि प्रभो ! । राज्यानि
 प्रविशोक्त्याहमापातस्तत्र सन्निधौ ॥ ४४८ ॥ अप्रयुद्धो वितर्कस्य भुत्वा तदिय भायितम् । अविन्त्यदहो ! सर्वं
 तथैव तदभून्ननु ॥ ४४९ ॥ क्लिष्टकमपि तत्रान्य कारणं सुखदुःखयोः । भवेत्पालनमाभित्वेत्स्याच्चक्षुषौ यव् गुरु
 मम ॥ ४५० ॥ यतो निकटसुख्यानां तेषां पण्णां महीसुखाय । भिन्न फलमभूद्राज्यं द्राक्षाभ्राजविभेदतः
 ॥ ४५१ ॥ एतद्वाविकृतान्यानां वदृक् कलयता मया । सर्वमेव च विद्यात यतः प्रोक्त मनीषिभिः ॥ ४५२ ॥
 येन संवत्सरो वृष्टः सकृत्कामम्भ्य सेवितः । तेन सर्वमिव वृष्ट पुमरावर्त्तकं जगत् ॥ ४५३ ॥
 तस्मिन्वान्तप्रसादेन विद्याय सुखदुःखयोः । हेतुं मातः प्रयुद्योऽहं विनयेवाप्रयुदता ॥ ४५४ ॥ एव च परितुष्टा
 १ वद्विदि ता° क° ख° घ° । २ स्वामी° म° । ३ द्याम् निहन्ताव स्ववैरिणः ख° । ४ नद्या चाप ख°, ज्ञेया° म° ।

त्मा स प्रबुद्धो महामनाः । तद्राज्यषट्कं निश्चित्य ज्ञानाज्ञातो निरातुरः ॥ ४५५ ॥ दृष्टिकथानकम् ॥
 प्रसङ्गात्सर्वमेतच्च तुभ्यं हरिनरेश्वर ! । निवेदितं मया योऽर्थः प्रस्तुतः स निशम्यताम् ॥ ४५६ ॥ तस्या-
 धमस्य भूभर्तुर्महामोहादिशत्रवः । सा च दृष्टिर्विशेषेण यथा दोषाय जज्ञिरे ॥ ४५७ ॥ तथान्येऽप्यान्तरा
 लोका दुष्टा दोषाय निश्चितम् । अज्ञानध्वान्तलीढानां जायन्ते भवचारिणाम् ॥ ४५८ ॥ तैतः सोऽपि
 वराको यत् क्लेशयते धनशेखरः । ताभ्यामान्तरमित्राभ्यां पापाभ्यां तन्न कौतुकम् ॥ ४५९ ॥ हरिराहोदिताः
 कर्मपरिणामस्य ये सुताः । षडमी तेषु यातेषु परतः किमभूत्प्रभो ! ॥ ४६० ॥ किं षडेव हि जातानि
 तानि राज्यानि नापरम् ? । किं वा भवन्ति तादृशि राज्यान्यत्र पुनः पुनः ? ॥ ४६१ ॥ सूरिराह महाराज !
 य एते भुवनोदरे । विद्यन्ते देहिनः केचिन्नानाकाराश्चराचराः । ॥ ४६२ ॥ ते कर्मपरिणामस्य नरेन्द्रस्याखिला
 अपि । विज्ञेयाः षड्विधाकारास्तनयाः परमार्थतः ॥ ४६३ ॥ ततस्तेषु गतेष्वेवं तद्राज्यमपरे सुताः । तादृशा
 एव भुञ्जन्ति तेन दत्तं पुनः पुनः ॥ ४६४ ॥ यद्वा तिष्ठन्तु दूरेऽन्ये तनयास्तस्य तत्सुतम् । मामेवोत्तममुर्वीश !
 विद्धि स्वं तु विमध्यमम् ॥ ४६५ ॥ यतः स्वरूपमाख्यायि यत् त्वद्दग्ने तयोर्मया । दृश्यते मयि तद् व्यक्तमशेषं
 त्वयि च क्रमात् ॥ ४६६ ॥ हरिः प्रोचेऽथ यद्येवं कृतं वैमध्यमेन मे । राज्येन दाप्यतां मह्यमप्येतद्राज्यमौत्तमम्

१ °तत्स्वामिश° ख० । २ ततः सोऽपि हि सजातः सर्वतो धनशेखरः । पीडितस्ताभ्यामान्तरमित्राभ्यां तत्र कौतुकम् ॥ ख०
 ३ °न्येवं पुनः ग० । ४ त्वां च वि° ख० । ५ °ख्यातं यत् ख० । ६ तयोर्दुपयोर्मया क० ख०, त्वदग्नेऽनयोर्मया ग० ।

॥ ४६७ ॥ अम्यपान्सुनिराशोऽय साधु साधुदित नृप ! । विद्यातपरमार्थानां युक्तमेतद्भवा दद्यात् ॥ ४६८ ॥
किन्तु मागवती दीक्षां विना नेतव्याभ्यसे । तवस्ते तत्र ययस्ति बाष्ठा तद्गुणतामिमम् ॥ ४६९ ॥ ततो
हरिचपोज्योषदेतादन्मात्रो ययि । तदाप्येते महाराज्य ततः कस्माद्विलम्बये ? ॥ ४७० ॥ इत्युक्त्वा स गृहे
गत्वा पौरासात्यादिसंमतम् । स्वराज्ये स्थापयामास सुत शार्दूलनामकम् ॥ ४७१ ॥ कृत्वान्यदपि कर्षिष्य
मत्वाऽन्ते स गुपेस्त्वतः । दीक्षां मयूरमञ्जर्यां प्रचानेय सहाऽऽदे ॥ ४७२ ॥ विहरन्तुणा सार्द्धमय तद्राज्य
मौचयम् । स बिरे पाठयामास क्रमात् प्राय निर्दुत्तिम् ॥ ४७३ ॥ इतो षड्गु देवेषु सागरो मेयुनः स च । जन
सीमोत्तमं सुभु । अमपामास नो भिरम् ॥ ४७४ ॥ अन्येसुच महारण्ये पतिवोऽह भमाकुलः । उपाविष्ट कुरङ्गादि ।
वित्तपादपसचिषी ॥ ४७५ ॥ तच्छालानिर्गण दद्या प्रारोह मृगिगामिनम् । नूत निधानमत्रास्तीत्यवर्क्यत मया
ततः ॥ ४७६ ॥ स्वातेऽय सागरादेष्टान्मया तत्र महीतले । रत्नपूर्णो महानेका कुम्भो रम्योऽह ! निर्ययौ ॥ ४७७ ॥
तमादवापि पाचय तावन्नीपमरूपम् । प्रादुर्बन्ध देवाकाः कालत्सेवानुजः घणात् ॥ ४७८ ॥ अकधामस्फुरादे विप्ला
यवनकेन्द्रे । कटरकटि 'टे' ऽदि कुर्माणाः पाटयामास सोऽय माम् ॥ ४७९ ॥ अत्रान्तरे च जीर्ण्यवा पूर्वस्यां
मरितव्यता । यमान्यपुरयानाय गुटिकाभपरा दशौ ॥ ४८० ॥ तस्यां पाणिपुत्रासायां पुण्यां मत्तमपाटक । गतोऽ-
बाजुपपूबाहं महादुःखानि मूरिभः ॥ ४८१ ॥ ततोऽपि सर्वस्थानेषु ग्राम्यता मयका सुभु । दुःख नास्त्येव तद्विष्ये
ययवा नान्वमपयत ॥ ४८२ ॥ प्रादुर्बन्ध तमग्येयुर्मित्रं पुण्योयच पुनः । किञ्चिद्विदितसत्कर्मणां प्रोयेऽह मार्यया

तया ॥ ४८३ ॥ साह्यादाख्ये पुरे बाह्येऽधुना गम्यं त्वया प्रिय ! । अयं तु पूर्ववद्भावी सुहृत् पुण्योदयस्तत्र ॥ ४८४ ॥
स्वीकृत्याथ तदादेशं दत्तान्यगुटिकस्तया । पुण्योदयसमेतोऽहं प्रतस्थे तत्पुरं प्रति ॥ ४८५ ॥ इत्यवेत्य हरिशेख-
रसूनोर्दुर्विपाकमधमस्य च वृत्तम् । लोभमैथुनविलोक('च')नलौल्यं मुञ्चेत्तेच्छत सुखं यदि भव्याः ! ॥ ४८६ ॥
इति श्रीश्रीचन्द्रसूरिशिष्यश्रीदेवेन्द्रसूरिविरचिते उपमितिभवप्रपञ्चाकथासारोद्घारे
लोभमैथुनचक्षुरिन्द्रियविपाकवर्णनो नाम षष्ठः प्रस्तावः समाप्तः ।

सप्तमः प्रस्तावः ।

इतोऽस्ति मनुजगतौ महीमण्डलमण्डनम् । जनताजनिताह्लादं साह्लादं नाम तत्पुरम् ॥ १ ॥ दोषस्तत्रैक
एवायं चोरयन्ति यदुद्भूताः । यूनां हृदयसाराणि युवतीजनतस्कराः ॥ २ ॥ तत्राभ्यूहपतिः शूराजतेजःकृतक्षतिः ।
अर्थिचातकजीवातुर्जामृत इति विश्रुतः ॥ ३ ॥ सिक्का विवेकनीरेण यस्य नीतिलताद्भुता । यशःप्रसूनं सुपुत्रे
वासितशेषदिङ्मुखम् ॥ ४ ॥ शुद्धपक्षद्वया तस्य लीलागमनशालिनी । हंसीव राजहंसस्य जज्ञे लीलाभिधा प्रिया
॥ ५ ॥ गुटिकायाः प्रयोगेण साथ मां भवितव्यता । तस्याः कुक्षौ प्रविक्षेप क्षणादेव मृगेक्षणे ! ॥ ६ ॥ संपूर्णे

समये सापि मां पुण्योदयसंप्रदायम् । नन्दनं जनयामास मलयोर्भीव चन्दनम् ॥ ७ ॥ अन्मोत्सव विषायाय पितरौ
इष्टमानसौ । घनवाहन इत्यास्यां चक्रतुः समये मम ॥ ८ ॥ इतोऽस्ति मत्पितुर्भ्राता कनिष्ठो नीरदामिवः ।
देवी पद्मामिषा वस्याकलङ्काक्यस्तयोः सुतः ॥ ९ ॥ एतोऽहमहना सार्द्धमधीत्य सकलाः कलाः । क्रमादवाप
तारुण्यममूर्तं मूर्ध्निभूषणम् ॥ १० ॥ स चाकलङ्कः संवसे वास्यादप्यमलाश्रयः । सुसाधुवेक्षणश्रुत्या कुञ्जलो
विनशासने ॥ ११ ॥ अथ क्रीदितुमन्येयुरुषाने युवनन्दने । गतावावामपश्यामः सुन्दरं विनमन्दिरम् ॥ १२ ॥
नत्वा तत्राप तीर्थेष्टं पावदावां विनिर्गतौ । सायनः सुन्दराकाराः केषितावदुपाययुः ॥ १३ ॥ ते च तत्राष्टमी
मत्वा नत्वा विनमुपोपिताः । सिद्धान्त गुणयन्ति स्म वरिर्भूत्वा पृथक् पृथक् ॥ १४ ॥ तर्धनसमुद्भवहर्षोत्करो
मया सह । अकलङ्को बगामाय साधोरेकस्य सन्निधौ ॥ १५ ॥ नत्सोपविश्य तेनाथ पृष्टो वैराग्यकारणम् ।
म साधुरस्यवादेव महाश्रय ! निश्चम्यताम् ॥ १६ ॥ ग्रामे लोकोदरे तावत् वास्तव्योऽहं कुडुम्बिकः । सग्नं
प्रदीपनं विष्वग् रात्रौ तत्र च मेवम् ॥ १७ ॥ वृमज्जालाकलापाटम वदस्फोटरवाङ्मुक्ताम् । लोककोलाहलाकीर्णं
तत्र वातेन बद्धयते ॥ १८ ॥ स्वन्त्यर्माः स्त्रियो धावन्त्यारटन्त्यन्धपङ्क्तयः । पिङ्गाः किंकिलायन्ते मृष्यन्ति च
मसिन्मुखाः ॥ १९ ॥ सर्वस्मानि च दहन्ते शोचन्ति कृपणास्तथा । अभूदमातापुत्रीयमित्युच्यतेऽस्तप्रदीपनम्
॥ २० ॥ युगम् ॥ विबुधः कोऽपि गोचन्त्रे ग्राममध्यस्थिते ततः । कृत्वास्मकवच मन्त्रवादी मण्डलमानिस्रव

॥ २१ ॥ तेनाहूतास्ततः केचिदल्पास्तत्राययुर्जनाः । प्रदीपनकनिष्काशाज्ञाताश्च सुखभाजिनः ॥ २२ ॥
 ग्रहग्रस्ता इवान्ये तु मूढास्तत्र प्रदीपने । क्षिपन्ति तत्प्रशान्त्यर्थं तृणकाष्ठघृतादिकम् ॥ २३ ॥ मण्डलस्थे-
 र्जनैस्तेष्वचारिता बहुधापि ते । न तिष्ठन्त्युपहासादि तेषां प्रत्युत कुर्वते ॥ २४ ॥ विदधत्यपि तद्वाक्यं
 पुण्यभाजस्तु केचन । भवितव्यतया भातं वचस्तेषां समाप्यथ ॥ २५ ॥ उत्प्लुत्य मण्डले तत्र गतेनाथ
 मयेक्षिताः । रटन्तो दह्यमानास्ते ग्राम्यलोकाः समन्ततः ॥ २६ ॥ मण्डलस्था जनास्ते तु कियन्तो व्रतिन-
 स्ततः । तेषु व्रत्यहमप्येतत् तन्मे वैराग्यकारणम् ॥ २७ ॥ तदाकर्ण्य प्रहृष्टोऽथ द्वितीयमुनिसंमुखम् । प्रस्थितः
 स मया भद्रे ! जगदे नीरदात्मजः ॥ २८ ॥ किं साधुनाऽमुनाऽऽख्यातं आतर्वैराग्यकारणम् ? । मुदितस्त्व-
 मभूरेवं यच्छ्रुत्वा सोऽप्यथावदत् ॥ २९ ॥ आतर्लोकोदरो ग्रामो निवासस्थानमात्मनः । मुनिना यः समाख्यातः
 स संसारः प्रतीयताम् ॥ ३० ॥ रागद्वेषाग्निना तत्र मोहरात्रौ प्रदीपनम् । धूमोऽत्र तामसो भावो ज्वालादोपस्तु
 राजसः ॥ ३१ ॥ कलिवंशभिदारावो लोककोलाहलसदृक् । अशुद्धाध्यवसायश्च पवनः प्रेरको मतः ॥ ३२ ॥ कपायाः
 शिशवो ज्ञेया दुष्टलेश्याश्च योषितः । अन्धा मूर्खा जनाः प्रोक्ताः क्रियाहीनास्तु पद्मवः ॥ ३३ ॥ पिङ्गास्तु नास्तिकाः
 ख्याता इन्द्रियाणि च तस्कराः । तथात्मगेहसाराणि सर्वस्वानि मतान्यहो ! ॥ ३४ ॥ हीनसत्त्वास्तु कृपणास्त्राताऽत्र
 च परस्परम् । न कोऽप्यस्तीदमाख्यातममातापुत्रकं ततः ॥ ३५ ॥ मन्त्रवाद्यत्र बोद्धव्यः स्वयम्बुद्धो जिनेश्वरः ।

तीर्थमण्डलकृन्मध्यलोके गोचन्द्रकोपमे ॥ ३६ ॥ कृत्वास्मद्वचनेनैव सूत्रमन्त्रस्य रेखया । आह्वानं क्षीयलोकानां
 धर्मदेहानया कृतम् ॥ ३७ ॥ ततस्तथाऽऽययुः केऽपि मध्या मासाद्य निर्वाताः । स्तोकास्ते किन्तु यन्नागेऽनन्ते
 ते यवचारिणाम् ॥ ३८ ॥ कथायान् विषयांश्चैव विषयस्तथियोऽपरे । घृतकुम्भे घनप्रख्यास्तच्छमाय प्रयुज्यते
 ॥ ३९ ॥ विदधत्युपहासादि तीर्थस्वैर्रिताद्य ते । केचिदेव वचस्तोषा कुर्वन्त्येव मुनिर्यथा ॥ ४० ॥ तीर्थेऽत्र च
 प्रविष्टेनामुना संसारवारिणः । दहमाना जना दष्टा रागद्वेषप्रदीपने ॥ ४१ ॥ आवकम्नाविक्रासाधुमाग्नीमेदाद्यतु
 र्विधाः । तीर्थस्वास्ते च तन्मध्मे प्रव्रज्येयोऽप्ययूह प्रती ॥ ४२ ॥ ततः प्रदीपनमिदं स्वस्य वैराग्यकारणम् ।
 मुनिनाऽऽख्यायि तत्राहं पुनरेव मुदितस्ततः ॥ ४३ ॥ प्रदीपनकमेतच्च सर्वसाधारणं मतम् । आवयोरपि तच्छ्रावः !
 स्वातु नैवात्र युज्यते ॥ ४४ ॥ अयि तूष्णींस्विते पापे ! सोऽय नीरदनन्वनः । गत्वा द्वितीयमप्राक्षीन्मुनि
 वैराग्यकारणम् ॥ ४५ ॥ दहसाद्य मुनिर्लोकाकाष्ठभूमिप्रतिष्ठितम् । अस्थापानकमस्तोकमचक्षालकसंकुलम् ॥ ४६ ॥
 मूरिमपासदसुरासुरकार्पणमाजनम् । नीलनीरजसंस्कृष्टजनानाचपकसङ्कलम् ॥ ४७ ॥ मृदन्नकंसीकृत्सालवंक्षवीणारवा
 कृतम् । विहासहासमृषावेमर्षैर्विदुर्विषेयुतम् ॥ ४८ ॥ विधेयकम् ॥ जनास्तत्र च ते मयपायिनो मदघृणिताः ।
 दद्यामनुमनस्युधैः क्षोबनीया सयेतसाम् ॥ ४९ ॥ यतोऽत्र मयपाः सर्वक्रियाशून्या मृता इव । एकेऽप्यवहारि
 नस्त्यतिवत् सन्त्यनन्तकाः ॥ ५० ॥ अपरे संख्यबहोरिवनस्त्यतिनिमाः पुनः । अनन्ता एव विद्यन्ते व्यवहारश्रुयो

मनाक् ॥ ५१ ॥ अन्ये पुनरसंख्याताः पृथ्व्यम्बुशिखिवायुवत् । विद्यन्ते तादृशा एव मद्यपा मदविह्वलाः ॥ ५२ ॥
द्विहृषीका इवासंख्या आरटेन्तः परे पुनः । न जिघ्रन्ति न पश्यन्ति नापि शृण्वन्ति किञ्चन ॥ ५३ ॥ अन्ये तु
मद्यदोषेणासंख्यास्त्रिकरणा इव । जिघ्रन्ति किञ्चिन्न पुनः पश्यन्त्याकर्णयन्ति वा ॥ ५४ ॥ चतुरक्षा इवासंख्याः
शृण्वन्त्यपि न चापरे । एके त्वसंज्ञिपञ्चाक्षवदसंख्या अमानसाः ॥ ५५ ॥ असंख्याश्चापरे स्पष्टचेतना नारका इव ।
छेदमेदादिभिर्बाहं क्लिश्यन्ते मर्देविह्वलाः ॥ ५६ ॥ एके पुनरसंख्येयाः पञ्चाक्षपशुसन्निभाः । कृत्याकृत्यमजानन्तो
भजन्ति जननीमपि ॥ ५७ ॥ लोलन्ति भूतले केचित्केचिदुत्प्लुत्य यान्ति खे । केचिज्जले निमज्जन्ति नानादुःख-
समाकुलाः ॥ ५८ ॥ लुठन्तो भूतलेऽन्ये च संमूर्च्छनजमर्त्यवत् । वान्तं पित्तं शक्नुममसंख्या भक्षयन्त्यलम् ॥ ५९ ॥
स्तेयाब्रह्ममृषाहिसाद्यासक्ता मरणादिकम् । संख्येयाश्चाप्नुवन्त्युच्चैर्दुःखं गर्भजमर्त्यवत् ॥ ६० ॥ असंख्याः पुनरन्ये
च चतुर्वृन्दव्यवस्थिताः । सन्ति लोका मदाब्जमाताश्चतुर्विधसुरा इव ॥ ६१ ॥ विषयैः सुखितमन्यास्ते च यद्यपि
पञ्चभिः । तथापि दुःखिता एव शोकेष्वर्षाभिर्भवादिभिः ॥ ६२ ॥ संख्याताश्चापरे लोकाः सन्ति संयतसन्निभाः ।
ये नो पिबन्ति तन्मद्यं मध्यस्थाः परमासते ॥ ६३ ॥ ततस्ते तेन लोकेन सततं मद्यपायिना । अपिबन्तोऽभिधी-
यन्ते ब्राह्मणा इत्यस्त्रयया ॥ ६४ ॥ तस्मादापानकादन्ये बहिर्भूता मदोज्झिताः । लोका मुक्ता इवानन्ता विद्य-
न्तेऽनन्तसम्पदः ॥ ६५ ॥ इतश्चाद्येषु लोकेषु स्थित्वाहं मदघूर्णितः । लुठन्नितस्ततः प्राप्तो द्वितीयेषु कदाचन

॥ ६६ ॥ एवं च ये मया भद्र ! कथितास्ते त्रयोदश । लोकमेवाः समासेन स्वरूपेण च ब्रह्मिताः ॥ ६७ ॥
 तेषां प्रथममन्त्यौ च सुक्त्वान्येषु दशस्वयि । अनन्तवाराः पापोऽहमटितो मदविद्वलः ॥ ६८ ॥ युग्मम् ॥
 ब्रह्मेष्टुतिर्भीमस्ते तस्मिन्नायानके प्रमन् । वाचितो विविदेर्वुःत्लेष्टस्तेर्वाद्यैरहम् ॥ ६९ ॥ ततस्तेष्वसि
 कारुण्येधिनिवृत्तं यदसाविह । वराकोऽनुभवत्युभैरमुखं मयदोषतः ॥ ७० ॥ तदेनं मयविरतिं कारयामः
 कबच्चन । मुक्तमावनमस्मद्ब्रू देनापयमि जायते ॥ ७१ ॥ ध्यात्वेति तैस्तथा यत्नो विदधे मत्प्रबोधने ।
 यथा मयस्य विरतिं कारितोऽहं ह्वनेः ॥ ७२ ॥ आवोऽहमपि तादृशो ब्राह्मणो ब्राह्मणमय ते । सर्वे प्रमद्विस्त-
 स्तवन्मज्जेऽहमपि तादृशः ॥ ७३ ॥ किन्तु क्षीर्यति नापापि मयाक्षीर्यं ममास्तिष्ठम् । वरयिष्यामि तदपीद
 मे वैराग्यकारणम् ॥ ७४ ॥ तच्छ्रुत्वा किमेनोक्त विमृज्यमिति नैरदिः । आतवातिस्त्वितिः पूर्वमभावं श्रुतमस्मद्व
 ॥ ७५ ॥ ततो विद्यातसाधूक्तमावाधौ हृदिवाचयः । तं नत्वा स वृत्तीपस्य हृनेरमिमुलं ययौ ॥ ७६ ॥ मया च
 पूर्ववत्पुत्रोऽहं लब्धः प्रत्यमापत । प्रोक्तः संसार एवापयमेनापानकच्छतात् ॥ ७७ ॥ अस्मिन्मय गदिता क्षीया
 ननन्ता मयवातकाः । इदं मयं तु कर्माणि कथायाः पुनरासवाः ॥ ७८ ॥ सुरा च वातिकर्माणि सुरका नो
 कथायकाः । तदाभारतयायूषि भावनानि मतानि तु ॥ ७९ ॥ यथाः कर्मयदोपयोगाद्वत्वेन देहिनाम् । देवाः
 प्रोक्ता इतीहानि पुनस्तद्वत्प्रत्ययतः ॥ ८० ॥ लौक्येष्टतया चात्र नीलोत्पलनिमानि च । मर्दकाः कसदा देन्यरु-
 दितानि च कंसिकाः ॥ ८१ ॥ सत्ता ह्यगङ्गायन्तः कांस्यतालनिमा मताः । वीजारवाः सद्गुःसानां परिदेवन

कानि च ॥ ८२ ॥ वंशस्वनाः सशोकानां लोकानां कूजितानि तु । विलासहासनृचाद्या भावा ज्ञयास्तथैव ते
 ॥ ८३ ॥ त्रयोदशभिदा ये च लोकास्तत्र प्ररूपिताः । ते दृष्टान्तमिषादेव सूचिता देहिनो मताः ॥ ८४ ॥ आख्यायि
 लेशतस्तेषां स्वरूपं च तथात्मनः । मत्तबालकता कर्ममध्यपानात् तदन्तरे ॥ ८५ ॥ अव्यवहारिजीवेषु
 पूर्वं स्वस्य न्यवेद्यत । अवस्थानं ततस्तेभ्योऽनन्तकालाच्च निर्गमः ॥ ८६ ॥ अव्यवहारिकयतिसिद्धवर्जं दशस्वपि ।
 स्थानेषु भूयो भूयोऽपि भ्रमणं कथितं ततः ॥ ८७ ॥ संसारापानके आम्यंस्तीव्रदुःखादितस्ततः । दृष्टोऽयमपरे-
 द्युस्तैः संयतैर्गल्लिणोपमैः ॥ ८८ ॥ तैश्च संजातकारुण्यैर्बोधितोऽयं शनैः शनैः । प्रव्रज्य कर्मरूपस्य मद्यस्य
 विरतिं व्यधात् ॥ ८९ ॥ प्रव्रज्यया च तत्कर्ममद्याजीर्णमयं मुनिः । जरयित्वा भवापानाद् बहिर्भूतो भविष्यति
 ॥ ९० ॥ तदिदं स्वस्य वैराग्यकारणं मुनिनामुना । प्रोक्तमेतच्च सर्वेषां सामान्यं धनवाहन ! ॥ ९१ ॥ संसारा-
 पानके स्थातुं तदीदृश्यावयोरपि । न युक्तमथ तच्छ्रुत्वा पापोऽहं मौनमाश्रयम् ॥ ९२ ॥ अथ पृष्टोऽकलङ्कन
 तृतीयमुनिराख्यत । वैराग्यकारणं स्वस्यारघट्टं भवनामकम् ॥ ९३ ॥ तथाहि नित्यवाह्येषु तत्र सारथयो मताः ।
 चत्वारः कर्षका रागद्वेषमिथ्यात्वमन्मथाः ॥ ९४ ॥ महामोहः सीरपतिः कषायाख्याश्च षोडश । विनापि चारिपानीयं
 वेगवन्तो वृषाः स्मृताः ॥ ९५ ॥ हास्यादयः कर्मकरा रत्याद्याः कर्मकारिकाः । दुष्टयोगप्रमादाख्यं तत्र तुम्बद्वयं
 महत् ॥ ९६ ॥ विलासोल्लासविद्वोकरूपास्तन्नारकाः स्मृताः । क्लृपः पापाविरत्यम्बुपूर्णो जीवस्त्वसंयतः ॥ ९७ ॥
 पापाविरतितोयौघमग्नपूरितरेचितम् । जीवलोको घटीयन्त्रं स्फुरन्मरणखादकृतिः ॥ ९८ ॥ अज्ञानमलिनात्माख्यो

धेवस्तत्र प्रतीच्छुक्तः । इह मिथ्यामिमानाक्यं तत्र वार्षिकं भवम् ॥ ९९ ॥ संवित्तद्विषयता निर्वदणी कुर्या
 तु लोत्तया । क्षेत्रे अन्मत्तविर्ग्याः परापरबन्धनि तु ॥ १०० ॥ कर्माणि बीजं तल्लीवपरिणामस्तु धापकः । असद्वो
 धामिचः पानान्तिकः सिद्ध्यति तत्सदा ॥ १०१ ॥ तवस्तोनापदेनोप्यसिक्तं सिद्धिमायतम् । सुखदुःखादिशस्योषजनक
 तदुदाहृतम् ॥ १०२ ॥ यवारपदे तत्राह प्रसुप्तः सुचिरं स्थितः । ततः प्रबोधितोऽनेन गुरुणा करुणावता ॥ १०३ ॥ तदा
 देवादेहं दीर्घां अगुहे पारमेधरीम् । यवारपद्वत्यायायैतन्मे वैराग्यकारणम् ॥ १०४ ॥ ततोऽकलङ्कस्तच्छ्रुत्वा वन्दित्वा
 तं हनि मुदा । प्रशस्य च मया सार्धं तुर्यसार्धं समासदत् ॥ १०५ ॥ ततस्तमपि मद्रोषकृते वैराग्यकारणम् ।
 अपृच्छदकलङ्कोऽप्यसं बह्वमठमाकृत्य ॥ १०६ ॥ तथाहि यद्वैस्तिष्ठस्मिन्ननाक्ये क्वचिन्मते । कुटुम्बमेक
 संप्राप्य मुख्यमानुषपञ्चकम् ॥ १०७ ॥ इत्यपुन्या प्रतिपेदे तच्च धैर्येयि तैर्वैः । अन्येद्युर्भोजनं तेन चित्रं छाद्य
 कृते कृतम् ॥ १०८ ॥ संस्कृत्य मन्त्रयोगैस्त्वष्टेभ्यो वपु ततो महान् । सन्निपातस्तयोन्मादस्तेषामत्यशनादभूत्
 ॥ १०९ ॥ तद्वदनेन च ते वङ्गाः कश्चिद्विगतपेवताः । भूतब्रह्मा इवामूषधन्ये धासत्प्रलापिनः ॥ ११० ॥ अभदो
 पादहमपि तन्मज्जे तद्विचोऽभवत् । दृष्टो महात्मनानेन धापुरेवदधिदान्यदा ॥ १११ ॥ अपाकृत्य ततः सन्निपातो
 न्मादौ स्वमेवैः । अनुकम्पावतानेन कृतोऽहं स्पष्टवेतनः ॥ ११२ ॥ गुरोरस्योपदत्तेन मद्र ! संप्रतमप्यभूम् ॥
 प्रप्रन्यामाश्रयस्मि भोऽननाधीर्गच्छोधिनीम् ॥ ११३ ॥ यां यां चोपदिशस्य किर्यां मे मुनिपुङ्गवः । तां तामह
 करोम्येतन्मम वैराग्यकारणम् ॥ ११४ ॥ ततोऽकलङ्कस्तच्छ्रुत्वा प्रसन्नमपह्निं प्रष्टि । मया प्रोक्तोऽस्य भावार्थ

कथयेत्यथ सोऽवदत् ॥ ११५ ॥ अनेनापि मुनीन्द्रेण संसारो घनवाहन ! ! दृष्टश्चद्रुमठाकारः स चेत्थं मे निवेदितः
 ॥ ११६ ॥ परस्परमसम्बद्धास्तत्र चट्टाश्च जन्तवः । रागादिककुटुम्बं च तैरिदं वैर्यपि स्फुटम् ॥ ११७ ॥ प्रमादो
 योगमिध्यात्वे कषायाविरती तथा । अमीभिः पञ्चभिर्मुख्यैर्मनुष्यैरुक्तमादृतम् ॥ ११८ ॥ युगमम् ॥ तत्प्रदत्तं
 च कर्मन्निभोज्यमश्नन्ति सर्वदा । ते महामोहमन्त्राद्यं ज्ञानावरणयौगिकम् ॥ ११९ ॥ ततश्चात्यशनोद्भूत-
 गाढाजीर्णवशादमी । गृह्यन्ते सन्निपातेन मिथ्यात्वाज्ञानरूपिणा ॥ १२० ॥ अतत्त्वामिनिवेशारुयोन्मा-
 देन च ततोऽङ्गिनः । धर्माधर्मौ न जानन्ति जानन्ति व्यत्ययेन वा ॥ १२१ ॥ तन्मध्ये साधुरेषोऽपि तथा-
 रूपो विलोकितः । गुरुणा वैद्यकल्पेनानल्पानुक्रोशशालिना ॥ १२२ ॥ सिद्धान्तवैद्यशास्त्रोक्तविविधार्हद्वचोऽगदैः ।
 अज्ञानसन्निपातोऽयमस्य दूरीकृतस्तदा ॥ १२३ ॥ अतत्त्वामिनिवेशारुय उन्मादश्चापि नाशितः । तदीक्षा-
 क्रियया कर्मजीर्णं च जरयत्ययम् ॥ १२४ ॥ आवयोरपि तदीक्षाविधानाद् घनवाहन ! ! विघातुमधुना युक्तं
 कर्मन्नाजीर्णशोधनम् ॥ १२५ ॥ मयि तूष्णींस्थिते पापेऽकलङ्केनाथ पञ्चमः । गत्वा नत्वा मुनिः पृष्टः किं ते
 वैराग्यकारणम् ? ॥ १२६ ॥ मुनिः प्राह ममाख्यातं गुरुणैकं कथानकम् । तदेव मम संजातं भद्र ! वैराग्य-
 कारणम् ॥ १२७ ॥ तथाहि वसन्तपुरे चत्वारः सुहृदः पराः । चारुर्योग्यो हितज्ञश्च मूढ इत्याहुयामवन् ॥ १२८ ॥
 पाराचारमपारं तेऽन्यदा प्रोल्लङ्घ्य दुस्तरम् । रत्नानामर्जनकृते रत्नद्वीपमुपाययुः ॥ १२९ ॥ तत्रानेकविधोपायैर-

प्रमत्तेन चारुणा । अर्धितैर्मृरिमी रत्नेर्बोहित्यं पूरितं निजम् ॥ १३० ॥ योग्यः पुनः काननादिकौतुकी सोऽन्तरान्तरा ।
 संगृह्यन् भूरिफालेन स्तोकरत्नान्यमेतत् ॥ १३१ ॥ शिशुस्तु स्वयं रत्नपरीक्षायामदधधीः । अन्यस्य कथिते
 पक्ष स्वपिचै प्रत्ययं पुनः ॥ १३२ ॥ ततो रत्नधिया तेन कापद्यञ्जनकादयः । अगृह्यन्त घूर्णलोकवञ्चितेनर्जुमावसः
 ॥ १३३ ॥ अवस्र प्रियसे सोऽपि काननादिङ्गुलैः । न वेपि यदस्य पाति दिनेः सार्धो निरर्घ्यकः ॥ १३४ ॥
 क्षाति रत्नधिया मूढः पुनः काचादि घूर्णतः । प्रियसे कौतुकेषोपदेश न बहु मन्यते ॥ १३५ ॥
 मन्मित्रैः किं कृतमिति विद्या चारुणाऽऽययौ । योग्यस्यान्ते रत्नमृतर्षोहित्तो गन्तुमुद्यतः ॥ १३६ ॥ कथितञ्च
 समस्तोऽपि स्वामिप्रायोऽस्य चारुणा । पृष्टवाय कियन्ति त्व मित्र ! रत्नान्पभीलयः ॥ १३७ ॥ प्रदर्शितेषु
 योग्येन निजरत्नेषु तेष्वय । चारुः प्रोवाच किमिति स्त्रोकान्येवार्बपद्मवान् ॥ १३८ ॥ ततो योग्येन कथितं सर्व
 मात्मीयवेदितम् । परिवृन्मनास्तच्च भुत्वा चारुमापत ॥ १३९ ॥ रत्नद्वीपागतस्यापि वृथा ममयतो विनान् ।
 स्वार्थम्रद्वो न युक्तस्ते कौतुकेः काननादिभिः ॥ १४० ॥ एवं च क्षिप्रया चारोर्योग्यो मनसि लक्षितः । तमुवाच
 दिनानि त्वं करपि प्रेषिपात्तय ॥ १४१ ॥ चारुणा प्रतिपद्येऽद्य कौतुकानि विमुच्य सः । योग्यः सर्वप्रयत्नेन
 रत्नानामर्चनेऽभ्यगत ॥ १४२ ॥ अथ पूरो हितम्रोऽपि चारुणा मित्र ! किं स्वया । रत्नद्वीपमसु प्राप्य मीलित मम

१ चोपिस्व ता० क०, 'बोपिस्व ग० प० । २ असाधो ता० क० स० प० । ३ चोपिस्वो ता० क०,
 चोपिस्वो स० प० । ४ प्रत्यपात्तयः क० प०, प्रत्यपात्तय ग० ।

दर्शय ॥ १४३ ॥ तेनाथ दर्शितं काचशुक्तिशङ्खनकादिकम् । कथितं च स्वचरितं काननादिविहारवत् ॥ १४४ ॥
 चारुणोक्तं त्वया भद्र ! काननादिषु कौतुकम् । न कर्त्तव्यं ध्रुवं धूर्त्तरसि त्वं विप्रतारितः ॥ १४५ ॥ अमूढशानि
 रत्नानि वयस्य ! न भवन्ति यत् । रत्नानां लक्षणं ह्येतदेतच्च ननु बुध्यताम् ॥ १४६ ॥ ततः परीक्ष्य रत्नानि
 स्वीकार्यणिथ तद्वचः । प्रतिपद्य हितज्ञेन तथैव विदधेऽखिलम् ॥ १४७ ॥ मूढस्यापि निजं भावं स्वस्थानगमना-
 दिकम् । चारुराख्यत्ततो मूढस्त्वं प्रत्येवमभाषत ॥ १४८ ॥ गमनेन कृतं मित्र ! स्थातुमत्रैव युज्यते । द्वीपेऽति-
 रुचिरक्रीडाकाननादिककौतुके ॥ १४९ ॥ मयास्ति नानारत्नौघैर्यानिपात्रं च पूरितम् । इत्युत्तवाऽदर्शयन्मूढः
 काचखण्डादिशालि तत् ॥ १५० ॥ चारुणोक्तं न ते युक्तं वञ्चनं कर्तुमात्मनः । कौतुकैः काननादीनां रत्नद्वीपेऽत्र
 दुर्लभे ॥ १५१ ॥ तथैतानि न रत्नानि यानि रत्नानि मन्यसे । तच्छ्रुत्वा कुपितो मूढश्चारुमेवमवोचत ॥ १५२ ॥
 गच्छ त्वं गच्छ नो कार्यं मित्रेणापीदृशा त्वया । यस्त्वं मदीयरत्नानि न रत्नानीति भाषसे ॥ १५३ ॥
 नाहं समं समेष्यामि त्वद्रत्नैः पूर्यतां च मे । तच्छ्रुत्वाचिन्तयच्चारुनैष शिक्षोचितः कुधीः ॥ १५४ ॥ रत्नानां
 यानपात्राणि पूरयित्वा निजान्यथ । सार्द्धं योग्यहितज्ञाभ्यां चारुः स्वस्थानमागतः ॥ १५५ ॥ रत्नानां विनियोगं
 च कुर्वाणास्तत्र ते त्रयः । अनन्तानन्दसन्दोहपूरिताः सुखमासते ॥ १५६ ॥ मूढस्तु दुःखदारिद्र्यभाक् क्रुद्धेन मही-
 भुजा । प्रक्षिप्तः सागरे धीरेऽनन्तयादःप्रपूरिते ॥ १५७ ॥ तदिदं ते मयारव्यातं स्मरिप्रोक्तं कथानकम् । यत्तदा

मम मदान मद्र । वैराग्यद्वाराणम् ॥ १५८ ॥ प्रकृतज्ञस्त्वतो नत्वा सुनिमन्यसुनि प्रव्रजन् । मया मावार्धमारुह्यान
रुह्य रुरोऽभ्यर्चयति ॥ १५९ ॥ वयन्तपुत्रस्योऽपमप्रासाव्यपहारिकाः । वीरराक्षिर्वापिप्रकाः पुनस्तस्मादि
निगताः ॥ १६० ॥ शोभाश्चतुर्विधाभावादयाः मान्यपनाप्रकाः । समुद्रः पुनरत्रैव मेयः संसारविस्तरः ॥ १६१ ॥
ममलगुणरत्नानां इतुर्जनद दुर्नमः । रत्नदीपममानोऽप्य मेयो मर्षमवः पुनः ॥ १६२ ॥ लघुकर्म समासाद्य
कथिषाठममोऽमुमान् । यदियमात्मयशानिन्येनावयेद्रनसंश्रियम् ॥ १६३ ॥ द्यानदर्शनवारिप्रधमाप्रधमतादिकम् ।
तेन पौलोम्य जीवस्वरूपं दूरेष मः ॥ १६४ ॥ युगम् ॥ योग्यतुल्यः पुनर्वैद्यविरतः धावको मतः । वनादि
श्रेष्ठद्वयकने सेवन् मोगसुर्गार्थिके ॥ १६५ ॥ दायिण्यादेव सापूना यतमानय मूयसा । कासेन गुणरत्नानि
ज्ञानादीनि विनोत्सवि ॥ १६६ ॥ युगम् ॥ कथिदिष्टतुल्यस्तु मिथ्याहन् मरुपमद्रकाः । अमानानः स्वये
ज्ञानादिहरनपरीषणम् ॥ १६७ ॥ आदये पूषमरुर्निग्रहस्यः कुतीर्षिके । हर्षदकाश्चतुल्यानि यद्गोमादिकान्यलम्
॥ १६८ ॥ युगम् ॥ दिवं दिनेष्विया कथ्यमान वेक्षेव किं पुनः । श्रियते शोतेर्क्षपन्थेः सुल्लेखिपयसम्भवे ॥ १६९ ॥
अमप्यो दूरमप्यो वा कविमूढममः पुनः । स्वय नैव विजानाति धर्मरत्नपरीषणम् ॥ १७० ॥ धर्मरत्नविषया
विषं यथा । मन्थने मित्ररश्मोगान् मोगियोगनिमानवि ॥ १७१ ॥ शिवोपदेन्द्रदातारमपि द्वेष्टि
१ मज्ज क० त० ग० ४० । २ गगारिकम् क० त० ग० ५० । ३ मुक्षोपमे । क० त० ग० ५० ।

सता । पृष्टो योग्यः परिज्ञाततद्बुद्ध्युत्तान्तेन चादरात् ॥ १७३ ॥ रत्नद्वीपममुं प्राप्य स्वार्थभ्रंशो न युज्यते ।
तवेत्याद्युपदेशेन शिक्षयित्वा प्रवर्तितः ॥ १७४ ॥ युग्मम् ॥ तथैव यतिरात्मानं गुणैर्ज्ञानक्रियादिभिः । परिपूर्णं
त्रिधा योचैर्भियासुः परमं पदम् ॥ १७५ ॥ श्रावकं प्रेरयत्येवं कृतस्तोकगुणार्जनम् । यथा न युज्यते कर्तुं तत्रैवं
मिश्रदाशय ! ॥ १७६ ॥ धनभोगसुखादीनां व्याक्षेपेणातिमूर्च्छितः । दुष्प्रापं प्राप्य मानुष्यं स्वार्थभ्रंशं करोषि
यत् ॥ १७७ ॥ ततः साधुक्रियावाणिज्येन सोऽपि प्रवर्त्तते । गुणरत्नान्युपादातुं धनभोगपराङ्मुखः ॥ १७८ ॥
यथा च चारुणा पृष्टो हितज्ञः शिक्षितश्च सः । काचादिपूरिते पोते स्वकीये दर्शितेऽमुना ॥ १७९ ॥ तथा भद्रक
मिथ्याहमपि 'प्रेर्येत साधुना । यथा भोगेऽवमिष्वङ्गस्तव नैव समञ्जसः ॥ १८० ॥ धूर्तैः कुतीर्थिकैरेभिर्वञ्चयित्वा-
पितानि च । काचतुल्यान्यहो ! यज्ञहोमादीनि परित्यज ॥ १८१ ॥ परीक्ष्य श्रुतशीलादिलक्षणेस्त्वं गुहाण च । धर्म-
तरंगानि रत्नानि कुरुते सोऽपि तत्तथा ॥ १८२ ॥ यथा च मूढः स्वस्थानगमनं प्रति चारुणा । भाषितः सन्
द्वीपयासमेव स्थापितवान् भृशम् ॥ १८३ ॥ पुनः पुनः शिक्षितोऽपि काचशङ्खनकादिषु । रत्नबुद्धिं कुबुद्धिः स
कथञ्चिदमुच्यते न ॥ १८४ ॥ तथा मूढनिमो दूरमव्योऽभव्योऽथवा पुमान् । उत्साहितोऽनगारेणापुनर्भवगतः
कुरुते ॥ १८५ ॥ श्लाघां करोति संसारनिवासस्यैव केवलम् । यागहोमादिपापेषु धर्मबुद्धिं च नोज्झति ॥ १८६ ॥
भोगादिषु निषिद्धाः कुडः सन्वदतीदृशम् । मोक्षे भवन्तो गच्छन्तु तेन मे न प्रयोजनम् ॥ १८७ ॥ तं

विमुक्त्याप ज्ञानादिरत्नैः सभादमद्रकः । बीजस्वरूपोत्तानापर्यं साधुः शिव प्रजेष्ट ॥ १८८ ॥ ज्ञानाविफलभूत
 च तद्वानावाचमधपम् । प्राप्नोति परमानन्दं ज्ञानदर्शनवीर्ययुक्त ॥ १८९ ॥ अमर्षं तु भावरत्नहीनत्वाद्
 दोष्यदुःखितम् । क्रुद्धः कर्मपरीक्षामः क्षिपते भववारिणो ॥ १९० ॥ एवं कथानकस्यास्य ज्ञात्वा भावार्थमी
 श्रुम् । अयं प्रव्रजितो ज्ञातः साधुर्भो ! चनवाहन ! ॥ १९१ ॥ इत्थं कथानके क्षत्र ध्रुते को न मुनिर्मवेत् ।
 रत्नेर्मृत्वात्मनोदित्य निर्दालं कथं न प्रजेष्ट ? ॥ १९२ ॥ अथागूरीतसहेते ! भृग्वक्त्रो मे तदेदं श्रुम् । अकलङ्क
 वचो बह्वी कर्मजा इक्षिता स्थिता ॥ १९३ ॥ अकलङ्को मया सार्धमद्य पठसुनि ययौ । नत्वापृच्छ
 वेराग्यकारणे सोऽप्यपीकृतम् ॥ १९४ ॥ योऽयं ध्यानस्थितः साधुस्तेन मे भद्र ! ददितः । इष्टाब्धा संस्तुतेः
 पुर्यां सोऽयं वेराग्यकृत् मम ॥ १९५ ॥ तथाहस्ति समायुक्तो भवाक्यापणपट्टिभिः । भूरिभिः सुलङ्घुः स्त्रोक्त्यैः
 पण्यैश्च परिपूरितः ॥ १९६ ॥ बीजवायिदकैर्नित्यं स्वार्धनिष्ठैश्च सेवितः । इष्टमार्गो महान् ज्ञमसन्तान इति नामतः
 ॥ १९७ ॥ पुण्यम् ॥ तत्र पापिबीजरोरे (नेऽ) सन्त्यान्युद्बुधादितापये । पण्यानि सुलङ्घुः स्त्रानि पुण्यापुण्याक्यवेतनैः
 ॥ १९८ ॥ महामोहो बलाभ्यस्यस्तत्र कामादिपण्ययुक्तः । विसृजति कथायाक्यास्तत्र धोन्मण्डित्मकाः ॥ १९९ ॥
 किञ्च बीजावमर्षानां कर्मोत्प्रेर्यनिर्गिरिह । क्रियते धरणं धोरं तेन तेऽप्यन्यदुःखिनः ॥ २०० ॥ अथान्ये
 पुराप माधुः कृपापूरितमामसः । विस्रोतने ममानञ्ज ज्ञानाञ्जनलकाकया ॥ २०१ ॥ ततो इष्टा मयोपीजो

१ 'वोषित्य ता० क०, 'वोषित्यं ता० प० । २ 'जायः प० ता० ।

मठो नाम्ना शिवालयः । व्यलोकितं तत्र वानन्ता मुक्ताख्याः सुखिनो जनाः ॥ २०२ ॥ निर्विण्णोऽहं ततो
हृदुमागतिं तत्र यियासया । तत्प्रापिकां गुरुप्रोक्तां दीक्षामेनां समाददे ॥ २०३ ॥ गुरुः प्रोचे च मां सौम्य !
वासार्यं त्वत्परिग्रहे । कायाख्योऽस्त्यपवरकः पञ्चाक्षाख्यगवाक्षयुक् ॥ २०४ ॥ तत्र कर्मणदेहाख्यं गर्भगेहं
च विद्यते । कायपञ्चाक्षाभिमुखधयोपशमरन्ध्रयुक् ॥ २०५ ॥ तत्र वानरलीवं च चित्ताख्यमतिचञ्चलम् । त्वया
सुरक्षितं तच्च करणीयं निरन्तरम् ॥ २०६ ॥ तत्रस्थं भक्ष्यते तद्धि कषायाभिघमूषकैः । वृश्चिकैर्नो कषायाख्यैः
क्रियते चातिचञ्चलम् ॥ २०७ ॥ रागद्वेषसंज्ञकोलोन्दुराभ्यां च विलुप्यते । महामोहोतुना संज्ञामार्जारीमिश्र
भक्ष्यते ॥ २०८ ॥ परीपहोपसर्गैश्चांश्यते मशकदंशकैः । विह्वलीक्रियते दुष्टाभिप्रायोल्वणमत्कुणैः ॥ २०९ ॥
अलीकचिन्तासंज्ञामिरत्यन्ताशुभहेतुभिः । गृहकोकिलिकामिश्र सर्वदाप्युपताप्यते ॥ २१० ॥ प्रमादाख्यकुकुलसै-
रजस्रमभिभूयते । घनाविरतिजम्बालयूकाजालेन तुद्यते ॥ २११ ॥ तथान्धीक्रियते मिथ्याज्ञानध्वान्तेन तत्ततः ।
रोद्रध्यानाभिधेऽङ्गारकुण्डे पतति पीडितम् ॥ २१२ ॥ कुतर्कलूतिकातन्तुजालाबद्धमुखे तथा । कदाचित्प्रवि-
शत्येतदार्तध्यानमहाबिले ॥ २१३ ॥ तदेतदप्रमत्तेन रक्षितव्यं त्वया सदा । मया तद्रक्षणोपायं पृष्टः प्राह
पुनर्गुरुः ॥ २१४ ॥ तत्रापवरके भद्र ! गवाक्षाः पञ्च विद्यन्ते विषयाख्या विषद्रुमाः
॥ २१५ ॥ ते चातिदारुणा गन्धदर्शनस्पर्शनाशनैः । श्रवणस्मरणाभ्यां च निश्चितं मारयन्त्यदः ॥ २१६ ॥ इदं

नानरलीव तु नानाप्रत्येन मेयते । ततो गवाक्षैर्निर्गत्य तेषां व्रजति संमुलम् ॥ २१७ ॥ ततश्च सुन्दराणीति
 पुद्गला केचपि रज्यते । फलेष्वसुन्दराणीति द्वेषयते च केपुयित् ॥ २१८ ॥ छुटत्यवितरामेतत् तयार्धनिषयाभिधे ।
 पत्रपुष्पकपवरे तदधोभूमिषर्दिनि ॥ २१९ ॥ तेषु आग्न्यस्यतिष्ठोरयेनाशेषशालान्तरेष्वपि । ततश्च गुण्यने कर्म
 पराप्नुसुमरेणुना ॥ २२० ॥ तयार्द्राक्रियते मोगस्तेहाक्यमधुविन्दुभिः । ततो विज्ञातवद्वाक्यमावाचोऽब्रुम
 चिन्तयम् ॥ २२१ ॥ इत्याः छन्द्यादयः पुष्पाण्येषामेष विशेषकाः । फलं स्फुटतराः शालान्तराणि तु तदाभयाः
 ॥ २२२ ॥ तेषु संचरणं चित्तस्योक्त लोकोपचारतः । यदाहुर्लौकिकाश्चित्तममुकत्र गतं मम ॥ २२३ ॥ एव
 स्थिते मया बुद्धमिदं सर्वं मुनेर्बवा । विचिन्तयेति मया प्रोक्तं यद्भवत् ! ततस्तदा ॥ २२४ ॥ गुरुनाह ततो
 मद्र ! स्नेहाद्रौडस्य क्षरीरंके । रजसो मेदकत्वेन संयूतः पीब्यते घृतेः ॥ २२५ ॥ रजसा विपक्येन तस्य दग्धस्य
 कृम्यता । रक्ता च भवेत् तैस्तेष्वार्यते तदुपद्रवैः ॥ २२६ ॥ तत् त्वया मद्र ! तैर्मिर्यभिन्नवीर्याभिधे करे ।
 जत्रमाद् वज्रदण्डमादापास्त्रोत्थापृच्छकैः ॥ २२७ ॥ यथा न विपयद्रूपां निर्याति फललिप्सया । अन्यथा चिरकाहीनं
 पक्कमस्य मविष्यति ॥ २२८ ॥ यथाधुपद्रवेस्तेस्तेः पीडित मृषकादिभिः । वेदनाबिडुलं मोहादाप्रकेषु प्रवर्धते
 ॥ २२९ ॥ गुण्यते रजसा मूषो मिद्यते स्यन्दविन्दुभिः । ततः क्षतानि जायन्ते बाध्यते मृषकादिभिः ॥ २३० ॥
 तवस्तन्द्रवणासक्ता वर्द्धन्ते मृषकादयः । मूषश्च बाध्यमानं तेराप्रकेष्वेव पाषति ॥ २३१ ॥ पुनर्गुण्डनमेवास्व

१ मग्न्यते ग० । २ ततो आग्न्यति लो० ग० । ३ गुतेर्बवाः क० स० ग० । ४ तैर्मिर्यभिः ता० क० ।

स्नेहेन पुनरार्द्रता । पुनश्च क्षतसंपत्तिः पुनः सर्वेऽप्युपद्रवाः ॥ २३२ ॥ रक्षिते निर्गमे त्वस्य भोगस्नेहार्द्रतैष्यति ।
 शोषां(°पं) शुष्कशरीराच्च रजः परिस(°द्य°)टिष्यति ॥ २३३ ॥ ततः क्षतानि रोक्ष्यन्ति नङ्क्ष्यतो रक्तकृष्णते ।
 भविष्यति वपुःस्थैर्यं नैर्मल्यं दर्शनीयता ॥ २३४ ॥ किञ्चाप्रमाददण्डेन चूर्ण्य ओत्वादयोऽपि ते । येन गर्भ-
 गृहस्थस्य तस्य न स्युरुपद्रवाः ॥ २३५ ॥ तदस्य रक्षणोपायो भद्रबोऽथ मयोदितम् । भदन्त ! रक्षितेनैवं किमेतेन
 भविष्यति ? ॥ २३६ ॥ गुरुराह तवामीष्टा शिवालयेमठे गतिः । तस्या हेतुरिदं चित्तवानरं हि सुरक्षितम् ॥ २३७ ॥
 ततो ध्यातं मया हन्त चित्तं रागाद्युपद्रुतम् । विषयेषु प्रवर्त्तेताऽथादत्ते कर्मसंचयम् ॥ २३८ ॥ स्नेहार्द्रतांथ
 संसारसंस्काराः स्युः क्षतोपमाः । ततस्ते प्रभवन्त्यत्र भूयो रागाद्युपद्रवाः ॥ २३९ ॥ तैर्द्भूयो विषयेष्वेति पौनः-
 पुन्यात् तथैव तत् । तदेवं चक्रके मग्नं चित्तमेतन्न मुच्यते ॥ २४० ॥ अप्रमादः स्ववीर्येण गुरुणास्य च रक्षकः ।
 प्रोक्तो मे शुज्यते कर्तुं ध्यात्वेत्यस्मि करंस्तथा ॥ २४१ ॥ अभ्यधादकलङ्कोऽथ साधु बुद्धं गुरोर्वचः । दृढार-
 म्भेण चारम्भि साध्वस्याचरणं त्वया ॥ २४२ ॥ ततो मुनिमनुज्ञाप्य निजाभ्युहितचक्रकम् । मुनिचक्रक-
 सङ्काशमकलङ्कोऽभ्यधादिति ॥ २४३ ॥ चित्तमेतद् द्विधा तावद् द्रव्यतो भावतस्तथा । आद्यं पर्याप्तिर्युक्तात्म-
 गृहीतं पुद्गलात्मकम् ॥ २४४ ॥ तत्रोपयुक्तो जीवस्तु भावचित्तं निगद्यते । तत्कार्मणशरीरस्थं तेन भिन्नं^१ निवेद्यते
 ॥ २४५ ॥ तच्चित्तं नियमाज्जीवो जीवश्चित्तं न वा भवेत् । यतः केवलिनो जीवा भावचित्तविवर्जिताः ॥ २४६ ॥

१ °ता च स° क° ख० ग० । २ तद् भयाद् विषयेष्वेति ता० ख० । ३ न विद्यते क० ख० ग० घ० ।

एव स्थिते विपर्यासास्त्रीवो रागादिसंगतः । दुःस्वरूपेण भोगेषु सुखमुज्झो प्रवर्धते ॥ २४७ ॥ ततः कर्मण्यु
संपातमादये स्नाहवन्तुमिः । ततो बन्मान्तरारम्भ विधये तद्व्याख्यम् ॥ २४८ ॥ पुनस्तत्र विपर्यासः पुना
रामादिसंगतिः । पुनश्च विषयाकाङ्क्षा पुनस्ते स्नेहतन्वयः ॥ २४९ ॥ पुनश्च कर्मग्रहणं पुनर्जन्मसमुद्भवः ।
पुनस्तत्र विपर्यासः पुना रामादिकक्रमः ॥ २५० ॥ एव यावदविच्छिन्नं विपर्यासादिवक्रकम् । क्षीयस्य वर्धते
तावदनिता मवपद्यतिः ॥ २५१ ॥ प्रोषे साधुस्ततः साधु भवताम्बुहि बक्रकम् । बक्रकहृ ! मयाहवा यमान्याह्व
वीक्षितः ॥ २५२ ॥ अय प्रोषेऽकृच्छस्त्वं केनोपायेन तत् क्षमम् । शिवालयमठं नेतुं गुरुया ते प्रकृपितम्
॥ २५३ ॥ ह्यनिः प्रोवाच मां प्रोषे गुरुर्नृप गमिगेहके । तत्र गोत्रेण विख्याता लेख्या इति पदङ्गनाः ॥ २५४ ॥
साः कृष्णनीलकापोतवैबसीपद्मच्छिकाः । नाम्ना गर्मगृहे तत्रोत्पन्नास्तेनैव वर्द्धिताः ॥ २५५ ॥ तद्वृद्धेन
विधायिन्यस्तन्मन्त्रे तिस्र आदिमाः । कूतमङ्कुरतरङ्कुरा नार्यः स्वकपतः ॥ २५६ ॥ बानरस्यारिभूतास्ता
मर्मवेत्तमानुमेयिकाः । प्रवर्तिका इहमार्गे मठप्राप्तिनिवारिकाः ॥ २५७ ॥ बन्धास्तिन्नः शुद्धशुद्धतरङ्गद्वयमाः
पुनः । प्रकृत्वाद्याङ्गनापृषदेपरील्लविषायिकाः ॥ २५८ ॥ तामिः पद्मभिन्न नारीमिस्तत्र गर्मगृहे कृताः । स्वय
तादूर्जमापेदु परिणामाकयद्दर्शः ॥ २५९ ॥ असंख्यास्तत्र नेताभिः प्रत्येक पदिकाः कृताः । अभ्यवसायस्या-
नाक्याः स्वस्वनामसमपुतः ॥ २६० ॥ तजायस्त्रीत्रयकृतपदिकास्तु स्थिताः कपिः । उत्स्पृश्य पावति गवाय
केराप्रकसंमुलम् ॥ २६१ ॥ ततः पूर्वोदितानर्यप्राप्तेर्दुःखमवाप्नुयात् । तन्नाम्यः पदिकाम्यस्तभिः सायसिण

मूर्ध्वतः ॥ २६२ ॥ तुर्यस्त्रीपदिकारोहेऽस्य तापोऽल्पीभविष्यति । यास्यन्त्युपद्रवाः काश्यर्माग्नेच्छापि शुटिष्यति ॥ २६३ ॥ रोक्ष्यन्तीषत् क्षतान्यस्य रजः परिस(°श°)टिष्यति । ततः सुखासितं तेजोभासि वर्णनेन भावि तत् ॥ २६४ ॥ पञ्चमस्त्रीपदिकास्वारोहात्पूर्वोदिता गुणाः । भाविनो विशिष्टरास्तस्य शुद्धस्य वर्णतः ॥ २६५ ॥ पष्ठस्त्रीपदिकारोहात् ते विशिष्टतमा गुणाः । भाविनोऽस्य पराह्लादस्फटिकोज्ज्वलभाजुषः ॥ २६६ ॥ किञ्चान्न स्त्रीत्रयकृते चटतः पदिकाध्वनि । धर्मध्यानाख्यपवनः शीतोऽस्याङ्गे लगिष्यति ॥ २६७ ॥ मिलिष्यति तथैतस्य नितान्तहितकारकम् । बोधसंयमसंतोषशमप्रमुखवानरम् ॥ २६८ ॥ धृतिश्रद्धाधारणादिवानरीभिः समन्वितम् । ब्रह्मचैराग्यवैयर्थ्ययुतं वानरलीवकैः ॥ २६९ ॥ शुद्धधर्ममहाशाखासृगेण समधिष्ठितम् । स्वाभाविकं मनोहारि निजं वानरयूथकम् ॥ २७० ॥ विशेषकम् ॥ त्वच्चित्तवानरस्यैतत्कपियूथं करिष्यति । शुक्लध्यानारुख्यगोशीर्षचन्दनेन निषेचनम् ॥ २७१ ॥ ततोऽर्द्धमार्गेऽतिक्रान्ते तद् गाढानन्दनिस्सहम् । आरोढुमुपरितनपदिकासु न शैक्ष्यति ॥ २७२ ॥ तत्रारूढे च भद्र ! त्वमप्यारूढो भविष्यसि । यतस्तद्धानरं तेऽन्तर्द्धनमात्मा च जीवितम् ॥ २७३ ॥ ततश्च निःस-
 हीभूतं तद्विमुच्य त्वयोपरि । पदिकासु स्वयमेवारोहणीयमनुक्रमात् ॥ २७४ ॥ ततोऽन्ते पदिकास्त्यक्त्वा स्थित्वा काशे स्वशक्तितः । पञ्चरूप्स्वाक्षरोच्चारमात्रं कालमनाश्रयः ॥ २७५ ॥ मुक्त्वापवरकं गर्भगेहं वानरकं तथा । उत्प्लुत्य त्यक्तहृद्वा शिवालयमठं व्रज ॥ २७६ ॥ तत्रानन्दमनन्तं च लप्स्यसेऽनन्तकालिकम् । इत्याकर्ण्य

१ मूर्ध्वतः क० ख० ग० घ० । २ शिष्यति क० ख० ग० घ० । ३ व्रजे ता०, व्रजः क० ग० घ० ।

मया प्रोक्तं यदावापयति प्रसूः ॥ २७७ ॥ उपायेन ततोऽनेन मठं नेतु शिष्यालयम् । यम पानरक्त मद्र !
गुरुणा मे निवेदितम् ॥ २७८ ॥ अवाकतङ्को निमित्तस्य समाचार्यं मुनेर्वचः । मन्त्रेऽगृहीतमनुते ! मद्रुदोषापा
म्वपादिति ॥ २७९ ॥ एवं स्फुगखरेः सर्वं यत्नेन निवेदितम् । तत् त्वया विहित मद्र ! किं वा नो धनवाहन !
॥ २८० ॥ कथितं मुनिनानेन विषमेव हि केवलम् । प्रवर्धमानं शोषेण मवानन्त्यनिबन्धनम् ॥ २८१ ॥ निर्दोष
तु तरेण स्यान्मोक्षसौकर्येच्छास्यम् । शब्देन विषसद्रत्नं तस्मादन्वर्द्धनं परम् ॥ २८२ ॥ अपर्यर्थं मोगतोऽन्येन यावद्
जायति सर्वतः । विषं कुतस्त्यस्ते तावत् सुखगन्धोऽपि विद्यते ! ॥ २८३ ॥ यद्य निःस्पृहं भूत्वा परित्यज्य यदि
ब्रमम् । स्थिरं संपत्स्यते विषं तदा ते परमं सुखम् ॥ २८४ ॥ मक्ते स्तोत्ररि कोपान्धे निन्दाकर्षरि चोरित्यते ।
यदा समं भवेद्विषं तदा ते परमं सुखम् ॥ २८५ ॥ स्वयने स्नहसम्बदे रिपुवर्गेऽपकारिणि । स्यात् तुल्यं ते यदा
विषं तदा ते परमं सुखम् ॥ २८६ ॥ द्रव्यादिविषयप्राप्ते सुन्दरेऽनुन्दरेऽपि च । एकाकारं यदा विषं तदा ते परमं
सुखम् ॥ २८७ ॥ गोक्षीर्षवन्दनालेपिवासीष्केदकयोर्वदा । अभिज्ञा विषवृत्तिः स्यात् तदा ते परमं सुखम् ॥ २८८ ॥
सांसारिकपदार्थेषु बलकट्येषु ते यदा । अभिष्टं विषयस्य स्यात् तदा ते परमं सुखम् ॥ २८९ ॥ शृष्टेर्दुःखमला
वर्णवन्दुशोभेऽपि योषिताम् । निर्विकारं यदा विषं तदा ते परमं सुखम् ॥ २९० ॥ यदा सर्वैकप्राग्वर्त्यकाम-
परावसुखम् । बन्धे रतं भवेद्विषं तदा ते परमं सुखम् ॥ २९१ ॥ रघस्त्वमोविनिर्मुक्तं स्थितिजोदधिमुत्थितम् ।
निष्कण्ठेन यदा विषं तदा ते परमं सुखम् ॥ २९२ ॥ मैत्रीकाकप्यमाभ्यस्यप्रमोदोदाभमाभनम् । यदा

मोक्षैकतानं तत् तदा ते परमं सुखम् ॥ २९३ ॥ इति चित्तं विहायान्यो नास्ति भो ! धनवाहन ! । नरस्य सुख-
 सन्दोहे सिद्धो हेतुर्जगत्रये ॥ २९४ ॥ एवं तदा मेऽकलङ्कवाक्सुधाऽप्रीणयन्मनः । दृष्टान्तमुद्गरैर्भिन्ना बह्वी
 कर्ममतस्त्वथा ॥ २९५ ॥ कर्मस्थितिमतीत्याहं भूयिष्ठां पूर्ववर्त्तिनीम् । अभ्यर्णः संस्थितो भद्रे ! कर्मग्रन्थेः
 सुदुर्भेदः ॥ २९६ ॥ इतश्च वामदेवस्य प्रस्तावे यन्मयोदितम् । बुधस्त्रिविचस्तत्किं स्मरसि त्वं ? यथा किल
 ॥ २९७ ॥ मम पुत्रो विचाराख्यो भवचक्रं निरीक्ष्य तत् । मार्गानुसारितायुक्तः समायातो न्यवेदयत् ॥ २९८ ॥
 चारित्रधर्मसैन्यं यन्महामोहमहीभुजा । रुद्धं दर्पवता तच्च वीक्ष्यायातोऽस्मि तेऽन्तिके ॥ २९९ ॥ प्राहागृहीत-
 सङ्केता प्राणदोषक्षणे त्वया । प्रोक्तं मेऽदः स्मृतं तस्मान्मह्यमाख्यातः परम् ॥ ३०० ॥ ततः संसारिजीवेन
 प्रोक्तं यच्चित्तवृत्तिगम् । चारित्रधर्मसैन्यं तत् तस्थौ कालमनन्तकम् ॥ ३०१ ॥ ततोऽकलङ्कपार्श्वस्थे मयि तत्र बले
 तदा । चारित्रधर्मभूपालं सद्बोधसच्चिवोऽवदत् ॥ ३०२ ॥ देव ! मा स्म विषीदस्त्वं जितमेव बलेन नः । यतः
 संसारिजीवोऽस्मान्ताम्रप्रतं बहु मन्यते ॥ ३०३ ॥ दृश्यते चित्तवृत्तिर्यदुज्ज्वला नष्टाममा । मन्ये मनाक् प्रसन्नस्तदस्मा-
 कं स महाप्रभुः ॥ ३०४ ॥ ततः कर्मपरीणाममालोच्य प्रेष्यतां प्रभो ! संसारिजीवस्य समीपेऽसौ सदागमः
 ॥ ३०५ ॥ यतः परिचयोऽनेन भविष्यति यदा बहुः । तदा संसारिजीवो नः पथं कधीकरिष्यति ॥ ३०६ ॥ वयं
 परिगृहीताश्च तेन शत्रुविस्त्रणे । भविष्यामः क्षमा देवाथ नृपोऽमंस्त तद्वचः ॥ ३०७ ॥ अभ्यघत्त च सद्बोधं
 किमेवोऽपि प्रहीयताम् ? । सम्यग्दर्शननामास्य सन्निधाने महत्तमः ॥ ३०८ ॥ सद्बोधोऽथानन्ददेव ! प्रस्तावे

प्रेषयिष्यते । महत्तमोऽपि संसारिवीचे हृष्टे सदागमात् ॥ ३०९ ॥ ततोऽभ्युपगते वाक्ये मन्त्रिणस्तान् सुसुखा ।
 समागतः क्रमेणाय मत्समीपं सदागमाः ॥ ३१० ॥ तस्मैत्थान्त्तर्निनीनोऽस्यान्महामोहादिभिः पुरा । व्यापारितो
 ममोपान्ते ज्ञानसंवरज्यो नृपः ॥ ३११ ॥ अयाकलङ्कः संप्राप्तः कोविदास्यस्य सन्निधौ । घरेस्तस्य मया मार्गे
 व्यवाह पदबन्धनम् ॥ ३१२ ॥ अपान समाप्य दत्त्वा चाशिपं सोऽयं सुनीश्वरः । अकलङ्केन पटः सन् त्रिदशे
 धर्मदेशनाम् ॥ ३१३ ॥ तदा तस्यान्तिके सोऽयं मया हटः सदागमा । ज्ञापितवाक्यकलङ्केन विविधस्त्वदगुणो
 बयः ॥ ३१४ ॥ ततस्त्वदुपरोधेन मया मग्ने ! सदागमाः । प्रतिपन्नस्त्वदा किञ्चित् तृटेने(ने) भ्रान्तरात्मना ॥ ३१५ ॥
 किञ्च तस्योपरोधेन नमन्वेवान् गुरुनहम् । अद्यापिबर्मितो जातो नमस्कारादिपाठकः ॥ ३१६ ॥ अकलङ्कः
 दुर्दर्शिता कोविदाचार्यसन्निधौ । गृहीत्वा सममेतेन सन्धिप्यण गतोऽन्यतः ॥ ३१७ ॥ इतश्चोक्तो महामोहो रागके-
 वरिसन्धिजा । ज्ञानसंवरर्षं ज्ञात्वा सदागममयद्रुतम् ॥ ३१८ ॥ स्थिता वयमियस्कालं निधिव्ता देव ! यद्गलात् ।
 प्रासितः सदाब्रमेन ज्ञानसंवरज्योऽस्ति सः ॥ ३१९ ॥ तच्छ्रुत्वा दूष ! वास्योऽसौ मया पापः सदागमाः । इत्येकैको
 महायोधो महामोहमभाषत ॥ ३२० ॥ तेनापि गदितं वस्ताः । दुर्बन्त्येतद्गवाह्व्याः । किन्तु स्वयं मया गत्वा स
 हन्तव्यो दुरारमकः ॥ ३२१ ॥ किञ्च मेऽन्तर्यामाः सर्वे मबन्तः सर्वदा ततः । प्रतिधागरणीयोऽहं सर्वैरप्यन्तरावरा
 ॥ ३२२ ॥ ततो पूर्य स्य किन्त्वेव सदावोऽस्तु परिग्रहः । रायकेष्वरिपुत्रस्य सायरस्य वयस्यकः ॥ ३२३ ॥ स्वयोधाननु-
 धियैवं महामोहोऽयं मेऽन्तिकम् । परिग्रहज्जुनायातः सदागमविषासया ॥ ३२४ ॥ एतस्तौ धीस्य मे स्तनः

सार्द्धं ताम्यां सुनिर्भरः । अनाद्यभ्यासयोगेन संजातस्त्वारलोचने ॥ ३२५ ॥ इतश्चोपरते ताते जीमूतेऽह तदाऽ-
 भवम् । पुण्योदयवशादुग्रशासनोऽवनिशासनः ॥ ३२६ ॥ सदागमोऽथ मां वक्ति यद्राज्यविपयादिकम् । क्षणिकं
 सर्वमेतत् तत् मूच्छां कार्या त्वयात्र न ॥ ३२७ ॥ महामोहस्तु मे सर्वं तदाख्याति चिरं स्थिरम् । तथा नास्ति-
 कताहेतुमुपदेशं प्रयच्छति ॥ ३२८ ॥ परिग्रहस्तु मां ब्रूते यथा भो ! घनवाहन ! । हिरण्यघान्यरत्नादिज्वसन्तुष्टः
 सदा भव ॥ ३२९ ॥ ततस्त्रयाणामप्येषां शृण्वतो वचनानि मे । ईषद्दोलायितं चित्तं यावदस्ति सुलोचने ! ॥ ३३० ॥
 तावन्महामोहबलाद् ज्ञानसंवरणो मम । आविर्भूतस्त्वतो बुद्धा न सदागमवाग् मया ॥ ३३१ ॥ यदाहतुः पुनर्भद्रे !
 महामोहपरिग्रहो । तच्छूनं मामके चित्ते यथा रङ्गः सुपासिते ॥ ३३२ ॥ ततोऽहं तत्परित्यज्य देववन्दनपूजनम् ।
 नमस्कारादिपाठं च संजातो भोगमूर्च्छितः ॥ ३३३ ॥ दानं च साधुवर्गादौ विनिवार्य ततः परम् । धनसंग्रहणोद्युक्तः
 पीडयामि कैरर्जनम् ॥ ३३४ ॥ रोचते मे महामोहात् तदा नैव सदागमः । परिग्रहाच्च नो वाञ्छा पूर्णा सर्व-
 धनैरपि ॥ ३३५ ॥ ततो मां तादृशं मत्वा दूरीभूतः सदागमः । लब्धात्मलामौ सन्तुष्टौ महामोहपरिग्रहौ
 ॥ ३३६ ॥ स चान्यदाययौ स्वरिकलङ्कादिसाधुयुक् । मयाकलङ्कदाक्षिण्याद् भद्रे ! गत्वाथ वन्दितः
 ॥ ३३७ ॥ ततश्च ज्ञानतो ज्ञातं तेन कोविदस्वरिणा । मदीयं चरितं लोकादकलङ्केन चाखिलम् ॥ ३३८ ॥
 ततः प्रोक्तोऽकलङ्केन स्वरिराख्यत्कथां मम । सदागमे गुणं दृष्टस्मै दोषं च तन्वतीम् ॥ ३३९ ॥ पुरे क्षमातले
 मलनिचयाख्योऽस्ति भूपतिः । देवी तदनुभूत्याख्या पुत्रौ कोविदनालिशौ ॥ ३४० ॥ इतश्च कोविदस्यासीत्

तस्य ब्रह्मान्तरेऽमुना । सार्द्धं सदागमेनोचैः पुरा परिचयधिरम् ॥ ३४१ ॥ आतिस्मृत्या ततोऽमुष्य गुणान्
भ्राता स कोविदः । तमप्रदीदृ बभ्रुषुदसा तदुक्तोऽपि न बालिष्ठः ॥ ३४२ ॥ इवम्व कर्मपरिणामेन प्रेषि
स्वर्षवरा । मृतिर्नाम कन्यका कोविदबालिष्ठयोस्तयोः ॥ ३४३ ॥ कर्तुं तस्याम्व सम्बन्धं सङ्गात्तयो वासुदारकाः ।
प्रहितोऽय तयायस्य बभू दानपि सो इतो ॥ ३४४ ॥ ताम्बो सा परिणीताय तयोभास्ति परिग्रहे । पर्वतो
निचदेराक्यस्तस्मिन् मूर्धनाम च ॥ ३४५ ॥ तस्य बोषान्तवर्धिन्योः सपरिक्षेपयोरियम् । ताम्यामपवरिक्रयोः
स्वापिता भवत्वाक्ययोः ॥ ३४६ ॥ इवम्व तौ समासाय दृष्यो इष्टः स बालिष्ठः । बन्धोऽहं यस्य सम्यग्मा
यार्था सर्वोचमा भुतिः ॥ ३४७ ॥ ततस्त्वं स्नेहं सस्यां मत्वा सङ्गाः समाकृतम् । देव ! देव्या सम योगो
योग्योऽय ममतोऽमवत् ॥ ३४८ ॥ यतो वयः इत्थं स्त्रीलं रूपं च युवयोः समम् । सर्वं गुणावभूरेप्रमावचो वन्द्यस्तु
कैवलम् ॥ ३४९ ॥ तद्वद्विः प्रियसेवाया बालिष्ठः प्राह किं प्रियम् । सङ्केनोक्तं यथा देव ! प्रियोऽस्या मधुरो
ध्वनिः ॥ ३५० ॥ मया स एव सेव्यस्तद्व बालिष्ठेनेति मासिते । इष्टः सङ्गोऽव तं स्नेहादाक्षिणो निदवे इदि
॥ ३५१ ॥ ततः स वेपुषीबादिनादभावनतः भुतिम् । कालयन् बालिष्ठोऽब्रह्म सुस्तिनं मन्यते स्वकम् ॥ ३५२ ॥
त्वक्त तेनापरं कृत्य धर्म्माद्व दूतरे स्थितः । विप्रप्रायतया आतो दास्यमासौ विवेकिनाम् ॥ ३५३ ॥ इतः
सुदामस प्रोचे कोविदः किं हिता मम । मार्येयं सोऽम्यबोवाच ससङ्गेय दिता न हि ॥ ३५४ ॥ इय हि
प्रहिता पूर्वे रायकेन्द्ररिमन्त्रिणा । इवं वगद्वशीकर्तुं पञ्चमानुषमभ्यगा ॥ ३५५ ॥ स च कर्मपरीषामभ्रातृभ्यो

रागकेशरी । प्रसिद्धश्चरटो लोके तस्यामात्यो विशेषतः ॥ ३५६ ॥ स कर्मपरिणामस्तु शुभाशुभकरो नृपः ।
 लोके विश्वास्यतां यातस्ततश्चैवं स्थिते सति ॥ ३५७ ॥ इयं चरटकन्येति मत्वा नाङ्गीकरिष्यति । अयं
 जनस्ततस्तेन रागकेशरिमन्त्रिणा ॥ ३५८ ॥ निजं दत्त्वाग्रतो दासं सङ्गं संबन्धकारकम् । महाराज-
 सुतात्वेन ख्यापितेयं श्रुतिः पुरा ॥ ३५९ ॥ युगम् ॥ तेन ते न हिता हन्त भार्येयं भर्तृवञ्चिका । त्वया
 तदस्या (ंस्यां) विश्वस्यं न कदापि हि कोविद ! ॥ ३६० ॥ इयं च नाधुना हातुं शक्या सङ्गस्तु
 सर्वथा । हेयः सानेन हीना च न सत्यपि हि दोषकृत् ॥ ३६१ ॥ यदिष्टानिष्टशब्दानां श्रवणेऽपि न
 कोविद ! । मध्यस्था सङ्गहीनेयं भविता तव बाधिका ॥ ३६२ ॥ इत्थं सदागमगिरा स श्रुतिं श्रावयन्नपि ।
 शब्दान्सङ्गोज्ज्वलान् जने श्लाघ्यः सुखी तथा ॥ ३६३ ॥ एवं च ललमानौ तौ श्रुत्या कोविदबालिणौ । सङ्गत्याग-
 ग्रहाज्जातौ सुखदुःखप्रशूरितौ ॥ ३६४ ॥ अथास्ति बहिरङ्गोऽद्विस्तावारूढौ तमन्यदा । तत्र दिव्यगुहारन्ध्र-
 मस्त्यहृष्टतलं जनैः ॥ ३६५ ॥ तदन्तः कैन्नरं युगं गान्धर्वं च परस्परम् । बद्धस्पर्द्धं समाव्यक्षं गीतं गातुं प्रचक्रमे
 ॥ ३६६ ॥ मधुरं च स्वरं श्रुत्वा तयोः कोविदबालिणौ । अद्रेः शिखरमारूढौ श्रुत्या गाढं प्रबोधिष्यतौ ॥ ३६७ ॥
 अथ चित्तस्थसङ्गेन बालिणेन श्रुतिः कृता । तच्छ्रुतौ तत्परा किञ्चिन्न रसाच्चेतयत्ययम् ॥ ३६८ ॥ ततः स तेन
 सङ्गेन स्ववीर्येण तथा कृतः । गण्डशैलसमो रन्ध्रे द्राष्टृकृत्य पतितो यथा ॥ ३६९ ॥ बृहदास्कोटपातेन तेन गन्धर्व-

१ सत्यपि न हि दो० ख० । २ लोके श्ला० ख० ।

किमराः । मुदास्तं बालिदं बध्वा संभूयावपिपुः धनात् ॥ ३७० ॥ इतः सदागमावेष्टात् त्यक्तसङ्गः स कोविदः ।
 तं तथा वीर्यं वेगेनापक्रान्तो विरिष्टकृताः ॥ ३७१ ॥ स घम्मघोषनामान गुरु प्राप्यामबन्धुनिः । कृतम् स्व
 परे तेन सोऽस्मिन् कोविदो नृपः ॥ ३७२ ॥ श्रुतिकथानकम् ॥ तस्मात् कुमित्रसङ्गः स्याद्रालिखत्सेव दुःखकृत् ।
 सदायमस्तु सुखकथया मे वनसाहनः ॥ ३७३ ॥ तदाकण्ठ्यं मया भ्यातं महामोहपरिग्रहो । विमोच्य कारयत्येव
 मां प्रयत्नं सदापमे ॥ ३७४ ॥ सतः किं कृतवापीति ध्यायन्तं मामवोषत । अकलङ्को यया दुदं गुरोर्वाक्य
 त्वया न वा । ॥ ३७५ ॥ मया प्रोचे सुष्ठु दुदं स प्राह क्रियतामिदम् । ततो मयाकलङ्केन सादं स्निग्धतया
 सुदम् ॥ ३७६ ॥ प्रन्विस्त्वानासन्नतया गुरोर्वापि प्रमाधता । प्रत्युदारायमत्वाब भूयोऽग्राहि सवाममः ॥ ३७७ ॥
 पुग्मम् । प्रकान्तं प्रकृतमैत्यवन्दनं दानमाहृतम् । इरीभूतो न तौ किञ्चिन्महामोहपरिग्रहो ॥ ३७८ ॥ विहते
 हरिणा सादमकलङ्केऽप्य तौ पुनः । आयातो मां ततश्चाह समस्तं कृत्यमस्त्यग्रम् ॥ ३७९ ॥ ततो मोमपिपासातः
 क्षीसिहस्राण्यमेकयम् । संकिन्वयं वनं वात्री विदधे निर्द्वेनामहम् ॥ ३८० ॥ पाप यथापरमपि तत्सर्वं विदधे
 मया । ततः सदागमो नहो रुष्टः पुण्योदयो मनाह ॥ ३८१ ॥ ततश्च मे महादेवी नाम्ना मदनसुन्दरी ।
 अत्यन्तबलमा मदे । मुक्ता धूलेन विह्वला ॥ ३८२ ॥ समागतो महामोहप्रतिबागरकस्तदा । शोको मत्वा प्रष्टुं च
 सर्व मामासिक्तेत् तवाग्रया ॥ ३८३ ॥ स्मृत्वा स्मृत्वा ततोऽत्र तां विरुपायि सुदुर्गताः । तत्र मुत्वा जनधुत्वाऽ-

कलङ्को मामुपागमत् ॥ ३८४ ॥ ततः मां महाभागो दृष्ट्वा शोकवशीकृतम् । विमुक्ताशेषसत्कृत्यं कृपयेदमभाषत
 ॥ ३८५ ॥ सर्वेऽमी जन्तवो नित्यं कृतान्तमुखकोटरे । वर्तन्तेऽतः क्षणं भूप ! यजीवन्ति तदद्भुतम् ॥ ३८६ ॥
 स हि नापेक्षतेऽवस्थां प्रेमाबन्धनसुन्दर(रां)म् । दलयत्येव भूतानि मत्तवद्गन्धवारणः ॥ ३८७ ॥ इत्यादि देशनां
 तस्मिन् कुर्वाणेऽपि महात्मनि । सविलापमहं तारस्वरं रोदिमि शोकतः ॥ ३८८ ॥ मुनिर्मा पुनरप्याह यथा
 भो ! घनवाहन ! । न युक्तं बालवृत्तं ते मुञ्च शोकं स्थिरो भव ॥ ३८९ ॥ विस्मृतस्ते कथं साधुकथितोऽप्यधुना
 भवः । प्रदीपनापानकारघट्टचट्टमठोपमः ॥ ३९० ॥ इत्यादिभिरहं वाक्यैरकलङ्कस्य किञ्चन । सचेतनोऽभवं
 शोको महामोहमथावदत् ॥ ३९१ ॥ देव ! ब्रजाम्यहं सोऽथ प्राह्वं कुरु किन्तु नौ । प्रतिजागरणं कार्यं
 केनापि भवतां ननु ॥ ३९२ ॥ तथेत्युक्त्वा गते शोके मया मेने मुनेर्वचः । ततः सदागमश्चक्रे मया
 हृदयवल्लभः ॥ ३९३ ॥ अकारयं जिनस्याथ बिम्बानि भवनानि च । यात्रास्नात्रपात्रदानादीनि प्रावर्त्तयं
 तथा ॥ ३९४ ॥ ततः कृतस्तावदेष निःशेषगुणभाजनम् । मयेति चित्ते संतुष्टः सोऽकलङ्कमहामुनिः
 ॥ ३९५ ॥ अत्रान्तरे कृतानुज्ञो रागकेशरिभूभुजा । परिग्रहस्नेहाद् बहुलिकाकृपणतायुतः ॥ ३९६ ॥ प्रति-
 जागरकोऽभ्यागान्महामोहस्य सागरः । तं दृष्ट्वा हृदि हृष्टो च महामोहपरिग्रहो ॥ ३९७ ॥ युग्मम् ॥
 ततः कृपणताश्लेषान्मयाऽरक्षि धनव्ययः । चिन्तितं चाकलङ्कोऽयं कामं कारयति व्ययम् ॥ ३९८ ॥
 तदत्र किं करोमीति ध्यायन्तं मां समाश्लिषत् । तदा बहुलिकाथाभूदीदृशी कुमतिर्मम ॥ ३९९ ॥ यत्प्रेषया-

मयि कलङ्कः पयोयुक्त्या कयाप्यहम् । येनाय न मधेव द्रव्यव्ययस्य स मयोदितः ॥ ४०० ॥ ममोपकारीऽभूत्
 पूर्णः कस्यस्तेऽपि ततोऽन्यतः । यूय विहरताह तु करिष्ये मगवद्वचः ॥ ४०१ ॥ तदाऽकर्ण्य ययौ मदे-
 ऽकलङ्को गुरुसन्निधौ । ततोऽह सागरादेष्वात्पुनः सक्त परिग्रहे ॥ ४०२ ॥ ततः परिग्रहेऽभोक्तः सागरो रक्षितो-
 ऽस्म्यहम् । त्वया त्वणोऽपि मे प्राणदात्री कुवन्तामभवत् ॥ ४०३ ॥ वेया बहुलिङ्गाप्येषा गाढ मनुपकारिणी ।
 सोऽकलङ्को महाशुद्धिं निर्वासितो यया ॥ ४०४ ॥ एव वदन्त्यं प्रोवाच महामोहः परिग्रहम् । पदप सागरो
 बभूव ! सर्वस्वं वीरितं च मे ॥ ४०५ ॥ मद्रक्तं सर्वमस्त्यह मक्तोऽयं मयि सत्यतः । मत्पुत्ररान्ययोग्योऽयमप्य ते
 रक्षकधनः ॥ ४०६ ॥ एव बोद्धासितस्तेन सागरो मय्यनुगमत् । ततोऽह पूर्ववद्भूते ! सर्वं सत्कथ्यमस्त्यहम् ॥ ४०७ ॥
 तदाऽकर्ण्योऽकलङ्केन यवूषोपायाऽऽप्रियासुना । यामीति वारयो विज्ञापितास्तेऽयं तमभ्यपुनः ॥ ४०८ ॥ वत्स !
 व्यर्थस्तव ज्ञेयोऽयं तावत् वनवाहने । यावदस्य समीपस्थो महामोहपरिग्रहो ॥ ४०९ ॥ आयान्ति च तयोः
 संस्कारः कोऽपि ते पुनः । स्वाध्यायपथतिर्था स्यात् कुत तत्र गतेन तत् ॥ ४१० ॥ बोधितस्यापि नो तस्य
 भवन्तास्य उपस्थिनः । विरहोऽनर्षहेतुग्यामात्म्यां भावी कदा पुनः ? ॥ ४११ ॥ अकलङ्कस्ततोऽवादीव
 मवापद्याः । चारित्रधर्ममराजस्य प्रसिद्धो यो महत्तमः ॥ ४१२ ॥ गुरुभोक्त विज्ञानन्ति त प्रायेण
 तेनास्ति भानसी कन्या विषा नाम मनोहरा ॥ ४१३ ॥ तदा चारित्रधर्मस्य विरहोः कथिसंभवा । निरीक्षण

नामधेया कन्यान्या विद्यतेऽनघा ॥ ४१५ ॥ यदा कर्मपरीणामदापिते ते उभे अपि । परिणेष्यति भाव्यस्य
 सहाभ्यां विरहस्तदा ॥ ४१६ ॥ अधुना तु प्रयासोऽयं सर्वस्तेऽस्मिन्निरर्थकः । गुरोर्वीक्यं तदाकर्ण्यकिलङ्को
 मामथात्यजत् ॥ ४१७ ॥ अहं तु तौ समाश्रित्य महामोहपरिग्रहौ । आगत्यागत्य तद्भृत्यैरेकैकेन
 कदर्थितः ॥ ४१८ ॥ तैः सर्वैरपि संभूयानेकधा बाधितं ततः । मामयोग्य इति ज्ञात्वा गतो दूरं सदागमः
 ॥ ४१९ ॥ यथाभिमतकामांश्च सम्पादयति मे तदा । असौ पुण्योदयोऽहं तु विमूढस्तन्न लक्षये ॥ ४२० ॥
 किञ्च भद्रे ! महामोहमहत्तमवशादहम् । कुर्वे धर्मधिया हिंसादीन्यदीनः कुकर्मणि ॥ ४२१ ॥ कामान्धश्च
 पुरे यां यां पश्यामि मृगलोचनाम् । कुलीनामकुलीनां वा तां तां पत्नीं करोम्यहम् ॥ ४२२ ॥ ततः कुकर्मणा
 तेन विरक्ताः पौरबान्धवाः । ममावरजमालोच्य नाम्ना नीरदवाहनम् ॥ ४२३ ॥ मां निबध्याक्षिपन्
 घोरे चारके नारकोपमे । राज्ये संस्थापयामासुस्तं च भक्तिपुरःसरम् ॥ ४२४ ॥ युग्मम् ॥ हृष्टाः कुस्वामिनाशेन
 तुष्टाः सुस्वामिनो गुणैः । ते पौरसैनिका लोकास्ततः किं किं न कुर्वते ? ॥ ४२५ ॥ अहं तु
 चारके तत्र पुरीषमलपिच्छले । क्षुधा क्षामोदरो बद्धश्चिरं तस्थौ सुदुःखितः ॥ ४२६ ॥ परिवारसमेतस्य
 महामोहस्य दोषतः । तथाप्यहं न निर्विण्णः संसारात् चारुलोचने ! ॥ ४२७ ॥ रौद्रध्यानपरस्याथ पूर्वा
 मे गुटिकाऽजरत् । ततो वितीर्ण्णा सा मद्यं भवितव्यतयापरा ॥ ४२८ ॥ ततः पापिष्ठवासायां पूर्या सप्तम-
 पाटके । अहं तस्याः प्रभावेण जातः पापिष्ठरूपभृत् ॥ ४२९ ॥ त्रयस्त्रिंशत्मागरायुःपर्यन्ते भवितव्यता । कृत्वाथ

मत्स्वरूप मां पुनस्त्वत्रैव सानयत् ॥ ४३० ॥ एव कालमनन्त एव महामोहव्यग्रस्तया । सुषस्वाऽसंख्यवहारं
वद अमितोऽत्र पुरेष्वहम् (१) ॥ ४३१ ॥ तथा पश्चिद्देवाहं संख्या निजमार्यया । युक्तेन बहुशो मदे ! योनौ योनौ
विदम्बितः ॥ ४३२ ॥ गृहकोकिलिकासर्प्योन्मुराधाकारमुवू यतः । ह्यो निधानमासाद्य तन्माश्रे विह्वलो मृतः
॥ ४३३ ॥ ममैव अमतो मदे ! प्रसन्ना मरितव्यता । भान्ता इव महामोहादयम कृशतामगुः ॥ ४३४ ॥ ततो
मनुजगत्सन्तः पाटके भरतामिवे । साकेतेऽहं पुरे नीतो मवितव्यसयान्यवा ॥ ४३५ ॥ बभिवस्तत्र नन्दस्य
ऊवम गुटिकापञ्चात् । मार्यायां घनमुन्दर्यां सुतो नाम्नाऽमृतोदरः ॥ ४३६ ॥ मयाव यौवनस्येन वने साधुः
सुदर्शनः । ह्यो देवदत्तया चास्य पुनः प्राप्ताः सदागमः ॥ ४३७ ॥ आतोऽत्र धावकाकारवारक्रे द्रव्यवस्तदा ।
नीतोऽत्र गुटिकापोष्यात् नगरे विबुवालये ॥ ४३८ ॥ तस्मिन्म मवनव्यन्तरज्योतिष्कस्यवासिनः । पाटकेषु वसन्त्येते
विबुवाः क्लृपुत्रकाः ॥ ४३९ ॥ दद्यादप्यममेदास्ते त्रयः पूर्वे पञ्चाक्रमम् । कन्तरस्यास्त्वदतीताश्च धिमेदास्तुर्वपाटके
॥ ४४० ॥ कस्यस्वा द्वादद्यावाससंस्थिताः समुदाहृताः । नवपञ्चानिवासस्यास्त्वदतीताः प्रकीर्तिताः ॥ ४४१ ॥
तत्राप्ये पाटके मदे ! आतोऽत्र मावनस्तदा । आधमेदस्त्रितेष्वेव विबुवाः क्लृपुत्रकाः ॥ ४४२ ॥ ततश्च तत्र
पञ्चाधि ! विस्मृत्याहं सदागमम् । सार्धपश्योपमायुष्को लीकयावस्थितः सुखम् ॥ ४४३ ॥ तदन्ते गुटिका
दत्ता मरितव्यतया तथा । नगरे मानवायासे प्रापितः पुनरप्यहम् ॥ ४४४ ॥ तत्रास्ति बन्धुदत्तस्य
वयिचः प्रियदर्शना । मार्यां तस्याः सुतस्तेन आतोऽहं बन्धुनामकः ॥ ४४५ ॥ यौवनस्यो मुनेः प्राप्य सुन्द

राख्यात्सदागमम् । जातश्चाहं तदा भद्रे ! श्रमणो भाववर्जितः ॥ ४४६ ॥ ततस्तदनुभावेन गतो व्यन्तरपाटके ।
 न नीतो विस्मृतत्वेन किन्तु तत्र सदागमः ॥ ४४७ ॥ मयैवं भवचक्रेऽत्र आभ्यता दयिताज्ञया । अयं सदागमो
 हृष्टो विस्मृतश्च पुनः पुनः ॥ ४४८ ॥ अनन्तवाराः श्राद्धश्च यतिश्च द्रव्यतोऽभवम् । पुनः सदागमत्यागात् प्राप्ता
 नाना विडम्बनाः ॥ ४४९ ॥ कुतीर्थिकोऽपि जातोऽहं भवचक्रेऽत्र भूरिशः । कर्मस्थितिः क्वचिदीर्घा क्वचिदल्पा
 बभूव च ॥ ४५० ॥ क्वचिच्च प्रबला जाता महामोहादिशत्रवः । क्वचित्सदागमो जातः प्रबलस्तन्निवारकः ॥ ४५१ ॥
 ततश्चानन्तनाराभिरभ्यस्तेऽस्मिन्सदागमे । सा मनाग् निर्मलीभूता चित्तवृत्तिर्महाटवी ॥ ४५२ ॥ ततश्चारित्र-
 धर्मेण सद्बोधामात्यवाक्यतः । प्रहितो मेऽन्तिके सम्यग्दर्शनाख्यो महत्तमः ॥ ४५३ ॥ तेनोक्तं देव ! विद्येयं
 नीयतां कन्यका मया । तस्य संसारिजीवस्य प्राभृतं तोषहेतवे ॥ ४५४ ॥ सद्बोधः प्राह नाद्यापि प्रस्तावोऽस्या
 महत्तम ! । त्वद्रूपे तान्त्विके ज्ञाते किन्तु भावी तदस्त्वसौ ॥ ४५५ ॥ यदा स्यात्तेन विज्ञातं रूपं तव परिस्फुटम् ।
 तदाहमागमिष्यामि विद्यामादाय तेऽन्तिके ॥ ४५६ ॥ अविद्येऽपि त्वयि गते मित्रवृद्धिरिषुक्ष्यौ । भाविनाविति
 सद्बोधेनोक्तोऽचालीन्महत्तमः ॥ ४५७ ॥ इतश्चाहं तदा भद्रे ! नगरे जनमन्दिरे । स्रुरानन्दनन्दनन्दिन्योजातो
 नाम्ना विरोचनः ॥ ४५८ ॥ यौवनस्थोऽगमं चित्तनन्दने काननेऽन्यदा । धर्मघोषं गुरुं तत्र विलोक्याहं ननाम च
 ॥ ४५९ ॥ ततश्च प्रतनुभूतमहामोहादिवैरिकः । निषण्णोऽहं पुरस्तस्य तेन चक्रे च देशना ॥ ४६० ॥ सुदुर्लभमिदं
 प्राप्य मर्त्यजन्म सुमेधसा । तत्रापि शामनं जैनमर्जनीयं परं पदम् ॥ ४६१ ॥ तां चाकर्णयतः प्रत्यक्षीभूतो

मत्स्वरूप मा पुनस्त्वत्रैव सानयत् ॥ ४३० ॥ एव कालमनन्तं च महामोहवशस्तथा । मुपस्थाऽसंख्यषट्कारं
तच्च अमितोऽयं पुरेऽप्यहम् (१) ॥ ४३१ ॥ तथा पश्चिद्देष्णाह संख्या निग्रभार्यया । युक्तेन बहुलो भद्रे ! योनौ योनौ
विबन्धितः ॥ ४३२ ॥ गृहकोकिलिकासर्पान्दुराधाकारमृषू यतः । इष्टो निधानमासाद्य तस्मान्ने विह्वलो मृतः
॥ ४३३ ॥ समैव अमरतो भद्रे ! प्रसन्ना भवितव्यता । भान्ता इव महामोहादयस्य कृशतामगुः ॥ ४३४ ॥ ततो
मनुबभयत्यन्तः पाटके भरतामिवे । सारकेतेऽहं पुरे नीलो भवितव्यतयान्यथा ॥ ४३५ ॥ बणिजस्तत्र नन्दरूप
ऊतय गुटिकाबन्धात् । सार्यायां घनमुन्दर्यां सुतो नाम्नाऽमृतोदराः ॥ ४३६ ॥ मयाय यौवनस्येन वने साधुः
सुदर्शनः । इष्टो देव्यनया चास्य पुनः प्राप्ताः सदागमः ॥ ४३७ ॥ जातोऽह्वाषकाकारधारको ब्रह्मपवस्त्वदा ।
नीतोऽयं गुटिकायोगात् नगरे विबुधाकृत्ये ॥ ४३८ ॥ तस्मिन्मय मवनम्यन्तर्न्योतिष्कस्यवासिनः । पाटकेषु वसन्त्येते
विबुधाः कुत्तपुत्रकाः ॥ ४३९ ॥ दद्यादृषभमेदास्ते त्रयः पूर्वे पथाक्रमम् । कृत्यस्यास्त्वदतीताय द्विमेदास्तुर्पपाटके
॥ ४४० ॥ कृत्यस्या द्वादशावातसंस्थिताः समुदाहृताः । नवपञ्चनिषासस्यास्त्वदतीताः प्रकीर्तिताः ॥ ४४१ ॥
तत्राप्ये पाटके भद्रे ! जातोऽह्वाषकाकारधारको विबुधः कुत्तपुत्रकः ॥ ४४२ ॥ ततश्च तत्र
पथाधि ! विस्मृत्याहं सदागमम् । सार्द्धपत्न्योपमायुक्ते लीलयावस्थितः सुखम् ॥ ४४३ ॥ तदन्ते गुटिकां
दत्त्वा भवितव्यतया तथा । नगरे मानवाभासे प्रापितः पुनरप्यहम् ॥ ४४४ ॥ तत्रास्ति बन्धुवचस्प
वन्धिवः मियदर्शना । भार्या तस्याः सुतस्येन जातोऽह्वाषुनामकः ॥ ४४५ ॥ यौवनस्यो मनेः प्राप्य सुन्द

राख्यात्सदागमम् । जातश्चाहं तदा भद्रे ! श्रमणो भाववर्जितः ॥ ४४६ ॥ ततस्तदनुभावेन गतो व्यन्तरपाटके ।
 न नीतो विस्मृतत्वेन किन्तु तत्र सदागमः ॥ ४४७ ॥ मयैवं भवचक्रेऽत्र आम्नयता दयिताज्ञया । अयं सदागमो
 दृष्टो विस्मृतश्च पुनः पुनः ॥ ४४८ ॥ अनन्तवाराः श्राद्धश्च यतिश्च द्रव्यतोऽभवम् । पुनः सदागमत्यागात् प्राप्ता
 नाना विडम्बनाः ॥ ४४९ ॥ कुतीर्थिकोऽपि जातोऽहं भवचक्रेऽत्र भूरिशः । कर्मस्थितिः क्वचिद्दीर्घा क्वचिदल्पा
 बभूव च ॥ ४५० ॥ क्वचिच्च प्रबला जाता महामोहादिशत्रवः । क्वचित्सदागमो जातः प्रबलस्तन्निवारकः ॥ ४५१ ॥
 ततश्चानन्तवाराभिरभ्यस्तेऽस्मिन्सदागमे । सा मनाग् निर्मर्मलीभूता चित्तवृत्तिर्महाटवी ॥ ४५२ ॥ ततश्चारित्र
 धर्मेण सद्बोधामात्यवाक्यतः । प्रहितो मेऽन्तिके सम्यग्दर्शनाख्यो महत्तमः ॥ ४५३ ॥ तेनोक्तं देव ! विद्येयं
 नीयतां कन्यका मया । तस्य संसारिजीवस्य प्राभृतं तोषहेतवे ॥ ४५४ ॥ सद्बोधः प्राह नाद्यापि प्रस्तावोऽस्या
 महत्तम ! । त्वद्रूपे तात्त्विके ज्ञाते किन्तु भावी तदस्त्वसौ ॥ ४५५ ॥ यदा स्यात्तेन विज्ञातं रूपं तव परिस्फुटम् ।
 तदाहमागमिष्यामि विद्यामादाय तेऽन्तिके ॥ ४५६ ॥ अविद्येऽपि त्वयि गते मित्रवृद्धिरिपुक्षयौ । भाविनाविति
 सद्बोधेनोक्तोऽचालीन्महत्तमः ॥ ४५७ ॥ इतश्चाहं तदा भद्रे ! नगरे जनमन्दिरे । स्रुरानन्दनन्दिन्योजातो
 नाम्ना विरोचनः ॥ ४५८ ॥ यौवनस्थोऽगमं चित्तनन्दने काननेऽन्यदा । धर्ममोषं गुरुं तत्र विलोक्याहं ननाम न
 ॥ ४५९ ॥ ततश्च प्रतनूभूतमहामोहादिवैरिकः । निषण्णोऽहं पुरस्तस्य तेन चक्रे च देशना ॥ ४६० ॥ सुदुर्लभमिदं
 माप्य मर्त्यजन्म सुमेधसा । तत्रापि शासनं जैनमर्जनीयं परं पदम् ॥ ४६१ ॥ तां चाकर्णयतः प्रत्यक्षीभूतो

मे सदागमः । ततो मया मुनिः प्रोक्तो यमे कण्ठ्यमादिश ॥ ४६२ ॥ मुनिराह स्वया भद्रावधीर्यो भवविस्तरः ।
 आराध्यः परमात्मा च बन्वनीयाः सुसाधवः ॥ ४६३ ॥ मावतो नवसप्तानि प्रशिष्यानि सर्वदा । हेय च कुमत
 स्वेय निमलेन मुदागमे ॥ ४६४ ॥ एव चोपदिशत्युर्ध्वर्मषोपगुरो तदा । स मामुपाययो सम्यग्दर्शनारूपो
 महत्तमः ॥ ४६५ ॥ निरीक्षितः कर्मप्रविषमेद्वारा मयाच सः । ततः स्वरूपा भद्रान संजात मुनिवाचि मे
 ॥ ४६६ ॥ महत्तम पशुपुण्या प्रपद्यामिदितो मुनिः । नाथो यदाज्ञापयति करिष्येऽहं तदेव हि ॥ ४६७ ॥
 इत्युदित्वा च नत्वा च त मुनिं स्वगृहं गतः । ततः प्रसृति जातम् सम्यग्दर्शनसंपुतः ॥ ४६८ ॥ तत्त्वभद्रान
 पृतात्मा विशिष्टज्ञानवर्जितः । जिनेन्द्रगदित सत्यमिति मन्ये च हृष्यहम् ॥ ४६९ ॥ न संजातास्तदा
 सत्समविविक्त्वानेवैतवः । गुरवः पदुवाचोऽपि विना मे निम्नयोग्यताम् ॥ ४७० ॥ यतः स्वयोग्यतैव स्यात् भद्रा
 नञ्ज्ञानकारणम् । गुरवः केवलं तस्मां भवन्ति सहकारिणः ॥ ४७१ ॥ परयोग्यमप्यस्ये च क्षीये कर्मस्यतेस्तदा ।
 गृहिषम्भो मया दृष्टः सामान्यो न विज्ञेयतः ॥ ४७२ ॥ तदादेवात्पलितानि प्रतान्येतत्प्रभावतः । कल्पवासिपु
 नीतोऽहं मार्पया विपुवाले ॥ ४७३ ॥ जातम् प्रथमे कस्ये तेऽसौ मासुरः सुरः । तत्र वातिसुत्नी किञ्चिदूनमग्नि
 द्रव्यं स्थितः ॥ ४७४ ॥ तदन्ते मानवाजासयानीय विहितस्तथा । आमीरोऽहं कलन्दास्यः स्रजुर्मदनरेणयोः
 ॥ ४७५ ॥ तदा च विस्मृतौ तौ मे सदागममहत्तमौ । विस्मृतो गृहिषम्भोऽपि न स्याचाम्भ्यां विना हि सः
 ॥ ४७६ ॥ पूर्वाभ्यासात्परं पापमीकर्मद्रक्मावभाह । ज्योतिषारिषु नीतोऽहं गुटिक्रयोगतस्तथा ॥ ४७७ ॥ तत्र

स्थितेन दृष्टौ च महामोहपरिग्रहौ । मया तौ विस्मृतौ तेन महत्तमसदागमौ ॥ ४७८ ॥ ततोऽन्यगुटिकादानात्
 कृतोऽहं भार्यया तया । पञ्चाक्षपशुसंस्थाने दर्दुराकारधारकः ॥ ४७९ ॥ ततः परं पुनर्भूरि भ्रमयित्वा स्वभार्यया ।
 नीतोऽहं मानवावासे पुरे काम्पिल्यनामके ॥ ४८० ॥ धराया वसुबन्धोश्च वासवाख्यः सुतः कुतः । सूरः शान्त्य-
 भिधाष्टमे महत्तमसदागमौ ॥ ४८१ ॥ ताभ्यां परिचयाज्ज्ञाता महामोहादयः क्रुशाः । ईशानेऽथाभवं स्मृतमदा-
 गममहत्तमः ॥ ४८२ ॥ पुनर्मनुजगत्यन्तर्मोहतो विस्मृताविमौ । इत्थं संख्यातिगा वारा जातं मम सुलोचने !
 ॥ ४८३ ॥ श्राद्धत्वे श्रमणत्वे च यत्र यत्र विलोकितः । महत्तमः पुनर्दृष्टस्तत्र तत्र सदागमः ॥ ४८४ ॥ गृहि-
 धर्मोऽपि तन्मूले दृष्टः सामान्यरूपतः । क्वचित् क्वचिन्न दृष्टोऽपि स महत्तमपार्श्वगः ॥ ४८५ ॥ तदेते बहुशो दृष्टा-
 स्त्रयोऽपि वरबान्धवाः । जाताश्च सुखदातारो विमुक्ताश्चान्तरान्तरा ॥ ४८६ ॥ दृष्टश्च केवलोऽप्येषोऽनन्तवाराः
 सदागमः । न त्वनेन विना दृष्टः स सम्यग्दर्शनः क्वचित् ॥ ४८७ ॥ अन्यच्च यत्र यत्राभूत्समीपे मे महत्तमः ।
 तत्र तत्र सखा पुण्योदयोऽभूत्सुखदो मम ॥ ४८८ ॥ यत्र यत्र पुनर्जाताः प्रबला भावशत्रवः । नष्टे पुण्योदये
 तत्र तत्राप्ता दुःखपद्धतिः ॥ ४८९ ॥ कियद्वा कथ्यते तन्वि ! विशेषस्त्वेष कथ्यते । स सम्यग्दर्शनो मिथ्या-
 दर्शनेन हतः क्वचित् ॥ ४९० ॥ ज्ञानसंवरणेनापि दूर नीतः सदागमः । मदीयपक्षपाताच्च तौ ताभ्यां निजितौ
 क्वचित् ॥ ४९१ ॥ अन्यदा मानवावासे पुरे सोपारकाभिधे । नीतोऽगृहीतमङ्गते ! भवितव्यतया तया ॥ ४९२ ॥
 वणिजः शालिभद्रस्य भार्यास्ति कनकप्रभा । जातस्तस्या अहं स्रुस्तत्र नाम्ना विभीषणः ॥ ४९३ ॥

अथ हरिं सुधाभूतिमासाद्य हृमकानने । पुनर्दृष्टौ मया भद्रे ! महाप्रमसदागमौ ॥ ४९४ ॥ तत्त्वभदानसम्पन्नो
 माषतो विरतिं विना । जातो गुरुरपरोपेन भमणोऽहं तवानये । ॥ ४९५ ॥ अन्यथा कर्मदोषान्मे वैमाम्य
 निरतं मनः । अमृत्यपत्तर्ता प्राप्ता महामोहादवस्ततः ॥ ४९६ ॥ ततो देवावहेतौ वा जातोऽहं परनिन्दकः । निन्दा
 म्यहं भुव संवमपि तीर्यकरानहम् ॥ ४९७ ॥ एव च यतिवैरोऽपि पापीऽहं गुणदूषकः । महामोहवशाज्जातो
 मिष्यादृष्टिः सुदारुमः ॥ ४९८ ॥ मयाय प्रमता मायदिक्षेन भवचक्रम् । तेषां पुद्गलपरावर्धस्य परिपूरितम्
 ॥ ४९९ ॥ एव वदति संसारिणीवे विस्मितमानसा । बाताऽप्युहीतसङ्केता किञ्चिद्वावार्धकोविदा ॥ ५०० ॥
 तथा प्रज्ञाविद्यालापि भुक्त्वा तृणाह्नय पचः । अत्यन्तघातसंवेगा व्यथित्ययति स्फुटम् ॥ ५०१ ॥ अहो !
 संसारिणीयस्य महामोहपिप्रिहो । मन्वेऽहं सर्वपापेभ्यः सकाशावतिराकृतो ॥ ५०२ ॥ क्रोधावैर्निगुणस्यास्य
 यतोऽन्वर्धततिः कृता । आम्नां पुनरसौ सर्वां सम्यग्वर्धनमीच्छके ॥ ५०३ ॥ किञ्च सर्वमयो मोहो लोमेषुच परिग्रहः ।
 तदेतौ गुणवाताय सर्वेषां मूलनायकौ ॥ ५०४ ॥ तथापि न स्वयत्सेतौ जनोऽयं बोधितोऽपि हि । भुक्तौ च कोवि
 दाकृपातवोषायामपि रन्धते ॥ ५०५ ॥ ततः प्रज्ञाविद्यालां तां गाढ संवीक्ष्य आधिताम् । स मज्जपुरुषोऽप्यादीदम्य ।
 किं चिन्तित स्वया ॥ ५०६ ॥ तपोक्तं पुत्र ! ते पन्थां कथयिष्येऽधुना पुनः । साधयानः मृजु कर्षा यस्त्वस्या
 स्यादधिगम्यते ॥ ५०७ ॥ ततस्त्वर्णीस्थिते तत्र रामपुत्रे स सादरम् । संसारिणीयः प्रोवाच श्रेयामात्मकश्चा

१ कपा ग० । २ अमेष्टम् स० । ३ दाकृपाप्यान्धपुत्रा ता० ।

मिति ॥ ५०८ ॥ अन्यदा भार्यया नीतो जातोऽहं भद्रिले पुरे । सुतः स्फटिकराजस्य विशदो विमलाङ्गभूः ॥ ५०९ ॥ सुप्रबुद्धमुनेः प्राप्य सदागममहत्तमौ । गृहिधर्मयुतौ भद्रे ! पालिताश्च व्रतादयः ॥ ५१० ॥ पुण्यो दयस्य माहात्म्यादथ कल्पे तृतीयके । नीतः शब्दादिसौख्येन स्थितः सागरसप्तकम् ॥ ५११ ॥ नन्धुत्रययुतेनेत्थं द्वादशापि विलोकिताः । प्रत्येकं ते मया कल्पाः स्वल्पेतरसुखाश्रयाः ॥ ५१२ ॥ ततो द्वादशकल्पस्थो मानवा-
वाससंमुखम् । प्रस्थानं कारितो भद्रे ! भवितव्यतया तया ॥ ५१३ ॥ इति घोरविपाकमवेत्य जना ! घनवाहन-
बालिशवृत्तमिदम् । घनमोहरिग्रहशब्दमतिं त्यजतास्ति शिवं यदि वोऽभिमतम् ॥ ५१४ ॥

इति श्रीश्रीचन्द्रस्वरिशिष्यश्रीदेवेन्द्रस्वरिविरचिते उपमितिभवप्रपञ्चाकथासारोद्गारे मोहपरिग्रहश्रवणेन्द्रिय-
विपाकवर्णनो नाम सप्तमः प्रस्तावः समाप्तः ।

अष्टमः प्रस्तावः

इतोऽस्ति मानवावासे वासवेऽम श्रियः परम् । सप्रमोदजनाकीर्णं सप्रमोदाभिधं पुरम् ॥ १ ॥ विलसद्गुण-
रत्नाढ्या राजासादितवृद्धयः । जना यत्र महामोगाः संश्रयन्ति न दीनताम् ॥ २ ॥ प्रत्यनीकमहानीकवनभ-

१ कल्पा एव चावस्थिते सति क० स्व० ग० घ० ।

अनवारणः । वयम् भूपतिस्तत्र नामतो मधुवारणः ॥ ३ ॥ यक्षोराष्ट्रिप्रतापाम्यां सुवर्णरुचिराः स्मरः । मृदु यः
 शुश्रुमे पुष्पदन्ताभ्यां सुरक्षेत्तत्र ॥ ४ ॥ मन्दाह्यवाक्यदाक्षिण्यक्षीलादिगुणमालिनी । वभूव मृदुव्रस्तस्य देवी
 नाम्ना सुमासिनी ॥ ५ ॥ अषाढादीतसङ्केते ! तस्याः कुशो प्रवेष्टितः । सार्धं पुण्योदयेनाह मवितव्यतया
 तया ॥ ६ ॥ निष्क्रान्तव ततः काले पुण्योदयसमन्वितः । अन्योत्सवं च पितरो हारयामासतुमुदा ॥ ७ ॥
 गुणचारण इत्याक्यां विभ्राणः पितृकल्पिताम् । घावीभिः पास्वमानोऽह क्रमेण वधे ततः ॥ ८ ॥
 इतो रात्रा विनासाक्यः सरोत्रो मस्तिगुः सुहृत् । तत्राभूतनयस्य कुलन्धर इतीरितः ॥ ९ ॥ आषामय
 मिषाः स्निग्धौ सह क्रीडितवर्दितौ । सहस्रीतौ च रुचिरं तारुण्यं प्रापि च क्रमात् ॥ १० ॥ अपरेष्टुः पुराह
 दरे पुरा बहु निवेष्टिते । आर्वां क्रीडितसुषाणे गताषाहावमन्विरे ॥ ११ ॥ ततस्तत्रावयोर्दूरवर्षि चूततरो
 स्तले । योषितोर्द्वितयं किञ्चिद् दृष्टिगोचरमाययो ॥ १२ ॥ तत्रैका निवरूपास्तकामकान्ठा मृगेष्वणे ! ।
 मां ब्रूतावधनुर्मुकैर्घट्टिबावैरताडयत् ॥ १३ ॥ ततस्तां तादृशीं वीक्ष्य निर्मिष्येमनिर्मरात् । दृष्यावहमियं किं
 भीः ! किं रतिः ! किं सुराग्रना ? ॥ १४ ॥ एव चिन्तयतस्तस्यामत्यन्तमनुरागिणः । कुलन्धरेण मे तेनामि
 प्रायः समलक्ष्यत ॥ १५ ॥ ततोऽहं सन्नया यावत्करोम्याकारसंवरम् । स मां तावदमापि कलाकौशलकोविदः
 ॥ १६ ॥ कुमार ! दृष्टीं वेत्तां क्रीडितं यम्यतेऽधुना । वेदमन्यथ मया प्रोथे क्रियतां प्राति यत्तत्र ॥ १७ ॥ गत्वा
 नेहमवाभाम्यो विदधे दिवसोषितम् । मया विमादरी सा च कथमप्यतिलक्षिता ॥ १८ ॥ प्रातः कुलन्धरेणाप

समेतस्तां मृगीदृशम् । दिदृशुः पुनरुद्याने तन्नागच्छं समुत्सुकः ॥ १९ ॥ न वीक्षिता परं तत्र बहुधान्वेपितापि
 सा । भद्रे ! ततोऽहमत्यन्तं विचोद्वेगेन पीडितः ॥ २० ॥ ततोऽहं चूतवृक्षं तं वीक्ष्यमाणो मुहुर्मुहुः । कुलन्धरयुतो
 यावन्निषण्णस्तस्य भूतले ॥ २१ ॥ तावत्तस्या द्वितीयासीदायाता या तयान्विता । नार्येका मध्यमावस्था सुन्दराङ्गी
 समागमत् ॥ २२ ॥ अभ्युत्थानादिनावाभ्यां विहितस्वागता ततः । दर्श्याशिषमभाषिष्ट साऽऽवां मधुरया गिरा ॥ २३ ॥
 युवाभ्यां सह वक्तव्यं किञ्चिदस्ति वराननौ ! । निषद्य श्रूयतां तस्मात्ततः सर्वेऽप्युपाविशन् ॥ २४ ॥ ततः सा मां
 समुद्दिश्य प्रोचे वत्स ! निश्चिन्तयताम् । अस्ति विद्याधरात्रासो वैताल्यो नाम पर्वतः ॥ २५ ॥ तत्र गन्धसमृद्धारूये
 पुरे खेचरचक्रयभृत् । कनकोदराख्यः कामलताख्या तस्य देव्यहम् ॥ २६ ॥ उपयाचितकार्द्यैश्च कृच्छ्राद् वयसि
 मध्यमे । दुहितैकावयोर्यज्ञे नाम्ना मदनमञ्जरी ॥ २७ ॥ पितृप्रियपत्तिनरसेनवल्लरिकामुता । तस्याश्च समभूदिष्टा
 सखी लवलिकाभिधा ॥ २८ ॥ सौन्दर्येण कलाभिश्चापश्यन्ती स्वोचितं वरम् । पुरुषद्वेषिणी वत्सा साभूदुद्यौवनाप्यथ
 ॥ २९ ॥ ज्ञात्वा लवलिकाख्यानात्तच्चाहं तत्पितापि च । विषण्णौ नितरां कार्या कथमेवेति चिन्तया ॥ ३० ॥ प्रत्यु-
 त्पन्नमतिर्भूषः स्वयंवरणमण्डपम् । अकारयदथाकार्यं सर्वान् विद्याधरेश्वरान् ॥ ३१ ॥ न कोऽपि खेचरस्तस्यास्तत्रापि
 रुरुचे परम् । प्रत्युत श्लाघितेष्वेषु शिरोत्तिरभवद् भुशम् ॥ ३२ ॥ विलक्षाः खेचराः सर्वे तस्या अनभिरोचनात् ।
 प्रद्वेषं दधतो राज्ञि गृहीत्वैकां दिशं ययुः ॥ ३३ ॥ शोकातिरेकादस्माकमतीतं कथमप्यथ । तद्दिनं निशि चोर्वीशः

प्राप त्रिदो न पितृया ॥३४॥ निष्ठान्ते कथमप्याप्तनिद्रः स्वप्नेऽप्यश्नुवान् । मानुषाणि स घत्सारि द्वौ नरो द्वे च
 योषितौ ॥ ३५ ॥ तेः प्रोक्ते सुष्ठु राजेन्द्र ! विषादं पूरयिष्ये यत् । आस्ते मदनमञ्जर्यां वरोऽस्माभिर्निरूपितः ॥३६॥
 ततो मावी स एवास्याः किमन्यवरमार्गजैः ? । अस्मागिरत एवास्मा द्रेष्पास्ते सेवराः कृताः ॥ ३७ ॥ एव तानि
 तुषाणानि यशुषसुरगोचरम् । अत्रान्तरे पपाठे च प्रातर्मङ्गलपाठकः ॥ ३८ ॥ विषादहर्षौ मा कृदुसुदयादिक्रमो
 हसौ । सर्वसामान्य इत्येव शंसतीषोदयन् रविः ॥ ३९ ॥ तदाकर्म्यं प्रपुद्गोऽप्य स स्वप्न तच्च पन्दिनः । सूक्त
 विचार्य सममूर्ध्निपातो निराकुलः ॥४०॥ इतश्च किं विषातभ्यमिदानीमिति निर्बिने । बलिपता लवणिकया प्रोचे
 मदनमञ्जरी ॥४१॥ यथादिशति मां तातो माता च तदहं महीम् । भ्रान्त्या हरं वृषोभ्यास्मरुषितं स्वयमेव हि ॥४२॥
 ततो लवणिका तस्यास्तद्वचो मन्त्रमाकथत । अयापि नरनाचाय तच्छ्रुत्वा सोऽप्यचिन्तयत् ॥ ४३ ॥ वरसया
 मन्त्रित सार्धैवद्वरस्यायमेव यत् । तस्य देवोपविष्टस्य लाभोपायो भविष्यति ॥ ४४ ॥ ध्यात्वेत्स्वनुमता राज्ञा
 ततो लवणिकात्वनिता । वरार्थं निर्ययौ वत्सा समस्तां श्रितिमीक्षितुम् ॥ ४५ ॥ कतिचिद्विचिन्तान्ते च समेत्येया
 विषादमाह । व्यवक्षिपत् लवणिका नृप मां च समाकुला ॥ ४६ ॥ निर्गत्यानाभितस्तावमानावृत्तान्तसंकुलम् ।
 पश्यन्त्यो भूतलं भूरि सप्रमोदपुरं गते ॥ ४७ ॥ ततस्तद्वहिराह्लादमन्दिरं नाम काननम् । पश्यावः कौतुक्य
 द्यापावदावां नमःस्थिते ॥ ४८ ॥ तावरेवकुमारगौ बहो राजसुतायुगौ । तयोर्वेक प्रियसखी वीक्ष्य कामवशं

ययौ ॥ ४९ ॥ मया सह महीपीठमवतीर्यथ सा स्थिता । तयोर्दग्गोचरे चूतवने दूरस्थिते मनाक् ॥ ५० ॥
 तमेव राजपुत्रं सा पश्यन्त्यनिमियेक्षणा । यावत्तत्संमुखं दृष्टिस्तावत्तेनापि पातिता ॥ ५१ ॥ ततः सामृतसिक्तेन
 क्षिप्तेन सुखसागरे । भजन्ती विविधान् भावान्परं हर्षमुपाययौ ॥ ५२ ॥ ततस्तां तादृशीं दृष्ट्वा हृष्टया चिन्तितं
 मया । अहो ! दुष्करतोषापि यूनेय तोषितामुना ॥ ५३ ॥ अहो ! अस्य सुरुपत्वमहो ! लावण्यपूर्णता । अहो !
 युक्तोऽनयोर्योगो रतिमन्मथयोरिव ॥ ५४ ॥ अहो ! घटितमेवेदं मिथुनं ननु वेधसा । सद्भावमीलनादेवं तन्नः
 सिद्धं समीहितम् ॥ ५५ ॥ इतः स सुहृदा सार्द्धं ततः स्थानाद्ययौ युवा । ततो नष्टनिधानेव सा बालाजनि
 विह्वला ॥ ५६ ॥ मया प्रोचेऽथ सा भवृदारिके ! रुचितो यदि । तवार्यं तरुणस्ताताम्बान्तिके गम्यतां ततः
 ॥ ५७ ॥ सप्रमोदपुरेशस्य मधुवारणभूपतेः । अस्यैत्रायं सुतो भावी रूपमीदृक् कुतोऽन्यथा ? ॥ ५८ ॥
 तातेनात्मा ततोऽमुष्मै दाप्यतामविलम्बितम् । तयाप्युचे लवलिके ! रुचितोऽयं जनो मम ॥ ५९ ॥ साशङ्कं
 किन्तु मच्चित्तं यदहं रुचिता नहि । प्रायेणास्मै कथमपक्रमणं तूर्णमन्यथा ॥ ६० ॥ मयोक्तं सखि ! मा मैवं
 वोचः किं न स राजभूः । त्वां निरैक्षिष्ट ? दृष्ट्वा वा किं न जातः प्रमोदभाक् ? ॥ ६१ ॥ अपक्रान्तोऽपि
 वैदग्ध्यात् ततोऽस्मै रुचितास्यलम् । विमुच्य तस्मादाशङ्कां विधेहि मम भाषितम् ॥ ६२ ॥ स्वस्थीभूताथ सा
 किञ्चिन्मामूचे सखि ! सर्वथा । न पारयाम्यहं गन्तुमस्वस्थं मे वपुर्यतः ॥ ६३ ॥ मयेदं न च मोक्तव्यमुद्यानं
 भवती ततः । गत्वा संपादयत्वाशु वार्त्तां ताताम्बयोरिमाम् ॥ ६४ ॥ तन्निर्वन्धं परिज्ञाय गुप्तदुग्गहनान्तरे ।

दीतपुष्टयद्वयार्पा स्वापिता सा मया सतः ॥ ६५ ॥ विरूपाक्षरोऽन्यत्र यानि च क्षपयानम । तां विवाप्या
 इमापाता क्रियतामधुनोचितम् ॥ ६६ ॥ सच्छ्रुत्वा मां तृणः ग्राह देवि ! त्व सत्वरं व्रज । संघीरणाय वरमायाः
 पद्मादेष्पाम्यहं पुनः ॥ ६७ ॥ साधुहं मे यतश्चित्त सक्त्रोपाः खेचरा ययुः । सधुचान्त मया ज्ञातु प्रयुक्तमदुलोऽस्ति
 च ॥ ६८ ॥ सतो विषाय सामग्रीं किञ्चिदादाय होकनम् । पृष्ठतोऽत्र समेष्यामि देवी तु व्रजतु हुतम् ॥ ६९ ॥
 स्वीकृत्याय तदादेशं छात्वा लवलिङ्गमिमाम् । तथा चवलिङ्गं दासी वेगेनात्राहमागता ॥ ७० ॥ सर्वत्र
 शून्यविषाद्य दृष्टा मदनमञ्जरी । तथा चालिखितास्तस्या निषण्णा वयमन्तिके ॥ ७१ ॥ समागतेयमम्बात्र
 किमेवं सति ! तिष्ठसि ! । इत्युक्ते लवलिकया सा च सन्प्राप येतनाम् ॥ ७२ ॥ ससंभ्रममघोत्प्राय सापतत्पदयो
 र्मेम । इववाक्षिपं मयोरवाप्य गाढमालिङ्गिता ततः ॥ ७३ ॥ निबोस्तस्मै च संस्थाप्य शुम्भित्वाथ मुलाम्बुजे । सा
 मयामिदमे वत्से ! विषाद मुञ्च सर्वथा ॥ ७४ ॥ सिद्धमेवेष्टित पश्यायात एव पितृव ते । वर्धते घटिका नूनं
 ब्रह्मन्त्यत्र प्रयोघने ॥ ७५ ॥ माग्यानि क मयेयन्ति ! धदन्तीति श्रुनेक्षतः । वभूवाघोमुत्सी वत्सा तदा वास्तं ययो
 रधिः ॥ ७६ ॥ वत्सां विनोदयन्तीमि कथाभिः प्रीतिहेतुभिः । ब्रह्माभिः शर्वरी सा च कथञ्चिद्विवाहिता ॥ ७७ ॥
 प्रातर्लवलिङ्गा प्रोचे मयाचैवं हलेऽम्बरे । स्थित्या स्वस्थामिनो यार्गं पश्य किं पिरयत्पसौ ? ॥ ७८ ॥ ततश्चैय
 धर्गं व्योम्नि स्थित्वा द्रुतितमानमा । ब्रह्मतीर्ण्य मया प्रोचे हले ! प्रमुदितसि किम् ? ॥ ७९ ॥ किमागतस्तव

१ 'त्वा च मु' क० घ०, 'ता च मु' स० ग० । २ समा स० ।

स्वामी ? ततो गदितमेतया । न स्वामी किन्तु तौ राजपुत्रावम्ब ! समागतौ ॥ ८० ॥ ताम्यां च वीक्षितं भर्तु-
 दारिकादर्शनेच्छया । सर्वं वनं परं गुप्तदेशस्थेयमदर्शिं न ॥ ८१ ॥ त्रिषण्णः सोऽथ मित्रेण प्रोचे स्वामिसुता-
 प्रियः । तले तस्यैव चूतस्य स्थीयतां गुणधारण ! ॥ ८२ ॥ दृष्टासीद्भवता यत्र सा स्मेराम्भोजलोचना । कदा-
 चिद्वैवयोगेन सा तत्रैवाप्यते पुनः ॥ ८३ ॥ एवं भवत्विति ततो गदितेऽनेन तौ गतौ । तत्संमुखमिदं विद्धि हर्ष-
 कारणमम्ब ! मे ॥ ८४ ॥ किं मां प्रतारयस्येवमिति प्रोक्तेऽथ वत्सया । तत्प्रत्ययार्थं शपथशतान्येषा विनिर्ममे
 ॥ ८५ ॥ न प्रत्येति तथाप्येषा ततो लवलिका मया । प्रोचे किं बहुनानेन कुमारं मम दर्शय ॥ ८६ ॥ येन तं
 स्वयमत्रैवानीय वत्सां प्रमोदये । एषाह प्रगुणास्म्येषा जवादम्बा प्रवर्त्तताम् ॥ ८७ ॥ ततो विमुच्य वत्सायाः
 पार्श्वे धवलिकामहम् । अनया लवलिकया सहायाता त्वदन्तिके ॥ ८८ ॥ परमार्थस्तदेवोऽत्र तां कण्ठगतजीवि-
 ताम् । वत्सां मेऽनुग्रहं कृत्वा कुमारो द्रष्टुमर्हति ॥ ८९ ॥ कुलन्धरस्य वदने मयाथ प्रचिलोकिते । कुमार ! गम्यतां
 कोऽत्र विरोधः ? इति सोऽवदत् ॥ ९० ॥ ततो वयं गतास्तत्र मया मदनमञ्जरी । ददृशेऽथ यथाख्याता साभिलापं
 तथाप्यहम् ॥ ९१ ॥ अन्योन्यालीकनाच्चैवं तदाऽऽवां मुदितौ मृशम् । सुखामृतमहाम्भोधिगमनाविव बभूविव ॥ ९२ ॥
 वत्से ! लवलिकावाक्ये किं जातः प्रत्ययोऽधुना ? । इत्युक्ता कामलतया स्थिता साधोमुखी ततः ॥ ९३ ॥
 अत्रान्तरे च रोचिष्णुभूरिखेचरसंयुतः । रत्नैर्भूत्वा विमानानि तत्रागात् कनकोदरः ॥ ९४ ॥ ततो मिथः

१ किं बहुनानेन तावत् कुमारं स्व० ।

छतौचित्याः सर्वेऽपि न्यपदन् प्रभात् । मागैषिष्ठ विरं सिग्धवद्व्या च कनकोदरः ॥ ९५ ॥ स पवायमिति
 भ्यात्मागुना दृढितयेतसा । पृष्टा कामसताचरुयो य दृष्टान्तमवास्त्रिभम् ॥ ९६ ॥ तन्मुक्त्वा सविभेयेन यावत्
 प्रसुवितीजमवत् । तावदेत्याद्यु वतुलस्तत्कर्ण्ये किञ्चिदाकथयत ॥ ९७ ॥ विभम्बेनालमित्युक्त्वा प्रियां सोऽप्य कुल-
 न्धरम् । पृष्ट्वा संवेपथः पाणिप्रदमावामकारयत् ॥ ९८ ॥ वषेन्द्रनीलवेङ्कयपञ्चरागादिकानि च । रत्नानि तान्य
 दान्महामहोष्म कुलन्धरम् ॥ ९९ ॥ अत्रान्तरे च समदं समायात नमस्वले । विद्यावरबल वीक्ष्य अगाद
 कनकोदरः ॥ १०० ॥ मो ! मो ! विद्याधरास्तूर्णं सखीमवत संमुत्साः । सोऽय वतुलदृष्टान्तः साम्प्रतं स्फुटतां
 गतः ॥ १०१ ॥ सकोपा ये गताः पूर्वं तेऽमी संभूय खेचराः । समामताभैरङ्गीत्वा दृष्टां मदनमञ्जरीम् ॥ १०२ ॥
 पतेषामिदमाकृत किन्नाय गुणकारवः । हीनो यूगोचरोऽप्यो वय विद्याधरोऽपमाः ॥ १०३ ॥ तदेते न पतु
 न्स्वप्न पावदाह्लादमन्दिरं । प्रेरयामः क्षणात्तामदू मल्ला इव वायसान् ॥ १०४ ॥ तन्मुक्त्वा क्षामिनो वार्क्यं तेऽय
 भूमिमुखेचराः । समुत्पतितुमारब्धास्तदा बाहयध्वन्तयम् ॥ १०५ ॥ अहो ! न सुन्दरं ज्ञातमिदमेवेन हेतुना ।
 यतो मत्कारणोऽमीपां प्रसयोऽत्र मविष्यति ॥ १०६ ॥ एवं मे व्यापतः केनाप्यन्तरिक्षधिसिस्थितम् । छेप्यनिर्दि
 तवचने स्वग्मित्वा वदस्तद्वयम् ॥ १०७ ॥ समं मदनमञ्जर्यां निविष्ट वरविष्टरे । नमःस्नास्ते च मां वीक्ष्य खेचराः
 पर्यविन्तयन् ॥ १०८ ॥ अहो ! रूपमहो ! कान्तिर्नरस्नास्य महात्मनः । अहो ! मदनमञ्जर्यां पर्यालोचितकारितां
 ॥ १०९ ॥ पयायमीदृशो मर्षां गृहीतः क्षपरीक्षया । अगुनेष वय मूने स्वमिमांसा निजतेजसा ॥ ११० ॥

यतो मदनमञ्जर्या वयस्येन च संयुतः । स्वयं मुत्कलदेहोऽयं दृश्यते न तु शेषकाः ॥ १११ ॥ तदुष्टं कृतमस्मा-
भिर्नरत्नं यदीदृशम् । जिघांसितं महापापैः प्राप्तमेतद्वि तत्फलम् ॥ ११२ ॥ स्वामी तदयमस्माकं वयमस्य
पदांतयः । ध्यात्वेति शान्तकोपास्ते केनचिन्मुत्कलीकृताः ॥ ११३ ॥ समेत्य सत्वरं तेऽथ खेचराः क्रमयोर्मम ।
पतित्वा क्षमयित्वा च भृत्यभावं प्रपेदिरे ॥ ११४ ॥ दृष्ट्वा तच्चेष्टितं सोऽपि ससैन्यः कनककोदरः । शान्तकोपो
मुत्कलोऽभृत्खेचराश्च मिथोऽमिलन् ॥ ११५ ॥ तं च विज्ञाय वृत्तान्तं तातो मे मधुवारणः । तत्राजगाम
शुद्धान्तामात्यपौरादिसंयुतः ॥ ११६ ॥ ततो मदनमञ्जर्या खेचरैश्च समन्वितः । अभ्युत्थायानमं भक्त्या
ताताम्बाचरणानहम् ॥ ११७ ॥ ममाथ तादृशीं दृष्ट्वा समृद्धिमतिशायिनीम् । जनको जननी सर्वो लोकश्च
मुमुदेतराम् ॥ ११८ ॥ महता च विमर्देन प्राविक्षाम पुरे वयम् । तातोऽथ तोषयामास दानाद्यैः कनककोदरम्
॥ ११९ ॥ गते सौख्यमये तत्र वासरेऽथ मया क्षपा । सार्द्धं मदनमञ्जर्या सुखेनैवातिवाहिता ॥ १२० ॥ प्रातः
कुलन्धरोऽथैत्य मामृचे यन्मयैक्ष्यत । मानुषपञ्चकं स्वप्ने द्वे स्त्रियौ पुरुषास्त्रयः ॥ १२१ ॥ तैश्चाहं जगदे सौख्यं
यदिदं गुणधारणे । यच्चान्यदपि तत्सर्वमस्मन्मूलं कुलन्धर ! ॥ १२२ ॥ एवं तानि ब्रुवाणानि जग्मुश्चक्षुरगोचरम् ।
विबुद्धोऽहं कुमारार्थ न जाने कानि तानि तु ॥ १२३ ॥ मयोक्तं कथ्यतामेव तातादिभ्यस्त्वयाधुना । स्वप्नो
विज्ञायते येन भावार्थोऽस्य परिस्फुटः ॥ १२४ ॥ कुलन्धरोऽथ मद्युक्तो गत्वा विद्वद्युतं सदः । तातादिभ्यस्तमा-
चख्यौ स्वप्नं तेऽपि व्यचारयन् ॥ १२५ ॥ कुमारस्यानुकूलानि देवरूपाणि कानिचित् । वर्तन्ते तैर्मुदा स्वप्ने

तन्मित्रायेत्यकप्यत ॥ १२६ ॥ तच्छ्रुत्वाथ मयाथिन्ति किमेतानि कुलधरा ! पश्चाद्राधीत्युरा किं वा चत्वारि
कनक्षेदरा ! ॥ १२७ ॥ कथं या कानि चैतानि ममैव कार्येष्विन्तनम् । कुर्वन्ति ? सर्वमेवेदं गहनं प्रतिमाति मे
॥ १२८ ॥ ततो यदि यतिं कश्चिद्रक्ष्यामि हानिनं तदा । संदेहमेनं प्रक्ष्यामीत्यालोक्ष्याह इति स्थित ॥ १२९ ॥
तेष्वपि विद्याधराः सर्वे मृत्युमार्गं प्रपद्य मे । दिनानि कतिपयत्र स्थित्वा च स्वं पदं ययुः ॥ १३० ॥ ततो मदन
मञ्जर्यां सार्धं विलसतो मम । पूर्णसुखमिहापस्य ययौ कालः कियानपि ॥ १३१ ॥ आह्लादमन्दिरेऽन्येषुः समार्यः
सङ्कलन्धराः । गतोऽहं कन्दनामानमपश्य मुनिपुङ्गवम् ॥ १३२ ॥ तं प्रब्रूय न्यपीद च तत्पूरः शुद्धमूर्तले । सोऽपि
दृष्ट्वाक्षिपं मद्यं विदधे धर्मदेवनाम् ॥ १३३ ॥ तां वारुण्ययता सम्यक् प्रादूर्भूतो पुनर्मया । तौ सम्यन्दर्शन
सदागमौ दृष्टौ सुनेष्वपे । ॥ १३४ ॥ ततस्त्वौ प्रत्यभिज्ञाय वाच्यौ शिवकाणौ । गुरुवाक्यप्रबुद्धेन प्रपन्नौ मायतो
मया ॥ १३५ ॥ इत्थं या पुराख्यातो मृपतिर्विषुषालये । वेदनीयनेन्द्रस्य पदातिः सातनामकः ॥ १३६ ॥
सोऽप्यन्तं मयि रक्तास्मा पुराप्यागान्मया सह । आसीत् तिरोग्रिहः किन्तु प्रादुर्भूतस्तदा पुनः ॥ १३७ ॥ युगमम् ॥
ततो वा प्रेयसीरत्नमोगबन्धा सुसासिका । तदानीं गुरुमूले मे सानन्तगुणतां गता ॥ १३८ ॥ कुलधरेण मदन
मञ्जर्यापि मयेव तौ । प्रतिपन्नाथ मुनिर्विदधे देवतां पुनः ॥ १३९ ॥ अत्रान्तरे विषहविमहाटव्यां प्रकम्पिताः ।
मयेन रोषकं हित्वा महामोहावयः स्थिताः ॥ १४० ॥ वारित्रधर्मराजोऽयं प्रोक्ते सर्वबोधमन्त्रिणम् । अस्माकं
रावदार्येण निवृत्तो रोषकोऽबुना ॥ १४१ ॥ दृष्ट्वा कर्मपरीणामं विद्याभादय कन्यकाम् । पार्श्वे संसारिणीवत्स मन्तुं

ते युज्यते ततः ॥ १४२ ॥ कन्दसाधुममीपथः साम्प्रतं स चरैर्मया । विज्ञातस्तत्र चावश्यं भवन्तं प्रतिपत्स्यते ॥ १४३ ॥ मन्त्री प्रोचेऽथ देवात्र विलम्बोऽद्यापि युज्यते । सातपुण्योदयो मित्रे यतस्तत्रातिव्रत्सलौ ॥ १४४ ॥ कालं कियन्तमप्येतौ ततस्तं गुणधारणम् । भुञ्जानं विषयान् गेहे असभं धारयिष्यतः ॥ १४५ ॥ ततस्तदनु-
 वृत्त्यासौ यावत्तिष्ठति वेदमनि । विद्यामादाय तावन्मे न गन्तुं तत्र युज्यते ॥ १४६ ॥ किन्त्वेव प्रेष्यतां देव ! कुमारः सपरिच्छदः । गृहिधर्मो यतोऽमुष्यावसरस्तत्र सुन्दरः ॥ १४७ ॥ गतमात्रमिमं यस्मात् स मावेन
 प्रपत्स्यते । यास्यामोऽवसरे जाते पश्चात्सर्वे वयं पुनः ॥ १४८ ॥ तच्छ्रुत्वा प्रैषि चारित्रधर्मेण स निजाङ्गजः । सोऽपि कर्मपरीणाममापृच्छ्यागान्मदन्तिके ॥ १४९ ॥ देशनां कुर्वता कन्दमुनिनाथ प्रकाशितम् । सभार्यं
 सपरीवारं गृहिधर्मं सुभावतः ॥ १५० ॥ कुलन्धरेण मदनमञ्जर्या च समन्वितः । प्रपेदेऽहं विशेषेण बभूव च सुखासिका ॥ १५१ ॥ युग्मम् ॥ तं स्वप्नसंशयं सोऽथ मया पृष्टोऽवदन्मुनिः । विनातीन्द्रियवेत्तारं जायतेऽस्य न
 निर्णयः ॥ १५२ ॥ गुरवः केवलालोकभास्करा मम सन्ति च । सूरयो निर्मला नाम दूरदेशविहारिणः ॥ १५३ ॥ तत्पादमूलं यास्यामि वन्दनार्थमहं यदा । तदा तान् प्रश्नयिष्यामि त्वत्सन्देहमिमं ततः ॥ १५४ ॥ मयोचे यदि
 तेऽत्रैव गुरवस्ते कथञ्चन । आगच्छेयुस्तर्तस्तत् स्यात् सुन्दरादपि सुन्दरम् ॥ १५५ ॥ मुनिराह महाभाग ! गतोऽहं वचनेन ते । गुरुन् विज्ञाप्य ते नूनं पूरयिष्ये मनोरथान् ॥ १५६ ॥ अथवा केवलालोकालोकिताखिलचेतसः ।

विद्याय मन्त्रविषयमागमिष्यन्ति ते स्वयम् ॥ १५७ ॥ केवलं गृहिष्यन्तेऽत्र सम्यग्दर्शनसंप्रयुते । सदागमे च
 कर्षण्यो मन्त्रा तावदादरः ॥ १५८ ॥ तद्वचोऽहं प्रपद्याय प्रेयसीसुहृदन्विताः । त नत्वा स्वं ययौ गेहं गुरुमूलं
 मुनिः स तु ॥ १५९ ॥ फालकमेव तातेऽयं लोकोत्तरस्येयुषि । यथुत्राहं महासाधुः पुरन्दर इवापरः ॥ १६० ॥
 परं प्राप्तेऽपि तादृशे राज्ये गार्ह्यमयूज मे । मैत्रीं सदायमाधेयुः विप्रतस्तेषु निर्भराम् ॥ १६१ ॥ आह्लाद
 मन्दिरेऽन्धेषुस्तेऽयं निर्मलसूरयः । ययुस्तवागतिं चाकम्पस्कृत्यानाकयः पुमान्मम ॥ १६२ ॥ पारितो
 पिच्छानात् तं तोषयित्वाय तोषमाह । नमस्कृतुमाह स्मरिं प्रययौ सपरिच्छदः ॥ १६३ ॥ ततो हेमाम्बुजासीन
 नरामरनिपेक्षितम् । मुनिमन्त्रकमच्यस्यं तं वीक्ष्य सुसुदेतराम् ॥ १६४ ॥ सुत्वाय राक्षसिहानि द्वादशान्वर्त्तवन्द
 नम् । दत्त्वा मगधतः श्रेयसाधूनहमनक्षिपम् ॥ १६५ ॥ ययास्त्रान निपण्णेषु सर्वेषु भगवानय । वक्र कर्मविषो
 वासुधामां बन्धमवेदनाम् ॥ १६६ ॥ निश्चम्य देवनां वां च निःसङ्गसुखेऽसिनीम् । दीप्तोत्सुक मनो मेऽभूत्प्र
 तपूयूतकर्मणः ॥ १६७ ॥ भवान्तरे कन्दमुनिः पप्रच्छ प्राञ्जलिः प्रहम् । विधातुं मगधम् ! कालविलम्बः
 कस्व दुःखकः ? ॥ १६८ ॥ प्रहः प्राह स्रसन्नेहं विज्ञासोर्गुरुसन्धियो । मुनिरुथे तवच्छिन्त गुणधारणसञ्चयम्
 ॥ १६९ ॥ एव क्रियत इत्युक्ते गुरुणाथ मयोदितम् । महाननुग्रहो मेऽसौ ततः प्राह गुरुः पुनः ॥ १७० ॥
 राजसय ते सन्नेहः स्वप्ने यत्कर्मकोदरः । यस्वारि मानुषाण्यद्राधीत् पञ्च तु कृच्छन्धरः ॥ १७१ ॥ कानि तानि ?

१ न्नासिमीम् क० स० य० प० ।

कथं वा मत्कार्यनिर्वर्त्तकानि च १ । किं तानि देवरूपाणि १ किं वा स्वप्नौ निरर्थकौ १ ॥ १७२ ॥ युग्मम् ॥ मर्योक्तं
 भगवन्नेवमिदं प्राह गुरुस्ततः । महतीयं कथा राजन् ! सावधानोऽवधारय ॥ १७३ ॥ ततो भगवताऽसंव्यवहार-
 नगरादिकाम् । कथयित्वा कथां सर्वां मदीयामित्यकथ्यत ॥ १७४ ॥ तदेवं चित्तवृत्तौ ते विद्यते राज्यमान्तरम् ।
 महामोहादिभिस्त्वेतदभूदुद्दालितं पुरा ॥ १७५ ॥ ततो वामतया कर्मपरिणामनृपोऽप्यसौ । तदेव हि महामोहादि-
 बलं परिपुष्टवान् ॥ १७६ ॥ सम्प्रत्येषोऽनुकूलस्तेऽस्ति तेन प्रगुणीकृता । त्वां प्रति स्वप्रिया कालपरिणत्यभिधानिका
 ॥ १७७ ॥ प्रसादिता च ते भार्या भूपते ! भवितव्यता । प्रह्वीकृतोऽङ्गभूतश्च स्वभावः स्वमहत्तमः ॥ १७८ ॥
 तथा प्रोत्साहितः पुण्योदयः सहचरस्तव । अवज्ञाताश्च ते किञ्चिन्महामोहादयो द्विषः ॥ १७९ ॥ चारित्रधर्म-
 राजाद्याः सर्वेऽप्याश्वासिता मनाक् । दर्शिता सुखमाला च पूर्वमप्यन्तरान्तरा ॥ १८० ॥ यदादीष्टौ पुनस्ते
 सम्यग्दर्शनसदागमौ । तदादिकर्मपरिणामोऽनुकूलतरस्त्वयि ॥ १८१ ॥ तेन प्रोत्साहितः पुण्योदयोऽथ सुख-
 सिद्धये । तवेमां दापयामास भार्या मदनमञ्जरीम् ॥ १८२ ॥ किञ्च सर्वार्थकर्तृण्येतान्येवाहं तु नेति सः । महा-
 पुरुषभावेन कनकोदरभूपतेः ॥ १८३ ॥ स्वप्ने कर्मपरिणामः कालपरिणतिस्तथा । भवितव्यतया युक्तः स्वभाव-
 श्चेति नामतः ॥ १८४ ॥ आस्ते मदनमञ्जरी वरोऽस्माभिर्निरूपितः । ब्रुवन्तीत्यादि चत्वारि मानुषाण्यप्यदर्शयत्
 ॥ १८५ ॥ विशेषकम् ॥ अथ भद्र ! त्वयात्मापि प्रकाश्यस्त्वां विना यतः । चत्वार्यपि शुभं कार्यं न वयं कर्तुमी-
 श्महे ॥ १८६ ॥ इति कर्मपरिणामादिष्टः पुण्योदयः पुनः । कुलन्धरायादर्शयत् तानि पञ्चात्मना सह ॥ १८७ ॥

॥ युगमम् ॥ मासुषाणि तदेतानि तान्येतच्च नरेश्वर ! । तेषां चतुर्णां पञ्चानां शेषेण्ये विधि कारणम् ॥ १८८ ॥
 किञ्च कर्मपरीषामस्यास्य सेनापती उच्यते । विद्येते प्रबलौ पापोदयपुण्योदयामिधौ ॥ १८९ ॥ तत्रादिमो महा
 मोहभूपाकबलपोषकः । चारित्र्यधर्मसैन्यस्य बुद्धिहेतुः परः पुनः ॥ १९० ॥ एव स्थिते च तान्येव प्रतिकूलानि
 तेज्ज्वलम् । पापोदयान्मानुषाणि क्षायन्ते दुःस्वकारणम् ॥ १९१ ॥ तान्येव चानुकूलानि पुण्योदयवशात्तत्र । सुख
 सन्दोहदायीनि भवन्ति गुणधारण ! ॥ १९२ ॥ किञ्च पापोदयो मित्र मूलादारम्य सेज्ज्वलम् । तत्रैव ते प्रसिद्ध
 स्वाद्विधः क्वापि मार्यया ॥ १९३ ॥ किं बहुनात्र यत्प्राप्तं प्राप्स्यते च क्षुमाश्रमम् । स्वया तत्रोपयुक्तानि तान्येव
 तनु कारणम् ॥ १९४ ॥ अथ एव च ते पुण्योदयेन प्रेरिता सदा । भूवरसुचरे सैन्ये तस्तन्म वनदेवता ॥ १९५ ॥
 मयोदित महन्ताह किमकिञ्चित्करस्ततः । क्षुरिताह महाराज ! मैवं मस्याः कदाचन ॥ १९६ ॥ स्वमेव योग्यता
 पेवः प्रचान कारण यतः । सुन्दरेतरवस्तुनां सरकारीणि तानि तु ॥ १९७ ॥ मयोक्त नाय ! यद्येव मम कार्य
 प्रसिद्धने । किं कारणानीयन्त्येव किं बान्यदपि विद्यते ? ॥ १९८ ॥ क्षुरिके महाराज ! सर्वद्वः सुस्थितोऽस्ति यः ।
 निर्दोषो पुरि तस्याद्याप्यत्रार्थे कारणं परम् ॥ १९९ ॥ सङ्गिष्ठा सा हि दुःस्वाय पुराभूदयुना तु ते । पालिता
 सुखसेवाय ततोऽपृच्छमई पुनः ॥ २०० ॥ सन्धेष्टमार्यास्तस्य प्राप्तवान्यस्य च प्रभो ! । तत्तीकृतसम्पत्तगुदि
 धर्मस्य चापि मे ॥ २०१ ॥ विद्यते योऽपमानन्वाः सोऽपि सौक्यलभो यदि । परिपूर्णं ततः कीदृक् सौख्य मम
 मविष्यति ? ॥ २०२ ॥ युगमम् ॥ गुरुः प्राह एव महान् कन्यकाः परिक्षेप्यति । तवस्तामिः सह प्रेमावधे किमपि

यत्सुखम् ॥ २०३ ॥ तदीयापेक्षया सौख्यलेश एवायमस्ति ते । मयाथ गदितं पूज्यपादाः किं निर्दिशन्त्यदः ?
 ॥ २०४ ॥ यतस्तिष्ठाम्यहं त्यक्त्वाप्येतां मदनमञ्जरीम् । दीक्षां जिह्रुरन्यास्तत्परिणेष्यामि ताः कथम् ? ॥ २०५ ॥
 स्वरिराह सहैताभिस्त्वां दीक्षिष्यामहे वयम् । स्थितोऽहमेतच्चाकर्ण्य किमेतदिति विस्मितः ॥ २०६ ॥ ततः
 कन्दमुनिः प्राह कतमास्ताः सुकन्यकाः ? । याः प्रभो ! परिणेतव्या राज्ञाथ गुरुरब्रवीत् ॥ २०७ ॥ चित्तसौन्दर्यपुरे
 शुभपरिणामभूपतेः । निष्प्रकम्पताचारुताजाते क्षान्तिदये सुते ॥ २०८ ॥ तथा शुभ्रमानसेशुभाभिसन्धिभूपतेः ।
 वरतावर्गतोद्भूते मृदुतासत्यते सुते ॥ २०९ ॥ तथा शुद्धाभिमन्येः स्तो विशदमानसेशितुः । शुद्धपापमीरुतयोः ऋजु-
 ताचौरते सुते ॥ २१० ॥ तथा च शुभ्रचिचेशसदाशयनरेशितुः । सुते वरेण्यतादेव्यां (°व्याः) स्तो ब्रह्मरतिमुक्तते
 ॥ २११ ॥ तथा सम्यग्दर्शनस्य विद्याख्या मानसी सुता । सुता चारित्रधर्मस्य विरत्यां च निरीहता ॥ २१२ ॥
 कन्या दशैतास्ताः कर्मपरिणामो महिपतिः । स्वकुटुम्बस्य मन्त्रेण राज्ञेऽस्मै दापयिष्यति ॥ २१३ ॥ किन्तु
 कन्दमुने ! कर्मपरिणामानुक्लृताम् । राज्ञापि वाञ्छताभ्यस्या मैत्र्यादिगुणसंहतिः ॥ २१४ ॥ पण्मासमात्र-
 कालेन कुर्वतोऽस्य च मद्भवः । विद्यामादाय सद्बोधमन्त्री सम्यक् समेष्यति ॥ २१५ ॥ विवाह्य कन्यकामेतां
 स्यास्यत्यस्यान्तिके च सः । यदसौ किमपि ब्रूते राज्ञा कार्यं ततश्च तत् ॥ २१६ ॥ प्रभो ! महाप्रसादोऽयमित्युक्तवाहं
 प्रणम्य च । प्रविष्टोऽहं पुरे कर्तुमारब्धोऽथ गुरोर्वचः ॥ २१७ ॥ अन्यदा भगवद्वाक्यं शृणुं भावयतो निशि । मम सुप्त-

१ शुद्धतापापमीरुतयोरित्यर्थः । २ चोरते ता० क० ख० घ । ३ लुप्तम् ता० ।

प्रमुदस्य सद्बोधोऽपार्थमाययौ ॥ २१८ ॥ तत्त्वाथमसंवेगस्तन्यास्तिवपयुखी मया । इष्टाथ प्रथमतोहा विद्या
 कन्या तदन्तिके ॥ २१९ ॥ तदथा च मयोहा सा हृष्टाः सदागमादयः । प्रातः पृष्टो मया गत्वा इषिहेतु गुरुर्ब्रह्म
 ॥ २२० ॥ यत्कर्मपरिणामेन राखेस्त्वद्बुधतोपिणा । विद्यामादाय सद्बोधः संसेन्यः त्रेषि सेऽन्तिकम् ॥ २२१ ॥
 ज्ञानसंवरणपापोदयापेरस्य वस्त्रं च । अन्तरागत्य रुक्मे सतोऽपुद्गाख्यो रणः ॥ २२२ ॥ सद्बुभावनाप्रवृत्ते च त्वयि
 तत्सर्वतं बलम् । सद्बोधस्यामवचेन नष्टाः पापोदयादयः ॥ २२३ ॥ प्रहस्याय विद्वेजेज्ज्ञानसंवरणं वृषम् ।
 सद्बोधोचस्तेऽन्तिके लम्बत्रयो विषायुगाययौ ॥ २२४ ॥ तदेव इषिहेतुस्ते पुनस्ते रणकारिणः । क्षीणोपधान्वा
 निर्वास्याः सद्बोधोवादेद्वतस्त्वया ॥ २२५ ॥ इत्युक्त्वा क्षुरयोऽन्यत्र जग्मुर्मध्य गुरोर्गिरा । वर्धमानस्य सद्बोधोऽपि
 इषायददमपत् ॥ २२६ ॥ नरो दौ स्त्रीत्रययुगौ मामवोचथ नामतः । धर्ममृच्छाविमो पीतपद्मच्छा इमास्त्वया
 ॥ २२७ ॥ युग्मम् ॥ तवो सन्नेऽन्तराग्रे ते नरावेगौ प्रवेद्यकौ । तवापे योषिताबाध पुण्डीतोऽन्यावरं पुनः
 ॥ २२८ ॥ तदेतयोस्त्वदीयानु धनः कार्यस्त्वया ममान् । तवो मयोदित सर्वं करिष्याम्यार्य ! ते वचः ॥ २२९ ॥
 ततः कुंस्तदादेवं प्रविश्यामि पुन पुनः । विषवृक्षो वितत्रामि तया च सह विद्यया ॥ २३० ॥ मानयामि
 च सद्बोधोपादीनेन कुर्वतो मम । गते गुरो क्रियन्मून संहित मासपञ्चकम् ॥ २३१ ॥ तवस्तुतेन मे कर्मपरि
 ञामेन दापिताः । ताः कन्यास्तत्पितृभ्योऽथ विषवृक्षादेनेषि च ॥ २३२ ॥ सास्त्रिकमानस्यार्थविशेषकात्रिस्त्रितेऽ-

१ 'तन्माऽऽसि' त्व० । २ प्रथममित्यत्रा इत्यर्थः । ३ 'स्वहृ' ता० कृ० ग० पृ० । ४ 'बलीयि' च ता० कृ० ग० पृ० ।

स्मेयथ । नीतो जैनपुरे शुभपरिणामादयोऽमिलन् ॥२३३॥ तेषां सपरिवाराणामुपचारः कृतस्ततः । गणितं मे विवा-
 हस्य दिनं क्षान्त्यादिभिः सह ॥२३४॥ अत्रान्तरे महामोहादयो युद्धोद्यता अपि । मद्भर्तुरधुना कर्मपरिणामोऽनु-
 कुलधीः ॥२३५॥ ततोऽहमेव प्रस्तावं ज्ञापयिष्ये रणस्य वः । भवितव्यतयेत्युक्त्वा सम्परायान्निवारिताः ॥२३६॥
 युगम् ॥ तथापि दुष्करा दीक्षेत्यादयः कुविकल्पकाः । शत्रुभिर्मे कृतास्तेऽपि सद्बोधस्य गिरा हताः ॥२३७॥
 तेन चित्तसमाधाने नीतोऽहं मे च दर्शिताः । चारित्रधर्मराजाद्यास्तैः प्रपन्ना च भृत्यता ॥२३८॥ निर्वासिता मदा-
 देशान्महामोहादयोऽथ तैः । शोधिता चित्तवृत्तिश्च भगनान्यरिपुराणि च ॥ २३९ ॥ विवाहः कर्तुमारमेऽथान्तरे-
 र्बन्धुभिर्मम । स्थापिता मातरस्तत्र चाष्टौ समितिगुप्तयः ॥२४०॥ धर्मेण निर्मितं तत्र बह्विक्कुण्डं स्वतेजसा । जज्ञे
 पुरोधाः सद्बोधः कर्म्मणि समिधो हुताः ॥ २४१ ॥ ततः सदागमज्योतिषिकेणाहं विधापितः । क्षान्त्यादिकन्य-
 कोद्वाहं तुष्टास्तत्पितरोऽखिलाः ॥२४२॥ तथा शुभपरीणामतनया अपरा अपि । तन्निष्प्रकम्पताजाता मया बह्व्यो
 विवाहिताः ॥२४३॥ एताश्च ता दृतिश्रद्धामेधाविविदिषासुखाः । मैत्रीप्रमुदितोपेक्षाविज्ञप्तिकरुणादिकाः ॥२४४॥
 ततस्तेन स्वभार्याणां वृन्देन सह लीलया । अत्यर्थं निर्भरीभूता ललतो मे सुखासिका ॥ २४५ ॥ चिन्तितं
 च मया सैष सुखस्तोमोऽनुभूयते । यः सूचितो मम पुरः पुरा निर्मलसूरिभिः ॥ २४६ ॥ अन्यदा तत्र
 सम्प्राप्ताः श्रीमन्निर्मलसूरयः । गत्वा तत्राथ वन्दित्वा प्रव्रज्या याचिता मया ॥ २४७ ॥ सूरिराह महाराज !

१ स्मि- च ता० । २ ऽथ दर्शिताः ख० । ३ लसतो क० ख० ग० घ० ।

माधतोऽस्म्येव सा सव । केवल व्यवाहारेण दातव्या ब्रह्मयतोऽप्युना ॥ २४८ ॥ महाप्रसाद इत्युक्त्वा ततोऽब्र
 जनवारम्भम् । राज्ये न्यस्य सुत कृत्य कृत्यान्त्यदपि घोषितम् ॥ २४९ ॥ सम मदनमञ्जरीं कुलन्धर
 सुहृद्युतः । श्रीमस्मिन्मससूरीणां पावान्ते ब्रतमाददे ॥ २५० ॥ युग्मम् ॥ ततो मेऽभ्यस्ताद्विषस्य वल्लभोऽ-
 भूरसदागमः । तथा स्थिररथीभूतः स सम्मगदर्शनोऽपि हि ॥ २५१ ॥ अमसतापगारीनि रिपुक्कीडास्त्वानि च ।
 मद्यानि सुतर्प विचक्षुषिबेक्केऽतिनिर्मला ॥ २५२ ॥ एवं विहृत्य पर्वन्ते विहितानघनस्य मे । मवितव्यतया
 सोषादपरा गुटिका ददे ॥ २५३ ॥ तथेवसा च नीत्वाहं स्वापितो विपुषाकथे । कन्यातीतेषु विपुषेष्वाथब्रैवेयके
 सुलम् ॥ २५४ ॥ ततश्चेरवते सिंहापुरे वेणामहेन्द्रयोः । सुतो गङ्गाधरो नाम क्षत्रियो निर्मितस्त्वया ॥ २५५ ॥
 तात्वा जातिस्मृतेर्वीक्षां सुषोषाचार्यसम्पिबो । ब्रैवेयके द्वितीयेष्वां मायद्विष्टेन पूर्ववत् ॥ २५६ ॥ परिपाठ्यान्तया
 मन्त्रे ! कृताः पञ्च गमागमाः । माधवीणां समादाय ब्रैवेयकनिवासिषु ॥ २५७ ॥ एकैकदृष्ट्वा जातानि तत्र तत्र
 ममानये ! । सागरोपमानि पाषट् पञ्चमे सप्तविंशतिः ॥ २५८ ॥ ततश्च पशुधारायो भ्रते शाङ्गनामके ।
 पुरे मनुवपत्पन्तर्यातकीसङ्गमच्छने ॥ २५९ ॥ पुत्रो यन्नामरागिणोर्मलितोऽब्र सिंहनामका । राधवष्टे शुभाकारः
 क्रमात्पाप्सुश्च यौवनम् ॥ २६० ॥ युग्मम् ॥ अन्यथा धर्मपञ्चाख्यगुरोः पार्श्वे घृत भया । अगृहेऽथ समस्यस्तो
 द्राद्वद्वाङ्गः सदागमः ॥ २६१ ॥ ततश्च स्वापितः स्थाने निजेऽब्र गुरुणा तदा । ब्याधैकसवयवके स्थापितमास्त्रिले
 नेनः ॥ २६२ ॥ ततो मे कुर्वतो व्याख्या इलानिर्दिष्टवादिनः । पुनितस्य च रात्राचैरुल्लास यद्योमरः ॥ २६३ ॥

ततस्तां तादृशीं वीक्ष्य समृद्धिं भुवनान्नुताम् । ईर्ष्ययेव महापापा रुष्टा मे भवितव्यता ॥ २६४ ॥ महामोहादि-
भिरथ ज्ञापितावसरेस्तथा । पर्यालोचेन विपयामिलाषस्य ममान्तिके ॥ २६५ ॥ मिथ्यादर्शनयुक्तं प्रैपि
ज्ञानसंवरणो नृपः । शैलराजो गौरवाख्यनरत्रययुतस्तथा ॥ २६६ ॥ तदनु प्रेषितो रौद्राभिसन्धिकृतसन्निधिः ।
आर्चाशयाख्यः पुरुषस्ततस्तस्य च पृष्ठतः ॥ २६७ ॥ स्वत एवाययुः कृष्णनीलकापोतनामिकाः । स्त्रियस्तिस्रः
स्वयं चैतैर्महामोहादिवैरिभिः ॥ २६८ ॥ प्रमत्ततां प्रवाह्योच्चैर्मण्डपादीनि तान्यलम् । कृतानि विस्मृतं मेऽथ सार्द्धं
पूर्वचतुष्टयम् ॥ २६९ ॥ विशेषकम् ॥ ततोऽनन्तानुबन्धाख्यशैलराजोदये सति । मिथ्यादर्शनवश्योऽहमभवं मूढ-
चेतनः ॥ २७० ॥ गौरवत्रितयस्यापि मयाथ वशवर्तिना । त्यक्तमुग्रविहारित्वं शिथिलत्वं तथादृतम् ॥ २७१ ॥
ततश्चारित्रधर्माद्याश्चित्तवृत्तौ तिरोहिताः । जातः श्रमणवेषोऽपि मिथ्यादृष्टिरहं तदा ॥ २७२ ॥ ततो रुष्टेन मे
कर्मपरिणामेन भूभुजा । पापोदयं पुरस्कृत्य समादिष्टौ मया सह ॥ २७३ ॥ तीव्रमोहोदयात्यन्ताबोधौ मन्त्रि-
बलाधिपौ । समन्वितस्ततस्ताभ्यामहं पापोदयेन च ॥ २७४ ॥ भवितव्यतयैकाक्षनिवासे गुटिकावशात् । नीत्वा-
ऽवस्थापयाञ्चक्रे वनस्पत्याख्यपाटके ॥ २७५ ॥ विशेषकम् ॥ प्रासादापवरकाणां नीत्या पूर्वोक्तयात्र च । कालं
क्रियन्तमप्यस्थामन्यान्या गुटिका अदन् ॥ २७६ ॥ ततो नीतोऽन्यदान्येषु पाटकेषु पुरेषु च । पञ्चाक्षपशुसंस्था-
नेऽथानीतश्च कदाचन ॥ २७७ ॥ ततो विशुद्धभावत्वानीतोऽस्मि विबुधालये । मुहुर्गमागमैर्व्यन्तरादिकल्पाष्टकावधि

॥ २७८ ॥ ततश्च मानवावासेऽपि कर्म्याकर्ममयिषु । नीत्वा कृत्योपयमेषु कदापि निश्मितः
 ॥ २७९ ॥ तपा च तृष्णार्हरीक्षां तपोनिष्ठपुत्रदेहका । युक्तः क्रियाकलापेन ध्यानाभ्यासपरायणः ॥ २८० ॥
 केवलं किञ्चिदाप्नोक्तं पदं वाक्यमयाश्रयम् । अथैषवह जातः सर्वप्रेषेयकेभ्यपि ॥ २८१ ॥ पुण्यम् ॥ अमण
 स्यास्य हेतुश्च भद्रे ! स्वैर्युष्टयेष्टितः । यत् सिंहाचार्यताकाले क्षैथिल्यं विवक्षे मया ॥ २८२ ॥ अयागृहीतसङ्केता
 प्रादेशदि न केवलम् । दुःखं पूर्वोक्तमपि ते कृतं स्वैरेव दुष्कृतैः ॥ २८३ ॥ संसारिबीजः प्रोषेज्य सुष्ठु ! त्वं वर्षसेऽ-
 पुना । नान्नागृहीतसङ्केता भावतस्तु विवक्षणा ॥ २८४ ॥ तदाकर्ण्य चार्वेकि ! साम्प्रतं येन हेतुना । जातोऽ
 हमीदृशावस्यस्तस्कराकारधारकः ॥ २८५ ॥ ततो प्रेवेयकावन्त्यावानीतोऽहं महेठया । पुरीं मनुजगत्यन्तः
 पातिनीं क्षेमनामिकाम् ॥ २८६ ॥ सा च मनुजगत्यन्तर्गताविदेहनामके । हनुमार्गेऽस्तीत्यग्रेऽपि जानाति मवती
 किन्तु ॥ २८७ ॥ सुकण्ठपिन्नयस्यानभिदं भद्रे ! निगद्यते । यत्र स्थिता वयं पूयं पुरीं सा च मनोहरा ॥ २८८ ॥
 तत्रास्ति पर्यवद् धाम्नां धाम राज्ञा युगन्तरा । तद्वृद्धोत्कृष्टवक्त्राग्रा देव्यस्य मल्लिनीति च ॥ २८९ ॥
 चतुर्दशमहास्वप्नालोकप्रचितवकिणः । तस्याः कुशावहं क्षिप्तो मयितस्यतया तदा ॥ २९० ॥ परिपूर्णोऽयं
 कालेऽहं जातः पुण्योदयान्वितः । अन्मोस्तव च पितरौ कारयामासुर्मुखा ॥ २९१ ॥ ततो महाप्रभोदेन सङ्घिते
 मामुभात्रके । मम प्रतिष्ठितं नाम पञ्चायमनुसुन्दरः ॥ २९२ ॥ ततोऽभ्यस्तकृतः प्रायः सारुभ्यकमहं क्रमात् ।
 यौवनान्मेऽभिषिक्तोऽपि तातेनोत्सवपूर्वकम् ॥ २९३ ॥ पितर्युपरते आह वत्सल्लब्धविजयाधिपः । अक्रयपर्वमेव

भोगसरः कर्दमसूकरः ॥ २९४ ॥ एवं च पूर्वलक्षाणां किञ्चिदूना गता मम । चतुर्भिरघिकाशीतिः प्राज्य-
 साम्राज्यशालिनः ॥ २९५ ॥ अन्यदा च ससैन्योऽहं देशदर्शनकाम्यया । प्राप्तश्चित्तरमोद्यानेऽस्मिन् शङ्खपुरमण्डने
 ॥ २९६ ॥ इतश्च यानि मेऽभूवन् गुणधारणजन्मनि । तद्यथा प्रथमो धर्मदेष्टा कन्दाभिधो मुनिः ॥ २९७ ॥
 कुलन्धरो वयस्यश्च भार्या मदनमञ्जरी । तान्यप्येषा भवचक्रेऽभ्रमयद्भ्रवितव्यता ॥ २९८ ॥ सोऽथ कन्दमुनिः
 कापि कृतमायः समाहृतः । अस्यैव विजयस्यान्तर्भूते हरिपुरेऽनया ॥ २९९ ॥ तत्र भीमरथो राजा सुमद्रा
 तस्य च प्रिया । समन्तभद्रनामा च तयोरस्ति तनूद्भवः ॥ ३०० ॥ ततः कुक्षौ सुमद्रायास्तया कन्दः प्रवेशितः ।
 क्रमाच्च निर्गतो जाता महामद्राभिधा सुता ॥ ३०१ ॥ समन्तभद्रो जग्राह गृहवासपराङ्मुखः । युवापि हि परिब्रज्यां
 सुघोषाचार्यसन्निधौ ॥ ३०२ ॥ क्रमादधीतनिःशेषसिद्धान्तं तं महामतिम् । स्वपदे स्थापयामासुर्गुरवो गुणवेदिनः
 ॥ ३०३ ॥ महाभद्रां च तां रविप्रभपद्मावतीसुतः । राजा गन्धपुराधीशः परिणिन्ये दिवाकरः ॥ ३०४ ॥
 देवात् तस्मिन् पञ्चत्वं गते सा व्रतमग्रहीत् । आत्रा समन्तभद्रेण सूरिणा प्रतिबोधिता ॥ ३०५ ॥ प्रवर्त्तिनीपदेऽ-
 स्थापि गीतार्था सा च सूरिभिः । विहरन्ती च सम्प्राप पुरे रत्नपुरेऽन्यदा ॥ ३०६ ॥ तस्मिन्मगधसेनाख्यः
 समस्ति पृथिवीपतिः । सर्वान्तःपुरसारास्य देवी नाम्ना सुमङ्गला ॥ ३०७ ॥ इतः सा तत्सुतात्वेन कृता
 मदनमञ्जरी । भवितव्यतया साभूनाम्ना सुललितेति च ॥ ३०८ ॥ उद्यौवनपि पुरुषद्वेषिणी सा नृपात्मजा ।

१ निर्गमे जाता ग० । २ महीपतिम् ग० । ३ साऽथ सू० क० ख० ग० घ० ।

बरं कमपि नेपेप विपण्यौ विहरौ ततः ॥ ३०९ ॥ तत्रायातां महामद्रां भुत्वा तामव वन्दितुम् । जग्मतुस्तौ
 सपुत्रीकौ हतौ देवीनरेन्दरौ ॥ ३१० ॥ वन्दित्वाप यथास्थान तयोरासीनयोः पुरः । सापि मद्रां महामद्रा विदधे
 चर्मदेयनाम् ॥ ३११ ॥ मोग्यादपुष्टमानापि स्फुटं मगवतीधवः । तत्र पूर्वमवस्तेहात् ताव सुललितावदत्
 ॥ ३१२ ॥ मयवस्था मया सातः ! सेव्य पादाम्बुजद्वयम् । तसो मामनुमानीहि येन यामि सहैतया ॥ ३१३ ॥
 ततः सुमद्वच्छारोदीधृ राज्ञे ! मा रुदः । करोस्वेतदियं माभ्यस्या विनोदोऽप्यमेव यत् ॥ ३१४ ॥
 स्वैय गृहस्थया किन्तु मगवत्वन्तिकेऽनया । दीधाप्रवर्णवार्णपि कार्यं नास्मदपृच्छया ॥ ३१५ ॥ महाप्रसाद
 इत्युक्त्वा ततः सुललितापि सा । प्रावर्णत प्रवर्णिन्या सार्द्धं विचरितु वराम् ॥ ३१६ ॥ कर्मोदियवद्वात् किन्तु
 कथ्यमानमपि स्फुटम् । सामाचार्यादिकं नैव पुण्यते किञ्चिदप्यसौ ॥ ३१७ ॥ आयातात्र महामद्रा पुरे शङ्ख-
 पुरेऽन्यदा । नन्दस्य भेट्टिनो वङ्गशालायामभ्युवास व ॥ ३१८ ॥ इतश्चात्र पुरे राज्ञा श्रीगङ्गर्भो मम मातुलः ।
 महामद्रामातृषसा कमलिन्यस्य च प्रिया ॥ ३१९ ॥ तपयाचितकादीनि सूर्यासि तनयार्चिनी । चङ्गे भूप्रिया
 सा च किमार्थः इह्यते न हि ? ॥ ३२० ॥ अवितर्क्यतया सोऽय कृतपुण्यः कुलन्धरा । वस्याः प्रवेष्टितः कुक्षौ हृष्टः
 स्वप्नोऽनया ततः ॥ ३२१ ॥ पुष्पः सुन्दराकारो मुखेनोऽग्रे प्रविष्टय मे । निर्गतस्य च गतः कापि नरेण सह केनचित्
 ॥ ३२२ ॥ स वारुण्यातस्तया मर्त्रे स्वप्नस्तेनोदितं ततः । माषी सुतस्ते किन्त्वाप्य गुरु स प्रवक्षिष्यति ॥ ३२३ ॥
 ततः कमलिनी तृष्ठा मासेऽद्यास्यास्वतीयके । चर्मकृत्ये दोहोऽभूद्भूपेन स च पुरितः ॥ ३२४ ॥ पूर्णे काले ततो

जातः सुतोऽथ नृपतिर्मुदा । जन्मोत्सवं पौण्डरीक इत्याख्यां चास्य निर्म्ममे ॥ ३२५ ॥ इतः समन्तभद्रोऽपि भगवान्
 जातकेवलः । अत्र चित्तरमोद्याने समेत्य समवासत् ॥ ३२६ ॥ पौरलोकोऽथ तं नन्तुं महाभद्रा च निर्ययो ।
 तमायातं सुललिता कथञ्चिद् बुबुधे न तु ॥ ३२७ ॥ वन्दिता देशनां श्रुत्वा स्वं स्वं स्थानं जनेष्वथ । गतेषु
 भगवानेवं महाभद्रामभाषत ॥ ३२८ ॥ आर्ये ! तावन्नुपसुतः पौण्डरीकः क्रमादसौ । भविष्यति हि मे शिष्यः
 प्रशस्यगुणभाजनम् ॥ ३२९ ॥ ततो राजकुलं गत्वा राजसुरसौ त्वया । प्रतिचर्यः प्रतिदिनं तत्पित्रोरनुवर्त्तनात्
 ॥ ३३० ॥ तथेति प्रतिपद्याथ तद्वचः सा स्वमाश्रयम् । ययौ तच्च गुरोर्वीक्यं विधातुमुपचक्रमे ॥ ३३१ ॥
 इतः सुललिता सापि विचरन्त्यन्यदाययौ । तत्र चित्तरमोद्याने स्त्रीन्द्रं तं ददर्श च ॥ ३३२ ॥ तमेवं च
 तदा पौराः पप्रच्छुर्यदसौ प्रभो ! । वर्धमानः पौण्डरीकः कीदृग् भावी नृपात्मजः ? ॥ ३३३ ॥ स्वरिरुचे क्रमादेप
 वर्द्धमानो भविष्यति । गुणानामेक आधरो रत्नानामिव सागरः ॥ ३३४ ॥ किञ्चैप जनितः कर्मपरिणामेन
 भूभुजा । शुभेन शुभया कालपरिणत्या च निश्चितम् ॥ ३३५ ॥ स्वयं च भव्यपुरुषः सुमतिश्चैप वर्त्तते । ततो
 योक्ष्यत एवायं सर्वैरपि गुणैः क्रमात् ॥ ३३६ ॥ यदि बालं बहूक्तेन भूत्वासौ मत्समो गुणैः । भविष्यत्य-
 चिरादेवै भवतां नयनोत्सवः ॥ ३३७ ॥ तच्छ्रुत्वा तेषु सर्वेषु पौरेषु मुदितेष्वलम् । दृष्यौ सुललिता सैवं विस्मया-
 पूर्णमानसा ॥ ३३८ ॥ सर्वज्ञ इव को ह्येष भावानाख्याति भाविनः ? । कथं वा पौण्डरीकस्य पित्रोर्नामविपर्ययम् ?

॥ ३३९ ॥ पौण्डरीकाभिधानोऽपि भूयर्चुरयमात्मवः । कथं वा मन्थपुरुषः सुमतिर्बोधि क्षसितः ? ॥ ३४० ॥ एन
 सन्देहसन्दोह तत्प्रत्यासि प्रवर्धिनीम् । स्वरूप सर्वभाषानां वेति प्रायज सा पतः ॥ ३४१ ॥ पर्यालोभ्येति पसति
 यत्सा सुललिता ततः । मनश्चिन्तिषमप्राधीन् महाभद्रां सविस्मया ॥ ३४२ ॥ उपायेनामुनेवास्या सुगथायाः
 धीबिनागमे । प्रीति संजनयामीति व्यायन्ती साप्यबोजवत् ॥ ३४३ ॥ तत्र चिखरमोषानं मगवान् भीसदा
 ममः । स्वया सुललिते ! मन्त्रे निन्त्रे नयनगोचरम् ॥ ३४४ ॥ यतो भूतमवधूमाविभावाभावमासनम् । कर्तुं स
 एव पचाधि ! पट्टिः कोऽपि नापरः ॥ ३४५ ॥ कर्मपरिणामकालपरिणत्यङ्गन्नमता । या पौण्डरीकमुद्दिश्य
 तेनोक्ता सापि सुन्दरा ॥ ३४६ ॥ विविधो पितरो बाधौ पतो यद्यपि जनिमनाम् । तथापि तत्त्वतस्तेषां तावेव
 जनकौ मतौ ॥ ३४७ ॥ तां विना हि न कोऽप्यन्यो विद्यमेतच्छरावरम् । धमः क्षणं पौण्डरीकस्यापि तौ जनकौ
 ततः ॥ ३४८ ॥ पौण्डरीकाभिधानोऽपि मन्थत्वाद् मन्थपुरुषः । सन्मतिस्वाद्य सुमतिः समारुपातश्च तेन सः
 ॥ ३४९ ॥ ततो धन्यासि कस्यापि ! कस्याणैकनिकेतनम् । सदायमा स मगवान् यया साध्याभिरुप्यत ॥ ३५० ॥
 मयापि च महामागे ! द्वायते वत्किमप्यवः । तस्य चरणांमोक्षसेवासंयनित फलम् ॥ ३५१ ॥ तदेव परमो
 वयुः पिता माता प्रसुरुरुः । सर्वेषामपि सत्त्वानामिति मन्त्रे ! विभाष्यताम् ॥ ३५२ ॥ अथावोषस्तुललिता
 ललिताक्षरया गिरा । सार्द्धं मगवता तेन मयापि कृत संस्तवम् ॥ ३५३ ॥ साधु साध्विति अस्पन्ती महामद्राव
 तां कुरुम् । तदभ्यर्च्येजनयत् सं च प्रणमय्य न्यवेद्यत् ॥ ३५४ ॥ विलोक्याद्भुतमाकारं तस्याकल्प्यं च

देशनाम् । बहुमानोऽभवद् भूपपुत्र्यास्तत्र सदागमे ॥ ३५५ ॥ अभ्यधाच्च महामद्रां कृतार्था भगवत्यसि । यस्याः
 परिचयोऽनेन पुरुषेण महात्मना ॥ ३५६ ॥ अहं तु मन्दभाग्यास्मि विश्वत्रितयबान्धवः । ददृशे यद् दृशाप्येष
 नेयन्तं समयं यया ॥ ३५७ ॥ स्वार्थैकनिष्ठतां मन्ये तत्रापि भगवत्यहम् । यया न दर्शितः कालमियन्तं भग-
 वानयम् ॥ ३५८ ॥ सम्प्रत्यपि ततो मेऽसौ दर्शनीयो दिने दिने । भवतीव भवाम्युच्चैर्येनाहमपि पण्डिता ॥ ३५९ ॥
 भवत्वेवमिति प्रोक्ते प्रवर्त्तिन्याथ तद्युता । चक्रे सुललिता नित्यं भगवत्पर्युपासनम् ॥ ३६० ॥ लङ्घिते मासकल्पेऽथ
 सूरिरूचे प्रवर्त्तिनीम् । क्षीणजङ्घाबलासि त्वं तिष्ठत्रैव ततोऽनघे ! ॥ ३६१ ॥ विहृत्य वयमन्यत्र कतिचिद्विचसान्पुनः ।
 भूयोऽप्यत्र समेभ्यामः प्रतिजागरणाय ते ॥ ३६२ ॥ विशिष्टालम्बनं युष्मत्प्रतिजागर एव नः । अस्यापि मासकल्पस्य
 करणेऽप्यत्र कारणम् ॥ ३६३ ॥ साधूनामन्यथा क्षेत्रे साध्वीभिः समधिष्ठिते । न विधातुं महाभद्रे ! मासकल्पोऽपि
 कल्पते ॥ ३६४ ॥ त्वया च प्रतिचर्योऽयं पौण्डरीको निरन्तरम् । ज्ञानभारमिहारोप्य निजं स्यां येन निर्भूतः ॥ ३६५ ॥
 इत्याख्यायान्यतो जग्मुर्विहर्तुमथ सूरयः । महाभद्रापि तच्छिक्षामादृता कुरुतेऽन्वहम् ॥ ३६६ ॥ पौण्डरीकोऽपि
 हि महाभद्रायां स्निग्धमानसः । यथोदितगुणोपेतः क्रमाद्यौवनमासदत् ॥ ३६७ ॥ विहरन्तोऽथ भूयोऽपि सूरयस्ते
 समाययुः । निनाय पौण्डरीकं च महाभद्रा तदन्तिके ॥ ३६८ ॥ भव्यत्वात्सुमतित्वाच्च भगवन्तं विलोक्य
 तम् । निशम्य देशनां तस्य राजभूर्मुमुदेऽधिकम् ॥ ३६९ ॥ क एष भगवानेवमप्राक्षीच्च प्रवर्त्तिनीम् । तस्य
 जैनागमे भक्तिं तन्वानारुह्यत साप्यदः ॥ ३७० ॥ अतीन्द्रियज्ञाननिधिः सुरासुरनतक्रमः । तत्त्वज्ञैर्भगवान् भद्र !

प्रोच्यतेऽसौ सदागमा ॥ ३७१ ॥ सारकाणामपि ज्योस्मि गणना क्रियते बुधैः । न तु गीः पतिरप्यस्य श्रुक्तो
 गणयितुं गुणान् ॥ ३७२ ॥ राजसुखुरयोनाथ यथैवं भगवत्सहस्रम् । आगमार्थं जिघृक्षामि पार्श्वेऽस्यैव विधानिह
 ॥ ३७३ ॥ महामद्रापि तद्वाक्यं सुप्रमाना न्यवेदयत् । तत्पित्रोस्तदभिप्रायं गत्वा सुत्वरमेव तम् ॥ ३७४ ॥
 ततस्तावपि सानन्दौ गत्वा भगवतः सुतम् । अर्पयामासतुभक्त्या सिद्धान्ताभ्यामहेतवे ॥ ३७५ ॥ पौण्डरीकस्तव
 स्तस्य पार्श्वे भगवतः सुधीः । सिद्धान्ततत्त्वमादत्ते गृहस्योचितमन्यहस्रम् ॥ ३७६ ॥ अपान्यदात्रैव वने मनोनन्दन
 नामनि । वैत्ये च सहस्रमध्यस्थे सूरौ तन्वति देवनाम् ॥ ३७७ ॥ महामद्रासुललितापौण्डरीकेषु तेषु च । तत्पुरो
 मिनिविष्टेषु मत्सैन्यतुमुल्लोडमवत् ॥ ३७८ ॥ युगम् ॥ तत्कर्णार्णयो तमाकर्ण्य आतापामिह पर्यदि । महामद्रा सुललिता
 पप्रच्छ किमिदं ननु ? ॥ ३७९ ॥ ज्ञाने नाहमिति तया प्रोक्तेऽव भगवानसौ । सुललितापौण्डरीकप्रबोधाया
 म्यवत् ताम् ॥ ३८० ॥ प्रह्लादविहाले ! मृग्येव किं न वेत्ति त्वमप्यदः ! । तावन्मनुजयत्पाक्या विख्याता यदियं
 पुरी ॥ ३८१ ॥ महामिदं हारुणोऽयं हनुमार्गं च विद्युतः । यत्र साम्प्रतमासीनाः सर्वेऽपि वयमास्महे ॥ ३८२ ॥
 कृपाता कर्मपरीणामनामा चात्र महीपतिः । विदिता काकपक्षित्यभिषा तस्य च प्रिया ॥ ३८३ ॥ संसारी
 बीषनामाय तस्करोऽयं सलोप्यकः । प्राप्य राज्ञेऽप्यितो दुराश्रयापैर्दण्डपाक्षिकैः ॥ ३८४ ॥ तदाश्रयाधुना
 हन्तुं पापिपञ्जरनामकैः । वक्ष्यस्वानं स तेजोरो हनुमार्गेण नीयते ॥ ३८५ ॥ नीपमानस्य तस्यायं दिग्भिन्न
 प्रतिसंज्ञकः । भूयते विरहितो बालिस्तुलस्तुमुल्लोडने ॥ ३८६ ॥ मृग्या सुललिता सा च तामुवाच प्रवर्णिनीम् ।

महाभद्रा नहि प्रज्ञाविशाला भगवत्यसि ॥ ३८७ ॥ पुरं शङ्खपुरं चैतद्विरुधातं न तु सा पुरी । वनं चित्तरमं चेदं
हृदुमार्गस्तु नैव सः ॥ ३८८ ॥ श्रीगर्भश्चात्र नो कर्मपरिणामो महीपतिः । कमलिन्यस्य नो कालपरिणत्यभिधा
प्रिया ॥ ३८९ ॥ तत्किमित्येव भगवान् समाख्याति ? निवेदय ? । अपूर्वमिव मे सर्वमिदं हि प्रतिभासते ॥ ३९० ॥
प्रोचेऽथ भगवानेवं परमार्थं न बुध्यसे । वत्सेऽहृहीतसङ्केता यतस्त्वमसि सर्वथा ॥ ३९१ ॥ स्थिरा भव ततो
येन भवत्यपि शनैः शनैः । पृष्टमर्थमिमं नून सर्वमप्यवभोत्स्यते ॥ ३९२ ॥ ही ममाप्यपरं नाम कृतं भगवते-
त्यथ । चिन्तयित्वा सुललिता बाहं हृदि विसिम्बये ॥ ३९३ ॥ विज्ञातसूत्रिवाक्यार्था महाभद्रा त्वचिन्तयत् । पापः
कोऽप्येष निर्दिष्टः प्रभुणा नरकंगमी ॥ ३९४ ॥ ततः सा जातकारुण्या भगवन् ! कथमप्यसौ । शक्यो मोच-
यितुं चौरौ नवेति प्रभुमभ्यधात् ॥ ३९५ ॥ प्रभुरप्येवमाचख्यावार्ये ! त्वदवलोकनात् । मत्समीपागमाच्चास्य
मोक्षोऽवश्यं भविष्यति ॥ ३९६ ॥ महाभद्राह याम्यस्याभिमुखं भगवन्नहम् । गच्छेति प्रभुणा प्रोक्तं मत्पार्श्व-
मियमाययौ ॥ ३९७ ॥ सदागममिमं भद्र ! शरणं शरणं श्रय । इत्युक्त्वा चाहमानीतो भगवत्पार्श्वमेतया
॥ ३९८ ॥ ददृशे पर्वदा चैवं तस्कराकारधारकः । मयापि शरणत्वेन प्रपन्नो भगवानसौ ॥ ३९९ ॥ प्रभुणा-
श्वासितश्चाहं नष्टास्ते राजपूरुषाः । पृष्टस्त्वयाहं वृत्तान्तं कथितोऽसौ मया तव ॥ ४०० ॥ भगवत्प्रभृतीनां
च वृत्तान्तो विदितोऽप्यसौ । स्वसंवित्तिनिमित्तं ते मया भद्रे ! निवेदितः ॥ ४०१ ॥ येनायं सत्यमेवाख्यातीति
सर्वत्र जायते । प्रत्ययस्ते मदाख्याते तत्तेऽभूत् प्रत्ययोऽधुना ? ॥ ४०२ ॥ साह बाढमभूदात्मगोचरः केवलं

पदि । अनुसुन्दरचक्री त्वं तत्कथ्य शौररूपमृत् ॥ ४०३ ॥ स प्राह युवयोर्मद्रे ! प्रतिबोधनहेतवे । तस्करस्य
 मया रूपं विदधे बहिरप्यदः ॥ ४०४ ॥ पतोऽश्वमान्तर शौर्यमुद्दिश्य भवतां पुरः । प्रमुष्माकृपातः संसारि
 वीवनामा मलिन्मुषः ॥ ४०५ ॥ ततोऽस्यां महाभद्रायां गतायां समुखं मम । तदर्धनाम्ब संज्राते प्रबोधे चिन्तितं
 मया ॥ ४०६ ॥ वेति प्रह्लादिशालेयं महाभद्रा दि पथपि । इदं भगवदादिष्टं तस्करस्य ममान्तरम् ॥ ४०७ ॥
 तथापि गजमप्यस्य वेति ब्यतिकरस्य न । सुललिता साज्जरीतसङ्केताद्यापि निम्बितम् ॥ ४०८ ॥ युग्मम् ॥
 ततो विनोदय मां चक्रवर्तिकपमृत्त मुद्यम् । तदागमवचस्यस्या विसंवादो भविष्यति ॥ ४०९ ॥ किञ्चाय पौण्ड
 रीशोऽपीरघमेव प्रतिमोत्स्यते । यतोऽप्रो भग्यपुरुषः सुमतिद्यापि वर्धते ॥ ४१० ॥ विचिन्त्येत्यन्तरङ्गात्मस्वरूपा
 वेदकं मया । रूपं कैकियसङ्गम्येदृग् विदधे बहिरप्यदः ॥ ४११ ॥ ततः सुललिता प्राह कीदृक् तवोर्यमान्तरम् । यस्तुत
 भवता । तत्र कव चेदृग् विदम्बना । ॥ ४१२ ॥ वेति स्वस्य परेषां व क्व वा बरित भवान् ? । तदतस्तकथ्यतां
 सर्वं चक्रवर्ती ततोऽदत् ॥ ४१३ ॥ अन्त्यग्रेवैयकाणावत् सुकच्छविशेषेऽमवम् । क्षेमपुर्यां युगचरनलिनी
 भोजुसुन्दरः ॥ ४१४ ॥ अत्रान्तरे महाप्रोभप्रभुल्लानखिलानपि । इत्थं प्रोत्साहयामास मद्रे ! सा भवितव्यता
 ॥ ४१५ ॥ सम्यग्दर्शनदूरस्थो यावदेवोऽनुसुन्दरः । यतर्ज्यं तावदेवात्र यूय मोः ! स्वार्थसिद्धये ॥ ४१६ ॥
 अन्वया प्राप्य तं कापि परिपोष्य निब बलम् । भवतां प्राग्बदेचार्यं बाधाकारी भविष्यति ॥ ४१७ ॥ ततश्च
 वेष्टितो विषग् वात्यावारम्य तेरासम् । विस्मृताशेषसङ्गधुः पुनस्तन्मयतां गतः ॥ ४१८ ॥ कौमारे बौबने

चक्रवर्तिन्वे च ततो मया । मांसाशनसुरापानाद्यकृत्यं किं व्यधायि न ? ॥ ४१९ ॥ एवं च वर्तमानेन मया ते
भावशत्रवः । विस्मृत्य पूर्ववृत्तान्तं बन्धुबुद्ध्यावधारिताः ॥ ४२० ॥ तैः प्राप्तप्रसरैश्चित्तवृत्तिर्मलिनिताथ मे ।
चारित्रधर्मराजस्य निरुद्धं चाखिलं बलम् ॥ ४२१ ॥ तिरोहितं च तत् क्षान्तिमुख्यान्तःपुरमान्तरम् । जातं कर्म-
परीणामराज्यं पापोदयोऽस्फुरत् ॥ ४२२ ॥ विस्फूर्जितं महामोहसैन्यं स्वस्वपुराणि च । संस्थापितानि पूरेणान्वहत्
सिन्धुः प्रमत्तता ॥ ४२३ ॥ तद्विलसितमुख्यानि सज्जितान्यखिलानि च । किं बहुक्तेन सामग्री सर्वा साभूत्पुनर्नवा
॥ ४२४ ॥ पर्यालोचेऽथ विषयाभिलाषः स्वानमाषत । भो ! भो ! सर्वे महीपालाः ! संचिन्तयत मद्बचः ॥ ४२५ ॥
मन्दादरात्पुरा नाशं वीक्ष्य तादृक्षमात्मनः । मन्दादरो न युक्तो वः साम्प्रतं कर्तुमत्र भोः ! ॥ ४२६ ॥ दृष्टदाहास्ततो
यूयं यतन्वमधुना तथा । नित्यं निष्कण्टकं राज्यं शुष्माकं जायते यथा ॥ ४२७ ॥ ते प्रोचुरिष्टतद्वाक्याः किमत्र
क्रियते पुनः ? । सचिवोऽप्यम्यधादेतदेतच्च क्रियतामिह ॥ ४२८ ॥ ततस्तदुपदेशेन प्रोत्साह्य स्वयमेव तैः । ग्राहि-
तोऽहमिति प्राज्यं वर्गणाभिर्विनिर्मितम् ॥ ४२९ ॥ द्रव्यजातमकुशलनामकं क्षेत्रसंस्थितम् । तस्य कर्ममपरीणाममही-
पालस्य सुन्दरि ! ॥ ४३० ॥ युग्मम् ॥ ततस्तैस्तस्करत्वेन ज्ञापिते मय्यसौ नृपः । प्रोचे यथा विडम्ब्यैष
माय्यतां पापिपञ्जरे ॥ ४३१ ॥ तन्निशम्य महामोहादिभिः सर्वैः प्रमोदिभिः । परिलिप्तः कर्ममलभस्मना
चर्चितस्तथा ॥ ४३२ ॥ राजसैर्गैरिकहस्तैर्मणीपुण्ड्रैश्च तामसैः । रागकल्लोलमालारूपकणवीरस्रजार्चितः ॥ ४३३ ॥
विडम्बितः कुविकल्पततिशरावमालया । पापातिरेकपिटकखण्डेन च विनाटितः ॥ ४३४ ॥ आरोपितोऽसदाचाराभिधे

महति रासमे । बदाङ्गुललोप्यम स्वरूपगलकन्तले ॥ ४३५ ॥ दुष्टाश्रयादिभिर्यूपुरुषैः परिवेष्टितः । कपायाभि
षट्भिर्माना तृप्तैरङ्गुलीकृतः ॥ ४३६ ॥ अम्बादिभोगिणिरसदिग्दिग्मन्वनिलयितः । पादलोकाविलासाख्यदुर्दा
न्तरसिवाकृतः ॥ ४३७ ॥ महापिपेहहृणाङ्गुमागोबाह स्वनीहताम् । वर्धनच्छयना निःसारितो वष्यद्युव प्रसि
॥ ४३८ ॥ सप्तभिः कुलकम् ॥ तैरानीतस्य देष्टेऽत्र युष्माभिर्यम स भुतः । सैन्यकोलाहलो यावन्महामद्रा
बगाम माम् ॥ ४३९ ॥ इतथाह उवा पथात् त्यक्त्वा सैन्य स्वलीलया । सम्प्रापमिदसुधान रात्रवल्लभवेष्टितः
॥ ४४० ॥ ततो वनधिय द्रष्टुमुषीर्ज्वेन महेमतः । आगच्छन्ती मया मन्त्रे ! महामद्रा विलोकिता ॥ ४४१ ॥
ततोभस्वो प्राग्मनाभ्यासाद् बहुमानोऽभवन्मम । एषापि मयि सस्नेहा मास्पृहाप्यमकदृ सुखम् ॥ ४४२ ॥
मया नमस्कृता वक्ता धर्मलामाक्षिण ततः । बेराग्यकारिणो मयापुपदेयानसौ वदौ ॥ ४४३ ॥ जातिस्मरणमस्याद्य
जज्ञे मदबलोकृतात् । ततोऽपि बावचिन्वान विशुदाण्यवसायतः ॥ ४४४ ॥ तद्वक्ताव विदुद्वारममत्पूर्वमववेष्टिता ।
विदेवादुपदेवान्मे यावदेवा प्रपच्छति ॥ ४४५ ॥ तावन्मार्गे द्विपद्वर्गे निर्भिष प्रतिरोचकम् । सम्यग्दर्शनसदृशो
मत्समीपमुपेयतुः ॥ ४४६ ॥ पुगमम् ॥ ततो ममापि समभूरीहापोह प्रकुर्वतः । जातिस्मृतिस्त्वयास्मार्पमवस्था
नम् ॥ ४४७ ॥ ततोऽप्युपाययो प्रौढशुभभावस्य मेऽन्तिहम् । सद्योवभिप्रमयचिनिर्दिष्टात्मविरोधि
नम् ॥ ४४८ ॥ ततो दृष्टा मयासंख्या द्वीयाक्षिषस्त्वमवास्तथा । स्मृतं सर्वं मृतं सिंहाचार्यकालोत्तरीकृतम्
१. 'चारिणीम्' क० ख० ग० घ० । २. नुतं ता० ।

॥ ४४९ ॥ निर्म्मलाचार्यनिर्दिष्टः परिस्फुट इवात्मनः । समस्तोऽपि हि संसारविस्तारो विदितस्तथा ॥ ४५० ॥
 बहिरप्यथ पूर्वोक्तहेतुना चौरूपमृत् । महाभद्रायमेतोऽत्र समायामहमायौ ॥ ४५१ ॥ ततश्च त्वां सुललिते !
 ज्ञात्वा मदनमञ्जरीम् । पूर्वस्नेहात् कृपातश्च तत्प्रबोधनहेतवे ॥ ४५२ ॥ प्रभुप्रसादाद्विज्ञात मया मकलमग्न्यदः ।
 एवं सदागमे प्रीतिं तवोत्पादयता मया ॥ ४५३ ॥ पण्मासकथनीयोऽपि प्रमोदं प्रसादतः । त्रियाम्भ्यं निज-
 भवप्रपञ्चोऽयं निवेदितः ॥ ४५४ ॥ विशेषकम् ॥ भद्रे ! तदीदृक् तच्चौर्यं तत्रेदृक् च विदुम्यना । अहमेवं न वृत्तान्तं
 वेचि स्वस्य परस्य च ॥ ४५५ ॥ निशम्येदं सुललिता भृगं हृदि विसिगमिषे । किञ्चिद्विज्ञातमात्रार्थः पौण्डरीकोऽ-
 ब्रवीदथ ॥ ४५६ ॥ किमार्य ! चित्तवृत्तौ ते वर्तते साम्प्रतं पुनः । ततोऽनुसुन्दरः प्राह ममारुर्ण्य मुन्दर !
 ॥ ४५७ ॥ यावत्संवैगमापन्नः प्रारब्धो निजचेष्टितम् । निवेदयितुमित्यं भोः ! पुरतो भगतामहम् ॥ ४५८ ॥
 तावच्चारित्रधर्मोऽसौ स्वसैन्यपरिवारितः । प्रस्ताव इति विज्ञाय चलितो मम संमुखम् ॥ ४५९ ॥ तेन चागच्छ-
 तानन्दि पुरं सात्त्विकमानसम् । विवेकाग्रप्रमत्तत्वशिखरादि च सञ्जितम् ॥ ४६० ॥ आगच्छतश्च मार्गोऽस्य
 महामोहादिभिः सह । लग्नमायोधनं तच्च दृष्टं प्रत्यक्षतो मया ॥ ४६१ ॥ ततः मद्बोधयुक्तेन सम्यग्दर्शनसंयुता ।
 जयी चारित्रधर्मोऽसौ मयावष्टम्भितोऽभवत् ॥ ४६२ ॥ ततश्चादाय तत्तमत्र धान्त्याद्यन्तपुरं मम । मुद्रितः
 सपरिवारः स मदन्तिकमाययौ ॥ ४६३ ॥ महामोहादयस्ते तु लीनास्तस्थुर्मृतोपमाः । चित्तवृत्तानिदं भद्र ! वर्जते

मम सायप्रतम् ॥ ४६४ ॥ किञ्च वीक्षां अगहन्यां प्रपद्यन् विनवेक्षिताम् । अधुना पोषणीयोऽसौ बहुवर्गो
मयान्तरः ॥ ४६५ ॥ बद्धमेवं स तर्षीरूपं संहृत्य वैक्रियम् । निज स्वामाधिकं चक्रिरूपमाधिरमावयत्
॥ ४६६ ॥ तत्कालाद्यतमामन्वामात्मानालोच्य चक्रमुत् । सोऽयं न्यवेक्ष्यप्राज्ये निवपुत्र पुरन्तरम् ॥ ४६७ ॥
विनार्पनादिष्ठत्येव कृते भीगधर्मभूषणि । तत्राद्यमाय चक्रे च सर्वपादुचितक्रियाम् ॥ ४६८ ॥ भिल्लितायां
पुना पर्यपुञ्जते च सहोत्सवे । चक्रिणं सुललिता दृष्ट्वा पित्रे वमत्कृता ॥ ४६९ ॥ अथ चक्रपर्ययिते वीक्षां
प्रपातु प्रोषते गुरौ । चक्री सुललिता मूषोऽप्युत्कृष्टोऽन्वयात् ॥ ४७० ॥ मन्ये सुललिते ! बोधस्तथापि
न मानसे । संवाणे वर्णसे मुग्धे ! येनैव चकितेवणा ॥ ४७१ ॥ त्वद्रोचार्थं मया ह्येव तपहृत्तान्तसंकला । मय
प्रपञ्चो निमग्नः सक्तीयः परिकीर्तितः ॥ ४७२ ॥ तवर्धनमपि भुत्वा गाढनिर्वेदकारणम् । न चेत् त्वं प्रतिबुद्धासि
नास्तुपायस्त्वतोऽपरः ॥ ४७३ ॥ सत्य पापायकस्यासि सत्य काङ्क्षुकोपमा । नेपथाप्यमवद् यस्या निर्वेदो
मयचारके ॥ ४७४ ॥ त्वोऽद्यापि प्रबुध्यस्व तस्य मा ह्यस्य चालिके ! । येनाय जायते सर्वः सफलो मे परिग्रमा
॥ ४७५ ॥ अत्रान्तरे पीण्ढरीक्षो मूर्च्छया न्यपतद् मुनि । तन्मातापितरौ पर्णालिकाभूदयाङ्गला ॥ ४७६ ॥
बाधुदानादिना सकृद्वेत्तना स्मेरलोचना । सोऽयं स्व पितरं प्राह भूषतां तात ! महत्तमः ॥ ४७७ ॥ चौररूपमुत्ता
नेन चक्रिणा प्रमण्य निग्रम् । एवं त्वदागतेरासीद्विदमिव द्युसितम् ॥ ४७८ ॥ ततो मेऽनुज्ज्वमानस्य विकृत्योऽ-

भूतदेवशः । महाभद्रामिमां पृष्ठा भोत्स्ये भावार्थमस्य यत् ॥ ४७९ ॥ यावतेमां सुललितां शिष्यमाणां निशम्य
 मे । जज्ञे कश्चिदनाख्येयो हर्षो जातिस्मृतिस्तथा ॥ ४८० ॥ भूतपूर्वोऽहमेतस्य सुहृन्नाम्ना कुलन्धरः । श्रुतो
 भवप्रपञ्चोऽस्य तदा निर्मलस्वरितः ॥ ४८१ ॥ ततोऽनेन स एवायमेवमाख्यायत्यतोऽधुना । बुद्धितो मम सन्देहो
 विरक्तं च भवान्मनः ॥ ४८२ ॥ ततो मामनुजानीत येनाहममुना सह । दीक्षां गृह्णामि तच्छ्रुत्वा कमलिन्यरुदत्प्रसूः
 ॥ ४८३ ॥ प्रोचे श्रीगर्भराजोऽथ मा रोदीर्देवि ! यत्सुतः । स्वप्नसूचितजातोऽयं धर्मं साधयिता ध्रुवम् ॥ ४८४ ॥
 तन्नास्य धारणं युक्तमावयोः किन्तु युज्यते । अनुव्रजनमेवास्य निर्मिथ्यस्नेहसूचकम् ॥ ४८५ ॥ बालश्चेत् कुरुते
 धर्ममेव भोगसुखोचितः । ततः किं युज्यते स्थातुमावयोर्भवचारके ? ॥ ४८६ ॥ देव्युचे देव ! चारुक्तं प्रतिभात-
 मिदं मम । ततोऽनुज्ञाय तौ पुत्रं दीक्षामादातुमुद्यतौ ॥ ४८७ ॥ तदा च द्राचितात्यर्थमनुसुन्दरभाषितैः ।
 ससंभ्रमा च तद्वीक्ष्य पौण्डरीकादिचेष्टितम् ॥ ४८८ ॥ कृताञ्जलिः सुललिता महाभद्रामभाषत । किं मयाद्यं
 पुराकारि येन जाताहमीदृशी ? ॥ ४८९ ॥ युग्मम् ॥ धन्योऽयं पौण्डरीकस्तु क्षणसात्रेण योऽभवत् । विज्ञात-
 सर्वभावार्थः प्रसङ्गश्रवणादपि ॥ ४९० ॥ साक्षादुद्दिश्य मामेव कथ्यमानमपि स्फुटम् । अहं पुनर्न जानेऽत्र भावार्थं
 पशुसन्निभा ॥ ४९१ ॥ तदिदं मे महाभागे ! स्वयं यद्वा सदागमम् । पृष्ठा कथय निःशेषं कस्य पापस्य जृम्भितम् ?
 ॥ ४९२ ॥ ततस्तां तादृशीं हृष्ट्वा बाष्पपूरितलोचनाम् । कृपावेशवशादेवमब्रवीदनुसुन्दरः ॥ ४९३ ॥ स्वदुःकृतस्य

१ °यतेऽधुना क० ग० घ०, °यितोऽधुना ख० । २ पुण्ड० क० ख० ग० घ० ।

चित्राशा सुगन्धे ! यद्यस्ति ते ततः । अहमेव तदाकृपाभि भूयतां सादरे त्वया ॥ ४९४ ॥ तावन्मदनमञ्ज्वर्या
 सुस्या संजातमावया । मयस्या जगुदे दीक्षा विधिषत् पाळिता च सा ॥ ४९५ ॥ केवल तव सभासा तदा युर्मुदि
 रीहसी । क्रियतां कार्यमेवात्र रोलेन षडुना क्रिमु ! ॥ ४९६ ॥ ततस्ते कुरुषे नैव स्वाभ्यायतुसुलस्तदा । केवल
 समभूविष्टा निद्रा मौनव्रतं सया ॥ ४९७ ॥ न च ते सत्र संवातोऽग्निनिवेद्यो महान् इदि । यतो न प्रत्यनीकत्व
 द्वातनानवतां कृतम् ॥ ४९८ ॥ ततोऽनया लघीयस्या भुताष्टातनया तदा । स्वया सुललिते ! कर्म समुपाश्रित
 मीहयम् ॥ ४९९ ॥ आन्तासि यत्प्रभावेवासंख्य फाल मवार्यवे । एषविधा च जातासि जडपीरघुनापि हि
 ॥ ५०० ॥ किञ्च पूर्वमनाम्पासो याति जन्मान्तरेष्वपि । पुरुषेष्टेपिणी येनेहापि जातासि पूर्ववत् ॥ ५०१ ॥
 अत एव सखीमिस्त्व प्रहृष्यररता सती । ब्राह्मणीस्युदिता तत्किं प्रत्ययस्ते मिलत्यसौ ! ॥ ५०२ ॥ सा जगाद
 मबद्धास्व किं नो मीळति ! किंन्वहम् । मावतोऽन्वनिर्भाषापि वर्येष्ट माग्यवर्दिता ॥ ५०३ ॥ इत्युक्त्वाभूनि
 वर्यन्ती तां जयादानुसुन्दरः । मा विपीयानवे ! क्षीणप्राय तत् कर्म तेऽपुना ॥ ५०४ ॥ सदागममिम मत्स्या
 सम्यगाराधयानवे ! । अज्ञानतिमिरर्धमसूयो हि मगवानयम् ॥ ५०५ ॥ एषविधैस्तवस्त्वस्य वचनैः पयनैरिव ।
 सन्पुयितः प्रवङ्गवे तस्याः संवेगपावकः ॥ ५०६ ॥ ततः सदायमो ह्येव इति शुद्धा निपत्न सा । सुरैः समन्त
 मद्रस्य पदयोरम्यवाप्ति ॥ ५०७ ॥ अज्ञानपङ्कमनाया जगभाष ! सदागम ! । स्वमेव मन्दभाग्याया ममो

१ किं पुनः ता० । २ "मा चापाणि वर्ये मा" क० ।

सारणवत्सलः ॥ ५०८ ॥ शरणं त्वं महाभाग ! त्वं स्वामी त्वं च मे पिता । तदेव विमलो नैथ ! क्रियतां किङ्करो
 जनः ॥ ५०९ ॥ एवं वदन्त्याः संवेगात् तस्याः कर्मश्रुट् बहु । जज्ञे पादप्रणताया एव जातिस्मृतिस्ततः
 ॥ ५१० ॥ समुत्थाय पपाताथ सानुसुन्दरपादयोः । भद्रे ! किमेतदेवं च ? तेनोक्ता प्रत्यभाषत ॥ ५११ ॥
 यत्प्रभोर्भवतश्च स्यात् प्रसादात्तदभून्मम । यतो जातिस्मृतिर्जाता त्वद्वचोनिर्णयस्तथा ॥ ५१२ ॥ विरतं भव-
 वासाच्च मच्चित्तं चक्रयथावदत् । आर्येऽसावनुगृह्णाति स्वभक्तं भगवान् ध्रुवम् ॥ ५१३ ॥ यतोऽहं प्रभुणानेन नरकं
 प्रति गाम्भुकः । भावचौर्येण बद्धोऽपि साक्षादेवं विमोचितः ॥ ५१४ ॥ कुच्छ्रेण किल बुद्धाहं मन्दभाग्येति चिन्तया ।
 न चावभावना कार्या त्वया भद्रे ! स्वगोचरे ॥ ५१५ ॥ यतोऽहमपि तैः पूर्वमकलङ्कादिभिस्तदा । न बोधितो
 यदासीन्मे प्रबलं भूरिपातकम् ॥ ५१६ ॥ यदा ह्यस्य विलीयेत पापं कालादिहेतुभिः । जीवस्तदा प्रबुध्येत गुरवः
 सहकारिणः ॥ ५१७ ॥ प्रोचे सुललितापीदं सत्यमेवार्थ ! केवलम् । प्रतिपन्नं मया पित्रोरेतदस्ति स्वकीययोः
 ॥ ५१८ ॥ दीक्षानामापि यद् ग्राह्यं नाननुज्ञातया मया । तदार्थ ! तत्कथं भावि ? चक्रवर्त्ती ततोऽभ्यधात्
 ॥ ५१९ ॥ मा भैषीरागतावेव भद्रे ! स्तः पितरौ तव । अत्रान्तरे च तौ तत्रैवायातौ सपरिच्छदौ ॥ ५२० ॥ ततो
 नत्वा जिनं स्वरिं साधूंश्चक्रधरं तथा । पुत्र्या कृतानतिरूपाविश्वन्मगधसेनराट् ॥ ५२१ ॥ सुमङ्गलापि विहितसमस्त-
 प्रतिपत्तिका । सुतामाश्लिष्य तत्पार्श्वे निषध च जगाद ताम् ॥ ५२२ ॥ वत्से ! समुत्सुकत्वेन तव दर्शनलालसौ ।

१ शरणस्त्वं ग० । २ नाम क्रि० क० ख० ग० घ० । ३ तद्वचो० ता० । ४ तत्रा० ता० क० ख० घ० । ५ भूपोऽवि० ग० ।

आशो राज्य परित्यज्य त्वत्समीपमुपागतौ ॥ ५२३ ॥ कठोरद्वयत्वेन हृद्या पार्श्वेपि नावयोः । इयस्कात्
 त्वया बन्धे । ततः मुक्तलितावयत् ॥ ५२४ ॥ अम्ब ! किं बहूनोक्तेन मां प्रत्येष पथास्थितः । युवयोः स्नेह
 मन्त्राभौ नूनं व्यक्तीमविष्यति ॥ ५२५ ॥ यदि मां गृह्णती दीक्षां नाशुना वारयिष्यथाः । युवामपि मया सार्द्धं
 यदि पैनां गृहीष्यथाः ॥ ५२६ ॥ तच्छ्रुत्वा ग्राहं यगवसेनराजः सुमङ्गलाम् । विदधे सुलवचो नो देवि ! प्रागेव
 वरमयत् ॥ ५२७ ॥ सुष्टपपरमार्थेयमपुना वर्चते ध्रुवम् । अस्या वचनविन्यासोऽपरया कथमीदृशः ? ॥ ५२८ ॥
 पुक्तेन यतादानमात्रयोरनया सह । स्नेहब्रह्मकथेवदि प्राप्स्यल विज्ञेयतः ॥ ५२९ ॥ तद्वाक्ये प्रतिपद्ये च राजा
 हृदा तदारमन्त्रा । महाग्रमाद् इत्युक्त्वा द्वयोरप्यपतत्पदोः ॥ ५३० ॥ संक्षेपावय वक्ष्यादिवृचान्तं कथिते तथा ।
 चिन्तितो जातमाचौ तौ चरि दीयामयाचवाम् ॥ ५३१ ॥ तथा मगवसेनेन भीमकर्मेण च बृहदा । निब पुरन्दरायैव
 राज्यं शस्तवत्वाप्तिनम् ॥ ५३२ ॥ ततो निर्वर्तिताक्षेपकृत्यानि विधिपूर्वकम् । महेन मदवा चरिस्थानि सर्वाण्य
 दीदयत् ॥ ५३३ ॥ जिघां वरवाय गुरुमिर्विमुदाः स्वायय ययुः । महाभद्राशुताः सारव्यः स्वयमेव जनाः पुनः
 प्र५३३॥ वयादिन्योऽपि तद् ब्रह्मा गुरोः भुक्त्वा च वृक्षनाम् । शक्तोऽहं नति मत्स्येय गतो भीपान्तरे तदा ॥ ५३५ ॥
 मवानुमुन्दरहनिः तुदलेऽपतया निधि । वारुणोपद्रममेपी दान्तमोहा क्रमावयून् ॥ ५३६ ॥ ब्राह्मन् मगवदा
 देवान्तेन वस्याय माचवः । तस्मा पात्रे तदानीं च तस्मापुञ्जं सुपाप्यत ॥ ५३७ ॥ विमाने सोऽय सर्वाधि
 मित्रे यथा महर्दिकः । अपर्णित्रद्रुपापमापुक्तिद्वन्द्वमवत् ॥ ५३८ ॥ तज्ज्वात्वा मिमिते प्रातः भीसुचे

विधिनात्यजन् । तदङ्गं साधवस्तस्य कृतार्चां च नरामरैः ॥ ५३९ ॥ एष मे धर्मदायीति पूर्वस्नेहाच्च किञ्चन ।
 शोचन्तीं तां सुललितां प्रत्यूचुरथ स्त्रयः ॥ ५४० ॥ आर्ये ! न शोचनीयोऽसौ महामागोऽनुसुन्दरः । येनैकदिन-
 मात्रेण साधितं स्वप्रयोजनम् ॥ ५४१ ॥ यथा पापभरं कृत्वा प्रवृत्तो नरकं प्रति । यदि गच्छेत्तथैवात्र ततः शोच्यो
 भवेदसौ ॥ ५४२ ॥ यः पुनः प्राप्य सद्धर्मं निर्दूय निजकल्मषम् । सर्वार्थसिद्धे सम्प्राप्तो नासौ शोकस्य गोचरः
 ॥ ५४३ ॥ अन्यच्चायं ततश्च्युत्वा पुष्करार्द्धस्य भारते । अयोध्याधीशंगान्धारतनयः पद्मिनीभवः ॥ ५४४ ॥
 भूत्वा नाम्नान्मृतसारो दीक्षां चादाय शुद्धधीः । विपुलाशयगुर्वन्ते करिष्यति चिरं तपः ॥ ५४५ ॥ युगम् ॥
 चितवृत्तौ ततस्तस्य क्षान्त्याद्यन्तःपुरं पुनः । तच्च चारित्रधर्माद्यं सैन्यमाविर्मविष्यति ॥ ५४६ ॥ ततस्तत्पालयन्
 राज्यं विद्विषस्ताम्रिहत्य सः । आरूढः क्षपकश्रेण्यां केवलालोकमाप्स्यति ॥ ५४७ ॥ कृत्वाथान्ते समुद्रघातं शैलेशीं
 प्राप्य च क्रियाम् । हत्वा शेषान् द्विषस्तांश्च गन्तायं पुरि निर्वृतौ ॥ ५४८ ॥ निजवान्धवसम्पूर्णः सिद्धान्तचतुष्टयः ।
 तत्र चैष सदाकालं मोक्ष्यते राज्यसत्फलम् ॥ ५४९ ॥ इतश्च तेन सा त्यक्ता तदानीं भवितव्यता । महामोहवले
 क्षीणे शोकमेवं करिष्यति ॥ ५५० ॥ दुर्बुद्ध्या बत जातैवमहं भग्नमनोरथा । महामोहवलेऽभूवमध्रुवे या कृतादरा
 ॥ ५५१ ॥ यद्वा ममापि को दोषो ? रुढेयमपि वैतिनी । यन्मुह्यत्येव लोकोऽयं समस्तः स्वप्रयोजने ॥ ५५२ ॥
 एवं निश्चित्य साशेषलोकं व्यापारयिष्यति । तदेवं सति शोच्योऽयं न महात्मानुसुन्दरः ॥ ५५३ ॥ तच्च श्रुत्वा

१ गन्धा° ग० । २ सारं भो° ता० । ३ वर्तनी ता० ख० । ४ ते च लो° ग० । ५ ंबं लोकं ता० ।

सुमलिता आता शोकविषर्जिता । परितुषाण ते सर्वे पौण्डरीकादिसाधवः ॥५५८॥ तर्पासि नानारूपाणि स्वारसनः
हृदिदेवते । चक्रे सुलसिता साय सर्वदा गुर्वनुबया ॥ ५५५ ॥ इतम पीण्डरीकोऽपि गीतार्थः समभूत् क्रमात् ।
पप्रच्छ देवमन्त्रेभ्यः हरिं विरचिताञ्जलिः ॥ ५५६ ॥ मदन्त ! द्वादशाङ्गस्य किं सारमिति कथ्यताम् ? । हरिः
शोभाय सारोऽयं ध्यानयोगः सुनिर्मलः ॥ ५५७ ॥ मूलोपगुणाः सर्वे सर्वा देय बहिष्किया । सुनीनां भावकाणां
सारपते ॥ ५५९ ॥ तच्छ्रुत्वा पुनरप्याह पौण्डरीकमहाह्वनिः । अहिसादिविद्वदेन सोऽनुष्ठानेन
॥ ५६० ॥ ततो मे स्वं स्वमाभित्य मतं तेरप्यनेकधा । परं तत्त्वमिह ध्यानयोग एव निवेदितः ॥ ५६१ ॥
तत् किं सर्वेभ्यः हे तीर्थ्या मवेयुर्मोक्षसाधकाः ! । ध्यानयोगेन यथेय सारा हरिरसावदत् ॥ ५६२ ॥ आर्ये !
इदमेवसमानकाः । जिनसद्वैद्यकाक्षस्य पञ्चब्राह्मिणो मताः ॥ ५६३ ॥ एते हि तीर्थ्या सर्वेऽपि
मत्स्येकः संहितासदा दिव्यदानी महाभिरुग् ॥ ५६५ ॥ तद्वत्तः पतिपयन्ते केचिन् धन्यतमा जनाः । अवन्यत्वेन
कश्चिन्न न तदाकर्ण्यपमस्यपि ॥ ५६६ ॥ निजेभ्यः स च शिष्येभ्यो व्याकथानं कुरुते सदा । ततोपश्रुत्यान्येभ्यः
किपदप्यनचारितम् ॥ ५६७ ॥ ततस्तत्रिभ्यथा तेः स्वपूजार्थं संहिता निष्ठाः । विधाप देयकं कर्तुमारम्भत समन्तरा
१ येन च यः ।

॥ ५६८ ॥ अन्यैस्तु पण्डितं मन्यैः संहिताश्चक्रिरे निजाः । महावैद्यस्य वचसां प्रतीपा इव सर्वथा ॥ ५६९ ॥
 विचित्ररुचयो लोका रोगिणस्ते तु केचन । केषाञ्चित् कूटवैद्यानां रज्यन्ते वचनेऽन्वहम् ॥ ५७० ॥ ततः प्रसिद्धिं
 सर्वेऽपि ते कूटभिषजो ययुः । व्याचख्युश्च स्वशिष्येभ्यः संहितास्ता निजा निजाः ॥ ५७१ ॥ स्थिते चैवं महावैद्ये
 मृतेऽप्येतेऽत्र रोगिणः । मुच्यन्ते तद्विनेयोपदिष्टं विदधतो गदैः ॥ ५७२ ॥ ये पुनः कूटवैद्यानां तच्छिष्यानां च
 गोचरम् । गतास्ते रोगिणोऽत्यन्तं बाधिता विविधैर्गदैः ॥ ५७३ ॥ तद्वाक्यादपि यत्तु स्यात्कस्यचिद् रोगतानवम् ।
 स महावैद्यवचनलवसंजनिता गुणः ॥ ५७४ ॥ यतः स एव वातादिदोषत्रितयभेषजम् । महावैद्यो विजानाति न
 कूटभिषजः पुनः ॥ ५७५ ॥ कार्यात्र योजना त्वेवमिह तावद् भवः पुरम् । बोद्धव्या रोगिणो लोकाः पुनः कर्म-
 प्रपीडिताः ॥ ५७६ ॥ सिद्धान्तसंहितास्त्रया केवलालोकभास्करः । महावैद्योऽत्र विज्ञेयः सर्वज्ञः परमेश्वरः ॥ ५७७ ॥
 तद्वचः प्रतिपद्यन्ते केचिदप्यल्पकर्मकाः । प्राज्यपापाः पुनर्जीवा न तन्निशमयन्त्यपि ॥ ५७८ ॥ भगवाञ्चैप सम-
 वसरणस्थो यथातथम् । मोक्षमार्गं स्वशिष्येभ्यः प्ररूपयति सर्वदा ॥ ५७९ ॥ प्रसङ्गेनागतास्तत्र शृण्वन्ति
 कलुषाशयाः । केचित्तां भगवद्वाचमनेकनयसंकुलाम् ॥ ५८० ॥ तन्मध्ये चास्तिकैः सांख्यादिभिः शास्त्राणि
 चक्रिरे । दयादानादिगर्भाणि भगवद्वाक्यनिश्रया ॥ ५८१ ॥ नास्तिकैस्तु महापापैर्बृहस्पतिसुतादिभिः । सर्वं सर्वज्ञ-
 वाक्यस्य विपरीतं विकल्पितम् ॥ ५८२ ॥ नानारुचित्वाहोकाश्च रज्यन्ते केऽपि केषुचित् । ततः सर्वेऽप्ययैर्लोकै-

१ एव ता० । २ विविधैर्ग्रहैः क० ग० घ० । ३ गुल्फैर्लोकै ग० ।

प्रसिद्धिं ते कुठीरपिपाः ॥ ५८३ ॥ स्थिते चैव निर्बुधेऽपि सर्वश्रेष्ठी क्षरीरिणः । मुख्यन्ते कर्मभिर्बलमानास्त्वान्छि-
प्यमाप्तिरे ॥ ५८४ ॥ ये तु तेषां कुठीरघ्वीनां हन्तिष्ठयानां च गोचरम् । गच्छन्ति ते प्रपीड्यन्ते कर्मभिर्विविचे
युषम् ॥ ५८५ ॥ तदुक्तादपि यत्तु स्यात् शस्यश्चित्कर्मलापयम् । प्रमाणो मग्नद्राक्ष्यलेखस्थेव स निमित्तम् ॥ ५८६ ॥
योतो रागेष्ट्रेपमोहमविषद्यया स्मिताम् । ज्ञानादिफ स एवेको वेति लीच्यास्तु नापरे ॥ ५८७ ॥ पौण्डरीक !
मुनेस्तरसा महावीर्यमुचर्मणः । सर्वभेदिन एवोपदेक्षो मोघनिषयनम् ॥ ५८८ ॥ न पुनः शेषवीर्यानां कुत्रैवोपय
राहुताम् । तदाकर्ण्य गुरोर्वाक्य पौण्डरीकोऽथदत्तुनः ॥ ५८९ ॥ तथा नाथ ! वय ब्रूमो व्यापक निजदर्शनम् ।
मया तीर्थार्य यदि निज प्रपुस्तत्र धिमुखरम् ॥ ५९० ॥ अथ प्रोचे गुल्मेनो रागद्वेषविवर्क्तिः । खान्स्यादिक
स्था यर्मस्तत्त्वं ज्ञानादिकं पुन ॥ ५९१ ॥ इकारप्यात्मनोज्ञान्तुस्तुप्तपुनो स्थितिः । इति चेद् भूवत
तन्पि तद्विवादो न हेऽ सर ॥ ५९२ ॥ नामिधाने हि विज्ञांसो विवाद नासु ! कुर्वते । एतच्च दृष्टिबाधाज्ञे ज्ञात्मसि
रामसि क्रमात् ॥ ५९३ ॥ बिम्बस्तापेयसन्देहः पौण्डरीकोऽथ दर्शमाह । विनयाचन्द्रोर्वाक्य ववेति प्रत्ययपठ
॥ ५९४ ॥ होज्य सिदान्तमभ्यस्यन् गुञ्जुले विशेषयः । कालक्रमेण सम्पन्नो दादशाङ्गस्य पारगः ॥ ५९५ ॥
वभाषायपदे यस्य मोहेन माहा उतः । समुः समन्तमद्राख्याः सूरयस्ते परं पदम् ॥ ५९६ ॥ अथ प्राप्यदारबधि
पनापरपीपः ममप्रापय । घुरिः स पौण्डरीकाक्यो विनयाग्रनदीपकः ॥ ५९७ ॥ विदित्य सुभिर सोऽथ भरिसोक

१ भा निबन्धिः ता० ।

प्रबोध्य च । धनेश्वराभिधं सूरिं निजस्थाने न्यवेशयत् ॥ ५९८ ॥ ततः संलेखनां कृत्वा गत्वा च गिरिकन्दरं ।
 पादपोषगमेनायं तस्थौ शुद्धशिलातले ॥ ५९९ ॥ समाधिस्थः समासाद्य केवलं देवपूजितः । सोऽथ सम्प्राप
 निःशेषहृत्शरीरं परं पदम् ॥ ६०० ॥ महाभद्रासुललिते अपि भक्तपरिज्ञया । क्रमेण प्रापतुमोक्षं कर्म्मणिषु-
 न्मूल्य मूलतः ॥ ६०१ ॥ ते तु श्रीगर्भराजाद्याः साधवो निखिला अपि । सुमङ्गलाद्याः साध्व्यश्च देवलोक-
 सुपाययुः ॥ ६०२ ॥ अयं चासंव्यवहारपुरादारम्य सन्निभः । अनुसुन्दरवृत्तान्तः प्रायः सर्वशरीरिणाग्नौ ॥ ६०३ ॥
 ततः समन्तभद्रस्य तस्य सूरैरयं यथा । प्रत्यक्षः कथ्यमानं तु महाभद्रा विवेद तम् ॥ ६०४ ॥ जिनागमस्य
 संसारिजीववृत्तमिदं तथा । प्रतीतं वर्णयमानं तु स्वत एव सुसाधवः ॥ ६०५ ॥ बुध्यन्ते विशद ! प्रज्ञाविशालत्वेन
 सर्वथा । संजायन्ते परेभ्यश्च प्रतिपादयितुं क्षमाः ॥ ६०६ ॥ युगम् ॥ यथा च पौण्डरीकेण बुद्धं सुललितां प्रति ।
 कथ्यमानं लघुकर्म्मतया श्रुत्वा प्रसङ्गतः ॥ ६०७ ॥ बोधानुरूपं चक्रे च तथा शुष्माभिरप्यदः । निशम्य बुध्यतां
 बोधानुरूपं च विधीयताम् ॥ ६०८ ॥ यथा सुमतिता भव्यपुरुषत्वं च जायते । भवतामप्यथेदृक्षा नैवास्ति लघु-
 कर्म्मता ॥ ६०९ ॥ ततो यथा सुललिता भूयो भूयः प्रणोदिता । प्रतिबुद्धा तथा शुष्माभिरपि प्रतिबुध्यताम्
 ॥ ६१० ॥ बोध्यमानास्तथा किन्तु गुरुणां कण्ठशोषकाः । अगृहीतसङ्केताश्च भव्या यूयं भविष्यथ ॥ ६११ ॥
 तथापि गुरुभिर्यूयं बोधया एव महात्मभिः । शुष्माभिरपि बोद्धव्यं भवोच्छेदविधित्सुभिः ॥ ६१२ ॥ श्रुत्वा नामनु-
 सुन्दरस्य च महीभर्तुः कथामद्भुतां भो भव्याः ! शरणं जिनागममिमं यूयं श्रयस्त्वं सदा । येनोच्चैर्गुरुकर्म्मका

अपि जवाहस्य प्रसादादपं निर्दूयासिलमप्यनमस्तुता मेयःभिय प्राप्नुत ॥ ६१३ ॥

इति श्रीभीषन्द्रधरिश्चिष्यभीदेवेन्द्रधरिविरचिते उपमितिमवप्रपञ्चाकथासरोदारे पूर्ववृत्तमीलकवर्णनो
नाम अष्टमः प्रस्तावः समाप्तः ।

अथ ग्रन्थकारप्रशस्तिः

समाभितो यः शरणं समासुदगदेन कर्माग्निपाठमीत्या । अकारपारभियमादधानः स चन्द्रगच्छोऽस्ति
सुवि प्रसिद्धः ॥ १ ॥ मय्यारविन्प्रतिबोधेदुत्तरस्वच्छः प्रतियिददोषः । मयमपूर्वेन्दुतुलामिह श्रीभद्रेभरो
नाम बभूव धरिः ॥ २ ॥ तत्पट्टपूर्वाचलचन्द्रोच्चिरनायत श्रीधरिभद्रधरिः । हृदं न कस्मै रहितं विहृत्या तपस्य
चित्तं च तनोति यस्य ॥ ३ ॥ भीमानबाधायत शान्तिधरिर्यतः ससुद्राविव विष्यमेपाः । ज्ञानामृतं प्राप्य
दुनोपदेयवृज्जा व्यधुः कस्य मनो न हस्यम् ? ॥ ४ ॥ ततो बभूवोमयदेवधरिर्यदीयवाची गुणरत्नहया ।
मेघामरेन्मुखसिंहा विमासि वेलेव मय्यस्वजिनागमाब्धे ॥ ५ ॥ प्रसन्नचन्द्रोऽप्यमपूव धरिवर्त्तुं गुणान्यस्य नदि
धमोऽभूत् । सहस्रवक्त्रोऽपि सुवक्त्राबलतो त्रियैव रसावलेज्जात् ॥ ६ ॥ अथाग्रनि श्रीमुनिरत्नधरिः स्वमुदि
निर्दूषसुरेन्द्रधरिः । तलन्ति धाद्याण्यखिलानि यस्य स्थिरोभते मानसरोहणादौ ॥ ७ ॥ श्रीचन्द्रधरिः सुगुरुस्वतोऽ

१ गोदपं ६० स० ग० प० ।

भूत्प्रसन्नतालङ्कृतमस्तदोषम् । चित्तं च वाक्यं च वपुश्च यस्य कं न प्रमोदोत्पुलकं करोति १ ॥ ८ ॥ स्वरिर्यशोदेव
 इति प्रसिद्धस्ततोऽभवद्यत्पदपङ्क्तस्य । रजोभिरालिङ्घितमौलयोऽपि चित्रं पवित्राः प्रणता भवन्ति ॥ ९ ॥ तत्पा-
 णिपद्मोच्छ्रितप्रतिष्ठः श्रीचन्द्रस्वरिप्रभुशिष्यलेशः । देवेन्द्रस्वरिः किमपीति सारोद्धारं चकारोपमितेः कथायाः
 ॥ १० ॥ इतश्च शिष्यो गणधारिदेवानन्दस्य रत्नप्रभस्वरिपट्टे । बभूव स्वरिः कनकप्रभारुयो निधिगुणानामिह चन्द्र-
 गच्छे ॥ ११ ॥ तदीयशिष्यः किल बालचन्द्रस्वरेः कवीन्द्रादुदितप्रतिष्ठः । अशोधयद् वोधिविशुद्धयेऽमुं प्रद्युम्नस्वरि-
 र्विनयोपरुद्धः ॥ १२ ॥ यच्चान्यदप्यत्र निवेशितं स्यादन्यादृशं किञ्चन बुद्धिमान्धात् । अयं निवद्धोऽञ्जलिरस्ति सर्वं
 तत्साधुभिः साधु निवेशनीयम् ॥ १३ ॥ श्रीविक्रमादित्यनरेन्द्रकालादष्टानवत्यर्यमसंख्यवर्षे [१२९८] । पुण्यार्क-
 भृत्कार्तिककृष्णषष्ठ्यां सम्पूर्णतामेष समाससाद ॥ १४ ॥ यावन्नौरिव भव्यतारणविधावास्ते भवाम्भोनिधौ,
 श्रीसिद्धेन कृता कथेयमसमार्हद्वाक्यकाष्ठोच्चयैः । तावत् तद्गतसत्पदार्थनिचयस्योदञ्चनेऽसौ क्षमा, सारो-
 द्धारकृतिः सदा तदनुगा नौकेव संसर्प्यतु ॥ १५ ॥ प्रत्यक्षरं निरूप्यास्य ग्रन्थमानं विनिश्चितम् । शतानि सप्त-
 पञ्चाशत्त्रिंशत्समधिकान्यहो ! ॥ १६ ॥ ग्रन्थाग्रम्-५७३० ॥

श्रीउपमितिभवप्रपञ्चाकथासारोद्धारः समाप्तः .

